Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

El publica Moss. Antoni M.ª Alcover

per promoura y dur a cap la formació del lècsich

d'aquexa llengua

TOM III

(1906-1907)

1907

Estampa de N'Amengual y Muntaner

CIUTAT DE MALLORCA

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[1]*

El Diccionari de N'Aladern (1-14)

Du aquest títol: *Obra Nacional* | *Diccionari Popular* | *de la* | *Llengua Catalana* | *Catalunya, Mallorca, Valencia, Andorra, Rosselló, Llenguadoc*, etc… *per Joseph Aladern*. —Barcelona, Francisco Baxarias, editor, 1904. —Comensà a publicarse per entregues devers el juliol de l'any 1904. Fa tres o quatre mesos que romangué llest el tom I, de 1109 planes, y inclou les paraules que comensen per A y B. El tamany es fol menor.

A n'el *Prefaci* l'autor ja no sostèn lo que sostenia dins la seua lucubració *Lo català, ¿es idioma o dialecte?* aont, si mal no recordam, estenia els dominis de la llengua catalana més enllà dels Pirineus, la Cerdanya, Capcir y les Corberes fins a l'Atlàntic y el Loira, Suïssa i l'Itàlia del nort. Ha fet molt bé N'Aladern de no insistir en tal afirmació.

Ara diu que «hi ha una Catalunya més gran que aquesta mal anomenada *regió espanyola* filla de la passatgera decadència de la nostra raça». «Hi ha una Patria d'una etnografia ben definida, una agrupació d'homens, una part d'Humanitat filla d'unes metexes causes etnogràfiques protohistòriques, que s'es agrupada al redós del Pirineu

* Tom III. —Janer y febrer de 1906. —N^bre.^ 1.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

poblant los seus cims y les seues faldes[1] llindant per un cantó ab los franchs, per l'altre ab los vaschs y cap a l'oest y'l sud ab l'estranya barreja de pobles sueus, arabichs y moderns castellans»[2] «Tota aquesta inmensa població de mes de [2] 20.000,000 d'ànimes parla una llengua única[3] emperó dividida y subdividida per una infinitat de dialectes. D'aquests se'n destaquen ab més forta personalitat quatre de principals»; y diu que son el *català*, el *llenguadocià*, el *provensal* y el *gascó.*[4] Diu més avall que «hi ha més gent que diu Nadal que *Noël* y *Navidad* juntes»;[5] y que «en los vells pergamins, en les obres dels nostres clàssichs... en los fragments... conservats dels llegendaris Trovadors...; en los replechs vérgens dels Pirineus; en les modalitats característiques de les diferents comarques[6] que'l nostre migrat llenguatge literari actual tendex a fer

---

[1] Nota (1) de l'original: ¿El Llemosí, el Delfinat, la Provensa, Comtat de Nissa y la Savoia també son *faldes* del Pirineu? L'autor més avall les posa com a regions d'aquexa *Patria* que diu que parla «una llengua única», la nostra.

[2] Nota (2) de l'original: Dels confrontants de l'est y norest (Itàlia y Suïssa) no'n diu res.

[3] Nota (1) de l'original: No arriba a dir quin es el nom d'aquesta. No n'hi escau d'altre més que'l de *llengua d'oc*. Sobre aquest punt mos remetem a lo que diguérem dins el tom I. p. 254-263 y 390-392.

[4] Nota (2) de l'original: Estam molt conformes amb axó, fora amb una cosa, en lo d'anomenar *llenguadocià* un dels quatre dialectes, allá ont son tots ells branques de la *llengua d'oc* y per lo metex tots son *llenguadocians.*

[5] Nota (3) de l'original: L'autor s'es atropellat massa en fer tal afirmació respecte de la gent que diu *Navidad*. No sabem com puga sostenir una tal cosa sense cloure'ls ulls devant la realitat aclaparadora del fet d'haverhi dins Espanya només 12.000,000 d'ánimes que parlen castellá, y dins les Antilles y Filipines que perdérem la derreria del sigle XIX n'hi ha més de 2.500,000, y dins les repúbliques del centre y sur d'Amèrica n'hi ha uns 20.000,000 que també hi parlan. De manera que tenim ja *trenta quatre milions i mitx*, y, si estiram un poch la cosa, mos ne sortirán més de *trenta cinch milions.* Aquestes clarícies els-e prenim de l'obra clássica de Gröber, *Grundriss der Romanischen Philologie*, B, I. *Die Spanische Sprache von Gottfried Baist*, p. 689. Baist diu, ademés, ben clar y llampant que de totes les llengues europees només hi ha l'inglès, el rus y l'alemany que guanyin a n'el castellá a tenir gent, y en quant a estensió territorial, no més el superen l'inglès y el rus [* Axò diu testualment Baist, ib.: Unter den europäischen Sprachen steh die der Kopfzahl nach nur hinter dem Englischen, Russischen und Deutschen zurück, dem Areal nach hinter dem Englischen und Russischen;…]. Com se comprèn que N'Aladern desconega fins a tal estrem la realitat de les coses? ¿S'enaltex la nostra llengua ni la nostra cultura amb aquestes eczageracions tan desgavellades? ¿Servexen per il·lustrar els lectors senzills o per tirarlos dins les tenebres de l'error donantlos per vera una cosa que no hu es?

[6] Nota (4) de l'original: Totes aquestes fonts son preciosíssimes; son les grans fonts de la llengua.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

desaparèixer;[7] s'hi troba tot un tresor llingüístich incomparablement més gran, més rich de sons y de color, que'l de qualsevol altra llengua d'Europa».[8] Després d'això, diu [3] N'Aladern que la seua obra «serà'l primer assaig de *Diccionari* general de nostra gran y estimada llengua catalana». Ja havia comensat el *Prefaci* dient que «feya profunda pena veure batejats ab lo pompós nom de *Diccionaris* de la nostra Llengua, los migrats y pobríssims reculls de paraules que fins avuy s'havien fet per autors..., educats en lo mesquí criteri, que'ns encomanà la centralisació castellana». Tal volta dirà N'Aladern que's referex a n-els diccionaris publicats fins avuy. Pot afegirhi aquesta distinció, pero lo cert es que fins avuy no l'ha feta, ni les paraules que li acabam de copiar, donen peu a deduirla. Abans ni després de tals paraules no hi ha la més petita menció per l'obra colossal de replega de les paraules de la nostra llengua a n-e que dedicà gran part de la seua vida heroyca l'incomparable mestre En Marià Aguiló, ni tampoch menciona per res la nostra *Obra*, que funciona dins tot Catalunya y Mallorca y a bona part del Rosselló de l'any 1901 ensà y que ja contava a n-el juliol de 1904, data del *Prefaci* de N'Aladern, més de docentes mil cèdules plenes. Dalt el *Bolletí* d'abril de dit any ja havíem donat conte de 229,792. ¿S'atrevirà a dir N'Aladern, que l'obra magna d'En Marià Aguiló, que guarda desgraciadament inédita son fill N'Àngel, no es un «assaig de *Diccionari* general» de la «Llengua Catalana»? ¿S'atrevirà a dir qu'es un «migrat y pobríssim recull de paraules»? ¿Negarà que siga «un assaig de *Diccionari* general» la nostra *Obra*, el pla de la qual esposàrem l'any 1901 dins la *Lletra de convit* (que

---

[7] Nota (5) de l'original: Molt ben dit respecte de la major part dels escriptors catalans. Hi ha algunes escepcions gloriosíssimes, entre altres, En Joaquim Ruyra y Oms, una de les columnes més fermes de l'actual renaxement.

[8] Nota (6) de l'original: Sostenir això y lo que's diu mès avallet, que'l «nostre idioma» es «el primer entre tots per la sua válua» ho consideram un nou cas de *chauvinisme* fulminant. Una de dues: o'l que diu això desconeix completament les altres llengues d'Europa o l'amor a n-el catalá el cega d'una manera llamentable. Tenim del catalá un concepte altíssim, però mos ne guardarem com de caure, de fer unes afirmacions tan categòriques, absolutes y tan arriscades com aquestes de N'Aladern. No incorreguem en el defecte que tant retreyem a n-els castellans, l'hipèrbole. No es amb hipèrboles qu'hem de triumfar, sino amb raons ben sòlides. El seny es y ha d'esser sempre el distintiu de la nostra rassa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

conta ja quatre edicions), y aont traballen, fa anys, centenars de col·laboradors, plens d'entusiasme y bona voluntat, en la major part de les comarques catalanes, replegant paraules del llenguatge vivent y dels monuments escrits de tots els sigles de la nostra llengua?

Se llamenta N'Aladern dels «quants y quants milers de paraules perdudes en lo desús que han portat los sigles, en lo llenguatge dels humils pobles amagats entre les fondalades de les muntanyes o que no han tingut may per tornaveu més que les quatre parets de la barraca del pastor, la remorosa soletat dels boscos o bé les blavenques inmensitats del cel y del mar!». Efectivament son [4] molts els milenars de paraules que hi ha perdudes per dins tots aqueys endrets. Precisament per aglapir, per assolir, per aplegar la major part d'elles traullam y potoyam fa anys, escrivim cartes y més cartes per trobar col·laboradors a n-aquells endrets que les mos repleguin o per esperonar els qui, quant hi fórem els anys 1900, 1901 y 1902, ens prometeren que hi traballarien. Precisament per veure si arribarem a assolir tot aquest tresor llingüístich que hi ha a n-aquells endrets, es que perllongam y diferim l'ordenació y publicació del nostre *Diccionari*, esposantmos a les censures dels impacients y dels escèptichs, que diuen que ja no'l farem. ¿Qu'ha fet N'Aladern per conseguir aquex tresor? Bo seria que mos ne donàs qualque clarícia. Desgraciadament no'n dona cap.

Dexant a una banda'l *Prefaci*, peguem un'ullada a n-el cos de l'obra. En general hem de dir que'l *Diccionari* de N'Aladern representa un progrés en la nostra lecsicografia. En lo que forma'l primer tom, es més complet que'ls diccionaris catalans publicats fins assí, y lo que'l remunta més son la partida d'*etimologies* que dona, especialment de procedéncia hebrayca. No recordam aont hem vist que's deuen a n-el Dr. Grandia. Moltes d'elles les creym infundades, pero regonexem y proclamam el mèrit indiscutible, per més que'l trobem deficient, del traball d'aquex doctor. Axí a prous endrets resulta *etimològich* el diccionari de N'Aladern, caràcter que no oferia cap dels catalans publicats fins avuy y que conexem. A la portada's diu que l'obra «conté» «les variants de les comarques de Catalunya,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mallorca, València y illa de Sardenya, lo tresor llingüístich del català primitiu conservat en los dialectes del Mitg-dia de França y vessants dels Pirineus, lo llenguatge classich i literari dels Trovadors de l'Edat Mitja, del segle IX al XV, la terminología complerta dels Oficis, Arts, Industries y Ciencies modernes...». Ens va cridar naturalment l'atenció que digués la portada que hi havia «les variants» «de Mallorca». Mos posam a pensar paraules d'aquelles mallorquines de rel y miràvem si eren a n-el diccionari novell, y ben sovint no les hi trobàvem. A les-hores comensàrem la llista de les que *no hi eren* de cap manera y de les que *no hi eren* usades tal com les usam a Mallorca. Aquexes llistes anaren crexent y crexent. Son les que posam més avall. Per formarles no som anats a consultar els milenars de cèdules que'ns han fetes y entregades dels diferents pobles de Mallorca, sino que li hem pegat de pens, y hi hem afilerades les que mos han ocorregut. Ara bé, ¿quines «variants» «de Mallorca» dona N'Aladern si just de les lletres A y B hi falten aqueys centenars de paraules que donam més avall? [5]

Més envant, si lleu y Deu ho vol, veurem si es més complet aquest *Diccionari* respecte del llenguatge de certes regions de Catalunya y de València y respecte del llenguatge dels sigles passats. Per avuy ens concretam a «les variants» «de Mallorca» que no hem sabudes trobar en via neguna dins aquest tom I, per més que l'hem fullejat amb tot esment. Vehu-t-assí:

Abacuar: abatre, postrar, amagrir.

Abacuat, -da: participi passiu d'abacuar.

Abessonar: posar bessó les bajoques.

Abeuró: acció d'abeurar; la metexa cosa que abeura.

Ablamar: penetrar el foch un cos del tot.

Ablamador: lloch bo per ablamar.

Ablamat, -da: penetrat del foch, fet tot caliu.

Ablanir: en sentit d'atupar.

Ablanidor, -ra: que merex ablanir.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ablanida: atupada, pallissa.

Abossarse: taparse'l coll y la boca amb la capa o abrich.

Abossat, -da: participi passiu d'abossar.

Abrús: l'acte d'abrusar, això es, destruir, fer mal bé.

Acabussar: fer envestir qualcú, fer barallar. —També s'usa com a reflecsiu.

Acabussat, -da: participi passiu d'acabussar.

Acabussada: l'acte d'*acabussar*; forma capficada dels dentals y relles.

Acabussadís, -ssa: afectat d'acabussarse.

Acabussador, -ra: el qui acabussa.

Acanalat, -da (anarse'n): molt de pressa, com l'aygua per la canal.

Acanyissar: donar ca (gos) a les ovelles, ferleshi encalsar; posar la canyissada (la cuberta de canyes) a una casa.

Acanyissat, -da: participi passiu d'acanyissar.

Acanyissada: l'acte d'acanyissar.

Acanyissador, -ora: el qui acanyissa; el qui fa fer molta de feyna; el qui merex que l'acanyissen.

Acaramullar: fer caramull, munt.

Acaramullat, -da: participi passiu d'acaramullar.

Acassat, -da: anar acassada una cosa vol dir que no s'en troba facilment, que n'hi ha poch.

Aceró: el 'cer que's posa a n-el tall de les eynes per que tallin bé.

Aclotellar: passar el jou massa avant demunt el coll de les bísties, fentlos passar molta de pena, això es, que'l jou se posa a n-el clotell.

Aclotellat, -da: participi passiu d'aclotellar.

Aclotellador, -ra: el qui aclotella.

Acobitiar: donar hostatge, acullir.

Acobitiat, -da: participi passiu d'acobitiar. [6]

Acobitiador, -ra: el qui acobitia, el qui merex que l'acobitien.

Acollar: anarse'n, partir, donarho a les cames. Literalment: prendre un coll de muntanyes, pujarlo o devallarlo; tallar les branques y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

brancons d'ullastres y garrovers allà ont les han d'empeltar a fi de que siga llis com un coll.

Acollat, -da: participi passiu d'acollar; se diu també de l'animal avesat a fer feyna y que té'l coll fort.

Acop: l'acció d'acopar, concentrarse, replegarse sobre sí metex. Hi ha *acops* de figa: la figa grossa que, per assecarla, l'obrin y l'estenen, y, en esser seca, la tornen cloure, axò es, dobleguen la mitat dalt l'altre mitat; axí queda *acopada*. Una cosa que s'esfondre diuen qu'ha fet un *acop*. —També hi ha *acops* de col, axò es, la col *acopada.*

Acopar: fogir, anarse'n; fer la barrina, clourela.

Acorar: aficar un'arma dins un cos, ben endins.

Acorat, -da: homo o dona de molt de cor, valent. D'un tió que'l foch l'ha penetrat bé, diuen qu'està *acorat*. Saor *acorada* vol dir saor grossa y fonda.

Acorador: guinaveta molt llarga y afuada qu'*acoren* (afiquen) a n-els porchs a n-el coll per matarlos.

Acuar: acusar.

Acuat, -da: participi passiu d'acuar

Acuadís, -ssa: afectat d'acusar.

Acuador, -ra: el qui acusa y el qui merex que l'acusin.

Acular: capturar, dexar un sense paraula.

Acularse: anar terra-tròs, cap avall, perdre.

Afalconarse: burlarse.

Afalconat, -da: participi passiu d'afalconar.

Afalconador, -ra: el qui s'afalcona.

Afamegat, -da: el qui té fam.

Aferrusarsse: aferrarse, barallarse.

Afarrussat, -da: participi passiu d'aferrussar.

Aferrussada: l'acció d'aferrussarse.

Aferrussadís, -ssa: afectat d'aferrussarse.

Aferrussador, -ra: el qui s'aferrussa.

Afectat, -da: agradat, aficionat a una cosa o altra.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aficadís, -ssa: lo qu'en castellà diuen *entrometido*; un qui s'afica per tot.

Aficay: envestida, renyada, arrefoll.

Afinar: veure.

Afisconarse: fer burla, riure-se de qualcú.

Afisconada: l'acte d'afisconarse.

Afisconador, -ra: el qui s'afiscona o que li agrada afisconarse.

Afitorar: aficar la fitora, clavarla.

Afitorat, -da: participi passiu d'afitorar.

Afitorada: accio d'afitorar.

Afluxarse: abstendre-se d'una cosa, renunciarhi, passar sens'ella. [7]

Afluxador (esserne): poder passar sense una cosa, poderne presindir.

Agafay: allò per ont agafen una cosa.

Agafatay: agafay.

Aglapir: lladrar el ca en afinar la cassa; agafar una persona y renyarla, arrefollarla; un fadrí que cerca festetjar una al·lota.

Aglapit: llatr del ca en moure o encalsar la cassa.

Aglapida: l'acció d'aglapir. Denota gran intensidat de l'acció.

Aglapidor, -ra: que li agrada aglapir.

Aglanera: auzina (usat a Campanet, Manacor y altres pobles).

Agosarat, -da: adjectiu: valent, que no té por.

Agotzonarse: acotarse y arrufarse, lo qu'en castellà diuen *acurrucarse.*

Agotzonat, -da: participi passiu d'agotzonarse.

Agotzonador, -ra: afectat d'agotzonarse.

Agotzonadís, -ssa: afectat d'agotzonarse.

Agre: lloch bo per criars'hi una planta: v. gr. *un agre d'esclata-sanchs* (lloch aont s'en hi fan).

Agrer, -ra: adjectiu: el metex sentit que'l sustantiu.

Agüarse: escalivarse esmenarse.

Agut, -da: graciós, discret.

Agudesa: gràcia, discreció.

Aguiar: cuynar, preparar.

Aguiat: vianda.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aguiat, -da: participi passiu d'aguiar.

Aguiador, -ra: que merex esser aguiat.

Aguió: diminutiu d'aguiat: vianda.

Alarb: cullera de molí d'aygua.

Alatxó: alatxa molt petita.

Aldà, -na: vell, usat, espellat.

Aley! interjecció: crit de burla.

Alís, -sa: adjectiu: engronyat, axut, descontent.

Al·lotea: multitut d'al·lots.

Al·lotellot, -ta: intensiu d'al·lotell.

Al·lotó, -na: diminutiu d'al·lot.

Al·lotell, -lla: jove de devers catorze anys.

Al·lotí, -na: diminutiu d'al·lot.

Al·lotinoy, -ya: diminutiu de al·lot.

Al·lotim: multitud d'al·lots.

Al·lotum: lo metex que l'anterior.

Aluyar: reparar, observar.

Aluyat, -da: participi passiu d'aluyar.

Allitar: terme de picapedrer o mestre de cases: encallar els mitjans o carreus, en lloch d'abeurarlos, per fer la paret.

Allitat, -da: participi passiu d'allitar.

Allitador, -ra: afectat d'allitar.

Amacarronar: embolicar una roba o paper de qualsevol manera, fentne com un pilot o capdell, fentne com un bolich de macarrons.

Amacarronat, -da: participi passiu d'amacarronar.

Amacarronador, -ra: afectat d'amacarronar.

Amagatetjons: (anar d'): fer les coses d'amagat.

Amargenar: pasturar a un marge, amollar el bestiar a un lloch bo per pesturar.

Amargenat, -da: participi passiu d'amargenar. [8]

Amargenador, -ra: afectat d'amargenar, que merex que l'amargenin.

Amassolar: atupar, donar massola, pegar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Amassolat, -da: participi passiu d'amassolar.

Amassolador, -ra: el qui es afectat d'amassolar, y el qui merex que l'amassolin.

Ambosta: grapada amb les dues mans.

Amitjes: contracte: *aparceria.*

Amitjer, -ra: el qui té unes *amitjes.*

Amoxonar: fer moxonies, carícies.

Anostrar: ensenyar.

Anostrat, -da: participi passiu d'anostrar.

Antigor: terra molt cuytora, amb machs y tests.

Antigonench, -ca: adjectiu d'antigor.

Anyívol, -la: flux, fàcil. Esser *anyívol* d'una cosa vol dir no poderla resistir, no esserne afectat.

Apassivar: calmar, apaciguar, posar pau.

Apellucar: aplegar, cullir coses d'enterra.

Apellucador, -ra: el qui apelluca, y lo que merex apellucar.

Apellucat, -da: participi passiu d'apellucar.

Apellucada: l'acte d'apellucar.

Apolitxonar: posar politxó a la vinya o a un arbre jove. Politxó es un diminutiu de *pal*, aont la *a* àtona a n-el diminutiu s'es enfosquida tornant *o.*

Arbossera: arbre: arbòs.

Arramb: l'acció d'arrambarse o acostarse a qualcú per que li ajut o'l protegesca; lo qu'en castellà diuen *arrimo.*

Arrambatge: renyada, repolsa, arrefoll, reprensió.

Arrefoll: renyada, envestida, espolsada.

Arrefollar: renyar, reprendre.

Arrefollador, -ra: que li agrada arrefollar; el qui merex que l'arrefollin.

Arregussar: alsar o retirar una roba o cosa per l'estil, aplegantla o recullintla o doblegantla. També significa durse'n les coses, llevarles del mitx, apoderarse'n.

Arregussat, -da: participi passiu d'arregussar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Arregussador, -ra: el qui arregussa; lo que merex arregussar.

Arreblonar: posar reblons.

Arreblonador: l'instrument per arreblonar, y lo que s'ha d'arreblonar.

Arremellar: llevar massa brancons en esveyar o ecsequeyar, de manera que no mès dexin un remellet a n-el cap.

Arremellat, -da: participi passiu d'arremellar.

Arremellador: el qui es afectat d'arremellar.

Arrevellir: ferse revell, no acabarse de fer, no acabarse de criar un arbre.

Arrevellit, -da: participi passiu d'arrevellir.

Arriench: adjectiu: toxarrut, grosser, per l'estil d'un ase. [9]

Arriet: ase petit.

Arrevexinar: adressar (el pel o els cabells), estufar, lo que'ls castellans diuen *erizar.*

Arrevexinat, -da: participi passiu d'arrevexinar.

Arrevexinada: l'acció de arrevexinar.

Arrevexinador, -ra: afectat d'arrevexinar.

Arromengar: recullir el vestit per que no fassa nosa; ecsequeyar malament.

Arromengat, -da: valent, acorat.

Arronsar: malferir, esfondrar.

Arronyonar: malferir a l'esquena, devers els ronyons.

Arronyonador, -ra: el qui arronyona; el qui merex que l'arroyonin.

Arronyonat, -da: participi passiu d'arronyonar.

Arronyonada: l'acció o efecte d'arronyonar.

Arruellar: fer fer rues a una cosa, amacarronarla.

Arruellat, -da: participi passiu d'arruellar.

Arruellador, -ra: el qui arruella.

Assolir: atupar.

Assolit, -da: participi passiu d'assolir.

Assolida: atupada, pellissa, ventim.

Assolidor, -ra: el qui merex que l'atupin.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Atabacar: capturar, apurar, lo qu'en castellà diuen *chasquear.*

Atabacat, -da: participi passiu d'atabacar.

Atabacada: l'acciò de atabacar.

Atabuxar: molestar, donar pressa y mala vida a qualcú no dexantlo sosegar.

Atabuxadís, -ssa: l'afectat d'atabuxar.

Atabuxador, -ra: que li agrada atabuxar; el qui merex que l'atabuxin.

Atabuxada: l'acciò y l'efecte d'atabuxar.

Atacar: anar depressa.

Atacat (anarse'n): depressa.

Atapins (prendre'ts): anarse'n.

Atach: mesura de pòlvora que's posa a l'escopeta segons el projectil. També's diu del tap que s'afica dins el canò de l'arma de foch per *atacar*, comprimir la pòlvora y el projectil.

Atès, -sa: participi passiu d'atènyer.

Atesa: l'acció y efecte d'atanyer, amb el sentit de tocar o pegar. Quant un ha amenassat y vol cumplir les amenasses, diu: —Li he fetes ses-promeses y ara li faré ses ateses.

Atiranyar: fer tirany, fer camí a forsa d'anar molt per una banda; partir devant.

Atiranyat, -da: partic. passiu d'atiranyar.

Atupar: pegar, donar llenya.

Atupat, -da: participi passiu d'atupar. També vol dir abatut, retut, al bax.

Atupada: l'acció d'atupar.

Atupador: una cosa que servex per atupar.

Atupador, -ra: el qui atupa y el qui merex que l'atúpiguen.

Aturonat, -da: que fa turó.

Atxafagarse! bellugarse, moure-se. [10]

Atxillarse: alsarse, parlar fort, lo que'ls castellans diuen: *subirse a mayores.*

Atzufar: esclatar, esclafar, comprimir de mala manera.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Atzufat, -da: participi passiu d'atzufar.

Atzufada: l'acte d'atzufar.

Atzufador, -ra: el qui merex que l'atzufin.

Aubaina: pluja molt fina, com a roada.

Aubà (magrana): magrana dolsa.

Aubacor (figa): una classe de figa.

Aucelló: aucell menut.

Aubò: l'espiga de la porrassa.

Aubonada: conjunt d'aubons.

Aubonar: lloch d'aubons.

Aviram: animals de ploma domèstichs (gallines, indiots, etc.)

Axabronar: posar xabrons, perllongues.

Axabronador, -ra: lo que pertoca axabronarho; el qui axabrona.

Axabuch: repolsa, daltabax, arrefoll, renyada.

Axamús, -ssa (mal): engronyat, nial, alís, de mal humor.

Axellar: fer fer xella a n-els brancons. (Terme d'ecsequeyador.)

Axencar: axamplar les cames, decantarles una de l'altra.

Axencat, -da: participi passiu d'axencar.

Axencada: l'acte de axencar.

Axinguerar: posar l' axenguer a n-el carro o a la arada.

Axingló: se diu dels brancons que fa la rapa del reym y que duen tres o quatre o més grans.

Axinglonar: anar per les vinyes a cercar axinglons com ja estàn vermades.

Axinglonada: l'acció d'axinglonar.

Axotinar: avesar un anyellet a mamar, sobre tot a una ovella que no es sa mare.

Axotar: lo metex que l'anterior.

Axumorar: axugar, el comensament de l'axugar.

Axumorat, -da: participi passiu d'axumorar.

Axumorada: l'acció d'axumorar.

Aygat: tempestat d'aygo.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Babal·lana (anar a la): de qualsevol manera, sense mirament ni reflecsió.

Babaluet: beneyt, ximple.

Bajocar: posar bajoca la planta.

Balderetjar: venir baldera una cosa.

Baldrumer, -ra: groller, poch remirat.

Baldufar: inflar, bofegar.

Baldufench, -ca: Parlar *baldufench* y tenir la llengua *baldufenca* es parlar embuyat, tenir la llengua travada, pronunciar malament les paraules.

Bal·landina: capbuytada, calaverada, barbaridat.

Bal·le: el primer magistrat municipal.

Bal·leria: eczercici de l'autoritat de bal·le.

Bal·lia: l'ofici de bal·le.

Bal·liu: districte aont eczercex jurisdicció'l bal·le.

Bal·lessa: la dona del bal·le.

Bal·ló: diminutiu de *bal·le.*

Baldó: abundància. [11]

Balquena: abundància.

Bamba: adjectiu que no té terminació masculina y sols s'aplica a n-els sustantius femenins: equival a *beneyta, ximple.*

Bàmbol, -la: derivat de l'anterior y amb el metex sentit.

Bambetjar: esser bàmbol o beneyt, y demostrars'hi.

Banaula: nom despectiu que equival a beneyt, toxarrut.

Bandera: d'un perdut, calavera y cap esflorat se diu: Es *un bandera.*

Banyam: un joch de banyes.

Barballera: lo que cau de la boca quant un menja y queda aferrat per la barra o llabis.

Barracar: redol de barraques.

Barracull: barraca menuda y dolenta.

Barretjar: renyar, reprendre.

Barretx: renyada, arrefoll.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Barrina: contracte, pacte.

Barriola: espècie de filachs o xerxa que's posen les dones a n-el cap per guardar'l pentinat dels cabells; també'n posen a n-els camayots per courelos per si esclataven.

Barriscar: comprar o vendre una cosa a l'ull, sense mesurar ni midar.

Barriscat, -da: partic. pass. de barriscar.

Barriscada: l'acció de barriscar.

Barriscador, -ra: afectat de barriscar; lo que's pot barriscar.

Barrisch: la cosa que's barrisca.

Barrumbada: tempestat d'aygua.

Bassi: pessa de la prensa de fer oli: es una pedra plana amb una endinzada circular demunt la qual apilen els esportins plens d'oliva mòlta, per llavò prensarlos y que'n ratx l'oli.

Bassinet: bassina petita per fer la capta dels sants.

Bassiva: ovella que no mena, que n ha fet anyell. *Bou de bassiva* es el qui no llaura.

Bassivar: no criar les egos.

Bassiot: clot petit ple d'aygua.

Bassol: bassa petita.

Bassull: bassa petita.

Batcular: atupar, batre en sentit de pegar.

Batculat, -da: participi passiu de batcular.

Batculador, -ra: el qui batcula, y el qui merex batcular.

Batcul: atupada, ablanida.

Baticul: atupada, ablanida.

Batculada: atupada, ablanida.

Bavor o baor: vapor, el baf que dexa anar l'aygua bullenta o el forn encès.

Baverada: l'acte d'aspirar la bavor d'una cosa. Se fa això sovint com a medicina.

Baxest: bax o clotal de la terra a manera de vall.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Baleys: tronchs y espigues buydes que decanten del gra bo demunt l'era com han fet el caramull.

Batedor: galze o entrada que fa'l bastiment aont encaxa una porta.

Batuda: ruxat d'aygua, aygat. De *batre* en sentit de *caure en terra.* [12]

Baubetjar: vacilar, dubtar, estar indecís. Vé de *baub* o *balb.*

Berba: broma, cosa de riure.

Benetjar: posarse bé una cosa, haverhi lo que pertoca.

Berenar: menjada del matí; verb actiu: fer la menjada del matí.

Bergant, -ta: fadrí, fadrina.

Bergantell, -lla: jovenet, joveneta.

Bergantellot, -ta: intensiu de *Bergantell.*

Bescoure: coure segona vegada una cosa, passarla p'el forn de bell nou.

Beseta (fer): probabilidat de fer una cosa. *Farà beseta venir* significa: *es provable que venga.*

Beroy, -ya: beneyt, que li manca una saó.

Bereyol, -la: toxarrut, beneyt, ximple.

Bereyoler: un qui va d'abelles o'n té. Es segur qu'això es una metàtesi de *beyeroler.*

Bessó: el fruyt que posa clovella forta.

Bessonet: diminutiu de bessó.

Bessonot: aumentatiu de bessó.

Bessonar: posar bessó les fruytes o fruyts que'n posen.

Betza: butza, panxa.

Betzef (a): amb abundància, tant com ne vullen de qualque cosa.

Betzà, -na: gras y amb punta de bàmbol. A un gall sense coa li diuen **betzà.**

Betzèrria: ràbia concentrada.

Betzo: infant, al·lot menut.

Betzol·la: bàmbol, un grau més que betzà; el qui fa'ls encàrrechs de les monges tancades, fora del convent, per l'estil de *donat.*

Beula: dona grossera, agafada amb cans, mitx seuvatge.

Beyer: casa de beyes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Birimboya: cosa de vanidat y d'ostentació ximple.

Bístia: bèstia.

Bistiench: bestiench.

Bistiada: acció estúpida, pròpia de bísties.

Bistietjar: fer bistiades.

Biuló: el ferro que s'afica a n-el sotapany per tancar.

Biulonetjar: fer navegar el biuló.

Blay, -ya: que li falta una saó, ximple, beneyt.

Blonco: onclo.

Bobià, -na: beneyt, botx, que li manca una saó.

Bobiot (prendre's): anarse'n.

Bocatge: un mal de la boca.

Bofegar: bofiar, inflarse una cosa fent bonyets o protuberàncies.

Bofegat, -da: participi passiu de *bofegar.*

Bofegador, -ra: qui bofega.

Bòfega o bofoga: l'infló que resulta del bofegar.

Bofegada: l'acte de bofegar.

Bofegadís, -ssa: fàcil de bofegar.

Bogiot: renou de molta de gent, avalot, rebumbori, truy.

Boldró: redol, estol, el redol de brins del sembrat que van més bons que'ls altres y fan una clapa mes bona que lo altre; redol de gent.

Boldronetjar: segar els boldrons; triar les coses bones.

Boldronetjador, -ra: afectat de boldronetjar. [13]

Boleyar: guanyar a un altre; treure a sorts una cosa.

Boleyat, -da: participi passiu de boleyar.

Boleyedor, -ra: lo que's pot boleyar.

Boley: sòrt. Se diu que's fa una cosa *de cop y boley* per dir que's fa sense pensarhi, cop en sech.

Bolenga (aficar): empenyarse, encapirronarse, obstinarse amb una cosa.

Bonyet: bony petit.

Bonyerri: bony molt petit.

Bonyarrut, -da: ple de bonys.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Borday: rebroll o tanyada que surt de la rabassa de l'arbre, allà ont no està empeltat, y per axò es considerat bort.

Boscarró: bosch menut.

Boscarrí: bosch molt menut. A Puigpunyent (Mallorca) hi ha un homo que li diuen *En Boscarrí.*

Bossinada: mossegada, espipellada, lo que's pren dins la boca per roegarho amb una vegada.

Bossinadeta: diminutiu de bossinada.

Bossinadota: bossinada grossa.

Bossinoy: bossí menut.

Bossota: intensiu de *bossa.*

Botera: ganes de botar.

Botir: desprendrese una cosa d'un'altra amb certa violència, fent un'espècie de bot o salt.

Botit, -da: participi passiu de botir.

Botida: l'acció de botir.

Bovetjar: aferrarse jugant, com els bous; jugar ballugantse molt.

Brancar: posar branques l'arbre.

Brancat, -da: participi passiu de brancar y adjectiu.

Branquetjar: esforsarse, fer tot lo que un pot.

Brancada: toch amb una branca.

Brancull: branca menuda.

Brant: ratx gros d'aygo o d'altre líquit.

Brau: bou de llevor.

Bravetjada: l'acte de bravetjar.

Bravejera: afició a bravetjar.

Braverol: cop blau inflat. Es segur que vé de *blaverol*, derivat de *blau*. El canvi de la *l* en *r* sovintetja ferm.

Brech: broch.

Bresca: persona tarada, cap-esflorat, perdut.

Bria: el vi que surt sense prensar, dels reyms trapitjats.

Broca (dur de): donar pitja, mortificar qualcú amb insistència.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Brolleria: cosa insignificant de menjar.

Broquet: el brech d'os del canó de la pipa.

Brossench, -ca: que té brossa, grosser, sense llavorar, incívil.

Brotim: bolich, boldró de brots.

Brotinar: treure brots.

Brovós, -sa: que tè molt de brou.

Brufar: roar, banyar lleugerament una cosa, omplintla de gotineues; despedir l'ayre dels pits amb molta de forsa; beure ayguardent o altre such per celebrar qualque festa o succés agradable.

Brúfol: un'espècie de bou; l'acció de *brufar*, lo que en castellà diuen *resoplido, bufido.*

Bronir: brunzir. [14]

Brunent, -ta: lo que *brun.*

Bronidora: una espècie d'escaravat amb ales que fa molta remor volant, que les ales li *brunen* y per axò li diuen *bronidora.*

Bronidissa: l'acció de brunzir.

Bruxat, -da (anar): dur una idea molt forta amb una cosa; perdrehi'l seny.

Bruy: l'ull que treu el gra (blat, xexa, ordi, etc.) com nex.

Bruya: el conjunt de bruys d'un sembrat.

Bruyol: bruy menut; el cubellet o poal aont posen l'aygua per rentar el bestiar gros, especialment el qui tira a carruatge.

Buada: cambra que hi sol haver dalt els forns de coure pa y aont hi posen el pa cruu per que tou.

Bufarell, -lla: gras, sà, revengut, vistós.

Bufera: ganes de bufar.

Bufim: un qui bufa fort.

Bul·la: document pontifici, el de major solemnidat.

Bull: idea molt forta qu'un du o lo que'l preocupa.

Bullós, -sa: que li agrada la bulla, que'n fa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bul·lafa: cosa poca, insignificant. S'usa en l'espresió: *No hi havia una bul·lafa de res; no hi trobaren bul·lafa*, per dir que *no hi havia res,* que *no hi trobaren res.*

Buranya: llaga, nafra, malura.

Burbaya: una classe de fideus plans, molt amples; els flochs que fan els fusters planetjant.

Burbayó: burbaya fina, més prima y estreta.

Butxaquetjar: aficar molt les mans dins les butxaques.

Butxaquetjador, -ra: el qui butxaquetja sovint.

Butza: panxa.

Butzada: panxada.

Butzeta: infant o animal tendre, petit.

Butzetó: infant o animal tendre, petit.

Butzech: infant o animal tendre, petit.

Buydar: fogir (dexant buyt allà ont un era).

Espigolada toponímica (14-22)

Les escitacions qu'hem fetes a emprendrela en les diferents comarques catalanes, van produint efecte, gràcies a Deu. De diferents bandes ens escriuen que han comensada la replega dels *noms de lloch y de casa.*

Amb data de 22 de desembre, En Joan de Porcioles, notari d'Amer (província de Girona), folk-lorista benemérit p'el seu preciós estudi sobre la Vall d'Àger, ens escriu que replega *noms de llinatge y de partides de terme.* Ja es segur que mos ne farà un bell aplech! [15]

En Fidel de Moragas, de Valls (província de Tarragona), meritissim de la nostra *Obra* (ja'ns ha omplides prop de *set mil* cèdules; ¡veyau si'n te poca de son!, ens posà quatre retxes el dia de Nadal, dient: «Respecte a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

toponímia estich a unes 800 cèdules: cognoms de Vilaverd, la Selva del Camp y Mont-roig, trets d'un inventari d'escriptures de 1400, 1500, 1600 y 1700; noms de partides de terra de dits pobles, de rechs, algún mas, camí, etc. Ara'm proposo agafar les llistes electorals d'aquesta vila (Valls) y fer cèdules de cognoms». ¿Com vos fa la mostra? ¿Qui hu dubta qu'En Moragas mos n'aglapirà un bon ratx d'aqueys *noms*, aont la gramàtica y el lècsich hi tenen tant y tant que pellucar?

L'altre bon amich En Narcís Prim, de Bordils (província de Girona), dia 30 del metex desembre ens escriu: «Penetrat de l'importancia de la Toponímia he comensat a recullir noms de les llistes del Cens electoral; tinch intenció de recullir tots els noms propis diferents que trobi en els pobles del nostre districte electoral (Torroella)». ¡Bona tasca es aquesta! ¡Endevant!

L'entusiasta colaborador, N'Anfós Damians y Manté, de l'Arxiu Municipal de Barcelona, que ja mos ha trobades **3.000** paraules catalanes que no son a n-el *Diccionari* d'En Labèrnia, mos escriu dia 29 del janer d'enguany lo següent:

«Altrament, porto arreplegadas ja aprop de 500 cèdules de cognoms, extrets de un cens militar barceloní del s. XIV. Aquesta es una nova y riquíssima veta a explotar en nostre Arxiu. Entre'ls registres de fogatges, llistes de milicies, ànimes d'insaculacions, matrícula de ciutadans honrats, nòmines de Consellers y Consell de Cent y sobre tot los Procesos de Corts que desde Pere IV (mitjans de la centuria XIV.ª) fins al Arxiduch Carlos (1705 y 1706) se guardan en l'Arxiu, ¡quina enfilada se'n pot treure de cognoms catalans! Si m'hi ajudessin, ¡a milenars n'arreplegaríam!

«Fassi una crida ben repicada a sò de trompetes, a veure si'ls enfredorits s'escalfan pera tirarse de cap a la tasca.»

Un altre bon amich, Mn. Joaquim Plandolit, d'Ordino (Andorra), persona eruditísima en documents antichs catalans, sobre tot, del bisbat d'Urgell, s'es oferit a replegarmos *noms de coses, llochs, llinatges, etc.* d'un arsenal inmens que té de pergamins copiats del sigle VIII al XIV. ¡Ja

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

hu crech que Mn. Plandolit mos ne treurà un esplet d'aquells d'aquells! Beníssim!

L'altre amich estimat, En Pere Alsius, de Banyoles, meritíssim de l'arqueologia, prehistòria y història catalanes, autor de un preciós estudi: *Ensaig Històrich sobre la vila de Banyolas* (Banyolas, 1895), qu'ha obtinguda segona edició, y autor ademés amb En Celestí Pujol y Camps de l'importantíssim *Nomenclator* [16] *Geográfico de la Provincia de Gerona*, y que, a pesar dels seus molts d'anys, seguex batallant a favor de la cultura pàtria, ens ha escrita una carta que donam aquí casi íntegra. Diu així:

Banyolas 18 de Janer de 1906

Dr. Mossen Antoni M.ª Alcover, Pbre.

«Molt Sr. meu y distingit amich: desitjós de correspondre a les excitacions de V. demanant als col-laboradors de la seva magna obra que l'ajuden a recollir antecedents sobre toponimia catalana, li escrich la present pera lo que puga serli d'utilitat. Si cap ne té ni mereixen ser aprofitadas las engrunas que li mostro, esparrequi la present y a feyna mes profitosa.

«Respecte al us dels articles *es* y *sa* es tan freqüent y comú en la provincia de Girona anteposarlos als noms de *casa* y de *lloch* fins a últims del sigle XIV per lo menos, que fentne una llista seria cosa interminable. Se veu que algun temps se *salava*[9] més que ara.

«En quant als noms topogràfichs y gentilicis acabats en *-ach, -achs* ja es molt menor l'abundancia. La major part dels que V. cita en son *Bolletí*, son molt ben coneguts en aquesta comarca, però dech confessarli que he sigut poch afortunat en trobarne de nous en los antichs documents que he consultat, en los quals trobo repetits los que V. consigna. Fent examen de conciencia n'he trobat una dotzena més, que passo a comunicarli pera que puga aprofitarlos, si li convenen.

[9] Nota (1) de l'original: Per Catalunya *salar* vol dir usar l'article *sa* y *es* en lloch de *la el.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Noms catalans de lloch y de casa acabats en -ach -achs en la comarca de Banyoles.

Balachs:[10] nom de casa recullit en una llista de suscripció entre Fillas de María de Barcelona.

Balzach: de balz, precipici.

Benassach:[11] nom de llinatge, del Cens electoral de Banyoles. Algunas vegadas se escriu *Benassat.*

Buach: derivat de buada? Llinatge de Pont de Molins, prop de Figueres.[12]

Des-Bach: nom de lloch y de casa. [17]

Dulzach:[13] llinatge, del Cens electoral de Banyoles. Alguns pochs escriuen Dulzat.

Esparch:[14] llinatge actual. —Banyoles. —Cens electoral. —Variant de aquest nom es *Sparch* que's llegeix en lo Trasllat del *Llibre vert*, p. 9.

Mach:[15] llinatge. Cens electoral de Banyoles.

Mollerach: llinatge. Cens electoral de Banyoles.

Pomerach: deriva de poma?[16]

Noms en -ach -achs no topogràfichs y de llinatges a Banyoles.

Bitrach:[17] ausell mol petit.

Buyrach:[18] bossa de cuyro ahont se descansa'l pal de la bandera.

Furrellach: tencadura corredora en certes portas.

---

[10] Nota (2) de l'original: ¿Derivat de *Bala?* A Manacor (Mallorca) hi ha una família de sobrenom *Bala.*

[11] Nota (3) de l'original: ¿De la metexa rel que'l llinatge mallorquí *Bennasser?*

[12] Nota (4) de l'original: *Buach* y *Buada* serán en tot cas derivats de *Bua*. A Son Servera (Mallorca) hi ha una partida de gent que son *Bua* de sobrenom. *Bua* es també un bony maligne.

[13] Nota (5) de l'original: Hi ha'l llinatge *Dolz*, prou estès a Mallorca. En pot esser sortit *Dulzach*, sonant com *u* la *o* átona, fenòmen fonètich general a tota la Catalunya, fora la província de Lleida y l'estrem occidental de la de Tarragona.

[14] Nota (6) de l'original: Aquest no es propiament acabat en *-ach*, sino en *-arch.*

[15] Nota (7) de l'original: Es un sobrenom de Son Carrió (Mallorca).

[16] Nota (8) de l'original: El derivat inmediat de *poma* es *pomer*, y d'aquest sortiria *Pomerach*.

[17] Nota (9) de l'original: A Mallorca's diu *Vitrach*.

[18] Nota (10) de l'original: Antigament servia per posar les fletxes o satgetes. Vet-assí una de tantes paraules qu'un creu mortes, y llavò resulten vives aquí o allà. No convé atropellarse massa a estendre la cèdula de defunció de les paraules, perque llavò, com un manco s'ho espera, li comparexen vives y xaravel·les.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Parrach: tros de roba esquinsada, dolenta. (Parracayre: comerciant en esparrachs, draps, &.

Orrach:[19] Gust aspre, dolent, indefinible.

Petach: De petar, fer fressa, donar o rebre colps, contusió.

No crech per lo demés fora de lloch ferli observar que aquí hi ha la tendencia de cambiar la terminació *-ach* en *-at:* Benessach, Dulzach; se diu amb frecuéncia *Bennessat, Dulzat.*[20] Si aquesta transformació final prové dels passats sigles, pot donar lloch a confusions notables.

Tot això li comunico amb lo bon desitj de que ho aprofiti i ho creu aprofitable; o sino, esparracarho.

Tinch enllestides un miler de cèdulas pera'l Diccionari, que les hi enviaré a la primera ocasió bona que's presenti. Se refereixen a Geografia y Etnografia.

De V. affm. S. S. y A. q. s. m. b.

Pere Alsius [18]

L'altre historiayre Mn. Joan Segura, de Santa Coloma de Queralt, que té publicada un'*Història* ben notable d'aquexa vila y traballava de valent anys enrera a la d'Igualada (no sabem si ja l'ha treta a llum) y es homo de gran cultura, ens ha enviat un estudi *Explicació d'alguns noms catalans acabats en* **-ach**, aont amb gran enginy y erudició a balquena esplica la nissaga de *cent trenta* noms d'aquells que donàrem a n-el *Bolletí* passat, fentlos venir de noms personals llatins, romànichs o germànichs. En dona una partida de ben espinzellats. Mos sap greu no tenir més espay per insertar sencer tot aquest estudi. Per avuy no més posarem les *conclusions* que treu Mn. Segura de la seua disquisició. L'*esplicació* de tals *noms* la guardarem ben guardada per aprofitarla p'el *Diccionari* en esser

[19] Nota (11) de l'original: Es també un llinatge mallorquí.

[20] Nota (12) de l'original: A n-el Mitx-dia de França s'en troben molts d'aqueys *noms*, a un lloch acabats en *-ach* y altres en *-at*, amb la metexa *rel* o *tema*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

hora. ¡Ja hu crech que mos servirà prou per desllatigar molts d'aqueys *noms* en *-ach*, que fins avuy inclouen un misteri per la nostra Morfologia.

Vetassí, donchs, les conclusions de Mn. Segura:

«*Conclusions.* —1a —¿Son, o no, celtes los noms de lloch y de casa o de llinatges catalans acabats en *-ach*, com vol En Balari?

«La major part son evidentment romans, com *Albiach* (d'*Albus*), *Clariach* (de *Clarus*), *Gabanyac* (de *Gabinus*), *Gallach* (de *Gallus*), *Juliach* (de *Julius*), *Marsillach* (de *Marcellus*), *Romanyach* (de *Romanus*), *Rufach* (de *Rufus*), etc.

«2a —Lo sufix *-ach* no es característich d'una classe o espècie determinada de noms; antes al contrari, s'ajusta a noms de diverses classes y procedencies, sien d'origen romà, com los citats en la *conclusió 1a*; sien grechs com *Estevenach, Armejach*; sien germànichs com *Vulpellach*; sien topogràfichs, com *Alsinach, Carrerach, Codinach, Cabanach, Serrach, Vilach.* Lo sufix *-ach* té les metexes aplicacions, y probablement la metexa significació, que'ls sufixs *et, ell, ol,* que significan diminutiu, com *Peret, collell, ventijol, pujol,* que son diminutiu de *Pere, coll, venteig, puig.*

«3a —Trovantse, com se trovan, los afixs *-acus, -acos, -iacus, -iacos,* en les llengues grega y llatina, y ademés en noms de pobles regonegudament cèltichs o de regions cèltiques, es llògich deduhir que lo sufix català *-ach*, que correspon al llatí *-acus* y al grech *-acos*, procedex de la llengua aria, mare del grech, del llatí y del cèlta.

«4a —Essent la llengua catalana filla de la llatina, y trovant lo sufix *-ach* en molts noms (la major part dels que tenen tal afix) d'origen llatí; sembla llògich deduhir que'l tal afix nos vé a nosaltres del llatí principalment. Però essent Catalunya vehina d'una regió cèltica (lo Rosselló), y trovanthi alguns noms locals [19] com *Ter, Terri, Esterri, Ancosa,* etc., que semblen procedents del cèlta, com he provat de demostrar a un altre artigle dirigit a mossen Alcover y encare inèdit;[21]

[21] Nota (1) de l'original: Sortirà ben prest si Deu ho vol.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tenint ademès en nostre vocabulari alguns noms cèltes, com l'esmentat *cabana*, que ve del cèltich *caban*, que vol dir també *cabanya* o *barraca*, es llògich igualment atribuhir a la influencia cèltica, si bé menys interessant que la llatina, lo sufix *-ach.*

«5a —Lo sufix *-iacus* del llatí, afegit a un substantiu, fa un adjectiu, y significa lo genitiu: axis *demoniacus, coelicus, paradísiacus*, significan cosa *del dimoni, del cèl, del paradís.* Comparant aquesta significació amb la dels noms personals romans que deriven del respectiu genitiu, com *Marci-us,* de *Marcus; Marcinius,* de *Marius,* etc. se veu que lo sufix llatí *-iacus,* català *-ach*, té la metexa significació que'l afix *-i* llatí (dels noms de la 2a declinació) que forma o caracterisa lo genitiu. Al principi *Marcius* volia dir *filius Marci*, *fill d'en March*. Cal tenir present que may es tan propi la nom *genitiu*, com quan espressa la relació de pare a fill, que es *engendrat* pel pare, y com a tal es *del pare.*

«Quan en una familia pare y fill se diuen *Pere*, molt be dirèm *Pere* al pare y *Peret* al fill; es dir, lo metex nom, però amb un sufix que expressa diminutiu. Axis lo Cardenal Wissemann en la novèla *Fabiola*, fa a la heroína (*Fabiola*) filla de *Fabius*; es dir, li dona lo metex nom del pare en forma de diminutiu. Donchs com lo fill sia *més petit* (diminutiu) que'l pare, en edat, en grandaria o en autoritat, quan un y altre tenen lo metex nom, es propi donar al fill lo nom en forma de diminutiu. Donchs si *-iacus* significa un genitiu (*demoniacus,* del *dimoni*) es molt probable que sian la expressió d'un diminutiu, com ho semblan los noms personals llatins procedents del genitiu. Donchs lo sufix català *-ach* sembla que significa diminutiu, y per tant, equival als sufixs *-et, -el, -ol,* que significan lo metex. Donchs *Perach, Estevenach,* son iguals a *Peret, Estevenet* o *Esteve.*»

JOAN SEGURA, PBRE.

Santa Coloma de Queralt, 5 Janer de 1906. [20]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Un altre amich estimadíssim, En Josep Faus, notari de Guissona (província de Lleida), col·laborador, no de nom, sino de fets, del *diccionari,* ens escriu amb data de 27 de desembre últim, una carta molt sustanciosa, que creym del cas insertar casi integra per les clarícies que'ns dona y per escitar els altres col·laboradors que porien prestar un gran servey a la llengua catalana estudiant y observant cadascún el llenguatge de la seua respectiva comarca y després fermosne part puntualment com En Faus.

Vetassí lo que'ns diu ell, entre altres coses:

»B) En quant al article personal: *En* y *Na*, son us ha desaparegut del llenguatge d'aquestes terres, quedant substituhit per l'article *lo* y *la* constantment. Aquí diu tothom: «*lo Pere*», «*la Magdalena*» «*l'Antonia*», «l'Armenter» «lo Tacies del Far» «lo Xuriguera de Palouhet». Quedan no obstant vestigis de l'us de dit pronom en la toponimia del país. Aixis diuhen «Mas-d'En-Torres» a una masia del terme de Masoteres, etc. etc. —A l'Urgellet o comarca de la Seu d'Urgell passa una cosa igual: tothom diu allí «*lo Sebastià*» «lo Macià» «lo Serní» «la Sansa».[22] No obstant, a n'el terme de Ballestà y Arabell, a pochs kilómetres de la Seu d'Urgell, hi ha varies masies que tothom anomena *Mas-den-Luch Aja, Mas-den-Roca, Mas-den-Roquetes, Mas-den-Iscle,* etc.

»C) Massoteres, poblet situat a uns dos kilómetres de Guissona, cap al Nordest, vessant del Llobregós, hi ha un rotlle de terme o *partida* que l'anomenen indistintament «*Estraveres*» o «*Traveres*». A Sanaüja, dins el bell mitj de la ribera del Llobregós, hi ha un veral de terme o partida que també anomenen indistintament «*Escots*» o *Cots*». A nêls documents casi sempre s'escriu *Estraveres, Escots,* y aquestes formes son les que casi sempre s'usen dins el llenguatge corrent. Això'm fa recordar que a Andorra hi ha un llogaret dit, «*Escaldes*» célebre per les seues fonts

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sulforoses y termals. També hi ha unes «*Escaldes*» a la Cerdanya francesa, part demunt d'Angostrina; y a Prullans, mon poble natal, situat dins la Cerdanya inferior o baridana, hi ha un port de terme dit «*Caldes*», anomenantse aixís també un serrat y una font que hi ha per aquell indret del terme. Ara bé, *¿Estraveres, Escots, Escaldes,* es una abreviació de *ipsas Traveres, ipsas Cots, ipsas Caldes*, o bé dita sillaba *es* en un preficse per l'estil del que s'usa a n-els [21] mots *tovalles, estisores, esmolls, estenebres,*[23] *esvoliach* (usat a Guissona: *ratpenat*) etc.?

»D) Dins la Ribera del Llobregós, hi ha dos pobles «*Sanahuja*» y «*Salvanera*», que comensan ab la síl·laba *sa.* No sé si dita síl·laba tè res que veure ab la qüestió del article *sa.* Consultant l'Arxiu d'Urgell, de segur que s'hi trovarien les formes llatines de dits noms y les primeres y mes antigues formes catalanes, que podrian potser aclarir aquesta qüestió.

»E) Recordo que part demunt del poblet de Cerc a poquets kilometres de la Seu d'Urgell, cap a les faldes del Cadí, hi ha una masia que l'anomenen *Ventanach* ó *Ventenachs.*

»F) *Sabartés* es un cognom de varies families dels poblets de Sant Martí y la Morana, que pertanyen al districte municipal de Florejacs. *Sabartés* crec s'anomena una encontrada del comtat de Foix. La zona meridional o pirinenca de dit comtat, forma dues comarques, la del sol-ponent o vall del Salat es el *Cuserans*, capital Vich-de-Sos, y la de sol ixent o vall del Arriege es el *Sabartés*, essent Tarascó, si no estich mal informat, la població de mes importancia de la comarca.

»G) *Satorra* y *Pussatorra* (per Puig-Satorra) son cognoms, renoms y noms de casa, molt estesos a Ivorra, poble situat a la part superior de la vall o ribera de Llobregós. També n'hi ha que's diuhen o escriuhen la forma plural «Satorres» o «Satorras».

---

[22] Nota (1) de l'original: Macià es *Matias*, Serní es *Saturní*, Sans i Sansa son *Sancho* y *Sancha*. *Sansa* s'usa com a cognom y com a nom de pila, sobre tot en diminutiu «Sanseta».

[23] Nota (1) de l'original: Axis anomenam a Guissona un aparell ó enginy de fusta, ab el que toquen a les funcions relligioses per Setmana Santa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

»H) Als *Sorigueres* aquí sêls sol anomenar *Xurigueres*. N'hi ha a Biosca, Palouhet, etc. No sé d'hon he tret, que a n'alguns punts anomenen *soriguer* o *xuriguer* a una lley d'esparvers o aus de rapinya.[24]

»Y per avuy prou d'aquestos particulars, perque lo escrit es tot lo que se m'acud, sobre les qüestions que tracta en lo derrer *Bolletí*, y que ja li he dit avans, ho poso en blanch y en negre, sense altre pretensiò que comunicar per si alguna d'aquestes notes, apuntacions u observacions, resultan aprofitables.

»Acabo de umplir lo que'm resta de paper donantli els següents datos, per si'ls ignora y poden servirli d'alguna cosa:

1r Haig observat que molts pagesos d'aquesta terra usen un preterit imperfet de subjunctiu en *iva.* Axis diuhen *fariva* per «faria», *estariva* per «estaria», *portanyeriva* per «pertanyeria», *diriva* per «diria», etc. Haig ohit aquest pretèrit de boca de [22] pagesos de Guissona, Sanahuja, Cabanabona, la Donzell (entre Agramunt y Artesa), etc. Jo'm decanto a creure que abans tothom usaria aquestes formes planes, que tenen tot l'aire de ser les primitives essent mes endavant substituides per les formes sincopades o elidides: *faria, estaria, diria,* avuy generalment usades, quedant vestigis del us de la forma plana y primitiva per aquestes encontrades.

»2n Observo que a Guissona la gent diu *ruella* per *rosella*, *lluella* per *llosella* (trampa d'agafar aucells y rats feta ab pedres o lloses), *ruada* per *rosada*, etc., etc.

»3r També observo que a Guissona y comarca la gent diuhen *Noembre,* per «Novembre», *llaô* per «llavor», *dinae* per «dinave», *cantae* per «cantave», etc. etc.

»Tinch unes notetes sobre *suficses* y sobre pretèrits imperfets d'indicatiu que li enviarè un'altre dia per si pot aprofitarsen qualcom.»

---

[24] Nota (2) de l'original: A Mallorca abunda tal animal de ploma.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 15
A tots els amichs d'aquexa *Obra.*

¿Qui no sab la feta dels militars a Barcelona el vespre de santa Catalina (25 novembre) contra *Cu-cut* y *La Veu de Catalunya* y la coa qu'allò ha duyta?

Sab també tothom lo qu'aquells fets y els posteriors han agravat, enmaleit y encès axò que'n diuen la *Qüestió Catalana.* ¿Qui no hu veu que Barcelona y Catalunya's troben en una situació completament anormal? Es ver que'ls nostres amichs han donades y no s'aturen de donar proves molt grosses, proves heroyques de prudència, de moderació, de magnanimidat, no compreses desgraciadament ni menys correspostes de part d'aquells que tenien una sagrada obligació de comprendreles y de correspondrehi; y axí la normalidat no s'es restablerta a Barcelona ni va a mà de restablirs'hi per ara si la cosa no dona un tomb gros. Axò fa que no hi haja aquella pau y tranquilidat y serenidat d'esperit, ni aquella normalidat de coses, indispensables per la celebració del *Congrés Internacional de la Llengua Catalana.* El *Congrés* no's deu haver de celebrar bax de cap coacció ni violència, moral ni material; la seua primera condició ha d'esser la llibertat omnímoda d'esperit, no per abusarne jens, sino per salvar la dignidat altíssima de la nostra llengua y la nostra metexa dignidat y fins y tot el bon nom d'Espanya devant els sabis estrangers que vendràn. No, ara per ara no hi ha a Barcelona, ni es d'esperar [23] que hi sia fins passat algún temps, aquella pau, aquella tranquilidat, aquella serenidat, aquella llibertat, aquella normalidat que caldria per un acte de cultura, per un acte científich de l'importància y de la trascendència qu'ha de tenir el nostre *Congrés*. Axò trobam y axò es la nostra convicció; axò troben també els estimadíssims companys de les *Comissions Técnica, Econòmica* y *Organisadora*; axò troben y axò es la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

convicció dels amichs de Mallorca qu'han presos temes per sostenir a n-el *Congrés.*

Suposat tot axò, les tres referides *Comissions,* a n-e qui els entusiastes reunits dia 14 de matx a n-el Círcol de Sant Lluc donaren un vot de confiansa absoluta dexant a la discreció y patriotisme d'aquelles la resolució y ordenement de totes les coses pertanyents a n-el Congrés, donchs dites tres *Comissions*, aplegades dia 14 de febrer, després d'haverne parlat ben d'aprop y pesat y sospesat tot, posada la mira en el major bé y profit de la llengua nostra estimadíssima y de la seua restauració y enaltiment, acordaren suspendre y perllongar el *Congrés Internacional de la llengua catalana* fins a n-el pròcsim octubre, si es que llavò hajen mudat les presents circunstàncies, com es d'esperar; y en consecuència acordaren ferho a sebre a tots els qui tenen temes presos, a n-els ja inscrits com a *Congressistes* y a n-el publich català en general per via del present *Bolletí* y dels altres periòdichs de la nostra.

La prudència que la nostra situació ens imposa, no'ns permet esser més explícits; esperam que hu comprendràn axí els nostres amichs y respectaràn y no prendràn tort l'acort de les tres *Comissions*, altament patriòtich y brollat absolutament del desitx més viu y de l'entusiasme més gran p'el major bé y la major glòria de la nostra llengua cent voltes benvolguda.

Aquesta suspensió, aquest perllongament no ha d'esser motiu en lo més mínim per desanimar ni descoratjar negú, sino per encendre més y més tots els qui senten dins el pit el foch sagrat de l'amor a la llengua catalana. Aquesta suspensió no caldria si l'idea del *Congrés* no hagués presa tanta de forsa ni hagués cobrades unes proporcions tan grosses ni fos una gran esperansa per tots els fills de la Pàtria. Precisament perque hu es y perque ha cobrada tanta de força y tantes de proporcions, precisament per axó es que per una frissansa mal entesa no l'hem de tirar a perdre aquexa idea tan encertada y avenguda, y li hem de procurar tota l'amplitut, tot l'esplay, tota la llibertat que li son

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

indispensables per poder donar de sí tot lo qu'està cridada a donar, tot lo que tenim dret a esperar d'ella.

Deu fassa que tots els amichs s'en penetrin de tot axó, y ho vejen axí com ho veym nosaltres. ¡Amèn! [24]

No perque'l *Congrés* estiga suspés, s'han de suspendre'ls traballs y estudis que per prepararlo's fassen. Tots hem de seguir traballant a les totes, cadascú per son vent, a fi de que surta una cosa digna de la nostra llengua y de la nostra rassa.

Axi hu han comprès les tres *Comissions*, y per lo metex en la reunió que tengueren dia 14 de febrer acordaren: *a*) seguir fent totes les adhesions que's puguen y admetre totes les *inscripcions* que's demanen, y ja n'hi ha un bon ratx de demanades; —b) que En Joan Alandí sia el *tresorer*, En Josep Pijoan el *Secretari* de la *Comissió Técnica* y En Jaume Algarra el *Secretari* de la *Comissió Organisadora* y que tots tres firmin els *títols de congressista*; *c*) y fer un segell del *Congrés* per segellarhi tots els documents del metex.

§ 16
La Convocatòria.

Sortí a mitjàn desembre, redactada dels amichs de Barcelona, de la *Comissió Tècnica*, amb molt d'enginy y viu esment, y ha merescudes les alabanses dels nostres y el respecte dels contraris. Se publicà demunt la major part dels periòdichs catalanistes y en donaren conte molts dels altres periòdichs de Catalunya y Balears y qualcún del Rosselló. Es del tenor següent:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Congrés Internacional

de la llengua catalana

La Llengua Catalana té una historia gloriosa: en l'Edat Mitjana fou la llengua dels reys d'Aragó y de la seva ben ordenada cancelleria, y s'estengué triomfalment, ab el vol de la ciencia o per l'impuls de les armes, per les tres penínsules mediterranies. Fou llengua d'Estat a Sicília y a Atenes y en la cort magnífica de N'Alfons V a Nàpols.

Hi parlaren, abans que en cap altra, els primers parlaments polítichs d'Europa. Hi escrigueren les primeres lleys marítimes dels pobles mig-evals, y ella fou la primera llengua vulgar que serví pera les especulacions filosòfiques. Es, donchs, llengua d'alta y antiga prosapia.

Parlada encara avuy per quatre milions d'homens, veu catalana, ab més o menys diferencies dialectals, es la que's parla en les provincies de Barcelona, Tarragona, Girona, Lleida, València, Alacant y Castelló de la Plana, a Andorra, al departament francés dels Pirineus Orientals y en la petita regió d'Alguer, a l'illa de Sardenya. [25]

Hi ha, donchs, espanyols, francesos y italians que la parlen. Desde'ls cims aguts de les nostres montanyes fins a les capitals modernes, populoses y agitades com Barcelona, en les illes d'endins la mar y en la llarga ribera de les nostres costes, homens de mar y de terra han continuat estimant-se aquesta llengua catalana, adhuc en els temps de la seva més gran decadencia literaria.

En aquell període d'esmortuiment que durà més de tres centuries, la llengua catalana va desaparèixer gaire bé de la vida pública en sa forma estricta. Els pobles que la parlaven vegeren llur conciencia torbada per aquells qui'n feyen un pecat de parlar la llengua propia; valencians y mallorquins començaren a dubtar de la santa unitat de la paraula nostra, y altres, més estraviats encara, cercaren en una fantàstica llengua llemosina la genealogia arbitraria del nostre idioma.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El renaixement del nucleu català, qui comença essent econòmich, ha arribat a esser integral, estenent-se a totes les manifestacions artístiques, literaries, socials y científiques. Escriptors maravellosament dotats del geni de l'instint de la raça han sublimada la llengua del poble y l'han aixecada a les altes esferes de la literatura y del pensament. En poch més de mig segle, y malgrat tots els obstacles oposats pels elements oficials, la llengua literaria ha resorgit ab vida esplendorosa, caminant ab èxit, a figurar entre les més cultivades de les seves germanes neo-llatines.

Cal, donchs, ara que la llengua catalana ha recobrada la seva dignitat literaria, que'ns afanyem a estudiar-la tecnicament en la seva íntima estructura. Es aquesta una necessitat espiritual nostra y un deute que tenim ab la cultura universal.

Ab la vivor de les disputes y ab l'excitació de les controversies, nosaltres (encara que no hem deixat de tenir tecnichs y gramàtichs molt respectables) hem perdut en gran part aquella tradició de mètode y disciplina científica que són avuy tant necessaris pera'l bon profit dels estudis, y es pera restaurar-los que'ns dirigim a tots els homens de bona voluntat, tant d'aquí com dels demés países, pera que vinguin a aportar-nos el tresor de les llurs esperiencies científiques.

Es a vosaltres, els estudiosos dels demés pobles peninsulars no catalans, a qui'ns dirigim primerament demanant-vos que vingueu a colaborar ab nosaltres, catalans, en l'estudi d'aquesta llengua germana de les vostres. Y, després d'a vosaltres, y tant com a vosaltres, es als aciençats de tot el món que convidem, pera que vinguin a la terra den Milà y den Bastero a retornar-nos el cabal científic que aquells homens ilustres els entregaren.

Congregats a Barcelona, els estudiosos de la llengua catalana [26] apendràn de sentir-la viva en la boca del poble y coneixeràn de passada la moderna literatura catalana, tant abundant y rica de sentit, y aquí podràn concertar-se també pera treballs colectius que siguin d'interés general pera'ls estudis filologichs. Obres importants dels nostres clàssichs antichs jeuen ignorades en les biblioteques y arxius de la península y de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'estranger; manuscrits sovint mal catalogats com a provençals, o ab el nom genèrich d'espanyols, contenen textes inestimables de l'antiga literatura catalana.

Es d'un interés general, pera'ls romanistes, el coneixement precís de la nostra llengua, tant moderna y tant antiga a la vegada; y es per això que no dubtem que han d'aprofitar aquesta ocasió que se'ls ofereix d'un Congrés, pera venir a fer-ne íntima y personal coneixensa a casa nostra.

Ells podràn aportar-nos els datos nous de llurs estudis en forma d'una comunicació, o el simple exemple de llur paraula metódica y disciplinada. La bona llevor granarà, y tenim fe en que aquest Congrés ha de contribuir en molt a la restauració dels estudis filològichs a Catalunya. En cambi nosaltres, apenes sortits d'un llarch període de dures proves, els mostrarem dignament lo que pot l'amor d'un poble que ha estimada la seva llengua, fent-ne una religió y un culte.

El Congrés s'ocuparà, donchs, del desenrotllament dels estudis filològichs a Catalunya. Tractarà, ademés, de les qüestions históriques y literaries que ab la llengua estiguen relacionades, y pensarà en proveir a la defensa y estensió d'aquesta nostra estimada llengua catalana. Se dividirà, en consequencia, en quatre seccions: Filològica, Històrica, Literària y de Propaganda.

Els iniciadors del Congrés esperen que'ls romanistes en general, y sobre tot aquells qui tantes proves han donades ja d'amor a la nostra llengua, no deixaràn d'acudir-hi; als estudiosos hispànichs y estrangers els ofereixen la tradicional llealtat de la terra catalana; en ells confien, y en ells esperen, car la sort d'una de les mès antigues y glorioses llengues romàniques els ha forçosament d'esser cara.

Y als catalans tots, en general, els demanem la ajuda llur sense distinció de classes ni categories. Cridem als aciençats pera que estudiin, als allunyats pera que s'acostin, y als presents pera que'ls assisteixin; y que així, tots aplegats, facin un nou esforç pera la llengua y pera la patria.

Barcelona, desembre de 1905. [27]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

LA COMISSIO TECNICA:

ANTONI M.ª ALCOVER, A. RUBIÓ Y LLUCH, J. MASSÓ TORRENTS, J. PIJOAN, J. CASES-CARBÓ.

1) El Congrés se posa sota l'alta protecció de l'Ajuntament y de la Diputació de Barcelona.

2) El Congrés tindrà lloch en els últims d'Abril,[25] pera que'ls congressistes puguin assistir també a la festa dels Jochs Florals y la Festa de la Música Catalana.

3) El títol de congressista costarà 5 pessetes, essent nomenats, ademés, congressistes honoraris aquells qui paguin una quota superior a 50 pessetes.

4) El títol de congressista donarà dret a assistir a tots els actes que se celebrin per iniciativa del Congrés. Les companyies del Nord, de M. Z. A. y Central d'Aragó han oferta també una rebaixa considerable pera'ls congressistes.[26]

Als congressistes estrangers se'ls obsequiarà ab una visita a Poblet y a Ripoll, y, si es possible també, ab una escursió a Mallorca. Entre aquells qu'han promès concórrer y han senyalats ja importants temes para sostenir en el Congrés, figuren els professors Schädel, de Halle; Counson, de Bèlgica; Saroïhandy y Foulché-Delbosc, de París; Beer, de Viena; Farinelli, d'Innsbruck; y Parodi, de Florència.

6) Ab motiu del Congrés se procurarà fer a Barcelona una Esposició d'impresos raros y obres manuscrites en llengua catalana.

7) Les comunicacions presentades al Congrés se publicaràn en un volum que's repartirà entre'ls congressistes. La Comissió tècnica se reserva'l dret de no publicar *in extenso* sinó aquelles comunicacions que

[25] Nota (1) de l'original: Per lo que deym més amunt, ja no serà la derreria d'abril, sino dins l'octubre, si a-les-hores ja s'es restablerta la normalidat a Barcelona.

[26] Nota (2) de l'original: Farem cames per que dites Companyies ens fassen a l'octubre les rebaxes que'ns havien concedides per l'abril. Esperam de llur amabilidat y de llur il·lustració que'ns ho concediràn.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

judiqui necessaries. De totes elles però se donarà compte y estracte en el volum del Congrés.

8) Les comunicacions han de dirigir-se a l'iniciador del Congrés, Mossén Antoni M.ª Alcover. —Serra, 13, Palma de Mallorca. —Les adhesions pera rebre'l títol de congressista han d'enviar-se, abans del 1r d'Abril,[27] al secretari de la Comissió organisadora, En Jaume Algarra y Postius, —carrer de Jonqueres, 16, 2n. Barcelona.—

§ 17
Seguex endavant la feynada

L'*Unió Catalanista,* que, segons vérem (T. II, p. 395), s'encarregà del tema 24 (*Hem de defensar la nostra llengua y treure cara per ella, de boca y amb les obres, sempre y acontsevulla, fent respectar tots els seus drets*), ha designat com a ponent per esplanarlo l'honorable patrici En Josep Franquesa y Gomis, Mestre en Gay Saber, segons ofici qu'hem rebut, de 3 de febrer. N'estam ben segurs que'l Mestre Franquesa fara cosa bona. [28]

El Dr. Mn. Grandia ens escriu de Madrid, amb data de 7 de febrer, que l'estudi que fa p'el *Congrés,* avensa avensa, a pesar de la gran feynada que'l petxuca.

També'ns escriu que'l notable filòlech castellà D. Juli Cejador, —autor d'una *Gramàtica Griega según el sistema histórico comparado* (Barcelona, 1900) y de *El Lenguaje, sus transformaciones, su estructura, su unidad, su origen, su razón de ser*, en quatre toms (hem vist el I, publicat l'any 1901 a Salamanca, —Imprenta de Minerva), obra, per lo que n'hem lletgit, de molta d'empenta y alè, ha manifestades ganes d'assistir a n-el *Congrés*. Ja hu crech que l'hem convidat, no sols a venirhi, sino a sostenirhi un tema, el qui li entr més per l'ull dret. Esperam que dirà que sí.

[27] Nota (3) de l'original: Aquest termini ara serà més llarch no haventse de celebrar el Congrés fins l'octubre: ja'l ficsarem més envant.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Tot sia per Deu y per... la llengua catalana (28-29)

Dia 5 de febrer, devers les vuyt y mitja del vespre, mentres preparàvem original p'el present BOTLLETÍ (anotàvem la carta sobre toponímia de l'honorable En Pere Alsius, de Banyoles), dins l'entrada de ca-nostra, això es, a n-el peu de l'escala per hont pujam a la casa, completament separada d'aquesta, esclatà un coet, segons totes les apariències, de pólvora tota sola, fent un esclafit, una detonació feresta. Com la nit abans havia tronat de mala manera, tot d'una creguérem si seria un tro del cel. Per veure qu'era y d'ont venia allò, devallàrem a n-el primer pis, trobam uberta la porta de la casa y veym l'escala a les fosques y plena de fum. A-les-hores coletgírem lo qu'era estat: un coet que mos havien posat per donarmos un retgiró y un trastorn y fermos una infàmia. Devallam l'escala y la trobam tota plena d'emblanquinat que'era caygut de les parets y teginada, y just derrera la porta, casi enterra, un parell de mascarades y a la paret ran ran trispol una regata d'un parell de pams de llarch, poch fonda y no gayre ample, sense cap altre rastre del coet ni del seu envoltori, ni pus desperfectes que'ls indicats y llavò un vidre romput del fenal de l'entrada y un altre d'un finestró de devora la porta de la casa. Y vehu-t-assí tot. De manera que, gracies a Deu, no més fonch el renou y una mica de retgiró tot d'una y el trastorn consegüent.

Cap clarícia d'aquestes hauríem donada si la Prensa del continent no hagués pintat el cas d'altra manera fentlo més gros, no per cap mal'intenció, sino per mal'inteligència dels telegrames que's reberen de Mallorca. Donam tots aquests detalls per satisfacció dels amichs de fora-Mallorca, casi tots els col·laboradors del [29] *diccionari*, que'ns han enviades cartes y tarjetes de felicitació a centenars per no haver tengut

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

res de nou, y suposant qu'havíem estat en perill inminent de mort. Gràcies a Deu, no hi hagué res d'això.

¿Qui mos posà aquest coet? Anauho a aclarir! No sabem qui puga esser estat. Siga'l qui siga, Deu lo perdó y el fassa un sant. Amén.

La manifestació de simpatia que'ns tributà la ciutat de Palma, comensant p'el Sr. Governador Civil, el Sr. Bal·le, la Prensa y els amichs de la Ciutat y de la part forana y els amichs del continent, sobre tot, els de Catalunya y l'Escm. Sr. D. Segimon Moret, President del Concell de Ministres, ens ha omplida l'ànima de gaubansa y del més viu agraiment. Milions de milions de mercès a tots! Deu els-e pach la caritat!

Una de les coses que'ns han donat més pler y més gotx es l'entusiasme acorat, el foch d'amor y l'interés bullent per l'*obra del diccionari* y de la restauració de la nostra llengua que respiren les cartes dels amichs y els termes amb que la prensa catalanista dona conte de la feta del coet. Allò es tot un esclat, tot un'esplosió d'entusiasme a favor de la llengua catalana. Grat sia a Deu!

Grans mercès, donchs, de lo que digueren y de l'afecte coral que'ns demostraren, ademés dels periòdichs de Mallorca, *La Veu de Catalunya*, aont N'Oleguer Recó (En Josep Carner) ens dedicà un article ple d'enginy y d'afecte coral, *El Diario de Barcelona, La Devantera,* la *Revista Popular* y *Correo Catalan* de la ciutat comtal, *La Veu de la Comarca* de Tortosa, *Lo Camp de Tarragona* y *Serem!* de Tarragona, *Patria Nova* de Reus, *La Conca de Barberà* de Montblanc, *Sometent* d'Igualada y *Sembra* de Terrassa.

Grans mercès per l'entusiasta felicitació que'ns han remesa *la Junta Permanent de l'Unió Catalanista, El Centre Excursionista de Catalunya, El Centre Autonomista de Dependents del Comers y de la Industria,* L'*Ateneu Autonomista del Districte 7è,* L'*Associació Protectora de l'Ensenyansa Catalana,* L'*Associació Democràtica Catalana,* L'*Associació de Lectura Catalana,* el *Foment Autonomista Català,* y L'*Orfeó Català,* de Barcelona; l'*Associació Catalanista* de Valls y *El Centre Catalanista* del Vendrell, y *cent coranta cinch entusiastes* de Terrassa que'ns han enviada

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

una felicitació colectiva, ben coral y bullenta d'entusiasme. (Després de Barcelona y de Palma, Terrassa es el punt aont hi ha més suscriptors del *Bolletí.*)

Beníssim! Tot sia per Deu y per... la llengua catalana! [30]

****

Com estam de doblers fets (30-31)

Doblers no gayre per l'inèrcia d'unes quantes dotzenes de suscriptors que frissen massa poch de pagar; ara coratge en tenim més que may, gràcies a Deu.

Els qui no han pagat, ¡per amor de Deu que paguin! Han rebut el *Bolletí*; lo just es que nosaltres repiguem lo *altre*. Qui deu, que pach, y fora deutes! que no servexen més que per anar a fons.

Hem dit que tenim més coratge que may. Es que, gràcies a Deu, l'*Obra del Diccionari* no va jens quart minvant, sino quart crexent a les totes. Ho demostren les cifres següents:

La llista de col·laboradors del janer d'entany fins a n-el d'enguany ha pujat de 1.465 a 1.516. Aquex aument es important perque la majoria d'aqueys nous son gent feynera, que son venguts, no per un vetassí, sino per arregussarne moltes de paraules cap a la nostra *calaxera*. Y uns quants que mos n'han anunciats com a col·laboradors provables, del Penedès y l'Empordà, que sembla que també son gent arromangada. Això es qu'hem de mester, y, com més seràn, millor.

La llista de suscriptors també va crexent de cada dia. Son ben clars els qui's donen de baxa, y casi cada setmana en venen de nous. Bo es de veure qu'això mos ne dona prou de coratge y que mos hi fan ben contents aqueys que venen. No res, ¡que'n venguen molts, ben molts! que com més son, manco por tenen.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Les cartes qu'hem rebudes dels col·laboradors y de coses referents a la nostra *Obra* durant tot l'any 1905, son: **444.**

Les cartes que nosaltres hem escrites contestant a n-aquells o per coses de l'*Obra* durant el metex any, son: **439.**

Les cèdules plenes dels col·laboradors *qui tenen poca son* de qu'hem donat conte del janer d'entany fins a n-el present *Bolletí*, son: **74.099**, que, amb les **229.792** que hi havia fetes a l'abril de 1904 y les **101.801** de que donàrem conte de llavò fins a n-el janer d'entany, fan la respectabilíssima suma de **404.242.**

Y axò no més son les dels que n'han fetes més de **1.000**. Y com n'hi ha molts que n'han fetes qui 300, qui 400, qui 500 y altres un bon ratx més, no seria d'admirar que a l'hora d'ara ja n'hi hagués prop de **mitx milió** *de cèdules plenes.*

¿Ah idò? ¿Que vos pensàveu? ¿que son berbes o veres?

Ara per ara, de les que ja mos han duytes, tenim *deu calaxos* de la *calaxera* casi plens. Dins cada calax n'hi deu haver, un amb altre, **25.000.**

¿Ho veys com va avant la cosa, gràcies a Deu? ¿ho veys com [31] no *mancabam,* sino que *reprenim* y mos feym amunt, a pesar de totes les rialles y lulea dels *filisteus?*

¡Que riga aquexa gent xorca! que no més servexen per axò y... per fer nosa.

No res, ¡endevant, amichs y entusiastes de l'*Obra del Diccionari!* ¡Qu'aquest any qu'hem comensat sia tan fruyter y tot mos vaja tan en popa com entany! Amén.

¡Per Deu, per la Pàtria y per la llengua! y ¡fora son!

¡Desperta, ferro! ¡firam! ¡firam!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Obres catalanes que hi ha triades per ferne cedules (31)

276. *El Llibre de les dones* d'En Jaume Roig, ed. del Dr. Roc Xabàs: —En Joan Alzina y Melis.
277. *Origenes Históricos de Cataluña* del Dr. Balari: —En Josep Vilar, de Barcelona.

Col·laboradors que tenen poca son (31)

N'Andreu Ferrer, Mestre d'escola, d'Artà, ha omplides 1.000 cèdules; —En Joan Alzina y Melis, de Capdepera, 1.900; —En Pere Alsius, de Banyoles, 1.000; —N'Anfós Damians y Manté, de Barcelona, 1.000 de bell nou (de paraules que no's troben a n-el Labèrnia); —Mn. Bernadí Mateu, de Mancor, 1.000 de bell nou; —Na Maria Domenech de Canyelles, de Tarragona, 1.459.

¿Que hu sentit siular? (31-32)

L'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, institució meritíssima desde sa fundació a n-el sigle XVII, de la cultura de Catalunya, y d'uns quants anys ensà de son renexament literari, ha rebut un ofici, firmat del rey Oscar, de Suècia, per que proposi un literat català per lo concurs dels premis Nobel.

Aquest concurs se fa periòdicament a Suècia per otorgar quatre premis, un d'ells al millor literat dels que les diferents corporacions literàries de tot lo mon proposen.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿Ho veys com anam quart crexent? ¿Ho veys com la llengua catalana y la seua literatura se van obrint pas per tot arreu? [32]

¡Fills de la Pàtria, fora son! ¡A traballar de tots vents y en tot conceptes!

Confrares nous (32)

Hem rebuda la visita de *Serem!* setmanari nacionalista de Tarragona; *Butlletí del Centre Escursionista de la Comarca de Bages,* periòdich trimestral, de Manresa; *Lo Geronès,* setmanari catalanista de Girona; y *Art Jove*, quinzenari d'*arts literatura y ciencies*, de Barcelona. A tots agraim la visita, els-e desitjam molta de sort y bona feyna y establim amb ells el camvi.

Grans mercès (32)

Les donam a l'amich En J. Rodon del'article que'ns dedica dalt *La Veu de La Comarca*, de Tortosa, de 27 de janer, ple d'un afecte vivíssim per la depuració y enaltiment de la nostra llengua.

També agraim les alabanses que fa del derrer BOTLLETÍ el diari de Perpinyà *Le Roussillon*, de 13 de janer, y l'article que'ns consagrà fa setmanes *La Cruz* de Tarragona.

LA CUESTIÓN CATALANA. *Los Senadores y Diputados Regionalistas al País.* Imprenta de Sol y Benet. Lérida, 1906. —32 pàg. en 4t.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Hem rebut aquest fascicle, y agraim amb tota l'ànima l'atenció qu'hem merescuda a n-els Diputats y Senadors Regionalistes, molts d'ells amichs nostres amb cos y ànima. Aquest manifest que fan a n-el *País* es un acte heroycament patriòtich; hi brollen sobiranament la prudència, la justícia, la fortalesa, la trempansa; es una passa de gran trascendència política; una passa ben encertada y avenguda. ¡Quina responsabilidat més grossa y més tremenda p'els polítichs espanyols, per les altres regions espanyoles, si no s'hi ficsen, si no se'n penetren, si no s'hi asseuen per estudiar ben d'aprop y de prim conte aquexa questió, de vida o mort per Espanya! Per nosaltres es evident de tota evidència que, si Espanya s'ha de salvar, si vol seguir figurant entre les nacions, si no vol que l'esborrin del llibre de la vida com una paraula mal escrita, no té altre remey qu'emprendre ben resolta el camí que li mostren en *La Cuestion Catalana* els Senadors y Diputats Regionalistes. [33]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1906

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[33][*]

L'Obra del Congrés de la llengua catalana (33-42)

§ 18
Un article de *Razón y Fe.*

A n-el nombre del més corrent aquexa revista de Madrit, dels Pares de la Companyia de Jesús, dedica a n-el *Congrés* un article de *catorze planes* dividit en tres parts. Resulta un'esplossió d'entusiasme y amor a la nostra llengua y literatura y a la nostra *Obra.* Comensa amb un resum de la *Convocatòria* que insertàrem a n-el BOLLETÍ passat y llavò retreu tots els antecedents de la cosa, axò es, de com proposàrem la primera idea del *Congrés* a l'Ateneu Barcelonés dia 25 de janer de 1904, les passes que donà y les vicissituts que sufrí la idea y com se va anar estenent y obrintse pas per tot arreu, la benhaurada intervenció del Dr. Schädel y l'adhesió del professor Saroïhandy y demés sabis nacionals y estrangers. Llavò transcriu tots els temes proposats y els qui's son compromesos a sostenirlos. Y afitx: «Como se ve por la simple lectura de estos temas, la idea primigenia de la defensa de la sintaxis se ha ampliado muchísimo, y

[*] Tom III. —Mars de 1906. —N^bre.^ 2.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

las primeras energías corren ya por todo el vastísimo campo de la lengua. No diremos que esto no resulte en detrimento del plan primordial; pero es tal el carácter integral que reviste el actual movimiento, por nacer de un solo amor poderoso y fecundo que imprime el movimiento ascensional á toda Cataluña, que, inevitablemente, una idea arrastra la otra consigo, y ésta pide el apoyo de la de más allá y se traba con ella, hasta que la actividad trasciende á todo el entendimiento y á todo el corazón. Así en la proclama citada al principio el Congreso, como consecuencia necesaria de los temas presentados, se desarrolla ya en cuatro secciones: Filológica, Histórica, Literaria y Propaganda, todas, por supuesto, relativas á la lengua. Además, [34] se ha esbozado el plan de una Exposición de la producción literaria de los últimos cincuenta años de renacimiento, que de poderse llevar á cabo, como conviene, había de ser el gran desencanto para todos los forasteros y aun para la gran mayoría de los de casa; que ciertamente ni aproximado concepto se forman de la actividad literaria catalana, y, además, sería el modo más fácil de hacer nuestra bibliografía, que sólo á trechos tenemos empezada por la erudita y elegante *Revista de Bibliografía Catalana*, del incansable J. Massó y Torrents. Si á todo esto se pudiera añadir, como se dice en la misma proclama, una sección de antiguos impresos raros y manuscritos inéditos que yacen en nuestros archivos y en los extrangeros, entonces el efecto sería mucho mayor, y tal vez se formalizarían las tentativas para sacar del polvo aquellos tesoros, con la constitución de una sociedad análoga á la que con tanto acierto está publicando en Mallorca las obras catalanas del B. Ramon Llull, las cuales, á juicio de Obrador, alma de la patriótica empresa, abrazarán unos 30 grandes tomos, como los tres que van ya publicados.

«Vasto, por tanto, es el horizonte, y aunque las energías aplicadas á tantos extremos no resulten tan poderosas y fecundas, esta amplitud hará que se propaguen más, asociarán más espíritus dispuestos a trabajar, despertarán á otros más indiferentes y remisos, y presentando en todas sus proporciones la gran figura de la lengua catalana radiante de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vida y hermosura, avivarán en todos la fuerza motora del amor. Es el primer Congreso de una serie que ha de seguir, y como con frase gráfica decía el erudito Obrador, poco ha mencionado, ha de ser un general repique de campanas en favor de la lengua. No obstante, aunque el plan es extensísimo, y algunos de los temas participan de la generalidad que necesariamente habían de tener para responder á este objeto; la mayor parte de ellos son bien concretos, especiales y prácticos, sin desdecir para nada del carácter que nos es propio. Media docena de los puntos expuestos que se estudien con el rigor necesario, se expliquen convenientemente y pasen á ser patrimonio de todos nuestros escritores, habrán dado al Congreso más vida y trascendencia que suelen dar á las lenguas docenas de años de las aparatosas academias oficiales.»

La tercera part, resumint, diu axò: «¿Qué será, pues, el Congreso de Lengua Catalana? Será, en primer lugar, obra de purificación, para eliminar de nuestra lengua aquellos elementos extraños que les ha dejado el comercio diario con castellanos y franceses. La idea de celebrarlo fué hija de este deseo; porque aflije grandemente el ver que los mismos que ponen tan laudable [35] empeño en reponer la lengua catalana en el puesto que entre las lenguas europeas le corresponde por su perfección intrínseca, por los frutos producidos, siempre que se la ha cultivado, y por la influencia que ejerció en otros tiempos; la despojen, sin advertirlo, de su gracia y perfecciones nativas, convirtiéndola en reina mendiga. Ahora no se llevará á cabo toda la empresa, porque son lentas todas las depuraciones de vicios que se han hecho habituales, porque no se tratarán todos los puntos que conviene esclarecer y porque algunos de los mismos que se estudien tal vez no podrán tener solución definitiva; pero gran cosa es empezar: mucho se logrará si se llega á despertar el sentido y conciencia de la lengua en los escritores, y sólo el poner á éstos en contacto con los gramáticos más entendidos, sería ya apreciable el fruto. Ha reinado, y quizás influye todavía en nuestro renacimiento, un proselitismo que propaga, con la autoridad de grandes escritores, prevenciones y tendencias gramaticales que impiden no poco el progreso

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

y perfección de la lengua. Y es que el dulce contagio del amor á las cosas de la tierra suelen sentirse con la lectura de libros de la moderna literatura, los cuales, por haber sido en cierta manera nuestros padres y los que hicieron la señal de la cruz en nuestras frentes, adquieren en todo autoridad sobre nosotros, y no sólo nos gustan sus pensamientos, sino que llegamos á tomarlos como maestros universales de estilo, de lengua y hasta de ortografía. Pues el Congreso, y lo que vendrá como fruto del mismo, hará ver prácticamente á muchos que éstas son facultades muy diversas, y que puede uno ser eminente en alguna y no llegar, ni por mucho, á maestro en otra.

«En segundo lugar, será un grande acto de propaganda, ó, repitiendo la frase de Obrador, será un fuerte repique de campanas en favor de la lengua. Toda obra de estudio serio, de trascendencia y de mérito, escrita en una lengua, sobre todo en épocas de juventud ó reconstitución, deja en ella cierta unción que la dignifica; y como están ahora las cosas en Cataluña, mucho más, si se sale del género de la bella literatura. ¡Cuánto debe en este sentido la lengua catalana, por ejemplo, á las obras filosóficas del Dr. Torras y Bages, á la investigación artística de Moss. Gudiol, á los trabajos lingüísticos de Moss. Alcover, del P. Nonell, de Moss. Grandia, á la empresa altamente científica que llevan á cabo los ilustres profesores de los *Estudis Universitaris Catalans* y otras academias! Pues claro está que no podrá dejar de encumbrarla mucho á los ojos de todos la erudita labor de tantos ingenios aplicados á una empresa de tanto empeño, aun prescindiendo de la autoridad extrínseca, y puesta al alcance de todos de ver [36] reunidos los mejores talentos de la tierra y tantos sabios extrangeros para estudiar lo que alguno quizás tendría por despreciable. Y para los que ya sienten en sus pechos el amor santo, y trabajan activamente en este hermoso movimiento de restauración, el encontrarse reunidos en gran número y el platicar de las mutuas impresiones y del fruto de sus trabajos, traerá no pocos alientos, abrirá horizontes, dará rumbo más fijo y curso más seguro á los futuros estudios.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Esto último sea tal vez el fruto más sólido entre los puramente lingüísticos que se sacará del Congreso; es decir, hacer entrar la gramática catalana y su estudio en los verdaderos moldes lingüísticos, y juntamente darle la influencia que merece y se necesita en la producción de nuestros escritores. Gramáticas de las que se estilan en España las tenemos ya; tenemos, además, preciosos estudios de fonética y morfología, y monografías de puntos tan especiales como el tratado del malogrado Dr. Balari, *Intensivos ó superlativos de la lengua catalana*; pero falta multiplicar estos estudios de temas particulares, y, sobre todo, falta conocer los verdaderos métodos de la investigación. Cierto que para esto se necesita una previa formación especialista, que no se improvisa ni es fácil de adquirir en estos centros de enseñanza donde con frecuencia nos hacen pasar como últimos y definitivos, métodos que veinte ó treinta años atrás se ensayaron en el extranjero y se abandonaron por inservibles. Pero aquí, en Cataluña, donde todo ó casi todo nace de la actividad particular, donde en el mismo ramo literario vemos florecer estos *Estudis Universitaris Catalans*, que son de ayer, y sin recursos oficiales —y negado por el Gobierno aun el albergue en la Universidad, — han sembrado Barcelona de cátedras gratuitas, con excelentes profesores y métodos novísimos; aquí, digo, no parece cosa imposible de realizar el plan del Dr. Schädel, de reunir unas cuantas personas adecuadas y fundar un Instituto para el estudio científico de nuestra lengua. En esto como en muchas otras cosas, todo es querer y empezar; luego unos estudios traen otros. Para no salir de Moss. Alcover, iniciador y alma de este Congreso, la refutación de los artículos de Menéndez Pidal dió por fruto su preciosísimo libro *Questions de llengua y literatura catalana*, y le hizo meter de lleno en los estudios lingüísticos alemanes; la controversia con Moss. Grandia le metió en los libros de lengua ibérica para escribir sus *Antecedents de la llengua catalana*; y estas mismas cuestiones y la *Obra del diccionari* últimamente le han puesto de lleno en la Toponimia.

«La importancia que tiene el Congreso para el estudio general y comparado de las lenguas románicas, no hay para qué [37] ponderarlo.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿Cómo puede dejar de ser grandemente interesante en este sentido una lengua hermana, que es á la vez tan antigua y tan nueva, como que es la rama de la *llengua d'oc* más fiel á su origen?

«Para comprender la transcendencia de este Congreso en el movimiento catalán, reflexionemos un momento en la significación que tiene dentro de él en su parte lingüística. Indica que entramos ò estamos ya de lleno en el período que podríamos llamar científico, porque lo es de reflexión de la lengua sobre sí misma, de análisis de la obra hecha hasta el presente, de comprobación de los títulos de nacionalidad, no ya sólo de las palabras, sino de lo que es todavía más personal en las lenguas, sus leyes fonéticas, morfológicas y sintácticas. Esto es de una importancia que no se puede ocultar á quien, por un lado, no haya perdido la fe en el saludable contacto de una lingüística sabia y prudente con la literatura, y por otra conozca el carácter de las obras catalanas. Hasta estos últimos tiempos la producción, en general, ha sido muy espontánea, y ha de serlo siempre, pero no exclusivamente. Quiero decir que muchos autores para escribir no se han preocupado más que de vaciar en el papel lo que pensaban ó sentían, sin atender para su formación previa en la lengua casi á otra cosa que á adoptar uno de los sistemas ortográficos en uso. Y como su educación no había sido catalana, y tampoco lo era en su mayor parte la substancia de que se nutrían al escribir, faltando una reflexión educada, no podía resultar sino una copia exacta del lenguaje popular, si se inspiraban en asunto de esta índole, ó una derivación híbrida de lenguas extrañas que se cruzaban en su mente, si pretendían levantarse á la expresión de ideas y sentimientos más altos, más complejos, más espirituales y, por tanto, más inefables. Esto en una lengua no puede dejar de ser una fuerza deformadora muy lamentable por lo poderosa: porque el copiar la expresión popular en toda su frescura es obra meritísima y necesaria, y una de las fuentes principales de la lingüística; pero no puede parar aquí una lengua que pretende llevar consigo todo el espíritu y vida de un pueblo grande en todas las manifestaciones humanas, y si para dar forma á las más levantadas ha de pedir los

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

moldes á otra lengua, se suicida. Ciertamente que en este terreno el principal elemento de regeneración será la influencia decisiva en la formación del escritor, que ejercerá la escuela catalana bien establecida; y mientras esto no se logre en el grado que reclaman imperiosamente la naturaleza y el arte con la voz de la razón y de la experiencia, algo remediará la formación académica, donde reina ya casi absolutamente la lengua catalana, con el [38] esfuerzo común y diario de encarnar en formas catalanas ideas abstractas y sentimientos delicadísimos, y con la lectura de las obras de producción novísima, donde escritores de gran talento han merecido y merecen en esto gloriosísimos laureles. Pero todos estos elementos carecerían de una base sólida y estable, no tendrían una orientación fija, certera y genuina sin el concurso y la dirección del genio lingüístico, el cual despertará el verdadero espíritu que duerme en las cerradas arcas de nuestras antiguas joyas literarias, y hará que informe esta nueva vida que brota con heroico empuje y aspiraciones universales.

«Quiera Dios bendecir copiosamente esta obra, donde tantas almas buenas trabajan para fin tan digno, y hacer que los frutos superen por mucho, si no nuestros deseos, nuestras esperanzas.»

IGNACIO CASANOVAS.

---

§ 19
Bones noves

Monsenyor Carsalade, els Drs. Schädel y Counson....

Idò sí, lo meritíssim Bisbe de Perpinyà, Monsenyor Carsalade, a pesar del clau que li ha aficat dins el cor l'inícua lley de separació de l'Esglèsia y de l'Estat, y de les fondes preocupacions qu'axò li ha duytes, enamorat cada dia més de la llengua catalana, ens ha enviat a dir que'ls seus contes son de venir a n-el nostre *Congrés* y prendrehi part, sosteninthi un

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tema qu'oportunament ens enviarà; y mos ha demanat si, en el cas de que li fassen qualque observació dins el *Congrés*, porà contestar en francès, per motiu de no tenir encara gayre facilidat d'espressarse en català repentinament y menys devant un públich tan respectable com serà'l *Congrés*, si Deu ho vol. Li hem escrit que porà fer tals contestacions en la llengua que vulla, y li hem donades mil gràcies de l'honra grossa que serà p'el *Congrés* y per tots els qui hi assistesquen, qu'ell hi venga y hi prenga part activa.

¡Sí que'ns hi fa ben contents Monsenyor Carsalade, amb aquexa determinació seua! ¡Que Deu la hi pagui, axí com le hi agrairàn, n'estam seguríssims, tots els bons catalans, tots els entusiastes de la nostra llengua benvolguda.

Segons targeta postal, de dia 9 del corrent, dels Drs. Schädel y Counson, aqueys dos benemèrits del català seràn a Catalunya dins l'octubre per assistir a n-el *Congrés* y sostenirhi els [39] temes anunciats, després de haver recorregut dins l'agost y setembre el territori de la llengua catalana per ferhi l'estudi fonamental de la metexa.

Y mos diuen que n'estàn prou contents de que hàjem aplassat el *Congrés*, perque'ls-e vendrà molt millor l'estiu que no'l mars per recórrer dit territori, y molta de raó que tenen.

¡Sí que mos hi va bé, gràcies a Deu!

¡Benhajen Monsenyor Carsalade y els Drs. Schädel y Counson!

N'estam casi segurs de que'ls altres sabis estrangers qu'havien promés venir per abril, vendràn tots per octubre. Amèn!

Lo M. I. Mn. Mateu Rotger, canonge de la Seu mallorquina, arxiuer històrich de la Diòcesi, catedràtich d'História de Mallorca y de Paleografia

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'aquex Seminari, autor de l'*Història de Pollensa* y d'una partida de monografies històriques, s'es oferit a sostenir un tema a n-el *Congrés*, que'ns donarà en esser hora.

¡Axí'ns agraden els homes!

La Almudaina, de Palma de Mallorca, de dia 10 del corrent, bax del títol de *El Congrés de la Llengua Catalana* dona conte y raó d'haverlo aplassat; resumex l'article de *Razón y Fé* sobre'l metex, que retreym més amunt, y referintse a n-els elogis qu'ha merescuts l'idea del *Congrés* a les revistes nacionals y estrangeres, diu: —«Quien encarece su oportunidad y transcendencia; quien señala el marcado avance que presupone para la cultura regional; quien apunta los frutos ó resultados que viene llamada á producir esa asamblea intelectual y pacífica, así en el campo literario, como asimismo en el ambiente social, tan necesitado actualmente de impulsos y actos que devuelvan la serenidad y el sosiego á los conturbados espíritus.»

Se ficsa en l'importància dels temes proposats y dels qui'ls han de sostenir, y diu qu'aquests «son base y garantía de que la obra del *Congreso* no ha de resultar de mero verbalismo màs ó menos aparatoso, efímera y fugaz, sino que ha de abrir hondo surco y marcar huella, para la necesitada depuración de una lengua cuyo renacimiento y acendrado cultivo la hacen merecedora, en el porvenir, de gloriosos destinos. Y ¡quién sabe si ese retardo circunstancial del *Congreso* no redundarà á la postre en mayor ventaja y sazón de los frutos que haya de dar! No hay mal que por bien no venga.» [40]

Lo Camp de Tarragona, de dia 3 del corrent, fa una escitació ben calenta a la gent «esperonantla a cooperar» a n-el *Congrés* y a fermos

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

costat; copia les *instruccions* de la *Convocatòria* publicada demunt el *Bolletí* passat, y acaba amb aquexa nota, qu'agraim coralment:

«A fi de facilitar medis pera l'adquisició del títol de Congressista, aquesta Redacció, mediant la entrega de la quota de 5 pessetas, nom y adrèssa de l'interessat, s'encarregarà de fer los pagos y demanar lo títol al Secretari de la Comissió.»

La Devantera de Barcelona, de dia 28 de febrer, y altres periòdichs catalanistes, han dit que l'escriptor txec, A. Pikhart, du idea d'assistir a n-el *Congrés.* No sabem d'ont ho treuen ni com ho saben. Nosaltres no'n tenim cap notícia. Prou qu'ens agradaria que hi vingués, y millor encara si hi sostenia un tema! Sobre tot, Deu fassa que siga ver això que diuen aqueys periòdichs.

També n'hi ha qu'han dit que hi vendrà En Pere Vidal, de Perpinyà, amich coral nostre. El convidàrem tot d'una que's va moure l'idea del *Congrés*, y ens donà certes esperanses de que vendria si la salut le hi permetia. El pobre està malaltot, fa temps. Prou que hi perden molt les Lletres rosselloneses amb aquexa poca salut seua. Segons cartes recents que tenim, seguex En Vidal en la seua bona voluntat de venir. Qui no seguex gayre es la seua salut. Deu fassa que's pos bé y que venga.

Qui'ns escriu que també hi vindrà y hi sostendrà un tema, es l'entusiasta y constant catalanista rossellonés, En Juli Delpont. Es un benemèrit de la Pàtria!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Nostre benvolgut confrare de Vic, *Gazeta Montanyesa*, de dia 17 del corrent, dedica un article, ple d'entusiasme, a favor del *Congrés*, estractant lo que diguérem dins l'anterior *Bolletí* y fent del notabilísim article del P. Casanoves publicat demunt *Razón y Fé* el cabal que's merex. Escita tots els catalans a inscriure-se a n-el *Congrés*, dient: «Lo que interessa es que plogan adhesions com pluja menuda, que no quede ni un lletrat, ni un aficionat, ni un bon fill de la terra que no sia adherit a l'obra del *Congrés.* Que, no'n dubtem, es de les obres més necessaries y serà, si tothom hi porta sos cabals d'inteligencia, d'erudició y de [41] bona voluntat, l'obra més fondament patriòtica que s'haurà desde molts anys realisada». Y acaba amb axò: «Tot fa esperar, donchs, que serà una obra eficàç y de trascendencia el *Congrés;* y, com no hi hà mal que per bé no vinga, l'aplaçament serà per major profit de les tasques d'aquella assamblea, perque'ls congressistes podràn esser en major nombre y els treballs més pensats y arrodonits. No haurà pogut esser l'Abril el temps del *Congrés*: serà, si a Deu plau, l'Octubre qu'es el mes de les veremes alegres, de la fruyta assahonada y de les tardanaries que fan anar bé tot l'any les nostres cases de pagès».

Escrit lo anterior, hem rebuda la carta següent amb-e que honram aquestes columnes, y l'agraim a Monsenyor Carsalade amb tot el nostre cor y n'hi feym milions de mercès. Diu axí:

Evêché de Perpignan.† —*Perpignan,* le 20 de mars de 1906.

Al reverent Senyor D. Antoni M.ª Alcover, canonge magistral de Mallorca, Vicari-General.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Molt estimat amich:

Moltíssimes gracies. Si Deu ho vol, aniré al Congrés de la llengua catalana y potser hi farè una comunicació pera demostrar que en les regions meridionals de França no s'hi usaba d'altra llengua, als sigles passats, sino de la catalana. Donaré probes amb textes, que les provincies ahont se va conservar per més llarch temps l'us de la nostra llengua son aquelles que més tardament se van subjectar a França, com son les provincies de Gasconia, de Bigorre y Bearn, que varen tindre autonomia fins al sigle XVI. En aquelles provincies l'influencia de la llengua francesa hi ha tardejat molt, y al sigle XV s'hi parlaba la metexa llengua que a Catalunya. Al contrari, les provincies aont la llengua es més adulterada son les que França ha conquistades més antigament, com les provincies dites del nom genèrich de Languedoc, que van subjectarse a la corona de França al temps del rey Sant Lluís. Això es un fet d'esperiencia filològica; per demostrar-lo basta reunir documents antichs, classificarlos per regions y per sigles, y de llur comparació en brolla la veritat com la fulla del borró. ¿Tendré temps per reglar dita comunicació? Deu ho sab. Ara estich afeynadissim amb aquexes coses tan dolentes que's passen a França. Deu y María Santíssima tenguin pietat de nosaltres.

En Juli Delpont s'es encarregat de vos tremetre les cèdules [42] que jo havia replegades per lo Diccionari de la llengua catalana y potser que ja les teniu...

...Me repetexo de tot mon cor vostre fidelissim y afectissim amich *in Christo et Maria,*

† JULI, BISBE DE PERPINYÀ.

Per falta de lloch no donam conte dels articles qu'han dedicats a l'*Obra del Diccionari* els nostres estimats confrares *El Pla de Bages* de Manresa, de dia 14 del corrent y *La Veu de la Comarca* de Tortosa, de dia 17. Ho farem, si Deu ho vol, a n-el *Bolletí* vinent.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La Llengua catalana a n-el Congrés de Diputats (42-46)

Hi han treta cara per ella els diputats regionalistes y els republicans en les sessions de dia 5 de febrer y següents, pero amb gran elocuència y fonda convicció y que negú s'atreví a pararlos clot respecte de tal punt.

N'Emili Junoy, diputat per Barcelona, digué dia 5, referintse a lo que demanen els diputats y senadors regionalistes dins llur manifest *La Cuestión Catalana*: «Respeto a la lengua regional». «Supongo que esta reforma, más que inmediatamente aplicable, es reforma aplicada. Está en la conciencia de la Cámara entera, de todos los españoles, el derecho sagrado que se tiene al empleo de la lengua materna, y que ésta no puede ser ya cuestión ni de debate siquiera entre escuelas, partidos ni políticos.

«Los republicanos de Barcelona vamos más allá que nuestros propios compañeros los regionalistas, en materia de respeto á la lengua regional y en la conveniencia de fomentar su cultivo. Nosotros llegaremos á pedir subvenciones, elementos para el sostenimiento de la enseñanza del catalán, para que hablen y escriban mejor el catalán los propios regionalistas». (Risas)

«Piden á renglón seguido la supresión de las incompatibilidades de jueces y magistrados, exigiendo, por el contrario determinado tiempo de residencia en las regiones de derecho foral y conocimiento de la lengua, de las leyes de la región en que deban ejercer sus funciones. Es decir, una razonable, una discreta reforma de la ley orgánica del Poder judicial, en virtud de la que, posponiendo los pequeños inconvenientes que pueden tener las [43] residencias asaz prolongadas en determinadas regiones, cambiando este principio, se buscan las ventajas de un mayor conocimiento del derecho y de la lengua, á fin de no cumplir las funciones

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de la justicia en las deplorables condiciones en que las están cumpliendo».

En Josep Bertran y Musitu, diputat per Vilanova i la Geltrú, digué en la sessió de dia 6: «Es preciso que el Gobierno se convenza de que Cataluña es una personalidad como lo son las provincias Vascongadas, Valencia, Aragón, Navarra; que nosotros tenemos nuestra lengua, nuestra historia, nuestra legislación; que estos son hechos vivos, que si los queréis destruir desgarráis el cuerpo todo; que esta lengua que hablamos, la hablaremos por más que todas vuestras disposiciones lo quieran impedir, y que sólo dejaremos de hablarla el día que nos arranquéis el pedazo de carne que la articula.»

En Leonci Soler y March, diputat per Manresa, digué en la metexa sessió del dia 6: «Lo que pedimos, entre otras soluciones de urgente aplicación dentro de nuestro programa mínimo, es, en primer lugar el reconocimiento oficial de las lenguas regionales: del gallego, del vascuence, del catalán, en una palabra, de todas las lenguas españolas. De mí he de deciros que lo que más me ofende es el agravio que hacéis á mi idioma. Por aquí debe comenzar sus reformas el Gobierno si quiere verdaderamente andar por la senda de esa política de pacificación que anuncia. Que la primera disposición que dicte, sea de respeto y consideración á la lengua catalana; que no sea ella postergada en los Tribunales; que no sea retirada de las escuelas con grave perjuicio de la cultura patria; que se pueda usar en todos los actos de la vida oficial de los hijos de Cataluña. Emprenda el Gobierno ese camino; inicie esta justísima reforma, deshaga el agravio que se nos hace, reconociendo, como dijo el señor Junoy, que la lengua catalana es el alma de aquella región, que sinceramente creemos que puede vivir honrada y respetada, en unión de las demás regiones que constituyen el glorioso Estado español».

En Ramón Nocedal, diputat per Pamplona, director del famós y en molts de conceptes benemèrit *Siglo Futuro*, de tanta de transcendència dins el moviment catòlich espanyol, a una de les sessions dels primers

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dies del corrent més, digué: «Porque estos principios de centralización material y discordia moral que ahora se usan, no hay sino que abrir los ojos para verlo, dividen, destrozan, despedazan á las naciones en sectas, clases y bandos enemigos; pero el principio regionalista, con el espíritu religioso por vínculo de unión, al contrario, de diversos y enemigos reinos hizo [44] una nación tan grande como la antigua España. Y en lo porvenir, ¿quién no ve los beneficios que á España podría reportar el sistema regionalista? Aquí habéis dado en decir que ser catalanista equivale á ser separatista ó poco menos, y quizá esta predicación constante, la insólita fiereza con que siempre habéis recibido á los catalanistas, ha podido ser causa de los últimos sucesos, en que gente moza, irritada por tales ó cuales artículos, acaso recordara el eco de la indignación con que aquí se acecha al catalanismo. Y en efecto, ¿imagináis obrar patrióticamente haciendo objeto de horror al catalanismo? Lo pasado está diciendo que os equivocáis, que aquello era más grande que esto; mas para lo futuro, ¿no habéis pensado el daño que podéis hacer á España en posibles contingencias? Porque el hecho es que hay una región tan grande como Cataluña, que está lindante con regiones hermanas suyas comprendidas dentro de los límites de Francia; Navarra, Vasconia están lindando con regiones hermanas suyas en la vecina Francia; y no se necesita ser profeta para prever que estamos en vísperas de pavorosos sucesos, quizá de tremendos trastornos. ¿Es de hombres de Estado, es de políticos prudentes, es de hombres avisados estar diciendo á estas nobilísimas razas que nunca se les tolerará de buena gana su lengua, que jamás se les consentirán sus instituciones, que se les negarán sus leyes; y si las defienden, se les declarará rebeldes, facciosos, separatistas, para que el dia de la conflagración, los catalanistas de aquende se unan á los catalanes de allende el Pirineo y formen una nación separada; los vascongados de aquí se unan con los vascongados de allá y formen otra nación. ¿No os parece que sería mayor prudencia, mayor cordura y mayor sensatez, persuadir de palabra y con las obras á todos los vascongados y á todos los catalanes de ambos lados

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

del Pirineo, que el día que se haya de transformar el mapa de Europa, hay aquí una nación que respeta todas las lenguas, á la sombra de cuya bandera pueden vivir perfectamente y formar una gran nación castellanos y aragoneses, catalanes y vascongados?

«Señores regionalistas, ya os lo he dicho: cuando vosotros no habíais nacido, ni el catalanismo existía, ya había yo sufrido procesos y destierros por mis ideas regionalistas. Soy partidario de que hablen su propia lengua todas las regiones que la tengan especial; quiero que me habléis en catalán y no que me aborrezcáis en castellano. (Muy bien, en la minoría regionalista). Quiero la bandera española toda entera, (El señor Rusiñol: también nosotros). Sosiéguese S. S., que no sabe lo que voy á decir. Quiero la bandera española toda entera, de color de sangre y de color de [45] oro, porque se ha hecho con la sangre y con la riqueza, el trabajo y los esfuerzos de todas las regiones españolas; pero quiero también respeto para la bandera catalana, respeto para la bandera vascongada, para el pendón de Castilla, para todas las banderas, que juntas ó separadas, son la bandera de mi patria.

«Cuando se despliegue delante de mí, castellano y madrileño, la bandera catalana, la saludaré rendidamente, porque yo, castellano y madrileño, no quiero renunciar á que Cataluña sea tan española como Castilla, y su bandera tan suya como la mía. Y quiero que se castigue implacablemente al que se mofe de la bandera española; pero por eso mismo quiero que se castigue implacablemente al que se mofe de cualquier bandera española. Supongo que todos querréis lo mismo, so pena de declarar que las banderas catalanas, vascongadas, gallegas y castellanas no son banderas españolas. En esto con vosotros estoy, y con vosotros estaré para votar contra esta ley, señores catalanistas; pero no os enfadéis si os digo que no puedo estar entusiasmado con vosotros, porque no pedís ni la mitad de lo que se os debe.»

En Zulueta, diputat per Vilafranca del Penedès, uns quants dies més tart digué, sostenint una esmena a la anomenada *lley de jurisdiccions:* «Si de este debate pudiera surgir, cosa que yo no espero, porque los

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

medios de mi palabra son muy pobres, el convencimiento de que nosotros, los republicanos y los catalanistas, los que representamos la casi totalidad de la opinión en Cataluña, os respondemos de los sentimientos patrióticos, de la paz y del orden en Cataluña si nos dais libertad, nosotros, que decimos esto, os diríamos: no temais que peligre la unidad si hablamos nosotros en catalán, que nosotros preferimos el catalán porque es el idioma de nuestras madres, en nuestra vida íntima, en las relaciones de amistad y en las relaciones que nos sean familiares; pero no vacilaremos en adoptar el castellano para todo aquello que nos conviene á nosotros mismos, que es algo que la raza castellana ha dado á la civilización y que no se puede perder.

«Y el día que sucediera esto, tenga la seguridad el señor presidente del Consejo de ministros que á una ley perfectamente purificada de todo aquello que nosotros combatimos, que á una ley inspirada en la enmienda redactada por el señor Azcárate, y discutida el otro día, Cataluña en todos sus ámbitos del uno al otro confín, respondería con un «¡Visca España!» en catalán, porque creería que era la mejor manera de expresar sus sentimientos en favor de la unidad nacional. (Muy bien, muy bien).»

Beníssim! ¿Ho veys com, gràcies à Deu, anam quart crexent?

¡Visca la nostra llengua estimadíssima! y ¡que no siga la [46] derrera vegada que ressòn ben llampant la seua defensa dins el Congrés de Diputats, per que hu senta tota l'Espanya!

La llengua catalana en el «Centre Moral y Instructiu de Gràcia»

(46-47)

Nostre benevolgut confrare de Barcelona, *El Apostolado Seglar*, del més passat, ens dona aquexa bona nova:

«El domingo día 14, al medio día, se inauguró la enseñanza de la Gramática Catalana en el Centro, con la Conferencia que sobre la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

importancia de dicho estudio dió el socio activo y conocido escritor D. Joaquín Albanell y Vilas, quién con un celo y desinterés que le honran, ha tomado á su cargo la enseñanza de aquella asignatura.

El Sr. Albanell trató dicho tema desde varios puntos de vista, ó sean, el de la instrucción, el del amor á la tierra y aun el religioso como medio para reivindicar una vez más el interés de los centros católicos por la difusión de las ciencias y artes. Ponderó el Sr. Albanell el contrasentido de que muchos catalanes que hablan su lenguaje propio, deban recurrir á otro por falta de instrucción para comunicarse por escrito, deduciendo de ahí otro argumento en favor de la Enseñanza que se inauguraba. Habló de las relaciones de la Gramática con la Literatura y de la necesidad de conocer la primera para mejor apreciar las bellezas literarias, que deslustran las traducciones, terminando con una exhortación á los concurrentes para que le ayudasen en la obra iniciada. Nutridos aplausos coronaron la conferencia del Sr. Albanell, después de la cual á invitación de la presidencia habló el Secretario de la Comisión organizadora del Congreso de la Lengua Catalana que ha de celebrarse en esta ciudad, D. Jaime Algarra, quien se felicitó de la iniciativa del Centro; y, después de ponderar su importancia, adujo datos muy interesantes sobre la constitución y tareas del Congreso.

«El Sr. Presidente dio las gracias al conferenciante y á los concurrentes, entre los que se hallaban los Sres. Orriols y Crusat en representación de la Económica de Barcelona y de la Sociedad Barcelonesa de Amigos de la Instrucción.

«Las clases, que son gratuitas, empezaron en martes siguiente á las ocho y media de la noche, continuando en días alternos á la misma hora.»

¡De primera! Aquest es el tirany que no hem de dexar may els amichs de la nostra llengua: estudiarla d'aprop y a fons, y [47] ensenyarla gramatical y literàriament per tot arreu. L'estudi entusiasta y obstinat fa grans y glorioses les llengues!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Monseñor Carsalade defensant el català (47-48)

Demunt *La Semaine Religieuse* de Perpinyà, que fa de *Bolletí Oficial*, de dia 13 de janer, ha publicada aquest home apostòlich, columna de l'Esglèsia y de la Pàtria, una Pastoral plena de zel y de foch de l'Esperit-Sant, aont diu, entre altres coses, lo següent:[28]

«Nous insistons plus fort que jamais sur la nécessité de l'usage de la langue catalane pour donner cet enseignement (du cathéchisme). Nous vous avons fait connaître bien des fois les motifs de cette insistance: Nous n'y reviendrons pas. Nous nous contenterons de vous redire que l'experiéncie nous a prouvé que l'abandon de la langue catalane dans l'enseignement du cathéchisme, était, sans aucun doute, une des principales causes de [48] l'ignorance religieuse dont nous souffrons si

[28] Nota (1) de l'original: P'els qui no posseesquen el francés, vetassí una versió catalana:

«Insistim més fort que may en la necessitat de servirse de la llengua catalana per aquesta ensenyansa (del catecisme). No vos hem fets conèxer moltes de vegades els motius d'aquexa insistència nostra; no les vos repetirem. Nos contentarem de dirvos de bell nou que l'esperiència Nos ha provat que'l no ensenyar en llengua catalana el catecisme, era sens cap dubte, una de les causes més grosses de l'ignorància relligiosa d'ont patim tant y tant, y, per consecuència, del mancab de la fe dins les nostres poblacions.

«Això que deym del catecisme, mira també a la predicació. Es imposible atényer el poble y ferli compendre y aficarli dins la memòria les veritats de la relligió y els preceptes de la moral, si aquexes veritats y aqueys preceptes els hi espliquen amb una llengua que no li es familiar y que no es aquella amb-e que pensa y conceb les coses. Mentres el llenguatge habitual, això es, el de conversar en familia y amb gent aont un viu, siga'l català (y Deu fassa que hu sia per molt de temps), serà una obligació dels preveres qui tenen cura d'ànimes el servirse habitualment d'aquex llenguatge, en haver de cumplir, entre'ls feels el seu dever de donar l'ensenyansa religiosa. Insistint axí sobre això no feym alta cosa que ajustarmos a n-el precepte del Concili de Trent, que diu: *Mana el Sant Sínode qu'els rectors de parròquies si es necessari, espliquin en la llengua del pais les paraules sagrades y els avisos de salvació.*»

«A n-aqueys derrers temps l'Estat atèu, per millor descristianisar la França, havia provat de privar a n-el clero l'us de les llengues vulgars en el cumpliment dels devers de son ministeri. Aquesta pretenció eczorbitant, tirànica, fonch rebuda a son temps axí com se merexia; avuy desaparex amb la supressió del Concordat. En lo que toca a n-el ministeri de la paraula, l'Estat ja no té res qu'ordonarmos ni res que privarmos. Tenguem de cada dia una conciència més clara del nostre deslliurament; mos costa la nostra llibertad prous congoxes y per això estam a n-el dret d'usarne amb tota amplitut. Y sobre tot, no oblidem jamay el mot de Sant Pau: *La paraula de Deu no està fermada.*» [48]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

douloureusement, et, par suite, de la diminution de la foi dans nos populations.

«Ce que nous disons du cathéchisme regarde également la prédication. Il est impossible d'atteindre le peuple, de lui faire comprendre et de fixer dans sa mémoire les vérités de la religión et les préceptes de la morale, si ces vérités et ces préceptes lui sont expliqués dans une langue qui ne lui est pas familière et qui n'est pas celle avec laquelle il pense. Tant que le langage habituel, celui de la causerie familiale et des transactions, sera le langage catalan (et Dieu veuille qu'il le soit longtemps), il y aura pour les prêtres qui ont charge d'âme obligation d'user habituellement de ce langage en remplissant auprés de leurs fidèles le devoir de l'enseignement religieux. En insistant ainsi sur ce point nous ne faisons que nous conformer au précepte du Concile de Trente: *Praecipit Sancta Synodus ut parochi, si opus sit, sacra eloquia et salutis monita vernaculá linguá explanent.*

«Dans ces derniers temps l'Etat atheé, pour mieux dèchristianiser la France, avait tenté d'interdire au clergé l'usage des langues vulgaires dans l'accomplissement des devoirs de son ministère. Cette prétension exhorbitante, tyrannique, a reçu, en son temps, l'accueil qu'elle méritait; elle disparaît aujourd'hui avec la suppression du Concordat. En ce qui touche au ministère de la parole, l'Etat n'a pas désormais plus rien à nous ordonner, plus rien à nous défendre. Prenons de jour en jour une conscience très nette de notre affranchissement: nous achetons notre liberté au prix d'assez de souffrances pour que nous soyons en droit d'en user largement. Au surplus, n'oubliez jamais la parole de Saint-Paul: *Verbum Dei non est alligatum.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mitjorn (48)

Aquest nom ha pres aquella revista mensual mallorquina qu'anunciàvem dins el *Bolletí* d'octubre-desembre. N'estam contentíssims de la seua sortida y de lo ben rebuda qu'es estada de tota la prensa catalanista y de les alabanses grosses qu'ha merescudes per tot arreu. ¡Endevant, bon confrare! ¡Que molts d'anys ho poguem esser per Deu y per la Pàtria y... amb molts de suscriptors! Y ¡fora por a n-els *filisteus!*

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1906

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[49][*]

L'Obra del Congrés de la llengua catalana (49-67)

§ 20

Un article de *Études*, de París.

Aquesta famosa revista dels Pares de la Companyia de Jesús, de París, que's troba a l'any XLIII de la seua publicació, anomenada dins tot lo mon catòlich, ha dedicat dins son fascicle de 20 de mars a *l'Obra del Congrés y del Diccionari* un article espressiu y llampant fora mida. Honram les nostres columnes insertantlo. Diu axí:29

---

[*] Tom III. —Abril y matx de 1906. —N. 3.

29 Nota (1) de l'original: P'els qui no posseexen el francès, en donam una versió catalana:

Poren els profans qui fan les lleys civils, proscriure, sense porerles matar, les llengues prou malsortades perque no son *oficials*. Ells en fan ben sovint de lleys que priven els infants de parlar la llengua de llurs pares. Més tals lleys passen y les llengues sortadament romanen. La gran Maria Teresa y son fill no pogueren esveir l'hungar; Felip V no fou capaç d'abolir el català, y molts de ministres com Mr. Combes hauràn esbravada llur ràbia y llurs decrets abans que's dexi de parlar bretó a Bretanya. [50]

La ciència es menys esclusiva que la raó d'Estat y passa molt de pler d'aplaudir tota renaixensa literària. Vetassí perque tanta de gent s'interessa p'els molts d'estudis lingüístichs qu'avuy se fan dels dialectes que ja's creyen morts; perquè professors molt doctes y devegades ben vells se posen a estudiar l'islandès o'l croata, el gaèlich o'l provensal; perque hem vist, no hi ha gayre, un sabi alemany dexar la seua càtedra

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

universitària y córrer sis mesos de vilatge en vilatge y cerca qui cerca variants dialectals, qu'un mot tot sol podia presentar devers la costa blavenca del mediterrani.

Y es un fet digne de notarse, que l'Esglèsia catòlica es també respecte d'aquest punt molt menys *bàrbara* que'ls governs temporals. Si imposa a n-els seus ministres, en l'eczercici de llurs funcions sagrades, una llengua litúrgica, no les ha imposada may en llurs relacions amb el poble, una llengua especial; sempre al contrari s'es donada ella metexa a l'estudi dels dialectes provincials, ella ha parlat per tot y sempre, com la diada de Pentecostés, en el primer sermó catòlich, una llengua que cadascú de sos oyents entenga.

No fa gayre que Monsenyor lo Bisbe de Perpinyà recomanava a n-els preveres de sa diòcesi que fessen l'esplicació de la Doctrina a n-el poble en *llengua catalana.* No seria cosa jurar que tots els francesos, potser fins els habitants del mitx-dia, estiguessen en l'idea de que's poria parlar avuy [51] a n-el poble dels Pirineus Orientals altra cosa que'l francès. Y alguns, si'ls ho demanaven, serien ben promtes de posar el català entre'ls dialectes obscurs y sens història, sens altre valor que'l d'una mica de patuès local.

Y no obstant, aquexa sonora llengua del Rosselló es vella y il·lustre. A l'altra banda dels Pirineus, no menys qu'a n-aquexa hi parlen la llengua catalana fa sigles; sa literatura es vella y rica com poques de les altres. Potser la seua mala sort més grossa siga d'esser massa vella o massa jove. Del sigle XVI a n-el XIX es forsat regonèxer que s'es esmortuida qualque poch.

Perque'ls sabis y artistes li son simpàtichs, els uns per lo que fou, els altres per lo qu'es tornada, tots xalaràn de sebre que va a ferse a Barcelona ben aviat un Congrés de la llengua catalana. El canonge Mn. Alcover, vicari general de Mallorca, es el més ardent promotor de tal congrés. Y no hi ha que sorprendre-se'n. Si la literatura espanyola en general deu molt, casi tot lo que té de gran y bell, a n-el catolicisme, la literatura catalana, més especialment encara, ha d'agrair un bon nombre de ses obres mestres a plomes sacerdotals. [52]

Per ignorant qu'un siga de les coses de Catalunya, hi ha un nom conegut per tot arreu, el de Mn. Jacinto Verdaguer. A n-aquest capellà de geni, èmul de Mistral y Roumanille, se deu principalment la primavera de glòria de que's corona avuy la llengua catalana. Casi a l'altre cap de la cadena, a n-el comensament de l'història literària d'aquest país, se troba'l nom del benaventurat Ramon Llull, aquex geni tan estrany, d'intuicions ardides, d'imaginació calenta, de temperament místich y ensemps afiblonat; y els noms de Fra Tuderich Domingo* ([Nota 1 de l'original: *no conexem tal personatge. Tenim por que no siga una confusió de noms] y de Sant Pere Pascual. Amb una paraula, si la literatura catalana no se'n anà a fons de tot en temps de Carles V y sos sucessors, si un oasis de delitosa vegetació fa gaudir el cor y la vista dins aquell desert casi estèril de tres sigles, se deu prou a n-el *rector de Vallfogona*, a n-aquell Vicens Garcia, que li donaren el sobrenom de Virgili català.

Veym amb molt de gotx un prevere, un canonge, axecarse tan resoltamen a prendre per conte seu la causa de la llengua catalana. Son nom y son caràcter diuen prou que no's tracta aquí de reivindicacions renoueres ni de manifestacions separatistes. Els catalans d'Espanya com els flamenchs de Bèlgica [53] son fills ben lleals de la pàtria gran, tot estimant la petita;* [Nota 2 de l'original: * Això de *pàtria gran* y *pàtria petita* no passa per la nostra duana] ¿qui es estat may inimich de la seua vila perque haja estimada sa casa? Es una llàstima veure alguns avalotadors ferotges esplotar el títol de *flamingants* o de *catalanistes*, allà ont tota llur amor a la província consistex en l'odi a l'autoridat central?* [Nota 3 de l'original:* Se veu que'l P. Boubée no acaba de conèixer d'aprop el moviment polític catalanista.]

Els promotors del *Congrés de la llengua catalana* son, es segur, eczents de tota idea revolucionària. Lo qu'ells volen, es promoure l'estudi de llur llengua materna, consolidar els resultats dels esforsos que després de tants d'anys han fets amb aquest objecte y entendre-se a la fi sobre els medis de continuar llur obra, donantli, si's pot fer, més axamplitut encara.

La diputació provincial de Catalunya * [Nota 4 de l'original: * Es la de Barcelona] ha votat un subsidi de 3.000 pessetes; el consell municipal de Barcelona n'ha votades

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

12.000; per axó'l canonge Alcover en dona a Deu «milions de milions de gràcies». Les companyies de camins de ferre, per la seua banda, han promés de fer importants rebaxes a n-els Congressistes.

Amb aquestes asistències anirà bé el Congrés? Tot ho fa esperar; y promet esser fins-y-tot entusiasta, axò negú hu dubta, y tan seriós com brillant. [54]

No mancaràn temes de traballs y d'estudis. Encara no n'han publicats gayre de traballs sèriament sintètichs, sobre tot per lo que toca a la llengua y literatura catalana. Sens dubte hi ha llibres qu'inclouen prous elements d'informació. Tals son certs estudis de detall, sempre interessants y ben documentats, de Mr. Morel-Fatio. Tal es, dins un altre genre ben diferent, aquella *Biblioteca de autores valencianos*, d'En Fuster (1828), qui respòn casi a la gran col·lecció castellana de *Autores españoles*, dita de Rivadeneyra. Més, tal com aquexa, la *Biblioteca* valenciana ja es tornada vella y ens sembla incompleta ferm. Les obres, casi totes antigues, d'En Pers y Ramona, d'En Camboliu, d'En Milà y Fontanals, no son ja avuy en dia més que testimonis d'un lloable esfors * [Nota 5 de l'original: * Les obres d'en Milà son qualque cosa més qu'axò. Hi ha molt, pero molt qu'aprendre encara p'els qui's preocupen de la llengua catalana] qu'intentaren uns homes que no tenien a n-el servici de llur erudició , els recursos de que nosaltres disposam actualment.

Tot lo que qu'han compost abans de 1870, dexa de banda forsadament les magnífiques produccions posteriors a n-aquesta data, es a dir, tot allò que dins la renaxensa catalana merex esser comparat a les obres mestres de l'Edat mitja. L'història d'aquesta renaxensa, més encara que la del passat, només eczistex en l'estat de fragments. Manca encara l'iniciativa d'un home de talent per ferne l'edifici. [55]

Si's tracta de traballs de gramàtica y de lingüística, el camp a conrar se troba encara en més trist estat. Els erudits, els gramàtichs no foren rars a Catalunya, a-les-hores que la gramàtica històrica y comparada, axò es, la casi sola digna de tal nom, no eczistia. Com tots els altres pobles, els Catalans tengueren tants més gramàtichs com menys literats de bon de veres. Fou a n-el sigle XVIII y la primeria del XIX que'ls esdevengué tal dis-sort.

Ni un d'aqueys erudits de segón ordre, els noms dels quals fins-y-tot han desaparegut casi completament, ha dexada cap obra a son benvolgut país, una mica polent de lingüística. En rudes, a l'hora d'ara no hi ha àdhuc un diccionari complet de la llengua catalana.

No es que no hu hajen provat de ferlo, y Mn. Alcover metex retreu amb vera competència l'història d'aquexes tentatives. Una de les primeres * [Nota 6 de l'original: S'entén, primera respecte de Mallorca] deguda a la *Sociedat económica d'amichs del país,* se remunta a l'any 1835. Hi ha que confessar que tal obra venia concebuda d'un esperit ben singular. Per que us pensau qu'aquexa docta sociedat emprengué la formació d'un diccionari mallorquí-castellà? ¿per recobrar la vida y el vigor a la llengua provincial? ¿per axecarla del marasme a n-e que l'havien reduida l'escés de l'absolutisme y [56] els abusos de la centralisació? ¿per tornarli ses riqueses originals? Oh! res d'axò. Dins el prefaci de llur traball, aqueys *doctes amichs del país* català destapen a la clara llur intenció:

«La sociedat, desitjosa de contribuir per la seua part a escampar universalment entre nosaltres la llengua nacional y a fer desaparèxer, tant com se puga, el dialecte mallorquí, al menys de dins les relacions entre la gent instruida, creent que farà donar axí una bona passa a tota la província cap a la civilisació,... ha decidit d'emprendre la composició d'un diccionari mallorquí castellà!»!

Aquella gent tenien una idea ben especial, per no dir un'altra cosa, de la civilisació. ¡Quina manera tan original d'esser *amichs del país,* voler despullar el país de sa llengua secular, riquesa tan personal y tan íntima, element tan indispensable per a sa vida pròpia y per son desplegament! ¡Pobre país, si no hagués tengut altres amichs més qu'aquests! Hauria donada una gran passa, ja es segur,... cap a n-el cementiri.»

Amb millors intencions y una mica més de profit, el P. Figuera, franciscà, compongué, l'any 1840, un diccionari que no es dolent com a d'aquell temps, pero que comet l'errada de concentrarse a n-el dialecte parlat a Mallorca. Y casi tots els diccionaris, prou

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nombrosos, d'altra banda, que's son publicats n-el temps d'ara a Catalunya o dins el reyne de València, tenen [57] aquex metex defecte, si axò ho es, diguem al manco aquest inconvenient, que certes ventatges compensen a la pràctica. No s'ocupen més que d'una varietat de català, la de València, per eczemple, o la de Barcelona. Sobre tot no donen a conèxer si no la llengua usada actualment, y no n'hi ha cap encara qu'haja pres l'ayre, sempre una mica solennial, d'un diccionari històrich, d'un diccionari difinitiu y *sabi.*

No obstant no s'hi mancà gayre, fa poch, per tenir la llengua catalana son Littré. Fou l'il·lustre mestre En Marian Aguiló, «glòria ben pura de Mallorca y de la terra catalana, astre de primera magnitut de la lírica espanyola, patriarca de la renaxensa literària de Mallorca y Catalunya». De bon'hora aquex sabi lecsicograf emprengué un diccionari seriós de sa llengua materna, no l dialecte mallorquí, barcelonès, valencià ni rossellonès, sino de la llengua parlada dins totes aquexes regions ensemps, y «que no es altra que la llengua escrita uniformement dins aqueys diferents paissos, ja fa molts de sigles».

En Marian Aguiló's passà gran part de sa vida replegant mots y frases durant ses nombroses escursions que feya, tant a través de les terres catalanes com dins els arxius y biblioteques. Acaramullà axí milenars de documents escampats: pedres d'un edifici immens que no tengué temps de bastir. La mort el capturà l'any 1897. * [Nota * de l'original: * Son fill, D' Àngel[,] vos publicarho bax del títol d'*Inventari de la llengua catalana*, y n'ha donada ja una mostra dins dues revistes de Barcelona:]. [58]

Hi ha també que tenim fa alguns temps el primer volum d'una gran obra que tampoch no s'anuncia malament y que'l títol metex indica'l sentit y l'alcans: *Diccionari popular de la llengua catalana: Catalunya, Mallorca, València, Andorra, Rosselló, Llengadoc* (Barcelona, Baxarias, 1905). Té per autor En Joseph Aladern, y dins les seues 1.109 planes de gran format mos dona només els mots que comensen per A y B. Una tal empresa testimonietja un zel meritori: son autor, d'altra banda, era considerat com a suficient per envestirla amb bona sort: car ell, fa temps, s'es consagrat a l'estudi de sa llengua materna, a la qual rendex un culte casi idolàtrich. Més tal volta l'escés metex de son entusiasme danya la precisió de les seues informacions. Ademés lo desitx de ferho aviat, per publicar, com diu ell, «el primer assatx de diccionari general de la gran y estimada llengua catalana», atura la seua obra de ser absolutament completa y definitiva. Lo canonge Mn. Alcover, els sabis estudis del qual sembla ignorar N'Aladern desgraciadament, ha fetes veure ben llampants les seues nombroses omissions.

La tasca del Congrés de Barcelona sembla, donchs, ficsada per endevant. Cal que'ns prepari, de lluny al menys, una *Història general de la literatura* y un *Diccionari complet de la llengua catalana.* Per aqueys dos monuments, ho acabam de veure, se trobaràn molts de materials aplegats, uns grollers y en [59] brut, els altres utilisables més o menys. P'el *Diccionari* en particular el pla de conjunt està ja trassat, l'eczecució està ja decretada; més ben dit, comensada. No hi ha més qu'encoratjar l'idea concebuda, robustir l'alè donat y rebut, activar les bones voluntats posades en moviment de casta forta. Basta, amb una paraula, que tots els congresistes responguen a la *Lletra de convit* del canonge Mn. Alcover y's fassen colaboradors seus per l'acabament de son diccionari.

Es notori que, ja abans de la reunió del Congrés, aquex diccionari ha comensat. Hi travallen a la vela. Bo, millor era comensar lo més prest possible, ja que, segons l'observació fonda del canonge, «si qualcú no s'hi posa, el diccionari no's farà tot sol.» Vetassí perque Mn. Alcover ha envestida la empresa.

Ell també, com els membres de la *Societat Económica* d'anys enrera, ha comensat per escriure un prefaci a la obra, y aquest prefaci es tot un fascicle* [Nota * de l'original:* *Diccionari de la llengua catalana*. LLETRA DE CONVIT que a tots els amichs d'aquesta llengua envia Mn. Antoni Maria Alcover. pre. —Palma. Estampa de Felip Guasp, 1901. Fascicle en 4^{t}, de 46 planes. La tercera edició es sortida fa poch (1903)]. Hi esplica, naturalment, el seu objecte. ¿Civilisar? Sí, ja es segur, vol ferho tant y més que'ls vells *amichs del país.* No va de *fer desaparèxer el parlar local,* sino tot lo contrari cerca ell. Aquex parlar que Catalunya «mama [60] fa tants de sigles amb la llet», ell vol rejovenirlo més y més y àdhuc fortificar-lo donantli conciència del seu briu, recordantli la seua estrènua nissaga, ses glòries passades y sa florida moderna. Folklorista y filòlech,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vol fer un'obra ensemps llingüística y literària; establir, en lloch de petits diccionaris o lècsichs del tot empirichs y locals, un gran diccionari que corresponga, fins allà ont se puga, a l'estat actual de la ciència filològica.

Escoltau més-tost aquesta declaració de principis, aquest programa superb, esposat amb una elocuència ditiràmbica, del qual la traducció no pot donar més qu'una idea massa imperfecta:

«Aquest diccionari no ha d'esser just de la llengua parlada a Mallorca, y parlada actualment, sino de la llengua qui amb lo nom de llemosina o catalana es coneguda y famosa dins el mon literari desde'l sigle XII, y es una de les branques més importants de l'estensa, de la veneranda *llengua d'oc,* la qual floria a les totes ja a n-el sigle XI y regnava com cap altra de Europa, desde'l Loire fins a l'Ebre, desde'ls Alps fins a l'Atlàntic; era la llengua usual de casi tots els trovadors d'Occident, l'única llengua vulgar qui a n-aquelles saons ja tenia literatura, gramàtica y diccionaris». [61]

Evidentment, malgrat tota l'erudició de qu'ell disposa, un home tot sol seria sempre incapaç de dur a cap una tal empresa. Lo canonge Mn. Alcover ha cridades fa temps totes les bones voluntats, *tots els amichs de la llengua catalana*. Les cèdules, tan desacreditades per altres estudiosos, son l'instrument clàssich p'els escorcolls filològichs; son les toes (maons) modestes y sens nombre que s'acaramullen y bastexen l'edifici dels diccionaris. A n-els benèvols col·laboradors, el director de l'*Obra* distribuex algunes mostres de cèdules, demunt les quals cadascú en pot fer a milenars. Cada cèdula reb un mot; bax d'aquet mot cada col·laborador pot escriure, segon sos remeys o gusts, la definició, el comentari, l'etimologia, una cita clàssica (d'un autor català, com se suposa), una espressió popular, un proverbi de folklore, qualsevol observació històrica, morfològica o sintàctica.

Com es indispensable un vincle entre'ls colaboradors, com no tots se poden aplegar amb llurs amichs, coneguts o desconeguts, dins la sala de la Biblioteca episcopal, posada generosament a llur disposició, lo canonge mossen Alcover tengué l'idea de treure al mitx un Bolletí, donant cada dos o tres mesos noves del Diccionari y de tot lo que puga interessar els amichs de la llengua catalana. * [*Nota 1 de l'original: El *Bolletí* es mensual; pero, en venir bé, surt una vegada el de dos, tres o quatre mesos (nota de la R.]. [62]

Quatre anys fa que surt el BOLLETÍ. El derrer nombre (febrer 1906) mos fa a sebre que les cèdules plenes actualment ja arriben a devers mitx milió. Hi ha col·laborador qu'ell tot sol n'ha fetes set mil; n'hi ha que's son compromesos a replegar tots els termes de llur ofici; altres s'han repartides les obres capdalts de la literatura catalana, y metòdicament posen demunt les cèdules el sentit propi de cada mot que troben, prenint nota del contest.

Aquest concurs de bones voluntats, dirigides sobretot d'un home sabut de bon de veres y d'una energia estraordinària, no pot dexar de dur bells resultats. Es, donchs, de bon cor que tots els gramàtichs y els folk-loristes, els artistes y els filòlechs, tots aquells qui, dins Espanya y dins França, parlen una de les varietats de *l'inmensa y venerable llengua d'oc*, desitjen un èczit brillant a n-el *Diccionari de la llengua catalana.*

Y de bon cor també desitjen qu'un Congrés internacional doni una empenta més vigorosa encara a la renexensa literària de Catalunya. Mn. Verdaguer es mort, pero queden els seus dexebles, y es seguint la seua llaurada lluminosa que'ls vers *amichs del país català* duràn el geni nacional cap a l'espandiment complet de ses meravelloses facultats, vers la perfecta autonomia [63] intel·lectual qu'ells somien, vers la glòria mondial que llurs majors conegueren y qu'ells tenen talla abastament per reconquistar.

Aquest congrés havia de tenir lloch a n-el mes d'abril. Tot estava ja preparat. Molts de sabis estrangers hispanisants, romanisants, professors d'Universitats, havien promès prendre part a n-els travalls d'aquesta assamblea: tals eren el doctor Beer de Viene, el professor doctor Farinelli d'Innsbruck y M. R. Foulché-Delbosch * [*Nota 7 de l'original: Dexa'ls més entusiastes: els Drs. Schädel, Counson y Saroïhandy], el director de la *Revue Hispanique*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Libre aux profanes qui font les lois civiles de proscrire, sans les pouvoir tuer, les langues assez malheureuses pour n'être pas *officielles*. Ils en ont fait bien souvent, de ces lois qui défendent aux enfants de parler l'idiome de leurs pères. Mais les lois ont fait leur temps et les langues, heureusement, sont restées. La grande Marie-Thérèse et son fils n'ont pas détruit le hongrois; Philippe V n'a pas eu raison du catalan et beaucoup de ministres comme M. Combes auront usé leur rage et leur décrets avant qu'on ait fini de parler breton en Bretagne. [50]

La science est mois exclusive que la raison d'État et c'est une joie pour elle d'applaudir à toute renaissance littéraire. Voilà pourquoi tant de gens s'intéressent aux travaux de linguistique multipliés aujourd'hui autour des dialectes qu'on croyait morts; pourquoi des professeurs très doctes et parfois très vieux se mettent à étudier l'islandais ou le croate, le gaélique ou le provençal; pourquoi l'on a vu récemment, quittant sa chaire universitaire, un savant allemand errer pendant six mois de village en village, à la recherche des variations dialectales dont un seul et même mot pouvait être susceptible sur les rives azurées de la Méditerranée.

Et c'est un fait digne de remarque, que l'Église catholique est, sur ce point-là encore, beaucoup moins *barbare* que les gouvernements humains. Si elle impose à ses ministres, dans l'exercice des fonctions

---

Pero l'agitació política que torba, fa tres mesos, la capital de Catalunya, ara ha obligats els organisadors del congrés a perllongar fins a l'octubre l'uberta de llurs sessions. Car, si les volen sàbies y doctes, també les volen pacífiques.

Prou y massa sovint els diaris de Barcelona'ns trameten ecos de les manifestacions violentes y avalotades, que, amb l'escusa de reivindicacions catalanistes, servexen sobre tot per escampar l'esperit revolucionari y per escitar les pasions anàrquiques del populatge bax * [* Nota 8 de l'original: Se veu que l'autor té una idea molt errada de la situació política y social de Barcelona. Res tenen que veure'ls anarquistes amb els catalanistes. Aquells consideren aquests com inimichs. No hi ha més que veure llurs periòdichs y *meetings*, fets tots en castellà. ¿Qui hu ha vist may a Barcelona ni a cap banda de Catalunya que'ls elements de l'anarquisme hajen sostenguda may ni de lluny cap *reivindicació catalanista*?]. Poguessen els amichs de la [64] terra catalana comprendre y fer comprendre entorn d'ells que la vera glòria d'una nació, aquella que'ls home ni les coses no li poden arrabassar, se troba dins l'esclat de son geni, y qu'aquesta superba llibertat de l'esperit nacional es, quant ho volen de veres, independents de les etiquetes administratives. JOSEPH BOUBÉE

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sacrées, une langue liturgique, jamais elle ne leur a prescrit, dans leurs rapports avec le peuple, une langue spéciale; toujours, au contraire, elle s'est mise elle-même à l'étude des dialectes provinciaux; elle a parlé partout et toujours, comme au jour de la Pentecôte, dans le premier sermon catholique, une langue compréhensible à chacun de ses auditeurs.

Dernièrement, dans une lettre que les journaux ont publiée, Mgr. l'évêque de Perpignan recommandait aux prêtres de son diocèse de faire la cathéchisme au peuple *en langue catalane.* Il ne [51] faudrait pas jurer que tous les Français, peut-être même tous les habitants du midi, eussent l'idée que l'on pouvait parler de nos jours, au peuple des Pyrénées – Orientales, autre chose que le français. Et d'aucuns, si on les interrogeait, seraient prêts sans doute à ranger le catalan parmi le dialectes obscurs et sans histoire, sans autre valeur que celle d'un petit patois local.

Et pourtant, cette sonore langue du Roussillon est vieille et illustre. De l'autre côté des Pyrénées, non mois que de celui-ci, la langue catalane est parlée depuis des siècles; sa litterature est ancienne et riche à l'égal de peu d'autres. Peut-être même son plus gran tort est-il d'être trop vieille ou trop jeune. Du seizième au dix-neuvième siècle, il faut bien avouer qu'elle a toujours quelque peu langui.

Mais parce que savants et artistes lui sont sympathiques, les uns pour ce qu'elle fut, les autres pour ce qu'elle est redevenue, tous se réjouiront d'apprendre qu'un congrès de la langue catalane va ser réunir à Barcelone prochainement. M. le chanoine Alcover, vicaire général de Majorque, est le plus ardent promoteur de ce congrès. Il n'y a pas là de quoi nous surprendre. Si la littérature espagnole en général doit beaucoup, presque tout ce qu'elle a de grand et de beau, au catholicisme, la littérature catalane, plus spécialement encore, peut attribuer un bon nombre de ses chefs-d'oeuvre à des plumes sacerdotales. [52]

Pour ignorant que l'on soit des choses de Catalogne, il est un nom que l'on en connait généralement, c'est celui de Jacinto Verdaguer. A ce

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

prêtre de génie, émule de Mistral et de Roumanille, est dû principalement le renouveau de gloire dont s'auréole aujourd'hui la poésie catalane. Presque à l'autre bout de la chaîne, aux débuts de l'histoire littéraire de ce pays, on trouve les noms du bienheureux Raymond Lulle, ce génie si étrange, aux intuitions hardies, à l'imagination ardente, au tempérament à la fois mystique et impétueux; ceux de Fray Tuderico Domingo et de San Pedro Pascual. Et enfin, si la littérature catalane ne sombra pas tout à fait sous Charles-Quint et ces successeurs, si une oasis aux végétations fraîches repose le coeur et la vue dans ce désert presque stérile de trois siècles, c'est bien au *recteur de Vallfogona* qu'on le doit, a ce Vicente Garcia, qu'on a surnommé le Virgile catalan.

C'est donc avec joie que nous voyons un prêtre, un chanoine, se lever si résolument pour prendre en main la cause de la langue catalane. Son nom et son caractère disent assez qu'il ne s'agit pas ici de revendications bruyantes et de manifestations séparatistes. Les Catalans d'Espagne, comme les Flamands de Belgique, sont de très loyaux fils de la grande patrie, tout en chérissant la petite: fut-on jamais l'ennemi de sa ville parce qu'on aima sa maison? Et c'est grand dommage de voir quelques [53] braillards farouches accaparer le titre de *flamingants* ou de *catalanistes*, quand tout leur amour de la province consiste dans la haine de l'autorité centrale.

Les promoteurs du *Congrès de la langue catalane* sont certainement exempts de toute idée révolutionnaire. Ce qu'ils veulent, c'est promouvoir l'étude de leur langue maternelle, constater le résultat des efforts que, depuis tant d'années déjà, ils ont faits dans ce but et se concerter enfin sur les moyens de continuer leur oeuvre en lui donnant, si possible, plus d'extensions encore.

La députation provinciale de Catalogne a déjà voté un subside de 3.000 pesetas; le conseil municipal de Barcelone, 12.000 pesetas; ce dont le chanoine Alcover rend à Dieu «des millions de millions de grâces». Les compagnies de chemin de fer ont, de leur côté, promis d'accorder aux congresistes d'importantes réductions de prix.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Avec ces concours, le congrès réussira-t-il? Tout le fait espérer; il promet d'être même, non seulement enthousiaste, ce dont personne ne doute, mais aussi sérieux que brillant.

Les sujets de travaux et d'études ne manqueront pas. Car il n'a guère encore été publié de travail sérieusement synthétique sur tout ce qui concerne la langue et la littérature catalanes. Sans [54] doute des livres existent, où sont réunis bien des éléments d'information. Telles sont certaines études de détail, toujours intéressantes et très documentées, de M. Morel-Fatio. Telle en un tout autre genre, cette *Biblioteca de autores valencianos*, de Fuster (1828) qui répond à peu près à la grande collection castillane des *Autores españoles*, dite de Rivadeneyra. Mais comme celle-ci, la *Biblioteca* valencienne est aujourd'hui bien vieillie et nous paraît fort incomplète. Les ouvrages, presque aussi anciens, de Pers y Ramona, de Camboliu, de Milà y Fontanals, ne sont plus aujour-d'hui que les témoignages d'un louable effort, tenté par des hommes qui n'avaient pas, au service de leur érudion, les ressources dont nous disposons actuellement.

Puis, tout ce qui a été composé avant 1870 laisse forcément de côté les magnifiques productions postérieures à cette date, c'est-à-dire tout ce qui, dans la renaissance catalane, est digne d'être comparé aux chefs-d'oeuvre du moyen âge. Or, l'histoire de cette renaissance, plus encore que celle du passé, n'existe qu'à l'état de fragments. Il manque encore l'iniciative d'un homme de talent pour les mettre en oeuvre.

S'il s'agit des travaux de grammaire et de linguistique, le [55] champ à défricher est peut-être encore en plus triste état. Les érudits, les grammairiens ne furent pas très rares en Catalogne, à l'époque où la grammaire historique et comparée, c'est-a-dire à peu près la seule digne de ce nom, n'existait pas. Comme tous les autres peuples, les Catalans eurent d'autant plus de grammairiens qu'ils eurent moins de vrais

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

littérateurs. Ce fut au dix-huitième siècle et au début du dix-neuvième que ce malheur leur arriva.

Mais pas un de ces érudits de second ordre, dont les noms mêmes ont presque entièrement péri, n'a laissé à son cher pays un ouvrage un peu imposant de linguistique. Bref, de nos jours encore, on n'a point de dictionnaire complet de la langue catalane.

Ce n'est pas qu'on n'en jamais fait l'essai, et M. Alcover lui-même retrace avec une véritable compétence l'histoire de ces tentatives. Une des premières, due à la *Societé économique des amis du pays*, remonte à l'année 1835. Mais il faut avouer que cette oeuvre était conçue dans un singulier esprit. Pourquoi pensez-vous que cette docte société entreprit un dictionnaire majorquin-castillan? Pour redonner vie et vigueur à la langue provinciale? Pour la relever du marasme où l'avaient réduite l'excès de l'absolutisme et les abus de la centralisation? Pour lui rendre ses richesses originelles? Oh! point du tout! Dans la préface de leur [56] travail, ces doctes *Amis du pays catalan* disent clairement leur intention:

«La société, désireuse de contribuer pour sa part à répandre universellement parmi nous la langue nationale et à faire disparaître, autant que possible, le dialecte majorquin, tout au moins des relations entre gens cultivés, croyant qu'elle fera faire ainsi un grand pas à toute la province vers la civilisation... a décidé d'entreprendre la composition du dictionnaire majorquin-castillan!»

Ces gens-là avaient une idée tout à fait spéciale, pour ne rien dire de plus, de la civilisation. Et quelle manière originale d'être les *Amis du pays*, que de vouloir dépouiller ce pays de sa langue séculaire, richesse si personnelle et si intime, élément si indispensable de sa vie propre et de son développement! «Pauvre pays, s'il n'avait pas eu d'autres *amis* que ceux-la, il aurait fait un grand pas, assurément... vers le cimetière!»

Avec de meilleures intentions et un peu plus de succès, le P. Figuera, franciscain, composa, en 1840, un dictionnaire qui n'est pas trop mauvais pour l'époque, mais qui a le tort de se restreindre au dialecte parlé dans les environs de Majorque. Et presque tous les dictionnaires, assez

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nombreux d'ailleurs, qui se sont publiés de nos jours en Catalogne ou dans le pays de Valence ont ce même défaut, si c'en est un, disons au moins cet [57] inconvénient, que compensent dans la pratique certains avantages. Ils ne s'occupent que d'une variété du catalan, celle de Valence, par exemple, ou celle de Barcelone. Surtout ils ne font connaître que la langue actuellement en usage et il n'y en a point encore qui ait osé prendre les allures un peu solennelles toujours d'un dictionnaire historique définitif et *savant.*

Une fois pourtant, la langue catalane a failli avoir son Littré. Ce fut l'illustre maître don Marian Aguiló, «gloire très pure de Majorque et de la terre catalane, astre de première grandeur de la lyrique espagnole, patriarche de la renaissance littéraire de Majorque et de la Catalogne». De bonne heure, ce savant lexicographe entreprit un dictionnaire sérieux de sa langue maternelle; non pas du dialecte majorquin, du barcelonais, du valencien, du roussillonais, mais de la langue parlée dans toutes ces régions ensemble, —et «qui n'est autre que la langue écrite uniformément dans ces divers pays, il y a plusieurs siècles déja».

Don Marian passa une grande partie de sa vie à recueillir des mots et des phrases, dans les nombreuses excursions qu'il faisait, soit à travers les pays catalans, soit dans les archives et bibliothèques. Il accumula ainsi des milliers de documents épars, pierres d'un immense édifice qu'il n'eut pas le temps d'élever. La mort l'arrêta en 1897. [58]

Il est vrai encore que nous avons depuis quelque temps le premier volume d'un grand ouvrage, ne s'annonçant pas trop mal, et dont le sous-titre même indique le sens et la portée: *Diccionari popular de la llengua catalana: Catalunya, Mallorca, Valencia, Andorra, Rosselló, Llenguadoc* (Barcelona, Baxarias, 1905). Il a pour auteur M. Joseph Aladern et dans ses 1.109 pages de grand format, nous donne selement les mots commençant par A et B. Une telle entreprise témoigne d'un zèle méritoire; son auteur d'ailleurs était qualifié pour la tenter avec succès; car il s'est, depuis longtemps, consacré à l'étude de sa langue maternelle, à laquelle il rend un culte presque idolatrique. Mais peut-être précisément

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'excès même de son enthousiasme nuit-il à la précision de ses informations. Puis le désir de faire vite, pour publier, comme il le dit, «le premier essai du dictionnaire général de la grande et estimée langue catalane» empêche encore son oeuvre d'être absolument complète et définitive. M. le chanoine Alcover, dont il semble malheuresement ignorer les savants travaux, a vertement relevé ses nombreuses omissions.

La tache du congrès de Barcelone semble donc fixée d'avance. Il faut qu'ils nous prépare —de loin tout au moins— une *Histoire générale de la littérature* et un *Dictionnaire complet de la langue catalane.* Pour ces deux monuments, nous venons de le voir, on trouvera déja bien des matériaux réunis, les uns grossiers et [59] bruts, les autres utilisables tels quels. Mais pour le dictionnaire en particulier, le plan d'ensemble est déja tracé, l'exécution est déja décrétée; bien plus, elle est entreprise. Il n'y a qu'à encourager le dessein conçu, à augmenter l'élan donné et reçu, à activer les bonnes volontés déja puissamment mises en branle. Il suffit, en un mot, que tous les congressistes répondent à la *Lletra de convit* de M. le chanoine Alcover et se fassent ses collaborateurs pour l'achèvement de son dictionnaire.

Car décidément, et avant même la réunion du congrès, ce dictionnaire est commencé. On y travaille. Aussi bien, mieux valait commencer le plus tôt possible, puisque, selon la remarque profonde du chanoine, «si personne ne s'y met, le dictionnaire ne se fera pas tout seul!». Et c'est pour cela que M. Alcover l'a entrepris.

Lui aussi, comme les membres de la *Société économique* d'antan, il a écrit d'abord une préface a son oeuvre, et cette préface est toute une brochure. Il y explique naturellement son but. Civiliser? Oui, certes, il le veut autant et plus que les vieux *Amis du pays*. Mais *faire disparaître le parler local*, c'est évidemment le contraire de ce qu'il cherche. Ce parler, que la Catalogne «suce [60] depuis des siècles avec le lait», il veut le rajeunir de plus en plus, et le fortifier encore, en lui donnant conscience de sa vigueur, en lui rappelant son illustre ascendance, ses gloires passées et ses illustrations modernes. Folkloriste doublé d'un philologue,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

il veut faire une oeuvre à la fois linguistique et littéraire; établir, aux lieu et place des petits dictionnaires ou lexiques tout à fait empiriques et locaux, un grand dictionnaire qui soit, autant que possible, en rapport avec l'état actuel de la science philologique.

Ecoutez plutôt cette déclaration de principes, ce programme superbe exposé avec une eloquence dithyrambique, dont la traduction, malheureusement, ne peut donner qu'une très imparfaite idée:

«Le dictionnaire ne doit pas se borner au parler de Majorque, ni à la langue actuellement en usage. Il embrasse (dans le temps et l'espace) toute cette langue qui, sous le nom de limousine ou de catalane, est connue et illustre dans le monde littéraire depuis le douzième siècle, et est une des branches les plus importantes de l'immense et vénérable langue d'oc; cette langue d'oc qui était déja dans toute sa fleur au onzième siècle, et régnait, comme pas une en Europe, de la Loire jusqu'à l'Èbre, et des Alpes jusqu'à l'Atlantique; langue usuelle de presque tous les troubadours d'Occident; seule langue vulgaire qui eût, dans ces temps-là, sa littérature, sa grammaire et ses dictionnaires.»

Evidemment, malgré toute l'érudition dont il dispose, un seul homme serait toujours incapable d'une telle oeuvre. Aussi, M. le [61] chanoine Alcover a-t-il depuis longtemps fait appel à toutes les bonnes volontés, *a tots els amichs de la llengua catalana!* Les fiches si discréditées, hélas! par un autre usage, sont le classique instrument des recherches philologiques, les modestes et innombrables briques dont l'amoncellement élève l'édifice des dictionnaires. A ses collaborateurs bénévoles, le directeur du *Diccionari* distribue quelques modèles de fiches, sur lesquels chacun peut en faire d'autres par milliers. Chaque fiche reçoit un mot; après ce mot, libre à l'erudition du rédacteur d'écrire, selon ses moyens ou ses goûts, la définition, le commentaire, l'étymologie, une citacion classique (d'un auteur catalan, bien entendu), une expression populaire, un proverbe du folklore, ou, enfin, n'importe quelle remarque historique, morphologique ou syntaxique!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Puis, comme il faut un lien entre les collaborateurs, et que tous ne peuvent, malgré leur désir, se réunir à leurs amis connus ou inconnus dans la salle de la Bibliothèque épiscopale, gracieusement mise à leur disposition, M. le chanoine Alcover a eu l'idée de lancer un *Bulletín* donnant, tous les deux ou trois mois, des nouvelles du *Dictionnaire* et de tout ce qui peut intéresser les *amis* de la langue catalane.[30] [62]

Voilà quatre ans et quelques mois que le *Bulletin* paraît. Son dernier numéro (février 1906) nous apprend que le nombre des fiches actuellement remplies atteint presque au demi-million. Tel collaborateur à lui seul en a fourni sept mille, tel autre s'est engagé à mettre en note tous les termes techniques de son état ou de son métier. D'autres se son distribué les principaux ouvrages de la littérature catalane, et méthodiquement relèvent sur des fiches les sens prope de chaque mot qu'ils recontrent, en prenant note aussi du contexte.

Ce concours de bonnes volontés, dirigées surtout par un homme de vrai savoir et d'une extraordinaire énergie, ne peut manquer d'aboutir à de beaux résultats. C'est de bon coeur donc que tous les grammairiens et les folkloristes, les philologues et les artistes, tous ceux enfin qui, en Espagne ou en France, parlent une des variétés de l'*immense et vénérable langue d'oc*, souhaitent un éclatant succès au *Dictionnaire de la langue catalane.*

Et de bon coeur aussi ils feront des voeux pour qu'un congrès international donne un essor plus vigoureux encore à la renaissance littéraire de la Catalogne. Verdaguer est mort, mais ses disciples restent, et c'est en suivant son sillage lumineux que les vrais *amis du pays catalan* conduiront le génie national vers l'épanouissement complet de ses merveilleuses facultés, vers la parfaite autonomie intellectuelle dont ils rêvent, vers la gloire [63] mondiale que leurs ancètres ont connue, et qu'ils sont bien de taille à reconquérir.

---

[30] Nota (*) de l'original: *Bolletí del Diccionari de la llengua catalana* (Publicat cada tres mesos en fascicle in-8). Suscripció: 2 pess. en l'any. —Redacció: Serra, 13, Palma de Mallorca.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ce congrés devait avoir lieu au mois d'avril. Tout était déja préparé. Plusieurs savants étrangers, des *hispanisants*, des *romanisants,* des professeurs d'Université avaient promis de prendre part aux travaux de cette assemblée: tels étaient le docteur Beer de Vienne, le professeur docteur Farinelli d'Innsbruck et M. R. Foulché-Delbosc, le directeur de la *Revue hispanique.*

Mais l'agitation politique qui trouble, depuis trois mois, la capitale de la Catalogne, vient d'obliger malheureusement les organisateurs du congrès à retarder jusqu'au mois d'octobre l'ouverture de leurs assises. Car, s'ils les veulent savantes et doctes, ils les veulent aussi pacifiques.

Assez et trop souvent, les journaux de Barcelone nous apportent les échos de manifestations violentes et bruyantes qui, sous prétexte de revendications catalanistes, servent surtout à répandre l'esprit révolutionaire et à exciter les passions anarchiques du plus bas peuple. Puissent les amis du pays catalan comprendre et faire comprendre autour d'eux que la vraie gloire d'une nation, [64] celle que les hommes ni es choses ne ni peuvent ravir, es dans le rayonnement de son génie, et que cette superbe liberté de l'esprit national est, quand on le veut bien, indépendante des étiquettes administratives.

JOSEPH BOUBÉE.

¿Que tal? ¿No es ver que no s'esplica malament aquex P. Boubée, per esser de tant lluny? Un poch mal entressentit pot estar de la situació política y social de Catalunya, y no es estrany, trobantse'n tan enfora y no interessantli directament tal questió; pero lo que's diu de les necessitats de la nostra llengua y literatura ¡vaja si hi està ben enterat, y si l'ha afinat el fil de les neules y si mos hi toca a n-el viu! Prou qu'un dels fruyts pràctichs que hauríem de treure del nostre *Congrés,* hauria d'esser donar un gran impuls, una gran empenta a l'*Obra del Diccionari y* emprendre la composició d'una història de la nostra llengua y de la nostra literatura. Tant una com l'altra, aquexes dues *obres* demanen l'esfors y l'entusiasme

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de tot una colla de gent com cal, preparada degudament, qu'envesti la fexuga y gloriosa tasca. Lo del *Diccionari* ja hu comensam a tenir organisat y funcionant a la vela; falta estendre l'organisació a les comarques catalanes aont encara no hi ha hagut qui's desxondesca y seguexen dormint com a tronchs; y axò que la passa d'hora d'haver acabada la sòn els fills de la Pàtria. Omplir els buyts d'aquexa organisació, es lo qu'hauria de promoure'l *Congrés.* En quant a *l'Història de la llengua y literatura,* hi ha que comensarho tot: fer el pla, cercar els qui l'han de dur a cap, y repartirlos la feyna, per eczemple, que s'encarregàs cada un d'una època y qu'una colla de col·laboradors ajudassen a cada un d'aquells a preparar materials, escorcollant arxius y documents dispersos y tota classe de monuments que poguessen donar llum.

¡Prou que val la pena de recullir aquexa indicació del P. Boubée! La recomanam de tot cor a n-els nostres amichs. ¡Per amor de Deu que hi pensin y qu'estudiin la manera pràctica d'envestir una empresa tan necessària y gloriosa, y que proposin, en esser hora, lo qu'hajen pensat.

Sobre tot. P. Boubée y demés honorables redactors de la [65] revista *Etudes,* ¡milions de gràcies p'el gran servey que'ns heu fet amb aquex article, donant a conèxer tant llampant y entusiastament a n-el públich selecte que us lletgex, l'*Obra del Diccionari y del Congrés de la llengua catalana.* ¡Que Deu vos, ho pagui, axí com nosaltres demanam y agraim! Amen.

---

§ 21.
En Saroïhandy, N'Àngel Sallent y En Fabra.

El docte professor del Liceu de Versalles, el dexeble predilecte de l'eminent Morel-Fatio, el nostre estimadíssim Saroïhandy, ens escriu amb data de 20 de mars y de Paris, que dia 24 de dit més li estrenyia cap a Pamplona per passarse tot l'abril, per les muntanyes de Navarra,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

estudianthi la variedat de castellà que s'hi parla, y que tornarà d'estiu a seguir sos estudis lingüístichs dins la provincia de Lleida y Aragó, aont passarà l'agost y setembre, y la primeria d'octubre pegarà a Barcelona per assistir a n-el *Congrés* y sostenirhi'l tema importantíssim que prengué per son conte, una volta que li donin llecència, que n'hi donaràn si Deu ho vol, per faltar uns quants dies a la seua càtedra que s'obri'l primer dilluns d'octubre.

Ah idò! ¿Ho veys com tot mos diu en popa? ¡Vendrà En Saroïhandy a n-el *Congrés,* si Deu ho vol! ¡No vos dich res, amb tants d'estudis com haurà fets del seu tema, si serà de sentir y si mos ne dirà de bones! Beníssim!

Lo bo es que mos ha escrita la carta, no en català, com ho solia fer, sino en francès per que no la hi publiquem. Per que no ho prenga tort, en lloch de publicarlehi, posam la sustància de lo que'ns diu. Y mos demana que, en lloch d'alabarlo tant com ho hem fet, —sens passar gens la mida de lo just,— li fessem *qualque crítica, lo cual,* diu ell, *seria més saludable (Faites-moi maintenant quelques critiques. Ce sera plus salutaire).* Contam fern-hi una de lo que dels origens del català ha dit, dins la segona edició de *Grundriss* del Dr. Gröber; pero casi tot lo que hi direm seràn elogis justíssims, si Deu ho vol.

N'Àngel Sallent. Ja es segur que molts dels nostres lectors no sabràn qui es aquest amich estimadíssim. Nosaltres no'l conexíem tampoch. Qui'l mos donà a conèxer fentmosne uns elogis grossos, fou el Secretari de la Rel Acadèmia Espanyola, el nostre illustre y benemérit compatrici lo Rt. D. Miquel Mir, que'l conexia p'els seus estudis preciossísims sobre etimologies castellanes. [66] En Sallent llavò'ns posà en comunicació amb l'egregi colombià R. J. Cuervo, el primer filòlech sens dubte que ha tengut la llengua castellana. En Cuervo ens feu també unes alabanses grosses d'En Sallent. Resulta qu'aquest farmacèutich de Terrassa, tancat dins la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

seua botiga, ha fet estudis molt fondos dins el ram de etimologies y n'es tot un mestre. La seua humildat y modèstia, tan grosses com la seua competència filològica, l'han aturat sempre de sortir al mitx y de brillar axí com caldria. Això fa que no siga tot lo conegut qu'hauria d'esser.

Ens va prometre, tot d'una la seua col·laboració p'el *Diccionari*, y amb ell confiam de debò. L'havíem convidat diferentes voltes a prendre part a n-el *Congrés*, pero com que no gosàs envestirne cap de tema. (!!!). A la fi s'es amollat, y ens ha escrit amb data de 5 d'abril, dientmos, entre altres coses, lo sigüent:

«Reverent senyor y molt distingit mestre y amich: tinch les seves preuades lletres que m'alegren y encoratgen y fins y tot m'obliguen a prendre una part, per petita que sia, en la trascendental obra del Congrés de la nostra llengua benaymada.

«La meua tasca, que m'imposo molt agradablement, serà sobre *Etimologies Catalanes*, no ja rares y estranyes, sino les més acceptades y profitoses, procurant arreplegar totes quantes puga de les fonts més pures, y contant amb les moltes que ja tinch. Si a Deu plau, penso en venint festes y al estiu ferne una còpia que s'ho valga, a fi de poguerne fer digna presentalla al Congrés. Des'ara donchs, m'hi he de dedicar ab totes mes forces.»

¡Vaja si hu es interessant el tema que pren En Sallent! i*Etimologies Catalanes*! N'hi ha de camp per córrer! N'estam seguríssims de que'l benemèrit tarrassench farà bona feyna y de profit!

En Pompeu Fabra. ¿Qui no'l conex, per poch que's preocupi dels estudis gramaticals catalans? La seua competència es indiscutible; l'estudi del català es l'ideal suprem de tota la seua vida. Per atzars de la fortuna, se troba a Bilbao regentant una càtedra de Quimica, pero seguex impertèrrit y més acorat que may sos estudis de sempre. També'l convidàrem p'el *Congrés,* tot d'una que'ns vingué l'idea de ferlo just de *la*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sintacsis, y l'home no acabava de veure la seua oportunidat. Com axamplàrem el projecte y resolguérem que fos un *Congrés de la llengua Catalana,* el tornàrem convidar; pero no li arribà l'envit. Enterat ell de lo que's tractava, demanà diferents vegades la llista dels temes, que may li arribà, fins que a la fi ens ha escrita una postal dia 18 d'abril, y ens es arribada, demanantmos aquella llista y dient que fa prop [67] de dos anys que no reb el BOLLETÍ, y axò que le hi hem enviat constatment. Li hem remès de bell nou tot el tom II, ¡Deu fassa que sia arribat! Li hem dit que, si no li agrada cap dels temes proposats y no escullits, que'n propòs un del seu.

De manera qu'En Pompeu Fabra també sostendrà un tema a n-el *Congrés.*

¡Bé mos va, gràcies a Deu! ¡Ja es segur que n'estaràn ben contents tots els amichs de la llengua catalana, de que'n Fabra alsi la veu a n-el *Congrés.*

¡Bé pinta la cosa!

Us del català y el castellà entre nosaltres (67-70)

Cridam l'atenció demunt lo que'n diu el nostre amich estimadíssim En Miguel dels S. Oliver dins un article de 31 de mars, bax del títol de *El Problema Catalàn*, dalt el *Diario de Barcelona.* Diu axí:

«Demencia constituye el reclamar en nombre del españolismo la estrangulación violenta del idioma catalán. Es una herejía patriótica oponer al catalán otro idioma en concepto de único español. Comprendemos que se proclame el alto precio del castellano como lengua más extendida, más brillante, más elaborada, más rotunda y magnífica ó de mayor tradición literaria y académica; como más española, de ningun modo. Si entre los que suelen monopolizar el nombre de patria no se eclipsaran á menudo el tino y la discreción, jamás hubiera prosperado una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

insensatez semejante. Y ello ¿por qué? ¿Por que este idioma nuestro pueda mancharse con soeces diatribas, porque alguna vez haya servido ó pueda servir de vehículo al odio y á la ofuscación? Todavía se ha de decir en catalán —reconozcámoslo lealmente— lo que contra España hemos tenido la dolorosa necesidad de leer y refutar en castellano: toda la literatura insurgente de los pueblos americanos; todas las invectivas del patrón enciclopédico lanzadas por los poetas del nuevo mundo contra su antigua metrópoli; todas las traiciones, infidencias y apostasías de los «afrancesados», y aun todas las blasfemias del anarquismo que abomina de la patria y de la nacionalidad como de una invención de la tiranía para consolidar el robo. Y eso, aun en Cataluña, ¿llega á las muchedumbres por el intermedio del catalán? ¿Es justo motejar por ello de anti-española á la lengua castellana? Pues igualmente injusto resulta aplicar esa nota infamante al catalán, como es injusto abominar de la dinamita con que alguien carga, por gramos, la máquina infernal, mientras, por toneladas, fecunda las minas y abre los istmos y horada los túneles. [68]

Compadezcamos profundamente á quien de la diferenciación catalana y en nombre de ella no sepa deducir sino corolarios de aislamiento y huraña reserva, asperezas de repulsión, acritudes de lenguaje ó fiereza almogávar. Compadezcamos á quien desde la antítesis no sabe remontarse á la síntesis y juzga que sin gravísimo riesgo se puede mantener años y más años un estado de no participación, de no intervención, de protesta ó de rebeldía moral, como si sobre ellos, así como sobre las puntas de las bayonetas, pudiesen descansar perpetuamente la normalidad y la suerte de un país. Pero no compadezcamos menos á quien, en nombre de un españolismo cerrado y exclusivista, no sepa sentir y fundir en unidad suprema el rico contenido de la civilización ibérica desde Creus á Finisterre, desde Tarifa al Golfo de Vizcaya, con su prodigiosa variedad de matices, con su tejido de historias, con su diadema de ruinas sagradas, con su constelación de nombres gloriosos, con su coro de lenguas y dialectos. Ese no es un buen español;

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

no es español siquiera, ni es patriotismo su furiosa intolerancia, sino angostura y pobreza de espíritu.

«Tal es el *estado de hecho* por lo que respecta al idioma nativo en Cataluña y al auge que ha tomado su restauración. Pero en frente de esta realidad y en muchos puntos combinada con ella se nos ofrece otra que no es posible desconocer: la convivencia del castellano y la adopción de él, no sólo como lengua oficial, sino como lengua complementaria y de relación con el resto de España y con los pueblos del centro y sur de América. Es claro que esta convivencia no ofrece á todas horas caractéres de normalidad. Muy al contrario: hemos asistido y asistimos á una reivindicación, y toda reivindicación supone lucha. El catalán ha debido reconquistar palmo á palmo el terreno perdido, y no hay que hacer aspavientos en estas materias de suyo incoercibles y que se escapan á toda ley positiva ó impuesta por el hombre: el límite de la reivindicación es el de su propia potencia. Si ésta es ficticia ó nula, sucumbirá, no lo duden los adversarios absolutos de la restauración. Si la alienta un principio vital, una energía espontánea vigorosa, la medida de esa energía y de esa vitalidad será la medida de su triunfo definitivo. En estos casos quien obra es la naturaleza; y la naturaleza, en virtud del choque mecánico de fuerzas y resistencias, establece la economía y ponderación de las cosas. Tampoco esto debe dudarse.

«¿Pero se desprende de aquí que debamos, que podamos proscribir el castellano y privarnos de tan valioso instrumento de difusión y conquista? No. No es nuestra lengua congénita, pero es también lengua nuestra por adopción. Y decimos por [69] adopción y no por intrusión ó imposición violenta, porque al escribir de buena fe no puede pasarse en silencio que á la consagración del castellano como idioma oficial, y aunque tomase aspectos de venganza en los decretos del asendereado Felipe V, precedió la derrota ¿cómo diríamos pues? espontánea y consentida, del catalán en la vida del pensamiento y de la literatura. Cuanto ha habido y hay ahora de resistencia y aun de agresión activa contra la influencia lingüística del castellano, ¿no lo hubo entonces de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

entrega y de abandono? Fué algo así como una fortaleza que rinden los de dentro, pronunciándose por el invasor; y esto en virtud de aquel empuje, de aquella energía incontestable, de aquel ascendiente y señorío que antes que las armas ejercieron entonces la cultura castellana y el idioma que la difundía. Con más fuerza que los escritores catalanes que adoptan el castellano proclaman esa derrota los que permanecen adictos al catalán. El Rector de Vallfogona y todos los *vallfogonistas* suministran un documento irrefutable de semejante capitulación y desbandada. No sólo triunfa el castellano desalojando de las esferas oficiales, jurídicas y artísticas al catalán, sino que lo ataca y disuelve en su propia estructura obrando como un corrosivo, inundándolo de castellanismos, haciéndolo retroceder hasta los límites macarrónicos de la parodia ó de la jerga fronteriza y manteniendo por largo tiempo entre nosotros una perplejidad ó promiscuación, no de ambidiestros, sino de *ambizurdos*, igualmente inhábiles, chapuceros y pedestres en el uno que en el otro idioma.

«Capmany, Piferrer, Aribau, Balmes, Milà, Quadrado, Tomás Aguiló, Coll y Vehí, Mañé y Flaquer, Ixart, demuestran después que una gran parte de nuestro espíritu puede encontrar salida por el intermedio de la lengua castellana. En efecto, cuanto es discursivo, abstracto ó rigurosamente intelectual: la crítica, la historia, la especulación metafísica, el pensamiento político, la preceptiva literaria y todo género didáctico ó de utilidad, eso puede pasar al castellano como antes había pasado al latín, con eficacia suficiente, ya que no absoluta; pues el *casticismo* intolerante nos reconviene como modestos porque escribimos en catalán, y cuando lo hacemos en castellano nos reconviene también por desgarbados y atrevidos. Así tuvieron que sufrir, Boscan las embestidas y desdenes de López Pinciano; Capmany, las de Alcalá Galiano y Quintana; Balmes, las de Valera —quien acostumbraba decir del águila vicense que sólo podía leerle en francés; Mañé y Flaquer las de *El Imparcial;* Feliu y Codina, las de Leopoldo Alas; Sardá, por su traducción de *El Nabab*, las de Eusebio Blasco, y Pompeyo Gener las de todo el mundo. Ese [70] *casticismo*, ó por mejor decir, esa idolatría del idioma,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

no como instrumento de expresión ni como medio adecuado para un fin, sino como finalidad en sí mismo, al propio tiempo que fomentaba la garrulería rotunda y meramente sensual en oposición al vigor mental y substantivo, ha sido uno de los grandes obstáculos opuesto á nuestra comunicación y una de las defensas indirectas más poderosas con que ha contado el catalán.

«Durante todo el período enfático y castelarino de la oratoria, única llave decisiva de la política, nuestra inferioridad ha sido evidente. Los oradores *floridos* que, por contagio, aparecieron un momento en Cataluña, producen leídos ahora la misma impresión que el *camprodonismo* poético; una impresión de falso lujo ó de falso lloriqueo abortados en ripio y ridiculez. Lo emotivo, lo legítimamente, íntimamente sentimental, lo pintoresco y vivaz, el aire puro, en una palabra, todo eso se nos escapa en castellano. En castellano no hemos acertado nunca á conmover de veras; pero en castellano podemos discurrir, disertar y convencer; sobre todo si, dando con el estilo propio, sabemos huir de contrahechas simulaciones y de purismos arcaicos artificiales y postizos, que trascienden á libro y aula, pero no á vida y sinceridad. Ese estilo está formado. Es el estilo modesto y sobrio que corresponde, por conjunción favorable, así á la corriente nueva como á nuestra propia condición. Es un estilo graciosamente desnudo, con «desnudez de atleta, no de mendigo»; terso como la piel que señala la robustez y las contracciones internas de la musculatura; adecuado, por tanto, á la lucha y al esfuerzo. Relampagueó un momento en las arengas y discursos de Prim y tomó forma lapidaria en la prosa política de Pi y Margall, tan distinta de su manera primitiva, adornada, sentimentalista y lacrimatoria. ¡Qué lástima que tan á menudo ese estilo irreprochable haya dado el relieve de la austeridad catalana á las importaciones igualmente exóticas del escepticismo religioso y la utopia revolucionaria!»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Seguex l'espigolada toponímica (70-71)

N'estam ben re-de-contents de l'eco que van trobant les mostres qu'hem donades d'estudis toponímichs per fer veure l'importància que per l'*Obra del Diccionari y de la Gramàtica* tenen els *noms de lloch* y *de casa.* De diferents endrets de Catalunya ens arriben noves de la feyna que hi fan per replegar aquexa classe de *noms.* [71]

En Rafel Masó, de Girona, ens escriu que'n replega de la comarca gironina.

Mn. Josep Porta, Rector-arxipreste de Sant Martí de Maldà, ens envia a dir que fa lo metex y que amb els capellans de les diferents parròquies del seu arxiprestat ha organisada la replega de tals *noms* d'aquella comarca, tant interessant per l'estudi de la llengua.

Mn. Plandolit, d'Ordino (Andorra), seguex pellucant *llinatges* vells de la multitut de documents qu'ha copiats dins arxius de la regió urgellenca y d'altres bandes, anotant les dates dels documents aont figuren dits llinatges. Mos n'ha enviades unes quantes mostres de les cèdules que mos fa, y son una cosa preciosa.

En Gabriel Castellà y Raich, d'Igualada, ens ha feta una nova remesa de *noms de casa* (passat de set-cents), qu'ha tenguda la paciència de treure de documents inèdits dels sigles XV y XVI, de l'arxiu d'aquella ciutat.

N'Anfós Damians y Manté, de l'Arxiu municipal de Barcelona, ens escriu amb data de 3 d'abril que seguex treent *cognoms* d'aquell registre militar del sigle XIV, (veyau lo que'n diguérem dins la plana 15 d'aquex tom). Dia 29 de janer ens deya que ja'n tenia *cinchcents* d'arreplegats d'aqueys *cognoms*; idò dia 3 d'abril ja era arribat a n-els *noucents.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mn. Pere Bofill y Box, de Vic, mos escriu, amb data de 9 d'abril, una carta aont ens posa un enfilall de *noms de lloch* y *de casa* y altres, acabats en *-ach* o *-achs*, que creym del cas consignar per engrandir l'aplech que comensàrem dins les planes 364-378 del tom II y seguírem dins les planes 16 y 17 del tom corrent.

Més noms acabats an -ach (71-72)

Ach: Dins el manual d'*Anònims* de 1230 a 1232, de l'arxiu de protocols de notaris de Vic, anomenat *Cúria Fumada*, dins l'any 1231, se troba un tal *P. D'Ach.* Veyau lo que deym d'aquex *nom* dins la plana 377 del t. II.

Ballachs: llinatge de Roda (Plana de Vic).

Baylach: llinatge de Barcelona.

Bitxach: aucell petit, de pit rogench que, en cantar, com que fassa: *bit-xach.* ¿Es axò que li ha donat nom?

Boach: insecte que s'agafa molt fort a la llana del bestiar. Es també un gra gros que tenen devegades les persones. [72]

Brachs: llinatge y nom d'una masia de Sant Martí de Querós (Guilleria).

Cumach: planta que servex per adobar pells.

Esbornach: ferida prou grossa.

Escachs: el joch d'*ajedrez.*

Escudrimach: estaca de tres o quatre pams que's posa al cap devall de les veles de cassar aucells, per girarles amb més facilitat.

Esforach: llinatge català, Aquest no'l mos ha enviat Mn. Bofill.

Granollachs: llinatge de Vic del sigles XV y XVI. Feu memorable aquex nom l'astrólech y metge vigatà En Bernat de Granollachs.

Llimach: espècie de caragol sense closca.

Mallerach: llinatge de Vallfogona de Riucorb (Segarra).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Manyach: el xay (anyell) que servex per guiar el remat; el bou qu'acompanya'ls braus destinats a les *corregudes*; s'aplica a tot animal manso.

Musach y **Mussach:** llinatges de Vic.

Sistachs: llinatge de Vic. De la forma singular (*Sistach*) parlàrem dins la pàg. 374 t. II.

Tach: tros de fusta que's planta a la paret per clavarhi un clau.

Xerremach: calsat que no's fica del taló y que fa molta de fressa.

Xinach: mal-nom de Vic.

Xerrach: serra petita de fulla ampla, amb un mànech de fusta encorvat. A Mallorca's diu *xerroch* y *xorrach.* Una y altra forma son derivacions de *serra.*

Observacions sobre'l nom «Soriguera» (72-73)

N'Àngel Sallent, dins la carta retreta més amunt, fa unes observacions ben avengudes sobre'l nom *Soriguera* a propòsit de lo que en diguérem (T. II, p. 35) aduint un'opinió de Mn. Joan Segura y copiant unes paraules d'En Josep Faus, de Guissona.

Diu axí:

«Lo nom *S'Origuera* (*Soriguera*), (pàg. 357, t. II) m'apar d'un origen ben distint del que li atribueix Mn. Segura, y es molt possible que no tinga res que veure amb l'article *ipse.*

Saurix o **sorix: -icis:** especie de mussol (cast. *mochuelo*).

***Soricarius:** soriguer.

***Soricaria:** xuriguera. [73]

Strix Bubo: B. maximus Sibb. (cast. *duque*); cat. *Soriguer* (ò gamaru).

Falco Tinnunculus L. cat. xuriguer (cast. *cernícalo*). Cf. Vayreda, *Ornitolog. de la prov. de Gerona,* 1883.

Toponom. A Terrassa hi ha'l *torrent de la Xuriguera*, NO. a 3 o 4 kilom.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Nota. *Sorex, -icem* es en franc. *souris*, (ital. *sorcio*; forma sard. *sorighe*; que recorda *ericius* per la forma.

Sorix, saurix, -icem hauria donat el *souris*, de *chauve-souris* fr. –Cf. Körting, 1901».

Sobre lo que posàrem à la plana 21 del nombre de janer-febre, pres d'una carta del notari de Guissona, En Faus, diu lo sigüent:

«No sols s'anomena aixís (Xurigueres) la au de rampinya... assenyalada, sino que, a lo que entench y puch recordar, es lo nom, ademés, de un insecte (*ortopt. corredor ó dermopt.*) *la forficula auricularia* de Linnaeus, que es *pauporelles* (palpa-) en cast. *tijereta* y en fr. *perce-oreille.*

No hi ha grans dificultats en fer passar la forma *auricularia* (oricularius), tal vegada confosa y barrejada ab una derivació de *eruca* (oruga) consemblant, com *erucaria*, y per contracció *oric(l)-aria,* haver donat la forma actual. Això es una suposició. «La Fauna pop. de la France, de Rolland», tan citada, p. 303 porta: *cura aurelha*, del provençal modern, y ademés: *aureliero, cur'aurelio,* Languedoc, que be podrien donarnos alguna llum.

Pero lo més important per ara, es sens dubte l'altra accepció de la paraula, venint del llati *saurix*. (Noti's que en abdós cassos trovem *au* inicial = *o*)».

Ganància per la nostra llengua (73-74)

Ens escriu l'amich Saroïhandy que'l Dr. Morel-Fatio dins poch temps publicarà una nova obra bax del títol de *Littérature Catalane*. ¡Bé mos va, gràcies a Deu!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Y mos afitx el benvolgut professor del Liceu de Versalles que mos enviarà aviat un petit glosari català qu'ha fet, de mots replegats dins un manuscrit de Munic y que's publicarà dins un volum de miscelànies que's prepara actualment en honor de Mr. Chabaneau, vell professor de llengua y literatura provensal a l'Universitat de Montpeller.

¡Sí que mos hi farà ben contents En Saroïhandy amb aquest glosari! Ja frissam de rebre'l. [74]

El Dr. Schädel, amb data de 14 d'abril, ens escriu una carta de *dotze planes* de lletra atepida, plena d'afecte coral y d'entusiasme per la nostra *Obra;* ens dona instruccions p'els amichs de les diferents comarques catalanes qu'hem de recórrer dins l'agost, a fi de que mos tinguen feyna preparada y la cosa a punt d'*arribar* y *moldre*, com solen dir; y ens diu el temps que porà estar entre nosaltres, axò es, de la primeria d'agost fins la derreria d'octubre. Se demostra molt encoratjat a favor de la nostr'*Obra.* Beníssim.

Dins aquella carta el Dr. Schädel mos dona la bona nova de que té coratge de dexar llest y publicat, enguany, el tom I de l'*Història de la llengua catalana* (*Fonètica*), aont traballa a les totes. N'estam segurs de que serà cosa bona.

Mos escriu també el Dr. Schädel que a Berlín mos es sortit un altre entusiaste del català, el Dr. Holle, que s'hi es encalentit tan fort, qu'ha feta, no hi ha gayre, un'escapada d'una quinzena de dies a n-els Pirineus per pegar un aguayt a n-el nostre domini lingüístich. Entre altres punts, fou a Perpinyà y a Puigcerdà. Li hem enviades les nostres *Rondayes Mallorquines* y tota la col·lecció del *Bolletí* y la *Lletra de convit* per que's puga entressentir de les nostres coses.

¿Ho veys com anam quart crexent, gràcies a Deu? ¿Ho veys com l'anomenada del català y de les lletres catalanes s'estén de cada dia per tot, y sempre guanyam partidaris, y no quatre gèl·leres, sino gent caporal y de respecte? No res, ¡que seguesquen els *filisteus* despreciant y desjectant la nostra llengua y les nostres curolles a favor d'ella, y que'ns surtin, dins els centres de cultura alemanys, entusiastes com el Dr. Holle!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Per cada un com ell que mos surti, mos aconhortam de suportar les rialles y lulea que'ns puguem moure cent *filisteus,* que per nosaltres seràn com que sentir ploure... quant un té ganes ferm de que fassa saó.

La festa de Solidaridat catalana (74-75)

¿Quin amich de la nostra llengua no'n té notícia d'aquesta festa que's prepara a Barcelona per obsequiar tots els diputats y senadors que combateren l'anomenada *Lley de jurisdiccions?*

Aquexa festa promet esser una cosa may vista. De tots els punts de Catalunya s'hi adherexen ajuntaments, corporacions, societats, particulars de tot estament; per tot arreu s'obrin suscripcions per contribuir al llayt que's farà. Vaja, aquest moviment té tota la trassa de moviment nacional. [75]

Nosaltres n'estam ben contents, ja es segur, y demanam a Deu que vaja bé tot axò que duen entre mans els bons fills de la Pàtria.

Que consti la nostra adhesió de tot cor a n-aquesta delitosa *festa de Solidaritat catalana.*

¡Fills de la Pàtria, fora sòn! ¡No es hora de dormir gota, ni d'estar mans fentes! ¡Desperta, ferro!

Feyna a forfollons (75-76)

Dins la plana 408 del t. II prometérem donar conte dels estudis sobre llengua y literatura del Dr. Schädel dins son *Mundartliches aus Mallorca* y dins *Jahresbericht* del Dr. Vollmöller, de Dresden, y del Dr. Saroïhandy dins la segona edició de *Grundriss* del Dr. Gröber, d'Estrasburg. Contàvem

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a l'hora d'ara haverho enllestit tot axò; pero no ha llegut ni espay mos es romàs fins-y-tot. Y en quant a *Mundartliches* per parlarne, necessitam caràcters fonètichs, que feya mitx any que'n cercàvem y no'n poríem trobar, fins que, fa una mesada, En Saroïhandy mos recomanà a una fundició de París, que mos ha promès enviarmosne; pero, com els havien de fondre, encara no mos son arribats, si bé creym que no s'estorbaràn gayre. No y ara mos n'es sortida un'altra de feynada: el Dr. Hadwiger, aquell austriach que's passà tres o quatre mesos per Mallorca y altre tant devers València y Catalunya l'any 1903, ha publicat dalt *Zeitschrift für Romanische Philologie* de l'indicat Dr. Gustau Gröber, un curiós estudi sobre'ls *límits lingüístichs* y *els dialectes limitrofs del Valencià (Sprachgrenzen und Grenzmundarten des Valencianischen)* y, dalt *Romanische Forschungen*, un'altra interessant lucubració sobre la **a** *tònica príncipal dins el Mallorquí (Das haupttonige* **a** *im Mallorkinischen)*, de vint y vuit planes en 4^{t} de lletra atepida. També n'haurem de donar conte d'aquests dos altres estudis.

Sobre tot, farem lo possible per sortirne de tot aquest cabal, entre juny y juliol. Deu no hu permete que mos surti cap entrevers qu'ens esborrossón aquest pla que tenim.

Agraim amb tota la nostra ànima el costat que mos han fet *La Veu de Catalunya* y el *Diario de Mallorca.*

La Veu dia 6 de janer posà un article, *Estudis Filològichs*, molt calent y entusiasta, resumint tot lo qu'havíem dit aquells mesos derrers demunt el BOLLETÍ, encarint la seua importància, fentne unes alabanses molt grosses y escitant la gent a ajudarmos y a traballar per l'enaltiment de la llengua nostra. [76]

El *Diario* dia 7 d'abril donà un resum de l'article del P. Boubée, admirablement fet y que tot ell respira interès y simpatia a favor del *Diccionari* y del *Congrés.* Bax de les inicials *M. de la P.* que firmen dit

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

resum, s'hi amaga un amich nostre de tota la vida, que'ns va convéncer, com érem al·lots, de qu'havíam d'escriure en mallorquí. Ells ens va fer prendre la fua. Grans mercès ¡y que Deu le hi pach!

El Català a Bohemia (76-77)

També hi ha qui'ns estudia, a n-aquella nació tan llunyana. Un tal A. Pikhart, de Praga, fa anys qu'es un entusiasta de la nostra llengua. Anys enrera, per via del nostre benvolgut amich l'honorable metge de Barcelona y fervent patrici, Dr. Benet R. Barrios, ens demanà permís per traduir en *txec,* la seua llengua, les nostres *Rondayes Mallorquines*; y ara ha publicat un gentil fascicle en *txec, O Literature Katalánské*, y el mos envià amb la següent coral dedicatòria en català: «Al popular rondallista mallorquí En Jordi des Recó. Penyora de consideració respectuosa del Pikhart. Praha (Bohemia), 12 de febrer 1906», qu'agraim de tot cor. Com no entenem un mot de *txec*, sols porem dir que passa revista a n-els autors dels diferents sigles de la llengua nostra, sobre tot, de l'actual renaxement, per quant hi veym citats llurs noms y títols de llurs obres en català. El nostre confrare de Reus, *Patria Nova,* de dia 1 del corrent, hi dedica les següents retxes:

«Els autors txecs han fet repetidament l'honor a la nostra literatura de traduir i comentar en la seua llengua, cada día més florida d'obres mestres, les planes més lluminoses de nostres escriptors.

«Fins els séus grans periòdichs polítics, y al séu davant l'importantíssim *Narodni Listy*, de Praga, han dedicat bon espai a traduccions d'obres catalanes i a estudis sobre'l nostre moviment social.

«Ara, s'acaba de publicar una monografia que corrobora aquest afectuós interés pera Catalunya. Es titula *O Literature Katalánské*, va sobscrita pel literat txec A. Pikhart, y es un estudi sintètic de la moderna

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

literatura catalana, qu'el séu autor ja havía publicat en serie d'articles en la revista de Praga *Osvêty* (Cultura). Com a corroboració dels judicis qu'el traductor apunta, inserta fragments d'obres catalanes traduides degudament, com son la célebre *Oda* den Aribau, *Els tres sospirs de l'Arpa* den [77] Camps y Fabrés, y altres den Guimerà y Jacinto Verdaguer, per no citarne més. Els estudis més detallats dels prosistes son potser els consagrats an en Pin y Soler, Oller, Víctor Català y Ruyra. Com a nota curiosa podém esmentar la de fer menció de la célebre poesía den Balaguer *Els quatre pals de sang*, aquella de i*Ah, Castella, castellana,* etc., etc.

«Una altra consideració interessant a fer sobre aquesta monografia es la calorosa defensa que fa de la nostra llengua y sa literatura, induint als esperits cultes a que no la confonguin ab la castellana, ben allunyada d'ella. I va més enllà l'il·lustre Pikhart, y copia amb protesta les manifestacions d'un periòdic balear que cinquanta anys endarrera profetisà una vida migrada al nostre renaxament, complaventse l'autor txec en que la justicia i'ls fets no li hagin donat raó.

«Es d'agrair per Catalunya aquesta obra, y més encare quan promet ocuparse en breu del estudi del Teatre Català. Vagi fins an ell la nostra salutació devotíssima, y rébila també'l Dr. Roura y Barrios, mitjansador cultíssim d'aquestos dos pobles d'ànima renaxenta, qu'es diuen Bohèmia y Catalunya».

---

†

En Pere d'Alcantara Penya (77-78)

Les Lletres mallorquines duen dol, y poques vegades havien tengut tant de motiu per posarse'n. Ploram la mort d'aquell home de bé a carta cabal, digníssim en tots conceptes, benemèrit de la Pàtria y de les Lletres, poligraf típich com pochs, poeta de vena inestroncable, verb de la vida

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mallorquina y especialíssimament de la ciutadana, l'honorable, l'estimadíssim En Pere d'Alcàntara Penya. ¿Qui no'l conexia? ¿qui no'l recordava sempre y l'estimava de cor, en haverlo vist y sentit recitar qualcuna de les seues delitoses y playentes poesies? ¿Qui no les havia lletgides y ensaborides mil vegades y aplaudides, a tantes y tantes de funcions literàries com se celebraren a Mallorca, de xixant'anys a n-aquexa banda? Ell era un dels caps-pares del renaxement mallorquí; ell amb En Tomàs Aguiló y En Marian Aguiló inicià l'actual moviment literari; y fins a la mort ha seguit conrant el nostro sementer sens fallar, fenthi cad'any la seua segada y espigolada, sempre profitoses p'el tresor de les Lletres pàtries. Conrà tots els genres literaris, col·laborà a totes les revistes, periòdichs y almanachs mallorquins, obtingué premis a n-els nostres certàmens y a n-els [78] Jochs Florals de Barcelona y a alguns de Lleida; prengué part en la primera época del setmanari *L'Ignorancia*, el periòdich més popular de tots quants n'hi ha haguts may a Mallorca y el qui ha fet més partidaris de la nostra llengo, y en va esser Director desde 1881 fins qu'acabà anys després.

L'any 1884, aplegà dins un volum, bax del títol de *Cuentos mallorquins*, una partida de gracioses contarelles, publicades la major part a diferents bandes; l'any 1887 publica un enfilay de poesies, *Recorts* y *Esperanses*, consagrades a la mort de la seua cristiana y benvolguda esposa; l'any 1892 aplegà dins un altre volum, *Poesies en mallorquí*, un grapat de les seues humorístiques, les més xaravel·les y delitoses y sens dubte lo més selecte que sortí de la seua ploma y que negú a Mallorca y segurament en tot Catalunya ha produit res d'aquex genre que s'hi puga comparar. L'any 1896 y següents, comensà la col·lecció completa de les seues obres, bax del títol de *Mosaico*, y en sortiren tres volums, quedant la cosa incompleta.

Quant iniciàrem l'*Obra del Diccionari*, fou un dels qui'ns feren més costat y que més s'hi interessaren, com ho demostra la carta que'ns va escriure y que insertàrem en part dins la *Lletra de Convit*, proposantmos un sistema de replegar les paraules, que vàrem adoptar tot d'una per lo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

enginyós y avengut; y va emprendre la tasca d'omplir cèdules amb tot l'entusiasme d'un jove.

Ho va esser sempre un'ànima jove En Penya, un'ànima plena de bondat, delit, encant y entusiasme per tot lo que fos cultura, avens, il·lustració.

Axí'l trobà la mort a n-els vuytanta dos anys d'edat, ple de resignació cristiana, confortat amb els Sants Sagraments, rodetjat dels seus fills benvolguts y amb el seu confés a n-el capsal del llit, axí com moren els bons cristians, el dia 15 d'abril, dia de Pàsqua de Resurrecció.

¡Que'l Bon Jesús l'haja trobat en estament de gràcia; y, si encara estigués entretengut a les penes del purgatori, que'l trega y l'admeta a l'etern descans de la santa Glòria, y don a n-els seus fills y parents molts d'anys de vida per pregar per ell y el conhort y conformansa que tant necessiten per suportar una pèrdua tan grossa com es aquexa mort. Al cel lo vegem. Amén. [79]

****

Col·laboradors que tenen poca son (79)

En Marian Malagelada, Registrador de la Propiedat, de Sort, ha omplides 2.000 cèdules de bell nou; —Mn. Pau Queralt, vicari de Borges del Camp (Reus), 1.000; —En Bonaventura Riera, de Barcelona, 1.000 de bell nou; —En Jeroni Gelada, seminarista, d'Olot, 2.000; —N'Andreu Bonille, seminarista, de Girona, 1.000; —Mn. Joan Bauzà, de Pollença, vicari d'Alcúdia, 2.600; —En Sebastià Mates, seminarista, de Sa Vileta (Mallorca) 1.000; —En Gabriel Socies, seminarista, de Sa Pobla (Mallorca), 1.000.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Col·laboradors de Barcelona! (79)

¿Que no hu sentiu lo que diu N'Anfós Damians y Manté, qu'ha trobats una partida de registres a l'Arxiu Municipal de Barcelona, plens de *noms* y *cognoms* catalans, que son una mina opulentíssima per l'*Obra del diccionari?* ¿Que no hu sentiu que demana gent que hi vaja a ajudarli a treure noms d'aquells? ¿No hu sentiu que demana que vos fassem una crida ben repicada per que hi aneu més que depressa a ferhi bona feyna? ¡Hala, idò, depressa! ¡Cap allà a esbravar el nostre entusiasme per la llengua catalana! ¡Allà teniu les feynes, si sou entusiastes, no de boca, sino de fets, d'aquexa llengua gloriosa! ¡Amb actes, amb obres li hem de demostrar l'amor y l'afecte! ¡Obres, obres, obres! ¡Bones son les paraules, si van acompanyades de les obres! ¡Sense aquestes, son una... indignitat!

Llista de col·laboradors del Diccionari per orde cronològich (79-80)

1437 Mn. Francesc Fuster. —Pedra plana. —Artà.

1438 Fr. Pere Joan Cerdà, franciscà. Artà.

1439 N'Antoni Servera y Juan. —Son Servera.

1440 Germà Juan Jordà, ligorià. —Capdepera.

1441 Mn. Àngel Garriga y Boxader, Rector: (per Granollers). —Llerona.

1442 En Manel Duran y Duran. —Clarís, 69. —Barcelona.

1443 En Manel Terol. —Castelló de Farfanya. [80]

1444 Mn. Pere Albornà, (per la Garriga). —Bigues.

1445 Rt. Fr. Camil Albareda, franciscà. —Vic.

1446 En Narcís Serinyà, enginyer. —Barcelona.

1447 N'Andreu Ferrer y Ginart. —Artà.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1448 Dr. Josep de Palau y Huguet, Catedràtich de l'Universidat de Barcelona.

1449 En Manel Rocamora. —València, 337, 2n. —Barcelona.

1450 En Ramon Coll y Rodés. —Barcelona.

1451 En Carles Xiró. —Sarrià. —Barcelona.

1452 En Joaquín Paloma. —Cassador, 4. —Barcelona.

1453 N'Armini Recó. —Crèdit Mercantil. —Barcelona.

1454 N'Iu Pascual. —Verge del Pilar, 9, 4t —Barcelona.

1455 Rt. Fr. Fulgenci de Barcelona, caputxí del convent de Manresa.

1456 En Pere Thomàs. —Llucmajor.

1457 N'Andreu Riera. —Manacor.

1458 En Gregori Pons. —Mar, 15. —Sóller.

1459 En Juan Ensenyat. —Volta Piquera, 1r. —Sóller.

1460 En Josep Aguiló. —P. Major. —Inca.

1461 N'Antoni Llabrés. —P. Constitució, 3. —Selva.

1462 En Bartomeu Busquets, mestre d'escola, —Muro.

1463 Mn. Esteve Faus, vicari, (província de Lleida). —Arcabells.

1464 En Francesc Nello, advocat. —Rambla de Sant Juan. —Tarragona.

1465 Na Maria Domenech de Canyelles. —Tarragona.

1466 En Gabriel Caldentey y Santandreu. —Manacor.

1467 N'Antoni Cortés y Valls. —Manacor.

1468 En Francesc Galceràn, metge. (província de Lleida). —Artesa.

1469 En Bartomeu Esteva y Teixidor. —(província de Lleida), Massalcoreig.

1470 Mn. Miquel Raset. —Seminari Menor de Ntra. Senyora del Collell (província de Girona). —Banyoles.

1471 Mn. Pere Josep Sureda. —Major. —Artà.

1472 En Ramon Soldevila. —Lleida.

1473 En Magí Roig y Morera, diputat provincial. —Lleida.

1474 En Joan Rovira y Agelet, advocat. — Lleida.

1475 En Joan Llorens, metge. — Lleida.

1476 En Ramon Sol, advocat. — Lleida.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1477 En Rafel Gras, arxiver de l'Ajuntament. — Lleida.

1478 En Salvador Rovés, periodista. — Lleida. [81]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1906

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[81][*]

L'obra del Congrés de la llengua catalana (80-86)

§ 22
¡A inscriure-se toquen!

Ens dirigim a tots els amichs y entusiastes de la nostra llengua benvolguda, a tots els de Catalunya espanyola y Catalunya francesa, a n-els del reyne de València y a n-els de les illes Balears; per tots parlam, a tots los deym: ¡S'acosta l'octubre! No mos ne temerem, y mos serà demunt la primera quinzena, tota xalesta y xaravel·la, que mos durà'l *Congrés*, que fa tant de temps que's prepara y qu'ha d'esser una cosa digna de l'escelsa llengua catalana y de les estrènues regions que la parlen. Per esserho, cal que tots els qui se'n senten y se'n diuen amichs y entusiastes, ens fassen costat de bon de veres, ens hi aydin a les totes y posin tot llur entusiasme y abnegació a n-el servici de tal idea, de tal projecte. Es evident de tota evidència que, sense la cooperació de tots els bons catalans, el *Congrés* resultaria ben poca cosa, casi no res. ¿Que'n tendríem de que s'hi reunissen filòlechs de totes les nacions y la nostra

[*] Tom III. —Juny de 1906. —N. 4.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

gent grossa, y s'hi discutissin y s'hi tractassin y s'hi resolguessen totes les questions de la llengua catalana en tots els ordes y conceptes, si tot s'havia de resoldre en donarse mútuament l'enhorabona els disertants y omplir un volum amb les disertacions lletgides allà, que'l comprassen els quatre afectats de coses rares? Si el *Congrés* hagués d'esser just això, seríem ben escusadors de celebrarlo, no valdria la pena de fermoshi cloquetjar tant el cap y fondrehi tant de such de cervell.

El *Congrés de la llengua catalana* ha d'esser qualque cosa més que tot això, ha de esser molt més que tot això. Ha d'esser sobre tot una obra social, un'obra nacional aont prenguen part ben activa tots els qui s'interessen per la sort del català, tots els qui s'en [82] diuen y s'en senten amichs y entusiastes; y aquesta part que hi han de prendre tots, ha d'esser sostenirhi temes, tot lo bé que sàpiguen, els qui's troben en estat de ferho; assistirhi tots, de còs els qui puguen, y d'esperit y de desitx tots els qui no puguen de còs; amb una paraula: assistirhi tots, de còs o d'esperit y amb tota l'ànima llur, y armars'hi cavallers y paladins, els qui encara no hu fossen, en defensa y eczaltació de la llengua catalana, per traballar tots, cadascú segons les seues forses y remeys, y tots dins llur esfera d'acció, a favor de la restauració y depuració d'aquesta llengua gloriosa. Aquest es l'objecte del *Congrés*: fer veure y fer comprendre, fer tocar amb les mans la necessitat imprescindible y imperllongable d'emprendre l'estudi fonamental d'ella, d'estudiarla dins els monuments escrits de tots els sigles y dins totes les comarques, endrets y recons que la parlen; a fi d'aclarir qu'es tot lo que tengué altre temps, qu'es lo que li queda encara, a fi de poder formular les lleys que la retgexen y l'informen y determinar tots els trets y tons de la seua fesomia augusta. Aquest ha d'esser l'objecte del *Congrés:* fer tocar amb les mans la necessitat suprema d'emprendre aquest estudi, y, que per ferlo axí com cal, s'es mester que tothom hi doni una maneta, que tothom hi concorri, posanthi cada qual el seu òbul, secundant, fent costat a tots els qui's consagrin directament a tal estudi. Per arribar a n-aquexa convicció, es precís que tots els bons catalans s'interessin p'el *Congrés,* y que tots hi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cooperin axí com puguin. La primera passa per aquexa cooperació es inscriure-se com a *Congressista*. L'inscripció, que l'hem posada a *cinch pessetes,* ja no poria esser més mòdica; dona dret a l'assistència a totes les sessions del *Congrés* y a n-el volum aont s'estamparàn tots els estudis y treballs presentats, per que correguen per tot y siguin per tot arreu un eco persistent y perdurable d'aquell esclat d'amor y de ciència que serà'l *Congrés*, si Deu ho vol, a favor de la nostra llengua estimadíssima. Molt, moltíssim s'es fet a favor d'aquexa llengua, de xixant'anys a n-aquexa part; pero encara manca més, molt més a fer. No es cap cosa poca això de restaurar y reconstituir una llengua: es una empresa colossal, gegantina, reservada a poquíssims pobles de la terra. El poble català ha d'esser un de aquests. ¡No'n mancaria altre que no hu fos! ¡Ho ha d'esser, surta del llevant, surta del ponent! Ho es ja, y ha de seguir essentho. El *Congrés* ha d'esser l'afirmació, la ratificació d'aquexa voluntat, d'aquexa resolució a tota ultransa. Per això tots hi hem de concórrer, tots hi hem de comparèxer, tots hi hem de donar testimoni de la nostra fe, de la nostra convicció; y la manera més òbvia de ferho, es inscriure-se tothom com a congressista, fent aquest acte [83] tan espressiu de solidaridat patriótica. Aquells que no tinguen possibles per inscriure-se per conte propi, que's repleguin uns quants y que fassen una inscripció col·lectiva; axí com puguen... La questió es que no n'hi manqui cap, d'amich ni d'entusiasta de la llengua catalana; la questió es que resulti un homenatge esplendidíssim, una manifestació grandiosíssima a favor d'aquexa llengua, a favor de la seua restauració y depuració, que la seua dignidat y la nostra dignidat reclamen: homenatge y manifestació impossibles sense la cooperació decidida y resolta de tots els bons catalans.

¿Arribaria l'estupidesa de negú a esperar qu'aquex homenatge y manifestació els-e fessen els estrangers, els qui no parlen català, els qui'n son inimichs de rel? ¿Son els inimichs qu'han de treure cara, qu'han de traballar, qu'han de destexinarse per la llengua catalana? ¿Qui ha de fer això, més qu'els qui s'en diuen y s'en senten amichs y entusiastes?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Donchs, amichs, y entusiastes de la llengua catalana, aquí us esperam els de les Comissions organisadores del *Congrés*, per inscriure-vos! A Barcelona us espera En Jaume Algarra y Postius (carrer de Jonqueres, 16, 2n). Duysli o enviauli les *cinch pessetes*, y veureu que d'aviat y rabent vos enflocarà'l *Títol de congressista,* assentant el vostre nom ben espinzellat dins un Registre que du, qu'anirà, ja hu crec, dins el *volum del Congrés*, per que consti tot temps quins foren els congressistes. Si vos estimau més enviarmos les *cinch pessetes* a nosaltres, feysho, com més prest, millor, y nosaltres ja mos cuydarem de ferles arribar a n'Algarra. La questió es qu'envieu *la cosa.* N'hem mester moltes de...*coses* per fer el *Congrés.* Les subvencions de l'Ajuntament y Diputació de Barcelona prou que les hem mester p'el gros gast que representa la celebració de tal assamblea. ¡Figurauvos lo que costarà l'impressió de tots els traballs presentats! No ha d'esser gayre gros un llibre per valer *cinch pessetes*. De manera que'ls *Congressistes*, a tot l'estirar, pagaràn amb l'inscripció el *volum* que'ls enviarem. Sens aquelles subvencions ¿com pagaríem l'altre llayt, qu'es el més gros?

¡Vaja idò! fora son! fora vessa! fora peresa! ¡No hu es jens hora de dormir ni de perdre temps! ¡Es ben hora d'estar desperts y no perdre un minut ni un segon! ¡Endevant tothom, per Deu, per la Pàtria y per la llengua! ¡A inscriure-se toquen! [84]

§ 23

La nostra anada a Barcelona. —Nova divisió de seccions y temes nous. —Noves.

Mos embarcàrem dia 3 de matx cap a Barcelona, aont fórem fins dia 9 hora baxa, y vos assegur que hi traüllàrem per llarch. Dia 5 y dia 8 mos reunírem els de les Comissions Organisadores, y en tallàrem molta de rama. Discutírem y resolguérem una partida de punts prou interessants sobre'ls filòlechs estrangers convidats y a convidar, sobre esplanació y defensa dels temes y atribucions de la Comissió Técnica, sobre'ls traballs

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

y estudis que's presentin y sobre la manera d'estendre la propaganda, per que siguin molts els qui s'inscriguen com a congressistes, y llavò donàrem passes molt avengudes per conseguir que l'Ajuntament y la Diputació de la ciutat comtal mos fassen efectives les subvencions votades a favor del *Congrés.*

Després de parlarne d'aprop y d'asseguts, acordàrem que, en lloch de les quatre *seccions* que posava la *Convocatòria (Filològica, Històrica, Literària y de Propaganda)*, se dividira'l *Congrés* amb aquexes altres quatre: *Filològica-Històrica, Literària, Pedagògica, Social y Jurídica,* perque creguérem qu'axí la cosa resultava més completa y adequada.

Segons aquexes noves *seccions*, distribuírem els temes que ja hi ha presos, y en proposàrem una partida de nous, per omplir alguns buyts qu'eren massa notats, y la major part ja tenen qui'ls-e defensa. Vetassí quins son ells y llurs defensors:

La llengua catalana a n-el Ribagorsa: —Mn. Antoni Navarro, Rector de Montclar.

Difusió de la literatura catalana a l'estranger; traduccions del català: —En Jaume Massó y Torrents.

Moviment assimilatiu de la literatura nostra; traduccions d'obres estrangeres al català, antigues y modernes. Conveniència de que's fassen y esment amb que cal ferles: —Dr. Antoni Rubió y Lluch, Catedràtich de l'Universitat de Barcelona, y En Manuel de Montoliu.

Missió dels escriptors dins el manteniment de la puresa y unidat del català: —Mn. Llorenç Riber, Catedràtich del Seminari de Mallorca.

La Literatura catalana y els Poders públichs; protecció qu'aquests li deuen: —En Josep Bertran y Musitu, advocat, Diputat a Corts per Vilanova y la Geltrú.

Trascendència del periodisme per la propaganda y consolidació del renaxement y restauració del català: —En Joan Torrendell. [85]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La Literatura catalana ¿ha de concedir a un dialecte determinat el predomini absolut demunt tots els altres? ¿Ha de mantenir y utilisar les diferents varietats dialectals?: —En Joan Maragall.

¿Es indispensable per la vida y progrés de la nostra literatura la unificació absoluta de l'ortografia catalana? —En Gabriel Alomar.

La llengua catalana y el teatre: -N'Ignasi Iglesies.

Particularitats de la versificació catalana: —Mn. Lluís Viladot.

Necessitat de l'estudi de les llengues sàbies (llatí y grech), com a base imprezindible per la filologia catalana: —G. Ramon Orlandis y Despuig, de la Companyia de Jesús.

L'us de la llengua pròpia considerat com un dret. Necessitat de respectarlo totalment y garantirlo en la vida jurídica integral dels catalans (llegislació, contractació, testamentifacció, oficines públiques, tribunals de justícia, etc.

Manera de reformar, reforsar y consolidar els vincles de solidaridat natural entre'ls pobles de llengua catalana per assegurar el pervindre de la nostra llengua y literatura: —En Josep Pijoan, arquitecte y professor aussiliar de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona.

Els benemèrits professors catalans En Salvador Genís y En Joan Bardina s'encarregaren de la *Secció Pedagògica*, axò es, de formular definitivament els temes y d'indicar persones a n-e qui comanarlos, y tot lo altre referent a n-axò.

El tema qu'ha de sostenir En Pompeu Fabra, es aquest: *Camí qu'ha recorregut la llengua nostra, desde l'Edat-Mitja fins a l'estat actual.*

¿No es ver qu'es un tema de pinyol vermell?

Sabent qu'En Menéndez Pidal desitjava venir a n-el *Congrés,* acordà la Comissió Técnica convidarlehi. Ha acceptat, y s'es oferit a sostenirhi aquex tema: *Dialectos fronterizos.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Segons carta que tenim del Sr. Aguado, amabilíssim *Subquefe del Tràfech* de la *Companyia dels Camins de ferro del Nort*, de dia 23 de juny, la rebaxa que'ns concediren p'els congressistes les Companyies *del Nort, Madrid-Saragossa-Alacant* y *Central d'Aragó* a n-el novembre passat, subsistex, y s'en poràn aprofitar, gràcies a Deu, tots aquells congressistes que venguen a n-el *Congrés* per aquelles vies fèrries.

¡Benhaja'l Sr. Aguado y aquelles Companyies!

També hem donades passes per que la Companyia de Vapors mallorquins fassa una rebaxa a n-els Congressistes. ¡Bé mos anirà si hu conseguim! [86]

Entre'ls estrangers convidats a n-el *Congrés* figura l'honorable Dr. Antoni Pikhart, de Praga (Bohèmia), tan benemèrit de les nostres Lletres, el qual ha contestat, amb data de 1 de juny, que dins l'octubre no li permet el seu càrrech de Magistrat dexar el tribunal, y per axò no porà venir a n-el *Congrés.*

Sí que mos ne sab de greu!

Srs. Suscriptors dels pobles de Mallorca (86)

Vos hem enviada una *Circular* convidantvos a l'inscripció del *Congrés.* Si us resoleu, tant mos poreu enviar les *cinch pessetes* directament, com donarles a n-el *Corresponsal* del vostre poble respectiu.

Y vosaltres, Srs. Corresponsals, feymos el favor de donarmos avís dels qui us hajen entregada tal cantidat y enviarlamos, en venirvos bé, a fi de que la cosa vaja llatina.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Que hu sàpia tothom (86)

Per inscriure-se a n-el *Congrés*, hi ha qu'acudir a n-el *Secretari General de les Comissions Organisadores,* En Jaume Algarra y Postius. — Carrer de Jonqueres, 16, 2a. —Barcelona.

Una mica d'ortografia (86-89)

Aquest any passat prometérem haver raó del sistema de representar els diferents sons de la *x* y espressar el motiu per que havíem adoptades les grafies *cs* y *cz* per representar els dos sons guttural-dentals de la *x (flecsió, eczamen).*

De llavo'nsà hem aprofitades totes les avinenteses per anar replegant materials sobre tal questió, pero no'ns ha llegut ni hem pogut enllestir tal estudi. Es qu'un home no es més qu'un home; y, si ha d'atendre a massa bandes, ja hu crech que n'hi queda qualcuna de desatesa. Si Deu ho vol, l'enllestirem aquest estudi de la *x.* Ara, amb motiu d'haver comensada la segona edició de les nostres *Rondayes Mallorquines* (ja hi ha llest el primer tom per tots els qui'n vullen), creguérem del cas dir qualque cosa d'ortografia dins el *Pròlech*, y hi tocàrem dos punts: el de la *x* y llavò el de la desinència *-atx, -etx, -itx, -otx, -utx,* tan envitricollada y tan complicada dins la nostra ortografia. Aquestes dues questions només hi estàn apuntades dins el *Pròlech.* Fins-y-[87]tant que les donem tractades a fondo, creym convenient avensar dins el BOLLETÍ aquelles apuntacions, y cadascú que se'n aprofit segons li sembli.

Donchs vetassí lo que deym dins el *Pròlech* de la segona edició de les *Rondayes Mallorquines:*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Molt de temps ha que mos feym cloquetjar el cap per atènyer un sistema ortogràfich complet en lo fonamental. No l'hem assolit encara. Es que no es jens bo de fer, per motiu de la multiplicidat de sons vocals y consonants que poseex la nostra llengo estimadíssima y per les frequents y típiques tramudanses que sufrexen, segons sien *tònichs* o *àtones* els uns y *finals* o *medials* els altres: tramudanses que desconcorden, desencoblen y contrapunten l'element etimològich amb l'element fònich y fan que sia dificilíssim el donar a cadascún just lo que li pertoca per que'l viatge no's torse de cap vent, axò es, per defugir dels esculls y emperons que's presenten, si's fa un'ortografia esclusivament etimològica o esclusivament fonètica. Ja hu férem avinent llavò: qui'n tenga una d'ortografia que satisfassa totes les necessitats de la nostra llengo, qu'als el dit, que hu diga, y l'acceptarem amb les dues mans. Mentres no mos ne presentin cap, seguirem l'elaboració de la nostra, fenthi totes aquelles modificacions y reformes que l'esperiència y l'estudi mos fassen veure clar y llampant que convenen, que s'imposen; y axí no es estrany que dins aquexa segona edició y fins-y-tot dins un metex tom, seguesquen les vacilacions ortogràfiques, com ha succeit amb la desinència *-atx, -etx, -itx, -otx, -utx, (ratx, passetx, trepitx, rotx, putx).* Uns l'escriuen axí, y altres axí dessà: *-aig, -eig, -ig, -oig, -uig, (raig, passeig, trepig, roig, puig);* y altres *-atj, -etj, -itj, -otj, -utj, (ratj, passetj, trepitj, rotj, putj).* Aquesta desinència dins la nostra tradició, dins els nostros clàssichs, presenta totes aquexes formes y algunes altres; la matexa divergència ocorre dins l'actual renaxement. S'aumenta la dificultat, en sobrevenir una *s* dins aquexa desinència per la formació del plural o l'increment flecsiu verbal. A-les-hores uns escriuen: *raigs, passeigs, trepigs, roigs, puigs;* altres: *ratjs, passetjs, trepitjs, rotjs, putjs:* y altres: *rays, passeys, trepiys, ròys, puys.*

«Nosaltres, ara per ara, hem adoptada p'els singulars la grafia primera, y p'els plurals la derrera, perque, essent ordinàriament tal desinència el resultat d'una sèrie de tramudanses fonètiques, succeides dins la llatinidat y la fillada llatina, y no conservant la fesomia esterna

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

etimològica; y, com es una lley invariable de la nostra llengo qu'els sons *suaus* (*b, d, g* guttural y *g* paladial) tornen *forts* (p, t, c, x) en passar de *medials* a *finals*, y els *forts* tornen *suaus* en passar de *finals* a *medials*, — hem cregut qu'era preferent [88] escriure just lo que sona, y axí no prejudicam la questió, esperant que la ciència arrip a definir quina grafia es la que pertoca. Aquesta consideració mos mogué a abandonar la grafia *-atj, -etj, -itj, -otj, -utj,* qu'havíem adoptada com comensàrem aquest tom.

«Hem adoptada, creym que definitivament, la grafia *cs* y *cz* en lloch de la *x* guttural-dental (*fixar, examinar*). Ja's sap que la *x* es una lletra doble, equivalent a *gs, cs,* qu'adoptaren els llatins per simplificar l'escriptura. En català aquexa *simplificació* resulta una complicació, perque el sò natural de la *x* dins la nostra llengo es el paladial, equivalent a *ch* francesa, *sc* italiana devant *e, i,* y *sch* alemanya. Ses dubte per l'influència del renaxement clàssich s'introduí dins el català la *x* guttural-dental; ja que totes les paraules que la duen, son de procedència erudita, no popular; y succeí que's bifurcà, axò es, prengué'l sò *cz* (*eczamen*) y el de *cs* (*fixar*). Axí resultaren tres sons per una metexa lletra, y llavò en sobrevengué un altre per l'influència de la Real Acadèmia Espanyola, qu'ha restablida la *x* de *extraordinari, estrany*, etc. que'l poble castellà havia feta *s,* com la hi ha feta el nostro poble. De manera que tenim axí quatre sons de la *x.* Aquest derrer no pot anar ni en rodes, y es segur que'l foragitaràn tots els nostros escriptors quant s'en adonin. Els altres tres sons per una sola lletra trobam que tampoch poren anar y que s'imposa una simplificació; aquexa simplificació es tornar a lo primitiu, a lo radicalment etimològich, y, per lo metex, suprimir la *x* guttural-dental, equivalent a *cs, cz*, y escriure les dues lletres primitives, de les quals es una simplificació tal *x;* y per lo metex escriure *ficsar, eczamen,* etc., y reservar la *x* p'el sò paladial d'*axò, xapar, cruxir,* etc., qu'es el seu sò característich dins la nostra llengo. Tal sistema oferex la ventatge d'esser etimològich y fonètich.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«En definitiva, bo seria que tenguéssem un sistema ortogràfich complet y adoptat de tothom; pero la veritat es que pot passar sense, per molt de temps, la nostra llengo, delitosa, esplèndida, eczuberant de vida. ¿Tal volta en tenia cap de sistema axí, durant els sigles XIV y XV, que foren la seua edat d'or? Hem de traballar naturalment, per engirgolarn'hi un, tant bo y complet com sia possible; pero tampoch no hem de creure que l'ha de mester com el pa de cada dia y que no puga viure sense. Per això les *Rondayes Mallorquines* fan aquexa segona surtida, plenes de delit y gaubansa y amb més coratge que may, y no'ls-e fa jens de por ni n'estàn jens empegueides de no anar pentinades ni enllimonades segons un sistema ortogràfich complet, constant, definitiu. Ja vendrà aquest com Deu voldrà y en esser arribada l'hora.

«Mentres tant ha de seguir la nostra llengo, han de seguir les [89] nostres lletres fent llur via, resoltes, rabents, sense por a res, sempre cap avant y de d'allà, reconquerint paum a paum tot lo que perderen durant les tres derreres centúries y desplegant ensemps, com les altres llengos y literatures neollatines, totes les energies, esplendideses y magnificències de que son capaces, com a filles estrènues de l'escelsa llatinidat y del geni potentíssim de la nostra nissaga».

A favor de la nostra Obra (89-91)

Un amich estimadissim, bax del pseudònim de *Jordi Jordà*, demunt *La veu de la Comarca*, de Tortosa, de dia 17 de mars passat, fa un'escitació ben calenta y afuada a tota la gent de la regió tortosina, per que's resolguen a emprendre la tasca de replegar paraules y més paraules p'el *Diccionari*. Prou necessari es: perque son ben clars els col·laboradors que tenim per allà, y es una llàstima grossa que no n'hi tenguem un bon esbart y d'aquells més arromangats y resolts, perque hi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ha molt, pero re-de-molt qu'espigolar. En *Jordi Jordà* els-e fer a n-el viu a n-els tortosins, recordantlos «lo interessant qu'es per despertar la conciencia condormida del poble, l'amor a la llengua propia, que, com per encant, desperta l'amor a les demés coses de la nostra terra». «Debades direm y repetirem qu'hem d'estimar la ciutat nostra, les nostres viles y llogarets, si ans que tot no dém mostres d'amor a la seva llengua, qu'es la espressió més viva pera manifestar sos sentiments. En cambi, si'ls nostres compatricis, tots, estimessen fortament la propia llengua, aviat dins de llur cor se despertaria l'amor a l'obra del *Diccionari* de Mn. Alcover». «Dins d'ell hi hauriem de dur tot el cabal llengüistic de la nostra Comarca»...

«Es obra aquesta de cultura y patriotisme, que no la fan pas els pobles apàtics y enderrerits, pero sí sols els altius, conscients y ab ganes de ser. Y es feyna aquesta que a tots ens costaria ben poc: ab un poca de voluntat n'hi ha prou. ¿Qui no podria arreplegar un centenar y centenars de paraules de les meteixes qu'ell parla o sent parlar als demés? Qui no podría recullir els noms de les partides del terme, dels tossals, montanyes, carrers y'ls mateixos cognoms de les persones? Pensem que tota paraula, per insignificant que sia, té sa historia y sa trascendència dins de la llengua, y que, per lo tant, no's pot despreciar pas».

Per la seua banda, *El Pla de Bages*, de Manresa, de 14 de mars, per boca de nostre benvolgut Mn. P. Queralt, bax del títol [90] *Somi p'el Diccionari*, fa una crida a tothom, ben pitjada y llampant, per que'ns ajudin a replegar cabal p'el *Diccionari.* Diu, entre altres coses, totes ben encertades, les següents, qu'ens feym nostres de tot cor:

«L'obra del *Diccionari* català de Mossen Alcover fa una via qu'enamora. Els milers de cèdules se multipliquen qu'es un gust y en cada nombre del *Bolletí* s'hi veuen nous estudis y orientacions que'ls colaboradors, en llurs investigacions, dèuen tenir en compte pera que sia més rica la llur tasca. ¡Aquesta sí qu'es óbra patriótica; y d'aquelles que no les maten totes les j*urisdiccions* del mon plegades.»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Els qui estimèm de cor la Patria y per ella desitjèm sa llibertat y la seva més eczaltada grandesa, no podèm pas fer el sort en aquesta obra. ¡Ella sí que verament es obra nacional y lo que va més dret y profonament a la reintegració de l'ànima de Catalunya! Quan tinguem aquesta obra del *Diccionari* perfectament acabada, haurèm posada la pedra fonamental a la nostra independencia llengüística pera fernos lliures en aquest sentit. A-les-hores podrèm pregonar al món la riquesa de la nostra llengua y dir qu'es viva, ben viva, afirmant axís que també es viu y no pòc el poble que la parla.»

Per axó cal que tots els catalans s'hi fem; que arrepleguem totes les paraules del llenguatge vivent y del escrit en les nostres obres literaries científiques, dels clàssics i dels modern, y en especial, per a molts qui ho tenen a la mà, dels arxius parroquials y municipals, aont hi ha un doll inestroncable de la vida de la nostra llengua, desde'l sigle XIV enrera. Y qui en un camp d'investigació, qui en un altre, quants y quants hi podrien travallar, may sia sinó pera fer uns quants de centenars de cédules! Quiscuna d'elles es una ofrèna amorosa que fèm a la Pátria, ofrèna que la embellèx, la vivifica y l'honra. Y res hi fa que una paraula metexa siga amorosament recullida per molts; diu el doctor Alcover que còm més hi direm, millor. ¡Quantes paraules qu'assí son usades, en altres indrèts no ho son, y quantes que aquí ho son, assí sols les trobem vives en els vells papers dels nòstres archius! Dòncs tot ha de contribuir a probar la nòstra unitat llengüística, factor poderosíssim a la nòstra unitat nacional. Mes a l'obra falten, y cal que les posèm, si no volèm trasmètre a la generació venidera una herència migrada que'ns deshonri còm amants de la cultura y de la Pàtria.

«Escampèm el nòstre entussiasme els conscients, els apòstols d'aquesta creuada, que ella es el fonament indestructible de la nostra Nacionalidat. Enriquím la llengua y enriquirèm la Pàtria». [91]

Lo que diu En *Jordi Jordà* a n-els tortosins y Mn. Queralt a tots sos lectors, nosaltres ho deym a n-els tortosins y a tots els de les altres regions que's diuen amadors de la llengua catalana, pero que no's cuyden

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

gayre de demostrars'hi, no de boca, sino amb les obres. Ho deym a tots els catalans qu'encara no's son resolts a ajudarmos en la nostra tasca patriòtica de replegar paraules p'el *Diccionari.* Si'ls catalans no les repleguen, ¿vendràn a ferho els castellans o els del Rift? Si nosaltres no'l feym *el Diccionari* ¿qui'l farà? ¿Si no replegam les paraules de per tot arreu, ¿quin *Diccionari* ha de resultar? N'hi ha moltes encara de regions catalanes aont no hi tenim casi cap col·laborador. A moltes, ben moltes, els que hi tenim, no fan d'un bon tros lo que caldria, no fan ni la centèssima part de lo que's necessita per dur a bon terme la nostra *Obra.* Es evident de tota evidència: sense aplegar els materials indispensables, no's pot fer l'edifici. Sense replegar tot el cabal lingüistich de totes les regions aont se parla català, no's pot fer el *Diccionari Català.*

¿Fins quant ha de durar la sòn, fills de la Pàtria?

¿Ho trobau que hu es encara hora de dormir?

Particularidats idiomàtiques d'Olot (91-94)

En Geroni Gelada, seminarista, natural d'Olot, ens ha enviada aquexa *comunicació* sobre les particularidats idiomàtiques de la seua terra nadiua. Tant de bo que de totes les comarques catalanes ens fessen altre tant! ¡Hala, idò, entusiastes de la llengua, fora sòn! ¡Preniu llum d'En Gelada Olot y d'En Faus de Guissona y de Mn. Vendrell de Cardona, y de N'Alsius de Banyoles! Vetassí lo que diu el seminarista olotí.

Al Molt Illustre Antoni M.ª Alcover.

Molt Senyor meu: Per l'estil d'En Faus de Guissona, y pera ajudar en lo que pugui a l'obra del Diccionari y de la Gramàtica, he apuntades algunes observacions sobre lo llenguatge de Olot, que li envio per si hi ha

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

res aprofitable. Més que res més, son anomalies del llenguatge d'Olot, respecte del llenguatge literari.

L'ARTICLE ES, SA: Aquest article no es usat a Olot; pero, encara que nigú en tingui memoria del seu us, sembla que en altre temps se devia *salar*[31] de valent, y que dels pobles de Catalunya que avuy no *salen,* degué ser la regió olotina de les derreres de [92] abandonar tal forma, com sembla demostrarho el que alguns pobles de Catalunya se mofen dels olotins perque diuhen que *salèm.* Les frases qu'usen per a retreure'ns que *salèm*, son aquestes: *Hont tens sa noya? Es a sa Putoya. ¿Que cases a sa noya? Ho ensopega? —Si, veràs, té sa destral y ses cordes per'nà a bosch. Sa Putoya* es un carrer que s'anomena avuy *la Putoya*, pro per broma y burla encara els olotins diuhen: *Qu'ets de Sa Putoya, que vas a Sa Putoya?*

El poble de *La Cot* alguns d'allà mateix l'anomenen *Sa Cot.* En les seves llistes vostè l'anomena *Sa-Cots.* Aquest deu ser el nom antich, perque avuy s'escriu y s'anomena *La Cot*, menos els que diuhen *Sa Cot.* Hi ha a Olot el llinatge *Lacot...*

ELS ARTICLES PERSONALS EN Y NA. L'article personal femení *Na* no s'usa may. (Sols he sentit dir *«La N'Anna»* que tant s'aplica a una Agna com a una Mariagna). L'article personal *En* s'usa al devant un nom masculí comensat per consonant *(En Matheu, En Joan).* Devant dels noms de dona o bé de home que comensen per vocal, s'usa «*la*, o *l'*» *(la Joana, la Carreres; l'Alsina, l'Ordeix, l'Andreu.)* Encara que l'article vagi precedit de preposició, se segueixen les meteixes regles *(de l'Andreu, de la Carmeta, d'En Geroni; de l'Arderius,* tant si es masculí com femení, *d'En Grabolosa.)*

Excepcions: *El Sach, a câ'l Sach; el Tot, a câ'l Tot; a câ N'Aulina; a câ N'Hoguet; molí de N'Hugues* (Viladàsens).

Sols els vocatius no van precedits del article personal (*Lluís, portam això).*

[31] Nota (1) de l'original: Usar l'article *sa*, *es*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

UN HOM: tant l'usen els homes com les dones (Un *hom prou ho voldria; un hom fa tot lo que pot).* Si no s'hi posa *hom,* quant es una dona la que parla, se diu *una: (Una s'hi escaraça y no'n treu res).* A vegades el verb no s'usa com a impersonal, sino que's posa en primera persona: *(Una s'hi cansa y no'n trech res).* A vegades fins que sigui una dona: *(Un ja diu que no pot anar).*

EL PRONOM PERSONAL SE: *Se* per *ens* que s'usa en alguns pobles de Girona, sobre tot de la marina,[32] no's coneix per res a Olot; aixís *«se portàvem com uns sants»* se diu *«ens portàvem com uns sants»;* y més freqüent encara: *«mus portàvem com uns sants».*

He sentit usar el *se* per *vus: vosaltres dos SE barayàvau.* No recordo haberho sentit usar sinó una vegada.

ARTICLES. No s'usen may els articles *lo, los,* sino *el, els*. *Lo* s'usa al genre neutre (*lo teu es meu y lo meu ni ho vuy*). També s'usa *lo* en masculí o femení en frases fetes, com: *per LO senyal de la santa* [93] *creu...* (*senyal* ho usen en masculí y femení: *el senyal; ¡quina senyal!*).

A vegades, en lloch del *lo* neutre, s'usa *el: ja entench EL que vols dir; ella pot viure DEL seu; ja cobraràs EL barato.*

A n-aquí devegades s'invertex el pronom *lo* (*ol,* sona *ul* perque la *o* àtona sona *u*). He sentit: *Hont va? —Vaig a fer un cigarro. —Faci-ul ben gros.*

ADJECTIU POSSESSIU: El[s] possessius *meu, teu, seu,* fan el femení *meva, teva, seva,* y *meua, teua, seua;* may *ma, ta, sa,* excepte en dites populars com «*visca la gallina amb SA papida; cada terra fa SA guerra*».

Meua, teua, seua devant del sustantiu *mare* prenen les formes *meu, teu, seu: «la meu mare, la seu mare».*

VERBS: Alguns pagesos diuhen *tornich, portich, òbrich, posich,* etc., per *torni, porti, obri, posi.* El verb *dir* s'us en tercera persona singular del present d'indicatiu pera denotar temps passat, en aquesta forma: *En Joan ja m'ho contava, diu que va succehir aixís; ja m'ho deya, diu que va*

[32] Nota (1) de l'original: Y dins tot el reyne de València y bona part de Catalunya occidental.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ploure, En Pere m'en havia fet quatre quartos, diu que havia sigut la Treseta la xerraire.

HI HA sona *a-hi ha,* ecz: *a-hi-ha un pobre que demana caritat.*

El pretèrit perfet dels verbs no's fa may simple, sino que's forma amb l'aussiliar *vaig, vas, va*, etc (*vaig fer això, vares o vas anar a estudi, va patir molt, vàrem, vam* (poch usat) *rosegar els ossos, varen o van jugar a cuyt*). Sols s'usa simple en oracions y frases fetes, com: *crech... que... patí baix el poder de Pons Pilat. Passant per un camí, angel de Deu encontrí* (oració de vella, que dihuen, o popular).

Lo meteix s'ha de dir del verb ESSER: no s'usa may ni *sigué, sigueres,* etc.; ni *fuy, fores, fou,* etc., sino *vaig ser, vares ser,* etc. En oracions populars o de vella se conserven les formes simples; ecz: *ella s'hi mesé* (en un carro de llum flamejant), *mesa que s'hi fou...*

La forma *vareig*, en lloch de *vaig,* no es usada.[33]

El pretèrit imperfet d'indicatiu dels verbs, a Angles, fan també *portaua, estimaua,* etc. A Olot no s'usa d'aquesta manera.

He sentit a dir: *hayga* o *haygui* per *hagi,* ecz: *No tenim pisa. —Diners hi haygui, que de pisa ray, be'n trobareu prou.*

El verb *còrrer* en la primera y segona persona del plural del present de subjuntiu fa totes aquestes formes: *correm, correu; correguem, corregueu; correvem, correveu, corrim, corriu,* y fins *correvim, correviu.* [94]

El Relatiu QUI: El *qui* subjecte que se refereix a persona, tant usat en mallorquí, se sent usar a Olot alguna vegada, poques.

Numerals: Dos, devant del femení, se diu regularment *dues (dues dones)* pro no es ficso (*dues pessetes* y *dos pessetes*).

HORES. Els pagesos, quant se tracta d'hores, sempre posen el sustantiu *hores* derrera el numeral: *dos hores, tres hores, deu hores, dotxe hores,* etc., y may *les tres, les quatre,* etc. Encara que *hores* sigui

[33] Nota (1) de l'original: Nosaltres en totes les nostres escursions per tots els dominis de la llengua, no hem trobat el *vareig* usat en lloch, en no esser entre escriptors, poch remirats.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

femení, no dihuen *dues hores* sino *dos hores*, a vila se diu «*son les dues*». Per dir *mil,* regularment se diu *un mil;* al contrari, devant de *cent* no s'hi acostuma posar, si no's tracta de distingir entre varis cents; ecz: *¿Quants cents en portes? —Un cent.*

La *t* de *cent* devant de vocal a vegades sona; altres, no (*n'hi fa veure cent-y-una* o *n'hi fa veure cen-y-una*). *Cent* al plural o tractantse de varis *cents,* al femení, s'usa de *centes:* (*N'he comprades a centes de llangonisses*).

Noto que el pagesos diuhen *reptor* per *rector, duptor* per *doctor*; se diu també *aure* per *arbre.*

Noti's aquesta forma del *que: ¡Que corres!* com si digués: «*no sé perque éts de correr.*»

A Sant Feliu de Pallerols s'usa la paraula *pu (No pas jo pu).* També's diu a Viladàsens: *M'agrada tot DE sapiguerho.*

Veig que alguns escriptors usen *pas* sense negació que'l precedeixi. A Olot lo precedeix sempre (*no li diré pas; no ho vuy pas; qui no té pa, no pot pas fer sopa.*)

Girona 24 d'Abril 1906.

GERONI GELADA.

Observacions sobre els noms de lloch acabats en -ach

(94-95)

Vetassí les que'ns envia nostre benvolgut Mn. Joan Segura de Santa Coloma de Queralt, amb data de 13 de matx:

«Lo P. Fita diu que l'afix *-ach* es de procedència cèltica y significa diminutiu. Parlant de cert indici de que les llengues cèltiques eran aglutinants, diu:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«No es este el único indicio de que las lenguas célticas fueron aglutinativas en su origen. Solamente el sistema aglutinativo da razón de los plurales *diminutivos* que admite el welsh (dialecte cèltich). Para formarlos, añade los sufijos *-àch* ú *-os* al plural primitivo:

«*Byn* (persona); *dynion* (personas); *dynionach* ó *dynionos* (personitas). [95]

«*Oen* (cordero); *wyn* (corderos); *wyniach* ó *wynos* (corderillos).

«*Plentyn* (muchacho); *plant* (muchachos); *plantach* ó *plantos* (muchachuelos).

«*Ach* dimana de *bach* (pequeño)...» (*Restos de la declinación céltica y celtibérica: Ciencia Cristiana,* Abril de 1879, pàg. 28).

A un altre lloch diu que *Beach* (abella), per causa del afix *ach* es en rigor un diminutiu, com lo llatí *apicula, apicella* y'l castellà *abeja:* (Ibid. Desembre de 1878, pàg. 543).

A un altre lloch: «Los patronímicos Modestis, Llacis... son ciertamente casos de genitivo (com los castellans *Pérez, López, Domínguez,* que volen dir *de Pere* o *fill de Pere; de Lope* o *fill de Lope; de Domingo* o *fill de Domingo*), anàlogos à los gaélicos terminados en *-ach*, como *Brianach* (un individuo de la familia O'Brien)... (Ibid. pàg. 553).

Donchs *Brianach* equival a *fill d'Obrien*, com si digués: *en Brien petit,* un *Brien* en diminutiu.

Lo metex li passà al llatí: *Marcius* (Marti-us) prové del genitiu *Marci*, de *Marcus*, y en lo sentit més propi significa *fill de March,* com *Brianach* vol dir *fill d'Obrien.*

Servesque axò de complement al petit estudi sobre'ls noms acabats en *-ach.*

¿Y de noms? Poca cosa: recomano als amichs que'm recullin los noms topogràfichs de llurs térmens, y pochs han respost a ma súplica, y ademés resulten poquíssims los noms que m'envian y tenen algun interés: la inmensa majoria son noms vulgars y coneguts. Jò'ls voldria estranys, com *Matxerri* (Castelldàsens), *Musa* (Montmaneu), *Almosella* (Santa Coloma), *Balandrana* (Bellprat).»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Preniu llum... de Na Pintora (95)

En Bonaventura Riera, de Barcelona, es un jove molt modest, pero d'un entusiasme ben autèntich per la causa de la nostra llengua. Aprofitant els moments buyts que li queden de la seua feyna per guanyarse la vida, se'n va a l'Arxiu Municipal y a n-el de la Corona d'Aragó, y allà fa cèdules, com tot un home, de diferents Registres dels sigles XIV y XV, que son mines opulentíssimes de llenguatge català. ¡Ah, si'n tenguéssem un parell de dotzenes com ell, a Barcelona, que's tirassen dins aquells dos arxius, y hi furassen uns quants d'anys, ja mos hi diria bé! ¡Quina espletada de paraules catalanes tan genuines y autèntiques qu'assoliríem! ¡Quina anyada més grossa y més plena que hi tendria la nostra *Obra!* [96]

¡Joves barcelonins, entusiastes de la nostra llengua, que la sanch vos bull per la causa de la Pàtria, preniu eczemple d'En Riera, y empreneu aquexa tasca gloriosíssima, de redimir aqueys milenars de paraules catalanes, enterrades dins els milenars de documents d'aquells dos arxius!

Si no hu feys vosaltres, ¿qui hu ha de fer?

Obres, y no renou de paraules, vos demana la Pàtria!

¡Desperta ferro! *¡firam! firam!*

En tenim un altre de col·laborador barceloní, ben jovenet, que tampoch no s'en desfà jens malament. Es En Ramon d'Alòs y de Dou, fill de l'inoblidable Marquès de Dou (al cel sia ell y tots los morts). Ha posades en net totes les cèdules que son pare dexà a mitges astes, ordena les *quatre* o *cinch mil* que dexà de la metexa manera En General Ginestar, de Ripoll, com se'n anà a Amèrica, y devers Ripoll y pobles

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'aquella rodalia ha feta bona propaganda per la causa de la nostra llengua y ens ha trobats un ratx de col·laboradors.

¡Endavant! ¡Feyna! ¡molta de feyna! ¡Això ha d'esser tot el nostre programa, tot el nostre ideal! Aquest es el camí no n'hi ha d'altre, per anar allà ont tenim posats els ulls.

Confrares nous (96)

Han visitada la nostra Redacció *El Baix Panadés*, setmanari del Vendrell, *La Selva*, setmanari de Santa Coloma de Farners, *Valencia nova*, bolletí de la Societat regionalista del metex nom, de València, y *Revista de Menorca*, que surt cada més, a Maó. Establim el canvi amb tots quatre, y els-e desitjam molta de sort y llarga vida.

Grans merces (96)

Agraim a *Lo Camp de Tarragona* el resum y elogis que feu dia 6 de janer y dia 10 de mars, dels nostres nombres d'octubre-desembre y janer-febrer, prop passats, contribuint a la difusió de la nostra propaganda.

També agraim a la veneranda *Revista popular*, de Barcelona, els tochs d'atenció que dona a n-els seus, a favor nostre, cada vegada qu'arriba a n-aquella redacció el *Bolletí*.

Es d'agra(da)ir igualment lo que diu *Emporium*, de Palafrugell, de 30 de desembre, de l'*Obra del diccionari* y *del Congrés.*

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1906

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[97][*]

L'Obra del Congrés de la llengua catalana (97-100)

§ 24

Altra volta a Barcelona.–Acorts presos.

Ell hi tornàrem dia 3 del més corrent, per donar una bona empenta a lo del *Congrés*. Y ¡vaja si la hi donàrem! Hi fórem quatre dies, y vos assegur que'n perdérem poquet de temps! Hagueren de trompitxar fort tots els amichs que componen les *Comissions Organisadores*. Figurauvos que enllestírem les *bases qu'han de retgir el Congrés,* el *Programa* de tot lo que s'hi ha de fer, les *festes* qu'han d'alternar amb les *sessions* per fer més menjívola y entretenguda la cosa, y quant ha d'esser y quin temps ha de durar tot; y per axò haguérem d'anar a veure corporacions, societats y qualque particular, per la questió de local per les sessions y les festes.

Es ver que en la reunió que férem, dia 9 de matx de l'any passat, a n-el *Círcol de Sant Lluch* de Barcelona, convenguérem en principi que no's

[*] Tom III. —Juriol de 1906. —N. 5.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

discutissen els temes del *Congrés* per evitar certes dificultats y atès lo atrassats qu'estam a Espanya en filologia; a proposta de varis amichs estimadíssims y ben competents que trobaven que'l *Congrés*, sense cap discussió, resultaria una mica fret y massa en-là, —en parlàrem d'aprop els de les *Comissions*, y acordàrem que la *Comissió Tècnica* eczaminàs de prim conte'ls temes proposats y presos, y que posàs a una banda aquells que's prestassen per la discussió y a un'altra banda'ls qui no s'hi prestassen gayre, y que, aquells primers s'anomenassen *temes*, que's poguessen discutir, y que'ls altres s'anomenassen *comunicacions*, que no's discutissen. *La Comissió Tècnica* feu aquesta triadella, y axí surten *temes y comunicacions* derrera la nova *Convocatòria*. Si cap dels amichs que'ls hàjem reduit a *comunicació* el *tema* que [98] tenien, desitjaven que lo qu'ells han de dir, se discutesca, —poren acudir a la *Comissió Tècnica* esposant les raons que tenguen per que's fassa axí, y aquexa ja resoldrà.

Acordàrem reproduir la *Convocatòria* que férem, a n-el desembre, suprimint aquelles *instruccions* que hi havia, qu'ara ja no servien, havent perllongat el *Congrés* per l'octubre; derrera (y) hi hem posada la distribució de *temes* y *comunicacions* de cada *secció*, y les *Bases qu'han de retgir el Congrés*, a fi de que tothom sàpia en quines condicions s'hi ha de concórrer y pendrehi part, y llavò el *Programa* de les *sessions* y *festes*. De la *Convocatòria* n'hem feta una bona tirada per repartirne a betzef.

No acordàrem res sobre quina ha d'esser la llengua oficial del *Congrés.* Es evident de tota evidència qu'ha d'esser la catalana, pero que cada congressista que no siga català, porà servirse de la seua llengua pròpia per sostenir *temes*, fer *comunicacions*, presentar *esmenes* y *discutir* lo que siga. Axò es una cosa tan clara, que ja no s'en ha de parlar. ¡Bona la faríem que no fos axí!

Després de pensarhi molt y de discutir totes les ventatges y desventatges de fer el *Congrés* més prest o més tart, presidint l'idea de conciliar y concordar totes les coses, tenint en conte les feynes dels diferents congressistes y, sobre tot, les dels estrangers, acabàrem per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

acordar que'l Congrés sia a Barcelona, els dies 14, 15, 16, 17 y 18 d'octubre propvinent, si Deu ho vol y María. Ells fassen que no mos surte cap entrebanch ni emperò, y que tot mos vaja en popa y que'n sortiguem tots amb bon nom. Amèn.

Acordàrem també admetre totes les *comunicacions* que's presentassen d'aqui a 9 d'octubre, sempre qu'a judici de la *Comissió Tècnica* fossen presentables.

Per activar més y més la feynada d'organisació que tenim demunt y atenent a que no tots els qui componen les *Comissions*, poren esser sempre a Barcelona, constituírem una *Comissió Permanent*, composta d'En Joan Rubió y Bellver, arquitecte y Retgidor de Barcelona, d'En Josep Pijoan, arquitecte y professor de l'escola d'Arquitectura de la metexa ciutat, y d'En Jaume Algarra, advocat y *Secretari General* del *Congrés*, a fi de qu'aquests tres donin cap a tot y resolguen y enllestesquen tot lo que's presenti. Tots tres son uns entusiastes, actius, rebents, acorats y de poca sòn. [99]

---

§ 25
Noves

¿Sabeu que vàrem dir qu'havíem fetes passes per que la companyia Mallorquina de Vapors mos fés una rebaxa p'els Congressistes? Idò la mos ha feta, en la sessió celebrada dia 10 del corrent, y es el VINT PER CENT, que's rebaxarà del cost del passatge de cada congressista que s'embarch per anar a n-el *Congrés* y tornarne.

Ah idò! ¿Ho veys com tot mos va en candela? Beníssim! Y ¡mil gràcies a n-els senyors de la Junta de Vapors per aquest favor que fan a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'*Obra del Congrés!* ¡Que Deu els ho pach axí com nosaltres en nom de tots els congressistes els ho agraim! Amèn.

Srs. Congressistes! guardau bé'l *Títol* de tals que us hem donat; perque per obtenir la rebaxa dels Ferrocarrils, com també la dels Vapors Mallorquins, heu de presentar aquex *Títol*, en anar a prendre'l bitllet; y llavò per assistir a les sessions del *Congrés* y festes. ¡Es naturalíssim!

El Dr. Schädel s'es oferit a fer un'altra *comunicació* a n-el *Congrés*, sobre la *urgent necessitat d'enllestir l'Atles llengüístich de la llengua catalana, aont se marquin totes les varietats dialectals y subdialectals*.

La *Comunicació* qu'havia de fer N'Ignasi Iglesias *La llengua Catalana* y *el Teatre*, per trobarse aquell bon amich massa enfeynat, la farà En J. Morató, si Deu ho vol.

N'Antoni Ciuffo, d'Alguer, ha escrit que farà una *Comunicació* sobre *les influències de l'italià y dels dialectes sarts demunt l'alguerès*.

Mn. Joan Aguiló, de Manacor (Mallorca), amb la nostra col·laboració tractarà a n-el Congrés sobre *les fronteres llengüístiques del català y estadísitca dels qui parlen aquesta llengua.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Els filòlechs estrangers convidats, en treure els Drs. Schädel, Counson y Saroïhandy, no han dit encara quins *temes* o *comunicacions* faràn. En sebrehu, ja hu farem avinent.

A n-el BOLLETÍ passat férem un mal ters a n-el tema d'En Francesc Albó, diputat a Corts per Olot. El publicàrem dins la plana 85 (*L'ús de la llengua pròpia considerat com un dret*, etc.), y per una distracció feresta no posàrem el nom del qui n'està [100] encarregat, qu'es aquell amich estimadíssim, benemèrit per tants de conceptes de la Pàtria y tan benvolgut dins tot Catalunya. Per lo tant es N'Albó qu'ha de tractar aquest punt interessantíssim, en forma de *comunicació* y no de *tema*, perque, dins un *Congrés de la Llengua Catalana*, ha considerat la *Comissió Tècnica* que s'ha de donar per evident y, en consecuència, per indiscutible, que l'us de la llengua catalana en tots els ordes y moments de la vida, per tots els qui la tenen per pròpia, es un dret evident de tota evidència, qu'hem d'afirmar y sostenir sempre y amb tota la nostra ànima y que ja no hem de discutir nosaltres amb nosaltres, perque lo evident no's discutex entre aquells qui hu tenen per evident.

Grans mercés (100)

Les donam de tot cor a n-els nostres confrares benvolguts, *La Veu de Catalunya* (17 de matx), *Sometent* d'Igualada (19 de matx), *Sembra* de Terrassa (19 de juliol) y *La Almudaina* de Palma (11 de juliol) per les alabanses y encariments qu'han fets a favor del *Congrés* y per les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

escitacions qu'han endressades a llurs lectors per que s'inscriguen com a *Congressistes*. A n-els altres periódichs afectes qu'hajen fet lo metex y no son arribats devers la nostra *Redacció*, els ho agraim igualment.

¿Se desxondex el Rosselló? (100-102)

Ja hu hem dit altres vegades: fa molta de llàstima lo abatuda que està la nostra llengua dins el reyne de València, sobre tot a la delitosa ciutat del Cid; pero encara hi està més dins tot el Departament dels Pirineus Orientals (Rosselló-Vallespir-Conflent-Capcir-Cerdanya.) El centralisme francès es cent voltes més fatal per la nacionalitat catalana que l'espanyol. Per tot aquell que sent de bon de veres l'amor de la Pàtria y de la Llengua, es un espectacle qu'acluca'l cor veure lo afrancesada que'està la Catalunya d'allà dessà'ls Pirineus, lo *desnacionalisats* qu'estàn aquells germans nostros d'allà, salves poques, si bé honrosíssimes escepcions.

Nosaltres patim d'optimistes, y ens va ben bé, gràcies a Deu, el nostre optimisme; ara respecte del pervindre de la nostra llengua a València y a n-el Rosselló, ens sentim fondament pessimistes. Això no vol dir que no saludem amb esclats d'entusiasme y alegria tot moviment desvel·lador que notem, tant a una banda com a l'altra, per allò de que, mentres hi ha vida, hi ha esperansa. [101]

¿Serà per la regió valenciana l'auba del dia de la Pàtria que tots suspiram, el novell y simpàtich periòdich *Valencia Nova*? ¡Prou que hu voldriem! ¡Deu ho fassa, si convé!

¿Serà p'el Rosselló l'auba del dia de la Pàtria que tots suspiram, la novela *Société d'Études Catalanes* que s'acaba de constituir a Perpinyà? Deu ho fassa si convé!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El cartell qu'han tirat a n-el públich es ben espressiu; du per lema aquexes paraules de Mn. Cinto: *La llengua catalana, si ha de morir un dia, no morirà sino amb lo mon*; y es del tenor següent:[34]

Perpignan, le 20 Juin 1906.

Monsieur:

Nous avons l'honneur de vous faire connaître qu'un Comitè d'iniciative s'est constitué dans le but de fonder une société pour la protection et la culture de la langue et de l'histoire du Roussillon, c'est-à-dire, de tout ce qui a fait et fait encore l'esprit et la physionomie si caractéristiques de notre chère petite province.

Le Comité d'iniciative s'adresse à toutes les personnes qui s'intéressent à la langue, à la literature, à l'art, à l'histoire des pays catalans, et les prie de se joindre à lui pour remplir ce devoir de piétè filiale: garder notre passé de l'oubli!

Le Comité d'initiative s'est réuni et a nommé un bureau provisoire ainsi composé:

Président, *M. Pierre Vidal*, bibliothécaire. —Vice-Présidents, *MM. Vergés de Ricaudy*, banquier. —*Jean Amade* professeur de l'Université. —Secretaire, *M. Louis Pastre*, instituteur. —Archiviste, *M. Piquiral*, rédacteur à la Direction des Postes. —Trésorier, *M. Jules Delpont*, comptable.

[34] Nota (1) de l'original: Donam una versió catalana dels dos paragrafs del manifest. Velatassí:
«Tenim l'honor de fervos a sebre que s'es constituida una Comissió d'iniciativa amb el fi de fundar una sociedat per la protecció y cultura de la llengua y de l'història del Rosselló, es a dir, de tot lo qu'ha constituit y constituex l'esperit y la fesomia tant característica de la nostra petita provincia benvolguda.
«Aquesta Comissió d'iniciativa se dirigex a totes les persones que s'interessen per la llengua, literatura, art y història dels paissos catalans y els-e prega que s'apleguin amb ella per cumplir aquest dever de pietat filial: guardar el nostre passat de l'oblit».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Membres du Conseil d'Administration:

MM. Augustin Vassal, Joseph Payret, Laurent Campanaud, Gustave Violet, Frédéric Saisset, Émile Leguiel.

Adresser les adhésions avant le 30 Juin, au Secrétaire, *M. Louis Pastre, 1, rue Traverse des Amandiers, Perpignan.*

Les adhérents seront ultérieurement convoqués en Assemblée générale pour discuter les statuts et nommer le bureau définitif.

Pour le Comité d'iniciative,

Le Prèsident,

PIERRE VIDAL. [102]

Els noms dels que firmen el manifest, son una penyora d'acert y bon resultat. Son els noms més prestigiosos de Perpinyà per emprendre una tal cosa. Figuren entre'ls suscriptors del Bolletí el Sr. President y un dels dos Vice-Presidents, el Tresorer y els dos primers *Membres de Concell d'Administració* y son amichs nostres estimadíssims, y personalment devem a tots prous favors.

Que Deu nostre Senyor doni alè y coratge a la novella *Société d'Études Catalanes* per dur avant y a cap l'obra magna que's proposa! ¡Que Deu nostre Senyor los doni la bona sort y la gaubansa d'arribar allà ont tenen posats els ulls els digníssims senyors de la *Comissió d'iniciativa*, qu'es allà ont los tenim posats tots els qui no som fills borts de la Pàtria: la reivindicació integral y el triunf definitiu de la nostra llengua estimadíssima.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En Joan Amade y el català rossellones (102-103)

El nostre bon amich rossellonès Emili Leguiel, autor d'un magnífich estudi sobre l'*Atlàntida* de Mn. Cinto, ens envià, temps enrera, *Le Courrier de Céret des Pyrénées Orientales*, de 8 d'abril passat, aont, bax del títol de *Un peu de Littérature Catalane*, dona conte En Leguiel metex d'una conferència que feu dia u de dit més, dins la Sala-Aragó de Perpinyà, En Joan Amade, natural de Ceret, catedràtich de llengua y literatura espanyola del Liceu de Montpeller, sobre'ls *poetes catalans*. N'Amade es un jove llampant, entusiasta a les totes de la llengua catalana y de la nostra literatura, y qu'ha empresa la defensa d'una y altra dins el Rosselló, y traballa com un valent per escampar les nostres obres literàries entre'ls rossellonesos, per donarlosho a conèxer y ferlosho estimar; y per axò dona conferències y escriu articles demunt periòdichs y està en correspondència seguida amb els primers escriptors catalans. L'altra diassa En Joaquim Ruyra, l'egregi autor de *Marines* y *Paisatges*, ens escrigué a veure si enviaríem a N'Amade les nostres obres, qu'ell demanava. Ja hu crech que les hi enviàrem, com també tota la col·lecció del BOLLETÍ. Bé s'ho merex que tots li fassem costat, y li hem d'agrair de tot cor lo que fa per la nostra llengua, per aturar que s'acabi de desfer dins el Rosselló, per veure si la reviscolarà, si farà renèxer dins els pits catalans de França l'amor a n-aquesta llengua estrènua.

En Leguiel posa unes paraules terribles, desoladores per tot cor català, sobre l'estat de la llengua a n-el Rosselló. Diu que'l «català rossellonès s'es tramudat fondament amb el contacte del [103] francès, y que's tramuda continuament més y més, fins qu'arribarà'l dia, no massa lluny, de que'l francès l'haurà suplantat completament».[35] Pot esser qu'amb axò hi haja una mica de pessimisme, pero es precís regonèxer

[35] Nota (1) de l'original: Oui, le roussillonais est un dialecte du catalan, mais un dialecte que s'est profondément altéré au contact de français et qui s'altère de plus en plus, jusqu'au jour, pas très-lointain, où le français l'aura complètement supplanté.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que dona molt que pensar y que tèmer el pervindre de la nostra llengua a n-el Rosselló. Si'ls bons rossellonesos no reaccionen de casta forta y no s'allisten amb cos y cordes a la creuada a tota ultransa a favor del català, no hu sabem si hi durarà gayre generacions la nostra llengua allà dessà'ls Pirineus!

¡Bé cal que hi traballin amb tota l'ànima a n-aquesta tasca patriòtica N'Amade [y] els demés amichs que componen la *Junta* y *Concell d'administració* de la novella *Societat d'Estudis Catalans*! ¡Bé cal que fassin costat a Monsenyor Carsalade, lo meritíssim Bisbe de Perpinyà, que fa tant de temps que's consagra a n-aquesta creuada gloriosa y heroyca, sempre dins la seua esfera d'acció pastoral, de transcendència tan estraordinària.

¡Bé cal que hi traballin tots els bons rossellonesos amb totes llurs forses, si no volen desaparèxer del mapa com a poble! ¡Es terrible haverhi de desaparèxer! ¡Es el càstich reservat a n-els pobles que's suiciden abandonant la llengua pròpia!

Nou company (103)

Ho es *Sinium* que surt a Sineu (Mallorca), en caure bé a n-els seus redactors, alguns dels quals son bons amichs nostres, com se veu p'els elogis qu'ha fets dit periòdich de les nostres coses. Surt en mallorquí y castellà, y aniria millor que fos tot mallorquí. Si hi pensen bé els seus redactors, s'en convenceràn. N'estam segurs. De totes maneres, establim el canvi y desitjam a *Sinium* molts d'anys de vida y bona sort en tot.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Més perllongues (103-104)

¡Ja es molt lo que`ns passa amb la revista qu'hem de fer dels estudis sobre la llengua catalana, dels Drs. Schädel, Saroïhandy y Hadwiger! Ja teníem traduídes unes vint planes de lo del Dr. Schädel, qu'es lo que toca anar devant, per esser lo que primer sortí; y, haventho escrit a dit professor, ens ha enviat a dir que [104] per amor de deu ho suspenguem, perque ell conta fer un enfilay de modificacions a l'original y val més que hu publiquem ja amb aquexes modificacions. De manera que fins passat el *Congrés* ja no n'haurem raó probablement de lo que diuen aquells estrangers de la nostra llengua y literatura.

¡Que hi farem! paciència.

Moviment catalanista a Sardenya (104-106)

¿Qui no hu sap que la vila d'Alguer de la gran illa de Sardenya parla català, desde que se`n ensenyorí En Jaume II d'Aragó, a la primeria del sigle XIV?

D'Alguer ens sortí un entusiasta l'any 1902, N'Antoni Ciuffo, que batalla les batalles de pàtria y de la llengua bax del pseudònim de *Ramon Clavellet*. Dins el vol. I, p. 50-52, publicàrem una carta seua, ben afuada, aont s'oferia a ajudarmos, y més tart mos envià cansons, adagis y coverbos, replegats allà, que reflectexen l'estat actual de la nostra llengua a Sardenya, y que`ns serviràn prou per la *Gramàtica* qu'estam preparant.

Després sabérem qu'En Ciuffo anava prim de salut y acabàrem per no sebre'n noves de cap classe. Creguérem que seria mort, y mos sabia un greu de l'ànima no tenir cap eco a Sardenya.

Estant la cosa axí, ¡quina sorpresa més agradable no havia d'esser per nosaltres rebre, la primeria de juny, un cartell imprès, amb la firma abax, d'En Ciuffo, anunciant un aplech de poesies seues! Poch després

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ens arribà una postal seua molt espressiva, y més envant un'altra, contestant a una nostra, y finalment l'aplech anunciat, bax del nom de *La Conquista de Sardenya*, un fascicle prolongat, de 17 planes, imprès a Sàsser (Sassari-Sardenya-1906) amb gran netedat y elegància, amb un pròlech ben calent d'En Francesc Mateu, y dividit en les següents seccions: *Cants de Patria, Cants d'amor, Cants de pau* y *Despedida*. Tots els cants respiren y bateguen poesia ingénua, sencera, coral, y s'hi afirma ben llampant l'unidat de rassa, de Pàtria y de llengua, de l'Alguer amb Catalunya. Vetassí lo que diu el cant *als germans de Fransa.*

Per vos, Catalans de l'altra platja,
per vos es lo meu cant.
. . . . . .
Aquest salut vos vé de la Sardenya:
de un recó català. [105]
I l'historia ben clara nos ensenya
que sem pópul germà.
En una terra que tant nos allunya
nos han dexat marcir,
mas nosaltros sem fills de Catalunya
y no volem morir.

L'*Imno Alguerés* diu:

De la banda de ponent
hi ha una terra llunya, llunya;
es la nostra Catalunya,
bella, forta y renaxent.

Y després de dir dels catalans que
van cantant la cansó nova
qu'atravessa monts y plans,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

enfloca aquesta:

Aquest crit es arribat
finses a la nostra platja.
¡Catalans d'Alguer, coratge!
no olvidem nostro passat.

Les poesies amoroses son d'una tendresa y d'una finor de sentiment encantadora y una mostra interessant del llenguatge alguerés.

Tot li sia enhorabona a l'amich Ciuffo y grans mercès de l'eczemplar amb qu'ens ha favorits.

El cartell anunciador de l'aplech, ben curiós y interesant per lo que diu y l'estat de coses que indica, veltassí. Que l'ensaboresquen els nostres amichs!

«Als Entusiastas de Sardenya: 1 de Juny.

SENYOR:

Acaba de sortir, publicat per un català de Itàlia, un ensaig de *La conquista de Sardenya*, cansó épica que retreu un dels passatges més gloriosos de nostra historia.

Lo treball és precedit de un magnífich prólech d'En Francesc Matheu y acompanyat de un modest aplech de cansons en llenguatge alguerés.

És la primera publicació catalana que parteixi de Sardenya, adherint al moviment sempre creixent en favor de nostra llengua y de la gloriosa tradició nostra, y pera això una nova manifestació en lo despertament de rassa de l'antiga Patria comuna.

També en aquesta terra llunyana de Sardenya, comensa à [106] subsultar l'ànima de Catalunya, en lo pit dels fills de l'Alguer que consérvan encara llur vitalitat.

Lo fascicle que dóna forma à n'aquest treball és en un tamany modern, ben finit en la part tipogràfica, y adornat de una portada

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

alegòrica de l'Alguer, obra genial del valent dibuixant alguerés En F. Liperi.

Se posa en venda amb lo preu de *un franch*.

Lo producte de la venda d'aquest treball anirà à benefici de la constituenda *«Agrupació Catalanista de Sardenya»* que se inaugurarà tot seguit à la publicació del dit facicle.

Als amadors de las glorias catalanas y de las reliquias d'ellas que vulguin adquirir aquest llibre, se recomana llur encoratjadora firma de adhesió.

Y anticipantlishi las gracias és de Vs. afectm. Amich y servidor

Ramon Clavellet (Antoni Ciuffo)

N. B. Firmada l'esquela de adhesió, per tenir un exemplar ó més de l'obra, deu un retornarla à l'andrés de l'autor subscrit, que se trobarà à *Sassari, Vía Mercato Vecchio, 44: Sardegna.»*

Més noms acabats en -ach (106-108)

Lo benemèrit patrici de Banyoles, En Pere Alsius, seguex traballant com tot un home, a pesar dels seus anys, per la Pàtria y per la llengua. En carta del més de matx ens comunica sos escorcolls toponímichs en diferents endrets, y ens envia, entre altres, una nova llista de *noms* acabats en *-ach*, que insertam tot seguit, afegintn'hi alguns que`ns han enviats Mn. Josep Albornà, Rector de Bigues, y En Jeroni Gelada, seminarista, d'Olot, y alguns més que n'hem trobats. Aqueys afegits duen devant un estelet, per distintiu.

Aubach: llinatge. —*Veu de Catalunya*, n. 2553. ¿D'*auba*, crepuscle?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

*__Auliach__: llinatge. —Barcelona.

Baldach: heretje gironí. —Villanueva, *Viaje*, XIII, p. 205.

*__Ballerach__: llinatge. —Salt (província de Girona).

Barriach: nom de llinatge, de Lleida.

*__Batsachs__: masia. —Ametlla, Barcelona.

Bonyach: intensiu de bony (tumor), abultament sobre una superficie que li correspondria ser uniformement llisa.

Botonach: Bisbe de València (Villanueva, *Viaje*, XIII, 191).

Carrach: Cuadrat de suro pera tallar o treure'n taps. [107]

Catrich-catrach: modisme que expressa'l moviment incomode de un carruatge y la fressa que l'acompanya. (Vide *Sutrach*).

*__Clanyach__: llinatge. —Olot. (Girona).

Cobach: nom de llinatge. —Sabadell.

Codonyach: Licor fet ab codonys.

Cugunyach: Mas de la parr. De Granollers de Rocacorba, sigle XIV. (Trallat del *Llibre Vert* de Girona, 161).

Cuguyach: Mas de la parr. De Granollers de Rocacorba, sigle XIV. (Trallat del *Llibre Vert* de Girona, 161).

*__Darmanyac__: llinatge. Surt dins un document de 1393 que posa N'Alsius dins lo seu *Ensaig Històrich de la vila de Banyoles*.

Dínach: Nom de lloch. —Girona (Tr. *Llibre vert*, p. 18).

*__Dunyach__: llinatge. Barcelona.

Embutxach: Apropiarse quelcom ab irregularitat.

Escornach: Abatre la cornamenta a un animal.

Espàrrach: Planta. —Nom de llinatge, sigle XIV. (Tr. *Llibre vert*, p. 56).

Esprach: Parroquia. —Girona.

Fabregach: nom de llinatge.

Fullerachs: : nom de llinatge.

Gaussachs: Plural de *Gausach* (Butlletí Alcover).

Gussinyach: llinatge. —Girona.

Garrich, garrach: Fressa monótona produida per sorra, perdigons, etc. Posats en la cavitat de una joguina.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Guasch: Nom de llinatge. —Girona.

Lustrach: llinatge sigle XV (*Veu de Catalunya*, n. 2536).

Madinyach: llinatge català. —Osó.

Manassach: nom de llinatge (*Veu de Catalunya*, n. 2539).

Mariachs: nom de llinatge (*Veu de Catalunya*, n. 2524).

Marxuach: nom de llinatge (*Veu de Catalunya*, n. 2541).

Marrenyich-marrenyach o **Marrenyiu-marrenyau**: udols dels gats que's barallan.

***Merxuach**: llinatge català. —(*Veu de Catalunya*, 23 matx, 1906).

Mirach: nom de llinatge.

Mullerach: llinatge. —Banyoles.

Mónach: carrer de Barcelona.

Nyich-Nyach: altercat de preguntas y respostas entre personas que's disputan.

Oliach: nom de llinatge. —(*Veu de Catalunya*).

Oriach: nom de llinatge. —Se conex aquí'l llinatge *Orri*.

Pelachs: nom de llinatge. —(*Veu de Catalunya*, n. 2530).

***Palvach**: llinatge. —Girona.

Pallach: llinatge. —Porqueries. —(Girona).

***Pistrachs**: llinatge. —Molins de Rei. —Barcelona.

Pertussach (Mas de): tr. *Libre vert*, p. 18. [108]

Prachs (Perachs?): nom de llinatge. —Figueres.

Ràfach: part de la teulada qui sobreplomba la casa.

Rich-Rach: fressa acompassada y desagradable produida per dos cossos al fregarl' un contra l'altre.

Salisachs: llinatge català. —(*Veu de Catalunya*, 18 matx, 1906).

Subach (Mas de): parroquia d'Amer.

Subirachs: nom. de casa.

Sutrach: tracateig propi d'un carruatge.

Trantachs: llinatge —Calella de la Costa.

Trich-Trach: moviment acompassat y remor que l'acompanya.

Turiach (Toriach?): nom. llinatge Manlleu,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

*__Ustrach__: llinatge. —Olot. —Girona.

*__Vilaldach__: llinatge. —Bigues. —Barcelona.

Xàfach: pluja impetuosa.

*__Xenachs__: llinatge. —Olot. —(Girona).

Xerrich-Xerrach: fressa estrident produida per la serra en son moviment de va y vé.

Preparant l'escursió amb el Dr. Schädel (108-110)

L'hem de fer durant el proper més d'Agost, comensant per Perpinyà, seguint tot Catalunya, el reyne de València fins a Santa Pola y llavò les Balears. Ha d'esser un'esploració filològica per emprendre l'estudi a fondo de la llengua. Vatassí la *Circular* qu'hem passada a váries persones de totes les comarques de la llengua catalana, aont n'hi tenim de conegudes, per que mos preparin la cosa. Diu axí:

Palma, ……... de Juliol, 1906

D. ……

Molt senyor meu y amich: per l'escursió qu'hem de fer amb els Drs. Schädel *y* Counson *per tot el territori català, per l'estudi a fondo de la nostra llengua benvolguda, disposant, com disposarem desgraciadament, de poch temps, se farà precís que'ls amichs y entusiastes d'aquesta llengua de les diferents regions que la parlen, ens ajudin una mica, tenintmos preparada la feyna, a fi de trobarla a punt en arribarhi nosaltres. La nostra feyna l'ha compartida'l Dr.* Schädel *de la manera següent: Ell ha d'estudiar la fonètica (els sons, la pronunciació de les paraules); el Dr.* Counson *la formació dels mots, especialment els sufics;*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

y jo la flecsió, particularment del verb (formes de la conjugació). Aquests estudis els hem de fer [109] *demunt un milenar de paraules o formes replegades a cada comarca, sentintles pronunciar a n-els que'n son nadius. Si, en arribar nosaltres a una comarca, ja hi trobam replegats aquests milenars de paraules y formes, a l'acte porem comensar l'estudi, y guanyam axí moltíssim de temps. Y aquest es el favor que li demàn a vostè, que durant aquest més de juliol …… ens replegui vostè, tot sol o ajudat d'altres amichs, lo següent (dins la regió de ……).*

A. Per l'estudi del Dr. Schädel*: de 1.500 a 3.000 paraules, usades dins aquexa comarca. No importa que sien esclusives o característiques d'ella; basta que s'hi usin. Basten paraules qualsevols, deslligades, totes soles.*

B. Per l'estudi del Dr. Counson*: treure una còpia de 1.000 paraules de les preparades a n-el Dr.* Schädel*, a fi de que tots dos puguen estudiarles a n-el metex temps.*

C. Per l'estudi meu: mil formes verbals, axò es, totes les formes singulars y plurals de tots els temps dels verbs més característichs o especials d'aquexa comarca; y, si no n'hi ha d'especials, posarhi els que s'hi usin, sien com sien.

D. Per ajudar l'estudi de tots tres: cansons y corrandes populars, rondayes y contarelles de coses qualsevols.

D'axò, replegar lo que's puga.

Aquestes paraules no importa posarles per orde alfabètich, sino axí com venguen.

Les formes verbals p'el meu estudi, convé distribuirles per verbs, axò es, posar plegades les del metex verb; y no han d'esser totes les conjugacions y que hi entrin totes o casi totes les formes irregulars.

Totes aquestes paraules s'han de posar fent columna en fulles més o menys grosses, dexant un bon espay en blanch a n-el costat, per nosaltres podre-hi fer les nostres anotacions y advertències.

Totes aquestes paraules les han d'escriure just axí com les pronuncien a n-aquexa comarca, sense anar a aclarir si les pronuncien

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

malament. Es que la pronunciació popular de cada comarca té una importancia capital per l'estudi de la llengua catalana; es una de les primeres bases de tal estudi. Per això, qu'escriguen, per amor de Deu, just lo que pronuncia la gent iliterata.

Jo li recomàn amb tota la meva ànima aquexa feyna; que la fassa per Deu y per la Pàtria. Tenim ara un'avinentesa [110] *magnífica per emprendre l'estudi fonamental de la llengua nostra amb aquests sabis estrangers que s'imposen aquest gros sacrifici de recórrer totes les regions de llengua catalana per estudiarles a fondo. Fassemlos costat, prestemlos el nostre concurs. Sería una vergonya, un escàndol, una cosa sense nom qu'ells demostrassen més interés que nosaltres a favor de la nostra metexa llengua, y que acabàssem per no voldrelos ajudar, dins l'esfera de la nostra acció, en dit estudi, qu'ha de resultar tot en bé y profit nostre, ja que la causa de la llengua catalana es la nostra metexa causa, la causa de la Pàtria.*

Per lo tant, jo esper que vosté's dignarà aceptar el càrrech de replegar aquexes llistes de paraules; y, si li fos sobrat per vosté tot sol, li prech que convidi alguns dels seus amichs que sien trempats y aptes per això, y qu'entre tots ho fassen.

Son afectíssim servidor, amich y capellà que li besa les mans

Antoni M. Alcover, pre.

Un nou Diccionari català (110-111)

L'ha publicat no fa gayre el nostre benvolgut amich N'Antoni Bulbena y Tusell, bax d'aquex titol: DICCIONARI CATALÀ-FRANCES-CASTELLÀ *o sia promptuari d'aquelles veus e locucions adverbials més propiament usades del poble e dels autors catalans tant antichs com moderns* (Barcelona, stampa d'En Fr. Badía. —1905). Forma un volum en 4t, de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

XIV-632 planes, bon paper, caràcters nets y llampants, molt ben presentat. Dins el *pròlech* esposa l'autor el pla general y sistema ortogràfich de la seua obra; hi afitx, molt oportunament, algunes regles per la pronunciació de les *vocals* y *consonants* catalanes y llavò una *Taula Sinòptica dels verbs regulars catalans*. Ens alegra molt veure que observa ordinariament les lleys internes de la sintacsis catalana respecte a la concordansa del participi amb lo terme d'acció dins les oracions d'activa, y a l'us de l'aussiliar *esser* en los temps composts de la metexa veu activa dels verbs reflecsius y certs verbs de moviment local: regles desgraciadament massa oblidades o ignorades de la major part dels escriptors catalans.

També mos alegram ferm de qu'haja adoptat el sistema de representar per *cs* el sò *guttural-dental-sort* de la *x* llatina, si bé es llàstima que no haja tengut en conte que la *cs* o basta per [111] representar tots els casos de la *x* llatina, sino que's fa precís ademés la *cz*, perque son dos els sòns que representa dita *x*: el *guttural-dental-sort (fluCSió, pròCSim)* y el *guttural-dental-sonor (eCZaminar, èCZit)*, axò es, el de *c* y *s* fluxa o suau, que, anant derrera consonant, no hi ha altre remey que representarlo per *z, (onze, colze, quinze,* etc.) per distingirlo del fort.

En quant a n-el còs del *diccionari*, ens agrada molt; representa un bon avens dins la nostra lecsicografia, y la circunstància de dur la correspondència francesa dels mots es una gran cosa, es un gran servey fet a la nostra llengua, que facilitarà fora mida a n-els estrangers la lectura y conexensa de les nostres obres literàries.

Ademés, es una contribució preciosa per l'*Obra* nostra. Ja hi ha un dels nostres col·laboradors qu'ha empresa la tasca de buydar en cèdules tot aquex tresor del nou *diccionari*.

Per lo tant, les nostres Lletres estàn d'enhorabona per aquesta publicació, y hi està també son autor, el nostre amich estimadíssim N'Antoni Bulbena, que amb ella ha afegit un mèrit més a tants y tants com en té de contrets devant la Pàtria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Adverténcia (111)

Amb motiu de l'escurssió per tot Catalunya qu'hem de fer durant el més d'agost y part del setembre, provablement no sortirà el *Bolletí* fins que tornem esser a Mallorca.

Durant aquest temps, si'ns ha d'escriure negú per coses d'administració, que endressin la carta a l'*Administrador del Bolletí del Diccionari*: —*Serra, 13-Palma*. Ara, si es per coses de col·laboració lecsicogràfica o del *Congrés*, que's dirigesquen a n-el *Director* del metex *Bolletí* y amb la direcció indicada.

Obres catalanes que hi ha triades per ferne cedules (111-112)

278. —*Flórula de Ntra. Sra. del Mont*, d'En Vayreda. —El fill de l'autor, En Pere Vayreda y Olives, de Lledó (Girona).
279. —*Diccionari-català-francès-castellà* de N'Antoni Bulbena: —En Josep Vilar y Torrent, de Barcelona.
280. —*Lo Fluvioler del Ter*:—Rt. Fr. Camil Albareda, franciscà, del convent de Vic.
181. [sic per *281*] —*Constitucions Sinodals de la diòcesis de Tortosa*: Lo metex col·laborador. [112]
282. —*Diccionari català-llatí*, traduit del d'En Nebrija, de Fr. Busa, de l'Orde de St. Agustí (Barcelona, 1507): —Lo metex col·laborador.
283. —*Locorum Neotericae et vulgares appellationes* figura dins el metex *Diccionari* del Dr. Nebrija: —Lo metex col·laborador.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Col·laboradors que tenen poca son (112)

Lo Rt. Fr. Camil Albareda, franciscà de Vic, ha omplides 2000 cèdules; —lo Rt. P. Bartomeu Caldentey, ligorià, 3000 de bell nou; —En Miquel Bordoy y oliver, de Felanitx, 5000 de bell nou; —Mn. Joan Pou y Truyols, Rector de l'església de Sant Agustí, de Felanitx, 1500 de bell nou; —En Jeroni Gelada, seminarista d'Olot, 1000 de bell nou; —Na Sara Llorens y Carreres, de Barcelona, 1014; —Mn. Lambert y Botey, de Barcelona, 1000; —En Josep Esteva, apotecari, de Manresa, 1000; —Rt. Fr. Ramon Verdés, franciscà, del Convent de Balaguer, 2970; —En Gabriel Melià, seminarista, de Porreres, 1000; —En Jeroni Pons, seminarista, de Mallorca, 1400.

Llista de col·laboradors del diccionari per orde cronològich (112)

1479 En Joan Bibiloni, estudiant. —Palma.

1480 En Sebastià Veyn y Riera. —Ort de N'Aulet. —Manacor.

1481 En Baldomer Romà. —Escola-pia. —Mataró.

1482 N'Emili Martínez Passapera. —Lloret de Mar.

1483 N'Enric Riera. —Barcelona

1484 En Joan Parramón. —Endevallada de Sta. Eulària, 4, botiga. —Barcelona.

1485 En Josep Guardiola y Vinyes. —Palma de San Just, 9. —Barcelona.

1486 N'Antoni Forns y Torelló. —Monserrat 5. —Sant Sadurní d'Anoia.

1487 Centre Moral y Instructiu de Gracia. —Barcelona.

1488 Centre de St. Pere Apòstol. —Trafalgar, 48. —Barcelona.

1489 En Raul Mir y Comes. —Sant Sadurní d'Anoia, província de Barcelona).

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1906

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[113][*]

L'Obra del Congrés de la llengua catalana (113-124)

§ 26.
Adhesions y inscripcions.

Mos ne plouen, gràcies a Deu, com may mos ho hauríem pensat.

La primeria del setembre, l'Emm. y Rdm. Sr. Cardenal Dr. D. Salvador Cassanyes, Bisbe de Barcelona, envià a la Secretaria del *Congrés* **60 pessetes** per que l'inscriguéssem com a Congressista, y, com calia li enviàrem l'*inscripció d'honor*.

Ens consideram honradíssims ab aquesta *adhesió* y n'hi feym a Sa Eminència grans mercès.

Pochs dies després, lo Rdm. i Il·lm. Dr. Torras y Bages, Bisbe de Vic, ens honrà ab la carta següent:

[*] Tom III. —Agost-setembre de 1906. —N. 6.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

M. I. Sr. D. Antoni M.ª Alcover, pre.

Estimat amich: quan fa pochs dies mos vejérem a Manresa, no vatx pensar a dirli que me inscribís al Congrés de Llengua catalana que V. ha promogut.

No he fet estudi especial de la nostra llengua, pero la amo vivament y me interesso per la seua puresa y per la seua riquesa. Qui ama el poble, ha de amar la seua llengua, perque son una metexa cosa, y havem d'amar lo nostre poble per lley de naturalesa. Espero, donchs, que me inscriurà al pròxim congrés y auguro un felis èxit al projecte de V.

Y, al saludarlo, molt s'encomana a ses oracions.

† *LO BISBE DE VICH*

Vic, 11 de Setembre de 1906. [114]

Figurauvos si'l deguérem inscriure tot d'una l'egregi autor de *La Tradició Catalana*, glòria de l'Esglèsia y columna de la Pàtria!

¡Grans mercès a Sa Ilma. de l'honra altíssima que ab sa inscripció ens dispensa!

Ademès d'aquests dos Princeps de l'Esglèsia, contam ab lo Rdm. Monsenyor Juli Carsalade, Bisbe de Perpinyà, el qual, dia 2 d'agost, ens prometé a Sant Martí de Canigó, y ens ho repetí, dia 1 del metex més, a Palau de Cerdanya, que vindrà a n-el *Congrés* y hi prendrà part, per poch temps que li quedi per preparar l'estudi que tenia pensat.

De manera que ja tenim tres Bisbes congressistes.

Beníssim!

Un'altra mos ne vé d'adhesió, altament significativa y espressiva. L'Ecm. Ajuntament de Palma de Mallorca en sessió de 27 de setembre

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

acordà adherirse a n-el *Congrés*, y axí ens ho ha fet a sebre'l Sr. Bal·le de dita Ciutat, ab ofici de dia 28 de dit més. Y es molt satisfactori que tal acort se prengués sense discusió. Sols salvà'l seu vot, per raons que respectam, un Sr. Retgidor, qu'es un dels primers que s'inscrigueren com a *Congressistes*. ¡L'Ajuntament de Palma de Mallorca adherit a n-el *Congrés de la llengua Catalana*! ¡Bé, re-de-bé mos va! ¡Preniu *llum de Na Pintora, mossons y senyors de bona casa* de Palma que tan vos alsurau com vos diuen que'l mallorquí es el català de Mallorca! D'aquexa gran veritat sols s'en poden escandalisar l'ignorància y l'incultura! Sobre tot, ¡bé mos va, ab l'Ajuntament de Palma *adherit* a n-el *Congrés*!

Un'altra adhesió tenim, que'ns umpl de gotx y de gaubansa y ens hi consideram honradíssims. Es la del gran Menéndez y Pelayo, glòria altíssima de l'Espanya y de la Crítica moderna, l'escriptor castellà qu'ha feta més justícia a la nostra llengua y literatura y ha treta més la cara per elles, dins les seues obres.

Vetassí un fragment d'una carta seua, aont consta tan bona nova, que'ns dexà copiar lo Dr. Rubió y Lluch, a n-e qui anava dirigida, per haverlo aquest convidat en nom de la *Junta Organisadora*.

Diu axí: [115]

Santander, 6 septiembre, 1906.

Sr. D. Antonio Rubió y Lluch.

Mi querido Antonio:

Me ha llenado de satisfacción la carta que me diriges en nombre de la Comisión Organizadora del Congreso internacional de la Lengua Catalana... Me adhiero, pues, á él, y á su tiempo os mandaré una breve comunicación, á pesar de lo atareadísimo que estoy con varias faenas literarias. Mi asistencia personal dependerá de la fecha en que se celebre

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

el Congreso. Si es en noviembre ó diciembre, iré á Barcelona, que verdaderamente lo deseo. Si es antes, mandaré la comunicación escrita. Para saber á qué atenerme necesito que me envíes las circulares y programa que me anuncias, y haz el favor de dar las gracias en mi nombre á tus amigos por haberse acordado de mí en tan honrosos términos...»

M. Menéndez y Pelayo.

¿No es ver qu'aquestes paraules umplen de gaubansa els cors enamorats de la llengua catalana? ¡Ja mos hi fa ben contents aquesta carta! ¡En Menéndez y Pelayo *s'adherex* a n-el *Congrés*, y mos *enviarà una comunicació*, y hi *vendria* si no fos que compromisos anteriors le hi impedexen durant l'octubre. ¡En Menéndez y Pelayo *desitja vertaderament venir* a Barcelona! Barcelona y tots els amichs de la llengua catalana mos n'alegraríem molt, ben molt, de que hi vengués! — ¿Quin escriptor castellà's troba, qu'haja parlat ab tant d'entusiasme y competència de la nostra llengua y literatura com En Menéndez y Pelayo? Això no hu porem oblidar may els bons fills de la Pàtria! Això hu té ben present Barcelona!

A son temps, convidàrem p'el *Congrés* l'eminent professor parisench del *Col·legi de France* (París), Mr. Morel-Fatio, qui'ns va respondre ab la següent lletra:

Monsieur le Grand Vicaire,

J'ai été très touché de votre aimable et flatteuse invitation d'assister au Congrés international de la langue catalane, qui doit se réunir à Barcelone au mois d'octobre prochain. L'oeuvre que vous poursuivez avec un zèle admirable m'intéresse beacoup et je suis assurè qu'elle aboutira à

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

des résultats très importants; malheureusement ma santé assez délabrée et de multiples occupations ne me laissent pas l'espoir de pouvoir entreprendre ce voyage, et je dois me borner à accompagner de mes voeux qui pourront le faire. [116]

D'ailleurs, mon ami et ancien èlève, Mr. Saroïhandy, qui s'est beaucoup occupé de catalan depuis quelques années, me remplacera auprès de vous, et je suis assuré que vous ne perdrez pas au change.

En vous remerciant encore de votre lettre si aimable, je vous prie, Monsieur le Grand Vicire, d'agréer l'hommage de ma très haute consideration.

Alf. Morel-Fatio

Paris, le 4 juin 1906.

Un altre amich posteriorment repetí en nom de la Junta Organisadora l'invitació, y ens es venguda aquexa altra contesta:

Monsieur,

Je suis très touchè de votre aimable insistance et vous pouvez croire que si ce n'était ma santé qui m'impose de grands ménagements, je me serais fait un très grand plaisir d'accepter la si cordiale invitation qui m'a été adressée au nom du Congrès de la langue catalane. Malheureusement je suis tenu de suivre un traitement assez strict, et tout déplacement un peu lointain et prolongé m'est interdit.

Au reste, je suivrai de loin et aussi par l'intermédiaire de Mr. Saroïhandy, mon ancien élève et collaborateur, les très intéressants travaux du Congrés, qui ne manqueront pas de donner de résultats importants et qui feront honneur aux promoteurs de cette réunion.

Alfred Morel-Fatio

Paris, 3 sept. 1906.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Sí qu'es una llàstima que no puga venir l'egregi hispanòfil Morel-Fatio! ¡Prou que li agraim ab tota nostra ànima l'alt concepte que té del *Congrés*! Y ¡prou que hu son encoratjadors els auguris que'n fa!

Ha promès venir a n-el *Congrés* el catedràtich de l'Universitat de Pavia, Dr. Guarnerio, autor d'un preciós estudi sobre'l català d'Alguer, y mos llegirà *Nuovi studî sull'alguerese.*

També ha escrit que vendrà y presentarà una comunicació el catedràtich de l'Universitat de Messina (Sicília), Dr. Restori.

Lo metex ha dit que farà'l director de *La Revue Hispanique* de París, Mr. Foulché-Delbosc, conegut per son *Abrégé de Grammaire Catalane* (Barcelone, 1902) y per molts d'altres estudis d'erudició, y disertarà sobre les *traduccions catalanes de la Bíblia.*

S'es adherit igualment a n-el *Congrés* y hi prendrà part el catedràtich de l'Universitat Central, Dr. Bonilla Sanmartín, llegint un estudi sobre *Tirant lo Blanch.* [117]

D'Alguer, no sols vendrà N'Antoni Ciuffo, sino En Joan Palomba, professor d'instrucció pública d'allà, y haurà raó de *la gramàtica del dialecte modern alguerès*.

¡Sí que serà un gotx molt gran, sentir aquests catalans d'Alguer! ¡Quin abràs més coral els-e donarem!

El Dr. Menéndez Pidal ab data d'onze de setembre escriu a un dels membres de la Comissió Tècnica:

«Insistiré en tratar de las fronteras del catalán, tomando el punto en líneas generales, principalmente en el terreno histórico».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En Ramon Miquel y Planas, de Barcelona, fa temps que'ns anuncià una *Comunicació* sobre'ls relatius *que* y *qui*. Per descuyt involuntari no n'havíem donat conte.

En Diego Ruiz tractarà de l'*aptitut de la llengua catalana per les especulacions filosòfiques*.

El Dr. D. Cosme Parpal, catedràtich aussiliar de l'Universitat de Barcelona, parlarà de *les Gloses populars a Menorca*.

N'Amadeu Pagés, professor del Liceu de París, s'ocuparà del gran poeta N'Ausiàs March.

En Pere Vidal, de Perpinyà, sens dubte una de les persones més il·lustrades y un dels primers escriptors del Rosselló, estudiarà *l'influència francesa demunt el rossellonès*.

Mn. Blazy, Rector de Noedes (Conflent-França), estudiarà'ls medis de retornar y consolidar el català dins el Rosselló. Prou s'es mester.

El tema qu'havia de tractar l'amich N'A. Gili, de Barcelona, (*No hem de permetre que la nostra llengua sia esclava ni tributària de cap llengua estrangera)*, el tractarà Mn. Miquel Costa, perque En Gili l'ha hagut de dexar per falta de salut, desgraciadament.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 27.
La premsa catalanista.

Ha sostenguda una bella campanya a favor del *Congrés*, fentse seua aquexa idea, posantla demunt els núvols, escampantla tot lo qu'ha sabut, recomanantla ab tota l'ànima a tots els catalans.

Cal ferne un breu resum d'aquexa campanya, posant quins [118] son els periòdichs que l'han feta, segons les notícies que mos son arribades, per orde cronològich:

Sometent, d'Igualada, dia 28 de juliol ressenya'ls preparatius fets p'el *Congrés:* encarex la seua trascendència y que tots els catalans estàn a n-el cas de prendrehi part, d'una manera o d'altra.

La Veu de la Comarca, de Tortosa, el metex dia, resum els traballs preparatoris del *Congrès* duyts a cap, posa alguns dels temes novament presos y escita la gent a prendrehi part.

El novell confrare de Vilanova i la Geltrú, *La Costa de Ponent*, dia 4 d'agost posa una calenta escitació a sos lectors a ferse congressistes.

La revista mensual *Montserrat*, a n-el nombre d'agost, bax del títol «Per la nostra llengua», posa un article ple d'entusiasme, sobre'l moviment a favor del *Congrés* que's nota per tot arreu y els sabis estrangers que s'ofrexen a venirhi, y fa grans elogis de Monsenyor Carsalade com a futur congressista y llavò del nostre BOLLETÍ.

Llevor, de Sant Feliu de Guíxols, dia 11 d'agost, bax del títol «El Congrés de la llengua» feu una sèrie d'observacions fondes y encertades, esplicant com era que'l projecte del *Congrés* no havia tenguda encara tota la ressonància que calia, y deya que lo metex hauria succeit a Anglaterra y Alemanya. Creya que més envant els catalans en general y els catalanistes en particular se farien càrrech de la trascendència del *Congrés*, per l'entusiasme que'ls inflama el cor a favor de la llengua. Insisteix en la trascendència de l'idioma per la causa y pervindre de tot poble y el bé que hi pot fer el *Congrés*, confiant qu'aquest serà un èczit.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'article porta les inicials de N'Agustí Cases, amich estimadíssim, molt competent, pero una mica massa modest: lo qual l'ha retret de sostenir un *tema* o fer una *comunicació* a n-el *Congrés*, y es una llàstima.

El metex dia (11 d'agost), *La Veu de l'Ampurdà*, de Figueres, fa un resum del programa del *Congrés* y encarex la seua importància per la nostra llengua.

Dia 18 d'agost, *Llevor* torna a parlar del *Congrés*, ressenyant els traballs que's fan en tal sentit y el moviment que's nota a favor de l'idea, y escita la gent a ferhi costat y espal·leta.

Lo Geronès, de Girona, dia 25 d'agost, insistex en la trascendència del *Congrés*, y que, si ha trobada indiferència mès enllà de l'Ebre, ha despert interés a l'estranger, movent sabis filòlechs de diferents nacions a prendrehi part; y fa avinent a n-els gironins qu'estan a n-el cas de inscriure-se com a congressistes.

La Gazeta Montanyesa, de Vic, dia 1 de setembre, bax del [119] títol «Per la nostra llengua», parla, ab la seua acostumada competència y ab viu entusiasme, de l'importància y trascendència del *Congrés*, dient que la seua celebració es altament oportuna y que cal a tots els catalans ferhi costat de bon de veres y treure cara per una obra tan patriòtica.

El metex dia (1 de setembre) *Lo Camp de Tarragona* posa un article tot ardent a favor del *Congrés*.

La Conca de Barbarà, de Montblanc, fa un resum del *programa* del metex y esperona'ls lectors a ferse congressistes.

Sometent, d'Igualada, posa la *Convocatòria*.

Bax Penadés, del Vendrell, inserta un article ben valent, a favor del *Congrés*, insistint en la seua importància capital y escitant la gent a ferse congressistes.

El Pla de Bages, de Manresa, dia 6 de setembre, tot anunciant quins dies ha d'esser el *Congrés*, posa aquests quatre mots, que, per lo curts y afuats, transcrivim:

«Còm les palpitacions del còr donen fè de vida de les persones, la llengua dona fè de vida de les nacionalitats.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Es la llengua còm una escriptura que porta'l segell de la naturalèsa, es a dir, de Deu, que dona a Catalunya'l dret de sa personalitat, fonament de tots els altres drets.

«Catalunya no ha mòrt, perque la llengua catalana no ha mòrt; Catalunya reviu, perque la llengua catalana reviu; Catalunya ocuparà son llòc entre les nacionalitats del mòn, perque la llengua catalana comènsa ja a arreplegar son ceptre y sa corona.

«El Congrés internacional de la llengua catalana es com una festa de sa coronació.

«Aquèst congrés es pera Catalunya un acte mil vegades mès important, mès positiu y mès profitós que un miler de mitings polítics, mès que un miler d'articles periodístichs, mès que unes eleccions guanyades, fins mès que una esposició universal d'avènsos materials.

«Tots devèm contribuir al esplendor de la victòria de la llengua catalana».

El dia 8 de setembre, *Llevor*, de Sant Feliu de Guíxols, *Patria*, d'Igualada, *Lo Geronés*, de Girona, y *Lo Camp de Tarragona*, posen altres tants d'articles, plens d'entusiasme, insistint en la trascendència del *Congrés* per la causa de la llengua y de la Patria, l'obligació de tots els catalans de prendrehi part, interessants-hi de bon de veres, y donen conte del moviment que's nota a tot arreu a favor de l'idea.

El Poble Català, de Barcelona, periòdich que no veym gaire, sembla que diferents vegades ha parlat del *Congrés* ab [120] entusiasme, y que dia 11 de setembre donà conte del moviment que reyna a favor d'aquexa obra magna, estractant una conversada qu'un de sos redactors va tenir ab els bons amichs N'Algarra y En Pijoan, que son a Barcelona l'ànima de les *Comissions Organisadores*.

La Veu de Catalunya, ademés de tants articles com ha publicats a favor del *Congrés*, desde que s'inicià l'idea, ha seguit posant notícies y escitacions sobre la metexa, ressenyant totes les passes qu'ha fetes y fa, ajudantmos ab còs y cordes. Dia 15 de setembre, posà l'article següent:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«El Congrés de la Llengua»

«Conta l'incansable apòstol de la nostra llengua, tot energía, tot voluntat y tot fortalesa, que durant les seues expedicions per Catalunya ab el doctor Schädel, lo que a n'aquest més l'ha sorprès y entusiasmat, és l'amor que'ls catalans senten envers llur idioma. L'esfors y'l treball que aqui's fà pera la seva reconstitució —diu el filòlech alemany,— en cap altre país del mon és concebible.

«Si aquesta observació del sabi catedràtich de la Universitat d'Halle l'ha treta del tracte que ha mantingut ab nostres pagesos, ab nostres classes populars y montanyeses, lluny dels elements intelectuals directors del moviment resurreccional de la nacionalitat, ¿ab quina ponderació concebirà la nostra forsa'l doctor Schädel y els demés extrangers entusiastes de nostre idioma, quan se trobin assistint a les segudes interessantíssimes y de científica deliberació del Congrés internacional de la nostra llengua, que ab tant esclat de fruitoses esperances va apropantse?

«Un mes falta tant sols pera que en apoteòsich esplendor aparegui el triomf d'una terra que, sentint la seva vida y donantse compte de son *jo*, exalta la seva llengua com a Deesa miraculosa de son renaixement, com a primer element de sa vitalitat interna, fentne de son culte y de sa gloria la més gran y inqüestionable de les reivindicacions, aquella en la que may pot cedir, en els tractats de treva que pacti ab sos enemichs.

«Per sota tanta magnificencia y tanta veneració, —la veneració de tota una rassa, y la d'altres pobles que'ns envíen llurs sabis com a respectuoses Embaixades— ¡que ridícols apareixeràn aquells busca-rahons, despreciables inveterats de mals díes, d'odis retinguts, els detractors sistemàtichs, tots els escarnidors professionals, tota aquesta gentussa d'una pedantería atrotinada, qu'han intentat befar la nostra llengua catalana, y riure's de la grandiosa literatura qu'ha produida! ¡Y que'n quedaràn de ínfims, de insignificants, de imperceptibles, retuts als peus de la grandesa! [121]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«¡Quin renegar de condemnat el de tots aquells que, valentse de l'oficialitat d'un idioma, com tots respectable, han fet y han dit y han contrafet, desde les altures del Govern o desde les baixeses dels rotatius, desde les insustancialitats d'un discurs patrioter o desde un B. L. M. d'Alcaldía, pera malavetjar, ferir y aniquilar la llengua de Catalunya, la exaltada y beneida per homes de ciencia extraordinaria, vinguts de paisos productors de cultura y civiltat!

«Que la trascendència del Congrés ha d'ésser immensa, no n'hi ha pas cap dubte. L'arreplega d'estudis que's va fer, oferirà als ulls dels cegos —que encara'n queden— l'espectacle de la evidencia de son error. Que hi vagin, al Congrés, els aixalats d'esperit que no gosen escriure en sa llengua materna, creyent que ha d'ésser arreconada a la vida purament familiar. D'aquets, a València y al Rosselló encara n'hi queden molts; que hi vinguin, al Congres, a lliurarse d'aquesta esclavitut, a contemplar els extensos dominis de la llengua catalana, a admirar còm, durant el passat sigle, ha millorat fins al punt de ésser a mils de paraules reconstituides o guanyades y a mils els barbarismes perduts; a observar la perfecció lograda en la llengua parlada y la inmensa producció en la llengua moderna escrita; a veure y tocar, còm és llengua culta y ciutadana, necessaria en la ensenyansa, insustituible en la vida pràctica dels afers, y d'una riquesa que supera l'idioma oficial.

«¡Alcem els cors! El Congrés, ab sos estudis y ses festivitats, ab ses deliberacions y devassalls d'alegría, ab sos sabis y son poble, ab el talent dels organisadors y l'empenta de les gentades que s'hi inscriuen, serà una magna senyal de lliberació, un càntich al peu del Tabernacle de la Patria, entonat per la veu dels redimits.»

El metex dia 15, parlaren del *Congrés, La Almudaina*, de Palma de Mallorca y *Lo Camp de Tarragona*.

La Almudaina, bax del títol: —*Sugestiones; Congreso:*— descriu l'entusiasme que reyna a favor del *Congrés*, y diu qu'es una glòria per Mallorca que sia un mallorquí qui l'ha iniciat.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Lo Camp insistex en que tothom s'inscriga com a congressista, y diu que valdrà molt y serà eficacíssim l'esfors d'ingeni y de talent que tants d'escriptors de tendències, temperaments y nacionalitats diferents, desplegaràn a n-el *Congrés*, a favor de la nostra llengua benvolguda.

El metex periòdich, dia 22 de dit setembre, insisteix en ses alabanses y escitacions a favor del *Congrés* y diu, entre altres coses, totes aquexes: [122]

«Tot just fa uns quatre anys que, ab una espectació inmensa sentí Catalunya aquell crit de follia donat per Mossén Alcover en pro de la Llengua Catalana, posant en conmoció tots los pobles, fins aquells més llunyans, qui per un sol dia vegéren lluir sobre'ls séus cels les barres del nostre escut heràldich. Aquell crit desvetllà los ecos d'unes terres aparentment mortes, y les respostes s'han succehit, multiplicantse, espandintse, fent germinar la simpatia, apaibagant odis y rancunies, y tornant triomfanta y plena de vigor y jovenesa la llengua qu'havia parlat en tots los tons, durant la fecondíssima época mitjeval.

«Una creuada com la que s'ha empresa Mossèn Alcover, sols pot compararse ab una d'aquell[e]s aventures arriscades dels temps y llochs imaginaris contades per la llegenda.

«Emperò, l'esplet de la creuada promoguda pe'l sacerdot mallorquí, podía ningú prevéurel, ni calcularne l'importancia, que a hores d'ara ja és de véure, ni may per cap cantó arribarse, en ilusió sisquera, de que l'estudi d'una llengua com la nostra, hagués d'esperonar les inteligencies dels savis europèus qui's dediquen a la llingüística?

«Sobre'l cap d'aquell home venerable per un doble y múltiples motius han caigut, és veritat, los dicteris y motejaments dels esperits febles y caràcters maixans; però Ell ha tingut la forsa dels grans esperits; y vencent, com un hèroe llegendari, tota mena de turbonades y dificultats y entorpiments, ha lograt amansir les aigües remogudes, y vèure a flor aqueix ideal suprèm, inconscientment pressentit pe'l nostre poble, que Mossèn Alcover ha passejat per les terres catalanes de ensà y enllà del Pirinèu, com una bandera desplegada, y que han près per seua'ls

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

indigenes y externs qui, en admirable estol, se son compromesos a aixecarla fins al genit de l'honor, en lo proper Congrés Internacional.»

«Lo nostre verb mental, lo nostre esperit, l'ànima del poble català, aixecada, com per miracle, de devall dels carreus que la soterraven, y lliberta ja y revinguda, vol espais amples, horitzons inmensos y profons, desde hont fecondar y fer reviure'l nostre passat, y clama potenta l'adjutori de tots, pera que tots vejèm les iluminades vies que hem de fressar, si Catalunya no vol quedarse ressagada inutilment en l'entremitj del carrer de l'historia.»

Sa Llonja, de Palma de Mallorca, de dia 22 de setembre, també fa un viu elogi del *Congrés*, y esperona'ls lectors a prendrehi part.

Repetim que, si ometem cap article de cap periòdich qu'haja parlat del *Congrés*, es perque no es arribat a les nostres mans.

En general hem de dir que tota la premsa catalanista ha [123] publicat el *Programa* del *Congrés* y ha recomanat que s'inscriguen. També han publicat el *Programa* casi tots els periòdichs de Barcelona que surten en castellà.

---

§ 28.
Moviment congressista.

Les inscripcions. —Primer anaven a pas de bou; passada la primera desena de setembre, la gent s'es desxondida tant fort, que un dia ab altre se feyen de trenta a coranta inscripcions. Els derrers dies de setembre ja n'hi havia més de mil cinchcentes de fetes.

Una invitació. La Comissió Eczecutiva, dia 7 de setembre, va creure del cas convidar l'Honorable Consell Federal de les Valls d'Andorra, que té

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

per llengua oficial la catalana, a prendre part a n-el Congrés envianthi un representant.

L'Esposició del Llibre català. Les *Comissions Organisadores* han cregut que calia fer una esposició de tota la producció literaria de l'actual renaxement català, per posar a la vista de tothom la seua virtualidat y gran potència. Es una manera gràfica, incontrastable, irresistible, de provar que no tractam de ressucitar cap mort, sino d'afirmar y consolidar la vida d'una cosa tan viva com es la nostra llengua y literatura. Per tal motiu s'imposava l'esposició del llibre català, y per lo metex hem posat fil a l'agulla, comanant una empresa tan seriosa y trascendental a una colla d'amichs entusiastes y competents, constituintne cap y director lo benemèrit bibliotecari de la Biblioteca Arús, de Barcelona, N'Eudald Canibell, y tots plegats han comensada la gloriosa tasca.

Vetassí com en dona conte *La Veu de Catalunya*, dia 19 de setembre:

«Convocats per les comissions organisadores del Congrés internacional de la Llengua Catalana, van reunirse ahir, al «Ateneo Barcelonés» distingides personalitats literaries, bibliòfils, llibreters y editors de aquesta ciutat, al objecte d'organisar, ab motiu del esmentat congrés, una grandiosa manifestació de la Llengua Catalana escrita, que comprengui tot lo publicat en català desde'l renaixement ençà. A l'Exposició s'hi trobarà, donchs, la colecció de tot el Teatre, tota la Novela, la Poesía, la Premsa diaria y periòdica, les Arts gràfiques, obres científiques; en una paraula, tot, absolutament tot lo editat en català, desde [124] principis del sigle XIX, en els diversos paisos de llengua catalana.

«Pera portar a cap tan grandiosa exhibició, va nomenarse una Junta general que vetllés llur organisació, presidida pels eminents bibliographs, don Alfons Bonay, y don Eudald Canibell y don Ramon Miquel y Planas, aussiliats per tres distingits alumnes de la Càtedra de Literatura Catalana.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ademés figurarà en dita Junta don Lluís Pujol, professor del «Orfeó Català» pera dirigir tota la secció d'edicions musicals.

«L'esmentada Junta conta ja ab valiosos oferiments de col·leccions, edicions rares, llibreríes, etc. Sembla també que alguns particulars, revisters y editors faràn instalacions per son compte».

En Canibell ab sos companys de *Comissió*, En César Nieto, En R. Miquel y Planas y En J. Triadó Mayol, han endressada una *Circular* a tots els coneguts com a bibliòfils, demanantlos llur concurs per l'esposició bibliogràfica catalana.

Per la nostra part, dia 27 mos reunírem, a l'*Arqueològica* (Palma) ab En Joan Alcover, En Mateu Obrador y son fill En Bernat, En Josep Tous, llibreter, En Joan Muntaner, llibreter, N'Estanislau Aguiló, el M. I. Mn. Josep Miralles, En Pere Antoni Sanxo, essenthi representats En Felip Guasp y Vicens, En Jaume Garau y En Pere Sampol y Ripoll; y tractàrem de com ho hauríem de fer per aplegar tot lo imprès en mallorquí, de vuytanta anys ensà, y quedàrem entesos, constituint En Bernat Obrador com a delegat per fer la replega, ajudantli tots. Haventho comunicat a n-En Canibell, ho donà tot per ben fet.

Sobre tot, tenim coratge de qu'aquexa *esposició bibliogràfica* ha d'anar bé, com mos hi es anat fins aquí, gràcies a Deu, tot quant hem emprès.

Periòdichs novells (124)

Son tot una colla qu'han visitada la nostra Redacció: *La Aurora* de Manacor (Mallorca), *Sa Llonja*, de la Ciutat de Mallorca, *Catalonia*, de Barcelona, *La Costa de Ponent*, de Vilanova i la Geltrú, *L'Escut Emporità*, de la Bisbal, y *La Veu de Capellades*: tots en català fora'l primer, que surt en català y en castellà. A tots desitjam llarga vida y moltes de suscripcions, y ab tots establim el camvi. [125]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿Reviscola Valencia? (125-127)

La Veu de Catalunya, de 13 de setembre, dugué el telegrama següent:

Valencianisme.

«Comuniquen de València que a la sessió celebrada per aquell Ajuntament ha ocorregut un incident que ha acabat ab una victoria esplendent de les ideas regionalistes.

«El regidor senyor Guillot ha comensat un discurs fent us de la llengua valenciana.

«L'alcalde ha pretingut retirarli la paraula si seguía usant un llenguatge distint del oficial.

«Aquesta etzegallada del alcalde ha produit un gran esvalot. El públich ha protestat de l'actitut del alcalde y ha aplaudit al senyor Guillot y vitorejat a València.

«Els regidors sorianistes han apoyat al senyor Guillot.

«Per unanimitat s'ha aprovat una proposició, segons la qual s'autorisa a tots els regidors per parlar en valencià en les sessions municipals».

Arribà després *Valencia Nova*, de dia 15, y hi trobàrem ab gran pler d'ànima aquex articlet, que tot gojosos reproduim:

¡VIXCA VALENCIA!

«En el Consistori, celebrant sessió el pasat dia 11 la Junta de Asociats, resonà per primera vegada en un acte oficial, l'idioma d'Ausiàs March. En la casa del poble, sancionà la dita Junta, per majoria, el dret indiscutible que té tot ciutadà d'espressarse en sa llengua nativa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Al discutir l'asunte, perque hagué discusió, se donaren dos notes discordants y antipàtiques, que à nosatros nos importa recullir per la significació de les persones que les sustentaren. La una la donà l'Alcalde de València y l'altra un senyor Regidor, qu'es, per cert, una de les primeres figures en la Societat *Valenciana* «Lo Rat Penat».

«El Sr. Sanchiz Bergón pareix que digué, que l'ouir parlar en valencià li sonaba a separatisme... ¡Alto ahí, don Pepe! Protestém en tota nostra energía d'esta maliciosa suposició. En la casa de *Valencia Nova* parlém y escrivím en valencià; som regionalistes en tota l'ànima, y aixina y tot, no consentím baix forma alguna que'l Sr. Sanchiz Bergón, *en son càrrec y tot*, nos aventaje en amor a nostra benvolguda Patria, mare de tot espanyol. Pero ¡ah!... En cambi tenim la pretenció d'aventajarlo en carinyo a nostra sufrida y abandonada Valencia.

«¿Qué li pareix? [126]

«En cuant al Sr. Martínez Aloy, qu'es el Regidor alodit, nos permitirà que fem patent nostra indignació per la seua conducta, tractant d'oposarse a que'n lo Consistori, se parle la llengua valenciana; conducta incomprensible en un senyor que perteneix a una Societat que té com a oficial nostre llenguaje, que celebra les seues festes en valencià y que premia anyalment les poesíes escrites en l'idioma de San Vicent Ferrer (¡!). No tenim autoritat ninguna sobre'l Sr. Martínez Aloy, ni sobre la Societat a que perteneix, pero sí que podém dir lo que nosatros faríem en un soci de *Valencia Nova*, que observara pareguda conducta públicament. Pues... ¡sencillament nos faltaría el temps pera espulsarlo de la Societat! ¿Li pareix també bé?

«No obstant la eixida de tó dels dos senyors citats, *s'imposà el bon sentit* y els ecos regionalistes seguiren resonant en la Casa de la Ciutat honrant nostra nativa llengua, graciosa com ninguna y dolça com la mel.

«¡Obrím el pit a la esperansa!... Huy un pas, demà un atre, y poch a poch caminanhi, arrivarém al fí que perseguím.

«El regionalisme desperta alegre y busca el progrés, que tans enemichs té. Avant sempre, y en tota la força de nostros pulmons cridém:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«¡¡Vixca València!!»

El *Radical* d'En Soriano, s'es posat ubertament a favor del retgidor Guillot, campió de la llengua valenciana, y lo metex els altres retgidors de dita fracció, contra'n Blasco Ibáñez y los seus, ab *El Pueblo*, que's son declarats contraris a l'us del valencià en actes oficials. No sabem aont hem llegit que *La Voz de Valencia*, orgue dels catòlichs, s'es pronunciada a favor de l'actitut d'En Guillot. Mos n'alegraríem molt de que fos axí. Seria una llamentable equivocació dels catòlichs valencians dexar qu'una bandera tant simpàtica, de tanta de virtualidat y de tant de pervindre, romangués a València en mans d'En Soriano y los seus. No seria pitjor per la llengua valenciana, sino p'els catòlichs valencians. Per nosaltres es evident que'l pervindre de València està vinclat en la defensa y restauració de la seua llengua, y que a la llarga triunfarà el qui tenga dins el seu programa tal defensa y restauració. ¡Catòlichs valencians, pensauhi bé! ¡Per tot arreu la causa de les llengües populars està íntimament lligada ab la causa de la Relligió! ¡Hi està a la Bretanya, a Gascunya, a n-el Rosselló, a Catalunya, a les Balears, a les Vascongades. ¿Creys que no hi està a València?

¡Quina equivocació més feresta, creure que a València no es com a n-aquelles altres regions! [127]

En Guillot ha rebudes moltes felicitacions y enhoresbones de Barcelona y d'altres ciutats catalanes. Nosaltres li enviam la nostra, ben coral. No conexem En Guillot més que per l'acte qu'ha fet a favor de la nostra llengua; no volem aclarir quines son les seues idees en relligió; ens basta sebre qu'ha feta una bona obra, qu'ha donat un bon eczemple. Aquexa bon'obra, aquest bon eczemple a favor de la nostra llengua li alabam; just per axò li enviam la nostra més coral enhorabona.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'escursió ab el Dr. Schaedel (127-128)

En lloch d'una esploració general del territori català, com vàrem haver comensat, vérem que convenia més fer l'estudi detingut de cada regió y estudiar enguany les regions que poguéssem y dexar per un altr'any les altres. Les regions estudiades des de dia 3 d'agost fins a 12 de setembre, son les pirenenques, això es: Rosselló, Vallespir, Conflent, Capcir, Cerdanya, la Seu d'Urgell, Andorra, Ribera de Noguera Pallaresa (Sort, Llavorsí, Esterri d'Àneu, Isavarre, Alòs d'Àneu), Ribera del Noguera Ribagorçana (Vilaller), Ribera de Boí, Ribera de Cabdella, la Pobla de Segur, Conca de Tremp, Manresa, perquè'ns venia de passada, el Berguedà (Berga, Bagà, la Pobla de Lillet), la Vall de Ribes, el Ripollès, el Lluçanès, les comarques de Camprodon y Olot, l'Alt Empordà (Figueres, Campmany, Maçanet de Cabrenys) y Cadaqués.

A n-aquexes regions hem estudiada la fonètica y la conjugació; y molts dels amichs a n-e qui haviem comanat que'ns tenguessen la feyna preparada, mos han tengut un bon esplet de paraules y formes verbals: merexent especial menció En Juli Delpont, de Perpinyà, Mn. [Esteve] Casaponce, d'Arle, Mn. [Martí] Jampy de Prada (Conflent), En Josep M. Martí y sos companys, de Puigcerdà, En [Marian] Malagelada y En [Serafí] Casesnoves, de Sort, En Lluís Casesnoves de la Pobla de Segur, En [Ramon] Monrós, Mn. [Vicenç] Bosch y En [Jaume] Laforga, de Tremp y Talarn, N'[Josep] Esteva y En [Oleguer] Miró, de Manresa, Mn. [Lluís] Ribera de Berga, En [Pere] Pujol de Ribes, En [Antoni] Griera de Sant Bartomeu del Grau, En [Josep] Quatrecases de Camprodon, Mn. [Jacint] Costa de Rocabruna, En [Jeroni] Gelada, En [Josep] Saderra, En [Josep Maria] Garganta y altres d'Olot, En [Ignasi] Fages de Figueres, N' [Gregori] Artizà de Campmany y Mn. Bover de Vilabertran.

A moltes d'altres regions ens tenien preparada la metexa feyna, ¡Quina llàstima no haverla poguda aprofitar tota, aquest estiu! Axí metex l'aprofitarem encara, si Deu ho vol. Per això, que la mos enviin, tot d'una que puguen, directament a Mallorca, o, [128] si'ls es més fàcil, a câ-

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

N'Àlvar Verdaguer (Rambla del Centre, 5, Barcelona): aquest gran benefactor de l'Obra del Diccionari, sempre tant dispost a secundar totes les empreses a favor de la nostra llengua.

Ab el Dr. Schädel som quedats satisfectíssims de l'estudi fet a n-aquelles regions, y de l'amabilidat qu'hem trobada per tot, y de l'entusiasme y mil atencions ab que mos han rebuts els catalanistes de per tot arreu. Mil gràcies a tothom.

Ara no més donam aquest brevíssim resum. Passat el Congrés, publicarem, si Deu ho vol, el diari, fil per randa, de tota la nostra escursió, y en sortiràn de verdes y de madures.

Ara com ara ens cal donar les gràcies a la revista *Sembra*, de Terrassa, y *La Costa de Llevant*, que la primeria d'agost insertaren la nostra *Circular* aont demanàrem a n-els amichs de les diferents regions que'ns preparassen materials per l'estudi qu'anàvem a fer ab el Dr. Schädel. Mil gràcies a tots els altres periòdichs que donaren noves de la nostra escursió y escitaren la gent a que'ns rebessen bé y ens tenguessen la cosa preparada, y després donaren conte del nostre pas per les diferents regions, entre'ls quals hem de mencionar el *Cim de l'Estela*, de Berga, el *Pla de Bages*, de Manresa, *El Deber*, d'Olot, y sobre tot, *La Veu de Catalunya*, que parlà de la nostra estada a Puigcerdà, Sort, Tremp, Manresa y Figueres, y dia 24 d'agost ens publicà la carta que dirigírem desde Sort a n-els amichs que'ns preparaven materials, que, resultantmos impossible, per falta de temps, recórrer tot el territori català, no més recorreríem la part que poríem, y dexaríem la resta per un altr'any.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Uey! (128)

Aquest nombre, encara que servesca per dos mesos, no més té *setze planes*, perque l'escursió filològica ens ocupà tot l'agost y dotze dies del setembre; y ara la feynada de preparar el *Congrés* y les demés atencions professionals, no'ns han dexat temps per ordenar el diari de dita *escursió*, qu'es capaç de tenir més de trenta planes, y el donarem, si Deu ho vol, passat el *Congrés*, juntament ab la relació d'aquest. ¡Figurauvos si hi quedareu rescabalats d'aquexes setze planes manco, qu'ara vos donam!

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1906

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[129][*]

L'Obra del Congrés de la llengua catalana (129-134)

§ 29.

A la crema.

LA CONVOCATORIA. —La qu'havíem feta dins el desembre, la reproduírem ab les modificacions que hi calien, y la vàrem escampar per tot arreu dins agost y setembre. Era un fascicle de 8 planes en fol, que duya, ademés de la *Convocatòria*, els *Temes* y *Comunicacions presentades al Congrés* en les *Seccions filològica-històrica, literària* y *social-jurídica*, les *Bases qu'han de regir el Congrés*, y el *Programa de les tasques* y *festes* congressístiques.

Era indispensable fer avinent ab temps tot axò, per que tothom sabés fites clares de lo que's tractava.

---

[*] Tom III. —Octubre-novembre de 1906. —N. 7.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

LES INSCRIPCIONS. —S'en hi abocaren tants a ferse congressistes els derrers dies, que'l dijous, dia 4, n'hi havia 1.500, y el dimecres qui vengué, dia 10, ja foren 2.750. Tancat el termini d'inscriure-se com a *congressistes actius* dia 8, llavò arribaren els inscrits fora de Barcelona y els *honoraris*; y entre tots, com s'inaugurà'l *Congrés*, arribaren a prop de **3000**. Y foren molts que no's desxondiren fins a la derreria, quant ja estava tancada l'*inscripció*, y romangueren defora. Si no tancam dia 8, no seria estat jens estrany arribar a **quatre mil** congressistes.

LA PRENSA CATALANISTA. —En la relació que férem, a n-el *Bolletí* passat, de la campanya a favor del *Congrés*, ens passaren per alt quatre articles ben calents y afuats: un de *Lo Geronés* de Girona, de 21 de juliol, un altre de la *Gazeta Muntanyesa* de [130] Vic, de 24 del metex més, y altres dos de *El Deber* d'Olot, dels 14 y 21 anteriors. Es segur que s'en publicaren d'altres que no mos arribaren.

La nostra Prensa no sols seguí, sinó qu'accentuà y enardí la campanya a favor de la nostra *Obra*, fins que s'obri el *Congrés*. —*Valencia Nova*, de València metex, dia 1 de setembre publicà un article a favor del *Congrés*. —*La Costa de Llevant*, de 29 de setembre, bax del títol *Per la nostra llengua*, fa un resum de tots els traballs preparatoris del *Congrés*, escitant a inscriure-s'hi. —*El Pla de Bages* de Manresa, de 3 d'octubre, bax del títol *La comarca de Bages en el Congrés Internacional de la llengua catalana*, esposa la part activa qu'aquexa *comarca* va a prendre a n-el *Congrés*, y fa grans y merescudíssims elogis del P. Nonell y del P. Casanovas, encarint els estudis filològichs del primer sobre'l català, y llavò retreu el contingent de congressistes que dona aquella *comarca*. —*Lo Camp de Tarragona*, de dia 6 d'octubre, posa una volta més de relleu la trascendència estraordinària del *Congrés* y els grans preparatius que s'hi fan, y dona un estracte de les *adhesions notables*, de l'*organisació* congressística y de tot lo que puga interessar a n-els inscrits. —*La*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Almudaina de Mallorca, dia 10, dedica una secció a donar noves del *Congrés* y del contingent que envia Mallorca a l'esposició bibliogràfica catalana (uns 500 volums); dia 12 posa la llista dels congressistes mallorquins, que son prop de **docents**, y dia 13 posa'l programa de *tasques* y *festes* del *Congrés*. —*Lo Geronès* de Girona, de dia 6 y 13, dedica articles y un ampla informació sobre els preparatius y programa del *Congrés*, y lo metex fan, dit dia 23, *El Deber* d'Olot, *El Baix Penadés* del Vendrell, *La Gazeta Muntanyesa* de Vic, *Sometent* d'Igualada, *Lo Camp de Tarragona, Llevor* de Sant Feliu de Guíxols, y *La Costa de Llevant* de Canet de Mar. —*La Veu de Catalunya, El Poble Català* y demés periòdichs afectes, casi cada dia dediquen, desde la derreria de setembre, una secció a n-el moviment congressístich, per satisfer l'ansiedat de llurs lectors entusiastes y per fer costat a la *Junta Organisadora*, que té qu'haver de comunicar mil coses a n-els *inscrits*. —Gran servey ens ha fet ab això la nostra Prensa. —Periòdichs estranys a la nostra causa, com *El Diario del Comercio*, publiquen articles laudatoris del *Congrés*. —Per tenirne una bona informació, els principals periòdichs de Lisboa y Oporto envien representants, segons *La Veu de Catalunya* de dia 15.

L'OPINIÓ PÚBLICA. —Com més s'acosta l'apertura de l'assamblea el públich s'hi va ficsant més y més, y els dies 10, 11, 12 y [131] 13 el *Congrés* ja es la preocupació de tothom. Tot Deu en parla, y hi fan mil comentaris; y fins y tot els elements estranys a n-el catalanisme s'hi infunden, demanantse ells ab ells: —Pero ¿qu'arribarà a esser això del *Congrés*? —Alguns *apreciables* senyors d'aquest pelatge, topen el venerable valencianista D. Teodor Llorente, vengut aposta per assistir a n-el *Congrés*, y li diuen: —¡D. Teodor! ¿vostè per aquí? ¿y que també s'es fet separatista? —Jo, els-e contesta D. Teodor, no vullch perjudicar les questions. So vingut per estudiar qu'es això del *Congrés*. Jo lo que'ls-e puch dir, es qu'aquí trobe vida, entusiasme, ardor per una idea, qu'es lo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que falta a Madrid. Si Madrid no fos axí com es, a Barcelona, a Catalunya, no hi hauria lo que hi ha.

Pochs dies abans del *Congrés*, *La Veu de Catalunya* publicà lo següent: «Tenint en compte l'Administrador de Correus l'importancia que alcansarà'l Congrés de la Llengua Catalana que en breu se celebrarà a n'aquesta ciutat, y que concorrerà al mateix un nombre considerable d'espanyols y estrangers, ha decidit, com a prova de consideració a n'els congressistes, que durant els dies en que tindrà lloch el Congrés, funcioni en el palau en que se celebraràn les sessions una Estafeta de Correus, servida per tres inteligents empleats que, ademés d'altres idiomes, posseiexen el català.» «Ens sembla molt bé.»

LES NOSTRES OFICINES: —Era un gust y un encant passar per aquell pis segón del n.º 2 del carrer alt de Sant Pere, els derrers dies de setembre y primeria d'octubre, fins que's trasladaren dites *oficines*, dia 13, a n-el *Palau de Belles-Arts*. Aquell'escala, tan estreta y enfilada, era com un riu de gent: uns que pujaven, altres que devallaven, y les primeres sales del pis, gayre bé sempre, plenes d'en gom en gom de gent qu'anava a *inscriure-se* ò a cercar *programes, cèdules d'identificació, carnets*; y els de la *Junta Organisadora* que casi sempre hi arribaven ab les butxaques plenes de diners dels qui les havien comanat que'ls inscriguessen. ¡Pobres membres de la *Junta*! No's porien girar derrera, de feynes y empirreumes y maldecaps, y tothom les demanava coses, un d'un vent, l'altre de l'altre. Vos assegur que no porien badar jens: o estaven en junta o demunt les cames, anant d'assí y d'allà, per donar cap y recapte a tot.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

EL FASCICLE PROGRAMA. —Ab una gran llestesa y un gros mirament, la Junta publicà y repartí a cada congressista, la primeria [132] d'octubre, un fascicle gentilment estampat, aont hi havia tot lo qu'interessava sebre o era bo que hu sabessen els congressistes, bax dels següents epigrafs: *Comissions Organisadores (Tècnica, Econòmica, Administrativa, Eczecutiva); Programa de les tasques y festes del Congrés; Organisació; Traballs; Festes; Sessions solemnes y Recepcions; Esposició bibliogràfica; Viatges; Escursions; Reglament; Conclusions provisionals dels temes a discutir* en les tres seccions (*filològica-històrica, literària* y *social-jurídica*); *Comissions presentades* y lletgidores a les metexes seccions; y quatre gravats preciosos: a*)* l'escala d'honor de Casa-la-Ciutat y gran sala del *Concell de Cent*, aont s'havien de fer l'inauguració; *b*) el *Palau de Belles-Arts*, aont s'havien de celebrar les sessions ordinàries; *c*) *l'entrada al Park-Güell*, aont havia d'esser la *Garden-Party*, *d*) y el *Palau de la Diputació provincial*, aont havia de fer la sessió de clausura.

S'allarga el termini de presentar esmenes. Segons el *programa*, acabava tal termini el dia 9; pero hi havia congressistes que no reberen el fascicle fins dia 7 y alguns dia 8 y altres dia 9. Aquests no tenien temps material d'haver estudiades les conclusions y presentar les *esmenes* que'ls ocorreguessen. Per tot axò la *Junta* resolgué allargar el termini de presentarne fins dia 13 el vespre.

AUMENTEN LES ADHESIONS. —Com més s'acostava'l *Congrés*, més en venien y de ben importants, com la del Ministre d'Instrucció Pública de Colòmbia, Ecm. D. Josep Rivas Groot, el Director del *Banc de Comerç* de dita nació, D. Antoni Gómez Restrepo, el Comte de Doña Marina de Madrid, y el de Peralada de Mallorca, el Rector de la Universitat de Palerm (Sicília), els Rdms. Srs. Bisbes de Solsona y la Seu d'Urgell, *Orfeó Catalunya* de Cassà de la Selva, R. S. Econòmica d'Amichs del País de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mallorca, els Ajuntaments de Pollença (Mallorca) Felanitx (Mallorca), Sabadell, Manresa, Badalona, Figueres, el Dr. Fastenrath de Colònia, el Dr. Antoni Pikhart de Praga (Bohèmia), el Dr. L. Consiglieri Pedroso de la Reyal Societat de Geografia de Lisboa, el Dr. Monaci de Roma, al Dr. Farinelli d'Innsbruck, y llavò lo més granat de Barcelona: «La Lliga Regionalista», «L'Unió Catalanista», Col·legis de Farmacèutichs, Notaris y Advocats, Reyal Associació de Cassadors, Acadèmia de Jurisprudència, cambra de Comerç, Círcol Eqüestre, Ateneu Barcelonès, Foment del Traball Nacional, Jochs Florals, Econòmica d'Amichs de País, Acadèmia y Laboratori de Ciències Mèdiques, *Diario de Barcelona*. Casi totes aquexes corporacions y personalidats s'inscrivien ademés com a *congressistes honoraris*, pagant una cuota de 50 pessetes. [133] y alguns d'ells de 100 pessetes. També ho feren gent grossa de Barcelona, com l'Ecm. Sr. Duch de Solferino, MM. II. Sra. Marquesa de Dou, Comte de Serra y Sant Iscle y Baró de Quadres, y els Srs. Cucurny, Batlló, La Cambra, J. Sensat y fills, Pere Milà, Dr. S. Roca, Conde Puerto y C.ª y molts d'altres, com se veurà en sortir el volum del *Congrés*.

OFERIMENTS —*La Companyia Anònima de Tranvies* s'oferí a dur de franch els congressistes, el dia del dinar dalt el Tibidabo, desde la Plassa de Catalunya fins al peu del funicular; l'*Associació Musical de Barcelona* a donar un concert a n-el Teatre Principal en obsequi dels congressistes; y el *Teatre Romea* una funció de gala p'els meteys.

CANVI DE LOCAL DE L'INAUGURACIÓ. —Ab la gran gentada que s'abocà'ls derrers dies a inscriure-se, mos trobàrem que la gran *sala del Concell de Cent* no era suficient ni d'un bon tros per la gent que s'hi presentaria. Allà tot en gros, estant estrets, hi caben unes sicentes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

persones. Y érem prop de tres mil congressistes. Calculant que n'hi hagués la mitat que no's presentassen, sempre resultava qu'aquell local no bastava per la mitat. Alguns de la *Junta Organisadora* imaginaren que tot s'arretglaria apellant a la cultura y bon seny dels congressistes, fentlos un manifest que'ls qui, en anar a la inauguració, trobassen plena dita gran sala, no volguessen aficars'hi ni s'hi aglopassen, sino que fessen el sacrifici de tornarse'n, sense moure renou ni protestes. Estàvem segurs de que'ls congressistes haurien fet tal sacrifici; però el cas era que la prudència que les suposàvem de que no s'abocarien y evitarien un conflicte, l'havíem de tenir nosaltres, de no demanarlos tal sacrifici y evitar tot conflicte, cercant un local més gran. N'hi ha a Barcelona: la gran sala de *Belles-Arts*, la *Nau Central* del Park, y la gran sala de la Llotja. Aquesta ni l'altra, axò es, la segona, no tenen sistema d'iluminació, y havia de costar massa posarn'hi; la de *Belles-Arts* en té, però hi instalaven l'esposició bibliogràfica, y, per dur aquesta a n-el *Restaurant del Park*, per eczemple, ab tot y esser tan avinent, no hi havia temps ni medis per poderlehi inaugurar l'hora. No hi havia altra solució que anar a n-el Teatre Principal, aont se poden compondre unes dos mil persones, y, pagant una cantidat relativament mòdica, tot ho tendríem a punt de pastora mia. Axí ho va resoldre la Junta Organisadora, dia 11, després d'anar a veure l'amich Graner, qui comanda el Principal, y ademés l'Ajuntament, el qual, el metex [134] dia acceptant ab gust tal solució, acordà per unanimidat assistir en corporació a l'acte d'apertura del Congrés. Vetassí perque's feu aquesta a n-el Teatre Principal.

LA ESPOSICIÓ BIBLIOGRÀFICA. —Allà n'hauríeu vist de moviment dins aquella sala inmensa de *Belles-Arts*: vitrines grandioses a dreta y esquerra, caxons y caxes y paquets a l'uf d'assí y d'allà; esteses inmenses de llibres demunt taules, catalogantlos una colla de joves ben axerits, bax de la direcció d'En Canibell y En Ruiz: gent qu'enllestia la decoració y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

endiumenjament de la gran sala y distribuia les vitrines, bax de la direcció d'En Triadó; col·leccionistes de llibres y impresos qu'ordenaven llurs instalacions, y tothom ben atrafegat, cadascú per son vent, y, lo que no sol faltar may en casos consemblants, molts qui badocaven...

CONGRESSISTES QUE COMPAREXEN. —Nosaltres compareguérem dia 10, y no fórem els primers. Dia 11 y dia 12 s'en presentaren a flotons, y dia 13 a centenars, y seguí l'afluència els dies 14 y 15. Devers dia 10 arribà l'eximi poeta y patriarca del renaxement literari valencià, En Teodor Llorente, acompanyantlo el professor de l'Universitat de València, D. Vivenç Manxo; dia 11, el professor del Liceu de Versailles, J. Saroïhandy; dia 12, Mr. Foulché-Delbosc, director de *Revue Hispanique*, de París, En Pompeu Fabra, Fr. Lluís Fullana de Benissa (Alacant), Mn. Costa, En Joan Alcover, En J. Torrandell, Mn. Aguiló de Manacor, Mn. Riber catedràtich del Seminari de Mallorca, M. I. Mn. Vicenç Serra Rector del Seminari d'Eivissa, y En Palomba d'Alguer; el dia 13, Mn. Casaponce Rector d'Arle, Mn. Blazy Rector de Noedes (Conflent), En Pere Vidal y En Juli Delpont de Perpinyà, N'Amadeu Pagès, professor del Liceu de La Rochela, el Dr. Bonilla y Sanmartín[,] catedràtich de l'Universidat Central, Mr. Calmette professor de l'Universidat de Montpeller, el Dr. Pere Enees Guarnerio catedràtich de l'Universidat de Pavia, N'Antoni Ciuffo d'Alguer, N'Àngel Sallent, de Terrassa: En Mateu Obrador y son fill En Bernat de Mallorca, y altres, contant no més els autors de *temes* y *comunicacions*.

Eren acabats els *Preliminars*; anàvem a comensar el cos de l'*Obra*. [135]

****

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Primer Congrés Internacional de la llengua catalana

(135-254)

13-18 octubre 1906

Dia 13. —La inauguració.

Ara anam a fer una mica de contarella de lo qu'es estat el *Congrés*, espressant lleyalment l'impressió nostra y d'altres que sentírem y recullint sobre'ls punts culminants la dels principals periòdichs que n'han parlat y hem poguts haver.

Després de dos anys y nou mesos de trafech ferest, d'anades y vengudes de Mallorca a Barcelona y de Barcelona a Mallorca, després de tantes de corregudes y de passes donades y de centenars de cartes escrites a tot Deu, després de tants d'afanys y cloquejaments de cap, anàvem a inaugurar el *Congrés*. Ja hi érem.

L'hora estava donada a les deu de la nit. A les nou ja hi havia una gran gentada devant el Teatre Principal, per esserhi a temps, per poder prendre lloch; pero les portes eren tancades. Hi havia tot una colla de municipals de cavall y de peu, de gran gala, que vel·laven la cosa. A les nou y mitja s'obrin les portes, y tot una riuada de gent s'hi aboca, guardant l'orde més absolut, y ab un instant s'umplen les butaques, els *palcos* y galeries de tots els pisos, la *cassola*, tots els corredors. Allà hi vèyeu totes les classes y categories socials, grans senyors, obrers, senyores, capellans, frares, capitalistes, homes de ciència, industrials; y tothom xalest, brollant d'entusiasme ab l'alegria pintada demunt. ¡Quin cop de vista més grandiós, esplèndit y enlluernador presentava aquell local inmens, magnificament endiumenjat y il·luminat a l'uf. Del paladar de l'escenari devallava una bandera catalana colossal, casi de banda a banda, arribant fins abax de tot, derrera la gran taula de la Presidència, a manera de dosser solemnial.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«La mirada de l'espectador s'extenia joiosament per la sala, plena de claror, sobreixenta de públic, caldejada d'entusiasme.

«Les dames catalanes, les nostres dones hermosíssimes, hi estaven representades brillantment.

«Les localitats eren insuficients pera enquibir a la multitut que traspassà la portalada del Teatre Principal.

«Entre la concorrencia s'hi veien les més distingides personalitats de la nostra capital y de les comarques catalanes.

«Els amichs se saludaven y s'estrenyien les mans y's deien franques paraules d'alegria.

«Una remor febrosa ressonava en el local.

«Allí's rebia l'impressió d'un poble renaixent, aplegat per [136] l'amor a la parla nacional, al verb robust de la seva ànima esperansada.» (*Poble Català*, 14 octubre).

Els senyors de la Junta Organisadora estaven repartits p'els diferents endrets per donar cap a tot: uns a l'entrada, altres per les escales, corredors y punts de més concurs, altres a la sala de descans del primer pis, aont s'aplegaven les corporacions y entitats convidades.

A les deu y mitja entren a la gran sala d'espectacles les Juntes Organisadores, Ajuntament, Diputació y demés corporacions representades, obrint el pas Mn. Alcover ab el Batlle de Barcelona a un costat y el President de la Diputació Provincial a l'altre.

Esclata «un aplaudiment llarc, sorollós, inacabable: En mitg d'una ovació continua y atronadora pujaren a l'escenari. A les hores un senyor congressista cridà: —¡Visca la llengua catalana!... Y un *visca* inmens, axordador, retrunyí en tota la sala.» (*Poble Català*, 14 oct.)

«Presideix Mn. Alcover, tenint a la dreta el Canonge Casanyes en representació del Cardenal, Dr. Rubió, Sr. Llorente, y a l'esquerra el President de la Diputació Sr. Sostres, el Batlle Senyor Sanllehy y Mn. E. Casaponce del Rosselló» (*Veu de Catalunya*, 13 oct.).

Seuen devant la Presidència, els Tinents de batlle senyors Layret, Giner de los Ríos, Pinilla, Bastardes y Magrinyà; els Regidors Puig y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Alfonso, Ventosa y Calvell, Rahola (Pere), Peris, Duran y Ventosa, Carrarach, Pla y Daniel, Roca, Rubió, Fuster, Rovira, López, el Diputat a Corts En Soler y March, el senador senyor Abadal, els diputats provincials senyors Gil Saltor, Pi y Sunyer, el President de la Cambra de Comerç Sr. Monegal, y derrera la Presidència els filòlechs y escriptors de fora, venguts per prendre part a n-el *Congrés*.

«Mentres se posaven en els seus llochs les personalitats anomenades, les salves d'aplaudiments se repetexen en esclats sorollosos.

«Al cap d'uns quants minuts s'aixeca l'alcalde de Barcelona senyor Sanllehy, qui declara oberta la sessió, pronunciant concises frases en lloansa del Congrés, del que digué que era una gran obra de cultura y una gloria pera'ls seus organisadors y pera la ciutat de Barcelona.

«Don Jaume Algarra llegí una memoria, en la que s'expliquen els origens, la finalitat y'l caràcter del Congrés y's fa historia dels traballs realisats per la Comissió executiva.

«Justifica'l caràcter internacional del Congrés en el fet de que avui existeixen catalans a Espanya, a França y a Itàlia, ademés de [137] que pe'l seu fi científic hi poden prendre part els homes estudiosos de totes les nacions.

«El traball del senyor Algarra fou molt aplaudit.

«A l'alsarse'l doctor Alcover, que presidia, 'l public se posà de peu y prorrompé en una aixordadora salva de picaments de mans que's perllongà una bona estona entre crits de «Visca mossén Alcover!»

«Quan l'ovació delirant apaibaga, l'incansable propagador de l'obra del Diccionari català, ab veu emocionada, però vibrant y ferma, llegí el discurs següent, interromput per continuus aplaudiments.» (*Poble Català*, 14 oct.)

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Discurs Presidencial.

Per la memòria qu'acaba de llegir lo senyor Secretari, bé's veu lo qu'hem fet y traullat per preparar aquest *Congrés Internacional de la llengua catalana*. Pero ¿qui érem nosaltres per atansarmos a promoure'l? ¿quins títols, quina autoridat teníem per cridar a capítol catalans, valencians, rossellonesos, balears, algueresos, filòlechs y escriptors d'altres nacions, per aplegar els amichs y constituir ab ells juntes y comissions, y tocar a totes les portes, y comprometre gent de totes bandes, y posarho tot en revolt? En tenim un de títol que no creym que negú el mos posi en corantena: l'amor a la nostra llengua, l'estrènua, l'escelsa, la gloriosa, la nostra benvolguda llengua catalana. L'autoridat que dona l'amor d'una cosa devant tots els qui senten aquella metexa amor, aquexa es la nostra autoridat. No'n tenim d'altre de títol, no'n tenim d'altra d'autoridat. Que'ns heu reconeguda tal autoridat y tal títol, massa que hu demostra l'acte metex qu'estam celebrant, aquexa sala inmensa, prodigi de pompa y d'esplendor, qu'ompliu de gom en gom, y l'entusiasme que, fa mesos, vibra dins aquesta gran ciutat, dins tot Catalunya y qu'ha trobat èco, gràcies a Deu, dins totes les terres que parlen català y dins els grans centres d'il·lustració d'Europa. Sí, som amadors de la llengua catalana; l'amor a n-aquexa llengua'ns ablama'l cor, y ens fa fer tot lo que feym. No, no es odi a res ni a negú lo que'ns mou; no som una negació. Es amor el nostre mòvil; som una afirmació. No una afirmació irreflecsiva, a l'ayre, baubetjant, sino una afirmació ab tota conciència, madura, categòrica, radical, incontrastable; una afirmació d'aquelles que no afluxen ni cedexen may ni reculen un pel en res ni per res, en que'l mon se giri demunt devall. Som l'afirmació de l'eczistència de la nostra llengua y del seu dret inviolable, ilegislable y imprescriptible a viure com qualsevol de les grans llengues neollatines ses germanes, el [138] dret de viure com cal a les persones lliures y a les reynes, el dret de reynar pacíficament, sense destorb, trava ni contrast de cap classe,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dins tot lo seu territori, ab totes les honors y prerrogatives y preeminències que li pertanyen. Sí, l'estimam la nostra llengua ab tota la nostra ànima. La volem axí com es per la seua avior, per la seua naxensa, per la seua història gloriosíssima... La volem honrada dels propis, respectada dels estranys, lliure de tot esclavatge, franca de tota tutoria, neta de tota deturpació y de tot estrangerisme, sia d'ont sia. La volem polent, esplèndida, llampant, inagotable, plena d'ecsís y de dolsor, brollant de tot vent vida, briu y delit, coronada de totes les resplandors, magnificències, filigranes y sublimitats de l'alta literatura, escorcollada de rel, aclarida en tots conceptes y enaltida com cap altra del mon per la ciència filològica... Per amor a tot axò, senyors, per arribar a tot axò, hem convocat y celebram aquest *Congrés*, per encendre y ablamar més y més en l'amor d'aquexa llengua els cors dels qui la parlen; per veure si logram qu'aquexa amor siga més d'obres que queden, que no de paraules que'l vent s'en du; per promoure per tot arreu l'estudi científich y literari d'aquexa llengua; pero no un estudi qualsevol, demunt demunt, de per riure, boldronetjant aquí y allà, sense pla ni ordre, sino un estudi acorat, a fondo, de sol a rel, obstinat, ab tota l'ànima, de cap a peus, bax un pla complet y acabat, rigurosament científich... Per axò hem convocat y celebram aquest *Congrés*, per veure si arribam a fer comprendre a la gent catalana, a la gent que's diu y es entusiasta d'aquexa llengua, que tal estudi ha d'esser un'obra verament nacional, aont tots, cadascú segons la mida de ses forses y son radi d'acció, hem de prendre part, tots hi hem de contribuir, posant tothom a n-el servici de la restauració y enaltiment de la llengua catalana les nostres facultats, les nostres potències, els nostres estudis, els nostres conexements, tot lo que som, tot lo que porem... ¿Tal volta l'obra de la restauració, reintegració y enaltiment d'una llengua no demana, no reclama, no eczigex tot axò dels qui pretenen, dels qui's fan grossos de pretenir tal restauració, reintegració y enaltiment? Per axò hem convocat y celebram aquest *Congrés*; per dir y repetir de bell-nou, devant els catalans d'Espanya y de França, devant els balears, valencians y algueresos: —¡No tenim diccionari ni gramàtica! Y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caldria tenirne; no tenim més que essays d'aquexes dues grans obres que la dignidat de tota llengua reclama. Tenim centenars de col·laboradors que'ns repleguen materials per aquexes dues obres; —tenim més de docentes mi cèdules lecsicogràfiques y gramaticals replegades… Pero no hi tenim encara, ni d'un bon tros, totes les [139] qu'hem de menester, totes les que pertoquen..... Cal replegarne moltíssimes més. Cal fer tal replega dins totes les comarques que parlen català. Dins algunes ja està feta; dins altres s'està fent; pero n'hi ha una pila aont ni s'es comensada tal replega. ¡Es precís dirho ben clar y ben fort! Son moltes encara les comarques, no parlem de València, Balears y Rosselló, sino de la metexa Catalunya espanyola, aont no hi tenim casi cap col·laborador; aont no s'hi es comensada la replega del vocabulari ni de les formes gramaticals... ¡Fills de la Pàtria! ¿com voleu que's fassen el diccionari y la gramàtica, si no'ns vé el vocabulari ni les formes gramaticals de totes les comarques de la llengua? Y ¿com han de venir, si negú's cuyda de replegarles? Les escursions filològiques qu'un pot fer per tot el territori, basten, tot lo més, per ferse càrrech de la fesomia general y especial y de la pronunciació que presenta la llengua a cada comarca; no per trobar totes les formes, y menys el vocabulari. Això hu han de replegar els entusiastes de la metexa comarca, cadascú de nosaltres lo de la nostra. Y si no hu replegam nosaltres, ¿qui hu replegarà? ¿els de fora de casa? ¿els estranys? els qui no parlen la nostra llengua, els qui no la conexen ni'ls interessa? Qui les ha de replegar, fills de la Pàtria, les formes gramaticals y el vocabulari de la nostra llengua, si no hu replegam nosaltres?... Per això hem convocat y celebram aquest Congrés, per veure si logram que tots els qui's diuen amadors de la nostra llengua, se resolguen d'una vegada a donarse les mans, a fer tots un cos per moure per tot arreu, per dur avant, per portar a terme la restauració, reintegració y enaltiment de la llengua catalana, traballant cadascú segons totes les seues forses, segons tota la seua possibilitat. Sí, tots podem y devem haverhi de prendre part; tots podem y devem haverhi de contribuir. Cap fill de la Pàtria s'en pot y s'en deu haver d'escusar. Moltíssimes de coses se necesiten per dur avant, per dur

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a cap aquexa obra colossal, gegantina, heroyca. S'es mester ciència, talent, geni, il·lustració, influència social, prestigi, diners, y sobre tot, coratge ablamat y voluntat inflecsible per posar a n-el servici d'aquexa causa santa tot lo qu'un té, tot lo qu'un pot, y no dexarho may ni afluxar jens en tots els dies de la vida, per res ni per negú, vinga lo que vinga, en que'l pern del mon se rompe y se besi el cel ab la terra. El qui té talents, hi ha de posar aquests talents; el qui té conexements científichs, hi ha de posar aquests conexements; el qui té geni artístich, hi ha de posar aquex geni; el qui té influència social, hi ha de posar aquexa influència; el qui té diners, hi ha de posar diners... Ab una paraula, tots els qui's diuen amadors de la llengua catalana, cal que s'hi demostrin, no sols [140] de paraula, sino també ab les obres. ¿S'es mester replegar el tresor inmens de paraules y formes gramaticals de tots els sigles y de totes les comarques? ¿Qui es que no'n pot replegar a un punt o altre? ¡Donchs, a replegarne tots! ¿Se necessiten conexements científichs fondos, per aprofitar, per obrar, per elaborar aquex tresor inmens, per que'n surta'l diccionari y la gramàtica? ¡Donchs, a estudiar la filologia tots els qui tenen dots intel·lectuals de ferho, y, si no conten ab medis pecuniaris, aquells qui'n tenen a balquena, que los n'arrambin, que los proporcionin tots los indispensables. ¡La questió es dur avant, dur a cap entre tots l'obra colossal, l'obra gegantina, l'obra heroyca de la restauració, reintegració y enaltiment de l'estrènua, de l'escelsa, de la dolcíssima, de la gentilíssima, de la cent voltes benvolguda y gloriosa llengua catalana; l'obra colossal, l'obra gegantina, l'obra heroyca d'alsar aquexa llengua de la postració, deturpació y esclavatge aont, per malavolenses estranyes y malacura nostra, se veya reduida. No, no'ns hem d'aturar ni sossegar fins que la tenguem a l'altura qu'alcansà en les passades centúries, sublim, espléndidament endiumenjada y majestàticament asseguda a n-el seu trono de reyna y senyora, reynant y senyorejant com a tal, dins tot el territori que li senyalà la Providència divina. Per això hem convocat y celebram aquex Congrés, per restaurar, per reintegrar la nostra llengua en tot el seu primitiu esplendor y també en tots els seus drets, honors,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

prerrogatives y preeminències de reyna y de mare, que li pertanyen per dret de naturalesa, per un dret tan sagrat com el que puga invocar cap de les altres grans llengues neollatines, ses belles y gentils germanes... Sí, ella es hereua de sa mare, l'escelsa, l'inmortal llengua llatina. Ella es hereua natural de sa mare com qualsevol de ses germanes. Negú ab raó de justicia la pot haver desheretada. Es reyna y senyora del seu territori y de sí metexa. Es la nostra reyna y la nostra mare. ¿La reconexem per tal? ¿Ens regonexem per vassalls y fills seus? ¡Donchs, obrem com a tals! Per axò hem convocat y celebram aquest Congrés, per veure si logram alsar aquexa llengua, alsarla amunt, ben amunt, fins a ferla reynar dins el cor de tots els seus fills y dins tot el territori que li donà Deu y que negú li prendrà, si nosaltres no volem. Vetassí l'objecte del Congrés. Y ara, catalans de Catalunya espanyola y de Catalunya francesa, de les Balears, Reyne de València y Alguer, si us hi teniu, obrau com a bons vassalls, com a bons fills de l'escelsa, de l'esplèndida, de la dolsa, de la polent, de la gentil, de la cent voltes benvolguda y gloriosa llengua catalana.

HE DIT.

[141]

«Durant la lectura, les interrupcions y'ls aplaudiments dels oyents han sigut a cada pas. Al final, aquests aplaudiments s'han repetit ab major intensidat (*Veu de Catalunya*, 13 oct.).[36]

---

[36] Nota (1) de l'original: Vetassí alguns judicis de la prensa barcelonina en castellà, sobre aquest discurs:
«El discurso que leyó (Mn. Alcover) es un modelo de elocuencia, fueron interrumpidos sus pàrrafos todos por bravos y aplausos.... Una ovación premió esta labor vehemente» (*Las Noticias*, 13 Octubre).
«Grandes aplausos coronan la bella peroración del secretario, aplausos que se convierten en ovación al levantarse el doctor Alcover para pronunciar su discurso. Constituye éste una pieza oratoria de imponderable mérito.... tanto por la profundidad de sus conceptos como por la bellísima forma en que fueron expresados» (*Diario del Comercio*, 15 oct.)
«... Cuando se adelantó el presidente (Mn. Alcover)... fué acogido por generales aclamaciones que duraron algunos minutos, empezando su discurso que, durante toda su duración, fué interrumpido y coreado por la concurrencia con muestras de entusiasmo...» Acaba dient que'l discurs se desplegà «en pàrrafos llenos de vehemencia y que caldearon el auditorio, el cual se levantó en masa al final aclamando à mosen Alcover» (*Vanguardia*, 14 oct.)

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Després s'alsa En Manel Folch y Torres y lletgex el discurs del Dr. D. Antoni Rubió y Lluch, Vice-President, qui parla en nom dels catalans.

«El treball del senyor Rubió es un elogi de la bellesa de la llengua catalana, impossible d'estractar en les columnes d'un diari, durant el qual fa una excursió general a través de la nostra literatura analisant sos trets característichs en tots el aspectes.» (*Veu de Catalunya*, 13 oct.).

Dins aquest magistral discurs «se descriuen les característiques de l'idioma català, enèrgic, cantellut, y alhora dols y suau, responent sempre a una emoció interior, a un sentiment íntim que necessita exteriorisarse, lo que fa menyspreuarli els oripells y les buidors de la retòrica.

«La llengua catalana, segons la encertada comparació del senyor Rubió, es com un boscatge, en el que les plantes y'ls arbres hi crexen com poden: els uns tòrts, els altres drets, els altres monstruosos. Més això cal acceptarho, puix es lo que constitueix la espontania formació del llenguatge.

«S'ocupa després de les diversitats gramaticals del català y especialment de l'anarquia ortogràfica que en el meteix regna, declarantse contrari a l'unificació absoluta y imposada, y sostenint que l'ortografia catalana s'anirà perfeccionant a mida que s'avensi en el coneixement etimològic y fonètic dels mots. [142]

«Segueix el desenrotllament de la literatura catalana durant l'Edat mitjana, en la que's donà cas remarcable de que, mentres les demés literatures europees estaren en el periode de gestació, la de Catalunya florí esplèndidament.

«El català —diu el senyor Rubió y Lluch— reuneix la condició de no presentar les importants diferencies entre la parla vulgar y la erudita que's troben en totes les demés llengües d'aquella època, degut a que'ls escriptors d'aquí s'adequaren a l'ambient popular.

«Més tard, en els sigles XVI y XVII succeí lo contrari. Les literatures de les llengües neollatines arribaren al seu més alt grau de magnificencia, y mentrestant la nostra literatura jeya en un estat llastimós d'empobriment y de decadència.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Nosaltres guardem un sincer afecte per tots els idiomes, però volem el dret de parlar en el nostre, que no podem baratar per cap altre, sigui quin sigui; volem el respecte a la llengua, que vé a esser el respecte a la dignitat humana. (*Grans y perllongats aplaudiments*).

«Els congressistes obligaren al senyor Rubió y Lluch a avensarse fins al prosceni, tributàntseli una entusiasta ovació.» (*Poble Català*, 14 oct.).[37] [143]

Tot seguit s'alsa el Dr. Pere Enees Guarnerio, catedràtich de l'Universitat de Pavia, de presència molt simpàtica. Esclata una gran salva de picaments de mans. Comensa a parlar. Sa veu es claríssima, el tò molt dols y brolla de la seua boca un italià llampant, suavíssim, qu'ecsisa y electrisa'ls cors. Saluda Catalunya en nom d'Itàlia, y el teatre cuyda a venirse'n abax, d'aplaudiments. «Diu que agraeix que en aquet renaixement de la llengua catalana, hi ressoni el nom d'Itàlia» (*Veu de Catalunya*, 15 oct.).

---

[37] Nota (2) de l'original: Vetassí alguns judicis de la prensa barcelonina sobre aquest admirable parlament:
«Bien digno del anterior (de Mn. Alcover) por lo elocuente y lo profundo, fué el discurso del catedrático de esta Universidad, doctor Rubió y Lluch, obra verdaderamente magistral, cuyo extracto resulta poco menos que imposible, y que fue, como el anterior, acogido con toda suerte de entusiastas aprobaciones. Dijo el Sr. Rubió que este Congreso pondrá de manifiesto todas las necesidades y también las aspiraciones todas de nuestra lengua. El carácter popular de este Congreso asegura su triunfo. El pueblo, guardándola para todos los usos de la vida, es el que más contribuye á su conservación y es por el uso que se estudian y se van puliendo las lenguas. La lengua catalana, en los períodos de decadencia literaria para nuestra patria, halló su refugio en el pueblo y él le sirvió de asiento é inconmovible base. Por eso la queremos tanto, más que porque es bella, porque es nuestra. Nuestra lengua, á la cual no se pueden poner grillos, pues Dios la ha hecho libre, tenía ya su consagración literaria, pero le faltaba la consagración científica. Con esta obra, que es obra de paz y amor, queremos librarla tanto de la esclavitud absolutista de ayer, como de la jacobina de nuestros días. Acabó este bellísimo parlamento del doctor catedrático, con una calurosa salutación á los Congresistas extranjeros. Grandes y prolongados aplausos coronan el final de este hermosísimo parlamento» (*Diario del Comercio*, 15 oct.).

La Vanguardia (14 oct.) l'anomena «nutrido y suavísimo discurso». «Se trata de un documento del más alto valor literario». «El trabajo del Sr. Rubió es una obra sólida y permanente, en que la ternura y la piedad patriótica no dañan á la propiedad científica, haciendo honor al hombre de cátedra. Su autor recibió también espontáneas y nutridas salvas de aplausos».

Las Noticias (13 oct.) el califica de «trabajo erudito y esmaltado de hermosos pensamientos, en el que la fibra del escritor elegante vibra potente». En fa un estracte prou complet y acaba dient: «El auditorio ovacionó al escritor».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Se felicita de la renaixensa de la literatura y de l'art catalans, recordant que als seus artistes y als seus poetas dèu la resurrecció de la seva personalitat en els temps moderns.» (*Poble Català*, 14 oct.). «No's defensa menys la Patria —diu— ab l'obra de la llengua que ab l'obra de l'espasa. Acaba repetint la salutació, que diu qu'es de germà» (*Veu de Catalunya*, ib.), «profetisant la pròxima victoria de Catalunya». «Els congressistes de peu dret, feren al professor italià una ovació indescriptible» (*Poble Català*, ib.); «y se senten crits de *¡Visca Itàlia!* que son aclamats per tothom» (*Veu de Catalunya*, ib.).[38]

A-les-hores surt el simpàtich y respectable Mr. Foulché-Delbosc, director de la *Revue Hispanique* de París, y el públich l'acull ab una sorollosa salva de mans-belletes. Endressa en francès correctíssim una escomesa calenta y coral a n-els congressistes y a tot Catalunya, fentne unes alabanses grosses, per la seua gran cultura y poderosa empenta. Fonch aplaudidíssim.

S'axeca llavò el Dr. Bonilla y Sanmartín, catedràtich de l'Universitat Central, y el públich romp en fortes mans-belletes, y [144] més com li senten les primeres paraules en castellà. En Bonilla estigué molt avengut de paraula y discretíssim.

«Diu que si es el darrer castellà per sos mérits que devia venir aquí, és en cambi el primer per son amor a la nostra llengua y al nostre renaixement.

«Parla de la literatura, l'arquitectura y el teatre catalans, y diu que se'ls ha de reconèixer una personalitat propia y característica ben senyalada entre les manifestacions.» (*Veu de Catalunya*, ib.).

«Posà de relleu la personalitat de la literatura catalana, que en el sigle XV produí una obra tant notable com la novela «Tirant lo Blanc» y

[38] Nota (3) de l'original: *La Vanguardia* (14 oct.) resum el bell parlament del Dr. Guarnerio ab aquests termes: «.... En armonioso italiano, saludó á Cataluña y al Congreso en nombre de Italia, *alma parens* de todas las gentes latinas. Al alentar la obra de dignificación y restauración del catalán, que aquí se realiza, recordó que el lazo ó vínculo que conservara á Italia á través de sus descuartizamientos fué, desde Dante hasta Manzoni, el idioma, instrumento de la regeneración para los pueblos que sienten ansias de vivir. Un viva à Italia resonó en todo el teatro.»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que en el sigle XIX, quan els crítics sostenien que la èpica havia mort, donà un immortal poema èpic: «La Atlàntida» del gran Verdaguer.

«Demostrà igualment la personalitat de la arquitectura catalana dels nostres dies, que no pot confondres ab cap altra.

«Manifestà que al poble català no se li fa prou justicia, a causa de l'ignorancia culpable en que viuen les altres regions espanyoles respecte a lo que passa a Catalunya.

«Y això ho diu —afegí— un castellà pels quatre costats».

«Estrepitosos picaments de mans y aclamacions sorolloses coronaren l'excelent discurs del catedràtich madrileny.» (*Poble Català*, ib.).

S'alsa després el simpàtich Dr. Vicenç Mancho, professor de l'Universitat de València, y esclata una grandiosa salva de picaments de mans. Ab un valencià ben autèntich y ben agradós, ab frase llampant y llisquívola saluda els Congressistes y Catalunya en nom propi y del *Rat Penat*, y especialment de la major glòria d'aquest, D. Teodor Llorente, el qual reb una coral ovació del públich, que dura bona estona. Sonen crits de *¡Visca València!* Contestats ab viu entusiasme y mans-belletes a rompre.

Seguexen els aplaudiments axordadors quan se presenta Mn. Casaponce, el venerable y agradosíssim Rector d'Arle, y fa en nom del Rosselló aquest genial parlament:

«Escelentíssims senyurs:

«Senyurs congressistes:

«Allí en les fresques y regalades valls que baixen per tut arreu, ara del Pirineu, ara del Canigú, y qui, tutes plegades, venen a fer la que'ls Rumans havien anumenada, pot ésser que allavores s'hu mereixís, *Vallis aspera*, en el Vallespir, quan hom nu té llestesa y qu'hom es ubligat d'encarregar una tasca de certa impurtancia an una persona, qui nu té dots per la cumplir, sulem dir: «Falta d'un altre, el meu pare va ser cónsul». (*Aplausos*). [145]

«Aixís es que circunstancis les quals tots, y jo el primer, nus tenim verdaderament de doldre, vus priven, senyurs, d'uir en aquesta sessiú

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

inaugural del Primer *Cungrés* internacional de la Llengua Catalana, en aquesta vetllada histórica per la nostra patria, un dels russillunesus qui més que jo ha traballat per la causa que nus reuneix y qui, millur que jo us puria dir com hi ha muntanyes que s'abaixen, com aybres que semblen morts y sechs, poden tenir arrels capasses de dunar plansuns plens de vide, y com guspilles que dormen sota de la cendra de la llar payral, esperen la ventada que ne té de fer un foch abrusadur. (*Aplausos*)

«Aixís es que en lloch y plassa del ilustre pueta dels *ays* y de la *Garbera catalana*, l'aixerit «Pasturellet de la vall d'Arles», es el vell pastur d'aquella tan pinturesca vall qui vus endressa avuy la paraula, per vus dire: «La Puesia nu fa pas com la menta, que flureix y nu grana. Per tut aunt la puesía catalana ha flurit, també hi granarà; y donchs en el Russillú també un dia hi haurà cullita.

«Aixís es encara qu'en lloch y plassa del Reverendíssim Prelat (*aplausos*) qui, fill aduptiu y amantíssim de Catalunya, amb un any d'estudis, entrebancats per afanys d'ordre superiur, ha fet el miracle d'aprendre d'escriure y de parlar, com un barceluní, la llengua del mussen Cintu, és un seu pobre prebere, el més petit dels seus admirats deixebles, qui vus ven a dire:

«Catalans del Principat, de Mallorca y de Valenci, recurdeuvus qu'en el cumtat del Russillú hi teniu germans, (*aplausos*) germans qui, com vusaltres, preguen a Deu en català, (*aplausos*) aprenen y ensenyen la ductrina en català, (*aplausos*) parlant entr'ells, sempre parlen català (*aplausos*); germans qui, atents an a tut lu que feu per reviscular l'ànima catalana (*aplausos*) y qui, per hu dire tut ab una paraula, sulidaris ambe vusaltres dins de la causa de la llengua dels nostres pares, per tut aunt ireu, vus seguiràn. (*Ovació*).

«Tut això, senyurs, el *Pasturellet de la vall d'Arles*, aixís com el senyur Bisbe de Perpinyà, vus hu haguessen dit en un català currecte y castís, en un català encisadur y corprenent que fa estimar la llengua catalana y qui la fa lluir ab un esclat enlluernadur.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Y mireus-aquí que tut això me vus hu he calgut dire ambe el català vallespirench que parli, tal com la meua mare me l'ha ensenyat; català pobre, fluix y enfusqueit que, ambe la vostra cavalleresca generusitat pudeu reguneixer per germà del vostre, això sí, mes per un germà aganyit y descandit. (*No! no! ¡visca'l Rosselló!*). [146]

«Y tut això m'hu perdunareu, senyurs, per reverenci an al qui'n té la culpa. Perque vus cal sapiguer que, si me sum atrevit a alsar la veu en aquesta circunstanci tan memurable, és anganyat y fins espenyit que hi sum estat pel perseverant y incansable apóstul de l'obra del Dicciunari català, pel benemérit y tan benvulgut Ductur Alcuver (*aplaudiments*), el tan ilustre vicari general de Mallorca, per l'home que Deu ha dunat an als catalans pe'ls hi mustrar com se deu treballar per una causa qu'interessa'l cor mateix de la patria catalana (*aplaudiments*).

«Ambe tut y ab això es clar qu'es de deplurar el fet d'ésser insuficient en tuts sentits el delegat qui, sulament per casualitat vus parla; y per lu tant vus pregui, senyurs, que tingueu en cumpte, ademés de la vuluntat que porti per ajudar, poch o mult, en la tasca gegantina que ten encaminada l'impertèrrit fill de Mallorca, el desitj que tinch de servir, jo ínfim manobre, els paredaires qui, ambe tanta valentía y ambe tanta habilitat, van reedificant la casa payral y aydalshi a purtar nu fos que una descada de reble.

«Veritat es qu'entre mitj d'aqueixus trussets informes hi trubaràn un cor, y un cor ben català, qui tuta la sanch els hi dunaria, el dia qu'en tinguessen menester, per pastar aquell ciment infrangible que s'anumena amur de la patria. (*Grandiosos aplaudiments*).

«Vus deya, senyurs, ara mateix, qu'es per casualitat que sum estat delegat russillunés, encarregat de vus endressar la paraula. Això me recorda una petita cuntralla d'En Bosch de la Trinxería, que diu: Un ase va trubar una flauta; per casualitat hi va bufar dedins y, mireus-aquí, que la flauta va dunar un refilet agradable.

«Nu sé, senyurs, si la flauta que m'ha calgut tucar avuy amb uns llabis tan ignurants del art català, vus dunarà un refilet agradable; y tan

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pla nu'n surtirem lluits; ni la flauta qu'era digna de més perit sunayre, ni jo que ja nu me'n arrivarà pam que nu me'n mereixi cana.

«Mes, vagi com vagi, es amb aqueix casual refilet que, en nom del Russillú, Vallespir, Cunflent y Cerdanya, jo vus saludi curalment, cungressistes de tuts pays aquí reunits, y a n-e vusaltres, catalans, quins que sigueu, vus hu dich ambe tuta l'ànima:

«Per alt del Pirineu vus estirem les mans; estireunus les vostres; estrenyimnu'ls-e estretament, y ¡endevant sempre Catalunya y la seva llenga! (*aplausos*), per Catalunya, qui es *una* (*aplausos*) y qui *una* vol viure (*aplausos*), malgrat les cumbinaciuns y cambieres diplumàtiques (*aplausos*); per catalunya, qui nu vol ni pot murir! [147]

(*Grandiosa ovació que dura alguns minuts; crits de ¡visca'l Rosselló!*)

«El modo com mossen Casaponce va dir aquest discurs ab aquell accent pirinench tan ingènuu y tan senzill, causà un encís corprenedor en tots els oyents, que'n restaren encantats y entusiasmats, aplaudintlo a cada moment.» (*Veu de Catalunya*, 16 oct.).

S'axeca després el mestre d'escola En Joan Palomba, d'Alguer (Sardenya), y tot el teatre s'en vé abax d'aplaudiments, com la gent veu un fill d'aquells catalans qu'En Pere IV se'n menà a n-aquella illa y poblaren aquella vila delitosa. ¿Quin temps feya que Barcelona no n'havia sentit cap d'alguerès? ¿Quant havia ressonat aquí el català d'Alguer? ¡Deu ho sab! No es d'estranyar que fés el públich tal ovació a n-En Palomba, qu'ens endressà la següent salutació:

«A mi, que am afecta de germà y em entusiasmo de astudiós so vengut tras vusaltrus atravers tanta mar, confiant en la benevolencia y en la curtesía vostra, ma sigui cuncedit, primé de tot, portar la salut de la mia ciutat nativa.

«Anallí dabax, vers l'urient ahont la mar sa frangi a las costas de Sardenya, la bella Alguer filla de Catalunya té encara viu lo recort de la mare patria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«L'aria que mus vé cara maití de l'ucident ademunt de las ondas, mus porta'l vostru salut y al maití am las primeras arietas, vé la nostra a vus-altrus, germans allunyats.

«Y ananquí, ahont totas las regions que pensan y parlan el glorios idioma català son representadas, rassoni també afectuós y alt lu salut dels meus concitadins algueresus, salut que jo port a vus-altrus ne meu dialecto materno, cert com so, que las mias paraulas trobaran, sense menester d'interpretes, lu camí del vostru cor.

«Salut vus-altrus, apòstuls del pensament, que an aquex dia sa us portau lu més gran tribut d'honor a la Patria; salut lus amichs astrangers que portau, com salut de amor y de fratelansa, la paraula de las nacions germanas.

«Salut, en fi, augurant an aquex congrés internacional la fulgida gloria que aspera sol a lus grans ideals y la realisació del sou somni».

¡No hu vullau sebre si fou coronat de grans mans-belletes tan ardit parlament!

S'alsa a la fi Mn. Miquel Costa, y el teatre en ple aplaudex a les totes, llarga estona. A la fi el dexen parlar, y diu en nom de Mallorca aquexes breus pero encertadíssimes paraules: [148]

«Com un ressò de Mallorca, sense altre títol que esserne fill, present en aquest acte solemníssim la coral salutació de ma terra a tots els germans en la materna llengua catalana y a tots els estrangers aquí aplegats per enaltirla.

«No hi podia mancar a l'inauguració de l'actual Congrés una senzilla espressió, encara que impensada, d'aquell país aont primer se propagà el nostre idioma des de son agre nadiu. Ab la primera abrivada jovenil del gran Rey En Jaume, ab la primera espansió de Catalunya arribada a la plenitut de sa florida jovenesa, la regió de Mallorca y les altres illes Balears quedà constituída com a primogènita de l'antich casal que té aquí sos fonaments indestructibles.

«Escau a la primogenitura conservar el distintiu del propi llinatge, fins y tot dins l'escassa fortuna. Per això Mallorca y ses illes adjuntes,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

encara que petites y modestes de cabals y de forsa, conserven avuy, entre variants y degeneracions, el sentit intern, el geni de la llengua catalana. Aquest es el vincle sagrat, corresponent a una regió qu'ha donat a la patria un Ramon Llull.

«Rebeu, donchs, ara meteix, germans volguts y honorables forasters aplegats en festa, la salutació de Mallorca, si no brillant y ufanosa com caldría, sincera y entranyable, com un ressò d'aquell sentit intern de l'idioma, p'el qual no puch considerarme estern a catalunya».

Una axordadora salva de picaments de mans coronà esplèndidament la salutació fraternal del gran poeta, glòria de Mallorca, de Catalunya y d'Espanya.

Ja havien parlat representants de totes les regions de la llengua catalana y de les nacions germanes qu'ens havien enviats il·lustres fills seus per rendir homenatge a la nostra llengua y literatura. L'acte grandiós, solemnial, faustíssim, era acabat.

Per indicació de la Presidència, el secretari N'Algarra proclamà les *Taules* qu'han de dirigir els traballs de les tres *Seccions* en que's dividex el *Congrés*.

SECCIÓ FILOLÒGICA-HISTÒRICA. —*President:* Mn. Antoni Maria Alcover; *Vice-Presidents:* Dr. Marian Grandia, En Pere Vidal de Perpinyà, En Pompeu Fabra, En Mateu Obrador y Bennàssar; *Secretaris:* En Joaquim Casas y Carbó, N'Emili Vallès.

SECCIÓ LITERARIA, —*President*: Dr. Antoni Rubió y Lluch; *Vice-presidents*: Mn. Miquel Costa y Llobera, En Joan Maragall, En Joan Alcover, En Joaquim Ruyra; *Secretaris*: En Jaume Massó y Torrents y En Josep Pijoan.

SECCIÓ SOCIAL-JURIDICA. —*President*: En Ramon Abadal; *Vice-presidents*: En Francesc Albó y Martí, En Jaume Carner, En [149] Ramon Picó y Campamar, En Josep Franquesa y Gomis; *Secretaris*: Sr. Comte de Santa Maria de Pomés, En Jaume Algarra y Postius y En Ferran Sans y Bohigues.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Y en mitg de noves aclamacions y salves d'aplaudiments s'aixecà la solemnial sessió.

«Al sortir els congressistes, la banda municipal, situada en el vestíbul del teatre, interpretà la «Marxa del rey En Joan I».

«A la plassa del Teatre una gran gentada esperà els organisadors del *Congrés*, als que rebé ab ovacions sorolloses que ressonaven en l'amplada de les Rambles.» (*Poble Català*, 14 oct.).

Mn. Alcover pujà a n-el cotxe del Sr. Batlle de Barcelona cap a la posada, y els picaments de mans de la gent, afilerada Rambla amunt el seguiren una bona estona.

Ja estava inaugurat el *Congrés*, y la inauguració, gràcies a Deu, havia resultat moltíssim més que tot lo que porien esperar ni imaginar els promotors y organisadors. Tots els qui hi assistiren no s'en porien avenir; n'estaven esglayats.

Vetassí ara algunes retxes de lo que'n digueren els periòdichs y que reflecsen l'impressió general:

Gazeta Montanyesa, 13 oct.

«Acabam de sortir de la sessió inaugural. Cosa estupenda. Com ha dit no sé qui, es impossible que hi haja hagut cap altre Congrés al mon, ab una inauguració tan popular, tan calenta y tan entusiasta».

Las Noticias, 13 oct.

«A las nueve y cuarto de la noche la plaza del Teatro estaba ocupada por numerosos concurrentes al acto, entre ellos muchísimas señoras. Al abrirse las puertas del Principal, teatro que á sus antiguas glorias, une hoy la de haberse celebrado en él la inauguración de este Congreso, que tanta importancia reviste para Cataluña, el numeroso público llenó por completo el coliseo en pocos minutos, el cual presentaba un hermoso aspecto.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Lo más distinguido de Cataluña en letras y artes, catedráticos, personalidades militantes en las diversas agrupaciones políticas, conocidos comerciantes, en una palabra, lo más notable de esta región estuvo allí representado».

La Publicidad, 15 oct.

«IMPRESION. Aprisa, corriendo, rápidos, trazamos el sábado unos renglones reseñando desgalichadamente la sesión inaugural del Congreso celebrado en el Teatro Principal. Ni de tiempo hábil ni de espacio necesario disponíamos para dar una ligera nota de [150] cada parlamento, de cada salutación que nos ha venido del extranjero; ni un hueco se nos dejó para exteriorizar una impresión, tenue, nebulosa, como nuestra.

«Al penetrar en el salón de espectáculos, nos sentimos algo atemorizados por dos causas distintas. Por un lado, contemplábamos terribles ojos luminosos que nos observaban tras los lentes de dorada armazón; eran los lentes de los filólogos, de los eruditos que parecían recriminar á nuestras manos pecadoras de los enormes barbarismos, de los terribles solecismos que han trazado; eran las iras de los masoretas que se han quemado las cejas desentrañando el sentido de los viejos textos, reanimando el espíritu de las escrituras arcaicas. De otro lado, revoloteaban hábitos monacales y negros mantos sacerdotales. De primer antuvio acudió á nuestras mentes la mano oculta del clericalismo. Trazamos en los labios una sonrisa volteriana: fué una ligera impresión momentánea. Pronto nos tranquilizamos al ver confraternizar el más intransigente darwinista con el católico más convencido.

«El Congreso resulta una especie de tregua de jubileo. La letra mata el espíritu. Los hombres de más antitéticas ideas y opiniones se juntan, confunden, se mezclan y entremezclan. Deponen su actitud para dedicarse á pulir, limpiar, fijar y dar esplendor al lenguaje, el mismo vehículo de expresión que habrá de servirles para la lucha, para combatirse mútuamente, como si en un campo de batalla cesaran las

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

hostilidades en un breve período, juntándose ambas partes beligerantes para limpiar de orín las segures y aguzar las lanzas romas que después han de romperse en el sangriento torneo.

«Si los más opuestos ideistas formaban mosaico multicolor, no era menos variada la indumentaria de los congresistas. Al lado de un palco ocupado por frailes franciscanos destacaba la mancha blanca de gentil vestimenta femenina y el bello escote. El frac se rozaba con la sotana. Los más absurdos trajes, de todas épocas y cortes se rozaban con las irreprochables levitas de corte inglés. Era una especie de anarquía. Y en la muchedumbre emergían triunfantes los mondos y tersos cráneos académicos y las inmensas, atufadas melenas juveniles.

«La tolerancia, esa bella virtud de nuestro pueblo, se observó rigurosamente. Hubo verdaderos excesos de cortesía. Para monseñor Casaponce, rector de Arlès-sur-Tech, tuvieron lisonjeros aplausos los concejales republicanos. Para el Sr. Bonilla y Sanmartín, catedrático de la Universidad Central, hubo entusiastas ovaciones que alcanzaron un período álgido cuando este señor [151] afirmó que era castellano por los cuatro costados; pero que había arrojado la venda de los prejuicios que ciega á otras regiones de España, cuando éstas observan el movimiento regenerador de Cataluña.

«Ni una nota discordante; ni un punto negro en toda la velada.

«Y puesto que estamos en pleno jubileo de tolerancia, permitidnos que, al dar fin á estos renglones el modesto cronista que los traza, dirija con todo su volterianismo, un afectuoso saludo de simpatía para ese excelente capellán, maestro en gay saber, mosén Costa y Llobera, discípulo del cisne venusino, cantador de estrofas horacianas, amigo de la naturaleza y que tal vez ha sonreído en momentos eutrapélicos, al repasar las estrofas del viejo Anacreonte y que, tal vez, siente en su alma una tenue, vaga simpatía para Epicuro...»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Diario del Comercio, 15 oct.

«Quien no asistió el sábado último á la sesión de apertura del *Congrés*, no puede formarse ni siquiera idea remota de lo que resultó aquella fiesta. Salimos de ella y nos ponemos á escribir estas líneas con una tensión de ánimo verdaderamente extraordinaria. Suenan todavía en nuestros oídos los aplausos ensordecedores, las aclamaciones delirantes, las voces de júbilo, los gritos de entusiasmo; y al recordarlo todo en caótica confusión, sentimos los latidos de nuestro pecho, y todo nuestro cuerpo recorren escalofríos intensos. No recordamos haber presenciado en nuestra vida un acto de semejante solemnidad y esplendor. Ni el mismo grandioso acto de Solidaridad Catalana, llevado á cabo el 20 de mayo último, llegó á impresionarnos tan hondamente, á conmovernos tanto. Y es que aquí hemos visto verdaderamente realizado el ideal de Solidaridad de los catalanes todos, los de uno y otro lado del Pirineo, los catalanes de Valencia, los de Mallorca, los del Rosellón y de Cerdanya, los del Conflent y Vallespir, los catalanes de allende el mar Mediterráneo —nuestro luminoso mar— los de Alguer... Los catalanes todos, la raza catalana, dividida por obra de la diplomacia, acudió á unirse en estrechísimo abrazo, en solidaridad inquebrantable, pues inquebrantables son, para todos, los lazos de la lengua común, que nos recuerda que unos y otros somos hijos de una misma madre. Gloria, pues, á Cataluña, y especialmente á la lengua catalana, ya que á ella se debe el grandioso prodigio de haber logrado reunir á los catalanes todos, que, por encima de la obra política y diplomática internacional, de largos años consagrada, y que mantiene á los hijos [152] de Cataluña alejados y dispersos, ha sido y será el más poderoso aglutinante que conserve indestructible el lazo de íntima, de espiritual Solidaridad que nos une á todos, y que no quebrantarán jamás ni las conveniencias de la política ni las combinaciones de la diplomacia. ¡Honor á la lengua catalana!»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La Época de Madrid, 15 oct.

«Barcelona 14. —Promete ser un acontecimiento el Congreso internacional de la lengua catalana, inaugurado anoche, tanto por la cantidad como por la calidad de los congresistas y personas adheridas.

«Había el propósito de celebrar la fiesta inaugural en el histórico Salón de Ciento de las Casas Consistoriales, cedido para la misma, estando para él extendidas las invitaciones; pero ha tenido que desistirse de ello por ser insuficiente: tanto fué el número de congresistas inscriptos para tomar parte en ella y de invitados á la fiesta.

«La inauguración se verificó anoche en el clásico Teatro Principal (dedicado, de algún tiempo á esta parte, exclusivamente á producciones y espectáculos catalanes), habiendo el Ayuntamiento asistido á ella en corporación.

«El alma del Congreso es el doctor Alcover, vicario general de la diócesis de Mallorca y autor de un Diccionario de la Lengua catalana, que se propone publicar.

«El programa del aludido congreso es notabilísimo, y se espera que será de positivos resultados para nuestro idioma regional.

«La solemnidad de anoche estuvo muy concurrida,

«El alcalde pronunció un discurso de bienvenida á los congresistas.

«El secretario leyó una Memoria, que termina diciendo que para que la labor sea patriótica, es preciso que sea exclusivamente científica.

«El presidente pronunció á su vez un elocuente discurso, ensalzando la lengua catalana y aconsejando se trabaje para libertarla de toda tutoría, aportando todos los medios para formar un Diccionario y una Gramática.

«Nutridos aplausos acogieron estas manifestaciones.

"Hablaron también el catedrático de la Universidad, Sr. Rubió y Lluch, que fué muy aplaudido, y los representantes de Italia, Francia, Valencia, Inglaterra y Cerdeña.

«Luego el catedrático de la Universidad, Sr. Bonilla, pronunció un elocuente discurso, declarándose castellano por los cuatro [153] costados,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

por admirador entusiasta del renacimiento artístico y literario en Cataluña.

«El Sr. Bonilla fué ovacionado.»

La Almudaina de Palma de Mallorca, 18 oct.

«MOSSEN ALCOVER» «Sean las primeras palabras del cronista para dejar consignado el hermoso triunfo del mallorquín ilustre, don Antonio M.ª Alcover. En periódicos y discursos, en las conversaciones y en los hechos, surge palpable, esplendoroso, el éxito absoluto que ha obtenido y sigue conquistando el apóstol acendrado é infatigable de la divulgación, acrecentamiento y pulcritud de la lengua catalana. Nadie deja de reconocer que, no ya la iniciativa, sino la fuerza impulsora, el alma del Congreso ha sido y continúa siendo Mossen Alcover; nadie duda de que su sola voluntad, su fe ardiente y comunicativa, su acción constante y persistente han logrado realizar la grandiosa labor, indispensable para reunir en Barcelona á tantos ingenios y remover tantos obstáculos y avivar tantas energías aletargadas.»

«Más que cronista, observador y transmisor de los aspectos que más y mejor puedan interesar á Mallorca, dejaré á la perspicacia del confeccionador del periódico la selección de las reseñas de los actos y fiestas del Congreso, para anotar exclusivamente pormenores y matices que á los reporters barceloneses no han podido herir preferentemente, por no mirarlos con el interés particular que á mí se me representaban. Yo puedo asegurar que la ovación tributada á D. Antonio M.ª Alcover, la noche del sábado, inauguración de las tareas del Congreso, fué excepcionalmente delirante, atronadora, de admiración y de cariño, de premio á una labor ímproba, de gratitud al incansable luchador y meritísimo patricio. Apenas apareció en la sala del Teatro Principal, con todas las localidades nutridísimas, brillante de luz, de colores y de alegría, que todos los ojos irradiaban, Mossén Alcover, rodeado de los organizadores, de las autoridades, diputados y concejales, delegados extranjeros y eminencias científicas, fué acogido con unánimes, vibrantes,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fortísimos aplausos que le agobiaron por muy largo tiempo. Tal demostración sorprendió á todos; y es que nadie se da cuenta todavía del estado anímico de los catalanes. El sentimiento domina la situación. La colectividad adora á quien se sacrifique por ella y por todo lo suyo.

«El primer párrafo de la Memoria del Secretario marcó con relieve muy acentuado el esfuerzo de nuestro paisano, y la multitud, antes de que terminara la frase del lector, apagaba la voz con aplausos frenéticos. El discurso de Mn. Alcover, proclamado [154] presidente del Congreso, arrancó expresivas demostraciones de entusiasmo y simpatía. Al final, —espectáculo emocionador—el inmenso público de butacas, de palcos, de todos los pisos, del paraíso, de los corredores, todos repletos, señoras y caballeros, todo el mundo de pié, aplaudió largos minutos, obligando á Mossén Alcover á dejar la presidencia para acercarse repetidas veces al primer término de la escena. Terminada la función, la multitud, agolpada á las puertas del teatro, despidió al propagandística valeroso con aclamaciones unánimes, mientras su coche atravesaba la masa numerosísima que invadía el paseo y las calles laterales.

«¡Hermosísima apoteosis de la voluntad poderosa, reconocida por un pueblo de acción intensa!

«CONGRESO Ó «MEETING». —«El cronista declara humildemente que no es conocedor de las reconditeces de la prosodia, de la sintaxis, de la ortografía. Se contenta con aceptar las conclusiones de los sabios filólogos y atenerse á ellas para expresar sus modestas fantasías. Reconoce la necesidad de que los inteligentes y profesionales discutan y se pongan de acuerdo para mejorar y abrillantar nuestro idioma. Pero —como dice el poeta Alcover— en esas asambleas no puede lamentarse nuestra ausencia. A los legos nos ha traído aquí el patriotismo, el amor ardiente que á Cataluña profesamos. Por eso hemos venido: y así lo declara el autor de *La Balanguera* en la Sección Literaria.

«Acaso por esa convicción subjetiva, acaso porque así sea en el fondo, al cronista se le antoja este primer acto inaugural, más que un Congreso científico, un «meeting» grandioso, en el cual continúa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

haciéndose patria por españoles y extranjeros, á pesar del profundo, serio y magistral discurso del Dr. Rubió y Lluch. Cuantos hablaron, exceptuados los catalanes, Bonilla Sanmartín en castellano, Guarnerio en italiano, Foulché-Delbosc en francés, el valenciano Mancho, el rosellonés Casaponce, el alguerés Palomba, el mallorquín Costa y Llobera, todos rindieron tributo de admiración y amor á Cataluña y á su idioma, é hicieron votos para que se cumplieran los destinos del pueblo que con tan vivo tesón acierta á mostrar su cultura y á exigir el respeto à sus innegables derechos. Lo decía Rubió y Lluch: indudablemente á este Congreso le faltará absoluta tranquilidad para dedicarse exclusivamente á la filología; mas no importa, la inquietud actual es necesaria para llegar á un porvenir de esplendor y de poder, que nos ofrecerá los ocios saludables para el estudio intenso y la serena discusión. Entre tanto, estrechándonos las manos y sigamos la ruta.» J. TORRENDELL. [155]

Dia 14

§ 1. —L'Esposició bibliogràfica catalana.

«Tenim la ploma als dits pera ressenyar aquest acte, y no sabem com empendre la tasca, car si és impossible repicar y anar a la professó, també ho és aplaudir y pendre notes de lo que s'aplaudeix... Sobretot quan lo que s'aplaudeix és quelcom que arriba al cor y el fà bategar esvalotadament en tot l'esclat de la passió.

«Varem entrar a Belles Arts y al punt varem sentir la esgarrifansa d'una emoció intensa. Devant d'aquell aplech de volums que representen tot el nostre gloriós renaixement literari, millor dit, tot el nostre renaixement, ens sentírem orgullosos de la nostra condició de catalans y ens trobavem invadits per una onada de felicitat, al sentir d'una banda a l'altra fervents elogis, formulats aquí en francés, allà en italià, més enllà en la llengua de Castella. Y surant per demunt de totes les converses, la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

parla catalana aixecantse dels rotllos, ara ab l'accent del Rosselló, ara ab el de Mallorca, ara ab el del Alguer y el de València... Allò era una festa major de la nostra literatura... De vitrina en vitrina anaven els congressistes adalerats, fentse creus de la tasca realisada pels nostres escriptors de tota mena y de la pressa ab que n'havien organisat la exhibició els inteligents bibliófils que se n'han encarregat... Y tot eren exclamacions de joya y d'entusiasme... Sembla mentida que aqueixa renaixensa de Catalunya hagi produit tot això... Es increible que, ab l'esfors gairebé sempre individual dels entusiastes s'hagi reunit aquest tresor de llibres... Y a cada vitrina, a cada prestatge, els visitants teníen una nova sorpresa... Y a nosaltres ens semblava veure en el bell estol de congressistes la representació de Catalunya, descobrintse a sí mateixa en aquelles vitrines com en un mirall de l'ànima.

«En la estrada que s'havía montat cap al fons de la gran sala, presidíen els bustes dels capdavanters: en Rubió y Ors, en Milà y Fontanals, l'Aguiló, mossen Cinto... Y en seccions apart de la exposició s'hi veyen llurs obres... En Rubió y Ors tenía tota una secció d'una vitrina; Mossen Cinto tota una vitrina; l'Aguiló figurava en lloch preferent a la de Mallorca; y en Milà tenía obra seva ben viva en tots els indrets del local, puig que, ademés dels seus llibres, hi tenía alguns dels seus deixeples, com va fer notar després molt oportunament un dels més distingits, el doctor Rubió y Lluch, que, com tants altres, ho es a la vegada del seu pare, en Rubió y Ors. «Ademés de les seccions de bibliografia general, arranjades [156] per ordre cronològich, hi hà a la sala de Belles Arts seccions importantíssimes dedicades a la prempsa catalana, als literats de Vic, als de Manresa y el Plà de Bages, als de València, als de Mallorca, als gironins; n'hi hà d'empreses y entitats com l'Associació Catalana de Bibliófils, la Ilustració Catalana, L'Avenç y l'Acadèmica; n'hi hà una den Joan Almirall y Forasté, en la que pot veures tot el teatre català.» *(Veu de Catalunya*, 15 oct.)

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Penjat a una de les parets de la gran sala, se veya un mapa de tots els territoris de llengua catalana, el primer de que tenim notícia qu'hajen fet may. Té prop d'un metre d'ample per dos y busques d'alt. Es una obra de Mn. Joan Aguiló de Manacor (Mallorca) y N'Antoni Riera, farmacèutich del metex poble, y els ha proporcionades les clarícies per ferlo, Mn. Alcover. Cridava molt l'atenció, y sempre hi havia un boldró d'entusiastes devant, que'l se miraven de prim conte.

Cridava també molt l'atenció un escut grandiós que venia a servir de dosser a l'estrada, obre del notable artista En Triadó aont se veyen, bax de les *barres* catalanes, els escuts de totes les regions de la llengua, Catalunya, Mallorca, Rosselló, València, Alguer, Andorra.

Era de veure aquella sala inmensa de *Belles-Arts*, casi bé plena de congressistes, uns embadalits contemplant les vitrines y els llibres, els altres fent comentaris saborororosíssims sobre la trascendència del *Congrés* y la coa que duria.

«Era altament curiós y fins corprenedor el veure en un rotllo, sostenint animada conversa, catalans italians ab catalans francesos, ab catalans de Mallorca y ab nosaltres, tots entenentnos clara y perfectament, enrahonant cada hú la llengua propia, que es tota la mateixa, la llengua-mare, la catalana, ab qualques variacions de vocabulari y de sons». *(Veu de Catalunya*, 15 oct.).

---

§ 2. —S'obri l'Esposició

«Després de fruir llarga estona l'hermós espectacle, tots els congressistes varen ajuntarse al vol de la estrada, en la que varen pendre lloch mossén Alcover, el senyor Cabinell y el doctor Rubió y Lluch. Cop de campaneta del primer, dues paraules declarant l'acte obert y esplicació del acte pel senyor Canibell.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Va expresarse d'una manera plana y natural l'eminent bibliòfil... «No hem fet tot lo que s'hauria pogut fer —va venir a dir— però sí tot lo que podíem fer, donat el temps de que disposavem... Gran es el capdal aplegat en aquesta sala, peró ho es molt més el que poseeix la nostra bibliografia...» Al entorn [157] d'aquestes paraules varen anar voltant les demés del orador... S'ha fet molt a Catalunya desde'l sigle passat... S'ha escrit molt, s'ha estampat molt y s'han donat passes de gegant, estampant y escribint... No cal més que recórrer aquesta sala pera héuren plena conciencia... Ara lo que cal es organisar la nostra bibliografia, registrarla, completarla, fer de manera que sapiguem ben be'l tresor que posseim.

«L'orador parlava planament, naturalment, familiarment, y les seves frases ens arribaven a l'anima, com ens hi varen arribar després les que, ab foch de veritable apóstol, ens va dirigir mossén Alcover, el gran enamorat de la nostra llengua, a la que vol dedicar el grandiós monument d'un diccionari acabat... Y ¿de qué havia de parlarnos mossén Alcover sinó d'aquest seu amor a la llengua catalana? y ¿qué havía de dirnos sinó que ell sent aquesta llengua ben viva y ben forta y ben potenta? Y ¿quina altra cosa havía de fer sinó historiar com d'aquest sentiment de la vitalitat de la nostra llengua n'havía eixit la idea del Congrés Internacional que celebrem ara y que tan superior ha estat als intents fins a cert punt modestos mostrats de primer entuvi pels organisadors?

«Finalment va parlar el doctor Rubió y Lluch. Y les seves paraules varen ser un resum de la nostra renaixensa monumentada avuy en la exposició bibliogràfica y entrada triomfalment en el concert mondial, gracies a n'aquest Congrés... En Rubió y Ors, en Milà y Fontanals, en Frederic Soler, l'Aguiló y Mossén Cinto, varen ser elogiats per en Rubió y Lluch, qui ab una sola frase pera cada un d'ells, va donarnos el caràcter, la essencia de llurs personalitats... Y tot historiant les d'ells, ens presentava'l quadro de la nostra literatura ab totes les seves ramificacions, pera arribar a fernos veure la necessitat de prendre peu de l'actual exposició bibliogràfica a fi de formar la biblioteca popular, que ha

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'aplegar en un local apropòsit tota la riquesa de la nostra producció, a fi de poderla mostrar a tot al món.

«¿Cal dirho que tant el doctor Rubió y Lluch com Mossén Alcover y en Canibell varen ser saludats é interromputs y premiats, al final de llurs parlaments, ab entusiàstichs picaments de mans?... *(Veu de Catalunya*, ib.).

Ademés d'*El Poble Català*, que'n donà una ressenya ben sentida, feren constar l'importància y trascendència de l'esposició bibliogràfica *Diario de Barcelona*, *Correo Catalán*, *La Vanguardia*, *Las Noticias*, *La Publicidad*, *El Diario del Comercio* y se pot dir tota la prensa de Barcelona. [158]

---

§ 3.—Se constituexen les Seccions.

Se constituiren tot seguit la *Filològica-històrica* dins la sala lateral de l'esquerra, la *Literària* dins la sala lateral de la dreta, y la *Social-jurídica* dins la sala de la Reyna-Regent, demunt el vestíbul. Dins cada una d'aquexes sales hi havía moltíssima de gent; eren casi plenes, y ja's sab que son grandioses.

Ocupant *Presidents* y *Secretaris* les respectives *Taules*, se feu la proclamació dels *Presidents Honoraris del Congrés*, que foren l'Escm. Sr. Cardenal-Bisbe de Barcelona, Rdms. Srs. Bisbes de Perpinyà, Vic, Solsona y Seu d'Urgell, En Frederic Mistral, Doctor Marcel·lí Menéndez y Pelayo, En Teodor Llorente, Dr. Farinelli, de l'Universitat de Innsbruck, Dr. Bernhard Schädel, professor de l'Universitat de Halle, N'Anicet R. González Vianne, de Lisboa y Mr. A. Morel-Fatio, de París.

A cada una de les *Seccions* se lletgiren les *conclusions provisionals* formulades demunt cada tema y les esmenes presentades a cada una de dites *conclusions*, y després se donà conte de totes les *comunicacions* rebudes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A la *Secció Filològica-històrica*. El President saludà'ls congressistes, encarintlos la trascendència dels punts que s'havien de tractar y discutir, y se ficsà l'orde del dia per la primera sessió ordinària.

A la *Secció Literària*. També'l President saludà'ls congressistes y donà una idea general de lo qu'havia d'esser y fer aquexa secció y manera de funcionar, y resolgué algunes dificultats que li proposaren sobre dit funcionament.

A la *Secció Social-jurídica*. El President (N'Abadal) «feu un magnífic discurs». «Després d'endressar una carinyosa salutació als congressistes, parlà de la trascendencia dels assumptos que serían objecte de discussió en la secció y d'aquesta mateixa.

«Digué després que sentía inmensa satisfacció en presidir aquesta, en la que per primera vegada seràn tractats devant del poble y de extranys, assumptos tant trascendents com son els jurídich-socials, en llengua catalana, dient que la llengua es l'espressió de la voluntat de l'home per medi de la paraula.

«El cisellat discurs del senyor Abadal causà fonda impressió a tothom». (*Poble Català*, 15 oct.)

---

§ 4. —La *Garden Party.*

Se feu a n-el *Park-Güell*. Ja's sab qu'aquest *Park* es una de les obres més genials y estupendes del geni sublim, del primer dels arquitectes que may ha tenguts la rassa catalana, N'Antoni Gaudí, [159] qu'es l'esglay dels inteligents y l'encant y l'admiració de tots els qui tenen l'ànima uberta a les emocions de l'art.

Era'l lloch més indicat de tots epr una festa a l'ayre lliure, del *Congrés de la Llengua*. ¿Com no han d'estar agraidíssims la *Junta Organisadora* y tots els *Congressistes* a l'Escm. D. Eusebi Güell per haver posada aquexa meravella artística a disposició del *Congrés*?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aquella tarde's presentava malament per la festa. El cel tot ennuvolat; devers les dues amollà un aygat furiós; pero ¿que m'en direu? «El cel s'aclarí a la mitja hora, y desde aquell moment va comensar un moviment general d'ascensió per tots els costats de la ciutat, cap a l'indret hermós ont el bon gust d'un català ilustre ha vestit fondalades y turons de meravelles d'art.

«A les portes del Park s'hi feia dificilíssima l'entrada, malgrat la lloable diligencia ab que'ls encarregats de visurar les invitacions, cumplien la seva tasca.

«Un cop dintre, tothom s'esbandí por ont li venia en delit, situantse la majoria dels concorrents p'els voltants de l'espaiosa plassa que serà teatre grec.

«Allí, al sò d'una cobla, se ballava l'encisadora dansa catalana.

«La banda de la Casa de Caritat alternava ab la cobla, y sardanes y melodies populars s'escampaven en onades d'armonia. L'Orfeó Barceloní, l'Orfeó Canigó, Nova Catalonia y'l chor infantil, entonaven cansons de la terra. Y'ls aplausos ab que eren rebudes devenien ovacions entusiastes quan les notes d'«Els Segadors» ungien de patriotisme aquell conjunt de danses y colors, armonies y senyeres.

«Transcorrien les hores y la festa devenia més íntima y més catalana. Aquí y allí nodrits grupos envoltaven les banderes nacionals y per les plasses y passeigs, per caminals y barrancs, una multitut que no baixaria de dèu mil persones se sentia encomanada d'un mateix goig de festa.

«Y la tarde queia. Les sardanes agrandien les seves redones y les mans s'estrenyien joioses. De nou el majestuós cant d'«Els Segadors« sonà con un càntic d'aleluia, y la munió patriótica, en que totes les classes socials hi eren agermanades, comensà a desfilar, tornant a la ciutat mare que embolcalla de boires s'apressava a encendre noves clarors esclatants de vida.» (*Poble Català*, 15 oct.)

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La prensa barcelonina feu grans elogis d'aquexa festa a n-el Park-Güell. Vetassí que'n digué'l *Diario de Comercio*, entre altres:

«Desde las tres hasta las seis de la tarde de ayer, vióse el [160] Parque Güell materialmente atestado de señores Congresistas que, junto con sus familias, acudieron á presenciar, mejor diremos, á tomar parte en la hermosa fiesta que allí se celebraba. Todo era júbilo y alborozo en aquella inmensa extensión de montaña... Ha sido ésta una fiesta al propio tiempo popular y distinguida, hasta el punto de que no recordamos en nuestro país ningún acto de esparcimiento popular que ni remotamente haya alcanzado nunca una importancia semejante. Coches automóviles, vendedores ambulantes de postales, paradas de flores, de bebidas... Era tanta la animación, tal el bullicio que ayer tarde alegraba el Parque Güell, que con seguridad, cuantos hemos tenido ocasión de presenciar esta fiesta espléndida, magnífica, incomparable, no veremos borrado en mucho tiempo de nuestra memoria el recuerdo.»

---

§ 5. —Funció de Gala al Teatre Romea, p'els Congressistes.

«El vell casal del Teatre Català estava guarnit com en les grans solemnitats. Garlandes y palmes ornaven els empits dels palcs y resseguien les baranes. Y entremig d'elles hi brillejaven els escuts de les terres de la nostra Corona. A banda y banda d'escenari completaven el decorat agrupaments de banderes catalanes.

«L'illuminació era profusa, y'l teatre, al brill dels seus vestiments hi afegía l'hermosura de les dames que l'ocupaven. La concorrencia era excessiva, omplintlo tot y sobreixint pels passadissos.

«Les obres, no gaire ben triades pera donar idea de nostre art dramàtic, entretingueren a la concorrencia.» *(Poble Català*, 15 oct.)

Se representaren *Un barret de rialles*, d'En Pitarra, *La Tornada d'En Titó*, d'En Camprodon, *Tal hi va qui no s'ho creu* d'En Vidal y Valenciano,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Lo Mestre de minyons, d'en Feliu y Codina y *Qui compra maduixes*, d'En Vilanova.

Dia 15.

§ I. —Primera sessió ordinaria

A. —A la Secció filològica-històrica.

Presideix Mn. Alcover; actuen de secretaris En J. Casas Carbó y N'E[mili] Vallès; se llitx l'acte de la sessió anterior y es aprovada.

«Ocupà un lòc de distinció el profesor A. Guarnerio, de l'Universitat de Pavia. [161]

«En *Josep Rigol*, de Terrassa, llegí la memòria-ponència del seu tema: "Pronoms y adjectius pronominals. Ús corrècte del LLUR, ab les següents conclusions: I. El pronòm possessiu *llur*, provinent del genitiu plural llatí de tercera persona *illorum*, dèu conservar sempre aquést just valor original, referintse unicament a més d'un posseidor. —II. Dèu concordar en nombre ab l'objecte de possessió. —III. Es convenient restablir l'ús còm a absolut. Eczemple: no gasten res que no sigui *llur*. —IV. No cal emplearlo còm a datiu, per tenir ja la nòstra llengua'l mèdi just d'espressió en la forma àtona pronominal de tercera persona *els*.»

«La memoria del senyor Rigol està molt ben escrita y esposà ab molta claretat y precisió'ls casos d'aplicació de la partícula *llur*.

«*El senyor Forns Torelló* hi va presentar una esmèna y se posà d'acòrd ab el ponent que'l *llur* sigui usat sempre que servèxi de absoluta necessitat pera aclarar el concepte y axís anirà familiarisantse la seva aplicació.

«*El* president manifesta que la Junta General del Congrés havia acordat una fórmula de votació. La *Taula* de cada *Secció* pendrà nòta de la discussió y ne formularà de cada cas dues proposicions, una afirmativa y una altra negativa, que seràn imprèses y repartides als congressistes. Al

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cap d'un mès, pera que hi hagi temps de estudiar cada cas, s'enviarà'l vòt a la Secretaria del Congrés y en el volúm del Congrés se publicarà'l resultat de les votacions.

«Aprovat per unanimitat.

«*Mossèn Gaietà Soler* demana presentar una proposició, y el president el convida a que la presenti al acabarse la sessió, pera darne noticia a la Junta General del Congrés.

«El *doctor A. Guarnerio* llegí en llengua italiana, expressada ab inteligible claretat, la seva comunicació «Nuovi studii sull'algherese».

«Fa una esploració de les varietats dialectals del català pera determinar ab quina té més conecsió l'algueresa y axí poder determinar la comarca d'aont sortiren els colonisadors catalans que anaren a poblar Alguer després de la conquista.

Ell creu haver determinat que és el barceloní, y per lo tant, qu'eren barcelonines les famílies catalanes que anaren a poblar les tèrres de Sardenya, y particularment l'Alguer, després de la victòria de les armes del Rey en Pere'l Cerimoniós. Per això, de l'Alguer se'n dèya la Barcelonèta.

«Recordà, ab lloansa, els treballs de n'Antoni Ciuffo y [162] J. Palomba, escribint en alguerès aquèll, redactant una gramàtica aquèt pera conservar la llengua catalana en aquéll reconèt de Sardenya.

«Feu una comparació del vocabulari alguerés y català, remarcant les semblances y diferenciacions, y acabà indicant les influències castellana y sarda sobre l'alguerès.

«Regalà al president un volum que ha publicat sobre'l títol del seu tema, pera que formi part de la bibliotèca del Congrés. (*Grans aplaudiments*).

«*Mossèn Miquel Costa y Llobera*, llegí la memòria-ponència sobre'l tema: "La preposició *a* en l'acusatiu", y presentà aquèstes conclusions:

«"L'ús de la preposició *a* en l'acusatiu (quan es tracta de persona, nòm propi o personificació), pertany únicament al castellà; constitueix una anomalia, confonent dues relacions tan distintes còm les del *datiu* y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'*acusatiu*; finalment es contrari a la llegítima tradició de la nòstra llengua; per tot lo qual no s'hi pót admètre més."

«Mossèn Costa feu observar les confusions que dona l'ús de la preposició *a* en acusatiu y datiu en la llengua castellana y cita eczemples; digué que nosaltres hèm de procurar no incórrer en tal confusió que'ns ha portada la influència castellana, còm ho confirma el no tenirla ni els rossellonèsos ni els mallorquins. Tan català es el no usarla, que molts son els catalans que no l'usen en l'acusatiu quan escriuen en castellà.

«Mossèn Costa indicà que admetia la esmèna de mossèn Alcover,» *(Veu de Catalunya*, 16 oct.) que diu que, quant els pronoms *me*, *te*, *el*, *lo*, *la*, *nos*, *vos, els*, *los*, *les*, precedexen el verb, si, per donar més forsa a la frase s'hi posen els correlatius *mi*, *tu*, *ell*, *ella*, *nosaltres*, *vosaltres*, *ells*, *elles*, aquests han de dur la preposició *a*, per evitar la confusió que resultaria (A MI M'*ofengueren*; A TU'T *respectaren*; A ELL *no'*L *veren*, etc.).

En P. Fabra defensà la seua esmena, que venia a dir lo metex que l'anterior, respecte d'aquells pronoms, y ho estenia a altres casos. Digué que l'us de la preposició *a* en l'acusatiu «no hu creya un castellanisme, sinó que'l castellà hi havia donat una major estensió que les altres llengues, ja que's tròben aplicacions de la *a* en els dialectes d'Itàlia còm el sicilià, calabrès y romà; se trobà aplicat en La Engadine y en el llenguatje rumanès de les boques del Danubi.»

«El profesor Guarnerio amplià lo manifestat p'el senyor Fabra, y diu que en dialecte sard actual y fins en els documents dels sigles XI, XII y XIII s'hi troba usada.» *(Veu de Catalunya*, 16 oct.) A la fi, Mn. Costa y En Fabra diuen que concordaràn la conclusió y l'esmena, formulant una sola tesis. [163]

«El professor Palomba, d'Alguer, llegèx en català alguerès la seva memòria sobre "La gramàtica del modèrn dialècte alguerès."

«Saludà ab entusiasme a Barcelona y als iniciadors del *Congrés* per a honorar la llenga mare catalana, a la qual finalitat també dedica ell tota sa voluntat ab la publicació de la seva gramàtica del modèrn alguerès.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Esplicà'l mètode que ha seguit pera que sigui més a l'alcans dels minyons alguerèsos. Feu sabèr que està confeccionant un diccionari de les veus alguerèses ab llurs correspondències catalana y italiana.

«Axís ell crèu podèr contribuir a la difusió de la hermosa llenga catalana, a obrir més ample camp a les òbres d'aquèsta esplendorosa Renaxensa Catalana.

«Acabà ab un entusiasta paragraf d'agraiment per l'hospitalitat generosa que a Barcelona hi han trobat els catalans escampats per les diferentes nacions d'Europa, essent axò un timbre de glòria pera la digna ciutat aont lluiren còm a sòls esplendents tantes ilustracions de la llengua pàtria.

«El senyor Palomba llegí una carta que allavórs acabava de rebre del professor Venanci Tedesco, de Roma, saludant ab gran efusió y xardorosa paraula Catalunya y l'òbra dels congressistes.

«L'Antoni Ciuffo (en Ramon Clavellet) del Alguer, llegí trossos de sa estensa memòria sobre "Influències del Italià y diferents dialectes sards en l'alguerés", treball molt interessant per les moltes notícies y datos que enclòu.

«Digué que, quan va publicar el seu volúm de poesies catalanes a Alguer, va presentarlo a un jove poèta sard, demanantli sa opinió, y aquèll li digué: "Ja que sentiu aficions literaries ¿per què no escriviu en italià? —Perque —li contestà— l'alguerés es nòstra llenga mare y cal conservarla y pulirla, y axó pera res lo italià ho necessita de nosaltres."

«Enumera els dialèctes de Sardenya, la influència que sobre d'ells hi tingué'l català durant el sigle XIV, estenentse fins a Càller, aont encara se senten paraules catalanes. Indicà les influéncies que actualment l'italià y els dialectes sards tenen sobre'l català alguerés, parlat tan sols a la ciutat d'Alguer y en el seu terme municipal.

«Remarcà la necessitat que hi ha de resistir aquèsta influència, procurant estudiar l'alguerés, restablint la tècnica, restaurantlo, purificantlo, acostumant el póble a usarlo correctament y estant en comunicació constant ab Catalunya.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«L'alguerés, que no ha mort encara, que's conserva viu, malgrat la influència castellana de dos sigles primer y la influència italiana de dos sigles després, té dret a la vida y cal fet tot lo possible pera donarli major vida y robustesa. (*Molts aplausos*). [164]

«El president declarà que a les quatre de la tarda seguiria la sessió.» *(Veu de Catalunya*, 16 oct.)

B. —*A la Secció Literària*.

«Al obrirse la sessió presideix el poeta valencià don Teodor Llorente, el qual s'escusa d'ocupar aquell lloch per impossibilitat física, agraint, no obstant, la deferencia honrosa que en vers ell s'ha tingut.

«Dedica un recort a la memoria del doctor Rubió y Ors y un elogi al seu fill, doctor Rubió y Lluch, y aquest ocupà la presidencia, tot remerciant.

«Se constitueix així la taula ab el doctor Rubió, que presideix, y els senyors Llorente, Maragall y Ruyra. En Massó y Torrents actúa de secretari.

«Previa la lectura de l'acta de la sessió anterior, el secretari dona compte de les comunicacions presentades de nou y de la esmena que'l doctor Carreras y Candi té presentada a les conclusions del senyor Ruyra.

«El senyor M. Obrador llegeix la seva comunicació, que tracta de "L'edició original de les Obres de Ramon Llull".

«El culte literat mallorquí desenrotlla'l seu tema posant de relleu la necessitat de portar a cap tal publicació en la forma que ab la biblioteca clàssica catalana comensà el malaguanyat Jeroni Rosselló.

«Diu que l'any 1915, en que's celebrarà'l VI centenari de la mort del gran filosoph, s'hauria de commemorar ab la edició acabada de la seva obra.

«El treball del senyor Obrador és molt aplaudit, lo mateix que la comunicació de mossen Llorenç Riber, que tracta de la missió dels escriptors en quant al manteniment de la puresa y unitat del català.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Cita, com un dels principals elements pera'l fi que proposa, anar a les fonts de la pagesia que no han tingut la opressió de les academies y inspirarse ab la sintaxis mitg-eval, com ho han fet els grans poetes del món en llurs llengües.

«Mossen Casaponce llegeix la comunicació de Mr. L. Barrau-Dihigo, bibliotecari de la Sorbona, de París, que versa sobre'ls manuscrits llatins y el text català de *Gesta Comitum Barcinonensium.*

«L'erudit treball de M. Barrau ès molt aplaudit.

«S'entra al període de les discusions dels temes y el senyor Ruyra exposa'l seu, qual enunciat és com segueix:

"La nostra llengua en les obres literaries. Causes de la [165] formació del llenguatge literari com a diferent del vulgar. Crítica d'introduccions síntaxiques de quart ordre en la literatura catalana.»

«El desenrotllo d'aquest tema promou diferentes vegades les manifestacions d'aprovació de bona part dels congressistes.

«Aquest treball se conclou en quatre parts:

«1a Que'l pensament artístich sent vers el llenguatge tres menes de necessitats essencials: necessitat de riquesa interna o mental, necessitat de riquesa externa o formal y necessitat de comunicació; y que aquestes necessitats poden y solen portar a la formació d'un llenguatge literari diferent, en part, del vulgar.

«2a Que'l més bon ordre de fonts que's pot seguir pera millor satisfer la primera de les esmentades necessitats ab menys perjudici de la tercera, és el de la següent enumeració: —parla viva, —llenguatge antiquat, —construcció llatínica, —barbra introducció y lliure invenció *(Vid. Horaci, Ep. ad Pis., VII).*

«3a Que la poca afició el estudi del català antich y l'intens y general estudi del castellà, a la nostra terra produeixen en el bon ordre dels nostres coneixements llingüístics una pertorbació perniciosa al nostre llenguatge literari.

«4a Que pera evitar els danys de la pertorbació que se senyala en la conclusió anterior, cal fomentar l'estudi del català dels sigles d'or y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aixecar veus de reprovació contra la introducció y sosteniment innecessari de formes de quart ordre, molt especialment de mentalitats sintàxiques castellanes.

«Explica cada una d'aquestes conclusions, y al ser a la tercera fa present que'l doctor Carreras y Candi hi té una esmena presentada, esmena que diu que no pot acceptar per créurela ja compresa en els quatre agrupaments generals.

«El senyor Carreras defensa la seva esmena, que consisteix en modificar la conclusió tercera en aquesta forma. «Que la poca afició al estudi del català antich y l'intens y general estudi del castellà a la nostra terra, *y el predomini de la parla local barcelonina*, produeixen, etc.»

Després de feta la defensa, queden en que tractaràn de posarse d'acort pera la nova redacció de la debatuda conclusió.

«Després don Joan Alcover llegeix la seva comunicació que tracta de: "La llengua catalana que hem apresa en l'infantesa, es absolutament indispensable y insustituible com a element d'expressió artística."

«An aquest treball el poeta mallorquí defensa l'ús de la parla catalana pera tots els poetes catalans, puig és la única parla que pot donar clara y artística expressió al seu pensament. Y [166] acaba dient que lo que no ha pogut lograr Castella ab la seva invasió, no ho hem de fer nosaltres per propia voluntat.

«Finida aquesta lectura, que, com totes, és molt aplaudida, s'aixeca la sessió.» (*La Veu de Catalunya*, 16 oct.)

C. —A la Secció Social-Jurídica.

«La presidèx el diputat dòn Francisco Albó, y actúen de secretaris els senyors Sans y Buhigas y el comte de Santa Maria de Pomés.

«Se comènsa per la lectura y aprovació de l'acta de la sessió anterior, y el senyor Cases Carbó esplica'l fonament de les conclusions que ha formulat en la seva ponència de tema primer.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«El senyor Cases dona a entendre en les seves conclusions que crèu innecessari l'esforç artificial pera relacionar als póbles del Mediterràni que parlen llenga catalana, puig bastara'l cumpliment de la «Lley Mediterrània»; n'hi haurà pròu ab la metexa lley biològica de la Naturalesa pera que aquèts pòbles s'acostin espiritualment, se compenetrin, se comprenguin y s'estimin, realisant en lo futur l'ideal que ara no mès s'ovira confosament.

«Ni'l senyor Pomés, ni'l senyor Francisco y Maymó, ni En Joaquim de Riba, estàn conformes en aquèsta manera de compendre'l problema esposat pel ponent.

«Altrament, tots ells crèuen que la voluntat humana ha de ser un factor de gran eficacia en aquèsta evolució d'acoblament dels pòbles que parlen llenga catalana.

«Per axò hi han presentat varies esmènes a la qüestió de fondo; el ponent no admét les esménes perque entén que les conclusions seves y les dels senyors indicats no poden ser encaxades en una fórmula armònica de modificació de les conclusions de la ponencia. Son punts de vista completament distints, interpretacions contraries d'una metexa còsa, y opina que s'han de dexar íntegres pera presentarles disjuntivament a la Secció quant arribi'l moment de votar, pera que la secció, adopti'l que mellor li sèmbli.

«Les conclusions de l'esmèna presentada pel senyor Francisco y Maymó son les següents:

«"Desempenyant la literatura una missió social importantísima y revelant clarament l'estat del pòble, florirà més bellament quant major sigui'l benestar polític y econòmic del país.

«Treballar pera que aumenti'l dels pòbles de llenga catalana, dotantlos d'una constitució nacional adecuada pera l'espandiment de llurs respectius interessos y ajudant els uns als altres en la lluyta per la consecució d'aquèt ideal, ferà fer conèxer o [167] despertar llurs sentiments de germanor, reforsar y consolidar els vincles de solidaritat natural que'ls lliguen, reconstituir una personalitat de la que seràn

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

símbols: una llenga y una literatura, unes en esencia y varies en matissos.

«El sentiment d'unitat lingüística y literaria, se desvetllà també ab l'estudi y vulgarisació dels nòstres clàssics, buscantlos, trayentlos a la llum y establint l'ensenyansa de la literatura catalana a Mallorca, València, Rosselló, etz., còm ho han fet els "Estudis Universitaris Catalans" a Barcelona.

«Acabada la discussió, se llegèx una comunicació de l'Académia de Llegislació y Jurisprudencia sobre "la restauració del llenguatge jurídic català."

«En aquèt treball l'Acadèmia pòsa de manifest la sustitució que han anat sufrint les paraules del tecnicisme jurídic desde que's jutjava y se diligenciava en llenga catalana fins avuy en que, fins quan se parla en català, s'emplèen les paraules castellanes que han anat suplantant a les de nòstra llenga:

«Després de llegida aquèsta comunicació, ha acabat aquèst acte fins a la tarde.» (*Pla de Bages*, 18 oct.)

§ 2. **Segona sessió ordinaria.**

A. —A la Secció filológica-històrica.

«Ocupà la presidència mossèn Marian Grandia y els secretaris.

«El P. Ignasi Casanoves, S. J., llegí la memòria ponència sobre'l tema "Oracions condicionals". Es un treball ben difícil de extractar perque tot ell es un entrellassat d'idèes sabiament pensades y espressades ab una claredat y elegancia de forma que captivà l'atenció del auditòri arrencantli un fòrt aplaudiment.

«Les conclusions formulades irreals foren: "Primera. —L'imperfet d'indicatiu en les condicionals irreals de present y futures es forma catalana de sòca y arrèl. Segona: —La preponderancia estremada del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

imperfet de subjuntiu sobre el de indicatiu en les metexes es d'influència forastera".

«El doctor Vicenç Serra y Orvay, rector del Seminari d'Eivissa, en substitució del tema anunciat, parlà "Sobre l'apreci en que se's tinguda a Eivissa la llenga propia" y parlà ab llenguatge ibissènc, essent molt interessant. La forma del treball escrit es molt cuidada y causà una agradable impresió al auditòri, que l'aplaudí ab justicia.

«Esplicà el mènysprèu que la gent de ciutat senten per la purèsa del llenguatge, empedrantlo ab castellanismes ridícols. Ab [168] períodes arrodonits espressà la vida pagèsa, aont el llenguatge ibissènc se conserva ab tota sa purèsa. Acabà indicant la necessitat de que'ls llibres de la primera instrucció pera criatures siguin escrits en ibissènc, pera que axí fossin més inteligibles per aquelles tendres inteligències.

Mn. Antoni M.ª Navarro, rector de Montclar, lletgí sa comunicació sobre "la llenga catalana al Ribagorza". Indicà que dexava de referirla al Pallars, perque ho tractaria ab molta competencia el doctor Saroïhandy. El treball es escrit ab gran facilitat y galanura de estil y fou escoltat ab molt d'interès, per ésser un arsenal de notícies y estudis sobre aquèlles comarques encara molt póc estudiades. Delimità la comarca, fent subdivisions llingüístiques, esplicantles y demostrantles ab típichs eczemples trets de la viva vèu del pòble. Demostrà per datos tres d'uns documents de 1515 que a Graus, centre del comtat del Ribagorça se parlava en català, emperó en 1527 aquèll dietari ja no es escrit ab purèsa de llenga y s'escriu en lo que se'n pót dir dialecte ribagorzà. En el santuari de Riupredrós el llibre de comptes de portà en català fins al sigle XVII.

Es molt interessant en el vocabulari y en la conjugació de vèrbs algunes semblants ab les que trovèm escrites en els serventesis y tensons de'ls antics trovadors.

«Recomanèm aquèt treball als aficionats a n'aquésta mèna d'estudis, per ésser interessantíssim. Fou molt aplaudit y son autor rebé moltes enhorabònes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Mentres parlava mossèn Navarro ocupà la presidència l'eminent poèta valencià Teodor Llorente, essent saludat ab picaments de mans per la nombrosa concurrència que omplia totalment la sala.

«El jove doctor mossèn Gumersind Alabart llegí y defensà el tema, encarregat al Dr. Joan Codina, catedràtich del Seminari: "Importancia de l'Ortografía. Necessitat d'equilibrar l'element fonètic ab l'etimológic".

«Ab grant facilitat de paraula y mostrant posseir be la materia, precisà lo que es la fonètica y l'etimología y el mòdo cóm cal escriure les paraules segons un sistema racional de fonètica. Demostrà que calia establir les següents conclusions pera equilibrar l'element fònic ab l'etimològic en prò de l'ortografía de la llenga catalana:

«Primera. —Estudiar ab molta seriositat la Etimología de nòstra llenga, no oblidant que en treballs d'aquèsta mèna s'han errat sovint encara els gramàtics més distingits.

«Segona. —Conreuar també ab gran mirament nòstra [169] Fonètica, tenint molt en compte que la tasca d'esbrinar les modificacions que sufrexen els mots, no es mènys fexuga y arriscada que la d'escodrinyar ses arrèls.

«Tercera. —Atendre en aquexa doble fèyna al ús corrent y al tradicional de nòstra parla, còm també a les llengues d'origen per nosaltres, sobre tot la llatina, y ajudarse ab comparacions ab altres idiomes, en particular dels germans.

«Quarta. —Conegudes la etimología y la fonètica d'un mot, escriure'l conforme la fonètica, perque aquèsta es la que dona una forma nòva a les paraules que aquèlla li apropia, enmotllantles segons la fesomia de cada pòble".

"Mossèn Alcover presentà una esmèna a la conclusió quarta dient: sempre que la fonètica no distingèx dos sòns que coincidexen, que tenen el metex valor fònich y son d'etimología diversa (v. gr. *mon pare no pARa may*, *trObar-apUntar*, *cenrE —portA*, *mourE-mogA*, etc.) cal acudir al estudi de l'etimología pera determinar el mòdo còm s'ha d'escriure. El senyor

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Josep Massó y Palmés també presentà una esmèna en el metex sentit. Mossèn Alcover ab datos y eczemples defensà la seva esmèna.

«S'entaulà una discussió entre'l ponent y els sostenedors de les esmènes, que fou ben interessant, sostenint cada hú el seu punt de mira: el doctor Alabart el critèri de que sóls s'ha de tenir en compte l'element fonètic, y els de les esmènes, que calia precisar per mèdi de la etimología quina lletra s'ha d'escriure per representar aquells sons que no's poden distingir en no esser per l'etimología. Se quedà en que abdues parts formularien ses conclusions y se posaria a votació en la forma acordada.» (*Veu de Catalunya*, 16 octubre.)

B. —A la Secció Literària.

Presideix Mn. Costa. Se llitx y s'aprova l'acta de la sessió anterior, y «se concedex la paraula a dòn Gregori Artizà, mèstre de escola, jubilat, de Campmany, pera que defensès el seu tema, que vèrsa sobre la "Importancia y necessitat dels estudis gramaticals per tota literatura y especialment per la nòstra. Creació d'una Academia o Institut de la llenga catalana".

«El ponent resumèx el seu treball en les següents conclusions, que comenta:

«1a Havènthi a l'actual literatura catalana un gran desconcèrt, que confon y pertorba l'aprenentatge de la llenga, convé establir una Gramàtica tot lo posible autorisada, que escombri els barbarismes, capritxos y corruptèles, y ficsi uns doctrina senzilla, formal y fonamentada, que guii per bòn camí y desvanèxi els dubtes. [170]

«2a Per assolir tal Gramàtica convé donarli paternitat corporativa, nomenant al efecte una Academia o Institut que l'acòrdi per unanimitat o majoria, previes les degudes investigacions, estudis y discussions, ab una orientació ben desapassionada, imparcial y patriòtica.

«3a Al esmentat fi pòt constituirse dita Academia o Institut ab persones competents del Congrés o Acadèmia de Bònes Lletres, afeginthi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

companys de totes les comarques de la llenga catalana, conexents de llurs particularitats llengüístiques, al objecte de poder resòldre ab complèrt conexement de totes les varietats idiomàtiques y dialectals, celebrant anyalment una o dues sessions plènes y confiant a una Junta permanent els assumtos ordinaris y urgents d'entre l'any.

«Mossèn Alcover, després de saludar al senyor Artizà y de fer constar que en ell saludava l'honorable magisteri català, presenta les següents esmènes, que apoya ell metex:

«"A la primera conclusió. El mal que vol capturar la conclusió, no's captura establint una gramàtica còp en sèc, sinó fomentant els estudis y la cultura gramatical, a fi que la influencia d'aquests vagi depurant pòc a pòc la llengua. A la gramàtica, qualsevòl sia l'autor, may li han de concedir més autoritat que la que li donin les pròves y raons científiques aont se fundi; y, donat l'atràs dels estudis gramaticals a Espanya, tardarem molt a poder tenir cap gramàtica definitiva.

«A la segona. L'Acadèmia o Institut no s'ha d'*anomenar*, sinó que s'ha de constituir tranzitoriament, aplegantse els que se sentin ab vocació per axò y tinguin o adquirèxin la preparació científica indispensable, y que axí, ajudats d'altres que'ls facilitin la fèyna preparantlos materials, emprènguin la tasca colosal, encarregantse cadascú d'una secció. Sòls axí es regular que's fassi l'òbra y encara romandrà subjecta a ulteriors rectificacions. Axó d'*anomenar* una Academia y que aquèsta fassi una gramàtica que hu doni tot resòlt y definit y que tothòm s'hi subjecti cegament, es una cosa que no cal esperarla.

«A la tercera. Les persones competents pera formar tal Academia o Institut s'han de cercar... allà ont son. Mentres no progressem més en estudis filològics, serà molt difícil trobar les persones suficients pera emprendre la tasca de la gramàtica; però s'hi ha de fer tot lo que's puga. Per axò caldria que'l Congrés acordàs procurar mèdis pecuniaris a alguns joves que demòstrin dòts per la filologia, per enviarlos a Alemanya, empori de dita ciencia, a fi de que poguessin rèbre la preparació indispensable pera empèndre l'obra de la nòstra gramàtica.» [171]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Rectifiquen tots dos y queda l'assumto pendent de votació.

«El senyor Carreras y Candi, avans de la rectificació del senyor Artizà, demana que se suspèngui la discussió d'aquèt tema pera que demà, ab més conexement de causa, el senyor Artizà pugui contestar a Mn. Alcover respecte a unes alusions dirigides a l'Acadèmia de Bònes Llètres. La presidencia no ho accepta y consta en acta la petició del senyor Carreras, còm a representant d'aquèsta Academia.

«El senyor Plana y Dorca dona lectura a una comunicació del professor de l'Escòla Politècnica d'Aquisgran (Alemanya), Dr. Eberhart Vogel. La comunicació està escrita en correcte català y diu lo sigüent:

«Considerant que:

«Primer: totes les llengues modèrnes s'han acabat de formar y enriquir, aprofitantse les òbres mèstres de les literatures del estranger mitjansant traduccions sencères y congenials;

"Segon: que la llengua de Castella es massa ampulosa pera reproduir, sens malmètreles, les poesies escrites en les llengues més sòbries del nòrt;

«Tercer: que al contrari, la llenga catalana, degut al seu geni estalviador, es més capassa que cap altra, o be l'única de les que's parlen en el Mitjdia, d'apropiarse les òbres dels Shakespeare, Goethe y Ibsen, molt més accesibles al geni reflecsiu català que al retòric de Castella;

«Quart: que cal de totes maneres obrirse'l mon de les idèes sens pagar portatje;

«El Congrés desitja que'ls joves literats, conexedors d'algunes de les llengues d'Europa, se dediquin a traduir al català les òbres mèstres escrites en elles y que les cases editorials favorèxin la publicació d'exa mèna de treballs literaris y de diccionaris catalans de les llengues estrangeres més importants.

«Aquèsta lectura ha sigut molt aplaudida.

«El senyor Carreras y Candi(,) dona lectura a la seva comunicació que tracta de la "Prehistòria de la Llengua Catalana".

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Es un treball eruditíssim que demòstra els estudis que en aquèsta materia té fets el senyor Carreras.

«Al acabar, proposa la celebració d'un Congrés de llengues neu-llatines que podria tenir lòc a París, en la primavera del any 1908.

«La proposició del comunicat es molt ben rebuda.

«M. Amadeu Pagès, professor del Licèu de La Rochelle, fa un estudi biogràfic de Ausiàs March, que diu es una mina pera'l qui's vulgui dedicar a la filologia catalana. [172]

«Enumera les llibertats que ha pogut observar se prenien els copistes y els editors en la òbra de N'Ausiàs March en les diferentes edicions que s'han publicat. Cita curiosos eczemples, tant de vocabulari, còm de la sintaxis, còm de la ortografia.

«M. Pagès es molt aplaudit en son treball.

«Mossén Costa y Llobera, en la seva comunicació, que versà sobre'l tema: "No hèm de permetre que la nostra llengua sigui esclava ni tributaria de cap llenga estrangera", se dol de l'influència que en català eczercèxen les llengues castellana y francèsa, dolguentse també de que moltes vegades, pera fugir del castellà, se cau en el francès.

«Referent a n'aquestes influències, diu que en quant al vocabulari, creu que tan mal es acostarse a una com a l'altra llenga; per la sintácsis, preferex l'aprocsimació a la francesa, de la qual quelcòm s'en pot apendre; y per lo que toca a la construcció, creu que la francesa es massa severa, estimant més l'italiana.

«Pera rellevarnos de les influencies forasteres —acaba dient— cal anar a la literatura de l'antigor y a la llenga viva del poble. Pera això necessitem la publicació dels clàssichs y la del diccionari.

«També es molt aplaudit el treball de mossen Costa y Llobera, després del qual s'axeca la sessió.» (*Veu de Catalunya*, 16 oct.)

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

C. —A la Secció Social-jurídica.

«La sessió de la tarde se celebra bax la presidència del senyor Franquesa y Gomis.

«Comensa dòn Frederic Barceló la lectura de la seua comunicació titulada: «Necessitat de popularizar la lectura dels textes genuins.»

«El senyor Barceló es molt aplaudit y felicitat per la seva comunicació.

«Dòn Francisco Maspons y Anglasell explica les conclusions de la seva ponència: "Necessitat de que l'Estat concedèxi una amplia llibertat d'ensenyansa que permèti donarla segons eczigèx la manera de ser, sentir y parlar dels habitants de Catalunya».

«El senyor Maspons fa un discurs aplaudit freqüentment, demostrant lo contraproduent y fins perillós de que l'Estat monopolisi l'ensenyansa.

«El senyor Pomés hi ha presentat una esmèna modificant y adicionant les conclusions.

«La modificació tendex a substituir la frase de les conclusions referent a que la tendència monopolisadora y restrictiva del Estat [173] es contrària a la espansió del esperit català, per una altra que digui que es contrària a la espansió del esperit del pòbles a tot arrèu del mon.

«L'adició es que's demani als senadors y diputats de la tèrra catalana que defènsin aquèsta idèa al Parlament, y a la prensa que la fomenti y ajudi als representants en Corts.

«També demana'l senyor Pomés que's constituèxi una comissió organisadora d'un Congrés de ensenyansa lliure que pugui ser el propulsor del establiment de la dita ensenyansa.

«El senyor Francisco y Maymó presenta també una esmèna pera que cònsti en les conclusions: Primer: l'Estat, no essent la seva missió l'ensenyansa, perque axó es missió del còs social, no s'ha de ficar en lo tècnic y llinguístic de la ensenyansa; segón, que'ls que hagin cursat en institucions lliures d'ensenyansa, podràn provar els seus conexements

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

devant d'entitats o corporacions del ram especial que han cursat, però no devant dels funcionaris docents del Estat.

«Abdós senyors defènsen eloqüentment les seves esmènes, que son admèses del ponent ab veritable entusiàstica conformitat.

«Y s'axeca la sessió.» (*Veu de Catalunya*, 16 oct.)

---

§ 3. —Funció de Gala en el Teatre Principal p'els congressistes.

El degà dels teatres barcelonins, pomposament endiumenjat, obsequià'ls congressistes ab una de les seues selectes representacions. El vestíbul, la sala de descans y especialment la platea, segons mos contaren, rumbetjaven plantes, domassos y banderes, y a la boca de l'escenari penjava un grandiós dosser de les *barres* catalanes, que formava una bandera plegada ayrosament a cada banda de l'escena. Mos digueren que'l gran teatre presentava un cop de vista magnífich, majestuosament esplèndit y d'una solemnidat estraordinaria. Estava tot ple, sense cap localidat buyda. ¡Vaja quina gentada! Allà's veyen les famílies més distingides de la bona sociedat barcelonina: el Sr. Batlle de Barcelona, una nombrosa Comissió de l'Ajuntament, molts congressistes estrangers, y molta de gent grossa de l'art, de la noblesa, dels productors, de la literatura y de la política. Se representaren el primer acte de *Lo ferrer de tall*, d'en Pitarra, el retaule *¡Lladres!* De N'Iglesies, *La Nit de Reys* de N'Apel·les Mestres y En Morera y *La Baldírona* d'En Guimerà! Totes foren interpretades ab gran esment y aplaudides del públich a les totes. [174]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 16.

§ I. —Tercera sessió ordinaria.

A. —A la Secció filológica-històrica.

Presidex Mn. Grandia. Se llitx y s'aprova l'acta de la sessió anterior.

En Víctor Oliva, de Vilanova, llegex la memòria ponència sobre'l tema "Procedencia y Ortografía de la *x* catalana". Fa un estens estudi del us y aplicació d'aquesta lletra, fent una distinció de la *x* ibèrica y de la *x* grega; fa observar els diferents sons en que es aplicada aquesta grafia, pera deduir:

«Primer. Que la majoria de les paraules catalanes ont entra la *x* provenen del llatí;

«Segón. Que en aquestes el sò català de la *x* deriva de les lletres llatines *x*, s, ss, sc y c.» (*Pla de Bages*, 19 oct.)

Presentà una esmena Mn. Alcover en el sentit de que la *x* no s'ha d'escriure en les paraules aont ja no sona, per motiu de que, passant del llatí al català, la *x* llatina tornà *s*, (v. gr. *experiencia* d'*experientia*, *estrany* d'*extraneum*, *estens* d'*extensum*, etc.)

N'Oliva ho acepta.

En Pompeu Fabra, sostenint la seua esmena, combat les conclusions de N'Oliva y diu que no està fora de lloch posar una *i* devant la *x* paladial. «Estudia les aplicacions etimològiques de son us d'una manera molt raonada, fent una hermosa disertació etimològica de les paraules *mateix*, *exàmen* y *aixàm*. El senyor Fabra creu que no s'ha d'alterar l'us d'aquesta grafia en les paraules en que sòni com a tal.»

«Presentaren esmènes els senyors Alcoberro y Roig, que no estaven del tot dins del tema que's discutia.» (*Pla de Bages*, ib.)

«Acabada dita discussió, passà a ocupar la presidència mossen Antoni Alcover, donantse tot seguit coneixement per don Pompeu Fabra de la seva comunicació sobre «Questions Ortogràfiques».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«El treball del senyor Fabra, sens dubte un dels més notables y importants que s'han llegit en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, obtingué constantment entusiàstics aplaudiments del gran nombre de congressistes qu'assistien a la sessió, essent a l'acabar molt felicitat per tothom y especialment per les ilustres personalitats extrangeres qu'han pres part en les tasques del Congrés.

«Dit treball està dividit en sis parts, ocupantse en cada una de les questions següents:

«1a La lletra *h*. —2a La *l* palatal. —3a La *r* muda. —4a La [175] accentuació gràfica. —5a La *c* trencada. —6a Generalitats sobre ortografia.» *(Poble Català*, 17 oct.)

«Per no tenir més temps, sòls s'ocupà de la primera part, de la lletra *h*. Mentres arreu se suprimex, aquí hi ha qui la proposa. Si volem separarnos de l'influència castellana, cal suprimir la *h* en paraules com *home*, *hora*, etc., ja que no hi ha cap raó sòlida pera sostenirla com a inicial. La conservèm per habitut del escriure en castellà.

«Axí com s'ha imposat la costum d'escriure en *e* y no en *a* les paraules com *parlen* y no *parlan*, si s'hagués insistit desde'l primer dia en l'habitut d'escriure sense la *h*, avuy no'ns trobaríem usant aquesta lletra com a inicial de certes paraules.

"La memoria del senyor Fabra està escrita ab una claretat y un conexement de la etimologia que escità un gran aplaudiment a tota la concurrència.

«Don Àngel Sallent, farmacèutic de Terrassa, llegí una memòria sobre «Etimologies catalanes», escrita ab la profonditat de conexements que en aquesta matèria té acreditada en els nombrosos treballs que ha compost. Es un treball, el que presentà, d'una gran erudició sobre les fonts etimològiques d'estudi, qu'ha d'esser interessantíssim pera'ls que's dediquen a n'aquets estudis.

«El treball del senyor Sallent fou molt aplaudit.

«Don Antoni Rubió y Lluch parlà ab la competència y autoritat propia de la «Història de la Llengua Catalana a Grecia». Fou una hermosa y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

patriòtica narració a honor y glòria de nostra estimada llenga en aquelles llunyanes terres d'Orient.

«Feu una entusiasta relació de la conquista del Ducat de Neopàtria pe'ls catalans, ont s'establiren escampant l'us del idioma català per aquelles terres. Després de la creuada desde 1204 a 1311 els francesos hi dominaren; desde 1311 a 1387 hi dominaren els catalans, y desde 1387 a 1450 els italians; doncs en els arxius europeus se trobaren molts més documents catalans que francesos y italians, referents a la Grècia mitgeval. N'hi ha d'interessantíssims sobre les famoses ciutats gregues desaparegudes, com la de Tebes, de la qual se conserven els Capítols de la Companyía Catalana qu'envià posantse sota les ordres del casal d'Aragó, escrita en llenga catalana. Els de la ciutat de Tebas, que era habitada per més catalans, establiren y redactaren en català els capítols municipals (1328 a 1330), hi ha la carta de N'Alfons Frederic de Sicília, cap de la Companyía Catalana, demanant al rey d'Aragó que l'investís senyor del castell de Neopàtria que s'acabava de conquistar. Son documents únics referents a la Grècia mitgeval. [176]

«Diu que trobà al arxiu de Palerm una carta del batle català d'Atenes, demanant al rey de Sicília una franquesa, escrita en paper y en català vulgar.

«Hi ha en nostre incomparable Arxiu de la Corona d'Aragó un document que es un dels monuments històrichs més capdals. Està datat a 20 de maig de 1380 a Cetines (Atenes) y fou presentat a Pere IV, quan se trobava a Lleida (quatre mesos més tard). Son els capítols de constitució de la Universitat (Municipi) d'Atenes, que li presentaren pera la seva confirmació.

«La descubèrta d'aquèt document fou un grandiòs acontexement en els estudis històrics. L'eminent historiaire grec, Gregorovius, el considera còm el millor y el més interessant pera l'història del seu país. El senyor Rubió n'ha llegit alguns fragments, que foren saludats ab un grandiós y unànim aplaudiment.» (*Veu de Catalunya*, 17 oct.)

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Apaibagat l'entusiasme, el P. Lluís Fullana, franciscà, llegí la seua comunicació, quin tema es: "Ullada general sobre la morfologia catalana." En el seu treball estudia'l conegut filòleg, ab mètode científic, clar y concís, el desenrotllo històric de la morfologia catalana y l'aplicació a nostra llenga de les quatre lleis morfològiques a que està subjecta la parla humana, ilustrant la seva disertació ab gran munió d'exemples y casos pràctics.» (*Poble Català*, 17 oct.)

«Cal dir que'l treball de Fr. Fullana es notabilíssim y es un dels que faràn fructífera l'obra del Congrés.

«La sessió ha sigut molt concorreguda. Hi hagué moments que la sala estava plena, y fins hi havia persones dretes» (*Veu de Catalunya*, ib.).

B. —A la Secció Literària

«La presidèx don Joan Alcover, de Palma de Mallorca, acompanyat dels senyors Costa y Llobera, Maragall, Ruyra, Pijoan, Massó y Torrents y Nicolau, que actuava de secretari.

«Aquèst llegí l'acta de la sessió anterior, després de la qual se concedèx l'ús de la paraula al senyor Maragall, que dona lectura al seu tema:

"La literatura catalana ¿ha de concedir a un dialecte determinat el predomini absolut damunt de tots els altres? ¿Ha de mantenir y utilisar les diferents varietats dialectals?"

«El mestre en Gay Saber resumèx el seu treball, treball de poèta y de pràctic alhòra, en les següents conclusions:

«I. —La literatura catalana, si s'acomoda a la que sembla lley natural en moltes altres, concedirà predomini a un dialecte; més cal negar que l'hagi de concedir, perque: [177]

«1. Devant d'un fet viu còm ha d'esser la producció literaria d'una llenga, un imperatiu *a priori* còm aquèt comprometria o la espontaneitat (si fos obeit), o la serietat (si no ho fos), del pòble que se'l formulés.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«2. Fins admetentlo còm a senzill reconexement d'una lley natural, seria dolent per la propensió que donaria a determinar fòra de temps, y per tant sènse les virtuts que'l temps dona, el dialècte preferit.

«3. Encara que la elecció fos encertada y el predomini madurat pel temps y produit còm per lley natural, son reconexement pòrta sempre perill d'empobriment gradual y mort, a la fi, de la llenga en una petrificació literaria.

«II. —Axís es que la literatura catalana ha de, no sòls mantenir y utilisar, sino fomentar y dignificar totes les varietats dialectals, que son la vida de la llenga y per tant de la literatura metexa.

«Aquèt critèri es ademés especialment adequat al sentit de varietat y llibertat del gèni català.

«A la segona conclusió D. Lluís B. Nadal, catedràtic d'Història de Catalunya dels Estudis Universitaris Catalans, hi havia presentat una esmèna, mès que esmèna, adició, còm ell metex ha dit; però després de posarse d'acòrd ab la Taula y ab el ponent, han acordat presentar l'adició còm un nòu tema a la consideració del Congrés y que s'inclòu en les conclusions següents que defenserà l'autor metex:

«I. —No podènt la majoria d'escriptors, y el pòble català en general, bèure en les metexes fònts, ab ses grans varietats, el llenguatge parlat o escrit, s'impòsa cada dia més la eczistència d'una guia autorisada de que's pugui valdre tothòm pera estar segurs del valor y veritable significació de cada frase o paraula.

«II. —En l'actualitat aquèsta guia no pòt ésser altra que l'inventari de la llenga, format pacientment pe'l difunt mèstre don Mariàn Aguiló y Fuster, la publicació del qual ha de considerarse còm una còsa de gran urgència y còm base de tot treball filològic de caràcter pràctic que pugui surtir de les tasques del present Congrés.

«El senyor Carreras y Candi combat la tèsis de la ponència per oposarse, en el fons, a la unitat del llenguatge, lo qual conduex —diu— a la anarquia.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Tem el senyor Carreras que, fentho axí, dominaria'l dialècte corrumput de Barcelona per una part, y per l'altra les diferències del català afrancesat del Rosselló, l'italianisat de l'Alguer y el castellanisat del català, acabarien per separarnos. Per lo qual es partidari de la unificació de la llenga. [178]

«Rectifica'l senyor Maragall dient que la anarquia del llenguatge es la seva poesía y la seva vida, pux aquèsta poesia's tròva en totes les còses de la vida.

«Creu que'l senyor Carreras ha confós la paraula confusió ab dialècte. Diu que mossèn Cinto va enriquir la poesia portanthi'l català vulgar de Vic en llòc del arcaic que fins allavòres s'havia usat en la poesia.

«Per això se referma en ses conclusions.

«El senyor Pijoan prèn la paraula en pròde la ponència dient que en un pòble còm el nòstre que crex y va cap a la vida, s'ha d'acceptar tot y de totes bandes, còm a fònt de vida pera assimilàrs'ho. Defensa el dialècte barceloní del calificatiu que li ha donat el senyor Carreras, dient que no està tant corrumput còm diuen. Per altra part —afegèx— aquí a Barcelona s'hi reunèx la gent de totes les comarques y ens hi porten la sava vivificadora.

«Se dona per acabat el debat, y el doctor Bartomeus, representant de l'Acadèmia y Laboratòri de Ciències Mèdiques de Barcelona, llegèx la seva comunicació que tracta sobre'l següent tema: "Necessitat de reconstituir el llenguatge mèdic-biològic català".

«La comunicació del doctor Bartomeus es una òbra ben meritòria pera la formació del nòstre diccionari.

«Cita multitut de termes científics ressucitats a la nòstra llenga, esposa el sistema que l'estudi li ha ensenyat y hi acompanya multitut d'eczemples.

"Advoca per la formació d'un diccionari especial de termes mèdics-biològics còm a complement del gran Diccionari de la Llenga, al qual s'hi podrien intercalar les paraules més comunes.

«El treball del doctor Bartomeus ha sigut molt aplaudit.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«El senyor Miret y Sans llegèx fragments de la seva comunicació titulada "*Patrius Sermo*": Documents en català vulgar del temps del rey En Jaume I.

«Dels seus estudis deduèx el senyor Miret que'l català es la única de les llengues d'oc que s'ha conservat a través dels sigles.

Acompanyen a la comunicació fotografies d'alguns dels tecstes citats.

«El senyor Givenel en la seva comunicació, que tracta de la necessitat de publicar una bibliotèca clàssica catalana pera la formació del Diccionari, ha sigut molt aplaudit.

«El senyor Foulché-Delbosc, director de la *Revue Hispanique*, llegèx la seva comunicació sobre "Les traduccions catalanes de la Bíblia".

«Es un treball d'erudit, y molt ben documentat el de M. [179] Foulché, en el que s'estudia totes les edicions catalanes de la Bíblia fetes fins al sigle XV.

«Finalment el doctor Bonilla Sanmartín, catedràtic de l'Universitat de Madrid, llegèx la seva comunicació sobre "La novèla catalana de cavalleries. *Tirant lo Blanch*". En la seva comunicació estudia l'intromissió de la literatura catalana en la literatura cavalleresca, atribuintla a la publicació per En Moncada, en el sigle XVI, de la guèrra de catalans y aragonèsos còntra'l turc.

«Estudia les influències forasteres de la nòstra *cavalleria* y finalment passa a fer estudi particular de *Tirant lo Blanch*, que califica còm el primer llibre d'Europa en la època del Renaxement.» (*Veu de Catalunya*, 17 oct.) S'alsa la sessió prop de la una.

C. —A la Secció Social-Jurídica.

«La tercera sessió, en la que's llegiren les comunicacions rebudes, fou presidida p'el senyor Abadal.

«La primera comunicació era del reverent Joan Aguiló, que llegí el seu autor.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«En ella s'ocupa de les «Fronteres de la llengua catalana y estadística dels que parlen en català».

Se tracta d'un erudit treball, en el que's relata l'extensió del territori ont se parla la nostra llengua, junt ab el número de ciutats, viles, llogarets y habitants que la parlen.

Juntant a Catalunya, les Balears, València, Andorra, Rosselló, Alguer y el tros d'Aragó que parla català, resulta que parlen la nostra llenga 3.831.966 habitants, repartits en 61.619 kilómetros, 86 Partits judicials, 1.620 Ajuntaments, 55 ciutats, 562 viles, 2.130 llogarets, 2.019 redols de cases y 203.425 cases escampades.

Com se veu, aquesta memoria es d'un treball de benedictí y tota ella està escrita ab elegancia y senzillesa que valgué una forta ovació al seu autor, al terminar aquest la lectura. (*Poble Català*, 17 oct.)

«Una ovació recull el digne arxiver de la Gironde, Mr. J. Brutails, que ha vingut expresament de Bordeus a presentar y llegir la seva comunicació sobre'l Dret Andorrà y la manera de formarse y evolucionar.

«Una exposició viva y pintoresca de les costums jurídiques d'Andorra, de lo que constitueix el Dret andorrà, català en el fons y romà y canònich en la superficie, gracioses anécdotes sobre les rareses a que dona lloch la contradicció entre les lleys modernes y el dret antich, arrelat en l'ànima dels andorrans, veusaquí lo que entranya la magnífica disertació del erudit escriptor. [180]

«El senyor Abadal, al extinguirse'ls aplaudiments tributats a M. Brutails, pronuncia un parlament glosant el treball del ilustrat arxiver de Burdeus, del qui diu que és una mostra de lo que hauríem de fer nosaltres ab el nostre Dret, estudiantlo en la vida de Catalunya, y en la manera còm el viuen els catalans de la montanya, estudiantlo com a verb fet voluntat, com a sustantivitat de la personalitat nostra.

«Donem gracies al senyor Brutails —acaba dient el senyor Abadal— per les ensenyances que'ns porta, y procurem seguir la excitació que'ns fa a estudiar el Dret viu pera refer y afermar la nostra personalitat.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«El nodrit discurs del senyor Abadal ha sigut interromput varies vegades p'els xardorosos aplaudiments de la concurrencia, que no podia posar fré al esclat d'entusiasme que en tots els cors feyen néixer les virils, sabies y patriòtiques deduccions que l'orador anava treyent del exàmen dels fets exposats en la comunicació de Mr. Brutails.

«Ha tancat la sessió la lectura de la exquisida comunicació del senyor Franquesa y Gomis: "Hem de defensar la nostra llenga y reivindicar tots els seus drets", que ha sigut molt aplaudida.

«La comunicació del senyor Franquesa, amarada d'amor a la llenga propia, es un continuu recordatori als catalans del dever de no rebutjar la seva llenga en cap dels actes de la vida, com no s'hi vegin obligats d'una manera ineludible.

«Devem usarla en nostres cartes, en nostres notes, en els llibres, en les solemnitats, en els rètols, perque ella representa la sustantivitat del nostre ésser, y renunciar a n'ella és renunciar a ser nosaltres mateixos.

«Es una herencia que tenim el dever de mantenir intacta, puix els nostres fills ens ne demanarien comptes si la malmetíem.

«Hem de treballar sempre en mantenirla viva, en perfeccionarla, pera poder dir al seus enemichs: "Vosaltres la voleu ben petita; doncs, nosaltres la farem ben gran.»

«Grans aplaudiments ha rebut el senyor Franquesa al acabar la lectura de la seva comunicació.

«La sessió ha acabat aquí; recomanant el president la major puntualitat en la sessió de demà al matí, que comensarà a l'hora justa pera poder asistir a la festa del Tibidabo». (*Veu de Catalunya*, 17 oct.) [181]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ I.—**Quarta sessió ordinària.**

A. —A la Secció filològica-històrica.

S'obri la sessió a les quatre, bax de la presidència de mossen Grandia.

«Son moltes les comunicacions y temes que encara s'han de donar a conèxer y cal anar depressa si's vol que la Secció vegi completa la seva tasca.

«El doctor mossèn Antoni M.ª Alcover llegí la memoria ponencia del tema: "Concordansa del participi ab el terme d'acció", que dona les següents conclusions:

«I. La concordansa del participi ab el terme d'acció dins els temps compòstos de la veu activa, es una lley intèrna de la llengua catalana, que's revela tant dins els monuments escrits de tots els sigles y regions còm dins el llenguatge parlat.

«II. Devegades falla aquexa lley, axò es, no's fa dita concordansa quant el participi va devant el terme d'acció, per motiu de no atendre sempre'l qui parla si dit terme revestirà la forma masculina o femenina, singular o plural.

«III. Fora del cas de la conclusió anterior, l'infracció de la lley de concordansa no es una evolució espontània sobrevinguda naturalment dins la nostra llengua, sinó que's deu esclussivament a l'influència castellana, que desde'l sigle XVI deturpa y violenta l'estructura interna del català.

«IV. Els monuments escrits del sigle XVI ensà y l'estat actual de la llengua parlada en les seves diferents regions, demostren que, allà ont es mès forta l'influència castellana, més pòc s'hi observa la lley de la concordansa; y allà ont es més fluxa dita influència, aquella lley hi es més observada.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«V. La lley de la concordansa s'observa més dins la llengua paralada que dins l'escrita, perque, en parlar, un se dexa dur més de l'instint de la llengua que no quant un escriu.

«VI. Les infraccions de la lley de concordansa en les persones que no sufrexen gayre la influència castellana, se deuen a la falta d'estudis gramaticals del català, de que sempre hem partit y partim per la nostra desgràcia.» (*Veu de Catalunya*, 17 oct.)

Recordà l'origen llatí d'aquexa concordansa, les vicissituts qu'ha tengudes dins les llengues romàniques y el seu estat antich y actual dins el català; y tot estudiant la manera gradual y uniform com desaparegué dins el castellà definitivament y la manera parcial com ha desaparegut, no dins tot el territori de la llengua catalana, sino just dins les punts més infestats de [182] castellanisació, deduex que la infracció de tal concordansa se deu a l'influència castellana.

«En Pompeu Fabra proposa que "L'acòrd del participi ab el complement directe es obligatòri quan es *el*, *lo*, *els*, *les*. En els demés casos els autors poden fer el participi variable o no, segons l'us de llur regió». Al apoyarla digué que en temps de la prepotencia catalana, el participi conserva també la forma variable y en la decadencia s'usaren les formes variables o invariables. En moltes llengues romàniques, y fins en el castellà del sigle XIV, s'usava la concordansa esmentada. Per això ell creu que no s'ha d'estatuir el modo d'usarlo, dexant en llibertat l'escriptor...» (*Veu de Catalunya*, ib.)

Mn. Alcover admet l'esmena d'En Fabra en quan diu que s'ha de fer la concordansa en esser el complement directe *el*, *lo*, *els*, *los*, pero no en lo demés.

«L'ilustrat arxiver de Perpinyà, En Pere Vidal, llegeix la seva comunicació sobre el tema: "Qual influencia ha tingut el francés sobre'l català del Rosselló." Ab molta erudició demostra que aquesta influencia no comensà fins a primeríes del sigle XVIII. Abans ningú del Rosselló parlava en francés. Assenyalà que la influencia del castellà en el període de la seva dominació fou més corruptora que la francesa. Per això ell

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

arriba a la asseveració que la parla rossellonesa s'és conservada més pura que la barcelonina, perque ha tingut més poch temps d'influencia castellana. La francesa ha desfigurat la toponomàstica rossellonesa, ja que la traducció oficial dona lloch a equivocacions molt pintoresques.

«El treball d'En Pere Vidal ha sigut escoltat ab forsa gust y molt aplaudit.» (*Veu de Catalunya*, 17 oct.)

«A continuació, el senyor Bernat Obrador llegí'l tema: "Us de l'auxiliar *esser* en les oracions d'activa."

"Després de fer algunes consideracions sobre'l procès històric del desenrotllament de nostra llengua y sobre l'influencia del poble en el manteniment de la puresa mateixa, passà a defensar ses conclusions, que són les següents:

«I. La tradició llengüística es una base indispensable per investigar y establir les lleis filològiques, però es insuficient y no té valor absolut quant la llengua ha sofert per llarc temps l'influencia excessiva y desnaturalisadora d'algun altre idioma extern.

«II. En formar una oració de temps compost, el valor del participi y les seves relacions ab les altres parts de l'oració, decideixen absolutament l'ús de l'un o l'altre verb auxiliar. Així, doncs, l'estudi del participi ha de precedir al tractat dels auxiliars.

«III. Qualsevol verb català pendrà l'auxiliar *esser* sempre [183] que dins l'oració el seu participi sigui adjectiu del subjecte; y pendrà l'auxiliar *haver* sempre que'l participi sigui adjectiu del terme de l'acció o de l'acció verbal mateixa.

«Mn. Alcover, després de felicitar al ponent per haver descobert una importantíssima llei interna de nostra llengua, presenta una aclaració a les conclusions del senyor Obrador, que diu axí: "Com a norma pràctica per observar la lley interna que N'Obrador ha tenguda la bona sort de sebre formular, proposam lo següent:

"S'usarà l'aussiliar *esser* en los temps composts de la veu activa dels verbs aquests:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a) Verbs propiament reflecsius, axò es, que'l terme d'acció es el metex subjecte (*axò* S'ES *fet malbé*; *ells* SE SON *barallats*), y no quant son reflecsius impropis, axò es, que duen un terme d'acció diferent del subjecte (M'HE *begut* UN VAS *de ví*; S'HAN *menjat* TOT *lo que los han tret*). Aquests duen l'aussiliar *haver*.

b) Certs *verbs intranzitius* que denoten certa inmanència y son: *néxer*, *morir*, *romandre*, *quedar*.

c) Certs *verbs de moviment local*, com son: *anar*, *venir*, *entrar*, *sortir*, *exir*, *partir*, *arribar*, *tornar*; *pujar*, *muntar*, *devallar*, *debaxar*; *passar*, *fogir*.

«Sempre que cap d'aquests verbs, d'*intransitius* passen a *tranzitius*, axò es, tenen terme d'acció (HE *entrada* AQUEXA CADIRA; HAN *passat* AQUEX BANCH *allà d'allà*; *no* HAS *pujats* ELS PAPERS *que volia*), prenen l'aussiliar *haver*.

«N'Obrador accepta aquexa aclaració, pero no l'esmena següent del senyor Fabra: "Pot usarse indistintament l'auxiliar *haver* y *esser*".

«No acceptant l'esmena el ponent, el senyor Fabra s'aixeca a defensarla, fentho en gran nombre d'exemples y casos pràctics, trets de totes les llengues neo-llatines, de les que, com tothom sab, ne té un profond coneixement l'insigne filòleg.

«No convencent al ponent les raons aduides, aquest rebutjà definitivament l'esmena, presentantne seguidament una altra don Hermenegild Puig y Sais en aquests termes: "Que la secció regoneixi que la regla establerta p'el senyor Obrador presenta nombroses excepcions, mereixedores de l'atenció y estudis dels gramàtics y fillòlegs, en el llenguatge parlat de les regions del Nord de Catalunya y entre elles la de l'Empordà".

«El senyor Obrador, fundantse en que en son discurs havia dit que s'han d'estudiar també les variants locals, prega al senyor Puig y Sais, per estar ambdós d'acord en el fons de la qüestió, que retiri la seva esmena, lo que no fa'l senyor esmenant, fundantse [184] en que'l tema del ponent no comprèn plena y explícitament la seva comunicació.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«En vista d'això, el president mossèn Grandia declarà que amdues esmenes presentades al tema del senyor Obrador, les dels senyors Fabra y Puig y Sais, junt ab les conclusions del primer, seràn posades oportunament a votació dels senyors congressistes.

«Acabada dita discussió, pertocà llegir la seva comunicació, sobre "Formacions de paraules catalanes" a mossèn Marian Grandia, qui feu constar que per l'excessiva extensió del seu treball, d'unes setcentes quartilles, no'n llegiría més que alguns curts fragments.

«Així ho feu, llegint aquells de caràcter més plàstic y més plens d'exemples, explicant la successiva transformació y origen, recíprocament, de bon nombre de termes de nostra llengua». (*Poble Català*, 17 oct.) L'estudi de Mn. Grandia es molt aplaudit.

«Se llegeix la comunicació del P. Jaume Nonell, S. J., sobre la "Necessitat de redimir la prosodia catalana de l'influencia castellana" que és un treball molt meritori que demostra'ls grans coneixements gramaticals que d'abdúes llengües té'l seu autor. Fou molt aplaudida.

"Per no estar present l'autor, Mn. Alcover llegeix la memoria-ponencia den Bonaventura Riera sobre'l tema: "Relatiu possessiu català, equivalent al llatí *cujus*, *quorum*, que presenta les següents conclusions:

«1a Lo relatiu possessiu equivalent al llatí *cujus*, *quorum*, és en català *qui*, *que*, *qual*, precedit de la preposició *de*, tant si va després del antecedent y'l consegüent (... *lo* ... *del qual*), com si's troba entre mitg del un y l'altre (... *de qui lo* ...)

«2a L'us del *qual*, *que* o *quin* sense la preposició *de*, no pot expresar may l'idea de possessió, essent un barbrisme tan lleig com general l'us del *qual*, o *quin* com a traducció literal del *cuyo* castellà.

«Mossén Alcover dona importància superior a n'aquet tema, perque té per objecte desterrar el barbarisme tan freqüent en els diaris y en altres publicacions catalanes actuals, usant *quin*, *quina* en aquets cassos. Cità l'exemple: "aquella nena, de qui haveu sentit la veu" o "de la qual haveu sentit la veu"; y son molts els escriptors actuals que escriuen "aquella nena, quina veu haver sentit". La paraula *quina* sols s'usa ab

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

propietat com a expressió d'admiració, comparació: "¡quin vestit més hermós!" "¿quina flor vols?".

«Dona una llarga llista de curiosos exemples d'autors y autoritats admeses. [185]

«Cal, deya el doctor Alcover, donar ben forta la veu d'alerta pera desarrelar aquest barbarisme y fer lluir la nostra llengua ab tot el seu esplendor. Diu que may el poble cau en aqueixa falta en la conversa familiar y que sols hi cauen els escriptors catalanistes. El Congrés hauria de dirigir una enèrgica comunicació als directors dels diaris y demés periòdichs catalanistes, pera que no deixessin passar, may més, ni un sol mot d'aquestos: *quin*, *quina*, usat com a relatiu possessiu. (*Grans aplaudiments*).

«Mossén Alcover digué que la sessió darrera se comensarà abans de les deu, per poder acabar la tasca de la sessió, molt llarga y molt interessant.» (*Veu de Catalunya*, 17 oct.)

B. —A la Secció Literària.

«Presideix el senyor Maragall y sèuen al costat seu els senyors Pijoan, Massó y Nicolau.

«Després de llegida l'acta per aquest, se cedeix la paraula a mossen Lluís Viladot, pera donar lectura al seu tema sobre "La versificació catalana. Particularitats".

«Després d'un rahonat estudi explicant les diferents observacions practicades pel ponent, va a la següent conclusió:

«La versificació catalana és rítmica. —No prové de la llatina. —La potencialitat rítmica de nostra llengua és tan gran com la de ses germanes. —L'endecassílab clàssich català és el bipartit a la quarta, essent aguda. —L'endecassílab clàssich castellà és impopular a Catalunya.

«Nostra rima perfecta se diferencia de la castellana p'els dobles sons qu'oferexen algunes de ses lletres y per les elisions que en fà.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«A n'aquestes conclusions presenten esmenes tres congressistes: el senyor Falp y Plana, el senyor Montoliu y el senyor Pomés.

«Les del senyor Falp, ell meteix les califica d'adicions; l'una es referent a que la nostra llengua també admet l'endecassílab d'accent corredís; l'altre es referent a la rima. Les dues son acceptades p'el ponent, puig no modifiquen les conclusions.

«Les esmenes del senyor Montoliu (Manel) son, l'una referent a que l'endecassílab castellà ha esdevingut popular a Catalunya; l'altra referent a que's tingui per forma viciosa la rima entre dues vocals de diferent sò, y entre sílabes finals, de les quals l'una elideix la consonant penúltima o la final en sa pronunciació, y l'altra la conservi.

«L'esmena derrera es una adició y s'accepta tot seguit; la [186] primera fa modificar la conclusió en els següents termes: "L'endecassílab clàssich castellà, impopular antiguament a Catalunya, gracies al ús que n'han fet tots els bons poetes de la nostra renaixensa, s'ha aclimatat en la nostra poesía".

«L'esmena del senyor Pomés era més aviat una aclaració en el sentit de que no era de procedència castellana l'endecassílab a que se referia mossen Viladot. Aquet ja estava en això.

«Ademés el senyor Montoliu demana l'adició de lo següent: "El Català, sinó per sa naturalesa originaria, per tradició o assimilació, admet la rima imperfecta assonant."

«Mn. Viladot l'accepta ab algunes modificacions.

«El senyor Falp intervé en el debat dient que'l só de les vocals es diferent en les comarques y que lo que sonarà bé segons el senyor Montoliu en una comarca, no ho farà en l'altra. El senyor Montoliu diu que s'ha de compondre sempre dintre la fonètica d'una comarca.

«Després el senyor Flos y Calcat llegeix la seva comunicació sobre l'ensenyansa de la gramàtica en les escoles, citant diferents medis pràctichs y racionals, fruit dels molts anys de pràctica en l'ensenyansa primaria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Es un treball el del senyor Flos, de fonda observació. Al acabar, s'aplaudeix la meritòria tasca del mestre barceloní.

«Mn. N. Blazi, rector de Noedes (Conflent), llegeix a seguit la seva comunicació sobre la consolidació del Català al Vallespir y Conflent.

«Se dòl de que a la Catalunya francesa estigui tan abandonada la llengua catalana, ab tot y ser la primera que al néixer han sentit parlar sos fills.

«Al mateix temps senyala'l desànim que fà venir el veure que a les llibreries de Perpinyà, Prada y Ceret son comptats els llibres catalans que s'hi veuen durant l'any, y el que no's pugui sostenir en aquell tros de Catalunya un periòdich escrit en català, puix seria incalculable el benefici que reportaria pera'l renaixement de la nostra llengua. Ab tot té esperances en la novella entitat "Societat d'Estudis Catalans" que s'acaba de fundar a Perpinyà.

«En Juli Delpont, que llegeix una comunicació sobre "El Català al Rosselló", se dòl, com l'anterior, de que al Rosselló, malgrat el pensar, el sentir y viure en català, sos naturals se valguin del francès pera escriure a n'aquells ab qui comunment se parlen entre sí en català.

«Fa l'història de la restauració de la llengua catalana al Rosselló, que fa esperar ben prompte'l seu renaixement. [187]

«Un y altre dels congressistes catalans de l'altra banda del Pirineu han sigut molt aplaudits al acabar la lectura de les seves comunicacions.

«Don Joan Torrendell, el culte publicista de Mallorca, llegeix la seva comunicació que versa sobre'l tema: "Trascendència del periodisme pera la propaganda y consolidació del Renaixement y restauració de la nostra llengua."

«Ab brillant frase y convincent exposició fa remarcar l'escriptor mallorquí l'importancia que com a arma moderna, té la prempsa catalana en el nostre moviment literari. Diu que si bé un diari per sí sol no pot variar en lo més mínim el modo d'esser de les coses, en cambi aquest mateix diari formant opinió y inculcant al poble'l seu voler, logra tot lo que per endevant se proposa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Aquesta preponderancia de la prempsa, fa que sia més gran la responsabilitat dels que la formen, ja que'l lector de cada diari determinat creu a cegues enterats de tot lo que li diu; té confiansa en els que'l fan, als que creu enterats de tot y ab el sol punt de mira de traballar, que ell posa aquesta colectivitat que'l llegeix fins al punt de sacrificarhi la llibertat y la vida.

«Y efectivament això —diu el senyor Torrendell— ès lo que té d'esser.

«Això fa que'l diari català al aparéixer fós el gran element instructiu pera nosaltres, puig en ell hem après els que avuy escrivim la llengua catalana y ell és el que ha depurat la nostra conversa de castellanismes, y hi ha ficat paraules que hauríem tingut por d'usar en la conversa corrent, per arcàiques y extranyes; essent en moltes ocasions el diari, àrbitre y jutge inapelable en qüestions de la llengua parlada.

«Per això cal que la nostra prempsa sigui atesa com qualsevol altre element pedagògich popular y que'ls periodistes catalans tinguin molt en compte aquet punt determinat de la llengua, tant com el del fondo o materia periodística, puig es el millor vehícol pera la depuració de la parla usual.

«Acaba dedicant un recort als precursors del periodisme català que foren els mestres dels escriptors d'avuy.

«El discurs del senyor Torrendell fou rebut al final ab llarchs aplaudiments.

«La comunicació de Mr. J. Calmette, professor a l'Universitat de Montpeller, tracta sobre "Els documents particulars y arxius y l'historia de la llengua".

«Ab atinades y justes observacions fa notar el docte catedràtich l'importancia de la correspondencia privada en l'estudi d'una llengua, ja que en aquets documents se troben moltes [188] paraules, frases y oracions, que l'ampulositat dels documents oficials o públichs rebutja per vulgars, sent aixís que son les més genuines.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Explica la riquesa que ha trobat en documents catalanas privats del segle XV, els que li han fet conéixer la parla catalana com si fos l'impresió d'un cilindre fonogràfich.

«Verament M. Calmette va portar a la conciencia dels congressistes, la necessitat d'aquestes investigacions pera'l coneixement de la nostra llengua.

«Finalment el senyor Montoliu (Manel) va donar lectura a la seva comunicació, que ens sab greu no podernosen ocupar ab la extensió que voldríem per manca de temps y d'espay.

«El senyor Montoliu va fer observacions molt atinades y va donar rahons molt convincents sobre'l moviment assimilista de la literatura catalana en els temps moderns, y la conveniencia de que's fassin moltes traduccions; y sobre tot, fixant l'esment ab que cal ferles.

Tant el senyor Montoliu, les observacions del qual son dignes de ser ateses pera la depuració y enriquiment de la llengua, com M. Calmette, varen ser molt aplaudits». (*Veu de Catalunya*, 17 oct.)

C. —A la Secció Social-Jurídica.

«La presideix, al comensar, el senyor Abadal, qui la cedeix al senyor Carner, que arriba mentres el senyor Albó llegeix la seva comunicació, que tè per títul: "L'us de la llengua propia considerat com un dret. Necessitat de respectarlo totalment y garantintlo en la vida jurídica integral dels catalans".

«No la llegeix tota'l senyor Albó, y així y tot, malgrat el fraccionament de la lectura, els congressistes s'hi identifiquen y penetren tant en l'ànima que informa'l vibrant, eloqüent y patriòtich treball del senyor Albó, que tot sovint aquest ha de parar llargues estones pera deixar passar els terratremols d'aplaudiments que esclaten a cada paragraf.

«Tothom cuita a estretir la mà del eloqüent diputat quan aquest acaba la lectura.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«S'entra a la discussió del tema del senyor Bertran y Musitu: "La llengua catalana y els poders públichs. Protecció que aquests li deuen".

«Conclusions d'aquest tema:

«1a Essent l'Estat l'organisme directiu y propulsor de la vida nacional y essent la llengua l'element primordial constitutiu de la nacionalitat, a l'Estat correspón el foment y la protecció de la llengua catalana. [189]

«2a Aquest foment y protecció deu exercirla l'Estat en les següents formes:

a) Servintsen en la seva vida administrativa general, en la de justicia, en l'ensenyansa, quan de Catalunya's tracti o a Catalunya's refereixi.

b) Regoneixent el dret d'usarla'ls catalans en tots els actes privats y públichs.

c) Ensenyantla en les demés regions de Espanya.

d) Fonamentant els estudis superiors de la llengua, el seu teatre, els seus cantors, sos poetes, sos romancers, y premiant llur tasca en els concursos per l'Estat degudament organisats.

«A n'aquest tema hi han presentat esmenes els senyors següents: Argimon, Francisco y Maymó, Pomés, mossen Alcover, Bertran Calderó, Cambó, Ventosa y Calvell y Duran y Ventosa (don Lluís).

«Aquesta llista ja diu per sí sola lo interessant que tingué de ser la discussió del tema del senyor Bertran.

«Y, en efecte, ho fou de tal manera, que no fora exagerat calificar de magnífica la sessió d'ahir a la tarde en aquesta Secció.

Ho fou per l'esperit patriòtich y enlairat de que donaren bella mostra'ls que intervingueren en la discussió, pel calor y entusiasme ab que, dintre de la correcció més exquisita, tots defensaren els seus respectius punts de vista, per l'interés ab que la concurrencia seguía'l debat, y fins per lo numerós d'aquesta concurrència, puig arribà que ni als passadissos de banda a banda del saló al costat de les cadires cabíen a peu dret.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«La primera esmena a discutir va ser la del senyor Argimon que contenía dúes parts: una per que en lloch de la forma "Essent l'Estat..." ab que comensa la primera conclusió, s'hi posés la de "Devent ésser l'Estat...".

«L'autor de l'esmena, en unes quartilles enviades pera apoyarla, basava la modificació en el fet que l'Estat, en lloch de directiu y propulsor de la vida nacional, no és més que'l destorbador.

«S'aixeca Mossen Alcover a apoyar la seva esmena al paragraf (a) de la segona conclusió, aont vol que's fassi constar que "quan se diu catalans, s'ha d'entendre també en la denominació els fills de València, de les Balears, d'Alguer y del Rosselló".

«Se pot calificar de religiós el fervorós anhel ab que tothom escoltava les hermoses consideracions ab que l'apòstol de la nostra llengua fonamentava la necessitat d'aqueixa constatació.

«Al mateix ponent se'l veu emocionat, quan admet de plà la esmena del venerable vicari mallorquí. [190]

«Al sortir de la sala Mossen Alcover, és acompanyat fins a la porta ab la pluja d'aplaudiments que vé aixecant per tot hont passa.

«Se discuteix la esmena del senyor Bertran y Calderó y de la discussió resulta que estàn d'acort ponent y esmenant en demanar que la llengua catalana sigui l'única oficial dintre de Catalunya.

«Esmena del senyor Ventosa y Calvell: "S'ha de reconèixer el dret dels catalans a parlar la seva llengua en el Parlament".

«La defensa d'aquesta esmena li val al senyor Ventosa una tongada d'ovacions.

«Si en lloch d'esser un Congrés llingüístic, fós axò una Asamblea d'altra índole —diu el senyor Ventosa— jo hauría exposat el meu pensament en la següent fórmula: "S'organisarà l'Estat de modo que cap dels pobles absorbeixi als altres que l'integren".

«No és protecció lo que necessita y vol la Llengua Catalana, sinó reconeixement del seu dret. No li cal ser protegida a una llengua que,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

malgrat les formes cohibitives exteriors que tracten d'ofegarla, té prou potencialitat pera viure y crèixer y expandirse.

«Es aceptada l'esmena del ponent; tant més quan aquet era l'esperit de les seves conclusions, si bé havía tingut el descuit de especificarho.

«S'havía presentat una esmena firmada pel senyor Duran y Ventosa que acordà retirarla després.

«Però'l senyor Pomés se la fà seva y per ell ens enterem de que la esmena demana al Congrés l'afirmació de que no hi ha en la llegislació sustantiva d'Espanya cap disposició que declari l'existencia d'una llengua oficial.»

«El senyor Bertran contesta que, ja que, pera haverla adoptat el senyor Pomés, l'esmena s'havía fet pública, devía ser admesa y donarne compte a totes les corporacions oficials de Catalunya per enterarles de que tenen perfecte dret a usar al acte'l primer de dits senyors.

«Héus aquí'l sentit de la esmena del senyor Cambó: "*Mentres subsisteixi la forma unitaria del Estat espanyol*, el foment y protecció que l'Estat ha de donar a la llengua catalana, s'exercirà en la forma que exposen els quatre paragrafs de la conclusió segona de la ponencia; però *quan existeixi l'Estat Català*, la llengua oficial serà la catalana ab totes les conseqüencies de la oficialitat". [191]

«El discurs del senyor Puig acaba de donar solemnitat a la sessió per l'entusiasme que desperta; y, després de recordar el president que per tot el dia 20 s'han de remetre a secretaria els estractes dels escrits dels congressistes, se dona per acabada la sessió quarta, fixantse pera demà al matí la següent

Ordre del dia

«Ponencia den Joan Bardina: "La llengua catalana ès l'única apta, tractantse de catalans, pera l'instrucció dels noys y dels grans".

«Esmenes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Comunicació de don Enric Prat de la Riba: "Importancia de la llengua dins del concepte de nacionalitat".

«Comunicació de don Ramon Picó: "Part principal que han tingut els poetes en el moviment nacional de restauració catalana". (*Veu de Catalunya*, 17 oct.)

§ 3.—**Conferencia de N'Amadeu Pagès a l'Ateneu.**

«Ahir (dia 16) a la tarde, el distingit congressista francès M. Amadeu Pagès, donà la seva anunciada conferencia a l'Ateneu Barceloní, tractant de les obres del gran poeta Ausiàs March.

«La sala de càtedres de la nostra primera entitat de cultura estava plena d'una triada concorrencia.

«El conferenciant parlà en llengua francesa.

«Comensà expressant l'amor que sent per Catalunya y per la seva literatura, qual desenrotllament fa preveure un magnífic avenir.

«Digué que les manifestacions de la vida catalana durant els darrers temps, són una prova del vigor intern de la nostra rassa, demostrat en lo que's refereix a l'orde material per l'Exposició Universal de 1888, y dins dels ordes artístic y intelectual per l'esplèndit renaixement de les lletres y de les arts de Catalunya.

«Evidencià la necessitat d'estudiar la literatura catalana de l'Edat mitja y de fer edicions populars de les obres dels poetes y prosistes d'aquella època, desconegudes del poble català dels nostres dies.

«La literatura d'una nació —afegí— constituex una unitat ab orde llògic de desenrotllament en el temps y en l'espai, y per lo mateix cal estudiar el passat de les literatures, sobre tot quant aquest passat es tan gloriós com el de la literatura catalana.

«Dedicà un sentit record als meritíssims precursors de la renaixensa catalana, com Rubió y Ors, Milà y Fontanals, Marian Aguiló y Frederic Soler. [192]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Seguidament s'ocupà de la sobressortint personalitat literària d'Ausiàs March, a qui lloà entusiàsticament per les seves excelses qualitats de poeta delicadíssim y genial.

«Establí la classificació de les obres de l'inmortal poeta català en els diversos genres a que pertanyen.

«Després tractà de la cronologia de les matexes obres, demostrant M. Pagès, en aquesta part de la conferencia, el seu perfecte coneixement de la materia.

«Les diverses edicions de les obres d'Ausiàs March foren analisades p'el conferenciant, qui posà de relleu les diferències entre elles, y donà l'interpretació justa d'alguns versos.

«Ab aquest objecte recità unes quantes estrofes, en qual text fonamentà les seves afirmacions.

«Demostrà la conveniencia de fer una edició crítica que contingui totes les variants.

«L'ideal amorós d'Ausiàs March fou esplicat p'el conferenciant. Comparà el sentiment d'amor pur y angèlich que l'atrau ab la psicologia d'aquella *Monna Vanna*, creada per Maurici Maetterlinck, el poeta refinat y inquiet de les coses misterioses.

«Acabà l'erudita conferència de M. Amadeu Pagès ab un eloquent elogi d'Ausiàs March, de qui digué que'l seu geni'l fa merexedor d'esser estimat y llegit per les actuals generacions.

«Llarcs aplaudiments aculliren les darreres paraules del conferenciant, qui rebé moltes enhorabones.» (*Poble Català*, 17 oct.)

§ 4. El Concert de l'Orfeó Català

«De les festes organisades ab motiu del Congrés de la Llengua catalana, el concert que l'Orfeó Català dedicà en honor dels congressistes era, potser, la més esperada. Hi havia un tal interés per assistirhi, que l'Orfeó y la comissió organisadora han tingut el sentiment de no poder

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

atendre respectabilíssimes atencions que ab son bon criteri ja s'hauràn fet càrrech de l'impossibilitat de resistir una tan grandiosa demanadissa. Un dia abans ja no hi havia ni tansols entrades, y a darrera hora hi havia xicots que les poques adquirides subrepticiament les venien a més de sèt pessetes.

«Una gran gentada estava contemplant la entrada dels concurrents al teatre, a qui s'obsequiava ab un programa esplèndit y veritablement extraordinari: un volum de 62 planes, enquadernat en rústica, ab un artística cuberta ahont hi anava estampat un fotogravat en color, del inspirat quadro al oli que l'Orfeó Català té a la sala d'actes, pintat pel notable artista català en J. Llimona.

«El volum se titula "La cansó popular catalana, la [193] lírica nacionalista y la obra del Orfeó Català". Els capítols porten aquets subtítols: "Precedents y fonts del folk-lore musical, Element musical y caràcter de la cansó catalana", "Reintegració de la cansó popular al Art, y desvetllament de la lírica nacionalisada catalana" y "L'obra del Orfeó Català", en els quals l'eminent musicógraf el mestre català En Felip Pedrell fà gala dels seus coneixements musicals pera enterar el lector de tot el procés musical que ha informat y informa'l moviment de la renaixensa del art musical català.

«Es una bella obra de reivindicació pera'l nostre art, que mereix la més completa enhorabona.

«Després del treball del mestre Pedrell, segueix el programa, propiamenr dit, ab ilustracions temàtiques y literaries de totes les composicions. Cada una d'aquestes hi té les notes musicals més característiques de la composició y la lletra.

«El vestíbol y escales estaven adornats ab tests de plantes. La sala ab banderes catalanes que penjaven del sostre. Els palcos que ocupaven les personalitats extrangeres vingudes al Congrés, lluíen en son ampit un drap de vellut y la boca del escenari estava enquadrada per l'artístich tapís estrenat per la festa de la Música Catalana, banderes catalanes plegades artísticament y garbes de plantes posades ab molt de gust.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«La concurrencia era esplendent. Les famílies més distingides de la ciutat hi eren. Les senyores y senyoretes lluíen elegants y richs trajos; molts vestíen d'etiqueta. La sala presentava un aspecte brillant, com el de les més grans solemnitats.

«Localitats, passadissos y tots els recons del teatre estaven atapaits d'una gernació devota de la nostra música y del nostre Orfeó honra y gloria del art musical català.

«Quan els orfeonistes entraren a la escena, foren saludats ab aplausos que prengueren les propor(si)cions d'una ovació quan se vegé entrar l'artística Senyera.

«Sería massa llarch detallar composició per composició'l resultat del concert. Eren, les composicions, triades entre les millors del repertori, y foren executades ab la disciplina, art y bon gust que sab imprimir el benemérit mestre En Lluís Millet a la primera massa choral de Catalunya. En el programa hi eren tots els mestres catalans més distingits y fins el célebre Brudieu del sigle XVI (el nostre Palestrina). Tots ells foren aclamats y aplaudits. Algunes de les composicions se tingueren de repetir pera satisfer els desitjos de la concurrencia.

«Els congressistes estrangers, que, com és natural, no coneixíen la nostra primera entitat ni la nostra música, estaven [194] meravellats devant de la originalitat, frescura y inspiració dels orfeonistes. Els nostres germans rossellonesos estaven encisats quan escoltaven la bella melodía de les seves «Montanyes regalades...»

«—Me sembla que escolti la veu del nostre Canigú— me deya l'ilustrat arxiver de Perpinyà. Mossen Casaponce aplaudia ab entusiasme de jovincel, malgrat els seus anys.

«Els algueresos no sabíen còm expressar llur admiració, dient que, pera ells, tot allò era una admirable revelació. Els italians y els francesos aplaudien y ovacionaven als orfeonistes. Els nostres germans de Mallorca y València ho prenien com a cosa propia y se'n sentíen orgullosos y admirats al ensemps.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Fou una vetllada hermosíssima y un triomf del art musical català, devant de tant distingit y honorable concurs. Molts dels congressistes entraren a donar les més entusiastes enhorabones al mestre Millet y als orfeonistes en els moments de descans.

«Al primer intermedi vingueren confidencies de que'ls agents del Govern central, els lerrouxistes, folls per l'èxit grandiós y admirable del Congrés y envejosos del bellíssim espectacle del concert, tractaven de pertorbarlo al moment de cantarse «Els Segadors» y a la sortida del teatre. Mes una inspecció inteligent de la concurrencia demostrà que no's podría realisar aquet criminal intent, ja que en casi sa totalitat se vegé que ern persones ben conegudes per son entusiasme y adhesió a la causa de la patria.

«Y axí succeí.

«En aquells moments arribà la noticia de la selvatjada que uns quants desgraciats havíen fet, encenent les corones que l'entusiasme d'admiració per l'héroe En Rafel de Casanova li havia posat en 11 de setembre, vestint de llorer, roure y cintes catalanes l'estatua del Saló de Sant Joan. Com és natural, de totes les boques en sortíen les més enèrgiques protestes contra la intolerancia d'aquets inconscients que s'escolten les predicacions dels agents del Govern central contra les aspiracions nobles y legals del poble català a recobrar la seva personalitat pera poderla lluir entremitg dels pobles civilisats. Si no existís el moviment de renaixement a Catalunya, ni s'hauría celebrat l'Exposició Universal, ni tindríem tan bella literatura, ni s'hauria creat l'Orfeó Català ni per lo metex celebrat aquet concert, que tanta admiració y aplausos ha merescut de propis y d'extranys.

«Afortunadament, cap incident personal desagradable hi hagué, lo qual és de celebrar, perque hauría sigut vergonyós que ho haguessin presenciat els digníssims y honorables congressistes extrangers.» (*Veu de Catalunya*, 18 oct.) [195]

L'execució fou magistral, tal com acostuma l'Orfeó Català.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Bona part de les pesses s'hagueren de repetir y totes foren rebudes ab ovacions aixordadores. Els congressistes extrangers eren sovint els qui iniciaven entusiàsticament els aplaudiments, que a voltes semblaven no acabar.

«En el final del programa hi havia «Els Segadors». La multitut va escoltarlos a peu dret, ab emoció intensa, y en arribant al vers *a les armes*, *catalans*, de la derrera esparsa, un picament de mans aixordador trencà la cansó.

«A l'acabar, els aplaudiments se feren interminables.

«Y la munió, entusiasmada, sortí després de la sala.

«A la porta trobà ab sorpresa escamots de policia en nombre incalculable.

«Totes les cantonades eren preses militarment, y al xanfrà de la Ronda s'hi apilaven una seixantena d'agents.

«Vista de lluny aquella massa negra y apretada, qualsevol hauria dit que era allò una parada de melons.» (*Poble Català*, 17 octubre.)

Dia 17.

§ I. Quinta sessió ordinaria.

A. —A la Secció filològica-històrica.

«A les dèu en punt comensà la darrera sessió, presidint mossèn Antoni M.ª Alcover, qui tenia a sos costats als senyors Grandia y Casas-Carbó.

«Llegida y aprovada l'acta de la derrera sessió, el president donà la paraula al doctor don F. Jover Vergés, qui donà lectura al seu tema sobre "Partícules pronominals *hi*, *en*, *ho"*, sentant les següents conclusions:

1a L'ús en català de les partícules pronominals *hi*, *en* ,*ho*, es una prova de les característiques que presenta la nostra llengua:

2a L'estudi de la sintaxi catalana, per lo que té la sintaxi de propi y distintiu en cada llengua, ha de referirse forsosament a les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

característiques; paraules, modismes y demés formes de llenguatge que son l'anima de la llengua.» (*Poble Català*, 18 oct.)

«Aquestes conclusions no pogué'l ponent rahonarles ab l'extensió que volia ferho, per falta de temps. Fou molt aplaudit.

"El doctor G. Nogués y García llegí la memoria: "L'importancia de l'etimología pera l'estudi científich de les llengües". Es un treball molt interessant que deixà ben demostrada la tesis sostentada y al mateix temps la competència del doctor Nogués en la ciencia filològica. La concurrencia, molt nombrosa, aplaudí'l treball. [196]

«L'Emili Vallés llegí la seva comunicació: "¿Per que'l Congrés se fixa tant en la defensa de la sintaxis?". Es una defensa molt ben rahonada de la sintaxis catalana y de la necessitat de treballar ab fé y constancia pera depurar la llengua catalana de les sintaxis foresteres, especialment castellana, que l'han entelada en aquests derrers sigles de la decadencia y no s'ha refet prou en l'actual renaixement. Fou molt aplaudit.

«En Joan Bardina, mestre y llicenciat en Filosofía y Lletres, llegí sa comunicació: "Les vocals àtones dubtoses *ae*, *ou*, que no's determinen per derivats o primitius, no deuen determinarse per la etimología ni'l paralelisme ab altres llengües, sino per les lleys fonètiques d'assimilació y atracció orgàniques. Necessitat, per això, d'un «Diccionari vulgar-etimològich-fonètich»".

"No pogué llegirse tota la cosa perque'ls llegidors sols disposaven de deu minuts de temps, però ab lo que's llegí, se pogué endevinar que és un treball notable sobre una materia tan interessant. També fou molt aplaudit.

«El doctor J. Saroïhandy, professor del liceu de Versailles (París), parlant en llengua catalana, disertà ab gran coneixement sobre'l "Català de la regió pirinenca de l'Andorra, Pallars y frontera d'Aragó".

«El discurs de M. Saroïhandy fou escoltat ab gran interés per la novetat que presentava en els estudis dialectals en aquelles regions, marcant ab molta precisió les caracterisacions de cada una d'elles y les influencies que a son judici les havien determinades, unes castellanes,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

altres gascones y altres franceses. Assenyalà altres essencialment autóctones, filles del medi natural.

«Per medi d'uns mapes que anava indicant en el curs de la disertació, feu molt més precís el coneixement del lloch y estensió de cada comarca dialectal, y rahonà les influencies topogràficament.

«Un grandiós aplaudiment va demostrar al ilustrat professor, tan devot de la nostra llengua, lo molt que aquí s'agraíen aquets estudis que contribueixen a donar més personalitat y major consideració científica al nostre idioma entre'l món intelectual que's dedica a estudis filològichs.

«En R. Miquel y Planas llegí una molt ben escrita comunicació sobre «Els relatius *que* y *qui*», precisant ab molta claredat els casos en que s'han d'usar en la nostra llenga pera ferho ab propietat. Indicà que s'ha d'insistir en la restauració del relatiu *qui*, perque és una manera de precisar ab major fermesa'l concepte que's vol expressar. S'aplaudí'l treball.

«El filòlech català don J. M. Arteaga presentà una extensa [197] memoria "Ullada general a la fonètica catalana. Son caràcter propi dins la familia neo-llatina". Ab sentiment de la secció, el senyor Arteaga no pogué fer més que indicar lleugerament la manera còm havía descapdellat una materia tan interessant, llegint un fragment en que tracta del Alfabet fonètich català; indicà que en ell s'hi troben perfectament marcades 34 consonants y 19 vocals.

«Desflorà un xich l'estudi de les consonants y el de les vocals en la lletra *a*, poguentse fer ben bé càrrech de la importancia del treball y el gust ab que's llegirà quan se publiqui en el volum del Congrés. Fou molt aplaudit.

«Mossen Esteva Casaponce, rector d'Arles del Vallespir, llegí, ab son llenguatge català vallespirench, un molt curiós treball sobre les diferenciacions del seu llenguatge català ab el de Barcelona. Va fer remarcar que propiament estava en la fonètica y en especial en la lletra *o,* que allí's pronuncia casi sempre tan fosca, que equival a la *u*.

«Posà una serie d'exemples triats ab molta cura, molt pintoreschs.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Mossen Casaponce creu que, al escriure aquell dialecte, s'hi ha d'indicar aquest *o* característica ab la *u*, perque'ls naturals del país no volen pas de cap manera cambiarla ab la *o*, ja que si senten a algú que ho fà, tot seguit l'acusen de parlar espanyol o castellà.

«El treball de M. Casaponce fou escoltat ab molta simpatía y aplaudit ab entusiasme, com a mostra de germanor ab els nostres germans de l'altra vessant de les Alberes en terres vallespirenques.

«Ab molta pressa s'ha donat una lleugera idea del treball del G. Ramon Orlandis, S. J., sobre la "Necessitat del estudi de les llengües sabies com a base pera la filología catalana", indicant la manera d'estudiarles y son complement en l'estudi de les llengües populars parlades. Lo poch que's llegí demostrà quan justa és la reputació del sabi autor y fou molt aplaudit.

«El president doctor Alcover digué que s'havía acabat el temps, pero que no s'havien acabat ni comensat a llegir bastants treballs presentats, alguns de grandíssima importancia, com el del doctor Bernhard Schädel, que no havia pogut venir en vía ninguna al Congrés per una greu malaltía de sa mare; com el del doctor Fritz Holle, catedràtich de Berlín, sobre'ls límits del català ab el gavatx, o sigui ab el llenguadocià, y com alguns altres que no cità per no allargar massa.

«Malgrat no haverse llegit, la Taula de la secció les llegirà y estudiarà, y les que per sa importancia ne sien mereixedores, se publicaràn en el volum o volums del Congrés. [198]

«Feu avinent que s'havía presentat una proposició pera que a l'acta's fés constar un pietós recort a la memoria del eminent mestre en filología catalana, el savi doctor Josep Balari y Jovany, a qui tant deuen els estudis llingüístichs de Catalunya. La secció ab un aplaudiment unànim, acceptà la proposició.

«S'acordà que la Junta Central Directiva del Congrés y les Taules de les seccions siguin les encarregades de dur a cumpliment tots els acorts del Congrés.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Recomanà als congressistes que, quan rebin les fulles demamantlos el vot sobre'ls diferents temes que s'han discutit, procurin enviar les contestacions lo més aviat possible, ja qu'així la publicació dels treballs y acorts del Congrés se farà molt més aviat.

«Donà les més corals mercès per l'entusiasme ab que s'havia treballat, l'ordre y la correcció y la grandiosa concurrència que hi havia hagut, lo qual demostra'l gran interés que inspira tot lo que's relaciona ab la nostra ben estimada llengua catalana. *(Grandiosos aplaudiments)*. *(Veu de Catalunya*, 18 oct.)

B. —A la Secció Literària.

«Al obrirse ocupa la presidència'l senyor Ruyra y Homs, acompanyat dels senyors Pijoan, Massó y Nicolau. Després presideix el senyor Rubió y Lluch.

«Oberta la sessió y previa lectura de l'acta de l'anterior, puja a llegir y defensar el seu tema'l catedràtich dels Estudis Universitaris Catalans, senyor Nadal.

«Les conclusions les varem donar ahir, y el senyor Nadal les esplicà en el sentit de que, a falta d'un diccionari complet com el que, ab aplauso de tothom, ha iniciat mossèn Alcover, seria de gran utilitat l'investigació que va deixar feta, encara que no ab caràcter definitiu, En Mariàn Aguiló.

«El senyor Givenel presenta una esmena en el sentit de que, com a complement del inventari, se publiquin en la mateixa obra les papeletes lexicogràfiques den Balari y Jovany.

«Defensa aquesta esmena dient que En Balari es el complement de N'Aguiló, puig si aquell corria pel mon buscant paraules pera recullirles, En Balari les analisava.

«En Nadal accepta l'esmena, que passa a adició.

«El senyor Artizà intervé en la discusió demanant que s'extracti l'obra d'aquests senyors, a fi de que no resulti massa complicada pera'ls qui aprenen d'escriure'l català.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«El senyor Carreres y Candi creu que l'estractar l'obra de l'Aguiló es ferla incompleta, puig es instructiva. [199]

«Per altra banda creu molt acertat el complementar l'obra de l'Aguiló ab la d'En Balari.

«El senyor Nadal torna a rectificar quedant tots d'acort.

«Se passa a la lectura de comunicacions, essent la primera la del senyor Reynés, arquitecte de Palma de Mallorca, que tracta de la necessitat de reconstruir el llenguatge català en els oficis tècnichs y en l'art de construcció.

«A la seva disertació'l senyor Reynés enumera les causes que, a son entendre, fan que no eczisteixen paraules catalanes pera moltes coses dels oficis, y proposa'ls medis de reconquistar les perdudes en el nostre llenguatje y d'adoptar les noves.

«El senyor Sans y Rossell llegeix a seguit la seua rahonada comunicació sobre "Evolució de la Llengua".

«En Diego Ruiz, en la seva comunicació sobre la "aptitut de la llengua catalana pera les especulacions filosòfiques", diu que, segons la idea platònica, els noms de les coses son les coses mateixes; per lo tant, els noms y les paraules tenen una vida, que se atestigua ab les varietats y evolucions d'aquell mateix llenguatge.

«Creu que's parla massa de llengües mortes, y que de lo qu'hem de parlar es de llengües transformades, puix el llatí, per exemple, no ha mort pas, sinó que s'ha transformat en les llengües neo-llatines.

«Y acaba dient qu'una de les proves de cultura dels pobles es conreuar la evolució del llenguatge; y per axò lo més pràctich es seguir el consell que va donar l'altre dia en la seva comunicació M. Vogel: traduir del extranger.

«El senyor Massó y Torrents, en la lectura de la seva comunicació que tracta de les «Traduccions del català dels sigles XIV, XV y XVI", diu que la llengua parlada actual s'acosta molt més a la llengua escrita dels clàsichs que no a la de la decadència.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Creu que la nostra llengua, de totes les neo-llatines, es la que se sembla més a la de la Edat Mitja; lo qual li fa creure que en la nostra decadència'l català's va estancar, deturantse en la via de la seva corrupció.

«Afirma al final que la popularisació dels textes clàssichs es un gran benefici pera la depuració del nostre llenguatge, puix lo que d'ells s'ha popularisat se deixa sentir en periòdichs, oradors, y fins en la conversa privada.

«El tema de la comunicació que llegeix el senyor Pijoan, es: "La llengua parlada y la llengua escrita".

«Se mostra partidari d'escriure tal com se parla, com vol fer ara el president Roosevelt als Estats Units, y com ho va proposar a França la seva Acadèmia. [200]

«Per defensar la seva tesis adueix una pila de motius, datos y observacions per ell fetes.

«Pera acabar, el senyor Rubió dona les gracies a tots els congressistes extrangers y indígenes, saluda a les senyores y s'aixeca la sessió.» *(Veu de Catalunya*, 18 oct.)

C. —A la Secció Social-Jurídica.

«La presideix el senyor Picó y Campamar, y comensa a dos quarts d'onze.

«Aprovada l'acta de l'anterior, el senyor Albó diu que, segons l'article 15 del reglament, s'ha de nomenar les comissions executiva dels acorts del Congrés y organisadora del Congrés vinent.

«S'acorda facultar als senyors de la taula presidencial pera que, ab els de els taules de les altres seccions, fassin el nomenament.

«Llegeix el senyor Bardina'l seu treball, desenrotllant el tema: "La llengua catalana es l'única apta, tractantse de catalans, pera l'instrucció dels noys y dels homes".

«Les conclusions les formula'l senyor Bardina de la següent manera:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«1a Les *coses*, les *idees* y els *mots* son una mateixa manifestació, respectivament, dels mons real, ideal y humà.

«2a Son absurdes, en conseqüencia, les actuals gramàtiques arbitraries y, sobretot, la clàssica divisió de les anomenades *parts de l'oració*, que data dels grechs y romans, per fonamentarse en *opinions* y *efectes equivocats* y nó en el naturalisme filològich.

«3a La instrucció en català, sense tenir l'importancia pedagògica que se li dona, ès d'una transcendencia capdal, segons la llògica y les estadístiques.

«4a La pedagogia moderníssima, d'*educació natural* exigeix la llengua natural com a vincle entre'ls mestres y els deixeples.

«5a El Congrés dirigirà una moció al Gobern y una circular als mestres sobre això.

«El ponent suprimeix la segona conclusió y passa a ser segona la tercera posanthi la paraula "exclusiva" allí hont diu "pedagògica".

«En l'enunciat del tema també ha modificat el ponent els termes, substituint les paraules "pera la instrucció dels noys" ab aquestes altres: "pera l'educació integral dels…"

«El senyor Cabré y Bru hi ha presentat una esmena, afeginthi alguns paragrafs a les conclusions del tema, modificant la forma més aviat que'l fons.

«No costa gaire de posarse d'acort es ponent y l'esmenant, [201] puig tots dos pensen lo mateix respecte a lograr que a les escoles s'usi la llengua materna dels noys.

«Una esmena del senyor Pomés considera inútils les dues primeres conclusions per incogruent l'una y falsa l'altra. També demana la modificació de la conclusió 5a trayent lo de la moció y la circular y dient pura y simplement que's demana al Gobern l'adopció de la llengua catalana a les escoles de Catalunya.

«El ponent entera al senyor Pomés de que la segona està suprimida; pero no pot suprimir la primera perque precisament és la base de la afirmació que's fa en l'enunciat del tema.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«El senyor Udina, professor oficial públich, presenta la següent esmena: "El Congrés declara, que no tenint caràcter propi en Espanya'l Treball Manual Educatiu, per donarlhi Catalunya, al menys en lo que's refereix a la regió, per ser allà hont s'hi han donat més cursets als mestres.

«El ponent no veu la manera de lligar aquesta esmena ab les conclusions del tema, però demana que s'imprimeixi'l discurs en que l'ha apoyada'l senyor Udina.

«Altra esmena presenta don Antoni Gavaldà, de la Escola Normal, respecte a la edat fins a la qual s'ha de emplear la llengua catalana.

«El senyor Martorell altra esmena demanant que a les facultats s'ensenyin els termes tècnichs que hi hà en català pera les respectives materies.

«Acabada la discussió, no quedant temps pera fer res més, perque son tres quarts de dotze y s'ha d'anar al Tibidabo, el senyor Picó aixeca la sessió.» (*Veu de Catalunya*, 18 oct.).

§ 2.—El dinar a n-el Tibidabo.

«Cap a tres quarts de dotze, donaren per acabades ses tasques les seccions del Congrés, dirigintse gran nombre de congressistes cap a la pujada al Tibidabo.

«Enfront de la "Maison Dorée" hi havien parats una llarga corrua de tranvíes, adornamentats ab banderes de les quatre barres, disposats per les Companyies, pera trasladar als senyors congressistes fins al peu de nostra hermosa montanya. Entre ells n'hi havía un dels anomenats blaus, reservat als congressistes forasters y a les Comissions y que'ls havia de conduir sensa mudanses ni trasbord fins al mateix funicular.

«Una gentada de curiosos rodejava als vehícols.

«A les dotze y cinc se posà en marxa el primer cotxe, y darrera d'ell en el *blau* prengueren lloch moltes de les illustres personalitats

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

extrangeres, alguns individuus de les Comissions [202] organisadores, algunes dames, entre elles la distinguida senyora del profesor italià Dr. Guarnerio, y la bella filla de don Joan Permanyer, altres insignes personalitats del Congrés y la prempsa.

«Darrera del cotxe *oficial* sortiren tots els altres, completament plens de congressistes que anaven a congregarse en solemnial àpat de germanor al cim de nostra montanya.

«A tres quarts d'una arribava el cotxe blau al peu del funicular, dexantlo les illustres persones que l'omplien, que no tenien més que paraules d'admiració per les belleses de la nova ciutat que havien contemplat durant son viatge.

«A les hores tothom se disposà a ocupar l'admirable màquina que debía deixarlos a dalt de la "*superba acròpolis que vetlla la Ciutat*" passantse'l temps d'espera pera poguer trobar set en el curiós vehícol, donada la gentada que a cada moment baixava dels tramvies y que anava a confondres ab la que allí ja's trobava, en amable y delitosa conserva.

«A l'esser al cim, cap dels nostres benvolguts hostes que no havia pogut contemplarlo, podia retenir un crit d'admiració devant d'aquell majestuós espectacle que se'ls hi oferia enllà d'enllà, arreu de la serralada. Allí els esperava també una multitut que'ls saludava cortesment. Gran nombre de banderes barrades donaven al vent la seva alegria, a dalt dels edificis.

«No havia arribat encara l'hora de l'àpat, y s'aprofità el temps en petites excursions als encontorns de la gran plassa y deixarse estampar les fesomies en els clichés de la nuvolada de fotografs que arreu s'hi extenia.

«A les dues se donà l'avís de que podíen passar al gran saló de l'Hotel Tibidabo tots els inscrits pel banquet, essent inmediatamen[t] complerta l'intimació.

«El saló de l'Hotel oferia un soperb cop de vista: tres llargues línies blanques y una altra perpendicular a elles atreien simpaticament la mirada. Eren les tovalloles de les taules disposades pera'l germanívol

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

gaudeamus. Ordenadament anà ocupant cada hu son seti, procurant estar al costat d'algun company o amic y iniciaren tot seguit una llarga conversa que extenia un amable sò de germanor per tot llarc de la taula.

«En la disposada perpendicularment a les altres, prengueren seti les personalitats que presidien la festa, que prengueren lloch al costat de mossèn Alcover, que ocupà'l sitial d'honor, ab l'orde següent: a la seva dreta'ls senyors Llorente, Rubió, senyoreta Permanyer, el seu pare don Joan, Manxo, Casaponce y Costa y Llobera; y a la esquerra, els senyors Guarnerio, la seva distingida esposa, y'ls senyors Algarra, Palomba, Mateu Obrador, Canibell y Pardo. [203]

En les altres taules s'extengueren els demés congressistes, fent un conjunt de cap a uns doscents cinquanta.

«Heusaquí'l *menú*, ben català, que'ls fou servit:

«Entreteniments. —Arròs Tibidabo. —Filet de bou a la moderna. —Llobarro a l'holandesa. —Capons del Prat rostits. —Bescuit gelat. —Formatges, fruites y dolsos. —Cafè, licors y cigarros. —Vins: Penedès, Codorniu extra-sec.

«Seguint la bona costum introduida darrerament, foren suprimits el brindis.

Però a algú tocava l'orde d'aixecarse la sessió, y d'això se n'encarregà mossèn Alcover en breus paraules, dient:

«Senyors congressistes: el temps passa; y si ens estàvem aquí gaire estona, no podríem esser puntuals a l'acte de clausura del memorable Congrés que hem celebrat. No espereu, doncs, discursos de cap mena, per això, perque's fa tard y també perque aquí solament s'imposa una manifestació, que es aquest crit: ¡Visca la llengua catalana!»

«El sò de l'unísona contestació que donà a aquest crit la multitut allí aplegada feu retrunyir la magnífica vidriera de l'Hotel.

Axí, ab aquesta senzillesa y concisió, s'acabà'l memorable acte, sortint tothom pausadament, cap a fora de l'edifici.» (*Poble Català*, 18 oct.)

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 3.—La llàpida de Mossèn Cinto.

«Restava encara a fer un altre solemnial acte: el descubriment de la llàpida dedicada per la societat anònima "El Tibidabo", en bon recort del nostre gran patrici Mn. Jacinto Verdaguer, per la magnífica visió que tingué aquesta de nostra montanya, en la seva popular *Oda a Barcelona.*

«Al sortir del banquet s'ajuntaren en la plassa'ls que hi havien assistit, a la gentada que, durant el dinar, anà pujant de Barcelona portant el bullici y l'alegria ciutadana en aquell cim.

«De sobte la multitut fou sorpresa per un llarc, estrident toc de corneta qu'allargà indefinidament el seu sò per les valls.

«Era l'avís donat a la multitut pera que escoltés respectuosament les magistrals estrofes de nostre poeta, en honor de la ciutat. Y la multitut esdevingué instantàniament silenciosa. A les-hores pujà a la *Terrasse* de l'Hotel el senyor Joaquim Sans, de l'Associació de Lectura Catalana, y enfilat a una cadira, llegí al poble recullit devotament les paraules hermoses de nostre poeta.

«El poble remercià al senyor Sans la joia que li donava, ab llarcs, esplèndits aplaudiments.

«A seguit la comitiva oficial se dirigí cap a l'estació del [204] funicular y pujà al pont construit en la seva entrada, en el que, a banda dreta, pujant, se veia un ample drap ab els colors nacionals y per sote d'ells algunes flors que sortien joiosament: aquell drap estimat cobria la llàpida.

«A l'apareixer dalt del pont mossén Alcover, ressonà un ampli, interminable picament de mans. Fet el silenci, s'acostà a la barana l'ilustre president del Congrés y digué:

«Catalans: Aquí sí que podem dir que, honrant mossén Cinto, ens honrem a nosaltres mateixos, puix ell es nostre, ben nostre.

«Descoberta la llàpida, hem de desitjar tots que poguem inaugurar un altre monument més gran a la seva memòria.»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Les curtes y senzilles paraules de mossèn Alcover aixecaren altra vegada l'entusiasme del públic, y aquell feu caure'l drap que la cobria, deixantse veure la llàpida.

«Aquesta es de marbre de color fosc, y hi ha gravades, en lletres dorades, aquells dos esplèndits versos que tot barceloní se sab de memòria:

«L'alt Tibidabo, roure que sos plansons domina,
Es la superba Acròpolis que vetlla la ciutat.»

«Y abaix la firma:

«VERDAGUER.—*Oda a Barcelona*.»

«Al costat dels dos transcrits versos, hi ha en baix relleu y figurant sagell, el bust del gran poeta, en blanch.

«Al descubrirse la llàpida, aparegué aquesta rodejada de flors naturals y d'una ampla cinta barrada.

«Al mateix temps que's celebra la cerimonia, se deixà anar, d'unes caixes colocades sobre'l pont, una nuvolada de coloms missatgers, a l'ensemps que de tots els indrets de la planuria se sentien els espetecs de les salves de morterets.

«Ab això se donaren per acabats els actes que en honor dels congressistes se celebraren ahir al Tibidabo, procurant tothom altra vegada trobar lloc al funicular, que devia allunyarlo d'aquella bella encontrada, fentse pausadament y ab grans estones d'esperar, per la gran gentada que allí s'havia congregat." (*Poble Català*, 18 oct.)

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 4.—Sessió de Clausura.

«El Congrés Internacional de la Llengua Catalana ha tingut un brillant coronament de les seves tasques, en la solemnial sessió de clausura que celebrà ahir a la tarde. [205]

«El teatre Principal, ont la dita sessió tingué lloc, apareixia espléndidament adornant ab garlandes y llassos catalans y ab una colossal senyera de les quatre barres que tapava tot el fons de l'escenari.

«Una gentada inmensa omplia per complet el teatre, destacantse'ls colors blancs dels habillaments de gran nombre de senyores, d'entre les tonalitats fosques dels trajos masculins.

«A tres quarts de set de la tarde aparegueren en el local els individus que havien de presidir la festa, qui, en mitg de grans aplaudiments de tota la concorrencia, posada de peu, pujaren a l'escenari.

«S'assegueren a la taula presidencial y en diferents llochs de l'escenari, mossèn Antoni Maria Alcover, president, y'ls senyors Llorente, Rubió y Lluch, Manxo, Casas Carbó, Pere Vidal, Ciuffo, Foulché-Delbosc, Saroïhandy, P. Fullana, Bonilla Sanmartín, Guarnerio, mossén Grandia, Franquesa y Gomis, Calmette, el vicepresident de la nostra Diputació senyor Oms, els regidors senyors Pijoan, Fuster y Roca, el senador senyor Abadal, el diputat a Corts senyor Albó y'l senyor Algarra, que feia de secretari.

«Apaibagats els aplausos y fet el silenci, el president, mossèn Alcover, obrí la festa donant la paraula al senyor secretari, qui llegí les adhesions que ha rebut el Congrés.

«Són les consegüents, ademés de totes les entitats y periòdics autonomistes de Catalunya:

«Ajuntament y Diputació de Barcelona.

«Ajuntament y Diputació de Tarragona.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Ajuntaments de les següents poblacions de Catalunya y Mallorques: Palma, Pollença, Figueres, Felanitx, Badalona, Terrassa, Sant Feliu de Guíxols, Vilanova, Igualada, Sabadell, Badalona, Reus.

«Econòmiques d'Amics del País, de Barcelona y de Palma de Mallorques.

«Cambra oficial de Comers, Industria y Navegació, de Barcelona.

«Institut Agrícol Català de Sant Isidre, de idem.

«Ateneu Barceloní.

«Colegis de notaris, advocats y farmacèutics, de Barcelona.

«Academia d'Higiene de Catalunya.

«Centre de Viatjants y Representants del Comers y de l'Industria, de Barcelona.

«Círcol Eqüestre.

«Círcol del Liceu. [206]

«Dues societats (quals noms no entenguérem) de Perpinyà.

«Centre Federal Instructiu de Sabadell.

«*Le Roussillon*, de Perpinyà.

«Reial Academia y Societat Iconogràfica, de Lisboa.

«Centre Català de Santiago de Cuba.

«Universitat de Messina.

«Centre Moral Instructiu, de Gràcia, y algunes altres entitats y corporacions que, per esser llegides depressa del secretari, no poguérem entendre.

«S'adherien, ademés, al Congrés de nostra llengua, les següents personalitats:

«Don Marcel·lí Menéndez y Pelayo, En Frederic Mistral, Dr. Joan Fastenrath de Colònia, Dr. Vogel d'Aquisgrà, Esthieu de la Provensa, doctor Farinelli d'Itàlia, doctor Korosi Abín de Budapest, Pikhart de Praga, Padroso de Lisboa, don Damià Isern de Madrid; Rdm. Sr. Bisbe de Mallorca, Mn. Carreres, Superior del Seminari Central de València, En Francesc de P. Mestre y Noé de Tortosa, etc.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Concedida la paraula a n·En Pere Vidal de Perpinyà, en mitx d'una grandiosa salva de picaments de mans de tot el teatre en pes, comensa En Vidal contant que, com estaven per partir de la Plassa de Catalunya cap al Tibidabo, li han dit: —Això es el tramvia p'els estrangers, pujauhi. —Donchs no es el meu, hay respost jo. Un de Perpinyà no es estranger a Barcelona (*Sorollosos aplaudiments*.)

Diu que rossellonesos y catalans son la metexa gent; la seua llengua y la seua historia es la metexa durant més de dotze sigles. Diu que «regirant els arxius de la Corona d'Aragó y el Municipal, se veu ben bé si'ls rossellonesos son o no forasters a Barcelona. A Perpinyà no's feya res sense consultar a Barcelona.

—Per axó, diu, vus saludi en nom dels vostres germans del Russellú.

L'orador es aplaudidíssim casi a cada frase, y sobre tot quan acaba la seua agradosíssima peroració.

Tot seguit el Vice-President de la *Associació de Lectura Catalana* llegex ab justa entonació la següent poesia de l'egregi En Teodor Llorente, feta aquest metex dia per aquest acte:

«Germans de la gloriosa Catalunya,
els de l'illa daurada y'l Rosselló,
els d'Alguer, que separa'l mar y allunya,
però l'oblit de vostre origen, no; [207]
pera record d'aquest venturós dia,
per la partida solament amarch,
Valencia una abrassada vos envia,
arborant com penó de germania
la llengua d'Ausiàs March.»

El teatre s'en vé abax de mans-belletes. En Llorente té qu'axicarse un parell de vegades per agrair aquella ovació axordadora.

«El congressista alguerés Ramon Clavellet (A. Ciuffo) llegeix també una poesía dedicada a Catalunya. Abdues composicions son ovacionades.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Els aplaudiments duren tanta estona que'l poeta alguerés se veu obligat a recitar una altra poesía, que és així mateix ovacionada. En Ciuffo crida un ¡Visca Catalunya! que és contestat pel públich ab entusiasme.» (*Veu de Catalunya*, 18 oct.)

Vetassí una de les poesíes que digué:

IMNE ALGUERES
De la banda de Ponent
hi ha terra llunya llunya;
es la nostra Catalunya
bella, forta y renaixent.

En allà, nostres germans,
redimits de la gran prova,
van cantant la cansó nova
que atravessa monts y plans.

Es un crit atronador
per la catalana terra;
que mil ànimes enserra
en un llaç de germanor.

Aquest crit es arribat
fins exa la nostra platge;
Catalans d'Alguer, coratge,
no olvidèm nostre passat.

En lo son glorios camí
Catalunya sempre avansa;
y, per tot hont passa, llansa
la llavor que ha de florir.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

O germans, no disperem:
Catalunya està fent via:
prest arribarà lo dia
en que tots despertarem. [208]

«El professor italià Dr. Guarnerio exposa l'admiració que ha sentit en aquests dies a Barcelona, aont floreixen totes les manifestacions de la vida.

«Acaba dient que al tornar a Itàlia no podrà dir altra cosa que «¡Visca Catalunya!», qual crit és contestat ab grans aplaudiments.

«Després llegeix una carta de la «Società Storica Sarda», la qual s'ha constituit pera dedicarse al estudi de la antiguitat de la illa.

«Aquesta fa vots pera'l millor fruit de les tasques del Congrés. La carta és també aplaudida.

«El nom de M. Calmette, professor de Montpeller, que és convidat a parlar, es també acullit ab grans aplaudiments.

«Diu que desde fà molts anys que coneix l'hospitalitat catalana y que per això no l'ha sorprés, encara que l'hagi trobada avuy extraordinariament engrandida.

«Diu que l'esperit català's mostra a tot arreu y l'ha sentit vibrar en quants actes y festes aont ha assistit y en particular en la música del Orfeó Català, que podéu creure —diu— que no trobarèu en tot Europa qui l'aventatji.» (*Veu de Catalunya*, 18 oct.)

Una grandiosa salva de picaments de mans corona la peroració del catedràtich de Montpeller.

Surt En Joan Alcover a parlar en nom de Mallorca, y es aplaudídissim tot d'una que'l públich el veu, com diu les quatre paraules d'introducció a la poesía que llitx, y quant acaba la poesia. Aquelles quatre paraules electrisaren la gent.[39] [209]

[39] Nota (1) de l'original: ¡Quina llàstima que la noticia que tenia a la seua posada desde les vuyt del dematí, de part de la Junta Organisadora, no la hi donaren en tot lo dia! ¡Quin discurs que s'hauria dexat caure! ¡Bè's va veure lo'ndemà a l'Ateneu!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La poesía diu axí:

«Cap a n'el Nort s'aixeca'l mont
dels carboners que fan la sitja,
y dins l'espay sense calitja
veuen la costa de l'enfront.

«De banda a banda de la mar,
les terres baixes no's coneixen,
pero si'ls pichs no's descubreixen,
ja se veuràn en dia clar.

«Vent de llevant boires empeny,
o trovadors de Catalunya!
damunt la mar que los allunya,
el Puig-Major veu el Montseny.

«Mallorca veu el Montserrat;
y si de nit no se colombra,
ulls de claror donem a l'ombra,
posemhi focs de germandat.»

Vetassí lo que va escriure En Torrendell dalt *La Almudaina* de 21 d'octubre, sobre'ls quatre mots de pròlech que va dir En J. Alcover:

«Alcover no se enteró del deseo que abrigaban los organizadores, de que él hablara en la solemne fiesta de clausura. Por esto es que, aceptando el sacrificio patriótico, apenas pudo pronunciar brevísimas palabras. Estas, no obstante, fueron dichas con tanta precisión, arte, calor y sinceridad, que la numerosa concurrencia vibró con el orador y les aplaudió con delirio. Maragall, que había invitado al cronista en su palco, estaba emocionadísimo y lamentaba que el orador mallorquín no hubiera podido prepararse una hora antes. Dijo cosas importantes sobre los vínculos de familia que unían Mallorca á Cataluña, de cuyos vínculos él se vanagloriaba más de cada día, y que quienes negaban, torpes, esa fraternidad por Dios impuesta, caían lastimosamente en el ridículo. Él la quería y la proclamaba, á esta fraternidad, y deseaba con ansia que se exteriorizase pública y solemnemente. No lo decía ahora por compromiso. Antes lo había expresado, como lo expresan los poetas, cantando.»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El professor de l'Universitat de Madrid, doctor Bonilla, llegeix una carta d'En Menéndez y Pelayo. Diu aquesta que lo avansat de la estació y la seva salut no li permeten assistir al Congrés ni presentarhi cap proposició, però diu que hi serà en esperit y fa constar que, lluny de retirar ni desdirse de res de lo qu'ha escrit dins els seus llibres a favor de la llengua y literatura catalana, s'hi ratifica y ho sostén ab tota sa integridat, y repeteix que tendrà moltíssim de gust de venir més envant a Barcelona, de la qual conserva tan bones recordanses d'estudiant.

Aquestes manifestacions tan calentes fan esclatar un tempestat de mans-belletes.

«Afegeix el doctor Bonilla que després de aquesta carta no li queda més que dir. Sols afegeix que ha vist com aquest poble és gran per la tradició, per l'historia, pels fets y per l'entusiasme de les seves idees; y, quant vagi a Castella, sols els dirà: «No us demano sino que m'ajudèu en aquest entusiasme que porto de Catalunya; si nosaltres logrem que aquest entusiasme bulli en totes les terres espanyoles, farem de la nostra pàtria un dels pobles més gloriosos del món.» (*Veu de Catalunya*, 18 oct.).

Grans aplaudiments apaguen la veu de l'orador. [210]

«El president, mossèn Alcover, s'aixeca després pera dir que parlaríen els presidents de les tres seccions en que's dividí'l Congrés, pera donar compte de les tasques realisades a cada una de aquelles.

»El senyor Abadal, president de la secció social-jurídica, s'aixeca seguidament.

«Després d'atinades consideracions sobre la significació de l'idioma considerat desde'l punt de vista social, digué que'l seu estudi's podrà fer considerantlo en tres moments: un en que se aprenen les paraules y les idees, altre en que ens relacionem pel llenguatge ab nostres semblants y altre en que'l llenguatge esdevé voluntat, acció. (*Poble Català*, 18 oct.).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Referent al primer moment s'ha establert que en les escoles les ensenyances se donguin en català, pera que així pugui infiltrarse en les inteligencies infantils l'esperit català.

«Referent al segon punt —diu— s'aixamplarà la nostra missió; era'l moment de abrassar als nostres germans que parlen la mateixa llengua. Per això se va estudiar la manera de lligar ab una abrassada de germanor a tots els de comú parlar.

«La conclusió d'això ja l'heu votada vosaltres per unanimitat ab el modo de rebre ab els brassos oberts als nostres germans de d'enllà del Pirineu y de l'altra banda del mar.

«El tercer moment també ha vingut y en ell s'ha estudiat tot lo que és necessari y és precís que's demani al Poder constituit en prò del respecte a la llengua catalana.

«Per altra part, ademés de les discusions d'aquests temes, han vingut treballs qu'han enfortits els de la nostra secció.

«Diu que la llengua ha de servirnos, més que tot, per l'activitat del nostre poble, no per la passivitat; si no, morirà. Si fos possible, diu, crear un home en plena passivitat, aquest home moriría.

«Nosaltres ab axò hem fet l'afirmació de la sustantivitat de la nostra llengua y per lo tant de la nostra voluntat: aquesta no és més que la demostració de la personalitat y per aquesta ha de viure y ha de conseguir la reivindicació de la nostra voluntat.

«Y aquesta voluntat es de tots els catalans de l'una y altra banda del mar y de l'una y altra banda del Pirineu, puig tots som germans, tots som fills d'una mateixa mare.» (*Veu de Catalunya*, 18 oct).

Fà especial esment de l'estadística qu'ha presentada Mossèn Aguiló dels pobles que parlen català, resultant que fan una suma de prop de quatre milions d'ànimes, lo qual es altament encoratjador. [211]

N'Abadal fou aplaudidíssim; no s'en poria dexar la gent de aplaudir a totes l'orador, tan esquisit, tan viu, tan intencionat, tan coral.

«El doctor Rubió, que al presentarse al prosceni és també molt aplaudit, diu que en aquests dies de vida agitada del Congrés hem

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

respirat tant ambient de vida espiritual, que's necessiten els esforsos de vinticinch anys pera recullir el fruit del actual Congrés.

«Dedica un recort als vells que'ns ensenyaren a estimar la nostra llengua ab el treball de tota la seva vida. Dedica aiximateix un recort a l'institució dels Jochs Florals, de la qual fà una mica d'historia. Saluda als congressistes estrangers de la Secció Literaria del Congrés, qu'ell presidia, y als demés congressistes que han contribuit a les tasques de la seva secció.

«Acaba dient que ab aquest acte del Congrés la Literatura Catalana ha afirmat el seu dret a la seva existencia». (*Veu de Catalunya*, 18 oct.)

S'alsa Mn. Alcover y esclata una salva de picaments de mans de tots vents, y llitx el següent

Discurs de clausura.

SENYORS:

Hem acabat el primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, ab sana pau, ab santa concòrdia, sens cap conflicte, sens cap entrebanch, gràcies a Deu. ¿Podíem desitjar més? ¿Podíem esperar tant ni la mitat? Ja hu veys: l'èczit del Congrés ha superades totes les nostres esperanses, qu'eren molt grosses, conexent com conexem una mica la gent catalana.

Com a president de la secció filològica-històrica vos he de dir que a n-aquesta secció hem traballat de ferm; hem fetes cinch sessions, concorregudíssimes. May mos ho hauríem pensat que vingués tanta de gent ha escoltar les discusions y les lectures filològiques, que patexen d'àrides, esquerpes y carregoses. Celebrantse ensemps sessió a les altres dites seccions literària y social-jurídica, la sala nostra, qu'es grandiosa, gayre bé sempre era casi plena de congressistes, embellint el concurs la presència de senyores y senyoretes, lo qual demostra que la dona catalana es entrada resoltament dins el nostre moviment nacional, lo qual ha d'omplir de grans esperanses el cor de tots els fills de la Pàtria. En les discusions ha reynat la major correcció y serenidat, dins la vivesa de la frase y el foch de l'entusiasme per les pròpies conviccions, y tots els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

concurrents duyen pintat a la cara que'ls interessaven d'aprop [212] els temes, discusions y comunicacions. Efectivament, totes aquexes eren interessants y la major part de gran trascendència.

¿Que en general no som arribats respecte d'elles a conclusions concordades y definitives? Ni'ns ho proposaven ni era possible, donada la situació actual dels estudis filològichs a Catalunya y demés territoris de la llengua. Ja hu diguérem desde'l principi: el Congrés no'l convocàrem per resoldre les grans questions que hi ha pendents dins la gramàtica catalana, sino per promoure'ls estudis qu'es indispensable fer per poder resoldre més envant tals questions; el Congrés s'es celebrat per escitar, per encendre, per enardir la gent, a favor de l'estudi d'aquexes questions, per promoure per tot arreu els estudis filològichs y gramaticals, a fi de que tots els qui's diuen y son amadors de la nostra llengua, s'interessin per aquests estudis y hi prenguen part els qui hi estàn cridats y tots els-e protegesquen ab tots els medis que tinguen, enque només sia ab llur simpatia personal, que no es duptós que, si tots o la major part la senten, representa una forsa inmensa.

Per lo qu'hem vist aquests dies, per lo qu'hem sentit, per lo qu'hem tocat ab les mans, ens cap la satisfacció de dir que creym que lo que us proposàvem ab la celebració del Congrés, ara per ara s'es conseguit, y fins y tot molt més de lo qu'esperàvem. Les ganes que tenien els concurrents de fer observacions a les comunicacions que's lletgien y de prendre part en les discusions, veyentse capturats del Retglament, que no'ls-e dexava obrir boca si no havien presentada l'esmena oportuna, la contrariedat qu'això els-e produia; les discusions, tot just de comensades, interrompudes per l'implacable Retglament, y refermades quant llavò sortia la gent de la sala; tot això es llevat de futurs estudis, tot això es esperó de futures vigílies y traballs y disquisicions y escorcolls, tot això son uns preliminars fecundíssims d'un aument gros de cultura filològica y gramatical dins el territori de la nostra llengua, a favor de la restauració, depuració, reintegració y enaltiment de aquesta metexa llengua nostra, cent voltes gloriosa y benvolguda.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Y ara, com a President del Congrés, sense prous mèrits propis per esserho y posat aquí sols per la vostra grandíssima benevolensa, lo qu'he dit respecte de la secció filològica-històrica, ho estench a la literària y social-jurídica. Els traballs que se son fets a totes les seccions, es evident que resultaràn fructuosíssims, eficacíssims, que seràn ocasió de grans coses a favor de la nostra llengua y de les nostres lletres, y per lo tant, de tota la nació; es evident que seràn llavor fecundíssima tirada dins sementers ben preparats aont s'alsarà un esplet grossíssim que'ns farà richs y polents y ens alsarà molt devant les nacions civilisades, devant els homes de ciència de tot Europa. [213]

El Congrés ha lograt interessar l'atenció de Barcelona, de Catalunya, dels elements intel·lectuals de València, Balears, Rosselló y dels filòlechs de les altres nacions. Axò era una de les coses que'ns proposàvem: que la gent en parlàs, que'ls periòdichs en fessen llargues ressenyes, fer renou, donar fe de vida. Tot axò hu hem conseguit a les totes, a caramull.

Y de l'esposició bibliogràfica ¿que'n direm? ¿Se creya negú que hi hagués tants de llibres catalans, tantes de publicacions catalanes? ¿Es dubtós qu'una llengua que en menys de cent anys ha produit tot axò, no es jens morta ni malaltissa, sino plena de briu, delit y energia? L'esposició ha justificada completament la celebració del present Congrés.

¿Que a n-aquexa esposició abunda la poesia y la literatura? La literatura, la poesia ens despertaren tot el present moviment científich y nacional català. Be'ns calien molts de despertadors y que tocassen ben fort y per tot arreu, tan adormits com estàvem.

Donchs ara ¿que cal fer? Seguir endevant.

L'obra del Congrés no es acabada; tot just ha comensat. Es ver qu'avuy el tancam el Congrés, pero l'obra seua ha de seguir endevant, pero de bon de veres; l'empenta donada no s'ha d'aturar, sino cobrar més briu de cada dia. El Congrés ha de comensar una nova era per la nostra llengua, per la nostra filologia, per les nostres lletres. Els bons propòsits que, qui més qui manco, hem formats aquests dies, no els hem d'oblidar; els hem de tenir ben presents; els hem de posar en pràctica tot d'una, a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'acte, sens cap espera. No hu dexem per demà; demà es el gran inimich de les bones causes. ¡Fora dir: demà! ¡Avuy! hem de dir y hem de fer. Avuy hem de comensar a cumplir lo promès.

Ara us passarem les conclusions y les esmenes discutides, per que les eczamineu y hi poseu abax el vostre lleal parer, el vostre vot. ¡Bona la faríeu si aquexes fulles de mans vostres passaven dins el cistell dels papers dolents! ¡Bona la faríeu si no hi tornàveu pensar pus, y ens quedàvem sense votants, sense res en net y en concret!

Jo confiy, jo estich segur, seguríssim que no succeirà una tal cosa; que tots, tots pensareu fredament, ab tota calma, aquexes conclusions y esmenes y hi escriureu el vostre sentit, el vostre vot abax de cada una, y que les mos enviareu tot seguit, sense cap perllonga, a fi de que's puga estampar el volum del Congrés y repartirlo a tots els congressistes. ¿Voleu el volum aviat? Donchs enviau aviat enllestides aquexes fulles que aqueys dies rebreu.

Ara lo que cal, es cumplir un dever sacratíssim y ho fas ab tota la meua ànima. ¡Grans y corals mercès a l'Escel·lentíssim [214] Ajuntament de Barcelona per l'entusiasme y decisió ab que acullí l'idea del Congrés y per la manera resolta, generosa y munífica com hi ha fet costat, prenintla com a cosa seua, concedintmos una subvenció tan grossa com la que'ns concedí y posantho tot a la nostra disposició. ¡Grans y corals mercès a l'Escel·lentíssima Diputació Provincial de Barcelona, p'el costat que'ns ha fet ab la subvenció que'ns concedí y posant a la nostra disposició el seu magnífich Palau, per tot lo que convendría a n-el Congrés! ¡Grans y corals mercés a les Corporacions econòmiques de Barcelona per lo molt i molt qu'han fet per l'èczit grandiós de la nostra obra! ¡Grans y corals mercès a l'escels patrici Ecm. D. Eusebi Güell que ab tanta de magnanimidat posà a la nostra disposició per la *Garden-Party* el seu magnífich, esplèndit y genialíssim *Park*, qu'es ja una meravella y una glòria, no sols de l'arquitectura catalana, sino de l'arquitectura universal! ¡Grans y corals mercès a l'Ecm. Sr. Comte de Montes-Claros, Director *en cap* de Correus d'aquesta província, que tant y tant ens ha facilitada la comunicació

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

postal ab els congressistes y qu'ha duyta la seua generosidat fins a establir a n-el local metex del Congrés una estafeta de correus! ¡Grans y corals mercès a tota la Prensa de Barcelona y de fora de Barcelona, que tant y tant ha contribuit a l'esplendor y ressonància y èczit del Congrés, publicant notícies, advertències, ressenyes y articles, facilitant inmensament la tasca a la Junta Organisadora! ¡Grans y corals mercès a tots els Congressistes *actius y honoraris* y a totes les corporacions y entidats *adherides*, perque tots y totes han fet qu'aquest Congrés resultàs tan grandiós com may mos ho hauríem imaginat ni hu esperàvem! ¡Grans y corals mercès, finalment, a tots els filòlechs y escriptors qu'han duyta la veu dins l'assamblea y l'han feta tan grandiosa! ¡Grans y corals mercès a tots els catalans d'Espanya y de França, els de les Balears y reyne de Valencia y els d'Alguer, y especialment a n-els de llengues estranyes, de Castella, d'Itàlia, de França, d'Alemanya, tots los quals han donada a n-el *Congrés*, ab llurs traballs y cooperació entusiasta, una importància y una trascendència imponderable!

Y ara hem de cloure aquest parlament, plena l'ànima d'inmensa satisfacció, donant mil gràcies a Deu de tot, y advertint que l'Obra del *Congrés* no es acabada, sino que comensa ara de bon veres.

¡Obrers de la Pàtria, fills de la llengua catalana, endevant! ¡Coratge y bona feyna! y... a re-veure! fins a n-el segón Congrés que celebrarem si Deu ho vol, en creure qu'es hora.

He dit. [215]

»Una ovació corona les paraules del doctor Alcover.

«Al acabar, el senyor Oms, en nom del president de la Diputació de Barcelona, se dol de que la falta d'espay no hagi permès a la Diputació acullir als congressistes a casa seva.

«Fà resaltar l'importància del Congrés y diu que ha vingut a donar un gran relleu a la llengua catalana.

«Saluda als congressistes, y a les senyores presents al acte. (*Aplausos*.)

«Després el president aixeca la sessió.» (*Veu de Catalunya*, 18 oct.)

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 5.—Recepció a Casa-la-Ciutat.

«Com tots els actes d'aquest Congrés, que deixarà memoria perdurable, la recepció ab que anit passada l'Ajuntament obsequià als congressistes, fou brillantíssima. El Saló de Cent feya goig de veure, y pel saló de conferències y altres departaments del edifici comunal no s'hi podia donar un pas.

«Les escales roja y blanca estaven guarnides ab tapisseria, grupus de plantes y profusió d'eura.

«També s'hi veyen grupus de palmeres exòtiques y altres plantes al vestíbul, hont la banda municipal feya sentir de quan en quan els seus acorts.

«Donaven guardia al interior del edifici municipals ab uniforme de gran gala.

«Desde les deu, hora fixada pera comensar l'acte, se pot dir que l'animació no va cessar fins a la matinada.

«A la plassa de Sant Jaume hi havia molt públich contemplant la entrada dels congressistes.

«Del Ajuntament hi havien, a més del alcalde, els regidors senyors Fuster, Valls y Vicens, Rubió, López, Peris, Palau, Cararach, Pijoan, Rahola, Puig y Alfonso, Ventosa, Valentí y Camps, Duran, Rogent y Pla y Daniel.

«Representava al Cardenal-bisbe el canonge doctor Puig, y de la Diputació hi havia els senyors Sostres y Homs.

«Les demés autoritats brillaven per la seva ausencia.

«Reunits tots al històrich Saló de Cent, mossèn Alcover va pendre la paraula y en un breu discurs va fer la presentació general dels congressistes y va agrahir al Ajuntament l'apoyo que havia prestat al Congrés.

«El senyor Sanllehy va contestar felicitantse de que s'haguessin reunits els congressistes en aquell Saló que té una historia tan gloriosa,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

hont els nostres avantpassats formàren el famós Còdich Marítim de Catalunya, enveja que fou de tot el mon y [216] d'hont sortia l'influència catalana pera ferse sentir en terres vehines y països llunyans.

«Felicità als congressistes extrangers y en el doctor Alcover saludà a tots en general.

«Abdós oradors varen ser molt aplaudits.

«Després van ser presentades al alcalde les personalitats més distingides dels allí presents. El senyor Sanllehy que domina varis idiomes, conversava en francès y en italià ab els extrangers.

«Els congressistes y les senyores que'ls acompanyaven varen ser obsequiats ab un *lunch*.» (*Veu de Catalunya*, 18 oct.)

Dia 18.

§ 1.—Escursions de congressistes.

A.—A Vilanova y a Sitges.

«En el programa de les festes del Congrés hi havia una visita a la ciutat de Vilanova y a la notable institució de cultura "Biblioteca-Museu Balaguer" que fundà l'ilustre patrici, el *Trovador de Montserrat*, En Víctor Balaguer, que tant va contribuir, durant la casi totalitat de la seva vida, al conreu de la literatura catalana y a la difusió del coneixement de la gloriosa historia de la nostra terra. També s'indicà una visita a la pintoresca vila de Sitges, y al notable y artístich museu del "Cau-Ferrat", den Santiago Rusiñol.

«Els congresistes inscrits pera aquesta excursió, tots eren barcelonins. Ha sigut de doldre que ningú s'hagués prés l'iniciativa d'indicar als congresistes forasters lo molt d'interessant y pintoresch que podrien contemplar durant l'escursió, pera decidirlos a realisarla.

«Els congressistes foren rebuts a l'estació de Vilanova per una Junta del patronat del Museu-Biblioteca Balaguer, don J. Soler y Bartrot, president y alcalde de Vilanova; don Joan Fabrés, vis-president; don Francisco Ferrer, conservador; don Francisco de S. Ferrer, secretari; els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

regidors don Miquel Ferrer, don Jaume Vidal y don Josep Cassellas, el simpàtich y inteligent bibliotecari senyor Oliva y el seu fill En Víctor. També hi havia representacions del Centre Català y de *La Costa de Ponent*, y algunes altres entitats.

«Se visità les notables coleccions d'obres d'art y d'objectes curiosos y d'estudi, l'esplèndida biblioteca y la sumptuosa casa-habitació del patrici y poeta eminent don Víctor Balaguer, anomenada de Santa Teresa. No cal referir lo molt y bò que allí [217] està aplegat, digne d'una major atenció y estudi de tots els homes intelectuals de Catalunya.

«A prechs de la Junta, un dels congressistes, el mestre en Gay Saber senyor Franquesa y Gomis, va escriure a l'àlbum una frase recordant la visita, essent acompanyada ab les firmes de tots els demés congressistes.

«Aquests foren obsequiats ab un *lunch*. El senyor Franquesa remercià l'obsequi, y el senyor Fabrés demanà als visitants que recordessin en els Centres intelectuals de Barcelona la existència d'aquell Centre de cultura catalana, y promoguessin entre ells més visites per estímul comú de vilanovins y barcelonins.

«Al marxar cap a Sitges, els escursionistes foren despedits afectuosament.

«A la blanca Subur no hi eren esperats. En el poble hi havia una confusió respecte la visita dels congressistes. Eren molts els que's creyen que's faría demà, dissapte.

«Acompanyats d'alguns bons amichs y entusiastes catalanistes de la vila, visitaren aquells tan típichs com interessants carrers, sense deixarse'l tan celebrat *pati blau*. En el Cau-Ferrat admiraren la construcció artística del edifici preuat y estotx de les no menys preuades coleccions interessantíssimes que enclou. Cada visita que s'hi fà, encara que ja n'hi hagin fet d'altres, desperta més l'interés, perque'l *Cau* té quelcom més que qualsevol altre museu; no té aquell aspecte de magatzem de coses mortes; és així com un museu vivent y animat, apart sempre del valor artístich y arqueològich de les peces allí existents.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Entraren a l'iglesia parroquial, ahont saludaren al bon català'l senyor rector, doctor Bricullé, y després anaren a saludar a la corporació municipal.

«Acompanyats dels senyors regidors, visitaren la Casa de la Vila y especialment la sumptuosa sala del Consistori, deguda a la munificencia del malaguanyat y eminent patrici'l Dr. Robert.

«Els sitgetans estàn queixosos perque no s'ha donat més proporcions a la visita, ja que era son desitg adherirse als obsequis tributats als congressistes de la Llengua Catalana ab una entusiasta festa popular, tan fàcil d'organisar allí, ahont l'entusiasme per les coses de la terra sempre hi és latent y a punt de manifestarse d'una manera exhuberant.» (*Veu de Catalunya*, 19 oct.)

B.—A Ripoll.

«La perspectiva d'un viatge per la linia de Sant Joan, no fou suficient motiu pera que deixessin d'aplegarse una bona colla de congressistes pera anar a admirar la incomparable Basílica [218] ripollenca. A més de molts barcelonins y de diferents companys de fora de Barcelona, hi havia l'entusiasta propagandista rossellonès de l'unitat de les terres de llengua catalana, En Juli Delpont y l'ilustrat economista mallorquí, president de la Cambra de Comers de Palma, N'Enric Alzamora, ab la seva esposa, la distingidíssima dama Na Enriqueta Jordana d'Alzamora.

«Anaven tots dirigits pel representant del Centre excursionista de Catalunya, don Anton Coll, arquitecte del monastir de Ripoll y de les principals localitats de la regió del Ripollès.

«Al arribar a la joliua vila de les «dues algues», foren rebuts els forasters per una nombrosa comissió, que no'ls deixà durant les hores que allí estigueren. Recordém als senyors Pellicer, alcalde de Ripoll, Vidal, notari, Raguer, Graells, Miralpeix, Puig y Vila.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Tan bon punt arribats, se dirigíren tots cap al monastir, detenintse bona estona devant de la sens igual fatxada y entrant després al temple, que deixà impresionats fondament als que no l'havien vist.

«Escoltant sempre les autorisades explicacions del arquitecte del monastir, senyor Coll, foren apreciades ab molt deteniment cada una de les belleses que conté'l temple, cada un dels tresors històrichs que atresora: el preciós mosaich de la Verge, la seriosa tomba den Ramon Berenguer, l'interina del fundador de la nacionalitat catalana, la riquíssima den Tallaferro, els altars y altres particularitats, y per final, la magestuosa pica baptismal, ofrena del Centre Excursionista.

«Se donà després una aprofitada passetjada pels claustres. Els forasters estaven admirats; En Delpont copiava ab fruició particularitats ornamentals dels capitells; altre dels expedicionaris, el notable excursionista comte de Carlet, fotografiava detalls interessants; tots teníen paraules de admiració per tantes belleses com se'ls presentaven a la vista, y entre aquestes paraules d'admiració, de tots els cors surtíen expresions de recordansa y agraiment pera l'insigne restaurador del Monastir, el bisbe Morgades. ¡Oh, si Catalunya tingués homes de les condicions del gran bisbe, quants y quants monuments, gloria de la Patria, se salvaríen de la destrucció del temps y dels homes!

«Mentres així exteriorisaven son entusiasme'ls excursionistes, tocà la una al campanar; havien passat dues hores sense que ningú se donés compte del temps transcorregut en aquell ambient d'art, sadollat de mil recorts històrichs. A les tres devía passar el tren que portaría als forasters a Barcelona, y per lo tant, fou precís pensar en el dinar, que's va fer a la «Fonda del Monastir». [219]

«De sobretaula, En Delpont recità belles composicions d'amor a Catalunya y d'admiració a Ripoll, paraules que foren correspostes dignament per l'alcalde, senyor Pellicer, el qui convidà als forasters a pendre café al Casino.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Agraits als bons ripollesos y al ilustre arquitecte senyor Coll, regressaren a Barcelona'ls expedicionaris, portant la més fonda y agradable impressió.» (*Veu de Catalunya*, ib.)

C.—A Poblet.

«Va ser la més nombrosa de totes les celebrades ab motiu del Congrés de la Llengua Catalana. Al matí, al baixador del passeig de Gràcia s'hi van reunir trenta dos excursionistes, als que dirigía'l jove y distingit arquitecte senyor Martorell, delegat del Centre Excursionista de Catalunya.

«El viatge's feu ab tota felicitat, llevat de que a l'anada, a l'estació de Montblanc van veurens obligats a fer una parada de mitja hora per haverse romput un canó de la màquina.

«Durant el viatge, els excursionistes tingueren el gust de saludar a bons companys d'alguns dels pobles per hont passaren, que s'havien presentat al andén a l'hora de passar el convoy. Recordem que a l'estació de Vilanova hi havía'l culte bibliotecari de la "Biblioteca-Museu Balaguer" don Víctor Oliva, y a les estacions de Montblanc y l'Espluga nodrides representacions dels Centres Catalanistes. Alguns bons amichs de Montblanc ens varen acompanyar fins a Poblet, y els catalanistes de l'Espluga, dels quals també'n vingueren alguns fins al monestir, ens acompanyaren per tota la població, no deixantnos fins al derrer moment. En obsequi dels congressistes el Centre Català de l'Espluga va tenir durant tot el día'ls balcons endomassats y issada la nostra barrada bandera, que'ls congressistes saludaren respectuosament.

«Entre'ls excursionistes veníen un bon aplech de congressistes mallorquins y el notable arqueólech y archiver de la Gironde (Bordeus), M. J. Brutails.

«Al arribar al històrich cenobi els congressistes tingueren l'agradable sorpresa de trobarse ab els distingits membres de la Comissió de Monuments de Tarragona, don Ramon Salas y Recomà, arquitecte

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

provincial, y don Emili Morera, cronista de la provincia y secretari de la comissió.

«Acompanyats d'aquests senyors els congressistes van recórrer les dependencies d'aquella grandiosa obra dels nostres passats, donant en cada una d'elles el senyor Martorell ilustratives explicacions pera que'ls visitants se poguessin fer ben bé càrrech de la importancia del monument que visitaren. El jove arquitecte [220] estigué en alguns moments tan eloqüent al fer veure les grandeses del nostre passat, que arrencà més d'una vegada els aplaudiments dels que l'escoltaven.

«Els qui feya temps que no havíen visitat aquell monument, quedaren molt ben impressionats de les obres que s'hi ha fet pera la seva conservació, tota vegada que actualment totes les dependencies quals parets s'aixecaven a cel obert, estàn avuy cobertes de bigues, lo que assegura la seva conservació, y molts de patis han sigut escombrats de la ruina, y ens varen dir que n'havien tret, en l'espay d'un any, molts milers de carretades de destrossa.

«Tres hores y mitja van estar els congressistes recorrent el monestir, panteó dels nostres reys. Després se dirigiren cap a la "Villa Engracia" hont els esperaba una ben parada taula, a la que'ls viatgers feren bon honor.

«Al tornar a l'Espluga pera agafar el tren, foren rebuts a mitg camí per gran nombre de catalanistes d'aquella població, els quals, al arrencar el tren, despediren als congressistes ab grans mostres d'entusiasme.

«A Montblanc se repetiren les manifestacions de simpatia, per part dels bons companys d'aquella comarca, que'ls despediren ab un carinyós *a reveure*.

«Eren prop de dos quarts de deu del vespre quan els expedicionaris arribaven a Barcelona, després d'haver passat una bella jornada, remerciant al senyor Martorell, y ab ell al Centre Excursionista l'obsequi que'ls havía dedicat.» (*Veu de Catalunya*, 20 oct.)

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 2.—Recepció a l'Ateneu.

«Va ser un acte brunzent d'entusiasme y de germanor.

«Al entorn de l'Ildefons Sunyol, president del Ateneu, ocupaven la estrada de la sala d'actes alguns congressistes dels més ilustres, tals com els senyors Saroïhandy, Joan Alcover, Llorente, Melcior de Palau, Palomba, Ciuffo, Calmette, Guarnerio, mossen Costa y Llobera, Antoni Sunyol, Jeroni Moragas, etc.

«Oberta la sessió, el president del Ateneu va dirigir la paraula als congregats, dedicant l'acte que s'estava celebrant als hostes que han honorat el Congrés ab llur presencia. De passada va fer una eloqüent pintura de la gloriosa renaixensa del llenguatge català a la vida pública, renaixensa que ve a ser el corolari de la literaria y la artística. En paragrafs clars y precisos va demostrar el dret y el dever que tenim de usar el nostre idioma en tots els [221] actes de la vida, fent constar la part que ha près l'Ateneu en el moviment de reivindicació de tal dret y semblant dever.

«El senyor Guarnerio va usar acte seguit de la paraula, fentho en italià. Va mostrar la admiració que li ha produit la vista de Barcelona, ab el moviment esplèndit de les seves lletres y de les seves arts, tant per lo que toca a la arquitectura com a la música, a la pintura com a la esculptura. De passada va plànyers de que en la seva visita a la Universitat, no hagués vist quelcom que perpetués el pas per aquelles aules, de les llustres figures d'En Milà y Fontanals y En Rubió y Ors.

«M. Calmette, en llengua francesa, va regraciar a Catalunya y en particular a Barcelona y al seu Ateneu la hospitalitat de que els han fet objecte a n-ell y als demés congressistes forasters, que han trobat en la biblioteca d'aquell centre de cultura materials de estudi ben abundosos.

«L'alguerés Ciuffo, en català d'Itàlia, va dirigir als aplegats curtes frases de salutació, llegint després una inspirada poesía catalana dedicada a la gran empresa de la foradada del Simplón.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«A seguit va parlar el senyor Llorente, resumint la impressió esplendorosa que li ha produit aquet Congrés, fentne notar el sentit patriòtich, y expressant el seu desig, nat en la visita al Tibidabo, de que abans de poch pugui tornar a n'aquella montanya pera inaugurarhi'l monument al gran Verdaguer.

«En Palomba —l'altre alguerés— va pendre la paraula després del senyor Llorente, fent vots pera la completa reivindicació a l'illa de Sardenya del idioma nadiu català que parlen els seus paisans.

«Finalment, l'eximi poeta Joan Alcover va parlar en nom dels catalans de Mallorca, fent notar, ab frases d'una eloqüencia contundent y d'una precisió lapidaria, el sentit que podríem dir-ne imperialista d'aquet Congrés, en el que s'han aplegat tants pobles germans que, ab tot y viure separats, no deixen de ser una sola ànima.

«No és possible seguir al Alcover en la seva hermosa peroració. Basti dir que al acabar, quan l'orador va fer vots pera que'l segón Congrés de la Llengua Catalana reflexés el comú sentir y l'aspiració comuna de tots els pobles d'una mateixa rassa a assolir els seus ideals, la sala del Ateneu va brunzir en un esclat atronador d'aplaudiments entusiàstichs que semblava que no s'haguessin d'interrompre y que eren com un resum dels que havien ressonat abans, ara coronant, ara interrompent els discursos dels oradors que havien parlat anteriorment.» (*Veu de Catalunya*, 19 oct.) [222]

Donada l'importància del discurs de N'Alcover, en posam aquí un extracte, les notes metexes que l'orador ens ha proporcionades:

«Rebeu les coses de Mallorca ab tanta predilecció, que quant vé d'allà un de nosaltres y parla y no'n diu res, sembla que fassa una impressió de desencant. Jo no tench prou representació per ostentar la del meu país, ni en presencia de la meravellosa creixensa de Catalunya que'm fa espiretjar els ulls, podria entregar-me a manifestacions libèrrimes del meu esperit, un poch indisciplinat y solitari, ab la perfecta confiansa de que coincidissen exactament ab l'esperit dominant en la nostra illa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Mes qualque cosa m'encoratja a no posar sordina a l'entusiasme y afirmar sense cap mena de reserves mentals, que la veu de la sanch comensa a proclamar que tots som uns. Jo no som vengut sol; jo som vengut ab bona companyía; gran part dels porta-veus de Mallorca literaria, que, per cert, me fan l'honra de reunirse sovint a casa meua, homes de les més diverses idees y tendencies, congregats al escalf d'un sentiment comú, l'amor a l'art y l'amor a Catalunya. D'allà guaytam cap a la vostra terra, y escoltam, orella alerta, les palpitacions de les entranyes de Catalunya, y sentim vibrar la nostra ànima a l'uníson de l'ànima catalana, y els dols y les alegries y les esperanses de Catalunya son les nostres. Som venguts seguint l'home de cor, l'home de fé, l'home de voluntat, que's lleva abans de l'auba y encén el llum y escorcolla sos papers y cataloga ses cèdules; pren el bastó de viatge y recorre plans y viles y montanyes, predicant com un missioner, libant com una abella, de flor en flor, tota la brostada viva del llenguatge, y entrega lo millor de sa vida, hora per hora, estella per estella, a la foguerada que il·lumina els horitzonts de la mentalitat catalana... Mes, abans que nosaltres, han passada la mar missatges importants. Palma, Felanitx, Pollença, el Bisbe de Mallorca, la Societat Econòmica d'Amichs del País, se son adherits categoricament al Congrés de la Llengua; y gran cosa es. Tenen aquests acorts una significació, un sentit, una trascendencia que sols podrien desconèixer els qui tancassin el Congrés dins la closca de glas d'una abstracció violenta y artificiosa, isolantlo de la sava que l'ha fet florir, els qui confonguessin la ciencia serena y circunspecta ab una ciencia que's posés cotó a les orelles per no sentir el soroll de la riuada trionfal, quant precisament som vinguts a estudiar una de les fonts, la principal, de que aquesta riuada se deriva.

«Ja ho ha dit molt bé mon illustre amich el senyor Llorente, qu'avuy s'es revelat tant jove de cor y d'intelligencia com era fa [223] coranta anys. No se serien inscrits milers de congressistes p'el pur estímul platònich de la filología.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«¿Qui no sap que la llengua restaurada y una es estada l'instrument primordial de renovació de la vida catalana?

«Tant es així, que jo crech que Catalunya, espiritualment redimida per la llengua, pot esperar en calma la solució pacífica d'els problemes que la preocupen, perque el problema sustantiu, es a dir, el problema de la autonomía espiritual, més important tal volta que'ls problemes polítichs, està resolt. Aquest es el miracle de la llengua; aquesta es la gran conquista del nacionalisme literari. Mercés a ell, hi ha pobles que sense disfrutar l'autonomía política, tenen una existencia nacional més caracterisada y veritable, una sensació més enèrgica del *jo*, una conciencia més clara, potent y definida que no altres pobles que's governen per sí mateixos, y per no tenir llengua y literatura peculiars y propies, son provincies d'altres nacions.

«Beneida sia l'hora que Catalunya ens va donar l'exemple; perque fins prescindint del sentiment artístich y el sentiment patriòtich, lligats per íntimes arrels, basta el sentiment de dignitat humana per no sometre'ns a la condició de rassa subalterna que naix de considerar inferior a la llengua propia, y consumir la vida en l'aprenentatge d'una altra llengua, sens que jamay arribem a posseirla tan bé com els infants que l'han viscuda, tot per fernos perdonar, com una taca origina!, l'inferioritat nadiua.

«No falta qui'm fassa càrrechs de que jo practicament haja desmentit les meues conviccions. Permeteume breus mots de confessió per explicarvos aquest fenòmen.

«Jo vivia a un pais aont fà vint y cinch o trenta anys passava lo mateix que a Barcelona, y en tots el pobles de la nostra nissaga en fa sexanta. La societat que'n diuen culta, solicitada per dues corrents y dues llengues, sentía per la gentilesa y el prestigi de la llengua dominadora una preferencia consemblant a la que dona als soldats tantes victories en el cor de les minyones de servey; y com jo no'm sentia cridat a la vida literaria per una alta missió que m'obligues a reflexionar seriosament sobre la millor manera de complirla, com la meua vocació, més inclinada a admirar que a produir, no era prou dominant per sobreposarse a tots

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

els altres estímuls, vanitats y egoismes de jove, l'aura de mundanitat empenyia dolsament el meu dilettantisme poètich a triar, entre les dues formes d'expressió, la que havia de ser ben rebuda per la generalitat. Jo no tenía prou fé en les meues forces per esperar de l'altra banda del mar la compensació d'els sufragis qu'a casa meua me faltassin. [224]

«No cal tampoch oblidar l'influencia de les lectures. Triunfaven en les llibreries d'els nostres pares, casi bé sense competencia, els grans mestres del sigle d'or de Castella. Els clàssichs catalans, si qualcun n'hi havia, eren esquerps y dificultosos per les tendres imaginacions, y no convidaven els ulls distrets y vagatius de l'adolescencia a solasarshi llarga estona. Jo vaig trobar per casa meua una breu antologia titulada *Pensil de las musas castellanas*. Ella fou mon mestre de metrificació; ella va introduirme en el tracte y en l'intimitat d'els poetes que'm donaren el to de mos primers assaigs. M'isolava de la vida real dins un mon de rims harmoniosos, y en sortia cantussejant a la faysó d'els models, com qui surt del concert o el drama lírich, repetint maquinalment els motius musicals que brunzen encara en ses orelles. Era com un infant donat a dida, qu'en la falda de la segona mare se distreu temporalment de la primera.

«Finalment, certs motius de psicología personal perllongaren mes escursions p'el camp de la poesía castellana. El temperament, el caràcter, la verdor de la jovenesa, poch inclinada a obrir al públich de pinta-n-ample les intimitats del cor; l'orgull, avar de llàgrimes, que refrena l'emoció per *elegantisarla* y mescla una punta d'ironia ab les efusions de la tendresa, me feyan preferir la Musa de l'enginy, de l'invenció, de la gracia, de la fantasía, a la Musa del sentiment; l'agredols d'una amable filosofía poètica a les franques espansions de l'ànima. Per això l'única parla de l'emoció no s'imposava encara. Més vé una hora que la crisis del dolor es massa forta perque un puga preocuparse de la gracia del geste, y llavors llansam, com una disfressa, la toga de la dignitat patricia ab qu'abans cubríem el tremolors. Arribaren per mi les hores tràgiques que precipiten la maduresa de la vida y'ns donen d'ella un sentit més alt i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

seriós. Ab la crisis de l'home va coincidir la crisis de l'artista; y llavors tota parla que no fos la materna, va rebutjarla el llabi febrosench, com el contacte de quelcom inespresiu, fret i metàlich.

«A Deu siau! y Ell vulga que, en celebrarse el segón Congrés, hi acudesquen tots els pobles de la nostra rassa, no sols per l'interés de la llengua, sino per l'interés de les comunes aspiracions harmòniques, y seguesquen juntes el viatge vers l'ideal de vida que flameja entre núbols de misteri, entonant a chor l'himne de l'esperansa.» [225]

Ecos del Congrés (225-253)

§ 1.— Les societats autonomistes.

Casi totes acordaren tenir y tingueren issada la bandera catalana tots els dies del *Congrés*.

Feyen de bon veure p'els carrers de Barcelona aquell vol de banderes nostres, desplegades a l'ayre, onejants, grandioses, rioleres, imponents.

§ 2. —La Prensa periòdica

A.— La de Barcelona

Casi tota donà conte diàriament de les tasques y festes congressístiques. Vetassí la que va arribar a mans nostres:

a) *El Diario de Barcelona*. Ademés de ressenyar cada dia les tasques y festes de l'asamblea, qualque dia molt lacònicament, posà dia 18 d'octubre el següent article de R. D. Perés:

EL CONGRESO DE LA LENGUA CATALANA. —«Si aquellos entusiastas patricios que comenzaron á escribir sus versos en catalán, los Aribau, los Rubió y Ors, los Balaguer, los Milà, los Aguiló, hubieran podido soñar alguna vez que la lengua despreciada que ellos trataban de ensalzar había de adquirir, en un número de años relativamente breve, tanta

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

importancia que con el exclusivo objeto de estudiarla se reunirían en Congreso, no sólo innumerables entusiastas de Cataluña, sino hasta no pocos de los que desde lejanas tierras la admiran y estudian; si este sueño dorado hubiera acudido á su fantasía, su alma habríase inundado de gozo y las lágrimas hubieran brotado de sus ojos, bendiciendo á Dios que permitía que sus esfuerzos no quedaran estériles.

«Porque hay para Cataluña algo que la embriaguez del triunfo en este primer Congreso, y, sea el que fuere el resultado positivo que de él se obtenga, el hecho es que ha llegado á celebrarse, y no en medio de la desanimación, sino del entusiasmo; no entre unos pocos amigos barceloneses, sino contando con algunos miles de inscritos, entre los cuales figuran importantes personalidades extranjeras. Es sorprendente el camino andado por una lengua que aun ayer era calificada de dialecto y confiesan todos que dista todavía de estar depurada y definitivamente constituida con arreglo á sus propios elementos.

«Ha vuelto á la vida en medio de las más desfavorables circunstancias, por virtud, únicamente, de su propia energía, de su propia terquedad, podría decirse, y, sin embargo, se ha hecho escuchar en el mundo, y ya en este primer Congreso se ha hablado [226] de convocar otro en París para 1908, al cual concurra ella, al lado de todas las lenguas neolatinas. Afirma, pues, en su casa, el derecho á la vida y se atreve ya á pensar en la internacionalidad, á proclamar su existencia al lado de sus más afortunadas hermanas. La Cenicienta va dejando de serlo, y es, como todos, simpático este esfuerzo de la voluntad, que tiene además la ventaja de no fundarse en el capricho, sino en la realidad viva. Trátase aquí de todo un pueblo, con importantes ramificaciones, que ha hablado siempre espontáneamente un idioma. Justo es no ya que se oponga á que muera, sino que desee elevarlo todo lo más posible, porque en él va su alma, van todos sus cariños más hondos y tradicionales, van sus recuerdos del pasado y su vida presente.

«El enaltecimiento del catalán se ha mirado por muchos con malos ojos por previsión, por suspicacia ó por absoluto desconocimiento de las

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cosas de Cataluña. Todos los temores, todas las oposiciones han resultado inútiles. Fatalistamente podría decirse aquí que lo que ha de ser, es al fin. Cuando no ha sido bastante amado y respetado en España, ha buscado amor y respeto fuera de ella. Aun lo estamos discutiendo aquí, y en Francia cuenta ya con una gramática para enseñárselo á los franceses, escrita por una hispanista ilustre, M. Foulché-Delbosc, y de Alemania anuncian la formación de un diccionario por el Dr. Vogel, para que puedan estudiarlo, también, los alemanes con mayor facilidad, pues aun careciendo de esa ayuda, lo estudian hoy y llegan á traducirlo y á hablarlo, tarea en la que no son ciertamente los únicos. Cuando un lenguaje llega al estado en que se halla hoy el catalán escrito, á pesar de luchar contra viento y marea, no cabe otra cosa que aceptarlo como una riqueza más, tomarlo en consideración y tenderle la mano, no procurar hundirlo ni rebajarlo, sino asistir á su crecimiento con el cariño que inspiran los hijos y hermanos, ó con la curiosidad científica y la imparcialidad del sabio. Lo contrario ni es práctico ni justo, y hay que decirlo para que resuene lejos.

«Una gran fé de vida es este congreso que se está celebrando mientras escribo (y habrá terminado ya al publicarse este artículo) y no lo es menor la Exposición bibliográfica que lo acompaña, en la que figuran miles de libros y opúsculos en catalán escritos. Las tres secciones en que se ha dividido el Congreso contribuyen, también, á darle variedad y le añaden importancia. Existe una sección filológica, otra literaria y otra jurídico-social. Se examinan, pues, en todos sus aspectos los problemas que la existencia de una lengua como la catalana puede suscitar, y que no son ni pocos, ni insignificantes. No presume el pueblo lo que [227] representa y lo mucho que ha de hacer discutir á los hombres que piensan, este hecho tan sencillo y espontáneo de su persistencia secular en hablar la lengua que le es propia, la que hablaron y escribieron sus antepasados, desde el Rey abajo. En su inconsciencia ha dado pié á grandes cosas.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«No es fácil prever desde ahora toda la influencia que este Congreso pueda tener en el porvenir de la lengua catalana, en el de su literatura y en la solución de los arduos problemas que se discuten en la sección jurídico-social. Desde luego puede decirse, sin embargo, que aparte de haber sido un cambio de ideas y de impresiones entre distintas personalidades que un interés y un entusiasmo comunes han reunido, algo puede influir por sus conclusiones en marcar rutas bien determinadas, en impedir que se pierdan ó desvíen innumerables esfuerzos aislados.

«Cuanto tienda á la mayor cultura, á la depuración del idioma, al engrandecimiento de la literatura y del país, no hay duda que merece toda la atención que barceloneses y forasteros le prestan hoy en las sesiones de este Congreso, que es originariamente una fiesta de la inteligencia, y así ha de ser considerada. Nació gracias á la iniciativa de una conocida personalidad de Mallorca que al estudio del lenguaje nativo consagra todas sus energías; ha ido creciendo con el apoyo de algunos catalanes; de fijo que el éxito ha superado á cuantas esperanzas pudieron forjarse unos y otros en el primer momento, y no poco ha de haber contribuido á este éxito el carácter de seriedad que ha habido el propósito de imprimirle, con muy buen acuerdo.

«Que ésta se conserve siempre es lo que convienen no sólo al presente congreso, sino á cuantos puedan celebrarse en lo futuro, porque únicamente con ella es como se obtiene el respeto y adhesión de los que más pueden contribuir á su mayor lustre. Que se comprenda siempre que un Congreso de la lengua catalana no es un mitín político, y así se verá interesarse por él á gentes que de otro modo le negarían su concurso. El homenaje que ahora han prestado á Cataluña con entera sinceridad, castellanos, valencianos, mallorquines, franceses, italianos, alemanes, etc., es de los que dejan, al lado de un fondo de agradecimiento, un justo y noble orgullo, al ver cuantos son los que estudian y conocen los frutos intelectuales de esta tierra, si son muchos, también, los que los desconocen en absoluto y de ello hacen torpemente gala, como si la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ignorancia fuera para nadie timbre de gloria y no algo que hay que tener, cuando menos, el pudor de ocultar.»

b) *La Vanguardia*. Dóna llargues ressenyes de totes les tasques [228] y festes congressístiques, fentne grans elogis y demostrant interessars'hi prou, y dins una de les seccions del periòdich el nostre amich coral y famós periodista, En Miquel dels S. Oliver, posà dies abans del *Congrés* aquest article que, per lo notable qu'es, transcrivim de cap a cap.

EL CONGRESO DE LA LENGUA CATALANA Y LA EXPOSICIÓN BIBLIOGRÁFICA. —«Yo no me quejo del tiempo que me ha tocado en suerte vivir. Cuantos conciban la existencia, no á la manera de un simple proceso vegetativo, sino como una expansión indefinida del espíritu, renovándose y dilatándose continuamente, esos apreciarán también que nuestra época no les ha defraudado, cuando menos en Cataluña. Podrá tachársela de peligrosa, de anormal, y, si tanto se quiere, de delirante. Nadie podrá decir, en cambio, que sea vulgar ni monótona. ¡Eso, no! Debemos acostumbrarnos á hacer justicia á nuestro tiempo. El anhelo de lo futuro misterioso ó la remembranza de un pasado no siempre bien conocido, quitan serenidad á nuestros juicios. La superioridad de «lo que fué» así, en absoluto, es un prejuicio que pesa sobre la humanidad de todos los siglos. A través de los años nada hay que no se embellezca y depure. No advertimos más que los tonos sonrosados en la montaña vista de lejos. Si llegamos hasta ella y alcanzamos la cumbre, descubrimos malezas, hendiduras, peñascos, calaveras peladas por los buitres. El tiempo y la distancia se encargan de lavar las cosas de toda vulgaridad y prosaismo. De esta ilusión nace la engañadora añoranza de lo antiguo. Los padres de la Iglesia suspiran por el tiempo de los profetas, los profetas por el tiempo de los patriarcas. A pocos es dado alcanzar la conciencia de un alto vivir. ¿Quién se ha dado cuenta de pertenecer á una época heroica ó de asistir á los terribles alumbramientos de una nueva vida social?

«Acostumbrémonos, pues, á observar nuestros actos, incluso los más triviales y corrientes, con ojos de posteridad. Procuremos vernos como

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nos verá la historia algún día y pensemos que también nosotros elaboramos historia sin advertirlo, á la manera de M. Jourdain. Conocí á un anciano extranjero, naturalizado en España, que me contó haber venido en 1823, con el duque de Angulema, formando parte de un gran ejército cuya misión ya no recordaba á punto fijo. Díjele yo que la historia llamaba á tal legión, la de los cien mil hijos de San Luis. ¿De manera —me preguntaba el anciano, con asombro retrospectivo, —que yo fui *cien mil-hijo*?... —Exactamente: usted restauró en España el régimen absoluto, después de «los tres llamados años». —¡Cuántos se encuentran en el mismo caso y en la misma inconciencia! [229]

«El Congreso de la Lengua Catalana y la Exposición bibliográfica organizada con motivo del mismo, son también incorporaciones de nuestra vida y nuestra acción al tesoro de la historia. Los que sin podernos llamar viejos no tenemos ya el derecho de llamarnos jóvenes ó hace mucho tiempo, —demasiado tiempo— que lo somos, recibimos, así en la Exposición como en el Congreso, la plena evidencia de que hemos asistido á una fecha memorable para un grupo humano, para una porción escogida de la humanidad. ¿Es nada haber presenciado ese despertar de un idioma que parecía extinguido para la superior actividad del arte y de la inteligencia? es nada haber coincidido nuestra vida con la inesperada erupción del volcán apagado en los siglos, y haber tomado parte en la lucha y el trastorno, en calidad de defensores ó impugnadores, que ello no importa cuando á todos alcanzan el honor y la cicatrices de los combatientes?... Véase, pues, como no siempre los días «actuales» son días grises, días sin emoción ni grandeza, los cuales, con empeño arbitrario, vinculamos sistemáticamente en tiempos muy apartados de los nuestros.

«Ignoro las sorpresas que nos reserva el porvenir. No barrunto cuál pueda ser la estación final del viaje que aquí se anda hace sesenta años. Pero quienes, como yo, prefieren el vivir en sí mismo con sus sorpresas, con sus apariciones de panoramas no sospechados, con sus inquietudes, con sus mismos riesgos é intemperies, á la llegada y al descanso que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tienen por término, esos, no podrán menos de confesar que el viaje ha sido peregrino y sabroso. Vemos la nube, allá lejos, arrastrándose por las estribaciones de la cordillera. Sus tintas son espléndidas: una fusión de ópalos, de nácar, de transparencias ideales. Llegamos á ella, respiramos dentro de ella, y todo se reduce á una neblina que nos impide ver á dos pasos. Para hacernos cargo de la nube, como para hacernos cargo de nuestra obra colectiva, hay que retroceder al punto de vista necesario. Fuese estéril de todo fruto la gran esperanza que pasa, como un viento de lo alto, sobre nuestras cabezas; no viniese tras de la peregrinación ninguna tierra prometida, y ¡vive Dios! que ni aun así podría considerarse perdido el tiempo ni malogrado el esfuerzo. Nada ni nadie conseguiría borrar de nuestras almas la huella de lo ideal, arrebatarnos las horas de entusiasmo, hurtarnos lo vivido por ellos y merced á ellos.

«Cuando pienso que hubiera podido corresponder á mi raza, en estos mimos días en que soy partícipe de sus ilusiones, una era de decrepitud y quietismo, de silencio ó decadencia, y la comparo con el hervor de ideas y preocupaciones de que rebosa Barcelona, inmenso pero casi único cráter en actividad que presentan [230] ahora los pueblos ibéricos, dánme ganas de bendecir á Dios, que de tales goces quiso que participase, y de exclamar como Vigny, deslumbrado por el ardor espiritual del París de 1830: «Yo no sé si todo es bueno; pero es hermoso y grande». Porque dirigirse á algo, creer, emprender, amar, ¿no es eso vivir, así para los hombres como para los pueblos? No dudo que á alguien será más acepta y grata una dulzona mediocridad sin sobresaltos, propia de las Arcadias de la fábula, que no sé que haya dado nunca en la historia ni aún en los pueblos pastores ni en los regímenes que, para entendernos de alguna manera, llamamos patriarcales. Sea errónea nuestra meta, y yo diré todavía *¡felix culpa!* ¡beato error, que nos ha conducido á la fecundidad y la vida, cruzándonos con silenciosos desfiles de los que descienden hacia el «campo de los asfodelos!»

«Este Congreso y esta Exposición me enseñan que no han pasado para jamás volver las que, por un aspecto ú otro, llamamos épocas

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

heroicas. Me enseñan que todavía es dado alcanzar aquello que Novalis llamó *estado poético* de los pueblos. ¿Ni cómo llamar de otra manera a ésa temeraria empresa del espíritu que se desarrolla á nuestros ojos, en el trascurso de dos generaciones y en ese seno de un país llamado sórdido y metalizado por antonomasia? Porque aquí, los designios individuales que pudieron parecer un momento entregados á sí mismos, desaparecen después anegados en la corriente colectiva; porque la inspiración personal ha puesto menos acaso que la inspiración anónima, y no son *unos* poetas, ni *una* academia, ni *un* cenáculo quiénes en definitiva han llevado la obra: ha habido un pueblo que la ha recibido y que se ha entregado á ella. Acaso no ha aparecido hasta ahora un Mistral, un Jasmin; pero ha surgido, incipiente y todo, algo más: una literatura. Aun en este linaje de manifestaciones, revélase la estructura democrática de nuestro pueblo: ni archimillonarios ni mendigos. Así, tampoco ofrecemos el espectáculo de muchedumbres bárbaras ó dormidas, sobre las cuales descuelle, como sobre la estepa, la flor solitaria del genio.

«Será ilusión patriótica, cuanto queráis, pero yo no recuerdo que en el siglo XIX un pueblo haya dado muestras de este estado de gracia, de ese estado de poesía, en que Cataluña, muerta aparentemente á la vida de espíritu, ha sentido una nueva pubertad. ¡Ah! No es esto únicamente la «Manchester de España». No es ésta una cultura por partida doble, ni un mero estruendo de telares, ni un bosque de chimeneas, ni un puro ir tiznados con polvillo del carbón de piedra. Esta partida doble, y estos telares, chimeneas y carbones son, sí, el soporte y basamento indispensable [231] de todo, pero no lo son todo. Más recio que los telares han gemido las prensas para alumbrar esa bibliografía, que va desde los toscos sainetes de Robreño á los dramas de Guimerà, Rusiñol y Iglesias, desde *La noya fugitiva* hasta Oller, Pin y Soler, Ruyra y *Víctor Catalá*; desde las *Llágrimes de viudesa* hasta Verdaguer y Maragall. Más recio que los telares canta la obra orfeónica de Clavé, y con mayor ímpetu que las chimeneas se lanzan al espacio los pináculos de la Sagrada Familia. —Miguel S. Oliver.»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

c) *Las Noticias*: Donà conte cada dia de totes les tasques y festes del congrés ab viu entusiasme y dia 13 publicá l'estampa de Mn. Alcover, ab un article ben calent, aont descriu l'obra de aquest, y acaba dient:

«El "Congrés internacional de la Llengua catalana" debe la vida á la acción perseverante de mosén Alcover.

«Pero yo veo más en el "Congreso". Yo veo en él la prueba de la potencia de una raza.

«Yo no gusto de halagar á la multitud, porque aún no pasó de la pubertad y se crece al halago; pero yo sirvo á la verdad, y en verdad os digo:

«Una raza que doblega su terquedad ante la perseverancia y el saber, que enmienda sus yerros reconociéndolos de manera pública y notoria, es una raza viril y fuerte».

d) *La Publicidad:* feu lo metex que'ls anteriors, donà conte ben esmenussat cada dia de tot lo que feya'l Congrés, y dia 15 hi dedicà un article, *Impresión*, que més amunt hem transcrit, ben curiós p'el seu punt de vista.

e) *El Diario del Comercio*: abans y durant el Congrés tengué al corrent els seus lectors de tot lo que s'hi referia, tasques y festes, y dies abans, com hem dit, dedicà a la nostra obra tot un article, ben encomiàstich; y el dia 17 d'octubre posà aquexa:

«Impresión: Todos cuantos van siguiendo con la merecida atención el curso de las sesiones, y consideran fría y desapasionadamente el grandioso trabajo que se va realizando en las secciones todas, no vacilan en afirmar y ponderar extraordinariamente la grandiosa, la inmensa importancia que tiene para la perfección y desarrollo de nuestra lengua y nuestra literatura —hoy ya en alto grado de esplendor— la Celebración de este Congreso, en el cual se van á poner definitivamente los cimientos de nuestra Gramática y nuestro Diccionario, de cuyas obras sentimos todos innegable necesidad.

«Tal es, en resumen, la impresión que hemos recogido hoy en todos los círculos literarios y artísticos que hemos procurado visitar, —y en los

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cuales no se habla de otra cosa, como asunto [232] de actualidad más interesante, que del Congreso que se viene celebrando, —y la hemos recogido también muy especialmente al pasar por entre los diversos corros que se forman en el grandioso salón central del Palacio de Bellas Artes, donde, como saben nuestros lectores, está instalada la Exposición del Libro Catalán, que cada día se vé más concurrida y celebrada.»

f) *Correo Catalán:* dedicà un article encomiàstich a la sessió inaugural y ressenyà l'inauguració de l'esposició bibliogràfica y les sessions ordinaries, y llavò les festes congressístiques.

g) *El Noticiero Universal:* també donà ordinàriament una breu informació de casi totes les sessions y festes del *Congrés*.

h) *El Liberal*: Fins y tot aquest inimich de Catalunya dedicà a n-el *Congrés* el següent article, que no dexa d'esser curiós. Per axò el posam:

«CONGRESO DE LA LENGUA. —Merced á la ardiente propaganda de un cura mallorquín, el padre Alcover, se ha celebrado en Barcelona un originalísimo Congreso; el de la lengua catalana.

«Esta lengua, que algunos llaman todavía "dialecto" la hablan por esos mundos cuatro millones de españoles. En ella se dictaron muchas leyes que rigen aún en Cataluña. Fue el habla natural, materna, de todos los reyes de Aragón, desde el esposo de Petronila hasta el marido de Isabel *la Católica*, y en ella escribieron sus comentarios don Jaime el *Conquistador*, sus estrofas Ausiàs March y Aribau, y sus Historias Muntaner, Desclot y Tomich.

«El Congreso de la Lengua catalana provocó la atención del mundo científico europeo. Han asistido á sus sesiones ilustres filólogos austríacos,[40] belgas,[41] franceses, alemanes[42] y algún portugués.[43] Estuvieron en él representados, con brillantez notoria, el Rosellón,

[40] Nota (1) de l'original: N'hi havia de convidats, però no'n vengué cap.
[41] Nota (2) de l'original: El Dr. Counson que hu es, no pogué venir per malalt, però esperam d'ell la *comunicació* que'ns havia promesa, per inclourela dins el tom.
[42] Nota (3) de l'original: Per dificultats d'última hora no'n pogué venir cap; però enviaren precioses *comunicacions*. No diu res dels italians, que hi feren tan bon paper.
[43] Nota (4) de l'original: N'hi havia que hu havien promés, però no arribaren a venir.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Cerdeña, Valencia y las Baleares. Nombres que en el mundo de la letras han sido y son algo, dieron brillo al cenáculo de literatos y filólogos: Teodoro Llorente por Valencia; Costa y Llobera, por Mallorca. Y Bernhard Schädel, por Alemania, compartieron con los catalanes la labor del Congreso.

«Aquende las aguas del Ebro famoso, no se ha fijado la atención en ese movimiento intelectual. ¡Cosas de catalanistas!... Y [233] sin embargo, ese congreso de lengua catalana, ¿no es un ejemplo, un alto ejemplo que se debe imitar? Nosotros, que vemos como la lengua castellana se corrompe y se extingue en la Repúblicas de América, somos realmente los llamados á iniciativas de ese género, que el amor á la patria, ya que no la propia conveniencia, debiera sugerirnos. Pocos años há, en Montevideo hubo un Congreso que estudió este tema importante: "Medios para purificar y dar unidad à la lengua castellana en América". Y, entre tanto, nosotros, indiferentes al asunto, dejamos que el idioma, lo mejor que tenemos, se lo lleven los diablos en este mundo y en el otro...

«Pero, eso sí, con energía, con acrimonia á veces, censuramos á los regionalistas porque aman su lengua y la cultivan y se afanan para enaltecerla. Y á la hora presente, en estos negocios que se relacionan más ó menos con el regionalismo militante, apenas se apunta cualquier idea, asoma su oreja la suspicacia. Lejanos están, por fortuna, los tiempos en que un ministro de la Gobernación, allá por el año 1867, dispuso que no se admitiesen à la censura las obras dramáticas escritas en "diferentes dialectos" de las provincias, porque esta *novedad* "había de contribuir forzosamente á fomentar el espíritu autonómico de las mismas"; pero —lo confieso asimismo— no hemos llegado todavía á los tiempos en que ideas tan sensatas como las del cura mallorquín que ha iniciado el Congreso de la Lengua catalana, se lancen á la luz del día sin despertar la suspicacia y provocar los recelos.

«¿Hasta cuándo, hasta cuándo esta extraña locura? ¿Cuándo nos convenceremos de esta verdad tan sencilla: que á la raza española —una sola, aunque varia y amalgamada— hay que gobernarla con el corazón,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sintiendo hondo y pensando alto? Con herir un día y otro la susceptibilidad, muy natural y comprensible, de una sociedad tan española como otra cualquiera, desdeñando su historia, satirizando su lengua, rechazando como á extranjera su literatura, no ha de llegar, ni en mucho tiempo, la infortunada familia española á vislumbrar mejores destinos. Y, al revés, á la causa del progreso y la paz, más coadyuva con su iniciativa el cura de Mallorca, que aquellos historiadores de la literatura española contra los cuales protestaba, ardiendo en ira, Balaguer, y que, al tejer la historia de las letras en la Península, pasaban en blanco á los publicistas que, escribiendo en la lengua de Cataluña, habían asombrado à su tiempo.»

«Desdeñando la lengua catalana ¿ganó algo la nuestra? Es una verdad muy dolorosa, pero es una gran verdad: en el [234] Ampurdán apenas se escucha, de Ramos á Pascuas, el castellano. Y es más, fuera aparte de Barcelona, de la capital de Tarragona y de Lérida, nuestra lengua carísima, de la mayoría de los españoles, apenas se habla, ni casi se entiende, por los hijos de Cataluña; y todo porque no hemos tenido en ningún tiempo un gobernante con el sentido de la realidad que es preciso para percatarse de la conveniencia de que se enseñe el castellano á los españoles de Cataluña.

«Y sobre este asunto importa consignar un dato: con el renacimiento del idioma catalán, en la segunda mitad del siglo XIX coincide el hervor del sentimiento regionalista. Durante los siglos XVII y XVIII estuvo el idioma catalán muy en desuso. ¿Qué mejor coyuntura que ésta pudo aprovechar el poder central para establecer en Cataluña, y singularmente en las aldeas, la enseñanza obligatoria del idioma castellano? Tenemos en esta bendita nación el hábito de gobernar á estacazo limpio, y nadie se cura de precaver los males ni de cuidar que no se produzcan. Propagar por todos los medios el idioma de Cervantes, sin desdeñar ni menos zaherir el habla de los naturales de ciertas regiones, sería, sin duda, más eficaz, para el fin de la solidaridad nacional, que el fulminar de vez en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cuando decretos ridículos, como el de 1867, para herir y humillar el orgullo de un pueblo.

«Sé que me dirá el lector que hay gustos que merecen palos: más yo me he metido á defensor, por no decir á paladín, de un idioma que no me gusta y que casi no entiendo. Y esto lo hago á fuer de español, y hallándome muy convencido de que en este negocio de la lengua está la médula del catalanismo, porque hay que fijarse en la realidad, y, renunciando al maniquí empolvado del españolismo quijotesco —y es otro aspecto del asunto— ver y tocar de cerca los obstáculos que en sus relaciones con la administración de justicia ó con la autoridad gubernativa, forzosamente se han de encontrar individuos que desconocen ó no conocen bien la lengua oficial.

«Hay que tener en cuenta, pongo por caso, que el payés de la aldea que acude al domicilio del notario, para que éste le redacte una escritura, que ha de ponerse en castellano, *no entiende* lo que aquel funcionario le lee y, por ende, se niega á firmarlo. Hay que tener en cuenta, además, que ese mismo payés de mi ejemplo, es acusado de cualquier delito y comparece en las sesiones del juicio oral, donde *no entiende* las preguntas del presidente y del fiscal, no siendo aventurado suponer que, por desconocimiento del lenguaje, sea condenado, sin deber serlo, á presidio ó á la horca. [235]

«Mi buen amigo Roca y Roca, insigne escritor barcelonés, narró una vez en *La Vanguardia* este caso verídico:

«Un juez castellano, de cierto partido judicial de la provincia de Tarragona, tomaba declaraciones á un testigo, quien dijo que un sujeto había amenazado á otro.

«—¿Y cómo le amenazó?— preguntó el juez.

«—*Ab el puny al(t)*— respondió el testigo.

«Y esto bastó para que se escribiese en el sumario que el acusado había amenazado á su enemigo con un *puñal*, y para que la causa fuese calificada de tentativa de asesinato, hasta que se desvaneció el error algún tiempo después. —ANTONIO ORTOON.»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

i) *La Hormiga de Oro (Ilustració catòlica):* dins el nombre de 20 d'octubre publicà l'estampa de Mn. Alcover y vistes fotogràfiques de la sessió inaugural, de la inauguració de l'esposició bibliogràfica, y dues de la *Garden-Party*, això es, una vista de l'entrada del *Park-Güell* y un tros de panorama del metex, ple de congressistes; y llavò donà una relació dels actes a que's referexen dits gravats.

j) L'*Ilustració Catalana.* Dins el nombre de 14 d'octubre dóna la benvinguda a n-els congressistes, saluda'l *Congrés* com un succés faustíssim per la causa de la nostra llengua, y en promet un'ampla informació p'el nombre vinent, el de dia 21, aont sortiren gravats preciosos de la sessió inaugural (una vista de la Presidència y un'altra de l'aspecte de la sala, això és, la platea y les galeries superiors), l'inauguració de l'esposició bibliogràfica, un altre aspecte d'aquesta, sis vistes de la *Garden-Party*, vistes de les sales aont se reunien les tres seccions, una vista de la funció de gala del Teatre Principal, dues del concert de l'*Orfeó Català*, una del dinar del Tibidabo, sis d'episodis d'abans y després del dinar, una de la lectura de la *Oda de Barcelona* a n-el portal de la fonda, devant els congressistes y un'altra de com destaparen la llàpida de Mn. Cinto. Ademés posà les estampes de Mn. Alcover, Dr. Bonilla Sanmartín, Mr. Foulché-Delbosc, Dr. Guarnerio, En Teodor Llorente, Mn. Costa y Llobera, En Pere Vidal, N'Amadeu Pagés, Mn. Casaponce, Mr. J. Calmette, En J. Palomba, En Juli Delpont, N'A. Ciuffo, Mr. J. Saroïhandy, En M. Obrador, En Pompeu Fabra, Mn. B. Blazy, En J. Torrendell, y llavò un boldró de cinch membres de la Junta Organisadora y un aplech dels presidents, comissions y ponents de les tres seccions. Això eren els gravats. El text inclou el discurs presidencial de l'apertura del *Congrés*, un article d'En Franquesa y Gomis, ditiràmbich, ple d'entusiasme y de foch, enaltidor del *Congrés*, un altre article d'En Coroleu, dedicat a *les llengües regionals d'Europa*, ben [236] instructiu, una poesia d'En Llorente y la revista de les funcions teatrals en honor dels congressistes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

k) *Or y Grana*. La revista de les dames catalanes dins el nombre de dia 20 d'octubre parla del *Congrés*, ficsantse en la part que hi han presa les dones catalanes y dedicanthi alguns gravats.

l) *La Tralla:* dins el nombre de 19 d'octubre consagra un article a n-el *Congrés*, encarint la seua importància y transcendència, y llavò fa una relació entusiasta de les festes congressístiques.

ll) *Catalonia*, la revista setmanal de N'Aladern, ha publicat ab motiu del Congrés les estampes d'En Teodor Llorente, el canonge Mn. Ros, el Dr. Guarnerio, En Ciuffo, En Palomba y d'alguns altres congressistes y ha dita qualque cosa de l'assamblea, si bé de passada y indirectament.

m) *Miau*, revista humorística il·lustrada, dins el nombre de 18 d'octubre posà les estampes de Mn. Alcover y En Teodor Llorente; y vistes de la Presidència y aspecte del públich en la sessió inaugural, l'esposició bibliogràfica y la seua inauguració, l'entrada al Park-Güell y ball de sardanes a la *Garden-Party*, y dins la crònica dona conte del *Congrés* ab termes plens de simpatia.

n) *¡Cu-Cut!* Dins els nombres de dia 4 i 11 d'octubre ja sortiren algunes caricatures ben gustoses y afutades, enaltint la nostra *Obra*; pero dins el de dia 18, totes fora una estan consagrades a n-el *Congrés*, y totes ben etxerevides y vitenques: son onze, una bona l'altra millor, per fer un esplet de rialles. Les dues planes centrals formen un gravat preciós, de sis compartiments, axò es: l'estampa de Mn. Alcover, a un costat el Park-Güell ab la *Garden-Party* y a l'altre la estrada de la presidència a la sessió inaugural, y abax l'inauguració de l'exposició bibliogràfica, l'entrada al Park-Güell y la sortida del metex, el dia d'aquella festa. Dins el text hi ha un article ben ardit y encomiàstich posant el *Congrés* demunt els núvols, y llavò *Fragments* dels notabilíssim discurs d'En Rubió y Lluch en la sessió inaugural, y ademés un article d'En *Virolet* y unes quantes *Mossegades*.

ny) *En Patufet.* També'l setmanari infantil dins son nombre de 20 d'octubre consagra a n-el *Congrés* algunes caricatures y un articlet ben afuat y llampant.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

o) *La Revista Popular:* dins el nombre de 18 d'octubre dedicà a n-el *Congrés* un article ben calent, fent un resum de la sessió inaugural, esposició bibliogràfica y demés actes y festes congressístiques; y a n-el nombre del dia 25 en tornà parlar ab gran elogi. [237]

p) *La Nació Catalana*, dedicà el nombre de dia 15 a n-el *Congrés*, eczaltantlo tot lo que va sebre. Hi ha articles de N'Emili Vallès (*Perque fem lo Congrés*), d'En J. Algarra (*El Congrés ens eleva*), d'En Salvador Genís (*Pel triomf de nostra parla*), de Mn. Grandia (*El grech en la llengua catalana*), d'En B. Riera (*El sanscrit en la llengua catalana*), d'En F. Jover y Vergés (*Orientacions*) y d'En S. Contijoch (*Per nostra parla*).

q) *El Poble Català:* publicà diferents articles encomiàstichs ja abans del *Congrés*, y donà, mentres se celebrava, una amplíssima y entusiasta informació de tots els actes y festes de l'assamblea, qu'hem aprofitada ben sovint per texir la relació que'n feym dins el present *Bolletí*. Ab una paraula, aquest periòdich prengué y mirà'l *Congrés* com a cosa seua. Y dia 18 d'octubre publicà'l següent article d'en Gabriel Alomar, que creym del cas transcriure. Diu així:

EL VERB DE CATALUNYA. —«Obra essencial d'unitat. Vetaquí la nota més pura del Congrés de la Llengua Catalana. Per això cal vèurehi una de les més típiques manifestacions de l'actual moment del Catalanisme. Encara diré més: mai, desde que'l catalanisme se va encarnar, mai, ha celebrat un acte més alt pera donar fe de vida de sí meteix.

Veièula bé, la nacionalitat catalana, espargida y esquarterada a travers les costes llevantines d'Espanya, y més enllà de la mar, y fins més enllà de la frontera francesa. Per sobre aqueixa total Catalunya ha passat un fibló de raons d'Estat artificials, de dogmes y doctrinarismes pedantescs, per els quals se l'ha volguda junyir violentament a una rassa extranya, se li ha volgut rompre la seva unitat íntima y nadiva, y fins s'ha declarat extrangera una part del solar originari. Y vetaquí que, sobradament, contra la voluntat imperativa de les lleis, y'ls convenis dels governaments, y els interessos de l'Estat, l'unió se refà més forta que mai, les mans s'ajunten de nou fraternalment y la fumera dels fogars

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

distants se confón en una sola boira lluminosa. Qui ha fet el miracle? Una sola espira vivent, qui ha persistit en tot el nostre territori, contra l'envestida perfidiosa de tots els enemics: l'idioma. —Els germans s'han regonegut germans, a l'atzar de la seva ruta, tot just han respost coralment a la escomesa mutual: —Bon jorn! —Bon jorn, compatriota!

«Pero encara hi veig més trascendencia en la magnífica festa d'aquests dies. Hi veig la consagració de Barcelona com a metròpoli indiscutible de la nostra nació. Per que no repetir una volta més aquella alegoría familiar entre nosaltres, alegoría expressiva, si bé floralesca, de la germana gran que acull en el seu palau, [238] ressorgit de l'antiga desfeta, la munió de les gèneres colaterals? A l'entorn d'una taula inmensa, com a preparada per una Cena simbòlica, s'acoblaren avui els parentius catalans, com baix del sostre d'un patriarca bíblic se confoníen les descendencies en la Pasqua familiar. Però, quin Cenacle! La nostra metròpoli no es una ciutat de vellesa y venerabilitat com un temple de recordanses, com un monument tumulari, apte pera les ofrenes al passat! No! Es un pòrtich obert sobre'l llunyadar d'Orient, y sota'l qual passa, no ja un vent d'esperansa ansiosa, sinó una halenada potent de forsa real, d'afirmació incontrastable y segura. El cenacle té les galeríes ben obertes, de bat a bat, sobre la vida renovellada; y's pot bé veure com a l'entorn s'arremolinen els casals nous, en un esplet de primavera. P'els finestrals penetra la fumera dels fogars nous, com una caricia que ens envia la ciutat innúmera, com un holocauste de son propri esperit y de son propri foc. Hora altíssima de comunió entre nosaltres, ciutadans conscients d'aqueixa nova metròpoli, y l'estesa incomptable dels companyons qui demà difondràn també, de cap a cap de les terres, l'essencia del comunal sentir, per l'instrument d'aqueixa llengua que festejem avui. Hora altíssima de compenetració aqueixa, quant, ab l'atenció flotant perduda sobre'l chor multiforme qui puja de la ciutat, sobre'l chor de la cansó popular rejovenida, y'l chor dels himnes de revenja y llibertat, y sobre la bavor ensensaria y ardenta de les fornals sonores, nosaltres extendrem la copa del brindis, com per vessar damunt la ciutat mare un bateig de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

consagració, consagració del nostre esfors a l'obra comunal tot just empresa. Hora altíssima d'esposalles dels esperits de tots, fonentse en un sol y únic esperit, no per l'imposició d'una forsa estranya y fatal, qui ve de l'altura, sinó per l'elevació voluntaria, llibèrrima, dels nostres cors a l'altura de l'ideal de tots. Hora d'esposalles entre l'ànima de cada un y l'ànima augusta de la ciutat.

«Perque aqueixa paraula vivificadora per la virtut de la qual els enemics d'ahir combaten avui flanc a flanc per la mateixa empresa, la paraula Solidaritat, que ningú ha pronunciat el primer de tots perque tots a l'hora mateixa y pel mateix impuls l'hem pronunciada, aqueixa paraula es el mot màgic qui domina avui y exalta l'activitat nostra integrament. Y com la llengua es la primera de les nostres reivindicacions, en temps y en importancia, mai aqueixa solidaritat s'era traduida en un acte més vigorós y més trascendent.

«Oh! Aqueix banquet nostre no es, com el d'En Pere Martell a Tarragona, l'agape preparatòria d'una empresa d'hostilitat sagnanta; es un ensamblament de catalans amorosos d'ideal, qui [239] concorden les activitats personals futures y s'ajunten uns quants dies a l'ombra de la casa pairal pera divagarhi dolsament com en el *symposion* platònic o en el *convito* dantesc y qui, pera millor segellar l'amplíssima magnanimitat del pacte, fan seure entre ells, com a testimonis y com a mestres, els grans coneixedors estrangers de la parla nacional. Y es que, si Catalunya entra avui, per la grandiosa portalada, dins el concert universal dels pobles amb veu propria, es que'ls estranys envien llurs representacions y embaixades al solemnial ingrés.

«Si Catalunya deixa definitivament d'esser tenguda per poble *infant* en l'accepció genuina de la paraula, *infant*, es a dir, *qui no parla*; y si en aqueix mot superbament genèric, *paraula*, hi cal veure un sentit místic molt més alt y més ressonant que'l que se li dona vulgarment avuy, Catalunya, rebatejada en la Paraula, celebra l'adveniment d'una estat superior en la seva ascensió vers la vida plena.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«La Paraula de Catalunya! No sentiu, no sentiu tot l'eco poderós y infinit d'aqueixa expressió? Oh, jo vull, encara una volta, repetirvos les mil y mil amplificacions ditiràmbiques que se us han fet sobre la parla nostra y la seva tradició, y'l seu encant maternal, y les seves harmonies subtils, mai abastament ponderables! No vui parlarvos de la seva florida gloriosa en vers y en estrofa, en ritme y en poesía, en melodia y en musica! Pero veieu sols que, com en la Trinitat cristiana, d'aqueixa entitat generatriu que anomenen la Patria se desprèn, emanació alada y vaporosa, una entitat filial, un *Logos*, un *Verb*, una modulació parlada, vivent, anímica, suscitadora de mons y de sistemes siderals ajuntats com estrofes, evocadora de pensaments y de vides, reveladora de misteris y de sensacions inefables. Y veig també que sols per l'ideal conjunció feconda d'aqueixa Patria y d'aqueix Verb, se genera, com en la teologia ortodoxa, aquesta Ventada renovadora qui espargeix les llevors vitals sobre les terres assedegades: aqueix *Esperit de Deu* qui vola sobre'ls caos en germinació pera ferne sorgir la llum increada, y inspira sobre'l ventre virginal la vitalitat dels futurs Mesies.

«¡El Verb de Catalunya! No sentiu descendre sobre vosaltres, germans, una inspiració desconeguda, meditant aqueixa frase? No destriau el miralleig de no sé quines llengües de foc qui comuniquen a la vostra pensa clarividencies no sospitades, y a la vostra veu accents d'una extranya virtut, y a la vostra parla inflexions d'una eloqüència insòlita, subtil, maravellosa? La Paraula! Una tradició divina glorifica y ampara aqueix mot de vida, una tradició qui té per alfa y per omega el *Fiat* genessiac y el *Surge* evangèlic. [240]

»Y ara, amichs, avui que Catalunya solemnisa la Festa del Verb, y davant la seva evocació va a sorgir no sé quina llum nova qui'ns illumini a tots de nova claretat, deixaume alsar també, present desde lluny al vostre Convit, la copa *santa* y *desbordanta*, y ab la mà extesa cap a vosaltres brindar en estrofes mentals el pervenir; brindar per que sia fecond l'encoblament de Catalunya y son Verb, y perque l'Esperit de Catalunya floti, divinal, sobre les aigües d'ont ha de nàixer el món futur,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

qui es el nostre! Y per que Barcelona, la nostra ciutat d'irradiació y de cohesió, se fortaleixi, com amb un escut, amb aqueix Verb rebatejat avui, pera ferse ben digna de l'Esperit qui ha de ferla demà invulnerable y triomfadora.»

r) *La Veu de Catalunya.* Es el periòdich qu'ha fet més p'el *Congrés*, fora dubte. Ademés de tants d'articles com hi dedicà abans del dia 13, dona un'amplíssima informació de totes les sessions, tasques y festes del *Congrés*, omplintne cada dia columnes y més columnes. Ademés de tot això, el dia 13 a n-el nombre de mitja nit, posa un article del director En Prat de la Riba. *El Congrés d'avuy*; un de Mn. Alcover, *Lo que va esser del Congrés*, un de Mn. Costa, *Casticidat abans de tot*, un d'En Carner, *Exposició del Llibre Català* y un del P. Nonell, *Un xich d'història contemporania*; llavò un enfilall d'articles sobre el Dr. Schädel, el Dr. Rubió y Lluch, Mn. Alcover, Mr. Saroïhandy, Mn. Costa, En Pere Vidal y el P. Nonell; després l'estampa de tots aquests, fora la de Mr. Saroïhandy que no arribà d'hora, y ademés les del Dr. Counson y del Dr. Menéndez Pelayo, tan benemèrit de les nostres lletres. De més a més, tota la secció *Al Dia* està consagrada a la llengua nostra y a n-el Congrés. El dia 15 inclou articles sobre *L'amor a la llengua*, Mr. Albert Counson, Mr. Ramon Foulché-Delbosc y A. A. de Lima Duque. El dia 16 posa'l discurs de Mn. Casaponce, de la sessió inaugural, tan celebrat y victoretjat de tothom. Dia 17 dedica un article a Mr. Joan A. Brutails, notable crítich d'història, francés, congressista. Dia 18 en posa un sobre N'Antoni Ciuffo, el poeta y congressista alguerés y un firmat d'En Prat de la Riba, *L'Unitat de Catalunya*. Dia 19 y dia 20 en publica un altre sobre'l Dr. Guarnerio, y llavò una relació de les escursions congressístiques a Vilanova, Sitges, Ripoll y Poblet, y un estracte de la recepció de l'*Ateneu Barceloní* del dia anterior.

Els dos articles d'En Prat de la Riba cal transcriurelos. Diuen axí:

EL CONGRÉS D'AVUY. —«Els catalans no'ns podem refiar del Estat pera res; tot ens ho hem de fer nosaltres mateixos. Si les altres llengües cultes tenen Academies, tenen càtedres, tenen [241] estudis superiors de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fundació oficial, nosaltres, quan volem càtedres pera la llengua catalana ens les havem de pagar; quan pera la llengua catalana volem estudis superiors, ens els hem d'organisar y de sostenir. L'Estat Espanyol, de tot lo català se'n desentén, ho abandona, quan no ho combat o ho atropella. Els homes que'l menen, a la llengua catalana no més saben insultarla: una hora a les Corts, ahont no podía un català parlar de la llengua catalana sense que diputats de tots els àmbits de la Cambra cridessin exasperats: *¡Dialecto! ¡dialecto!*; altra hora en el Consell d'Instrucció pública, que nega a la llengua catalana un recó de la Universitat de Barcelona, pagada pe'ls catalans, y al acte de negarl'hi l'insulta; una altra hora dels de'l Govern mateix, ahont tot un president del Consell ha fet gala d'ignorar y menyspreuar la llengua catalana, que parlen quatre milions d'espanyols; la llengua catalana en que estàn escrites lleys vigents de Catalunya que'ls tribunals apliquen, dictades en català per reys, com Ferran el Catòlich, com l'emperador Carles V, com Felipe II, com el mateix fundador de la dinastía borbónica.

«Però en això com en tot lo altre, allà ahont no ha arribat l'acció governamental, sia per deixadesa, sia per malevolensa, hi ha arribat l'amor dels catalans; y la llengua catalana, honrada cada any en la festa dels Jochs Florals, tindrà desde ara periòdicament un Congrés científich ahont serà estudiada y enaltida. Als Jochs Florals els poetes la canten; en els Congressos, filòlechs y literats s'esforsaràn de polirla; y als Congressos, igual que als Jochs Florals, tot un poble hi serà present pera donar a la solemnitat científica calor y forsa nacionals, pera nodrirla y enfortirla ab la empenta de totes les energies de la rassa, pera exaltarla y glorificarla ab el sagrat esperit de la patria.

«No temeu que'ls Congressos de la llengua catalana síen solemnitats fredes, encarcarades, com els Congressos que estudien coses mortes. La gramàtica ès àrida, ès seca quan se fa joguina dialèctica d'una colla d'iniciats, aislats de les grans corrents de la vida nacional. La gramàtica devé tema apassionant quan parla d'ella un amor, y un altre gran amor l'escolta. Y en el Congrés de la Llengua Catalana no hi hà temes humils,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

no hi ha detalls sense valor, perque tots se refereixen a la nostra llengua, que és l'ànima mateixa de la patria.

«A la primera época dels Jochs Florals se deya sovint que només devíen ésser una festa literaria, una festa acadèmica, com tantes altres que passen o han passat sense deixar rastre, sense fer solch, en el terrer de Catalunya. Però'ls mateixos que ho deyen, contribuíen després a que fos lo que sempre ha estat: festa [242] patriòtica de les lletres catalanes. Ara també diem que'l Congrés és científich. Però tant si volem com nó, el Congrés serà lo que ha de ser: la festa patriòtica dels devots estudiadors de la Llengua catalana.

«Que instintivament nosaltres fem com els alemanys: may separem la ciencia de la patria. Es fals —diuen els alemanys— és fals que la ciencia no tinga patria y plani demunt de les fronteres; la ciencia no ha d'ésser cosmopolita, deu ésser nacional, déu ésser alemanya. Y així, mentres els francesos cercant el cosmopolitisme cauen en les mesquinenses de la ciencia de partit, els alemanys, per sobre de la ciencia, sempre veuen la seva patria.

«Això mateix ha passat a Catalunya, ab igual intensitat, si bé ab humil extensió. Historia, arqueologia, ciencies, arts, tot ha sentit, tot ha rebut la empenta del patriotisme. La devoció patriòtica ha fecondat la curiositat científica. Tots els creadors de la moderna cultura catalana han estat fervorosos patriotes, catalans, amantíssims de la seva terra. Així va anarse fent general sentir del nostre poble la confusió entre patriota y home de ciencia; així de recullir pedres o copiar monuments o herboretjar per les montanyes o regirar els arxius, la gent del poble en va fer sinònim de ser catalanista. En la conciencia de la nostra gent era igual, era lo mateix fer cultura y estimar a Catalunya.

«Perxò a la crida de mossen Alcover hi hà respost, no una aula, no una academia, no un cenacle de gramàtichs, sinó tot un poble. Que les terres catalanes no han vist en mossen Alcover solament el gramàtich fret d'esperit, que traballa sobre fórmules mortes, sinó l'apòstol plé d'amor, que ha resseguit de vall en vall, de serra en serra, totes les terres de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llengua catalana, encenent o desvetllant arreu en el cor de les gents l'amor a la llengua propia. Romiatge d'amor, apostolat patriòtich, enquesta de la llengua viva d'una patria viva.

«Tot un poble hi ha respost, tot un poble conscient de que, al salvar la seva llengua, ha salvat la destinació futura de la rassa.» —Enric Prat de la Riba.

L'UNITAT DE CATALUNYA.— «Bella, triomfal ha estat la jornada del Congrés de la Llengua Catalana. Un gran amor ha parlat gramàtica, un gran amor se l'ha escoltada: l'amor de tot un poble, enamorat de la seva parla milenaria.

«Prou que'ls tocarem aviat els fruits d'aquesta intensa bullida d'entusiasme; que no s'han pas de quedar en paraules escalfades les dites del Congrés. Els que allà les han aplaudides, si son pares, se'n recordaràn al parlar als fills y al triarlos escola; si son comerciants, se'n recordaràn en la vida de relació dels seus comers, al [243] restaurar els rètols dels magatzems y les botigues; si son escriptors, hi pensaràn sempre. Y cada hú en lo seu, tots hi treballarem, tots hi voldrem part en aquesta restauració, en aquesta transfiguració gloriosa de la nostra llengua.

«No més això ja sería pera'l Congrés la consagració d'un gran éxit. Pero'l Congrés ha estat ocasió de quelcom més fondament trascendental pera Catalunya: la demostració de la unitat de totes les gens que parlen la llengua catalana.

«Als sigles XIV y XV, la unitat de la rassa era perfecta: arreu se troba que tan catalans eren els fills del Principat, com els de la florida València, com els de la dolsa Mallorca. Tots eren catalans y tots s'ho deien, tots en el mateix català parlaven y escrivíen. Després, al devenir definitiva la decadencia de la corona aragonesa, les institucions polítiques particularistes, que feyen de les tres grans provincies de la nacionalitat catalana altres tants Estats, varen facilitar la tasca descatalanitzadora, y del gran arbre de la patria catalana se'n varen fer tres plansons, més febles, més vincladissos, més oberts a l'acció destructora de les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

influencies forasteres. Es allavors, és en aquesta hora baixa de la decadencia que's consagra la divisió, la separació espiritual dels tres grans membres de la nacionalitat catalana.

«Perdut el recort del passat, esborrada la conciencia de la nostra unitat, durant sigles ens hem ignorat els uns als altres. Els nostres germans de Mallorca varen ser els primers d'entreveure, en l'aubada mateixa de la nostra renaixensa, que tots érem uns y que una era la llengua que parlavem. Els nostres germans de Mallorca varen ser els primers de dirnos després que no hi teníem cap dret els fills del Principat a monopolisar el gloriós nom català, perque tan catalans eren ells com nosaltres.

«Com un temps l'Aguiló, com més enllà en Picó y Campamar, ara mossen Alcover, un altre gran català de Mallorca, fentse verb del sentiment tant temps reclòs en el cor de tots els qui parlem la llengua del Rey En Jaume, ha afirmat altra vegada la unitat de Catalunya al iniciar el Congrés, al organisarlo, al cridarhi als germans de totes les regions catalanes, al declarar, entremitg dels aplaudiments dels congressistes, que quan se parla de catalans, s'ha d'entendre que's parla de tots els homes de llengua catalana, tant si son del Principat com del Rosselló, de València com de Mallorca, com de la allunyada comarca algueresa.

«Y tots al trobarnos, al parlarnos, tots ho hem vist que érem un mateix poble. Que tots ens hem entès, tots ens hem sentit d'un esperit; que després de sigles d'allunyament només hem vist que'ns diferenciava l'obra artificiosa dels homes: res, una crosta [244] sobreposada, com la cals ab que'ls barbres del classicisme van repintar les meravelles dels antichs monuments, una crosta que's clivella y salta, deixant sorgir intacta, immaculada, la pedra indestructible de la rassa.» —ENRIC PRAT DE LA RIBA.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

B. —La Prensa Catalana de fora de Barcelona.

a) El Diari de Manresa, *El Pla de Bages*, ha duyt el cap devant; ha donada una informació completa de totes les sessions y tasques del *Congrés* y notícies dels principals congressistes, dedicanthi planes senceres una partida de dies.

b) *La Sembra*. El valent del setmanari de Terrassa dia 11 d'octubre posa un article ditiràmbich en honor del *Congrés*, fent veure la seua extraordinaria significansa, y en dona un enfilall de notícies.

c) *La Costa de Llevant*. Dia 13 d'octubre saluda tot entusiasmada el *Congrés*, endressa un'enhorabona ben coral a Mn. Alcover, y una benvinguda de tot cor a n-els filòlechs y congressistes estrangers y de totes les regions de la nostra llengua, recordantlos lo qu'ha traballat Catalunya per la seua llengua y lo qu'espera de ells y de llur ciència y fervor; posà llavò una poesia al *Congrés* y la llista dels autors de temes y comunicacions que prenien part en l'assamblea. Dins el nombre de 20 d'octubre, fa constar que'l Congrés ha contrapassades de molt totes les esperanses y que tots estam d'enhorabona.

d) *Sometent*. Aquest setmanari d'Igualada dia 20 d'octubre proclama l'èczit grandiós del *Congrés* y dona un brevíssim resum de ses tasques y festes.

e) *Lo Geronés*. El meteix dia aquest periòdich gironí, ple d'entusiasme, dona conte de l'èczit del *Congrés*, ficsantse en lo molt y bo que la nostra llengua en pot treure, axò es, els qui la parlen y l'escriuen.

f) *Baix Panadés* del metex dia 20, fa constar lo grandiós que ha resultat el Congrés y els grans fruyts que'n porem treure, y diu, entre altres coses:

«Tot Catalunya hi ha pres part en aquesta festa. Hem vist y conegut germans qu'estàn separats de nosaltres per mars, montanyes y banderas, per fronteras naturals y políticas, pero hem sentit vibrar en tots l'esperit catalanesch, y han bategat tots els cors al impuls d'un sentiment de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

germanor llatina; demunt de nostres caps hi ha aletejat l'ànima d'una rassa, d'aquella que sorgí de las aiguas mediterranias pera escampar arreu la civilisació.»

g) *Lo Camp de Tarragona*. Aquest setmanari, tan fervent sempre per totes les coses de la Pàtria y de la Llengua, dins el nombre de 20 d'octubre dona reyna solta a son entusiasme y [245] proclama l'èczit grandiós del *Congrés*, els grans resultats que durà y lo gloriós qu'es per Catalunya y per la nostra llengua. Posa després el discurs de Mn. Alcover en la sessió inaugural y el d'en Teodor Llorente en la recepció de l'*Ateneu Barceloní*, de dia 18 d'octubre.

h) *La Veu de l'Ampurdà*, de Figueres, dia 19 d'octubre inserta l'article d'En Prat de la Riba, *L'Unitat de Catalunya*, y dia 2 de novembre fa una ressenya, plena d'entusiasme, de la sessió inaugural del *Congrés*.

i) *El Deber*; setmanari d'Olot, dia 20 d'octubre, consagra un article ben calent a n-el *Congrés*, fent un breu resum de ses tasques y festes, insistint en la seua trascendència.

j) *La Conca de Barbarà*, de Montblanc, del metex dia, dedica un article tot ardor y entusiasme cantant l'èczit imponderable del *Congrés*, la ressonància qu'ha tenguda y els grans fruyts que produirà, si Deu ho vol, y dona un resum ben viu de les tasques y festes congressístiques.

l) *La Gazeta Montanyesa*, de Vic. Aquesta notable publicació dia 18 posà un article, *La Morta viva*, cantant la gran gesta de la restauració de la nostra llengua y fonda significansa del *Congrés*, consagrant un recort coral a n-aquell escels mestre En Marian Aguiló. Després posa un *Dietari del Congrés*, descrivint ab gràcia singular les tasques y festes dels dies 13 y 14. El dia 20 posa una bona fregada d'orelles a la *prensa* de Madrid, p'el *silenci eloquent* que guardava, salves honroses escepcions, respecte del *Congrés*, y, bax del títol de *Comentaris Barcelonins*, dona un resum agradós, avengut y llampant, de totes les tasques y festes característiques. Dia 27 en torna parlar, ficsantse en la participació que hi han tenguda'ls vigatans, fent constar que n'hi ha haguts una setantena.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

C. —La Prensa rossellonessa.

No son arribats a les nostres mans els periòdichs d'allà que han parlat del Congrés, però sabem que n'han parlat y bé y ab viu entusiasme, com ho denota una correspondència de Perpinyà, sortida damunt *La Veu de Catalunya* de 3 de novembre, d'ont tallam aquex espressiu paragraf:

«El grandiós èxit del Congrés Internacional de la Llengua Catalana comensa a deixar sentir sa influència en tots el países en que's parla l'idioma de nostres avis, y els catalans qu'avuy son de France no queden per cert a la ressaga. Entusiasmats han tornat a ses llars tots els qui, del Rosselló hi assistiren, y aixís ho han donat a conèixer publicant conciensuts articles crítichs y [246] encomiàstichs del mateix, als periòdichs locals *L'Indépendant*, *Le Roussillon* y *La Croix*.»

D. —La Prensa valenciana.

De dos periòdichs valencians sabem qu'hajen parlat del *Congrés*: *Las Provincias* y *Valencia Nova*.

Valencia Nova dia 20 d'octubre hi dedicà un article, adherintse a l'assamblea ab entusiasme, tot dient:

«Creém, sí, que la llengua que parlem s'aparta prou de la catalana pera poder ser considerada com idioma propi dels valencians, empero a aquélla devém l'orige de la nostra, y per tant entenem qu'estudiant la mare, algun profit traurém pera la filla.

«Heu así nostra adhesió a l'esmentat Congrés:

«Entusiastes admiradors de l'hermosa llengua d'oc, una de cuals branques, la valenciana, parlém nosatros, veém ab moltísima satisfacció la tasca qu'es proposa realiçar lo Congrés de la Llengua Catalana que va a celebrarse. Carím de títols pera presentarmos entre'ls homens il·lustres qu'à rompre una llança en pró de l'hasta huy menyspreada llengua vindràn a Barcelona, empero no ha de ser aixó obstacle que nos fassa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

retraure, perque enteném que tots estém obligats, per modestes que siguen nostres forses, a contribuir ab lo que pugàm al gloriós ressorgiment de la cultíssima, dolça y rica parla de nostres Reys, de nostres poetes, de nostres sabis, de nostra historia, de nostra nacionalitat, qu'en tan gran modo contribuí a formar. Al adherirse, puix, *Valencia Nova* com a congressista, enviém pera l'esposició bibliogràfica dos llibres, *Lliris y Carts* y *Mare y Madrastra*, del poeta conegut d'anys arrere, D. Josep M.ª Puig y Torralva, fundador d'esta Societat y son president honorari, ademés de la colecció de nostre Boletí. Petita es nostra ajuda, ho sabém. No nos ho prengàu en conte, bons germans, y penséu que si nostres obres son encara poques, nostra voluntat es molta. Aprofitém joyosos aquest motiu pera oferiros lo testimoni de nostra estimació més vera, que comensém ab estos crits naixcúts de fons de l'ànima: ¡Vixca Catalunya! ¡Vixca Valencia, sa germana!»

Y dia 1 de novembre digué això altre:

«El Congrés de la Llengua Catalana celebrat en Barcelona en el mes prop passat, ha demostrat plenament l'esperit d'una mateixa raça, d'un mateix poble, que demprés d'uns cuants sigles de separació per motiu de l'obra destructora dels castellans, ha resurgit potent y avassalladora la unió d'un poble gran, actiu é inteligent que busca son engrandiment per mig del trevall, sense [247] descuidar els punts essencials, que son emanciparse del organisme viciós del poder central, buscant en l'autonomia lo remey, convençuts de la rémora del caciquisme, y dels malèfics y odiosos governants.

«Allà per los sigles XIV y XV, la unitat de la raça era perfecta; en lo Principat, com València y Mallorca, tots parlaven igual, en bon català, y escrivien com parlaven.

«La decadencia de la corona d'Aragó, les institucions polítiques particularistes, que feen tants estats de les tres grans provincies catalanes, facilitaren molt la destrucció del gran abre de la patria catalana fent tres cantons d'aquells pobles, ó sia València, Mallorca y Catalunya.

«Actualment tots demaném lo mateix.»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Las Provincias, ademés de l'informació que donà, com se celebrava'l *Congrés*, de les tasques y festes d'aquest, dia 12 de novembre, per boca de *Valentino* (En Teodor Llorente) dedicà tot un article d'impressions sobre'l *Congrés*, molt espressiu y afectuós. Diu que'l *Congrés* «no debió pasar casi inadvertido, como pasó, en Madrid y el resto de España», quexantse d'aquexa *conspiració del silenci*, axò es, d'aquexa nova prova de *germanor* especial ab que'ns *distingexen* certs *germans* nostres de Castella y terres adjayents. Fa unes grans alabanses de Mn. Alcover y de la seua actividat desplegada a favor de la nostra llengua; y acaba ab aquest paragraf qu'agraim coralment:

«El Dr. Alcover, al trabajar tanto para perfeccionar y pulir la Lengua catalana, ¿tiene por único objetivo su mejor aplicación á las labores literarias? No, algo más desea, y por ello entra su obra en el arduo problema del catalanismo. En el mismo discurso inaugural, del que tomé los párrafos anteriores, lo dijo: la obra del Congreso presidido por él, había de ser también "levantar la lengua de la postración, del envilecimiento y la esclavitud á que se vió reducida por extrañas malquerencias y propios descuidos, y no detenerse ni sosegar hasta que la veamos sentada en su trono de reina y señora, reinando y señoreando como á tal en todo el territorio que le señaló la Providencia divina, recobrando todos los derechos, honores, prerrogativas y preeminencias que le corresponden por derecho de naturaleza, por un derecho tan sagrado como el que puedan alegar las otras lenguas neo-latinas, sus gentiles hermanas."

«¿Qué límites tienen estas aspiraciones, estas deseadas reivindicaciones? ¿Hasta qué punto son compatibles con la unidad nacional? Cuestiones hondas son éstas, en las que no he de entrar ahora; pero no daría idea exacta de lo que ha sido el Congreso [248] internacional de la Lengua catalana, si no dijera que por ahí vino su éxito popular, entusiasta, ruidoso, brillantísimo, trascendental. Al llegar á Barcelona, me dirigía á las oficinas del Congreso, situadas en la ciudad vieja, en un modesto edificio donde está instalado el Centro de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Solidaridad, de que ahora tanto se habla. Me llamó la atención el gentío que allí había, llenando el zaguán, obstruyendo la escalera, formando cola en la secretaría de la Comisión organizadora. Había allí gente de todas clases, y mujeres no pocas. Todos iban á recoger los *carnets* de congresista. —Es una maravilla, nos dijo uno de los secretarios, un éxito inesperado, un entusiasmo loco. Pensábamos reunir quinientos ó seiscientos congresistas; ya hay inscritos tres mil y vamos á cerrar la inscripción. Nos faltan medios para congregar tanta gente.

«¿Qué promovía ese movimiento de opinión? Claro es que no podían promoverlo las cuestiones gramaticales, técnicas, áridas, que el Congreso había de tratar; pero Barcelona había comprendido que en ellas iba envuelta la defensa de su lengua propia, el principal elemento quizás de su existencia nacional, si hay algún loco soñador que á tanto llega; y se disponía á hacer gallardo alarde de sus propósitos y decisiones.

«Y lo hizo en todos los actos públicos del Congreso. El Teatro Principal, en las dos sesiones solemnes de apertura y clausura (que no pudieron celebrarse en el Salón de Ciento y en el de San Jorge por insuficiencia de estos locales), presentó aspecto imponente y bien significativo. La multitud espectadora, que tampoco encontró en él suficiente cabida, aplaudía con tal entusiasmo, no sólo los elocuentes discursos, sino las más sencillas manifestaciones de los congresistas, los ovacionaba con tan apasionado afecto, que más que asamblea literaria parecía aquello una gran fiesta patriótica. E igual calor reinó en el banquete del Tibidabo, en cuyo gran salón del Hotel-restaurant no quedó un asiento vacío, y en el *garden-party* del parque Güell, al que se calcula que asistieron más de diez mil personas, y en la recepción del Ayuntamiento.

«Yo no sé, ya lo he dicho, si hay algo exagerado, inoportuno é injusto, en las reivindicaciones de los catalanes para el uso de su lengua, *como reina y señora de su territorio providencial*, según dice el reverendo Alcover; pero estuve siempre convencido, y lo estoy más cada día, que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

contener, reprimir, extirpar esa lengua, como algunos pensaron, es insensato, y algo peor que insensato: es imposible.» [249]

E. —La Prensa Mallorquina.

Vetassí'ls qui sabem que'n parlassen:

a) *La Almudaina*. Molt abans del *Congrés* ja donava totes les notícies que convenien per fer atmósfera a favor de l'obra. Comanà a un de sos redactors, En Torrendell, que desde Barcelona enviàs totes les correspondències que calien per tenir sos lectors al corrent de tot. En Torrendell cumplí son encàrrech publicant una sèrie d'impressions sobre'l *Congrés* y les persones que hi figuraren, impressions optimistes, entusiastes, fondes, personals, que posen demunt els núvols l'*obra del Congrés*. Se publicaren els dies 18, 20, 21, 23 y 24 d'octubre. Milions de gràcies, amich Torrendell, per la bona obra que'ns heu feta devant el públich mallorquí!

b) *Diario de Mallorca*. El dia 16 d'octubre donà una informació de la sessió inaugural, de l'esposició bibliogràfica catalana y de la *Garden-Party*; dia 19 ressenyà la festa del Tibidabo, la sessió de clausura y la recepció a Ca-la-Ciutat, ab que l'Ajuntament de Barcelona obsequià'ls congressistes; y dia 20 insertà l'article d'En Perés del *Diario de Barcelona*, tan laudatori del *Congrés*.

c) *Sa Llonja*, el modest y agradós setmanari humorístich, posà dia 13 d'octubre el programa del *Congrés*, alabant l'obra, y dia 20 en la secció *Menjarets del dia*, dona conte de la celebració de l'assamblea, fent notar el grandiós èczit qu'ha obtingut.

d) *Mitjorn*. La benemèrita y selecta revista ja s'era adherida a n-el *Congrés* abans de que's celebràs. Ara, a n-el nombre de novembre inserta l'article de N'Alomar *El Verb de Catalunya*, y ademés fa un article, per conte seu, posant de relleu l'importància escepcional de l'assamblea, patentisant l'unitat de la llengua y de la rassa que la parla.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

e) *La Aurora*, novell setmanari de Manacor, dia 13 d'octubre, després de publicar setmanes enrera el programa del *Congrés*, fa constar qu'es el dia de sa inauguració y la part important que hi prenen Mn. Alcover y Mn. Aguiló, fills d'aquell poble; dia 20 dona un resum de les tasques y festes congressístiques, ab vius elogis y enhoresbones a Mn. Alcover; y dia 27 bax del títol de *Un Manacorí Ilustre*, la Redacció consagra a Mn. Alcover un homenatge ditiràmbich, ple de grans elogis y d'entusiasme el més fervent per l'èczit colossal del *Congrés*.

F. —La Prensa de Madrid.

Vetassí'ls periòdichs que'n parlen, que sapiguem:

a) *El Siglo Futuro*, del dia 15 d'octubre fins al 20 donà una informació telegràfica prou ample de les tasques [250] congressístiques, y el metex dia 20, bax el títol *Vitalidad de Catalunya*, després de fer grans elogis de l'*obra dels Estudis Universitaris Catalans*, diu lo següent:

«Manifestación aún más esplendorosa de la cultura y del espíritu de ese pueblo, es la que acaba de realizar con el Congreso Internacional de su lengua, cuyas sesiones venimos extractando estos días. La prensa de esta corte, con un desdén verdaderamente estúpido, dijo de esta ilustrada Asamblea que carecía de importancia porque la concurrencia se componía, en la mayor parte, de frailes, curas y mujeres. En cambio la prensa alemana, sin apreciar que la presencia y la intervención de curas y frailes sea demostración de ignorancia y atraso, y à buen seguro pensando todo lo contrario, enaltece merecidamente el movimiento intelectual catalanista de que es ostentoso testimonio esa serie de graves debates para perfeccionar y pulimentar la lengua catalana.»

Després resumeix l'article qu'estractam més avall, de *Kölnische Volkzeitung* y llavò el del *Diario de Barcelona* que transcrivim més amunt.

b) *La Epoca*. Donà també una informació telegràfica de les tasques y festes del *Congrés* ensemps que's celebrava, y l'informació no'ns era jens hostil, sinó ben favorable.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

c) *Nuevo Mundo*. Aquesta revista illustrada el dia 25 d'octubre fa constar «la importancia de esa grandiosa asamblea, manifestación espléndida del renacimiento de la lengua de Raimundo Lulio y Verdaguer». Posa un article, molt estusiasta del *Congrés*, y en diu, entre altres coses, les següents:

«No hay otra nación que como España pueda vanagloriarse de poseer dos literaturas universalmente conocidas y estimadas, en pleno desarrollo y en constante producción progresiva. Francia ha tenido un Mistral en Provenza, pero desgraciadamente la literatura provenzal no ha seguido á la catalana. Y es que el provenzal no es un idioma en moderna evolución como el catalán.

»El Congreso Internacional de la Lengua Catalana será para muchos una revelación; para espíritus raquíticos un temor, para los verdaderos amantes de las glorias de España una esperanza. Nació la idea del *Congreso* con envoltura puramente científica, pero, como sucede en todo cuanto en Cataluña germina, pronto el sentimiento se hizo dueño y director de la idea.

«En todas las manifestaciones de ese despertar integral del pueblo catalán pasa lo mismo. El sentimiento va a la vanguardia de la labor científica: el renacimiento es más sentimental que científico. El pueblo catalán antes de *hacerse pueblo, se ha sentido* pueblo. El afán de cultura y de estudios que ahora se manifiesta, [251] es efecto precisamente del *sentimiento*. Poco ha de vivir quien no los vea caminar paralelos...

«Pero como apuntaba más arriba, el sentimiento se ha impuesto á la ciencia. Tres mil han sido los congresistas, seis, doce mil habríanse suscrito si no se hubiese cerrado la lista. Y era hermoso, realmente hermoso, ver estrecharse en fuerte abrazo, hablando en idioma común, catalanes, valencianos, baleares, andorranos, roselloneses, alguereses, gentes venidas de varios pueblos y naciones que reconocían un orígen común, y respetándolos como hecho consumado y quizás necesario, burlaban las más maquiavélicas combinaciones de la vieja diplomacia europea, jauría de valientes ó astutos cazadores de pueblos...

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«El resultado que para las ciencias pueda tener el Congreso Internacional de la Lengua Catalana se tocará después de la publicación de estos volúmenes. El resultado inmediato ha sido de triunfo del idioma catalán, reconocido por eminentes hombres extranjeros, como vivo, progresivo, apto para las necesidades modernas, y necesario, ineludible para el estado de las civilizaciones medioevales, en las que tanto influyó la corona de Aragón y Cataluña especialmente por su posición mediterránea, su cultura, su comercio, su lengua y sus instituciones civiles y políticas, con hombres como don Jaime I, Muntaner, Llull, Pedro III y Pedro IV, Desclot, Ausiàs March, etc., etc.»

d) *Blanco y Negro*. També sembla que s'en ocupà del *Congrés* aquesta coneguda revista il·lustrada, y publicà l'estampa de Mn. Alcover.

e) *El Liberal*. Per distracció posàrem aquest periòdich entre els de Barcelona, aont se'n publica una edició. Créyem qu'era aquesta qu'havia publicat l'article del Sr. Ortoon, y ara resulta qu'era'l metex periòdich de Madrid.

F. —La Prensa estrangera.

La Veu de Catalunya dia 19 d'octubre, plana 2a col. 4a, escriu: «El Congrés de la Llengua Catalana interessa tant a Alemanya, que fins els diaris polítichs s'en ocupen»; y tot seguit dona un estracte d'un article del Dr. Vogel, d'Aquisgran, qu'es l'unich qu'es arribat a les nostres mans. L'autor el mos ha enviat, y le hi agraim de bon cor. Es sortit demunt *Kölnische Volkzeitung* (*Gazeta popular de Colònia*) dia 18 d'octubre y dins el seu *suplement literari (Literarische Beilage)*. El Dr. Vogel, *catedràtich superior de l'alta Escola reyal y tècnica* de dita ciutat, com fa notar *La Veu*, es «autor» «de la primera obra alemanya en que s'estudia la nostra llengua y literatura y que fou tan aplaudit per la seua [252] comunicació enviada al Congrés.» L'article s'intitula: *La renaxensa de la Llengua y Literatura catalana (Die Wiedergeburt der Catalanischen Sprache und Literatur)*. Fa un breu resum de l'història de la nostra llengua y literatura,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de ses relacions ab la provensal y dels promotors y impulsadors de son actual renaxement, y a la fi diu del *Congrés* lo següent:

«L'actual Congrés ha de replegar p'el català els afanys de filològichs y unificarlos bax de fins comuns, entre'ls quals n'hi ha de tan importants com la resolució sobre la preeminència de certes formes y la ficzació de la fluctuant ortografia. La filologia catalana tingué alguns precursors a n-els sigles XVII y XVIII; a n-el XIX s'aprofità de bon'hora dels progressos de la filologia romànica en general y troba curiós esment per totes bandes. El Dr. Roure y Barrios se dedica a l'animació de relacions personals entre'ls catalanistes de Catalunya y de fora de Catalunya. A una galeria de Catalanistes estrangers que publicarà el Congrés, hi sortiràn el conseller real alemany Fastenrath de Colònia, Frl. C. Commer de Viena, P. Al. Baumgartner y B. Schädel de Halle. Una de les millors conexedores del català a Alemanya, Fol. F. V. Barmen (Aquisgràn), qu'ha traduides magistralment les *Flors del Calvari* de Mn. Verdaguer, hauria d'haver honrat per Alemanya lo seu pseudònim.

«En l'acabatall dels meus estudis del català novell (Schöningh, 1889), que Saroïhandy y Morel-Fatio (Gramm. des Katal. 2 Aufl., 1906) han repetits no en tots los punts, vatx poder formar encara un horoscop un poch favorable a n-el català. Son progrès de llavonsà es estat inmens. Devora les causes positives del metex hi ha indubtablement la toxarrudesa del govern castellà, qu'ha cregut poder treure de la trona y de dins l'escola una llengua que li es esquerrana. Fins a n-el comerciant estranger li cal a Barcelona aplicarse a n-el català. Y li convendria un diccionari català-alemany y alemany-català. Ara n'enllestesch un. Els traductors s'empren fins ara de Labèrnia o Saura. El Vicari General de Mallorca (també les Balears y Pitiuses pertanyen a n-el domini llengüístic català) dirigex personalment la empresa magna de replegar tot el tresor llingüístich dels paissos catalans.

«De qualsevol banda's vulla considerar el moviment catalanista, ell dona mostra d'un esperit de serietat, aplicació y desinterés y de tanta de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

solidesa, inteligència y idealisme, qu'un no li pot negar viva simpatia. Que consti aquí, ab motiu del present Congrés, la que de tot cor li professam».

El Poble Català de 20 de novembre diu: «En l'important diari alemany *Frankfurter Zeitung* del primer d'aquest mes, s'hi [253] inserta una interessant correspondència de Barcelona, en la que's ressenya'l Congrés Internacional de la Llengua Catalana, que's celebra en nostra capital, y ab aquest motiu se fan consideracions entusiàstiques pera nostra llengua, el nostre art y la nostra literatura».

En sebre més noves de la Prensa alemanya sobre'l *Congrés*, les donarem.

Lo bo es que mos n'es vengut un de periòdich de Budapest, la capital d'Hongria. S'anomena *Budapesti Hirlap*, de trenta dues planes en fol major, axò es, vint y tres de test y nou d'anuncis, tot en ungrià, com se suposa, llengua que desconexem absolutament; pertenex a la gran familia *Turania* y boldró *finno-ugric* (Max Müller, *The Science af Language*, vol. I, chapt. X and XI). Du un article ben llarch, *A Katalàn nyelvi Kongresszus. Irta. Körösi Albin*, dedicat a n-el *Congrés*. D'alguns noms d'escriptors nostres que cita ensà y enllà, se veu que fa un resum de la nostra història literària y de les vicissituts de la nostra llengua, y cita les cròniques del Rey En Jaume I, d'En Desclot, d'En Muntaner, el *Llibre del Consulat de Mar*, En Vidal de Besalú, les *Leys d'amor*, Mn. Jordi del Rey, *Tirant lo blanch*, N'Ausiàs March, En Jaume Roig; retreu la data de 1714, de tan trista memòria, y després surten dins una partida de paragrafs els noms gloriosos de N'Aribau, Rubió y Ors (*Lo Gayter del Llobregat*), Estorch, Bofarull, Milà y Fontanals, Balaguer, Vidal, Frederich Soler, Pelay Briz, Verdaguer, Guimerà, Falp i Plana, Feliu y Codina, Narcís Oller, Maspons y Llabrós, *La Veu de Catalunya*, *La Vanguardia*, *El Poble Català*, Mn. Alcover, Menéndez Pidal, l'obra d'aquell contestant a n-aquest, l'obra del Congrés, els filòlechs estrangers qu'han escrit del català, Dr. Rubió y Lluch, Mn. Costa y Llobera, El P. Nonell, N'Algarra, Dr. Bonilla Sanmartín, Dr. Schädel, Dr. Counson, Dr. Guarnerio, En Pere Vidal, Saroïhandy,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Foulché-Delbosc. ¡Quina llàstima no tenir negú que'ns traduesca aquex article!

Acabatall.

¿Qu'es lo que'ns cal dir y fer, després de tota aquexa contarella tan llargaruda y de tanta de cosa com hem retreta?

Vàrem moure de fer el *Congrés*, y tothom mos ha fet costat.

Cridàrem a prendrehi part tota la *gent-de-qui-fa-fer* de les Lletres catalanes, y tota aquexa gent ha comparegut y ha pres el *Congrés* com a cosa seua.

Cridàrem els filòlechs y escriptors de fora dels territoris [254] catalans, que's son distingits per llur amor a la nostra llengua, y aquests filòlechs y escriptors també son venguts .

Cridàrem gent de les Balears, València, Rosselló y Alguer, y de totes aquexes bandes vengueren colles d'entusiastes.

Cridàrem els amadors de la llengua catalana, y en vengueren TRES MIL; y, si no tancam tan prest l'*inscripció*, s'en serien presentats *dos* ò *tres mil* més.

Ab una paraula, hem fet el *Congrés* tal com està a la vista.

Y ara'ns cal posar punt, clamant ab tota la nostra ànima, plena com may s'hi era vista d'agraiment y gaubansa:

¡Grans, corals, infinites mercès a tots els qui han contribuit a n-aquexa obra magna y estupenda!

Y sobre tot ¡milions de milions de gràcies a Deu nostre Senyor, qu'ha fetes venir totes les coses tan bé y ens ha assistit a l'uf, segons la seua infinita Bondat, que sia beneida y alabada per los sigles de los sigles. Amén.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A N'Aladern (254-255)

Se veu que li va caure molt tort que dins el *Bolletí* de janer y febrer li criticàssem el tom I del seu *Diccionari*, presentant aquella llista tan llargaruda de paraules que s'usen a Mallorca y que ell no posa de cap manera, ò bé no les hi posa ab el sentit que tenen a Mallorca. Fa sis o set mesos que vérem un *interview* d'un periodista ab ell, aont deya que moltes de les paraules que mossén Alcover diu que no son a n-el seu D*iccionari*, HI SON. No'n férem cas, perque poria esser una ineczactitut ò confusió del periodista.

Pero ara, demunt *Catalònia* de 18 de novembre, contestant tot cremat a una crítica que sembla que li ha feta els nostre col·laborador y bon amich en R. Miquel y Planes demunt *Joventut*, escriu lo següent: «No es digne de fer lo que ha fet Mossèn Alcover publicant una llista de paraules que no son al meu diccionari» quan unes HI SON y moltes altres no hi son per la senzilla rahó de què Mossèn Alcover no sap que ell les escriu malament, com les hauria escrites en Codolosa o qualsevol altre poeta vulgar de vint anys enrera».

No mos esplicam aquexes paraules de N'Aladern, si no es que no's ficsà bé en lo que déyem abans de posar aquella llista. Vehu-tassí:

«Ens va cridar naturalment l'atenció que digués la portada que hi havia "les variants" "de Mallorca". Mos posam a pensar [255] paraules d'aquelles mallorquines de rel, y miràvem si eren a n-el diccionari novell, y ben sovint no les hi trobàvem. A les hores comensàrem la llista de les que *no hi eren* de cap manera y de les que *no hi eren* usades tal com les usam a Mallorca. Aquexes llistes anaren crexent y crexent. Son les que posam més avall.»

May hem dit que cap de les paraules d'aquella llista siga a n-el *Diccionari* de N'Aladern. N'hi ha que *hi son*, pero *no ab el sentit que tenen a Mallorca*, y hi havia d'esser ab tal sentit per esser ver lo que diu la portada del *Diccionari*, axò es, que hi ha *les variants de Mallorca*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En quant a lo que diu que «moltes altres no hi son per la senzilla rahó de què Mossèn Alcover no sap que ell les escriu malament», sols li contestam que, tant si Mn. Alcover les escriu malament com si les escriu bé, tals paraules se pronuncien a Mallorca comensant ab B; y, per esserhi a n-el *Diccionari* les *variants de Mallorca*, ab B les havia d'escriure N'Aladern, advertint, axò sí, qu'estaven mal pronunciades, si ell ho creu axí; y haventleshi de posar ab B, havien d'esser dins el tom qu'ell dedica a la dita lletra y a la *A*. Esperam que, així com nosaltres no mos som contentats de dir que hi havia paraules de Mallorca que no eren dins el seu *Diccionari*, sino que hu hem provat, posantne la llista, N'Aladern farà lo metex, axò es, publicarà la llista d'aquelles paraules que nosaltres deym que no hi son tal com s'usen a Mallorca, axò es, *ab el sentit que tenen a Mallorca*, y que *efectivament* HI SON, axò sí, citantmos la plana y columna allà ont se troben. Axó es *lo digne*, Sr. Aladern, que vostè hauria de fer, y no lo qu'ha fet en les paraules transcrites mes amunt. Si vostè hu fa, li prometem *rectificar* ab molt de gust. Cap interés tenim de que'l seu *Diccionari* siga incomplet. Com més complet serà, millor per nosaltres, que de més profit resultarà per acabar el nostre, que ja li diguérem una vegada, en carta particular, que no era cap empresa editorial, perque, gracies a Deu, no n'hem menester cap per viure, sinó qu'es pura y exclusivament per la *major honra, glòria y profit de la Llengua catalana*.

En quant a n-el consell que mos dona N'Aladern de que no publiquem may el Diccionari perque no'l mos critiquin, li agraim la bona voluntat, pero no'l mos escoltarem jens.

Tenim la pell una mica més gruxada, gracies a Deu, y totes les crítiques que mos puguen venir, estiga segur N'Aladern, no mos llevaràn del dormir ni mos faràn prendre cap rabiada com la qu'ell ha presa de la crítica d'En R. Miquel y Planes. ¡Es una gran cosa, per anar avant, no considerarse indiscutibles! [256]

****

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Col·laboradors que tenen poca son (256)

La senyoreta dona María Montserrat d'Alòs y de Dou, de Barcelona, ha fetes 1.007 cédules; —En Ramon d'Alòs y de Dou, germà de l'anterior, n'ha omplides 5.313, tretes de les notes que dexà En General Ginestar de Ripoll; —Mn. Bernadí Mateu, de Mancor (Mallorca), 1.000 de bell nou; En Rafel Patxot y Juvert, de Sant Feliu de Guíxols, 1.423; —En Fidel de Moragues, de Valls, 2.100 de bell nou (entre totes ja'n té 8.774); —Mn. Àngel Garriga, Rector de Sardanyola, 1.000; —En Lluís Lladó, de Tàrrega, 1.300; —Lo Rt. P. Bartomeu Caldentey Ligorià, de Palma de Mallorca, 2.723 de bell nou; —Mn. Josep Albornà, Rector de Bigues, 2.000; —En Narcís Prim y de Balle, de Bordils (Girona), 3.099.

¿Serà ver que's fassa? (256)

La Veu de Catalunya de 19 de novembre diu:

«El diputat don Salvador Canals ha proposat en la sub-comissió d'Instrucció pública de la comissió general de pressupostos, la creació a la Universitat Central, com a assignatura obligatòria del Doctorat de Filosofía y Lletres, d'una càtedra de Literatura y Llengua Catalana.»

Lo que proposa En Salvador Canals no es tot lo que volem, pero es una part de lo que volem, y ¡benvinguda sia, si la conseguim! Amèn.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Enciclopedia Ilustrada Seguí (256)

Ha comensat a sortir a Barcelona aquexa obra, que, si seguex tota com el quadern primer, serà verament monumental. La definició dels mots ben sovint va acompanyada d'un preciós gravat de la cosa definida. Conten posarn'hi de gravats 50.000, con qui no diu res. Els qui hi ha a la mostra son correctíssims, y els iluminats son de lo millor qu'hàjem vist may, y oferexen la particularitat d'anar gravades y policromades les dues cares d'una metexa fulla. Representen un gran avenç en l'art de gravar. Ab aquesta *Enciclopèdia* hi van tres diccionaris (inglès, francès, italià). Sembla que l'obra farà uns vuyt toms; surt en quaderns de 16 planes en fol., a 50 cènt. —Barcelona. —Rambla de Catalunya, —125. [257]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1906

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[257][*]

Dietari

de l'escursió filològica feta amb el Dr. Schädel dins el domini català, del 31 de juliol al 13 de setembre de 1906 (257-367)

En nom de la santíssima Trinidat, Pare, Fill y Esperit Sant, y *de la Benaventurada sempre Verge Maria, Mare de Deu* y *Mare nostra, comensa aquest DIETARI de L'EXCURSIÓ FILOLÒGICA que feym amb el Dr. B. Schädel dins el domini català per l'estudi de la nostra llengua benvolguda.*

Juliol. Dia 31

Cap a Barcelona

M'embarc cap a Barcelona, amb un temps de primera, pero amb una calorassa dins els camarots, que no hi ha qui hi estiga, quant y més dormirhi.

[*] Tom III. —Janer-abril / matx-agost 1907. —N. 8.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Agost. Dia 1

A Barcelona

Arribam a Barcelona de bon matí. També hi trob una basca feresta. Vetx alguns dels companys de les *Comissions Organisadores del Congrés y* m'enter de com se troba la cosa aquí.

Agost. Dia 2

De Barcelona a Sant Martí del Canigó

Prench el tren de les deu, cap a Perpinyà. Com du wagó menjador, devers mitx-dia fas un bon cap de taula. Un ventilador elèctrich que's belluga y fa'l molinet a l'uf, atura que la calor no mos aufech, perque amb la via que fa'l tren, els vidres tots han [258] d'estar tancats per que plats, tassons y botelles no se'n vajen a mal viatge.

Un senyor que m'està costat per costat, després de mirar-me molt, me demana si som *aquell del diccionari català.*

A Figueres, pujen un senyor de la Jonquera y un de Perpinyà. Me conexen, y me parlen també de la tasca lexicogràfica que duym entre mans.

Quant devall del tren a Perpinyà, me trob Mn. Vidalet, un dels Vicaris Generals d'assi, y el benemèrit En Juli Delpont, tots dos amichs estimadíssims, que'm diuen que Monsenyor Carsalade m'espera a Sant Martí del Canigó; me donen el billet y m'afich dins el tren de Vilafranca, que li estreny tot d'una, mes que depressa. Dins el wagó no més hi ha un altre passatger, desconegut, que'm demana permís per treure-se l'americana, de calor que té. Acab de resar, y comensam una conversada molt entretenguda sobre l'estat social de França y d'Espanya y especialment de Catalunya, figurantse ell qu'els catalans son *separatistes.* Es la veu que escampen dins Europa per les seues conveniències els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

rotatius *separatistes* de Madrid. Me parla de Monseyor Carsalade amb gran entusiasme, y resulta ser un enginyer, Mr. Marcel Vernet, *Inspecteur des Eaux et Forêts.*

Arrib a Vilafranca de Conflent; trob el Rd. Rector d'aquí, conegut y amich desde l'escursió de 1901, que m'espera d'orde de Monsenyor; pujam a la diligència de Vernet; me conta un enfilay de coses succeides des que no mos érem vists, y prench una partida de notes de llenguatge del Conflent. De Vernet amb un carruatge particular me'n vatx a Castell de Vernet, y allà emprench a peu la pujada a Sant Martí. El qui m'acompanya, me conta les grans obres qu'ha fetes Monsenyor allà dalt. A mitjàn camí trobam un munt de jasserons a la vora del camí: les pujen fins allà a esquena de bístia; les acaben de pujar homos, y han d'esser setze per cada un.

¡Quin pler de contemplar de bell nou aquestes estupendes serralades del Canigó! Axí com anam pujant, se despleguen a la nostra vista, rioleres, encantadores, esplèndides; embellexen allà bax Castell de Vernet y Vernet; umpl els ayres de remors delitoses el Cadí, que s'estimba triunfador de les singleres sublims, fecundant cap a Vilafranca comes y valls.

Mentres tant s'amaga el sol derrera les serralades de ponent, y s'alsen les campanes del venerable campanar de Sant Martí, tocant les Aves-Maries. No es una tota-sola; son dues, son tres, son quatre, d'un timbre dols, suau, imponent, melodiós, solemnial. Toquen una derrera l'altra, y acaben per tocar totes a la una, [259] umplint(s) aquelles altures d'armonia celestial. Semblen les veus d'aquells cims, ressingles y comalades, que s'alsen per glorificar Deu nostre Senyor y la seua Mare Santíssima. ¡Que s'hi escauen de bé les veus de les campanes a n-aquelles altures! ¡Feya tants d'anys que no n'hi volaven, y que s'estava sense llengua aquex campanar venerant!

Impressionat, ungit dolsament d'aquell toch de campanes, arrib a Sant Martí, trob els picapedrers qu'han dexada la feyna y que sopen a la fresca; me menen a les habitacions restaurades de Monsenyor, y surt

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aquex venerable successor dels Apòstols, botant d'alegria, tot efusiu, correns a donarme un abràs. ¡Quin honor, quina gaubansa per mi, de trobarlo tan sà y tan fort y tan ple de l'entusiasme que m'umpl a mi, y, sobre tot trobarlo a Sant Martí del Canigó alsat y refet de les seues ruines y aclucament! ¡Quina alegria! ¡quina satisfacció! No dich res si'n feym una de conversada ben llarga y ben saborosa, de la partida de coses qu'un y altre duym entre mans.

Els traballadors m'obsequien cantant la cansó *Muntanyes Regalades*, que sab tot bon rossellonès, d'una melodia tan íntima y coral que, com un més la sent, més li agrada. Amb Monsenyor pujam a la cuculla del single aont hi ha plantada una gran creu de ferro amb un Sant-Crist de bronzo, casi de tamany natural. ¡Quin espectacle més imponent! A la claror de la lluna qu'escampa suavidat demunt aquell panorama grandiós, veure la creu, veure'l Crist estesos los brassos a llevant y ponent, mirant aquesta França, tan afavorida d'ell y tan desagraida...!

Agost. Dia 3

Devallada de Sant Martí. —Cap a Perpinyà. —Pla de campanya

M'axech devers les quatre. Per prepararme per a la missa, surt cap a la cuculla del Sant Crist. —Prou que recullexen y posen bé l'ànima devant Deu aquexes altures venerandes... Al punt comparex Monsenyor, resant... No hu es jens dels qui tenen sòn. Mos n'anam a dir missa... dins aquella sagrada esglèsia rejovenida, fidelíssimament refeta. ¡Quin pler per qualsevol fill de la Pàtria, enamorat de les nostres primitives glòries! Sant Martí del Canigó es una de les fites inicials de la nostra història!

Mentres deym missa, arriben y entren colles de senyors y senyores estiuetjants. Pujen de Vernet y d'altres endrets a visitar Sant Martí. Hi pujen casi tots els catalans d'Espanya que passen per aquests contorns.

Acabàvem de berenar ab Monsenyor, y se presenten el [260] Registrador de la Propiedat, un arquitecte y un altre senyor de Vilafranca

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

del Penedès, tres catalanistes entusiastes. Romanen sorpresos y ecsisats de la restauració de Sant Martí, de Monsenyor, de tot allò.

Amb aquells tres amichs vilafranquins, acompanyats un bon tros de Monsenyor, emprenem la devallada, girantmos tot sovint derrera, per contemplar la sublim abadia, ànima d'aquelles serralades, y brolla de ben endins un: *Amb Deu siau! ¡Ell vos guart y vos prosper!*

A Vernet dex els vilafranquins, y de d'allà cap a Vilafranca, aont prench el tren, y devers les dues som a Perpinyà.

¡Quina topada més agradosa a l'Estació! M'hi trob En Juli Delpont y Mn. Casaponce, rector d'Arle, amb el Dr. Bernhard Schädel, catedràtich de l'Universitat de Halle, y el Dr. Fritz Holle, catedràtich del Liceu de Berlín. En Delpont, tan fervent, tan resolt per tot lo que sia enaltiment de la llengua nostra. Mn. Casaponce, tan dols, tan simpàtich, tan jove d'ànima per tot lo que sia fer Pàtria nostra. El Dr. Schädel, tan matinal, tan sà, tan rioler, tan entusiasta com sempre de la nostra filologia. Feya dos anys que no mos vèyem més que per cartes. Se veuen bé axí metex les ànimes escrivintse; pero d'en tant en tant ¡ja hu crech qu'es millor toparse cara a cara! El Dr. Holle: no mos érem vists may; es un temperament de foch, nirviós, esquert, colrat del sol, entusiasta d'Espanya; parla'l castellà admirablement, y ara s'es enamorat del català. Es agradabilíssim; ja som com amichs vells. Mos n'anam a la fonda (Hôtel Bercy) a trassar el pla de campanya. El Dr. Schädel esplica'l seu pensament: me presenta un llibre, aont hi ha una setantena de verbs irregulars, posades les seues formes més interessants fent columnes, y al costat d'aquella columna, n'hi ha vint-i-quatre més, per posar a cada una d'aquestes les formes d'aquells verbs que trobem a n-els pobles qu'anirem visitant, una columna per cada poble. De manera que a cada poble hem d'aplegar totes les formes d'aquells verbs y consignarles a la seua columna corresponent; y, plenes aquelles vint-i-quatre columnes, y per lo metex ple el llibre, ¡venga un llibre nou! y ¡hala a omplir-lo! y fora vessa! Ben pensat, el pla del Dr. Schädel es avengudíssim. Jo m'encarrech d'aquest ram dels verbs; ell de la fonètica y vé armat d'un

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

enfilay de paquets de cèdules amb una paraula a cada una. Dona instruccions a n-el Dr. Holle per que s'en vaja a recórrer els pobles que fan la frontera llingüística amb la Gabatxeria ò Llenguadoc.

Volíem comensar l'estudi a Perpinyà metex, y mos convencem que no es possible. Aquí està massa afrancesat el llenguatge; [261] tothom parla francès. Els qui no hi parlen, no son matèria apta per estudiar demunt ells. Resolem anar a Canet de Rosselló, una vila de la plana, a unes dues hores de Perpinyà. Partirem a les sis del matí, si Deu ho vol.

En Delpont ens obsequia amb una vel·lada de cansons rosselloneses qu'ell y altres amichs refilen, y suam a les totes. Fa una calorassa feresta. No hi ha qui estiga dins les cases.

Agost. Dia 4

Cap a Canet de Rosselló. —Entrevers amb velles y minyons. —Cap a Arle. —Cap a Prats de Molló. —Com mos ajocam

De bon'hora el Dr. Holle pren el tren cap a Sant Hipòlit de la Salanca a estudiar la frontera llingüística amb la Gabatxeria, y Mn. Casaponce, el Dr. Schädel y jo ¡cap a Canet de Rosselló! una vila del pla, de cases prosayques, carrers prou amples, que no's perden per nets. Mos presentam a la Rectoria. El Rector es un gran amich de Mn. Casaponce, un sant home; du la bondad pintada demunt; se veu qu'es un *vas d'elecció*. Li esplicam el nostre objecte: sentir parlar gent de Canet de Rosselló, que conservin bé'l llenguatge d'allà, que no'l desfigurin. Fa venir quatre o cinch dones velles y sis o set minyons, escolanets la major part. Tots fan un cap ben viu: les dones duen els cabells dins la gentil còfia, de punt, ayrosament tevellada, neta com les flors; plenes de bondat y... de curiosidat, a veure que serà axò que'ls han de demanar aqueys senyors estrangers, nosaltres; els minyons sí que mos hi miren, amb uns ulls ben badats y mitx-rientse'n de la feta, com el Sr. Rector y Mn. Casaponce les espliquen la cosa y nosaltres comensam l'interrogatori. El Dr. Schädel pren per conte seu els minyons, y jo les velles per la conjugació. Aquelles

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

santes dones no arriben a comprendre qu'es lo que les demàn. No hi ha qui les hi fassa entrar amb axó de conjugar verbs catalans; en francès ja hu comprenen, perque a l'escola hu fan fer, però amb els verbs catalans... ¡vaja! hi perden el *kirie eleyson*, s'hi maretjen, y aviat surt que fan falta a ca-seua, qu'han d'aguiar el dinar, qu'han de fer axò ò allò altre. Una n'hi ha de rabassudeta, ravescosa, amb uns uys com unes brases y una cara lo més espressiva y que conversa p'els colzes; es estada a la Gabatxeria, a Narbona, aont té una filla, y a moltes altres bandes, y diu que sab fer la llengua gabatxa y la de lots els punts aont es estada. No hu acaba de creure, que jo sàpia escriure tot lo qu'ella diu, y me pren la llibreta de les mans per mirar l'escrit. ¡Quina llàstima no sebre de lletra! Ella no'n sab *¡hélas!* pero ja'n sab una neta seua, que parla 'l francès com els *mossús* de París. Aquexa no [262] s'empegueex, ni's talla, ni s'apura, sino que les paraules li surten a bolichs; y com s'enardex contant passos que li han succeits, brolla llampant y rabent la vena catalana, pura, neta, autèntica. El Dr. Schädel un parell de vegades se veu apurat amb els minyons, perqu'uns li fugen, a altres la juguera'ls-e roega, y no tenen posa, y se punyen, y se sempentetjen, y devegades li responen massa distrets. Se'n vé a n-el nostre redol desiara a demanar certes coses de pronunciació a les meues velles. Aquella tan valenta, té qu'haverse'n d'anar; les altres ja han buydat fa estona...

M'agradaria sentir lo que diuen y pensen de nosaltres aquexes velles. —¡Pobre gent! deuen dir, ¡venir de tan lluny per fer-mos dir: *Jo espii*, *tu espies*, *ell espia;*... *jo espiabi*, *tu espiabes*, *ell espiaba*... Sobre tot, n'hi ha per riure!

Se fa tart, ja es hora de dinar. Tancam les llibretes, el Dr. Schädel posa les gomes a n-els paquets de cèdules; y, donant mil gràcies al Sr. Rector p'el gros favor d'havermos posades a tir aquelles velles y aquells minyons, li estrenyem cap a Perpinyà amb el tranvia elèctrich, contents y trempats com un orga.

Dinam, y ¡cap a Arle manca gent! Hi arribam devers les cinch y feym cap a la Rectoria. ¡Quin pler per mi, de reveure aquells paisatges tan

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

jolius y delitosos, aquells plans cuberts de vinya, aquelles muntanyes escalonades del Vallespir, que s'en munten, s'en munten fins a les sublimitats del Canigó y el *coll de Finestrelles.*

Com Mn. Casaponce es de Ceret, amb ell estudiam conjugació y pronunciació de Ceret y d'Arle, y amb una veynada de la Rectoria, una dona d'una corantena d'anys, de Sant Llorenç de Cerdans, ja coneguda meua de l'escursió de 1902, estudiam aquex altre poble del cor de la serra pirenenca que no's decanta gayre d'Arle y Ceret y se ressent de la procsimidat d'Espanya, qu'es just allà devora. Mos ho deya aquella dona que a n-el seu poble sa'assemblen més a n-els espanyols, *que enraonen amb la boca badada*.

Com teníem la cosa a mitges astes, la germana de Mn. Casaponce mos crida a sopar. Hi anam, y, sopats, mos aficam a les nou dins la *voture* (*la diligència*) y ¡cap a Prats de Molló manca gent! sempre pujant y pujant, fent revolts y més revolts per dins aquelles muntanyes cap a ponent, dexant a l'esquerra Sant Llorenç de Cerdans y Costoja. A la una som a Prats. No veym un'ànima en lloch; totes les portes y finestres, ben tancades. Mos mostra el diligencier una fonda; mos posam a tocar, toca qui toca; no responien. Comensam a perdre les rialles. A la fi s'obri una finestra; guayta un caparrí. Es el fondista que diu que té ple. ¡Bona l'hem feta! Li feym avinent la nostra situació... Sobre tot, devalla, mos obri, y diu [263] que tot lo que pot fer per nosaltres, es donarmos dues cambres y dos llits, y res pus que dos llits, que enrengarà de qualsevol manera. —Y ademés dels dos llits, dich jo, no tendrien un matalàs? —Axò sí, diu ell. —Donchs, dich jo a mos companys, estam salvats. Un llit p'el Dr. Schädel, un altre per Mn. Casaponce, y jo amb el matalàs estès en-terra. Aqueys dos amichs y el fondista fan uyots ferm, com senten axò; pero hi allarguen el coll. Me donen el matalàs, l'estench en-terra, de la roba que'm lleu, fas un coxí, y ¡en nom del Pare, del Fill, de l'Esperit Sant! hi pos els ossos de pla. Aviat conech lo cruu de la realidat, *verbo*, que'l matalàs es massa prim, uns cinch dits de gruxa. Me vé un'idea: doblegar el matalàs. El doblech; es com un matalasset de camarot de vapor; m'hi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

torn ajocar, y ¡com un pex dins l'aygua! Acluch els ulls y fins lo endemà dematí.

Agost. Dia 5

Un vicari *dels nostres*. —Llenguatge de Prats de Molló. —Influència dialectal de Perpinyà. —Cap a Arle. —Repassó de Mn. Casaponce

Devers les sis obr els ulls; crit Mn. Casaponce, que no havia pogut dormir gayre. Sa nostra cambra sortia dins el jardí de la casa, mirant a mitjorn. Prats de Molló està encastellat a un coster de solana, ben aprop d'Espanya; en veuen cuculles de muntanyes. Com a vila de muntanya es de lo milloret que hi haja: els carrers son prou amples, no gayre tòrts, ben empedregats; qualcun ferest d'empinat; les cases no fan mala cara. Feta la preparació per celebrar missa, mos ne pujam amb Mn. Casaponce a l'esglèsia parroquial, qu'es a lo més amunt del poble. Trobam molta de gent per les botigues y conversant p'els carrers; els homes amb la barretina, les dones, una bona part d'elles, amb la còfia a n-el cap, ayrosa, gentil. Mn. Casaponce s'atura a escometre la gent; n'hi coneix molta. Entram a l'esglèsia; no hi ha més que dues ò tres dones. Es prou espayosa y ben adesada y neta. El Rector, conegut de Mn. Casaponce, encara no hi es. Mos reb el Sr. Vicari, un jovenet molt axerit, fervent catalanista. *Rara avis!* dins aquexes muntanyes. S'en puja dalt la trona a fer un eczercici, y el fa en català. Axò representa una heroycidat a una vila francesa com aquexa. Deym missa, amb una dotzena mal contada d'oyents. Com entram dins la sacristia, mos hi espera'l Sr. Rector, un entusiasta de l'hebreu, demana una entrevista a n-el Dr. Schädel com sab qu'aquest n'es una mica lletraferit. Toquen les vuyt; surt a dir missa; ja hi ha un poch més de gent. Mos n'anam a la fonda, y encara troban gent que puja a missa. Mos. Casaponce [264] fa avinent a més d'un, que *caldria* arribar una mica més prest. A la fonda trobam el Dr. Schädel ja desxondit; berenam y trassam el pla d'aquest día. ¿Aont l'hem de pegar per fer els nostros estudis a n-aquesta vila? ¡Ventura que Mn. Casaponce

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

hi conex gent! Mos n'anam a una casa coneguda d'ell. Entre'ls d'allà y alguns veynats convidats, feym dos redols de dones y homes, un p'el Dr. Schädel y un per mi, y comensam lo foch de preguntes y repreguntes per desllapissarlos la conjugació. Com alguns son gent de certa cultura, se'n fan càrrech promte, pero se ressenten un poch massa de l'influència de Perpinyà. Lo metex que Barcelona dins tota Catalunya espanyola, Perpinyà dins tota Catalunya francesa eczerceix una gran influència llingüística, aficant y imposant per tot arreu la seua varietat dialectal; y per lo metex, axí com la gent culta de totes les nostres comarques d'assí dessà'ls Pirineus parlen com a Barcelona, allà dessà tota la gent que pretén de cames primes, parlen com a Perpinyà. Hi ha que prevenirse contra axò, per fer l'estudi de l'actualidat llingüística catalana. A n-el meu redol hi ha gent instruida y alguns que no son sortits de Prats. Les demàn les formes verbals y aquells les me donen idèntiques a les de Perpinyà; aqueys les me donen diferents, més acostades a n-el català d'Espanya. Aquells acaben per regonèxer que també's diu lo que diuen aquests. Mn. Casaponce, mentres el Dr. Schädel y jo feym la nostra via, mos cerca *noms de lloch* de per allà, axò es, noms de masies, turons, comalades y barranchs, demanantne a la gent que topa. N'hi diuen un enfilall, y n'hi ha un que li tira a la cara que demana aqueys noms per aquex estranger (el Dr. Schädel) qu'es un *espia alemany*. Hi ha molts de francesos que en tot alemany veuen un espia. Se fa mitx dia, hora de dinar, y cal anarhi per no fer nosa allà ont som. Els francesos son molt puntuals amb axò de les hores de menjar. Mos n'hi anam, y a mitjàn dinar, comparex el Sr. Rector amb dos o tres llibres hebreus, y ja es partit amb el Dr. Schädel a haver raó de diferents questions y aquest n'hi resol algunes. A les tres parteix la *voture* y a les dues mos ne tornam a n-aquella casa per veure si acabam la conjugació, qu'es més llargaruda que la tasca del Dr. Schädel. Hi pegam una bona estreta, pero encara mos queden un ratx de verbs sense fer, secundaris, axò sí. Se fa hora de partir. Mos aficam dins la *voture*, y ¡cap a Arle! Hi arribam demunt les sis. El Dr. Schädel no està per feyna y se'n va a trescar la població; jo seguesch amb la germana de Mn.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Casaponce y aquella veynada de Sant Llorenç de Cerdans l'estudi suspès el vespre abans. Se fa hora de sopar y sopam. Sopats, jo volia refermar y acabar l'estudi de la flecsió d'Arle y Ceret. Mn. Casaponce [265] s'estima més fer la pretxa una estona, y m'enfloca un sermó de més d'una hora dient que la salut es un bé de Deu y qu'es un cas de conciència no abusarne, que may s'ha de forsar la màquina, y com més bona es aquesta, menys; y qu'es una atrocidat, tot seguit d'alsarse de la taula, posarse en feyna. Mn. Casaponce està eloqüent, el Dr. Schädel cuyda a fer ull de rialles com me veu tan combatut y amb tan bona ruxada demunt, y jo que també rich, agraint amb tota la meua ànima l'afecte coral que ratjen les paraules de Mn. Casaponce, qu'es un dels grans amichs que jo tench. Derrera tal *predich*, no hi ha altre remey qu'anarmosne a jeure.

Agost. Dia 6

Cap a Perpinyà y Canet del Rosselló. —Nous estudis a Canet. —Cap a Prada. —Comparex el Dr. Holle. —Mn. [Martí] Jampy

Devers les quatre pegam cossa a n-el llensol, Mn. Casaponce y jo. Deym missa dins la veneranda esglèsia abacial d'Arle, desgraciadament casi del tot desfigurada per la devoció moderna, com la major part de les esglèsies romàniques d'aquesta regió. Dita missa, trobam el Dr. Schädel llevat y a punt d'entrar en foch. Berenam amb quatre grapades, y mos aficam dins el tren devers les sis, y ¡cap a Perpinyà s'es dit! Dins el tren, acabam l'estudi de la flecsió d'Arle y Ceret, que Mn. Casaponce conex admirablement. No es dubtós que no hi ha negú a n-el Rosselló ni a n-el Vallespir qu'haja estudiat y conega tant bé el llenguatge d'aquelles encontrades com l'estimadíssim Rector d'Arle. Deu lo mos conserv molts d'anys. A Perpinyà mos comparex *Herr* Schulze, llibreter de devora Halle, jove, molt fi, molt agradós, un *touriste* qu'ha de venir amb nosaltres set ò vuyt dies. Mos aficam tots dins el tranvia elèctrich, y a ¡Canet de Rosselló

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

manca gent! a acabar l'estudi comensat y suspès el dia 4. Estudiant bé Canet, com tots els pobles de la plana rossellonesa tenen la mateixa variedat dialectal, tenim estudiats tots aquells pobles. El Sr. Rector mos cerca altres dones velles y minyons, que's relleven unes quantes de vegades. Avuy ja mos entenem una mica més que l'altre dia, y pegam una bona estreta a la conjugació y fonètica. Dinam a un *restaurant* de la plaja un quart lluny de Canet; mos espitxam a Perpinyà, y aquí mos dexa Mn. Casaponce, l'amich del cor, el company estimadíssim.

Horabaxa mos aficam dins el tren, cap a Prada. A l'estació d'Illa mos comparex el Dr. Holle, que vé de la Torre de França, contentíssim, ple d'impressions y de coses que [266] contar. De Sant Hipòlit, devora'ls estanys de Leucata, ha seguits a peu tots els pobles de la frontera llingüística fins a la Torre de França. Per orientarse, se servia dels Rectors y dels amos de fondes i cafès. Per tot s'es campat bé, gràcies a Déu. Al punt som a Prada, la delitosa capital del Conflent. Mos reb a l'Estació Mn. Jampy, vicari d'allà, un amich y col·laborador novell. Abans d'esser bisbe de Perpinyà Monsenyor Carsalade no hi havia dins el clero de la diòcesis altres amichs de la nostra llengua que Mn. Casaponce, Mn. Lafont (*Pastorellet de la vall d'*Arle), el Rector de Banyuls y el canonge Torrelles. Ara, gràcies a Deu, cada dia en surten de nous. Ja son una colla. Es dels més resolts Mn. Jampy. Romàn tot satisfet de veuremos y nosaltres hi romanem d'ell. Li escriguérem que mos tengués cavalcadura per anar a Noedes, inaccessible a n-els carruatges, recó preciós de la llengua; y mos diu que demà ben dematí tendrem la cavalcadura a punt. Bé mos va, si agrada a Deu.

Agost. Dia 7

Cap a Noedes. —Aturada a Rià. —Estudi de Noedes y Mosset. —Estudi de Prada y sa rodalia

M'aixec a l'auba, y cap a dir missa. Com torn esser a la fonda, crit els companys. S'axequen, berenam y mos comparex la cavalcadura per anar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a Noedes: un cavall de mitja mà, una mula per l'estil, enganxada a un carretó de mala mort y un'altra mula derrera, y dos guies que'ls menen: un de Noedes y un de Mosset. Fins a Mosset porem anar amb el carretó; de Mosset a Noedes, devers tres hores, una estona cavalcant y una estona a peu, perque nosaltres som quatre y les bísties tres. El Dr. Schädel s'enfila a n-el cavall y nosaltres a n-el carretó, y ja som partits cap a Rià. El camí no es dolent, poriem córrer, però no correm. ¿Que serà, en tornar xerech el camí? Això mos fa mals averanys. Entrant a Rià, mos diuen que es dia de mercat y que hi devalla molta gent de Noedes. El Dr. Schädel se'n pensa una de bona: —Per anar a Noedes hem mester quatre hores, y quatre per tornar, son vuyt. Porem estar no més un parei d'hores allà. ¿Que hi farem? Conferir amb alguns homes y dones d'allà. Si'n tenim a Rià d'homes i dones d'allà, ¿per què no feym amb ells aquí lo que fariem allà? ¿Per que no pagam el jornal a alguns dels noedins que hi ha aquí, y feym l'estudi amb ells? Dit y fet. Trobam una dona molt resolta, d'una cinquantena d'anys, noedina natural, que venia a vendre pollastres; l'envidam, accepta, y hala amb nosaltres. Trobam un fadrí, també de Noedes, que se'n venia a n-el [267] mercat, y també el llogam. Llavò tenim els dos guies: el vell, noedí; el jove, de Mosset. Mos entregam a la Rectoria, demanam a n-el Rector que mos dex estar a la fresca a la carrera de l'esglèsia, girada a ponent y fora de la població. Hi ha un padrís de cap a cap; hi fa un'ombra de primera. Mos treuen cadires; estam com a papes. El Dr. Schädel pren per conte seu aquella cocouera, y ja es partit a demanarli paraules. N'hi diu més que no'n vol. No's retgira gota; faria cara a un retgiment. Es alta, esquerda, colrada del sol, amb uns ulls que travessen. Li fa rialles, axó de la fonètica. En manco de dues hores està llesta, y mos espampola cinch franchs de jornal, y encara mos fa un gros favor. Vuyt hores de camí son més fexugues. Per devant l'esglèsia en passen altres de dones de Noedes, y el Dr. Schädel prou que les espluga demanantlos paraules y més paraules, y les hi diuen fent ulls ferm y qualque comentari ben afuat y rialles ben fresques. El Dr.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Holle també'ls-e pregunta sobre'ls límits del català y del gabatx per la banda de Noedes.

Jo m'arretgl amb els dos guies y aquell altre noedí per lo de la conjugació. Gràcies a Deu, ells dos joves son anats a escola, y son desxondits, y el vell tampoch no té cap pel de beneyt. Els esplich el meu objecte, la replega de la conjugació de Noedes y Mosset, y s'en arriben a fer càrrech. —*Es un afére* (affaire) *de cienci!* diu el guia jove, y me van responent a totes les preguntes amb relativa seguretat. Arribam a fer molta de via. Se veu que son gent d'esglèsia; me demanen si a Espanya el *Governament* també perseguex els capellans. Los dich que no. Axí metex troben gros que per aclarir aquexes coses de la pronunciació y conjugació llur, jo haja passada la mar y el Dr. Schädel sia vengut d'Alemanya. Se veu que Noedes es un recó de la llengua molt arreconat, y que, maldament els noedins devallen espesses vegades a Rià, a Prada y demés endrets, conserven un llenguatge ben peculiar d'ells y ben característich. A Conat y a Urbanyà parlen per l'estil de Noedes. Se'n decanta una mica Mosset, que no està tan arreconat. A Molig, Campome, y la vall de la Castellana, parlen, poch sà poch llà, com a Mosset.

Devers mitx dia acabam la conjugació; pagam aquell noedí, que no més mos demana tres franchs, y se'n va ben xaravel·lo, y nosaltres també, perque mos som escapats de les vuyt hores mortals de camí. Li estrenyem cap a Prada a dinar, trempats y alegres.

Dinats, els Drs. Schädel y Holle se'n van amb els guies y el carretot a Molig, devers dues hores lluny, a estudiarhi la pronunciació. Jo'm quet a Prada per ferhi amb Mn. Jampy la conjugació [268] d'aquí. Hi posam tot lo sant capvespre, amb una calorassa feresta. Mn. Jampy mos ha feta una replega magnífica de mots y formes verbals, no sols de Prada, sino de tots els pobles d'aquella rodalia (Castell de Vernet, Vernet, Cornellà de Conflent, Fillols, Taurinyà, Clarà, Catllà, Eus), consemblants de tot amb el parlar, essent insignificants les discrepàncies. Mn. Jampy ens facilita molt l'estudi perque conex d'aprop la cosa. Es un jove modest, pero ple d'entusiasme y d'amor a la llengua. Es dels qui no bravetjen may, y finis

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

finis fan més que'ls bravetjadors. Col·laboradors axí caldria tenir a totes les comarques de la llengua. Traballam fins a posta de sol. Fentse vespre y no tornant de Molig el Dr. Schädel, me dexa per ell Mn. Jampy les llistes de mots que li ha recullides.

Arriben els doctors Schädel y Holle, molt tart. Me conten que'ls es anat en popa de tot; jo'ls-e dich que ja estich llest de la conjugació de Prada y la seua rodalia, y que demà m'en torn a Perpinyà per veure si trob negú de Prats de Molló per recullir algunes coses de la conjugació d'allà que'm falten y per acabar la de Canet de Rosselló. El Dr. Holle m'anuncia que demà li cal dexarmos y partir cap a Berlín. ¡Sí que'm sab greu perdre tan bon company! ¡Quina llàstima que mos haja de fugir! Conversant conversant, no mos ne temem y dins la fonda ja no hi ha negú axicat més que nosaltres. A França la gent es poch vel·ladora, se'n van a colgar de bona hora. Axí m'agrada... Prou que hu és coral la despedida amb el Dr. Holle.

Agost. Dia 8

A Canet de Rosselló de bell nou. —Cap a Vilafranca de Conflent. — A Oleta. — Cap a Montlluís. —Arribada

Bot del llit devers les quatre y mitja. A les cinch som a l'estació. Esperam devers un quartet el tren que devalla de Vilafranca. Comparex gent y gent, homes y dones; tots conversen ben espès, com a cadellets de molí, en català una mica mestayat de francés.

Arriba'l tren, m'hi afich, y fins a Perpinyà! y d'aquí amb el tranvia ¡cap a Canet! Ben denou li vé a n-el Rector. Dich missa, s'apleguen tres o quatre escolanets y una dona veya, que du la bondat pintada demunt, y ¡hala a conjugar verbs! Ja no les vé tant revés pel com el primer dia. Encara hi posam prop de dues hores per acabarlos tots. La metexa feyna ensenya: els primers dies me retia poch; ara he trobat l'enginy d'aplegar primer les formes regulars de totes les conjugacions y després just les irregulars.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El Rector d'Estagell y dos capellans d'altres pobles de la plana, [269] que son a la Rectoria y dinam plegats, me diuen que a llurs pobles parlen, poch sà poch llà, com a Canet. Mn. Casaponce ja mos ho havia fet avinent y En Juli Delpont, que's pot dir que tota la plana enraona el *metey* (lo mateix). Demàn si trobaria a Perpinyà negú de Prats de Molló; me diuen que hu es el Rector de La Real. M'hi espitx; el me trob dins la sacristia que no sé que feya; y es tan bon pitot, que té la santa paciència de dirme totes les formes verbals que li demàn de Prats. Me vé tan just tan just el temps que, com som a l'Estació, aont trob En Delpont, hi falten uns deu minuts per partir el *tren* que'm du de bell nou a Prada, aont pujen el Dr. Schädel y l'altre company Schulze amb tot el bagatge, y ¡cap a Vilafranca de Conflent! Hi som ben aviat. Prenim una carretel·la destapada cap a Oleta, aont volem fer nit, y demà estudiarhi la fonètica y la conjugació.

Ja som partits per dins aquells encadenats de muntanyes, que no dexen altre pas que la conca de la Tet, que's desplega en barranchs ferèstechs y comalades esplèndides, enguiletjanthi la carretera riu amunt. Fa una lluna ben clara, y es un gust escampar la vista per l'exam de cuculles y cims qu'anam dexant derrera. Un poch passat les onze som a Oleta. Mos aturam dins la plassa; no veym cap casa uberta més que un cafè. Demanam la fonda millor; es allà devant. Hi tocam, y mos surt una veu que diu que tot es ple y que no hi ha res que fer. Anam a un'altra fonda, y lo metex. Mos diuen els del cafè qu'es per demés cercar pus. ¡Ja estam ben arretglats! Y no hem sopat, y bona talent que duym. Els del cafè diuen que no'n fan de menjar. Per misericòrdia mos duen sis ous cruus, y les mos beuem, dos per hom. Café y such sí que mos n'oferexen, tant en vulguem... Parlam a veure de quin cap feym estelles. ¿Mos n'anam a Fontpedrosa? Hi seríem a les dotze y busques, però en matèria de fondes es pitjor qu'Oleta, mos diu el cotxer, que troba que lo més curt es pujar a Montlluís, aont sempre es segur trobar recapte y totes les comodidats que calen. Un poch enforet es, pero sempre hi arribarem, si no a la una, les dues. —No res idò, pensam tots, cap a Montlluís! Y ¡hala per amunt y de d'allà! y venguen revolts y marrades per aquells serrals y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ressingles, y ¡endevant les atxes! Sobre tot, passat les dues de la dematinada entram dins Montlluís, ben segurs tots de dins mitja hora estar colgats magníficament dins una d'aquelles cambres de l'*Hôtel d'Espagne*. Mos hi aturam devant, devallam del carruatge y descarregam les maletes; el cotxer toca. Surt el fondista; mos mira amb ulls de son; y, com mos sent que li demanam tres cambres, mos diu que no'n té cap de buyda, que tot ho té ple y qu'ha hagut de dir que no a més de vint [270] passetgers. Alló mos fa l'efecte d'una escopetada; mos dexa sense polsos. —No res, dich jo, haurem d'anar a l'*Hôtel-Paris* (està a l'altre costat de l'esglèsia). —*L'Hôtel-Paris*, mos diu el fondista, es tan ple com aquí, y també han hagut de dir que no a una pila de passatgers. Axò mos acaba de capxifollar; romanem tots de pedra. —*Messieurs*, diu el cotxer amb mitx to de fisconada, *creyeume que porteu un malheur a sobre. —Was machen wir?* (que feym?) exclamam tots tres. ¿Y no hi haurà un'altra fonda o hostal aont trobem cobri? El fondista mos treu una casa de despesa, qu'encara no està acabada, pero que ja tenen gent. Amb un coret com una llantia, mos n'hi anam; no es gayre lluny. Tocam; no responen. Tornam tocar. Guayta una dona per una finestra; li deym amb poques paraules la nostra situació apuradíssima; y contesta que, si mos conformam amb lo que té, axí metex mos acobitiarà. ¿Com no mos hi hem de conformar, si ja mos ne pren com un que's nega, que s'aferraria a un ferro flametjant? Aquella dona devalla, mos obri, mos senyala una cambra per hom, nova, ben neta, pero sense acabar, just amb lo indispensable. La meua a la finestra només té tancadura de vidres, y una cortina clara, sense portes per tapar la claror de la lluna que hi pega de ple... ¡Vaja quin alè més llarch que feym! Pagam el cotxer, y mos tiram demunt el llit. Ja eren prop de les tres. Cluch els ulls axí com puch y m'adorm com un tronch.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Agost. Dia 9

Dos oficis cantats, ben especials. —Estudis dins Montlluís: una dona vella y una jova. —Mr. Darro y els seus nets y altres minyons. —Una estanquera y *lu veritable català*

Devers les cinch bot del llit; y ¡cap a veure'l Rector! per dir missa. Aquí a França no s'obrin tan prest com a Espanya les esglésies, y els servidors de misses van més acassats. Trob el Sr. Rector, molt simpàtich y revengut, que s'acabava de llevar. Me diu qu'han de dir dos oficis, pero qu'axí metex poré dir missa jo. Mos n'anam a l'esglèsia, prou gran per lo petit qu'es Montlluís, pero artísticament fada, pobríssima. Comparexen dos escolanets y un capellà molt agradable, que resulta esser catedràtich del *gran-seminari* de Perpinyà. A Montlluís no hi ha més que Rector. Me treuen ornaments, me revestesch; lo metex fa'l Rector. Un escolanet li treu canedelles, candeles y missal y l'altre m'ho treu a mi. —¿Com diràn dos oficis (pens jo) si'l Rector diu missa? Jo surt y la comens a una capella veynada de l'altar major, aont surt tot seguit el Rector. Devora mi s'agenolla aquell capellà, obri un llibret, y ja es partit a cantar, amb una veu [271] potentíssima y pura entonació gregoriana, l'*Introit* de la missa. Acaba aquest y comensa'ls *Kiries* y alterna amb el Rector, que li respòn de l'altar, amb una veu tan bona com la d'aquell y amb la metexa entonació clàssica. Aquella esglèsia retrona, l'omplien ben bé amb llur veu aquells dos cantayres; no n'hi havia pus que badassen boca, ni a l'altar major hi havia negú més que l'escolanet. ¡Vaja quin ofici! M'hi es vengut ben denou y m'ha distret una cosa fora mida. No n'havia vist cap may d'ofici axí. M'ha costat ferm reconcentrarme per dir la missa. El Rector acaba primer que jo; y, com me'n tem, l'altre capellà ja es a l'altar major amb el metex adrès y servici, y el Rector, agenollat devora mi, romp amb l'*Introit* amb aquella veu tan plena y ben modulada, y ¡hala a n-els *Kiries* alternant amb el de l'altar major, y de d'allà! Acab la missa, don gràcies,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

y no puch menys de manifestar a n-aquells dos bons sacerdots lo denou que m'es vengut aquell sistema de dir oficis.

Espòs al Sr. Rector l'objecte de la nostra venguda a Montlluís, y li demàn si mos podria posar en relació amb algunes persones velles y minyons naturals d'aquexa vila per poder estudiarhi'l llenguatge. Me treu una senyora veya qu'està amb un parey de netes y llavò l'avi d'un dels escolanets, membre principal de la *Fabrique* ò *Junta* que's cuyda de les coses de l'esglèsia, Mr. Darro, santa persona y desenfeynada. Me promet que'ls avisarà y que mos hi encaminarà.

Me'n vatx a la fonda a veure el Dr. Schädel y Herr Schulze si han acabada la son. Els e trob que's lleven; els-e cont la cosa, n'estàn, contents, berenam, y cap a ca'l Rector, el Dr. Schädel amb sos paquets devall xella y jo amb lo llibre de la *Verbalflexion.* Saludat el Sr. Rector, un escolanet mos mena a ca-aquella senyora. La trobam dins la cuyna amb una neta, d'uns tretze anys, que comensa per dir-mos: *Je ne sais pas parler catalan.* Aquexa sortida es obligada entre'l jovent fi d'aquexes terres. Amb tot y axò, ells amb ells parlen català; devant un foraster, en francès. La vella es xalesta y no té la llengua jens travada; descapdella en català a la vela, brufant la conversa, axò sí, de paraules franceses. El bon to hu demana. La joveneta comensa a riure quan mos sent que feym aquelles preguntes, el Dr. Schädel de pronunciació y jo de conjugació. La vella mos demana, rient, quin sou cobram per fer tal feyna. Com sent que no'n cobram cap, no hu creu. Ni la vella ni la jove s'arriben a fer càrrech del nostre objectiu, y al punt traslluim que feym nosa, encara qu'elles, fines com son, malavetjin amagarmosho.

Mos feym ullada amb el doctor, mos axicam, les donam mil gràcies, y *buydam* abans de pus raons, y icap a n-el Rector a [272] contar-li la passada! Mos fa acompanyar d'un escolanet a ca Mr. Darro, un home molt agradable, tot de Deu, d'una xixantena d'anys, natural de Sallagosa (a mitjan camí de Montlluís a Puigcerdà), y la seua senyora, que també du la bondat pintada demunt, natural de Santa Llocaia, redol de cases no gayre lluny de Sallagosa: dos bons eczemplars per estudiar el llenguatge de la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Cerdanya francesa. Mos reben atentíssims, els esplicam el nostre objecte: tenen dos nets d'una tretzena d'anys y aquests apleguen dos ò tres companyons llurs; les mos partim amb el Dr. Schädel fent cada un rol·let entorn seu, y i hala endevant! ell a fer pronunciar paraules y jo a fer conjugar verbs. Com aquells minyons van a l'escola, dientlos que, en lloch de conjugar en francès, conjuguin en català, si bé les fa moltes de rialles y m'*espien* com si se'n reyen de la feta, aviat se'n fan càrrech y amb la llur docilidat d'infants descapdellen a la vela els verbs que'ls-e demàn, y tant l'avi com l'àvia ens treuen de dubtes ben sovint. També trobam aquí polent l'influència del dialecte de Perpinyà, tant en els vells com en els minyons. No obstant, un nota tot d'una que's troba dins un'altra regió llingüística; ja no es el Conflent, es la Cerdanya, molt més acostada a n-el català d'Espanya.

No mos ne temem y se fan les dotze. Es l'hora fatal de dinar. Quedam que, en haver dinat tornarem. Els minyons amb els ulls no hi estàn gayre conformes, pero una mirada fonda de l'avi'ls-e crida a l'orde, y ia re-veure! y ia dinar manca gent! A la fonda mos tracten bé y feym un bon cap de taula; y devers les dues, cap a ca Mr. Darro! El trobam tot xalest; els nets juguen p'el carrer; els-e crida. Els companyons del dematí no's presenten; els-e van a cercar; no van d'aglans. En troben altres dos, y enrengam de bell nou y ihala a conjugar verbs y a pronunciar paraules! Aviat els noys se comencen a desbaratar; la juguera els alsa en pes, se punyen, se fan pessigolles, se'n van a guaytar a la finestra per poch renou que sentin a n-el carrer. L'avi los crida a l'orde; la primeria l'atenen, pero al punt ja no hi valen ullades fondes ni mots imperiosos, aquells *meynatges* no poren pus. Mos feym ullada amb el doctor y amb molt de greu de l'ànima *alsam el camp*, despedintmos d'aquell escel·lent Mr. Darro y la seua senyora tan santa dona, fentlos mil mercès de tot, y mos n'anam... ¿Aont haviem d'anar? ¿A n-el Rector a demanarli altres cases? ¿a n-aquella vella del dematí, perque se'n tornàs riure? El Dr. Schädel, que ja ha acabada la seua tasca, que resulta molt més curta que la meua, se'n va a passetjar. Jo me'n vatx a la fonda amb una cara ben

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

alisa, y de part de dins encara hi estich més. ¡Ja es molt trobarmos a Montlluís per estudiarhi'l llenguatge, y haver de [273] suspendre la feyna per no tenir amb-e qui ferne?... No res, anem a la fonda, y amb la fondista, qu'es molt desxondida y de bona part, y amb el servici de la casa per ventura porem fer qualque cosa. Me'n hi vatx, ho prou, m'atenen amabilíssims; pero aviat vetx que'ls es violent per les altres feynes precises que tenen. Dich a la fondista si'n trobaria uns quants noys de deu a dotz'anys que volguessen venir per *demanarlos paraules.* Me'n mena tres; s'asseuen badant uns ulls com uns salers, mirantme com esglayats Comens a ferlos conjugar els verbs que'm falten; tots me diuen que van a escola; cuyten, axò sí, a treure-se'ls ulls mirantme a mi, les bigues, les parets, la taula, el munt de llibres y llibretes que hi tench; pero de paraules ni de formes verbals van ben alerta a dirne cap; ni si fossen muts. Convençut de qu'era ben debades sucar pus els alls, els-e llicenciy, y se'n van corrents y botant, y, com son defora, alsen el carrer a crits. ¿Ah idò? Per ferme espassar la rabiada que'm petxuca, agaf el breviari y me pos a resar. Resat, seguesch una mica aquest *Dietari.* Torna el Dr. Schädel de passetjar amb el bon company Schulze; els-e cont la passada; riuen ferm. La ràbia'm revé y me'n vatx a la fondista a veure si sabria cap persona ja empesa d'anys, que no sia sortida gayre de Montlluís. Hi pensa un poch, y diu: —Sí que'n sé una: una tia meua que té un *estanch*. Se'n hi va, y torna y diu qu'ha dit que dins una horeta, que ja haurà sopat, hi porem anar. Feym un alè llarch. Sopam nosaltres també, y amb bona gana ferm, gràcies a Déu, y ¡cap a ca-l'*estanquera*! acompanyat de la fondista, que'm presenta, y se'n torna. Es una dona d'una xixantena d'anys, amable. Me fa seure, li esplich la cosa; vetx que no m'acaba d'entendre, vull dir, no se'n fa càrrech. Cada instant ha d'anar a n-el taulell a despatxar. La gent, com me veuen allà, lapis en mà y llibre ubert demunt el genoll y escrivint, s'aturen a *badocar*, y m'es*pien* ben arreu.

S'entrega el Dr. Schädel per treure'n raca també ell. Aquella dona, l'*estanquera*, s'apura, y acaba per dirmos que mos ne reym d'ella. —

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Santa dona! dich jo, ¡per l'amor de Deu! ¿aquest senyor serà vengut d'allà dessà la França, del cor d'Alemanya, y jo d'unes illes perdudes dins la mar, per riuremosne de vos? ¡Seríem els més estúpits de bax del sol, venir de tant lluny, y costantmos tant, per fer aquexes rialles! —Sobre tot, ja tornàvem a estar enrocats, ja teníem de bell nou el ram dins el revell. Dins l'*estanch* hi devia haver dotze o tretze persones entre petits y grans, homes y dones. Per que la retirada no fos tan seca, demanam a n-els circumstants algunes formes verbals, y *tach!* entren dos senyors, un d'ells de Perpinyà, y, com mos veuen y s'enteren de lo que feym, [274] el de Perpinyà mos diu: —*Mais* vustès, fent enraunar aquexa gent, trubaràn pas lu *veritable* català. —Es que no cercam, li dich jo, el *veritable* precisament, sino el que's parla aquí, y tal com el parlen, no la gent de lletres, sino'ls qui no'n tenen cap. —Pero, respòn ell, aquí nu trubaràn vustès qu'un patuès, y el català es una llengua que té una gramàtica que la venen a Perpinyà y que la feren a Barcelona. —Però veu, li replich, ara per ara no mos interessa lo que diuen o venen a Perpinyà ni lo que han fet o dexat de fer a Barcelona, sino lo que parlen a Montlluís, y per axò hi som venguts. Aquell senyor s'escusa y... buyda, y nosaltres feym dos diners de lo metex, amb molt de greu de l'ànima de no poder treure tot aquex tresor llingüístich, tancat amb tants de panys y forrellats dins aquella gent inabordable.

Com demà a les cinch del matí li hem d'estrènyer cap a Formiguera, acordam anarmosne a jeure, y *bona nit que Deu mos dó*.

Agost. Dia 10

Cap a Formiguera. —Fredorada. —Estudi del Capcir i Fontpedrosa

Devers les sis pujam a una carretel·la descuberta amb una espècie de cobricel que s'aguanta amb quatre verguerines de ferro; y ¡cap a Formiguera! sempre amb direcció a la tramuntana, y de d'allà, per una magnífica carretera, per la planícia de Quillana (1.767 metres del llivell

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

del mar; Montlluís està a 1.600). Entram dins la conca de Capcir, casi tot pasturatges la part fonda; a mà esquerra veym el grandiós bosch de la Mata, espessíssim, de primera per ferhi grans cassades; més enllà el vilatge dels Angles, y, agullonant l'horitzó, l'altiu Puig Peric, de 2.800 metres, com qui no diu res. El Dr. Schädel y el company Schulze escampen entusiasmats la vista devant tal panorama, jo rés l'ofici del dia. El cel està ben clar; som entre set y vuyt, no fa un alè de vent. Es una de les hores de calor acubadora a Mallorca y regions de clima consemblant, a n-aquest temps, sobre tot si no hi ha embat. Donchs bé, hem d'anar ben abrigats per no tremolar, y el sol, que mos pega de costat, mos fa bona companyia; tench les mans quasi baubes de tot. Jo'm consol pensant en lo que deuen suar y pantaxar els qui a Mallorca estàn a n-el sol, a n-aquexes hores. ¿Quin d'ells se pot permetre l'ufania d'estar tan fresch y a punt de tremolar, assoleyantse?

Devers les vuyt arribam a Formiguera, la capital del Capcir, no gayre gran, de bon aspecte, carrers plans y cases passadores. Anam a la fonda, mos armam de les llibretes corresponents y ¡cap a veure el Sr. Rector! ¿Com ho feríem p'els nostres estudis si [275] no fos p'els Rectors? ¿Aont mos hauríem d'arrambar que mos comprenguessen y facilitassen la tasca? Bé hu confessa'l Dr. Schädel, per haverho tocat amb les mans, que no es possible, dins aquexes regions, donar una passa en matèria d'estudis de llenguatge vivent, sense'l Clero. Trobam el Sr. Rector qu'acabava de berenar: de mitjana edat, de bones talles, ossa grossa, morenench, resolt, simpàtich. Li esposam el nostre objecte; se'n fa càrrech a l'acte, y's posa completament a la nostra disposició. Diu que per aclarir, fites netes, tot lo referent a n-el dialecte del Capcir, no hi ha persona més indicada que'l Sr. Rector jubilat, qu'ha estat sempre aquí, y que, si bé ja n'ha doblegats prop de vuytanta, té'l cap molt clar y les potències ben vives y es atentíssim. Mos n'hi anam amb el jove a ca'l venerable vell, y el trobam també berenat y xerevel·lo de tot. Es tal com el Rector jove mos ha dit. Li esplicam la cosa, la comprèn tot d'una, y mos fa avinent que li demanem coses, totes les que vulguem, qu'ell per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caminar val pochs doblers, però per conversar en vol amb qui alena, y qu'estiguem segurs que no'l maretjarem. Per fer dos tirs amb una pedra, demanam a n-el Rector jove d'ont es y resulta esser de Fontpedrosa, entre Oleta y Montlluís. ¡Providència de Deu! Axí porem estudiar aquella regió que l'idiosincràcia dels fondistes d'Oleta no mos havia deixada estudiar ¡Beníssim!

Y ja som partits, el Dr. Schädel pegant-los per la pronúncia y jo per la conjugació, un cop a n-el vell i un cop a n-el jove, y ells contesta qui contesta, y nosaltres escriu qui escriu. A les dues hores d'aquex foch granetjat, jo deman a n-el venerable vell si està cansat, y me diu que jens ni mica, y's veu amb ell que diu ver. Seguim endevant a tota màquina per poder acabar, y aquell diantre de vell no desmaya un punt. Com toquen les dotze, acabam, y ell està tan fresch y xalest que com hem comensat. No n'havia vist cap may de vell tan valent y comportívol!

Sobre tot, hem feta una bona cullita. Hem pogut comprovar la gran diferència del llenguatge de Fontpedrosa (Conflent) amb el del Capcir. El d'aquí constituex un ver dialecte interesantíssim per les formes genuinament catalanes que conserva y p'els diferents y visibles contactes amb el llengadocià. El Capcir fa la frontera de la llengua; més enllà de Fontrabiosa, el vilatge estrem de la conca, ja parlen gabatx. Aquí conserven el prèterit perfet simple en totes les persones, que ja s'es perdut en tota la Catalunya francesa y en gran part de l'espanyola, y allà ont s'es conservat, com a les Balears, es sense la primera persona singular, que sols s'usa a algunes regions de València. Lo notable aquí es el participi passiu en *-ut (cregUT*, *begUT*, *degUT*, *mogUT*, etc.) que fa la *u* com *e* [276] fosca, molt fosca, casi com la *ö* alemanya, y axí diuen: *cregœt, begœt, degœt, mugœt*, etc.

Un detall curiós. Quant el Rector jove mos ha presentats a n-el vell y aquest ha sentit que'l Dr. Schädel era alemany, ha dit qu'aquest any passat n'hi anà un per allà, d'alemany, oficial de l'eczèrcit, qu'era un espia. Demàn jo com ho saberen qu'era un espia, y me diuen qu'es segur

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que hu era, perque trescà totes aquelles muntanyes. —De manera, dich jo, que qualsevol que s'en vaja per les muntanyes, espia segur! Ells han callat, pero crech que seguexen creyent en tal espionatge. El Dr. Schädel ha aprofitada una sortida momentània qu'han feta el vell y el jove perque les demanaven, y m'ha dit: —¡Per amor de Deu, no diga que jo som oficial de l'eczèrcit alemany! —¡Deu m'en guart! dich jo. —Es ver que hu es oficial el doctor, però de *la reserva*, y ben de gust que li vé, perque diu que son molt bons, cad'any, per un jove consagrat a l'estudi, uns quants de mesos d'eczercici corporal de marxes y contramarxes, a peu y a cavall. Un home qui pren de gust totes les coses que li son d'obligació, val per setze.

Acabat l'estudi de la flecsió verbal y de la fonètica de Capcir y Fontpedrosa, prenim comiat del Rector vell, fentli mil mercès del favor grossíssim que'ns ha fet, y amb el jove, a n-e qui també donam milions de gràcies, mos n'anam cap a la fonda; veym l'església, romànica, antiquíssima, aont hi ha enterrat el rei Sanxo de Mallorca, qu'era senyor del Capcir y s'hi retirà per defensar-se de l'aufegó (asma) que'l petxucava massa, y s'hi morí, al cel sia ell. El Rector mos demana a n-e quina fonda som; li donam les senyes; mos hi acompanya, y no hi puja perque resulta que'l fondista es un anticlerical furiós. ¡Bona l'hem feta! Prou comprèn el Rector que poch poríem sebre nosaltres el pelatge de la gent, no essent estats may allà ni coneixenthi negú com hi som arribats. Prenim comiat també del bon sacerdot, a ne-qui may agrairem prou el favor fora mida que mos ha fet. Deu le hi pach.

Dinam de bon gust ferm; y, dinats, ¡cap a Montlluís manca gent! Hi arribam de bon'hora, y escrivim un ratx de cartes, perque anàvem una mica enrera de correspondència.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Agost. Dia 11

Calada buida a la Cabanassa. Nous estudis a Montlluís. Cap a Puigcerdà. Returada a Sallagosa y bona avinentesa que hi trobam

Amb l'idea de completar l'estudi del llenguatge de la regió de Montlluís, bot del llit devers les quatre y mitja; y ¡cap a la Cabanassa! una mica de vilatge dins un comellar a uns dèu minuts [277] de Montlluís. El meu pla era de dir missa allà, y després, per via del Rector, conferir un poch amb unes quantes dones velles y minyons. Arrib a n-el vilatge, y ¡cap dret a l'església! La trob tancada. —¡Coses de França! dich jo. El Rector encara deu dormir. Demàn la Rectoria; la'm mostren. Es tancada també. ¿Que farem? Toch, y res; torn tocar. S'obri un finestró, y guayta una dona. Li demàn del Rector, y me surt que s'en anà eir no sé aont, y no tornarà fins demà. ¡Bona l'hem feta! ¡Ja estam ben posats! Aquella dona es molt axuta, y vetx que, si comens a demanarli coses de conjugació, m'espòs a un soscayre. Guayten un parell de veynades; els-e fas algunes preguntes per veure si es prestarien a res, y vetx que no. ¿Aont m'he d'arrambar? ¡Quina llàstima no poder estudiar el llenguatge d'aquest llogaret! Però, ¿com es possible, sense una animeta que's dex acostar? Amb molt de greu de l'ànima me'n torn a Montlluís, y ¡cap a n-el Rector! a veure si poré dir missa! Si arrib dèu minuts més tart, ja no'n deya, perque amb aquell catedràtich del seminari de Perpinyà se'n van a Font-Romeu, y hu hauria trobat tot tancat. Anam a l'esglèsia; envia a demanar un escolanet, que vé y'm servex la missa. Llest d'aquesta banda, me'n torn a la fonda; berenam pensa qui pensa com ho farem aquest matí per seguir els nostres estudis. ¿Aont mos hem d'abordar? Apellam a la fondista, qu'es tan enginyosa y sortada, que'm troba un matrimoni sens infants, ja empès d'edat, una santa gent, agradabilíssims, tant *ell*, que es caminer, com *ella*. Tot d'una no acaben de comprendre aont va a parar axò de la conjugació, però a la fi se'n fan càrrech, y me responen amb gran seguretat a totes les preguntes. Mos hi pegam fins, aprop de mitx-dia, y acabam tots els verbs que mos mancaven. Vaja! El

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bon Jesús s'es compatit de mí, y ha tocat el cor a n-aquest bon home y a n-aquesta santa dona. ¡Qu'havia d'esperar, jo, trobar encara a Montlluís aont pouar llengua catalana tan bellament!

Finis finis, mos ha convengut posar a n-aquexa fonda, de nom *Castell*. Mos hi som campats bé en tots conceptes; es una gent aguda y etxerevida.

Dinam, pagam fins a dobler y malla, y amb un carruatge particular, devers les dues, li estrenyem cap a Puigcerdà. Mos aturam a Sallagosa, un vilatge delitós, amatent, y ¡cap a veure el Sr. Rector! perque mos pos a tir algunes persones amb qui ampliar l'estudi del llenguatge de la Cerdanya francesa. El Rector resulta que'm coneix d'haverme vist a Puigcerdà y sentida la conferència que hi doní l'any 1902. Se posa de peus tot d'una per complauremos, y mos mena a una casa principal, aont trobam una senyora vella y algunes joves que's presten de lo millor a donarmos [278] totes les clarícies que'ls-e demanam envers del llenguatge d'allà. ¡Ja mos hi fan contents el Sr. Rector y aquelles senyores! Es un favor grossíssim per nosaltres.

Els ho agraim amb les paraules més bones que sabem; en prenim comiat; y, de bell nou dins el carruatge, seguim endevant, amb una polseguera feresta. També se'n hi fa de pols d'estiu a les carreteres de França, casi com a les d'Espanya, si la pedra picada que hi escampen no es grava viva; y no hu es a les carreteres que conech dins tot el Departement, trèt d'unes poques, y les conech casi totes. Dich axò perque n'hi ha de betzols que's figuren que a França totes les carreteres son de primera, y qu'axò de tanta de pols d'estiu y fanch d'hivern es cosa d'Espanya.

Sobre tot, arribam a la Guingueta d'Ix (Bourg-Madame), entram dins Espanya, sortim de les empirreumes de la Duana, y amb quatre bots som a Puigcerdà, aont trobam l'amich del cor y famós apotecari En Josep M. Martí. ¿Qui no'l conex? y ¿qui no l'estima si l'ha tractat? Els anys no li fan res; el trob tan jove d'ànima y tan xalest com dins l'agost de 1900. Mos donam un abràs; li present el Dr. Schädel y el company Schulze, y's fan

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

una escomesa ben coral. Mos n'anam a la fonda a treuremos la pols y donarmos una bona rentada.

Nets y respallats, sopam; y sopats, ¡cap a ca-l'apotecari Martí! Bé xala aquex bon amich veentmos allà, dins la seua botiga, que conex tot viatger que passa per Puigcerdà.

Ja hu havia fet avinent a n-el Dr. Schädel, que, en entrar dins Catalunya espanyola, mudaria la cosa de sol a rel, s'acabaria aquella indiferència y fredor envers la nostra llengua que trobàvem per tot arreu dins Catalunya francesa, salves raríssimes escepcions, y trobaríem, casi per tot, entusiasme y fervor envers d'ella, y ja no toparíem en pus dificultats ni entrebanchs p'els nostres estudis.

Efectivament, a Puigcerdà ja'ns trobam davant aquest entusiasme. En Martí mos conta que tot d'una que rebé la meua *Circular*, crida'ls amichs N'Eugeni Esteva, En Manel Giménez, En Pere Blasi, En Marian Bosom, N'Anfós Surroca, En Rafel Borrell, N'Octavi Gay, En Jaume Duran y En Tomàs Puig i Soler, la flor de Puigcerdà per aquexes coses, y els-e proposa d'aplegar aquells materials que jo demanava dins la *Circular* p'els presents estudis. Se repartexen entre tots les lletres de l'alfabet, axò es, s'encarrega cadascú de replegar les paraules característiques de la Cerdanya que comensin amb les lletres que li han tocat, y tres d'ells (En Martí, En Duran y En Puig i Soler) s'encarreguen de replegar les formes verbals. Posen fil a l'agulla tot seguit, y, hala [279] qui hala, no's son aturats fins qu'han tengut fet l'aplech. Aquests valents amichs se presenten, y quedam que demà dematí, qu'es diumenge y mercat y hi comparex gent de tota la Cerdanya espanyola y francesa, En Duran (metge) acompanyarà'l Dr. Schädel p'el mercat y faran conversar la gent, y en sentiràn de tots els pobles de la comarca, y que jo comensaré amb altres la conjugació, y que dilluns de capvespre tendrem sessió amb tots aquells col·laboradors, que ens presentaràn y esplicaran tot lo que mos han aplegat.

S'es fet tart, y acordam *nemine discrepante* anar a posar els ossos de pla, demunt el llit, fins demà dematí; y axí hu feym.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Agost. Dia 12

Estudis a Puigcerdà. —Cap a Palau de Cerdanya. —El llenguatge d'Argelers

Me llev dematinet, y devers les cinc y mitja ¡cap a dir missa! a Santa Maria, la venerable esglèsia ogival primitiva, de tres naus, baxa, fosca, imponent. Hi trob el Sr. Rector, tan sà y tan bo, y tan dematiner y treballador y agradable com la primera vegada (1900) y la segona (1902) que'l vatx veure. Tot d'una no m'ha conegut, llavò sí. Li estich agraidíssim. Dich missa, don gràcies y ¡cap a la fonda a berenar!

El Dr. Schädel y el company Schulze duen sòn enrera. Se lleven grandiet, berenam, y ¡hala a *navegar!* Ve l'amich Duran, mos n'anam a la casa de la vila, el Sr. Bal·le mos hi reb amabílissim, y mos ho mostren tot, especialment l'arxiu, aont el Dr. Schädel pren bones apuntacions. La plassa major vessa de gent y s'hi senten veus de tota la Cerdanya. S'hi afica amb En Duran el Dr. Schädel armat d'un paquet de cèdules y de lapis, y ¡hala fer parlar gent! y ¡venguen notes y més notes! Jo m'espitx a ca-l'apotecari, y amb dues agradoses y simpàtiques filles seues y un nét comensam la conjugació, y aviat s'hi afitx En Pere Blasi, que ja no'l conexia, de gran que s'es fet. L'any 1900 era un minyó d'una dotzena d'anys, plaent y exerit. Com a-les-hores jo estudiava preferentment esglèsies romàniques, tan nombroses dins la Cerdanya, y m'anava molt bé tenirne un que m'aguantàs la cinta per prendre mides, per axò En Martí me va treure En Blasi per anar a estudiar la preciosíssima esglesieta d'Ix. Hi anàrem; me digué qu'anava a estudi a la Guingueta y que'ls-e feyen parlar en francès, hi parlàrem una estona, y, naturalment, li havien ensenyada l'història de França, y de la catalana ni brot. Me serví de lo millor; s'enfilava pertot, per prendre'm mides. Mentres estava enfilat a un finestral de l'àbside, un diantre de llargandax, [280] espècie de dragó, no tengué altre lloch aont enfonyarse, més que dins l'esquena d'En Blasi, entrantli pel clotell! —Y ara! diu ell, sentintse la corredissa per l'esquena. —No't mogues! li dich jo, que no es res. Li enfony la mà per devall la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

camia, li trech aquella bestiola, y la hi mostr. —Ah, un llargandax! (diu ell, lo més fresc) ¡com no es verinós...! Y seguí prenintme les mides que prenia. Com vatx esser a Mallorca, li vatx enviar el «Compendi d'Història de Catalunya» de Mn. Font y Sagué, y en va estar prou content. Es per mi una gran satisfacció qu'aquell noy sia ja home y un entusiasta de la nostra llengua.

Ben promte trob aquí, respecte del llenguatge de Barcelona, lo meteix que dins Catalunya francesa respecte del de Perpinyà: l'influència del dialecte de la capital demunt tots els núcleus de població, y especialment demunt les persones instruides, qu'aquí parlen just [com a] Barcelona. Les filles del Sr. Martí y els altres senyors sufrexen més aquella influència qu'En Blasi, qu'es un traballador; n'hi ha altres dos com ell, y se mantenen més cerdans del llenguatge. Si un no té en conte això, s'esgarriarà d'una manera feresta en l'estudi del llenguatge parlat; segons amb qui parl, resultarà que dins tota Catalunya espanyola no hi ha altre dialecte que'l barceloní, y dins la francesa cap altre que'l perpinyanès: lo qual es una mentida com un temple, el més gran del mon.

Se fa mitx dia y ¡cap a posar miques, a la fonda! Com tenim aquest cap tallat, pujam a una carretel·la descuberta, y ja li envelam cap a Palau de Cerdanya (francesa), aont estiueja Monsenyor Carsalade, que mos hi espera, y mos reb dins la magnífica casa qu'habita amb la seva digníssima y agradosíssima germana. No sab que ferse Monsenyor per obsequiarmos, y mos fa mil preguntes sobre'ls estudis que feym, els incidents sobrevenguts, les troballes llingüístiques y la impressió general sobre l'estat del català dins Catalunya francesa. Me renya una micoya, perque dins el *Bolletí* de juliol, rebut fa pochs dies, me demostr molt pessimista sobre'l pervindre del català de França. Monsenyor està en que no corre cap perill de desaparèxer, perque es encara el llenguatge qu'usen en família casi tots els catalans francesos, sobre tot els de fora-Perpinyà, que son l'immensa majoria; y amb tot y que dins l'escola fan parlar en francès els noys y les noyes, en sortir de l'escola no hi parlen pus, y sobre tot en deixar d'anarhi, si bé tots saben més o menys

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mastegar el francès, llur llengua usual es el català. Efectivament, es axí com diu Monsenyor, y m'hi adheresch, rectificant el judici esposat dins el *Bolletí*, com a resultat de la sèrie d'observacions fetes durant la present excursió. Es per mi una satisfacció grossa veure'm a n-el cas de fer tal rectificació. [281]

Mentres estam amb Monsenyor, se presenta Mn. Serreta, Rector del vilatge, un jove modest, desxondit, estudiador; ha fets y publicats estudis històrics sobre la Cerdanya, ben apreciables. Cau a dir qu'es d'Argelers, devora Banyuls y Portbou. ¡Bona l'ha dita! Estudiarem amb ell el llenguatge de tal vila, y ja no hi haurem d'anar. Li esplicam que per amor de Deu mos diga just les formes usuals a Argelers entre la gent iliterata. Sabem després que té sa mare amb ell y qu'es una argelerenca ben argelerenca. Amb permís de Monsenyor mos n'anam a la Rectoria, petita, modestíssima, pobre. ¡Quina bona sort! La mare del Rector se veu que es una pagesa d'aquelles tallades de lluna, una santa dona que conserva de lo millor el llenguatge de la plana y marina del Rosselló. Y ja som partits el Dr. Schädel y jo, a fer preguntes a ella y a son fill sobre la pronunciació y conjugació d'Argelers, y vos assegur que no dexam les manades p'el rostoll y que'n feym de via. Com mos ne temem, el sol se pon. ¡Ventura que hem pogut acabar y desnossarho tot. Contents ferm, mos ne tornam a Monsenyor, que se'n alegra fora mida qu'hajem trobada tal avinentesa. Mos tapa d'atencions y d'efusions del seu cor paternal y apostòlich, y mos despedim d'ell y de la seua germana, y ja li hem estret cap a Puigcerdà, fentse llengües aquells dos alemanys de l'amabilidat, afabilidat y entusiasme jovenívol d'aquell meritíssim Sucessor dels apòstols.

Com som a Puigcerdà, ja es hora de posar peus devall taula. Sopam, y ¡a jeure toquen!, que bona tasca tenim per demà.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Agost. Dia 13

Cap a Portè. —Estudi de Portè y Angostrina. —Calada buyda a Porta. —Sessió a Puigcerdà

Mos llevam dematinet, y el bon company Schulze mos dexa, aficantse dins la diligència, cap a Ripoll. ¡Quina llàstima que no'ns acompany més! ¡Deu lo guart de perill! Amb el Dr. Schädel berenam, y a les sis mos espera una carretel·la a n-el portal de la fonda. Hi pujam, y de d'allà cap a Portè! el poble estrem de la vall de Querol y que fa la frontera del català. Més enllà ja es Foix, que parlen llengadocià. Entram dins la Cerdanya francesa, y per Enveig, vilatge delitosíssim, y sempre vora vora l'Aravó, afluent del Segre, mos aficam per dins la vall de Querol, sempre cap a ponent; passam la Tor de Querol, una mica de vila, congriada devora aquella torre de defensa, avuy tot'esfondrada; y entram dins un frèu de muntanyes altíssimes, estretíssim, seuvatge, esplèndit de color y d'accidents, d'uns nou kilometres de [282] llarch. Som tan amunt, que'l llit del riu està a n-aquex endret a uns 1.900 metres del llivell de la mar. Els puys veynats oscilen entre 2.000 y 3.000 metres. La cuculla del Campcardós en té 2.914; la de Carlit 2.921, dotze metres més que'l Puigmal de Núria. La carretera no es xereca y la carretel·la se'n va ben acanalada. Dexam derrera la vileta de Porta; la vall s'axampla una mica y s'endinsa, y al punt som a Portè, un vilatge de mala mort, rodetjat de cims altívols que li paren el sol gran part del dia, sobre tot d'ivern, qu'està casi sempre tapat de neu. Baxam de la carretel·la, demanam la Rectoria, la mos mostren; no ho sembla: es una mica de casa, separades les habitacions amb trencafiles de posts. Mos fan pujar; trobam el Sr. Rector, un jovenet petitó que fa un cap ben viu, ple de bondat. Li deym per que som venguts, y's posa tot a la nostra disposició. Li demanam quatre o cinch noys o noyes de deu a tretze anys, que sien axerits. Dins dos o tres minuts se'n presenten tres, rebassudets, cara redona, blanchs y vermells, amb uns ulls que'ls espiretjen de vius, vestits de pana, però ben gruxada.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Van a estudi, no son sortits de Portè. Comensam a preguntarlos formes verbals y pronunciació. Tot d'una no acaben de comprendre la cosa, pero aviat hi son, y responen tot rabents, sobre tot un més grandet, d'una quinzena d'anys. Respòn a totes les preguntes de conjugació amb un aplom y una seguredat que m'admira. Mos n'anam amb aquexa gent com un cavall a n-el cós, d'aviats. Es un gust. Y se conex a la llegua que conserven bé lo característich del poble; perque hi trobam precioses especialidats dins la varietat de la Cerdanya francesa. Lo bo es que'l Rector es nadiu d'Angostrina, un vilatge a mitjàn camí de la Tor de Querol a Montlluís, y a n-el metex temps que'ns ajuda a replegar la conjugació y pronunciació de Portè, mos diu les d'Angostrina, y axí amb una pedra feym dos tirs. Beníssim! Sobre tot, com mos ne temem, son les dotze; y hem d'anar a dinar a Puigcerdà! Ventura qu'hem acabat, gràcies a Déu!

Donam milions de gràcies a n-el Sr. Rector y a n-aquells benemèrits y simpàtichs minyons, pujam a la carretel·la, y de d'allà cap a Puigcerdà! Com som a l'endret de Porta, el Dr. Schädel té l'ocurrència de que mos hi aturem. Entram dins el vilatge, demanam la Rectoria. ¿Quin'altra cosa haviem de demanar per fer tech? La mos mostren. Es també menuda y pobríssima. Hi entram, tocam; no responen; tornam tocar. —Es segur que dinen, dich jo, més de mitx encorregut. El doctor no s'en empatxa, y torna tocar. A dir ver, es un'imprudència; però l'entusiasme filològich mos domina y mos fa fer coses devegades que hi ha que dispensarlesmos. A la fi devalla una criada a veure que volem. [283] —Som estrangers qu'hauríem de conversar una mica amb el senyor Rector, dich jo. La criada se'n puja, y torna baxar, dient que'l senyor Rector està ocupat y qu'haurà d'esser un'altr'hora. Mos n'anam mitx empegueits axí metex. No dexava d'esser arriscat presentarmos a n-aquella hora a una casa, per que a l'acte y cop en sech mos diguessen com se pronuncia tal paraula o tal altra o com se conjuga tal verb o tal altre verb. Escalivats de la Rectoria, ja no hem pensat de provar fortuna a un'altra casa; mos aficam dins la carretel·la, y ¡cap a Puigcerdà!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Hi arribam passat les dues, dinam amb quatre grapades, y ihala a ca-l'apotecari Martí! aont ens esperen els entusiastes col·laboradors d'aquí per tenir la sessió... de clausura. Dura fins qu'es fosca negra, y no param un moment de prendre notes, el Dr. Schädel de fonètica y jo de flecsió verbal. Entre'ls col·laboradors s'armen les grans discussions, sobre si tal forma o paraula son pròpies de Puigcerdà o dels altres pobles de la Cerdanya. Casi sempre resulta que'ls qui tenen més lletres y son sortits més, sufrexen més viva l'influencia del dialecte barceloní. L'apotecari Martí y el metge Duran, com per motiu de llurs professions conferexen sempre amb gent de tots els pobles cerdans, tant de França com d'Espanya y cabalment son observadors, ens servexen moltíssim per completar l'estudi del dialecte cerdà, qu'es ben diferent del rossellonès y del conflentí y del capzirench.

Es hora de dexar aquells entusiastes; ens oferim a tots ells y els-e donam milions de gràcies de tot lo qu'han fet per nosaltres; afica'l Dr. Schädel dins la seua gran cartera les llistes de paraules y formes verbals qu'ells mos tenien recullides, mos n'anam a tornar la visita al Sr. Bal·le y a altres persones que mos havien obsequiats, y icap a la fonda, a sopar y a jèure! que més gros jornal mos espera demà.

Agost. Dia 14

Cap a Martinet. —Estudis p'el camí y a l'arribada. —Entrevers amb el tartaner. —Cap a la Seu d'Urgell

Me llev de bon'hora y ihala a dir missa! Devers les set acabam de berenar y mos aficam dins una tartana que sol anar a Martinet, y avuy hi va just per nosaltres, y ja som partits, tot d'una per la carretera de Ribes; aviat la dexam, y p'els poblets de Das y Alp arribam a Prats. El tartaner hi té una filla casada a l'hostal. Mos hi aturam una mica, y trobam un vell lo més xaravel·lo; les paraules li surten a bolichs y mos fa riure per llarch. Tant el Dr. Schädel com jo, cuydam a fer ull, de prendre notes, [284] perque les frases vitenques y els mots escayguts brollen a forfollons, y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

seria pecat dexarlos perdre. Aquell homonet axí metex fa ulls ferm com mos veu que no param d'escriure, però axò no l'atura de rallar a les totes, y més com li deym que som una gent qu'anam p'el mon cercant coses arreconades y d'altre temps, y que les escrivim per ferne llibres. Ell diu que mos ne diria per omplirne més que no voldríem, si no mos n'anàvem. Si'l temps no mos curtetjava y Prats no fos llingüísticament tan consemblant a Puigcerdà (pertany a la Cerdanya), prou que mos hi aturaríem unes quantes hores.

Mos ne pujam a la tartana, y ¡endevant s'ha dit cap a Martinet! sempre vora vora'l Segre, pujant y devallant, encaxonats dins cadenes de muntanyes, a redols vestides de boschs, a redols pelades. Com acab de resar el breviari, per no perdre cala entaulam conversa amb el tartaner, qu'es de Martinet y està avesat a conversar amb gent esterna. Tant el Dr. Schädel com jo li prenim un sens fi de notes de fonètica y de flecsió verbal. Com el camí es pervers y la bístia no té massa sanch y el qui la mena la plany y l'entretenim demanantli paraules, feym poqueta via, però no perdem el temps. Passam per bax de Bellver y no gayre lluny de Prullans. Mos comparex un home de Montellà [i Martinet]; demana'l tartaner si'l dexarem pujar. —Que putx, deym nosaltres, y axí li sentirem el conversar del seu poble, qu'es lo que mos interessa. Puja ell, y ja som partits a demanarli coses de Montellà; però l'home, com veu que no mos aturam d'apuntar a n-aquexes llibretes, se malpensa y torna mut cop en sech, y ni amb unes tenalles li podem treure cap paraula. Estam dos per tres per dirli que no l'hem mester per res dins la tartana, però perque veym que no hu fa per mal, sino per tronch y per estúpit, el dexam fer.

A les dèu poríem esser estats a Martinet, y hi arribam a les onze tocades.

Debaxam a l'hostal que mos diu el tartaner. Comanam el dinar. Aquí hi tenim un amich, el Bal·le, com qui no diu res, un fill del metge Duran de Puigcerdà, metge també, que ja està enterat. Feym de veure'l; mos reb molt coralment, y's posa a la nostra disposició en tot y per tot. Com ja som demunt mitx dia y no es cosa de desbaratar la dinada a la gent,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

quedam que tot d'una d'haver dinat, comparexerem a ca'l Bal·le, y ell hi tendrà tres o quatre dones y homes nadius d'allà y que no son sortits gayre, y les farem parlar fins a l'hora de partir cap a la Seu d'Urgell. De bell nou a l'hostal, veym dues o tres noyes de deu a tretze anys, de la casa metex; y, per aprofitar uns vint minuts que manquen per posarmos a la taula, deym a l'hostaler si les porem emprar [285] demanantlos paraules y fentles conversar de coses qualsevols. Diu que sí; però elles, empegueides de nosaltres y no comprenent aont van a parar aquexes coses que'ls-e demanam (tal paraula com se diu aquí, tal verb com el conjuguen elles), acaben per fogirmos, amb escuses de feynes. Lo que feym nosaltres, a-les-hores, es escoltar la gent que hi ha allà dins, qu'esperen el dinar, y en prenim notes; però hi ha l'incovenient que no sabem d'ont son, y es una mica compromès d'anar a un desconegut a dirli: —Y vostè d'ont es? —després qu'un el s'ha mirat y ha preses notes devant ell. Duen el dinar a la taula, dinam de bon gust (avuy es un dijuni mascle), y dinats, ¡cap a ca'l Bal·le! El trobam amb la seua senyora y sa sogra, que son d'allà metex, y prou que's conex, y tres o quatre dones, també ben *martineteres*, y ¡hala a demanarlos paraules y formes verbals! y ¡apunta qui apunta! completant les clarícies que mos ha donades p'el camí el tartaner, qui's presenta a les dues, dient que's fa precís partir cap a la Seu. Li feym avinent que necessitam una horeta més per acabar; ell diu que ne s'hi entén, que's precís partir a l'acte. Li recordam el tracte que tenim amb ell, de durmos amb tartana fins a Martinet y a esquena de bístia fins a la Seu, aturantmos a n-aquest poble per fer-hi lo que'ns interessava, unes dues hores de feyna. Bé li recordam lo que'ns digué anit passada, que poríem estar el temps que voldríem. Se veu qu'es tudossa, que la raó no li entra, y insistex en que, si no partim a l'acte, no mos hi durà a la Seu. Aquí el Bal·le's crema, y s'afica amb la conversa, y li parla tan granat, que l'home s'acovarda, se'n va, y al punt torna, y diu que ho ha pogut arretglar amb un altre, que mos hi durà a la Seu, però partint a les tres, perque's necessiten unes cinch hores per anar-hi. Quedam axí, y tot romàn en pau.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A les tres ja hem acabat l'estudi; mos despedim del Bal·le donantli milions de gràcies del favor grossíssim que mos ha fet deslliurantmos del conflicte amb aquell repropi y proporcionant-mos aquella bona gent per fer l'estudi del llenguatge. El nou traginer engipona les maletes demunt les bísties, un cavall y un'ego; el Dr. Schädel s'enfila demunt el cavall y jo demunt l'ego, y ja som partits de d'allà cap a la Seu, sempre vora vora'l riu, pujant y devallant y fent volteres y esses per dins aquelles muntanyes, sempre encaxonats dins freus, fondals y barranchs, clapetjats de boschs y de conradís, a estones esplèndits y toriosos, a estones rònechs, ferests, selvatges, imponents. El camí es de ferradura; dura estones que va just p'el cantell de l'abisme perque no pot anar per altra banda; si la bístia travelava, pegaríem cap dret dins el riu, cent o docents o trescents paums endins. Ventura [286] qu'aquexes bísties no travelen ni cauen may allà ont hi ha mala petja ni a punts perillosos. Quant el camí es pla y bo, a-les-hores solen travelar. Ja vatx esperimentar aquesta cosa en les escursions de 1900 y de 1902. Sembla mentida això, però es ben ver.

Per no dexar les manades p'el restoll, me trech el breviari, cavalcant, y ¡hala a resar! que demà es la festa grossíssima de la Mare-de-Déu morta. Ja m'hi vatx acostumar a resar cavalcant, en les excursions passades. Me va bé de tot. Com el Dr. Schädel me veu resant tan tranquil demunt la bístia per aquells punts tan perillosos, me crida més de mitx regirat: —*Faites attention, Mr. Alcover! ¡vous tomberez dans l'abîme!* (La nostra llengua usual es la francesa, perque no puch encara sostenir una conversa en alemany, ni d'un bon tros). Jo li dich que no hi ha que tenir por, y ¡endevant les atxes! y de d'allà! Acab el rés y moch conversa a n-el traginer. Es de la Seu, d'una cinquantena d'anys, petitó, esquert, blanch y vermell, ulls molt vius y bellugadissos; du barretina morada; camina lleuger com un isart; es *Trilla* de sobrenom. Per sentirlo descapdellar, li demàn si conex el Rector de Sant Dot. Prou que'l conex y ben amichs que son; té un noy qu'es escolà del Sr. Rector y conversen ben sovint. ¿Qui no conex el Rector de Sant Dot, si va a la Seu? ¿Qui no'n queda agrait? Ell

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

se descalsa y's destexina per tothom. Es un dels bons amichs que tench a la Seu, des que hi vatx esser dins el juliol de 1902. Li demàn llavó a n-el *Trilla* si ha conegut el Bisbe Caxal. —¡Lo Bisbe Caxal! diu ell, ¿si l'hay conegut? ¡Y molt! ¡O quin homi aquell! Y ja es partit a contarme'n coses: que hu abrassava tot, que assistia a tothom, que feu el gran Seminari y el Palau. ¡Quina llàstima que llavò vingués la guerra civil y acabàs d'aquella manera com acabà! Mentres tant hem passat l'*Hostal nou* y per bax d'Aristot, una mica de vila encastellada demunt una planícia que fan les cuculles de banda nord. Les boyres que vayveretjaven p'el cel se son engruxides, a poch a poch s'ennegrexen a redols, y, com mos ne temem, tenim un ruxadell furiós demunt. El Dr. Schädel s'abriga l'impermeable y jo la manta, i ¡que ploga tant com vulga! y de d'allà! com si res fos estat. El *Trilla* també va a redòs d'una manta. Som a n-el Pont de Bar, aont el camí passa de la banda esquerra a l'endreta del Segre. Aquí s'acaba de tot la Cerdanya. Fins aquí diuen *parə, marə,* etc., amb *e* fosca, apagada (*ə*); passat aquest pont, diuen *mare, pare,* amb e tancada o castellana (e) y també *pari, mari*. Acaba una regió llingüística, la cerdana, y en comença un'altra, la urgellenca, que s'estén amb algunes variants y matissos per tota la província de Lleida, qu'es tan gran y tan gran, y un bon tros dins Aragó. [287]

Aquell ruxadell passa, gràcies a Deu, y seguim endevant, conversant estones amb el guia, estones amb el Dr. Schädel, que no's cansa d'escampar la vista per aquella sèrie de panorames que mos venen devant, un derrera l'altre, ara esplèndits y delitosos, suara rònechs y seuvatges, sovint imponents, desiara riolers, com més envant mos feym. Però la Seu no's dexa veure; el sol ja s'es enramat de tot, ja no més en veym la grandiosa, la suavíssima vermellor... Arribam a n-els Banys de Sant Vicenç. El Dr. Schädel té set; li munyen d'una vaca un tassó d'un paum de fondo, de llet escumant, y *glech-glech* la se clava tota. Y de d'allà! camina caminaràs. Ara ja tenim carretera bona y les bísties poden fer més via, se fa fosch y encara no colombram La Seu. A la fi afinam els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llums de la llum pública. Dins un instant hi som. El guia mos mena a la fonda *Andria*. Son prop de les nou. Mos rentam, sopam, y a jeure manca gent!

Agost. Dia 15

Visita a l'Il·lm. Sr. Bisbe. —Mr. Saroïhandy. —Estudi del dialecte de la Seu

Gran diada de la Mare de Deu, assumpta a los cels. Devers les cinch m'en vatx a la Seu a dir missa. A una esglesieta que hi ha devora, trob gran funció; el Rosari de l'auba qui s'acaba. Creya qu'això era la parròquia de Sant Dot: la me mostren; es una capella gran, de gust modern, acostada a la Seu, la veneranda; la sagrada, la delitosa fàbrica romànica que la barbàrie y el vandalisme modern han feta malbé casi de tot. Aquella capella blanquíssima amb retaules daurats es la parròquia de la Seu. Dins la sacristia trob el Sr. Rector, amich coral des de 1902. ¡Quina gaubansa de tornarlo veure, tan sà, tan bo, tan trempat y tan amich dels seus amichs com sempre!

Dich missa, me demanen la comunió, y hi ha una comunionada que dura bé mitj'hora. Se veu que aquí hi ha, gràcies a Deu, una gran devoció a la Santíssima Verge Maria. Beníssim!

El Sr. Rector me dona un bolich de cartes de ca-nostra y d'amichs; entre altres, una del benemèrit professor del Liceu de Versailles, Mr. J. Saroïhandy, que caplleva per aquexes muntanyes, anant com nosaltres de poble en poble per estudiar totes les varietats del català occidental, el menys conegut. Es entrat enguany p'el Capcir, comensant l'estudi a les fonts del Segre, dins la Cerdanya, y trescarà totes les comarques que rega'l riu fins a l'Ebre. Mos va esperar dos dies a Puigcerdà; no pogué estar pus, y segui de d'allà. M'escriu de Martinet, aont se trobava dia 9, pregantme que li alcans de l'Ilm. Sr. Bisbe de la Seu una lletra [288] de recomanació p'els Rectors dels poblets de mala mort qu'ha de recórrer, aont un estranger hi té tan males hores per la questió de dormir y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

menjar, perque hi ha uns hostals que Deu s'en apiat; me diu que li enviy tal recomanació, si la conseguesch, al Rector d'Hostalets, un llogaret de la vora esquerra del Segre, no gayre lluny d'aquí. Me pas bona part del dematí contestant cartes. Vatx a saludar l'Ilm. Dr. Laguarda, Bisbe d'assí, y me concedex la recomanació que demana Mr. Saroïhandy, a n-e qui l'enviy a l'acte. Romanch agraidíssim del Bisbe per la rebuda coral que'm fa y per l'estona delitosíssima que som amb ell. M'ha parlat sempre en valencià (ell ho es) y es lo que fa ordinàriament dins la seua diòcesi per tot arreu. Com es home de talent claríssim, prou que s'ha fet càrrech de la situació de les coses. ¡Es una gran sort per l'Església d'Urgell!

Dinam, me'n vatx a fer una comanda de mon estimadíssim amich En Josep Pijoan a favor d'alguns monuments arqueològichs; y, quant torn a la fonda, ¡o sorpresa agradable! m'hi trob Mr. Saroïhandy, l'heroych amador y escorcollador de la nostra llengua. Sabent qu'érem a la Seu amb el Dr. Schädel, no ha pogut estar que no vengués. ¡Quina gaubansa més coral per tots tres! No s'eren vists may, ell y el Dr. Schädel. ¡Quina estona de comunicarmos impressions y clarícies y descubertes!

Mos esperen a la Rectoria, el Sr. Rector y una partida de capellans y cinch o sis noys, per ferhi l'estudi de l'urgellench; hi anam tots tres amb l'amich y entusiasta Francesc Botxaca, botiguer de robes, molt desxondit. A forsa de forses aquells capellans y minyons arriben a entrar en lo que'ns interessa de la fonètica y flexió verbal d'aquí, y feym molta de veta. Mos trobam amb lo metex que a les altres bandes: l'influència del parlar de Barcelona demunt la gent instruida y correguda; aquexa influència fa desaparèxer o recular a n-els llogarets arreconats les especialidats de llenguatge característiques d'aquexa regió, axò és, que la *e* final sona com *e* castellana, tan tancada (e), que passa a *i*; v. gr.: *marə* > *mare* > *mari*; *parə* > *pare* > *pari*; *llibrə* > *llibre* > *llibri*; y fins y tot les formes verbals, v. gr. el present y pretèrit imperfet d'indicatiu (...*tu miris*, *ell miri*, ...*ells mirin*; *jo mirabi*, *mirabis*, *mirabi*, *miràbim*, ... *mirabin*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

etc.). Aquí ja trobam el subjectiu en *-o -os (volin kə jo bàʃo*,[44] *kə tu bàʃos*, *k'ell bàʃo*, *k'ells bàʃon*), que's troba dins [289] tota la província de Lleida, dins el Maestrat, a la Ribera d'Ebre y fins a Ripoll. Aquexes formes son fuytes molt de la ciutat de la Seu, però's troben ben vives a Sant Miquel, parròquia d'aquí devora, y per tots els poblets y viletes d'aquexa rodalia.

A força de trompitxar, desnossam casi tota la conjugació urgellenca y el Dr. Schädel acaba la fonètica. No sé com mos ho hauríem fet, sense'l Rector de Sant Dot; mos ha aplanat el cami, obrintmos molts de portells.

S'es fet vespre, y mos n'anam a sopar y a jeure, que bon jornal mos espera demà cap a Andorra.

¡Quina llàstima! La Seu d'Urgell està encara molt ensopida. No es entrada encara dins el catalanisme. Sols alguns urgellenchs el senten de valent; però son massa pochs. ¡Bé'ls-e cal fer el cap viu a veure si desperten aquella regió digna de millor sort!

Agost. Dia 16

Cap a Andorra. —Aturada a Sant Julià de Lòria. — Andorra *la Vella*. —Estudis

Bot del llit devers les quatre y mitja; fa dos diners de lo metex el Dr. Schädel; el guia ens espera devant la fonda amb les bísties ensellades; mos hi enfilam, y ¡cap a Andorra s'es dit!

Prenim la carretera que hi du, en construcció. Ja n'hi ha un bon tros de feta; la fa'l Bisbe, amb una subvenció de l'Estat espanyol. Anam vora vora'l Valira, el riu andorrà, un afluent important del Segre. Dexam a l'esquerra el poblet d'Anserall amagat dins arbres y horts, y la dreta Calvinyà, encastellat demunt els turons que bordetjam, y de d'allà! S'acaba la carretera nova, y seguex un camí de ferradura, pujant y

[44] Nota (1) de l'original: La ʃ representa'l sò de *x* catalana; y la *k* el sò de *c* devant *a*, *o*, *u* i el de *qu* devant qualsevol vocal. Son signes convencionals adoptats de la generalidat dels filòlegs per representar gràficament el valor real d'aquells sons que dins l'ortografia tradicional se representen amb lletres que tenen valor diferent en diferents nacions.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

devallant y fent volteres y marrades per aquells costers, sempre riu riu. Tot son muntanyes y més muntanyes; com més va, més altes y selvatges, a redols pelades y ermes, a redols endiumenjades de boschs. Seguim sempre encaxonats dins la ribera del Valira, estreta y accidentada. Mos domina l'espectació d'Andorra. ¿Que serà Andorra, aquex Estat microscòpich que subsistex de devers el temps de Carlemany, sense que may cap pex més gros el s'haja menjat, precisament perque no hi ha... *bocinada*, per la seua petitesa per la seua insignificansa? Anam a entrar dins aquest Estat mitx-eval, un Principat amb dos Prínceps (el Bisbe d'Urgell y l'Estat francès en representació dels vells Comtes de Foix) y que té'l català com a llengua oficial... ¿Que serà? ¿Que no serà? Les noves que mos n'han donades no son gayre favorables. Mos han dit que'ls andorrans son una gent molt especial, que, surta del llevant, surta del ponent, fan sempre lo que més les convé, y un cop s'acosten a n-el Bisbe d'Urgell y s'allunyen de França y un cop s'acosten a [290] França y s'allunyen del Bisbe d'Urgell, y son el diantre sempre per treure raca de per tot, no posanthi casi may cap bestreta. Mos han comanat que no anem a cap fonda ni hostal, si no volem aplegar certs *hostes* que no fan gayre gràcia a negú, pero que hi trobarem persones principals, avesades a hostatjar gent, y que ho faràn amb gust tractantse de nosaltres... Sobre tot, ja hu veurem que serà finis finis.

Camina caminaràs, al cap de dues horetes, el coster de la dreta s'axampla y s'aplana una mica; devora'l riu colombram una casota gran; es la Farga de Moles. Mes amunt lluu un'altre casa més nova, prosayca; es dels *carabiners* y la Duana. Mos trobam demunt la frontera. Caminam sis o set minuts; som a n-el riu Runer, que devalla d'Arcabell, el derrer poblet espanyol, una mica lluny dins aquexa pila de muntanyes. Hi tenim un Rector molt amich y entusiasta col·laborador del *Diccionari*; li havíem donades esperanses que'n passaríem, pero'l temps mos curtetja massa, y n'hem hagut de desistir, amb molt de greu nostre. El riu Runer fa la partió d'Espanya y d'Andorra. Ja hi som dins el microscòpich Principat...

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La ribera del riu s'estreny, s'estreny; anam sempre pujant, y les muntanyes de cada banda, pelades en gran part, enfilen per amunt llurs cuculles y entrecualquen y entrecuxen llurs ressingles y repeus y casi no mos dexen pas. Conexem que ja no som dins Espanya perque vora vora'l riu s'estenen perellingades de terreny sembrat de tabach. L'aspecte del país es sech, rònech, prim, salvatge. Tot son muntanyes y més muntanyes, aont s'obrin barranchs, fondals y comallars que a alguns punts s'axamplen una mica y per ont corre'l Valira y s'hi confegexen els seus afluents; allà ont s'axamplen els comallars y el terreny es qualque poch ufanós, s'hi son congriades les viles y per costers y turons torretjen les masies.

Topam molta de gent endiumenjada, homes y dones, petits y grans; es qu'es festa avuy p'els andorrans, y s'en van a una ermita d'aquí devora, aont hi ha una festassa. Una cosa mos crida l'atenció: trobam a la vora del camí, d'en tant(,) en tant[,] un'espècie de pilars quadradenchs d'uns tres paums de gruxa y uns dotze o tretze d'alt, amb una capelleta o endinzada quadrangular a la part superior, tancada amb uns retxats de ferro, y dedins, una figura d'un sant. Les diuen *oratoris*, y els qui passen se lleven la barretina, se senyen y resen qualque cosa a n-aquell sant. Aquests *oratoris* servexen d'ivern, com tot es tapat de neu, per mostrar el camí per on passa.

Devers les vuyt doblegam un ressingle y mos veym devant [291] Sant Julià de Lòria, la primera vila andorrana, ran del riu, no gayre gran, carrers malplans, cases malplaents, negrenques. Es el centre industrial més important del Principat. Hi ha telefó amb la Seu, posat y pagat del Bisbe, y no gayre agrait dels andorrans, segons sembla.

Berenam a l'hostal, de bona gana ferm. Es nadiu d'aquí el Dr. [Francesc] Palau, canonge de la Seu, amich y col·laborador nostre, y ara hi es qu'estiueja. Demanam ca-seua; mos ho mostren. Es un piset; hi pujen per una mica d'escala de fusta. El trobam que berena amb sa mare y un altre parent. Li demanam si aquí conexen gent dels altres pobles andorrans, per sentirlos parlar. Ja n'hi ha, pero ara, de cop y reposta son

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mals d'aplegar. Menen una minyona d'Ordino, li demanam coses de conjugació y de fonètica; no comprèn la cosa; s'empegueex y no'n treym res en net. Mos diuen el Dr. Palau y els altres que les diferències de llenguatge entre'ls pobles andorrans son ben poca cosa y que tots parlen com a la Seu, més ben dit, com a n-els pobles de la seua rodalia. Mos ne convencem sentintlos rallar a ells metexos. Tiram junta a veure si mos convé estudiar l'andorrà a Sant Julià o a Andorra la Vella, qu'es la capital de les valls, y resolem anarmosne a la capital, y de passada, en tornar, aturarmos una mica aquí per acabar de clavetetjarho.

Dit y fet, mos enfilam dalt les bísties, y de d'allà, sempre riu riu y cap a tramuntana y casi sempre ben encaxonats dins soberchs turons. Ja som a un milenar de metres del llivell de la mar, y sempre per amunt y per amunt y de d'allà. La ribera comensa a axamplarse y axamplarse insensiblement, fins que mos trobam dins la vall d'Andorra la Vella, d'uns quatre kilometres de llarch y un d'ample, tot en gros; y això es la vall més important, diuen, de totes les del Principat. ¿Qu'han d'esser les altres? Aquexa es delitosíssima, tot prats y horts y arbredes de riu esplèndides. Passam el Valira p'el *pont nou*, que ja no té gayre de nou; dexam a l'esquerra el llogaret de Santa Coloma, aont hi ha una esglesieta romànica ben primitiva y un campanar cilíndrich amb uns finestrals bessons, ayrosíssims, un dels campanars més típichs y notables qu'he vists; y amb quatre bots som a Andorra la Vella. Hi entram per la pujada de Tovira, molt aspra y ravascosa, y mos trobam uns carrers infernals, estrets, torts; les cases malgarbades, negres, raquítiques, brutes y amb les parets croxides. —¿Aont anam? mos demana'l guia. P'el meu gust, seria anat a una de les fondes que hi ha; però em sabia greu p'el Dr. Schädel, per lo que mos havien dit que no hi anàssem en via neguna, per amor de la brutor. Es una de les vegades qu'he estat més empegueit. Mos [292] digueren a la Seu que'l Sr. Ecònom d'aquí era un jove molt simpàtich, obsequiós, amich d'hostatjar gent, que mos hi presentàssem, que'l faríem content. Però vé un poch cost'amunt entregarse a una casa esterna y dir: —Vench per que'm doneu llit y taula. Mos trobam al mitx de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la plassa, som devant la Rectoria; devallam de les bísties; pujam a la Rectoria; trobam un germà y una germana del Sr. Ecònom amb son pare y uns quants amichs. Es festa y n'hi ha haguda a l'esglèsia d'assí; l'Ecònom encara hi està emprat; per axò no es a la Rectoria: una nova complicació. Deym qu'hem de parlar amb ell; pero mentres tant el guia mos puja l'equipatje, y se'n va amb les bísties a una fonda. Aquella gent de la Rectoria, es natural, mos miren ferm. ¿Que deuen dir, de part de dins, d'aquests dos estrangers que'ls *invadim* tan planament? Fins qu'es vengut l'Ecònom, he passada molta de pena. A la fi es arribat; el crit a part, y li dich lo que passa: qui som, lo que cercam, lo que mos han dit a la Seu sobre les fondes d'assí, y amb tots els eufemismes y escuses que sé, li demàn si mos voldrà donar llit, sols per un vespre, bax de la condició precisa de qu'hem d'anar a menjar a la fonda. L'Ecònom me diu que la Rectoria es casa nostra y que'n fessem propi. Perque té diferents convidats amb motiu de la festa, y ja es tart y a n-aquesta vila hi ha poch concert, consent qu'anem a dinar a la fonda, pero qu'hem de sopar y jeure a la Rectoria. Hem d'anar a comanar el dinar a la fonda. Hi va l'Ecònom metex, perque no mos prenguen per... *francesos*. A n-aquexes fondes en general solen contar, del dinar, de vuyt a deu reals per cap. Ara si's tracta de francesos o gent grossa, els compten set y vuyt pessetes, donantlos casi lo metex que a n-els de vuyt o deu reals. No es dubtós que mos hi haurien presos per francesos, entre altres motius, perque hi solem parlar. L'Ecònom metex se'n hi va, y al punt torna, y mos diu que no més mos contaràn vuyt reals per cap.

El Dr. Schädel està cansat de les quatre o cinc hores de cavalcar, y llavò qu'anit passada amb Mr. Saroïhandy prengueren la fresca p'els carrers de la Seu fins molt tart. L'Ecònom el fa entrar dins la seua alcova y que's tiri un'estona demunt el llit. Mentres tant, jo esplich a n-aquella gent el nostre objecte; l'Ecònom fa venir alguns joves d'assí metex y ja envestim la conjugació, y dassa que venga, y de d'allà. Resulta molt consemblant a la de la Seu, pero sensa tantes d'invasions del dialecte barceloní. L'Ecònom es d'Organyà, y amb ell, son pare, germà y germana,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en prench bones notes. Se fa tart: de la fonda mos envien a dir que hi porem anar a dinar en voler. Crit el Dr. Schädel y mos n'hi anam. Mos tracten de lo millor. Dinam amb uns senyors de [293] Lleida y el Bibliotecari d'aquella ciutat, que també es assí, castellà de naxensa, pero entusiasta del moviment literari de Catalunya (¡cosa rara!). P'els diaris sab qui som nosaltres, y en fa a n-aquells senyors uns elogis fora mida. Sense ferne contes, tenim un dinar ben devertit.

Dinats, mos ne tornam a la Rectoria; l'Ecònom mos té una colla de joves preparats, d'assí metex; les mos partim amb el doctor; ell les pega per la fonètica i jo per la conjugació, y mos passam tot lo sant decapvespre amb aquesta tasca. Aquella gent arriba a estar cansada axí metex, pero a la fi acabam. Contam alguns dels entreversos y *quid-pro-quos* qu'hem tenguts, y les feym riure un mica. Acab de resar, sopam, y ¡a jeure manca gent!

Agost. Dia 17

Tornada d'Andorra *la Vella*. —Ullada a la constitució política y estat de la cosa pública. —Returada a Sant Julià. —Acabatall a la Seu

M'axech amb lo sol, y cap a dir missa. Pobreta, prosayca y menuda es l'esglèsia parroquial, en consonància amb lo demés. Prenim una mica de berenar, el guia ja'ns espera amb les bísties, y ja som partits, acompanyantmos l'Ecònom fins a la sortida de la vila, mostrantmos la *Casa comunal de les valls*, a ont s'apleguen y eczercexen llurs funcions els Magistrats del Principat. Es una casa no gayre gran, que's demostra de les altres no mès per una torre cuadrada que guayta derrera y una garita o lladronera a una de les cantonades. Aquí's reunex el Concell General les vegades que pertoca, prèvia la celebració de la Missa de l'Esperit Sant, que diu el Vicari Arxipreste d'Andorra. Aquí's guarden els *vestits de gala* o *uniforms* dels *Concellers*. No'ls hem vists, pero mos han dit que son molt

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aldans y d'un aspecte tal qual. Seràn com les altres coses d'assí, que fluxetjen y tastanetjen massa.

Vatx entrar a Andorra la Vella amb molt poques ilusions, y en surt encara desencantat. Aquexa capital dona un'idea pobreta del Principat: pobreta, pero eczacte. Per lo que vetx, per lo qu'ensum, per lo que'm diuen, per lo qu'observ de la metexa gent d'assí, aquest Principat me fa l'efecte d'una cosa magre, des·sustada, esquefida, massa patriarcal, massa primitiva, massa enderrerida. Salta a la vista que'ls pobles andorrans no estàn millor que llurs veynats d'Espanya, y amb algunes coses estàn pitjor, qu'es tot quant se puga dir. No servex aquex Principat per acreditar l'autonomia. No perque sia un Estat català, que té per llengua oficial la catalana, ara hem de callar les seves maganyes, els seus cayres flachs. Els metexos andorrans sincers ho confessen, que [294] llur règim y manera d'esser necessita unes mitjes soles y qualque cosa més; han mester un capgirell de mà mestre.

La falta de vies de comunicació es un ostacle ferest per la prosperidat y avens d'aquexes Valls. Està convengut entre França y Espanya y el Principat qu'aquelles nacions fassen carretera fins a les fronteres respectives y el Principat que les seguesca dins ca-seua, a fi de que's puga passar per tot. França y Espanya n'han fets trossos, de llurs carreteres, no tot lo convengut; y els andorrans han fet encara més poch, casi no res. Els camins llurs qu'hem passats, tots de ferradura, son tan dolents y malcuydats com els d'Espanya o pitjors.

Encara que el Bisbe d'Urgell y l'Estat francès sien els Prínceps, els andorrans se governen per ells metexos en casi tot. La població de totes les Valls no passa gayre de sis mil ànimes, que formen una cinquantena de viletes, llogarets y redols de cases, distribuits en sis parròquies: Andorra la Vella (1.300 ànimes), Sant Julià (1.200), Canillo (1.200), Massana (800), Ordino (800) y Encamp (800). El Bisbe d'Urgell y França posen cada un: *a*) un *Veguer*, cap de l'eczèrcit andorrà (compost de tots els homes bons per les armes, pero que casi may *funciona,* en no esser per aglapir qualque lladre) y qu'administra justícia en lo criminal, resol els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

casos urgents, imposa multes, convoca Corts; *b*) un *bal·le* per jutjar les causes *civils*, durant tres anys; y *c*) un jutge, *d'apellacions* per les causes civils, y es ademés *assessor del Consell General,* compost de dotze *Cònsuls* anuals (dos per cada parròquia) y dotze *concellers* (els dotze *cònsuls* de l'any anterior), elegits cad'any per vots dels caps de família a cada parròquia. Els vint-i-quatre del *Consell General* elegexen un *Síndich* que presidex el *Concell,* guarda'ls segells del Principat y administra l'Erari públich, qu'es poca cosa ferm. Els *prohoms* (els qui son estats *concellers*), *propietaris* y *industrials* formen els *concells parroquials* y presenten ternes de sis a n-el Bisbe y a França, y aquests designen els *bal·les* de les parròquies.

De manera que Andorra no es una república, en rigor, sinó un Principat democràtic amb dos Prínceps; y els agrada ferm a n-els andorrans tenirne dos, perque, en no fer bo amb un, se'n van a l'altre. Paguen a França un *tribut anual* de 960 franchs y a n-el Bisbe un de 450, amb un present de cuxots, capons y formatge. La riquesa del país es el bestiar, però n'hi ha molta d'altra sense aprofitar, per la falta de vies de comunicació: falta que'ls andorrans consideren com a defensa y salvació d'ells, y en realidat es una causa feresta de misèria y enderreriment. Un altre mal tenen, la divisió de partits: el *partit del Bisbe*, qu'es la gent més piadosa y de bon seny, y el *partit de* França, que son els vayvers, capsbuyts [295] y amichs del llibertinatge, els *radicals*. La desgràcia es que França té bon conte de fomentar el seu partit, y l'Espanya no's cuyda gayre d'estar a n-el costat del Bisbe, qu'es el qui representa y sostén la causa de la nostra nació.

Rendides mi gràcies a n-el Rd. Ecònom per lo bé que mos som campats a la Rectoria, mos enfilam dalt les bísties, y i de d'allà cap a Sant Julià de Lòria! Hi arribam entre les vuyt y les nou; el Dr. Palau mos fa berenar. Amb ell y sa mare y uns quants amichs completam l'estudi del dialecte andorrà, que no presenta casi cap contacte llengadocià ni gascó; y demunt les onze li envelam cap a la Seu, aont encara mos queda un ratx de feina filològica.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Hi arribam prop de les dues; dinam, y, dinats, ¡hala a cercar el Rector de Sant Dot! per acabar d'esclovellar la fonètica y conjugació urgellenques. Amb ell y tres o quatre capellans d'aquí traballam dues o tres hores, a fi de treure tot el such a la taronja.

Quedam agraidísims a n-aquella bona gent; els-e feym mil mercès de tot, especialment a n-el Sr. Rector, y mos n'anam a la fonda a sopar y a jeure, que prou ho hem mester, per partir demà matí cap a Sort, tota una diada de cavalcar, com qui no diu res.

Agost. Dia 18

Cap a Sort. —Returada a Pallerols y a Vilamur

Anit passada, com me vatx colgar, no sabia que tenia; no estava fi. No he dormit gayre; com que tenga febre. Se fa hora d'axicarme; m'axech, y el guia me toca, y diu que mos espera amb les bísties a punt de partir. Encara no son les cinch. ¡Quin mal glop per mi! me sent febrós. Toch a n-el Dr. Schädel, y li dich lo que passa. Ell me dona coratge, y me treu una dosis d'antipirina que duu per un cas de casos. La prench; pero, naturalment, en deu ni quinze minuts no son conexedors els efectes. Haver d'emprendre una jornada de deu hores, a cavall, amb febra, axí metex es un poch massa arriscat. ¿Si véssem un metge? Pero a n-aquexes hores, ¿aont en trobam cap? La bona sort, n'hi ha un, no gayre lluny de la fonda, conegut y amich, que'ns ajudà aquests dies a fer l'estudi de l'urgellench. El guia hi va, y el troba axicat. M'hi present, li dich lo que'm passa; me polsa, m'observa, y acaba per dir-me que no es res, que porem partir, y que me'n duga una purga y la prenga p'el camí o en arribar a Sort.

Amb això passam un'horeta, mos enfilam demunt les bísties, y de d'allà per Castellciutat y carretera d'Organyà y Ponts. [296] Camina caminaràs, al cap d'una horeta som devant el poble d'Adrall (610 metres del llivell de la mar); dexam la carretera, prenim a mà esquerra, passam el riu de Castellbò, y per un camí de ferradura emprenem la pujada de la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Parròquia d'Ortó, vileta de mala mort. Els carrers duen un rost ferest; les cases no estàn afilerades; son petites, negres y malfetes. No mos hi aturam; seguim per amunt, sempre per amunt per uns camins de cabres, per uns ressingles pelats y erms la major part; y, com som a la cresta del turó que bordetjam, mos trobam devant un altre de mès alt, y ¡hala a bordetjar aquest! y sempre per amunt y per amunt! No trobam casi jens de bosch ni garriga; casi tot es pelat y molt prim; a redols se sembra. Ara ja han segat. Devers les nou y mitja som a Avellanet, un'altra vileta miserable, menuda, de cases petites, negres, plenes de crivells les parets, fetes d'un pedreny molt xerech, moradench, que fa fulls; tot son lloses menudes, sense cap de grossa que puga encaxalar y cosir. Les cantonades son de pedruscall d'axò, les llindes de portals y finestres son de tions posats de qualsevol manera. No es jens d'estranyar que casi totes les parets estiguen croxides y que badin ensà y enllà. Les teulades son de lloses grosses maliguals, d'un pedreny blavench que fa fulls molt prims. Per aquí no hi pot haver teules de terra cuyta, per amor de la neu. Casi totes les cases tenen un patiet devant, tancat de paret prou alta. De demunt les bísties veym que hi fan: hi tenen esteses les garbes y hi fan caminar per demunt, molt calmosament, bous o bestiar de cabreste. De manera qu'aquests patiets son les eres. ¡Quines trenques de les de Mallorca, redones, grans, ubertes a tots els vents, posades allà aont tots els vents hi toquen[!] Aquí topam un capellà demunt una bistieta, que vé de la banda de Sort; mos diu que a Vilamur trobarem un francès que hi estudia'l català y que mos espera: Mr. Saroïhandy; no pot esser altre.

Seguim bordetjant aquells cims, sempre cap a ponent; ja som a més de 1.200 metres d'altura. Al punt destriam Pallerols, y amb dos bots hi som. Es una mica de vila com Avellanet; les cases no son gayre més condretes y prenidores. Mos n'anam a l'hostal; comanam dinar; movem conversa a l'hostaler y a n-els altres que hi ha a la casa, per sentirlos descapdellar y poder prendre notes de fonètica y conjugació. Aviat veym que parlen, si fa no fa, com a la Seu.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Els-e dich qu'es una llàstima que no tenguen una carretera en forma, qu'atravessàs de la Seu fins a Sort, pero que hi ha que regonèxer que costaria massa y qu'es dubtòs que l'Estat se trobi amb forses per fer tantes de carreteres que caldrien en aquexes [297] regions y a tantes d'altres que tampoch no'n tenen. L'hostaler contesta que amb lo qu'ells, els de Pallerols, han donat y donen a l'Estat per carreteres, hauríen poguda fer la d'assí deu vegades. —Y ¿tant donau vosaltres? dich jo. —Si donam! diu l'hostaler —idonam *siscentes pessetes cad'any!* —Efectivament, dich jo, lo qu'es amb *siscentes pessetes cad'any* se poden fer magnífiques carreteres dins aquexes muntanyes!

Ja m'hi vatx aturar aquí l'any 1902, anant de Sort a la Seu, y'm vatx campar molt bé a la Rectoria, amb el Sr. Rector y alguns amichs seus tertulians, que's prestaren, benevolentíssims a dirme paraules y formes verbals d'assí. Mos n'hi anam amb el Dr. Schädel a provar ventura. Tocam, la majordona surt, mos fa pujar, mos entra dins una saleta modestíssima, y mos diu que'l Sr. Rector al punt sortirà.

Dins un poch surt, li esplicam el nostre objecte. L'home s'asseu, escolta atent, y pren la paraula, dient que, a n-el seu entendre, la llengua catalana se troba en una situació molt crítica, a punt de desaparèxer, de desferse, perque cada comarca pren p'el seu vent en matèria de llenguatge; hi introduexen mil corrupcions y adulteracions les més diferents y oposades, y que per lo metex aviat no n'hi haurà de llengua catalana. Bé hem fet per donarli a entendre que la cosa no va p'els viaranys qu'ell se creu; que les divergències y particularitats dialectals hi son estades sempre, com son dins totes les altres llengües, y que la catalana es una de les que les presenta més petites, y per lo metex, una de les que's parlen menys fraccionades. El Sr. Rector no'n fa cas de cap d'aquestes raons y consideracions, y persistex en que prompte estarà fet de la llengua catalana, y que no'n cantaran pus galls ni gallines. Li demanam algunes coses de fonètica y de conjugació, y no arribam a treure'n res en net, perque sempre mos surt amb les metexes. Veent que tot es debades, mos ne despedim, agraintli la amabilidat amb que mos ha

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

rebuts, y mos n'anam a dinar, amb moltes de rialles de la monomania d'aquell sant home. Dinats, mos posam de bell nou demunt les bísties y de d'allà cap a Sort! per uns camins que Deu se'n apiat! Tot d'una mos aficam dins un fondal per envestir l'altre coster, qu'es aspre de tot. ¡Quin rost més ferest! A forsa de volteres y marrades y d'un pantax ben alt de punt de les bísties, mos hi enfilam, y per amunt y per amunt, per la serra de Guils; per dins un pinar molt espès, de rames negrenques, com son tots els pinars pirenenchs. El cel està ennuvoladot, y comensa a amollar brusca y brusca; el Dr. Schädel se posa l'impermeable y jo m'abrich la manta; la pluja cau mesclada amb vent, un ventet ben prim y ben xelest. Vos assegur que [298] no'n tenim jens de calor y qu'estam més aprop del tremolar que del suar. El pinar s'acaba, la pluja s'espassa, però el vent crex, y pochs embarassos que troba per aquests cims, pelats com el call de la mà; passam el *coll de Sant Magí*, a 1.650 metres d'altura, com qui no diu res; dexam de banda *l'hostal del Cantó*, y, pujant, sempre cap a ponent, mes feym nostre el *coll* o *port del Cantó*, a 1.715 metres d'altura. El *Cantó es* una quintera, una gran pedrassa dreta en el punt culminant del *coll,* per indicar d'ivern el camí a n-els vianants, com tot allò es tapat de neu. Es molt perillós el passarne amb la neu, perque hi sol bufar un vent ferest; y, si un no està alerta y no té bons braons, queda soterrat de neu, com li succeí aquests anys passats a un traginer, segons mos diu el guia.

Emprenem la devallada, tan aspra que debaxam de les bísties una estona per lo que puga esser, y ¡hala per avall y per avall! per dins aquells fondals y barranchs, que's sembren a redols y prou bon gra que s'hi fa, perque corre aygua per tot, y s'hi alsen boldrons d'arbres molt esponerosos. Dexam encastellat demunt el cim el poblet de Rubió, menut, rotjench, a 1.715 metres del llivell de la mar, y de d'allà y per avall. Passam per dins les Llagunes, una mica de vila, mal plana, bruta, negrenca, amb les cases tan xereques y mal plaents com a Avellanet. Mos aturam a un hostal a beure, sense devallar de les bísties; s'apleguen set o vuyt dones y noys, que mos miren arreu ferm. Y ¿que feym nosaltres?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mos treym les llibretes, y ¡hala preguntes y més preguntes de fonètica y de conjugació; y aquella gent irialles y mès rialles! com veuen allò, y prou que mos responen y nosaltres ¡escriu qui escriu! ¡Ja les hi vé de nou axò a n-aquella gent! Lo menys que pensen de nosaltres, es segur, que som boys o que patim de la caxa de Sant Pere. Com mos senten parlar en francès, si mos hem de dir qualque cosa amb el Dr. Schädel, fan ulls ferm; y axò també'ls-e fa rialles. Se veu que es una gent devertida. Mos ne despedim coralment, y tiram endevant, sempre per avall, per costers clapetjats de rostoll y d'herba y amb aygua corrent casi per tot. Dexam la vileta de Soriguera a mà esquerra; dins cosa d'una hora entram a Vilamur amb una ventada espantosa, tots contents de trobarhi Mr. Saroïhandy. Efectivament le hi trobam, a redòs de l'esglesieta romànica, preciosa, amb una quinzena de vells y velles, assoleyantse, com si fóssem dins el cor de l'ivern, fentlos parlar y prenintne notes filològiques. No m'agrada aquell arrecer, y entram a l'hostal; aquella rol·lada de gent se desfà; alguns entren amb nosaltres, y ¡hala a demanarlos coses! y venguen notes de fonètica y conjugació! Atrafegats amb axò, no mos temem y [299] el sol s'amaga derrera les muntanyes de l'enfront. Cal partir, que Sort encara es enforet. El vent, com més va, més fort bufa. Mr. Saroïhandy mos acompanya un tros per la devallada del barranch qu'envestim. El feym tornar arrera, aquell amich coral, per escusarli la molèstia de la tornada; el Dr. Schädel seguex a peu; jo putx a la bístia y m'embolich la manta de cap a peus, perque'l vent no'm geli y no'm prenga el capell, y de d'allà per avall per avall. Al punt es fosch de tot; el guia diu que ja hi som a Sort, però no veym senya de res, y el camí, en lloch de millorar, pitjora. A la fi, colombram els llums de Sort, pero encara n'hi ha per una bona estona. Tench tot el cos com a croxit, com si m'haguessen amassolat fort, de tant de cavalcar, y amb molta d'ànsia de que no me sia entrada febra.

A la fi arribam a Sort, passat les vuyt. Trobam a la plassa'ls amichs corals En Serafí Casesnoves, propietari, y En Marian Malagelada, Registrador de la Propietat d'aquí, que'ns esperen fa hores y ens reben

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

amb los brassos oberts. ¡Quin gotx de trobarlos tan sans y bons y tan entusiastes com sempre! En Casesnoves no l'havia vist de l'altra vegada que vatx esser aquí, l'any 1902. En Malagelada no l'havia vist may; no més mos conexíem per cartes. Mos diuen que amb totes les persones més notables de la vila, uns vint y set o vint y vuyt, mos han esperats més d'una hora a la sortida del poble, segurs com estaven qu'arribaríem amb sol. Queden molt agradats del Dr. Schädel. En Casesnoves mos ne mena a ca-seua y mos hi hostatja. La seua senyora ens reb amabilíssimament. Crit el metge per veure com estam. Vé, me mira, y me diu qu'estiga tranquil, que no hu paga parlarne. Beníssim! Vénen molts d'amichs a donarmos la benvinguda. Sopam, y, llests de tots els resos, mos n'anam a jeure. Tocar llit y romandre adormit com un tronch, es tot u. Prou ho necessitava.

Agost. Dia 19

Estudis a Sort. —El tros de carretera sense compondre. —Coses inverosímils. —Tasca p'el Catalanisme

M'axech abans que'l sol, y cap a dir missa. Me pos cabal de devocions y breviari, berenam, y l'amich Casesnoves ja's partit a menarmos gent de Sort y dels pobles veynats, que s'apleguen assí els dies de mercat com avuy. Ell, un cunyat seu y En Malagelada les fan conversar, y el Dr. Schädel y jo ¡hala a prendre notes! Cuytam a fer ull d'escriure. Devegades son tres o quatre que conversen, els més acorats. N'hi ha que, com mos veuen lapis en mà y llibreta uberta, no les ne treurien gota; miren y miren, y no [300] hi ha qui les trega mitja paraula. No s'en fien jens que no los pervenga mal de tot això. En prenim un xinxer de notes de fonètica y de conjugació; pero, després de dinar, per clavetetjarho bé, amb En Casesnoves, En Malagelada y altres nadius de Sort, pegam una bona estreta a la conjugació, y tocam amb les mans que la conca o ribera del Noguera Pallaresa constituex un subdialecte dins el català occidental, diferent de l'urgellench, que s'estén fins a n-aquexes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

muntanyes d'assí prop, que mullen llurs repeus dins el Noguera. Se veu clar comparant el parlar de Sort amb el de Vilamur, tan aprop d'assí y que, no obstant, llingüísticament pertenex a la Seu.

Demàn a n-els amichs aquell tros de carretera entre Sort y Gerri, que devers el juny de l'any 1902 s'esbaldregà anantse'n dins el Noguera, que fou causa que jo vatx haver de venir aquí a cavall, perque la tartana no passava, si ja està compost, y me diuen que no. —Pero bé, dich jo, ¿y com estau amb aquestes, per una vintena de passes de carretera ensorrada? ¿Quatr'anys sense compondrela? ¿Y que no hi ha caminers ni enginyer de camins? ¿Com no heu reclamat? ¿Com el diputat vostre no hi ha posat remey? —Els amichs m'escolten fent una cara estranya, y acaben per dirme que, lluny de fer cames y moure-se perque's compongui aquell bossí de carretera, lo que feren els de Gerri en les derreres eleccions fonch amenassar el candidat, el diputat actual, que sols li donarien el vot si'ls-e prometia solemnement que no faria compondre aquell esbaldrech, perque mentres no'l componguen, els carros y carruatges que vénen de la banda de Tremp, s'han d'aturar forsat a Gerri, y sempre hi dexen qualque cosa els carreters, fins a l'estrem que, d'ensà que s'ensorrà aquex tros de carretera, els hostals de Gerri treuen molt, van polents, y que tot el poble se'n ressent d'aquexes ventatges, perque també les bísties de càrrega axí tenen més feyna. —Pero bé, dich jo ¿y tots els pobles de la ribera pallaresa, de Gerri en amunt, han d'estar sacrificats a Gerri? ¿aont treu cap axò? A lo qual me responen: —Es que Sort també hi té ventatges, perque'ls traginers de tots els pobles de Sort en amunt, s'aturen més assí que no s'hi aturarien si's componia la carretera. Y me diuen més; me diuen que la carretera nova qu'arriba fins més enllà de Rialb, no passa encara per dins Sort, hi falta just el tros qu'ha d'atravessar la vila, per dues raons poderosíssimes: 1. perque, fentse aquex tros de dins la vila, els carros passarien de llis, y no s'aturarien jens y per lo metex no hi dexarien res, y Sort se'n aniria cap-avall; y 2. per fer dit tros, com els carrers assí son estrets y la carretera ha de passar forsat p'el carrer major, aont hi ha les cases principals,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

haurien de prendre un bon tros a [301] n-aquestes y les farien malbé. —Devant aquexes raons, som romàs confús, y fondament acongoxat. Un país aont succeexen aquexes coses; aont, no sols les toleren, sino que hi estàn a pler; un país aont patexen de vista tan curta y s'estimen més tenirlahi que no allargarla; essent axí que les vies de comunicació son la vida y la prosperidat de les regions, fins a tal estrem que allà ont hi ha tals vies ben endressades, hi ha vida y prosperidat, y allà ont falten, hi ha misèria moral y material; un país que per unes ganàncies y ventatges tan migrades y discutibles com les apuntades, dificulta l'establiment y espandiment de les vies de comunicació, es un país que, si no es mort, en té poca ferm de vida, està incapacitat per la vida. Un país axí, bé necessita una sodragada forta per sortir de l'ensopiment que l'agarrota y l'envilex; bé necessita reaccionar; bé'ls-e cal un esfors suprem a tots els naturals d'assí, que tenen idea de lo qu'es y de lo qu'ha d'esser la vida dels pobles, la vida mondial; bé'els-e cal aquex esfors suprem a tots els qui tenen mica d'idea del sentiment de Pàtria. Bona tasca hi ha dins aquexes muntanyes p'el Catalanisme.

Sort es una de les petites capitals de muntanya, tan interessants dins la regió pirenenca; tots els pobles de la rodalia hi acudexen a proveirse de tot. Sa situació es pintoresca; està just ran del riu. Els carrers son estrets y malplans; el *major* presenta un pòrtich a cada banda casi per tot, pero massa bax; les cases estàn una mica millor bastides que les de l'alta muntanya; està a 725 metres del llivell de la mar; y els habitants no passen gayre de mil.

Agost. Dia 20

Correspondència. —Més estudis. —Conferència filològica

Llest de la missa, del breviari y del berenar, escrich un enfilall de cartes que dech, y n'enviy una a *La Veu de Catalunya* per tots els amichs de les diferents comarques convidats a que mos preparassen materials d'estudi per quant hi arribaríem, y los dich que amb l'ordre que duym en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

els nostres estudis y donat el temps de que disposam, no mos serà possible trescar totes les comarques que crèyem, y que mos vendrà tan just tan just recórrer la serra pirenenca, y a ella mos concretarem per enguany.

El Dr. Schädel també escriu cartes a rompre. El capvespre completam els estudis de fonètica y conjugació de Sort y pobles de la rodalia, amb la bona ajuda dels amichs Malagelada y Casesnoves y altres d'assí.

Els amichs me demanaren eir una conferència pública. Vatx dir que sí; han demanat a n-el Bal·le si poria esser a *la Casa de la* [302] *vila*, y ha dit que sí, assegurantse abans que no ha d'esser política, sino científica. Han avisada la gent, y sembla que no'n faltarà. Anam a veure'l Batle per agrayrli la seua bona disposició, y mos torna demanar que no sia política la conferència. Ell es del diputat d'assí, que no es catalanista. Mos diu qu'ha donades les ordres per que la *Casa de la vila* estiga uberta y a punt per l'hora senyalada, les set.

A n-aquesta hora mos hi entregam amb el Dr. Schädel, els Srs. Rector, Casesnoves, Malagelada y altres, y trobam tancada la *Casa de la vila.* Me'n entr a l'esglèsia que es just allà devora, per fer l'estació a n-el Santíssim, mentres tant. L'acab, surt a defora; trob allà devant una vintena de senyors, espera qui espera y comenta qui comenta aquella *tancadura* de la casa comunal. A la fi s'obri. Diuen qu'es estat una mala inteligència. Els d'aquí estàn seguríssims que hu fan fet aposta, no el Bal·le, sino el qui tenia l'obligació de cumplir les ordres d'aquest, y les ha cumplides *ad usum caciquistarum*. ¡Bon profit li fassa!

Som entrats, ha comparegut més gent, lo principal de Sort, y alguns senyors caporals de fora d'assí, per eczemple, els Sostres de Tremp.

En Serafí Casesnoves me presenta, fentlo parlar l'entusiasme de la Pàtria y l'amistat. Agraintlehi de cor, y sabent qu'assí y fora d'assí n'hi ha que s'estranyen molt de que mos n'anem de poble en poble per aquexes muntanyes, fent dir paraules y demanantne a homes vells sense lletres y dones velles y minyons, lo qual creuen que, en lloc d'aclarirmos lo qu'es

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

el català, mos tirarà dins mil confusions, y que, en lloch del bon català, aplegarem totes les corrupcions, escrexenses y barbaridats de l'ignorància y de l'incultura, —sabent que n'hi ha que'ns fan aquex càrrech, *gravíssim* segons ells se figuren, he cregut que convenia a caramull tractar aquest tema.

¿D'hont sortí la nostra llengua? la que parlam? Es evident que sortí de la llatina que mos dugueren els romans com s'ensenyoriren de Catalunya y la resta d'Espanya, com en sortiren les demés anomenades *neollatines.* ¿Com se formaren aquestes? com se formà la nostra? Les formà cap acadèmia, cap colla de sabis y literats? Tot lo contrari; se formaren a pesar dels sabis y literaris de llavò, fenthi aquells savis y literats tota la guerra y oposició que pogueren y saberen. Nasqueren, se formaren aquelles llengües precisament del parlar llatí dels diferents pobles d'Itàlia, Gàl·lies y Hispània; parlant aquells pobles, parlant la gent sense lletres a llur manera y faysó el llatí, parlantlo sens subjectarse a les lleys que'ls gramàtichs donaven, prescindintne [303] completament, anaren produintse a poch poch una partida de diferenciacions del llatí, qu'anaren crexent y crexent y prenint cada una fesomia especial, accentuantse aquexa més y més de cada dia; fins que, com la gent se'n temé, aquelles diferenciacions resultaren altres llengues noves, altres tantes tanyades y cimals de la soca llatina; y els sabis y literats, impotents per capturar tal evolució, tal desplegament d'energies idiomàtiques, acabaren, un derrera l'altre, per haver de capitular, servintse d'aquelles llengues noves per la literatura, allà ont ja feya sitgles se'n servien en la vida íntima y ordinària. La vida *literària* de la nostra llengua comensà a manifestarse devers el sitgle X y XI y anà desplegantse esplèndididíssimament, gloriosíssimament fins a n-el segle XV y principis del XVI, que s'afica dins casa nostra la maleida influència castellana (maleïda, no per lo que té de *castellana*, no precisament per esser *castellana*, sinó per lo que té de *forastera* y de *eczòtica*, per esser *forastera* y *eczòtica*); influència que, com no mos ha morts ni ha morta la llengua catalana, hem de creure que ja no hi haurà mal que mos mati

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

com a poble; ja no hi haurà mal que la mati, la nostra llengua estimadíssima; y a la vista està si du camí de morirse en mitx de la polentíssima y pomposíssima renaxensa literària, artística y patriòtica qu'avuy admiren tots els pobles civilisats, tots els homes que tenen el cap a son lloch. Ara bé, donada l'eczistència del català dins l'història y dins l'actualidat ¿qu'hem de fer per conexerlo bé? ¿a n-e quines fonts hem d'acudir per estudiarlo tal quin es? ¿Basta anar a n-els monuments escrits? ¿son aquests la norma absoluta? son ells la font mestra? Me sembla difícil de sostenir científicament. Si les llengues fossen obra dels sabis y dels literats, axí no hi hauria dubte de qu'ells serien la font, y a ells com a la font hauria d'acudir qualsevol que volgués estudiarles; pero es el cas que no les formaren ells, sino el poble, y precisament el poble ignorant, sense lletres, sense cap regla gramatical apresa, sens adonarse'n, inconscientment. Donchs per conèxer l'estat d'una llengua, la seua estructura, demble y fesomia nadiua, hi ha qu'apellar, hi ha qu'acudir a n-el poble, a n-els iliterats, a n-els inconcients, com a font aont pouar, com a mina d'ont treure la sustància elaborable. Respecte del català dels sigles passats, no podem acudir a n-el poble, perque'l poble d'aquells sigles ja no eczistex; y ja no's possible acudirhi; respecte del català d'ara, no hi ha altre remey qu'acudir a n-el poble d'ara, y amb preferència a n-el poble *iliterat*, *analfabet*, inconcient, y a la gent il·lustrada sols cal acudirhi per aclarir lo qu'el poble analfabet diu, la manera com aquest poble parla. —*Durus est hic sermo*, diuen els qui no tenen la mà gayre trencada en la [304] filologia. No hi saben donar volta ni hi poden entrar que'l poble ignorant haja d'esser la font d'estudi del català, perque diuen que'l poble corromp les paraules, les destrossa, y hi fa mil barbaridats. Ara si a n-aquests les feys provar tals afirmacions, ja'ls-e posareu dins uns bons mal-de-caps. ¡S'hi veuràn ben confusos per provar això qu'ells creuen tan evident. ¿Qué'l poble corromp les paraules? ¿Volen dir que les tramuda? No hi ha dubte que sí. ¡Y d'aquexes *corrupcions*, d'aquexes tramudanses que'l poble d'Itàlia, les Gàl·lies y Espanya feya de les paraules llatines quant mastegava'l llatí, resultaren

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

totes les llengues neollatines. Sí, l'italià, el francès, el castellà, el català, el portuguès, son el resultat de la sèrie de *corrupcions* que'l poble feu de les paraules llatines durant sigles y més sigles. ¿Hi haurà negú que tinga pit per negar aquest fet? ¿hi haurà negú que tinga pit per condamnar totes aquexes llengues com altres tantes *corrupcions*? El poble, es ver, tramuda, altera les paraules, pero seguint regles ficses, fatals, precisament perque no son regles apreses ni sabudes, sino instintives, qu'un les observa sense adonarse'n. A la ciència toca *veure*, *trobar*, *formular* aquexes regles. Y la ciència no té altre medi, per fer això, qu'estudiar els *fets de la llengua*, això és, la llengua parlada, precisament tal com la parlen els més eczents de tota influència estranya, els iliterats, els analfabets, els inconcients, que diuen les paraules sense raonarles, sense reflecsionarles, sense conèxer llur valor gramatical. Estudiant la ciencia una llengua d'aquesta manera, porà aclarir l'*actualidat* d'aquella llengua. Per això nosaltres, per conèxer l'*actualidat* de la llengua catalana, anam de poble en poble, recorrent aquests serrals pirenenchs, y les havem amb homes vells y dones velles y minyons, y, si mos servim de gent il·lustrada, si mos empram d'homes de lletres, es per aclarir, per constatar lo que'ls iliterats y *analfabets* parlen. —Y s'hi dona'l cas molt especial, molt curiós, y sobre tot, molt instructiu, que la major part de pronunciacions y formes verbals qu'aquests iliterats mos donen des de Canet de Rosselló, allà dessà Perpinyà, Prats de Molló, Mosset, Noedes y Formiguera fins aquí, tenen llurs precedents dins els clàssichs nostres, dins els monuments escrits dels nostres antepassats, son un eco d'ells, y tenen en general llurs rels y origen dins la llatinidat; son desplegament llegítim de les formes llatines, com se veurà en publicar nosaltres els nostres estudis. —No, no es ver que'l poble *corrompi y destrossi* les paraules seues. El poble lo que fa, en tot cas, quant la moda de la gent il·lustrada li dona paraules *eczòtiques*, *forasteres*, son dues coses: primera: confondre'l sentit d'aquelles paraules que no li pertanyen y les aplica malament; y segona: aplicarlos les lleys instintives de pronunciació, [305] alterarles segons dites lleys, sense assimilarles-se degudament,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sense acabar de pairles, resultant *enormidats*, *monstruosidats*, que qualsevol, per poch nas y per poch ull que tinga, perceb y afina tot d'una; elles metexes se denuncien, y els qui les prenguen com a *formes* llegítimes, com a tanyades genuines y no com *a bordays* y escrexenses y esvortons, es que Deu no'ls-e crida per filòlechs, y lo més avengut que poden fer, es prendre un altre carreranch y no pegarhi pus cullerades en la filologia. De manera que d'aquexes *enormidats* que fa el poble de les paraules *eczòtiques*, *erudites*, *tècniques* (fetes dels sabis demunt rels gregues o llatines), no n'és responsable ell, sino precisament la gent il·lustrada que les introduex violentament, esburbadament dins la llengua, sense acomodarles a n-el demble de la llengua pròpia; y ella, la gent il·lustrada, es la causa principal de tal desorde; cau demunt ella, en rigor, y no demunt el poble.

He parlat uns tres quarts sobre això, y he acabat convidant la gent a col·laborar a l'*obra del Diccionari* y a n-el *Congrés de la llengua* qu'anam a celebrar y que sense la cooperació de tots els bons catalans no resultaria res, y he posat punt final.

Casi tots els oyents se son acostats a donarme mil enhoresbones comentant lo que'ls havia dit, qu'es vengut de nou a la major part d'ells. N'hi ha hagut un qu'ha fet notar qu'aquesta vegada es venguda més gent que a la conferència que hi vatx donar l'any 1902; y aquell a n-e qui donen la culpa de que la *Casa de la Vila* no sia estada uberta d'hora, ha dit que efectivament ara es anat millor perque no hi ha hagut negú qu'haja siulat, com l'altra vegada, que's sentiren alguns siulos. A mi m'es vengut de nou que m'haguessen siulat l'any 1902; no hu sabia. Com som estats a ca'n Casesnoves y hu he contat davant aquest y En Malagelada, se son enfadats perque han dit qu'efectivament l'any 1902 hi hagué uns quants siulos vergonyants, però que les feu donar aquell metex qu'ha tenguda la frescura de retreure los devant mi. He dit a n-els amichs que no s'hi enfadassen gayre, que a mi tals siulos no'm molestaren llavò, perque no'ls-e vatx sentir, ni'm molesten ara, sinó que'm fan rialles y compassió, perque quan vatx emprendre la creuada a favor de la nostra

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llengua y de la Pàtria, no va esser per que'ls inimics d'una y altra m'aplaudissen y me fessen la bona; ja hi vatx contar qu'ells me siularien, vergonyants o desenfreits, y que se'n riurien a les totes, y que'm llevarien la pell, amb la llengua no més, com se suposa. Però, com la meua obra es tota una *siulada* a ells, una rialla de tot lo qu'ells adoren y un fas de llenya demunt les costelles llurs, una cosa va per l'altra, y no crech jo tenirhi cap pèrdua, sino que cada dia [306] m'hi sent més a pler qu'*ells* me siulin y se'n *riguen.* Per part meua poren siular fins que tinguen *siulera y* riure fins que's treguen de pollaguera'l barram.

Comenten els amichs la conferència y l'auditori qu'ha tengut, que demostra prou clar que'l catalanisme assí va quart crexent, encara que a pas de bou.

Mos despedim dels amichs agraintlos lo que mos han obsequiats, sobre tot En Serafí Casesnoves y En Malagelada, y ¡a jeure manca gent!

Agost. Dia 21

Cap a Llavorsí. —Escapolons de carretera. —Estudis de Llavorsí. — Cap a Esterri. —La vall d'Àneu

Botam del llit a les cinch; devers les cinch y mitja mos comparex amb les bísties el guia. Ja no es el *Trilla*, que se'n tornà a la Seu dia 19. Com veu l'equipatge que duym, fa nassos ferm. Prova d'engirgolar-lo demunt les dues bísties, y no li surt la cosa; y acaba per dir que aquexes bísties no mos poren dur a nosaltres y l'equipatge. Li feym notar que'l de la Seu el mos hi duya amb les metexes bísties aont cavalcàvem; ell diu que, si aquell ho feya, no hu vol fer ell, per no tudar els animals. El Dr. Schädel s'enfada y diu cuantre aquex home les mil llàstimes... en francès, y l'*obsequiat* se queda tan tranquil perque no hi entén pelada. Lo que diu, que tot se porà arreglar cercant un aset per dur l'equipatge. Per sortir d'aquells emblavins, hi allargam el coll. Se'n va, y al punt torna amb l'aset; li carrega l'equipatge, pujam cadascú a la seua bístia, y ¡cap a Llavorsí manca gent! per la carretera nova, que arriba, seguida, fins a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Rialb. Fins assí mos acompanya'n Casesnoves. En prenim comiat y li donam grans mercès de lo bé que'ns ha tractats aqueys dos dies y de lo molt que s'es destexinat per nosaltres y p'el nostre objecte. Mos aficam dins unes muntanyes molt esquerpes y selvatges, sempre vora vora'l Noguera, per dins uns barranchs estretíssims, d'uns costers molt espadats, per ont bordetja'l caminoy de ferradura, pujant y devallant per uns precipicis, aont, si la bístia travelava, no mos aturaríem fins dins l'abisme, fets bocins, y ¡bona nit, filologia! Aquell freu tan estret té uns dotze kilometres. Cada instant trobam torrentols que s'estimben daltabax d'aquelles altures, furients, avalotadors. Trobam bocins de carretera feta, a n-els punts menys difícils y inaccessibles. Mos diu el guia que n'hi ha que fa una quinzena d'anys que son fets y que's passen anys sense ferhi res. Si's descuyden una mica, aquests bocins se desfaràn y hu hauràn de fer tot nou. Es una [307] vergonya lo que passa amb aquexa carretera; ella pinta ferestament les ignomínies de la nostra administració pública. Es un escàndol que la conca o ribera pallaresa, tan llargaruda com magnífica y esplèndida, haja de seguir anys y més anys sense carretera. Es un escàndol que hi hajen gastades tantes de mílies y que no hi puguen passar carruatges.

A la fi s'acaba aquell freu; el panorama s'axampla una micoya, passam per un pont de fusta el riu y hem de pagar *el pontatge* per les bísties que mos duen, y entram, entre les vuyt y les nou, a Llavorsí, una vileta asseguda a un coster, dins un panorama grandiòs, encantador. Hauria d'esser aquexa vila una delícia, y es... una misèria de carrers torts y mals plans, cases malfetes, esguerrades, brutes, negres, com les de casi tots els pobles de l'alta muntanya.

Anam a l'hostal, demanam dues cambres, les mos donen, mos rentam, y vé de nou a l'hostaler que demanem aygua per rentarmos a n-aquexes hores. ¿Quina la feym per aprofitar el temps, axò es, per trobar qui'ns parli y poguem estudiar el llenguatge d'assí? Demanam la Rectoria; l'arribam a trobar; però el Rector no hi és. ¡Bona l'hem feta! Mos diuen que hi ha un capellà jove, y mos mostren ca-seua un esbart de minyons y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

minyones, que venen amb nosaltres fent aquexa obra de caridat. Arribam ca-aquell capellà. Es sortit a passetjar; però hi ha sa mare, una doneta vella que treu el gra a una garba, envia a cercar el seu fill, que's presenta al punt. Li esplicam la cosa, se'n fa càrrech, y componem tots tres de tornar a l'hostal y qu'allà metex aplegarem la gent necessària per la cosa.

Efectivament, a l'hostal hi ha'l fill de la casa, d'una vintena d'anys, el *Marcelino*, si mal no m'err, y una noya d'una quinzena, de tan bon manament, tan desxondits y entenents, que pronte han pres el demble a la cosa, y amb una seguredat major mos donen la fonètica y la conjugació de Llavorsí. Son, amb poques variants, com les de Sort. Aquesta vila es importantíssima filològicament perque aquí es la confluència del Noguera Cardós amb el Noguera Pallaresa, y per lo metex tota la ribera del Cardós y també la de la *Vall-ferrera* desemboquen a Llavorsí, y hi desemboquen, com es natural, les variants de llenguatge d'aquexes altíssimes riberes.

Dinam de molt bon gust, y a les dues mos enfilam demunt les bísties, y de d'allà cap a Esterri d'Àneu! sempre riu riu, cap a ponent, bordetjant els costers, pujant y devallant per uns precipicis esglayadors: a redols, esplèndits y lucsuriants de vegetació; a redols, erms, pelats, ferests. Passam per bax d'Estaron, vileta penjada dalt les cuculles de la banda nort; el paysatge s'axampla, [308] venen tongades planes; trobam trossos de carretera, plena de pols, axò sí, que s'alsa amb les potades de les bísties. Com la meua no vol anar devant, la del Dr. Schädel que hi va, me dona pols de mala manera. Arrib a maleir el bon camí. Passam per dins el poblet d'Escaló, aont hi ha festa. La gent, endiumenjada, mos mira passar. Anam cara a sol; son devers les tres del capvespre, no està jens ennuvolat y som dia 21 d'agost, y, a pesar d'axò el sol no mos molesta casi jens. A Mallorca pica més qualque dia de janer o febrer. De d'allà cara a sol per la carretera polsosa, la comalada al punt s'estreny fort; passam el freu de *la Torrassa*, y, per un pont atrevidíssim, l'entreforch del Noguera y son afluent *Escrita*, y per devora la *massa de Rol·lan*, una barrota de ferro d'uns vuyt pams de llarch, tirada a la vorera del camí. Ja mos trobam dins la delitosa y esplèndida vall d'Àneu, rodada de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

muntanyes sobergues. Tot es una verdor riolera d'herbatges y arbres y corriols d'aygua per tot arreu. Al punt colombram la vila d'Esterri amb el seu campanar agullonat, asseguda pomposament a la vora del riu, endiumenjada d'arbredes y prats, a 1.000 metres d'altura. Hi arribam posta de sol, entrant p'el carrer major, amplíssim, de bona petja, cases ben fetes y alegrívoles. De la Seu ensà, cap n'haviem trobat de carrer com aquex.

Aquí hi tenim amichs, els germans de l'apotecari En Morelló, del *portal de l'Àngel* de Barcelona: D. Vicenç y D. Anton. Aquest té una fonda, y mos hi presentam. Mos reben molt bé. Mos rentam y raspallam una mica, perque n'havíem aplegada a voler de pols; y, una mica enllestits, cap a veure D. Vicenç, l'altre Morelló, y l'apotecari D. Anselm Castellarnau, entusiasta també, y llavò'l Sr. Rector, que'ns resulta igualment molt simpàtich. Tots s'oferexen a ajudarmos demà dematí a fer l'estudi del llenguatge d'assí, que té la seua importància per esser Esterri la capital de la vall d'Àneu, que's compòn d'una partida de pobles, presentant certes particularidats subdialectals dins el dialecte pallarés.

A pesar de que no mos ne temíem el sol d'aquest cap vespres, resulta que mos ha bofegada una micoya la cara, però amb un poch de vinagre que mos hi posam, ja no se'n resa pus.

Sopam y mos n'anam a jeure que, prou hem de mester, y... fins demà dematí, si Deu ho vol y María. [309]

Agost. Dia 22

Estudis a Esterri. —Cap a Isavarre. —D. Modest de Bisa y sa família. —Dialecte d'Isavarre y Isil. —Els *Segadors*

M'axech primer que'l sol, y, feta la preparació, cap a dir missa. El Rector m'obsequia molt; me'n mena a la Rectoria y me fa berenar amb ell. Me'n vatx a la fonda, y trob el Dr. Schädel desxondit y berenant. Comparex D. Vicenç Morelló y D. Anton mos mena sis o set noys y noyes, que fan un cap ben viu y uns ulls que baden com uns salers. Les mos

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

triam amb el Dr. Schädel, fent dues rol·lades, y ja som partits a demanar, ell de fonètica y jo de conjugació. Tot d'una no comprenen aquells noys aont va a parar tot això. Los ho esplicam una mica y aviat hi son, y a-les-hores ja mos n'anam com un cavall a n-el cós; y venguen verbs y altres verbs. Aquí trobam el metex fenòmen que per tot: la gent instruida se ressent de l'influència de Barcelona, y la gent menuda conserva millor les particularidats idiomàtiques d'assí. Aquella gent hi té mal d'entrar, en l'importància científica del parlar del poble iliterat, dels noys. Ho troben gros, que'l parlar d'aquests haja de decidir les questions de la nostra fonètica. No'n saben sortir de llur *tòpich*: *les corrupcions y adulteracions del poble*.

A forsa de fer l'aviona y de trompitxar, amb l'ajuda dels germans Morellons, aquells noys y els Srs. Rector y Castellarnau que també'ns ayden un parey d'estones, dexam llesta, devers mitx-dia, la fonètica y la conjugació. Resulta que no hi ha grans diferències de llenguatge entre Sort i Esterri. N'hi haurà més amb els altres pobles de la vall d'Àneu; es segur qu'a n-aquests s'hi conserva millor el dialecte de la vall que no a Esterri, per la major comunicació que té aquesta vila amb els altres centres de població esterns.

Dinam de bon gust, y feym les maletes per tocar el corn, de bell nou cap a ponent, cap a Isavarre. El traginer que'ns acompanyà fins assí se'n tornà a Sort, anit passada. Per no haver de mudar tant, contractam amb D. Anton Morelló bísties y un guia per tots els dies que n'hàjem mester, fins a la Pobla de Segur. Mos dona un bestiar molt bo y el *Miquel* per menarlo y guiarmos. El Miquel es un *mosso* de D. Anton, fadrí, d'una trentena d'anys, no gayre alt, gruxadet, ros, axerit, trempat.

Ens despedim d'aquells bons amichs d'Esterri, pegam bot demunt les bísties, y ja som partits per un caminoy de pujades y devallades ferestes, esglayadores, p'els costers del Noguera, sempre cap a ponent, y de d'allà. ¡Quins panorames més esplèndits y grandiosos, y qualqu'estona ferests y salvatges! [310]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Anam cara a sol; son devers les dues del capvespres, pero no sentim jens de molèstia. Vaja quin sol més... *comportívol*, més... *bon al·lot!*

Com mos ne temem, som a Isavarre, una mica de vila, asseguda a un coster molt empinat y mal d'emprendre, de cases mal garbades, petites, brutes, d'una mala petja del dimoni. Mos presentam a ca-D. Modest de Bisa. Mos hi recomanaren els Morellons; el coneguérem eir a Esterri y ens digué qu'esperava que faríem propi de ca-seua. Es la primera casa de la vila, una d'aquexes cases caporals de la muntanya catalana, soques seculars de la nostra nacionalidat.

El Miquel prou que hu sab ca'l senyor de Bisa. Entram per la portassa, dins un pati a ont desemboquen l'escala principal y diferents estables y altres dependències. Mentres devallam de les bísties, ja's presenta D. Modest, el senyor de la casa, la senyora, tota agradosa y amable, una filla, la Marieta de Bisa, d'una tretzena d'anys, y dos fills, el Modest, d'una quinzena, y el Llorenç que'n té onze. Tots fan un cap ben viu, careta rodona y garrida, amb unes colors ben sanes. Tots duen la bondat pintada demunt. Encara tenen l'àvia, una senyora de prop de norant'anys, natural de Camprodon, petitona, esquerda, exerida, pero més sorda qu'una massa. Aquí trobam D. Joan Barado, d'Isil, mestre d'escola, col·laborador vell del Diccionari, que només mos conexíem per cartes.

Pujam per l'escala principal; es ampla y de graons un poch menjats. Mos menen a la sala bona, espayosa, sotilada de fusta, parets blanques amb teles a l'oli penjades, y mobles antichs. Tot respira ayre senyorial d'altre temps.

La senyora de la casa, educada a un col·legi de Tolosa, amabilíssima, parla francès molt bé. Tant ella com D. Modest com llurs fills se mouen dins una pau y una calma paradisíaca.

Els esplicam el nostre objecte d'estudiar la fonètica y la conjugació de la regió d'Isavarre, pertanyent a la vall d'Àneu, y aviat comprenem que ja no poríem trobar un camp d'estudi més avengut qu'aquella gent. Els esplicam la manera especial d'aglapir la pronunciació y la conjugació,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

y aviat s'en fan càrrech; y tant el Modest, com la Marieta [de Bisa], com el Llorenç [de Bisa], ens responen amb un aplom y una seguredat qu'encanten. ¡Que hi brolla de pura y de dolsa la llengua catalana d'aquelles boques infantils! A la llegua se veu qu'Isavarre conserva millor que no Esterri el dialecte de la vall d'Àneu, com a punt més arreconat qu'es y menys topadís. Com tenim assí l'amich Barado, amb ell feym l'estudi del dialecte d'Isil, qu'es, poch sà poch llà, com el d'Isavarre. [311]

Hi trobam particularitats fonètiques y morfològiques molt curioses. Hi trobam la *e* àtona tan *tancada* (e) qu' arriba a *i* (*llibri*, *pari*, *mari*). La *a* àtona final sona en les formes verbals y en molts de *noms* casi com *o* tàncada (*o*) o castellana (*mirabo* = *miraba*; *mirario* = *mireria*; Ke ɪɔ *miréso* = *miràs*; *tenibo* = *teniba* = *tenia*). Hi ha subjuntius tan curiosos com aquests: *Ke* ɪɔ *pergo* = *pèrdiga*; *Ke* ɪɔ *rebgo* = *rèpiga*; *l'ɔʎo* (*olla*); *ke buʎgo* = *búlliga*; *no vol que* ɪɔ *eskubgo* = *escúpiga; no vɔl ke pudgo* = *púdiga*). Aquests subjuntius tan curiosos, les mos diuen la Marieta [de Bisa] y el Llorenç [de Bisa], contra'l parer de llur pare D. Modest, perqu'ell no'ls usa; pero acaba per confessar que'ls infants y la gent sense lletres els usen. Es clar que la gent instruida no'ls usarà gayre, en temerse'n, perque més o menys directament reb la norma del dialecte barceloní, que no'ls-e conex.

Fins que tenim claror del dia traballam com uns desesperats. Aquella santa gent aguanten a n-aquex banch de la paciència, atentíssims com son; y venguen paraules d'un vent y formes verbals de l'altre, y hala escriu qui escriu.

Se fa hora d'anar a menar els bous y les cabres; el Modest va a cercar aquells y el Llorencet aquestes. Se veu qu'es una casa ben ordenada, una casa noble de la pagesia, aont cadascú fa feyna a n-el seu redol. Un detall curiós: com som a la conjugació del verb *monyir*, qu'assí'n diuen *mullir* y a altres bandes *mulcir*, demàn jo a la Marieta [de Bisa] si sab qu'es axò. Ella's posa a riure, y son pare'm diu qu'ella *mull* cada dia vaques, per la llet que prenen ells a la taula.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Per acabar de desnossar la pronunciació y la conjugació, mos duen un llum, y a la fi feym el *val-Deu*. Aquesta santa gent no demostren gens de cansament, y no es que no hi haja motiu. Ho veym clar, que cansaríem un ase, quant y més les persones.

Se fa hora de passar el Rosari, y el resam en família; posam peus devall taula, y venga un bon sopar. La senyora mos fa tastar la mantega qu'ella enllestex. El Dr. Schädel, que, com a alemany, hi diu de prim, declara qu'es cosa superior.

Una nova sorpresa: aquests senyors son afectats ferm de cantar, y ja son partits canta qui canta tots plegats, y just cansons catalanes, com se suposa. Surt devant totes la dels *Segadors*, que retrona solemne, imponent, corprenedora, a n-aquelles altures d'Isavarre, dins aquell silenci sepulcral de la nit, quan tota la vila dorm.

Com mos ne temem son a prop de les onze, y acordam, *nemine discrepante*, anarmosne a jeure. [312]

Agost. Dia 23

L'esglèsia d'Isavarre y les altres del Pallars y llur construcció. — Cap a Alòs— El Sr. Arnalot y sa casa. —Estudi del dialecte d'Alòs y Borén. —Noys fugissers

M'axech abans del sol, y D. Modest també, y devallam a la capelleta que hi ha a la casa, amb portal a defora. Es petita, modestíssima. Entra també la senyora y sos fills, y deym missa. Després berenam y mos comparex el Sr. Rector d'assí, pujam amb ell a l'esglesieta parroquial, romànica, primitiva, venerable, menuda, pobre. Hi pujen per una costa feresta de dreta, vestida esplèndidament d'arbres d'ombra. L'esglesieta domina la vila y tot el panorama, qu'es magnífich, grandiós. Devallam després a la Rectoria, cosa poca de tot.

Les esglèsies d'aquexes viletes de l'alta muntanya, les qu'hem vistes, son molt menudes y despullades de tota ornamentació, però molt ben construides, de pedreny fort y carreus regulars, amb portalades de mitx

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

punt, reduides sí, però correctíssimes, gentils, solemnes, y algunes esplèndides. Constrasten notablement amb les altres edificacions, tan raquítiques, lletges, *infamioses*. Bé simbolisen aquexes esglesietes la solidesa y perennidat de l'Església Catòlica, obra Deu, triumfant de la caducidat de les coses humanes. Una de les coses més... impròpies d'aquexes esglèsies es el trispol, el paviment que sol esser de lloses irregulars y maliguals de grandària y de gruxa, posades molta volta sense cap classe de ciment ni mescla (cals y grava) que les ficsi ni subjecti. En descàrrech d'això hi ha que dir que les particulars, en no esser de qualque senyor gros, els paviments solen esser molt pitjors. Moltes d'elles semblen còves o bovals de bestiar.

Se fa hora de partir. Donam milions de gràcies a n-els senyors de Bisa, de lo bé que'ns han tractats; el Miquel ja té les bísties ensellades; hi pujam, y ide dellà cap a Alòs! sempre vora vora'l Noguera, per dins comallars, fondals y barranchs, bordetjant costers. Passam per devora la mica de vila de Borén, sense aturarmoshi, més envant trobam ran del camí una venerable y gentil església romànica, desgraciadament abandonada; era un vell monestir. Després dexam a mà esquerra'l poblet d'Isil, miserable com tots els d'aquexes muntanyes, y a la fi arribam a Alòs, el derrer poble de llengua catalana que's troba anant cap a nort y cap a ponent. Ja som a 1.260 metres d'altura.

Aquí hi tenim un amich, D. Pere Arnalot, que té dos germans jesuïtes, persona riquíssima; se considera el més rich de [313] l'alta muntanya, s'entén dels qui hi viuen. Totes les referències que'n tenim, son escel·lents; elles mos mouen a presentarmos a ca-seua sense conexerlo personalment, però haventlo avisat fa setmanes, y avuy ben dematí hi es vengut el Sr. Barado d'Isil a notificar la nostra arribada. Mos hi presentam, y mos reb amabilíssimament. Es un senyor d'una cincuantena d'anys, de bones talles, robust, cara rodona, molt espressiva, amb uns ulls que li ballen de vius. La seua senyora, agradabilíssima, se veu qu'es una santa dona; tenen vuyt o nou fills, tots sans com un gra

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'all, revenguts, desxondits; no fan cara de jens de sòn; casi tots han estudiat a n-el col·legi dels jesuites de Sarrià.

Basta veure la casa per coletgir que son amo es persona polent y que manetja'ls diners a palades. Alòs [d'Àneu] es una mica de vila, per l'estil de les altres més poca cosa qu'hem descrites de l'alta muntanya; les cases son menudes, malgarbades, brutes; son d'aquell pedreny fullós, flux, esmicolat, impossible per tota edificació formal, per cantonades, per rebranques, per archs, per llindes, y que sembla esser general a tot el Pallars. D'Avellanet ensà no hem trobad'altra cosa, fora a Sort y Esterri, aont abunden les pedres rodonenques, propies dels terrenys d'aluvió. Per tal motiu, per assí no hi ha portals arcats ni finestres arcades, sino amb llindes de tions més o menys llambroxats, y els sòtils y mitjanades (embans) solen esser de posts mal confegides, y els trispols son de lloses d'aquell pedreny fullós y negrench, que també l'empren per les teulades. De cases amb pisos, de trispols enrajolats y de parets llises, blanques o emparedades o pintades, no se'n resa per assí dalt, casi no'n tenen idea. Donchs bé, la casa del Sr. Arnalot es una escepció: es gran, de dos pisos, de parets mestres ben robustes, referida per defora, axaubada per dedins, de cambres espayoses, de trispols enrajolats o de fusta molt ben closa, pintades o empaperades les parets y cel-rasos, amoblat tot magníficament. Sembla una casa que l'han duyta de Manresa, Sabadell o Barcelona.

Esplicam a n-el Sr. Arnalot y a sos fills, el nostre objecte filològich y els-e deym que'ns calen vuyt o nou minyons o minyones naturals d'assí, per sentir-los enraonar y ferhi'ls nostres estudis. Ells diuen qu'ara tot d'una serà un poch mal de fer, perque tothom es a fer feyna p'els costers; qu'haurà d'esser en haver dinat. Hi ha a la casa, de pedagoch, durant les vacacions, un seminarista de Borén, molt simpàtich; amb ell estudiam la fonètica y la conjugació del seu poble. Conversa que conversa, se fa mitx dia, y dinam magníficament.

Tot d'una d'haver dinat, dos fills del Sr. Arnalot s'espitxen a cercar minyons per tot arreu, abans que no se'n tornin a la feyna. [314] Els-e

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

costa molt trobarne que vullen venir, perque patexen una mica de seuvatges, les fan por els forasters. N'apleguen un escabotell de set o vuyt, però abans d'aportellarlos a entrar a la casa, n'hi ha que hu donen a les cames com a llonzins, y no'n veuen pus la pols. Entren els altres un poch esglayats com mos veuen. Per ferlos boca, les donen aquests senyors confits y dolces. Amb axò se posen a coses de raó, y comensam a ferlos preguntes de fonètica y de conjugació. Tot d'una no hu comprenen, però a poch poch hi entren, y alguns responen molt bé, y amb ells feym bona feyna. N'hi ha d'altres que no'ls-e porem treure cap parauleta; no fan més que mirar y mirar amb uns ulls com a salers. Veent que no mos servexen, els-e llicenciam, y fugen com la bala. Mos ne queden massa pochs, y el Pep, un dels fills del Sr. Arnalot, torna esser partit a cercar gent menuda per les cases, però li fugen y ell els encalsa. A la fi n'aplega quatre o cinch, y aviat els hem anostrats, y seguim escriu qui escriu. A lo millor un d'aquells bigarnius diu, sense cap rialla y ben fort: —¡Tinch gana! —Bé, home, diu el Sr. Arnalot, bé has parlat. Y duen una bona llesca de pa y una gran tallada, y aquell ja li ha dat clau, y al punt s'ho ha enflocat tot. Llavó està ja per dir paraules, totes les que li demanin. Axí m'agraden els homes! Ni'l Dr. Schädel ni jo perdem cala, y no'ls-e dexam sossegar a n-aquests noys amb preguntes d'un vent y d'altre vent. Mos hi pegam fins que hi veym. A la fi acabam; aquells noys troben un bon berenar preparat, y hi peguen fort, y se'n van botant d'alegria y movent avalot.

Resulta que ni aquí, ni a Isil, ni a Borén ni a Isavarre, y manco a Esterri d'Àneu, no hi ha contactes ni invasions del gascó ni llengadocià que's parlen a l'altra banda d'aquexes muntanyes, dins França. Aquexes crestes altíssimes son una frontera perentòria entre el català y aquelles altres branques de la llengua d'Oc; la separació es casi bé absoluta, a pesar de que axí metex comuniquen els poblets d'una y altra banda.

Entrada de fosca comensen a comparèxer traginers de la banda d'Esterri y Sort, amb muls carregats de farina y altres merques, y la casa sembla una fira. Hi ha més de vint *mossos*, uns traginers, altres de feyna

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

del camp, altres guardians de bestiar. El Sr. Arnalot atén a tot, y la senyora amb ses criades preparen la cosa per sopar. Mos aplegam tots, senyors y servici, per resar el Rosari, y, resat, sopam, y a jeure tothom, que prou ho hem mester. A n-el Dr. Schädel y a mi mos destinen unes cambres del pis principal magníficament enllestides. Des qu'anam d'escursió no érem estats tant ben allotjats. [315]

Agost. Dia 24

Cap a la Vall d'Aran. —Comunes del Pallars—El bosch de Bonabé. — Els *glebats*. — Mongarri. —Un que's creya que l'*aranès* no's poria escriure. —Fonts del Noguera y Garona. Panorama de la Vall d'Aran. —Població y administració de la Vall. —El *separatista* més gros d'Espanya. —Lo que costa anar a la Vall d'Aran

M'axech a les quatre. Trob llevat el Sr. Arnalot y els seus fills, que'm tenen preparada la cosa per dir missa a la capella de la casa. La dich, don gràcies, cridam el Sr. Schädel, berenam, y el Miquel vé a dirmos que'ns espera amb el bestiar a punt per partir.

Se presenta'l Sr. Rector; s'oferex en tot y per tot y nosaltres a ell; donam milions de gràcies a n-el Sr. Arnalot, a la seua senyora, a sos fills, per lo magníficament, per lo esplèndidament que'ns han tractats; prenim comiat de tots, y, enfilantmos a les bísties, ja som partits cap a la Vall d'Aran, per anar a dormir a Viella; tota una diada de cavalcar.

Seguim vora vora'l Noguera p'els costers dels barranchs y fondals per ont el riu corre, y de d'allà. A bocins, tot son arbres de riu, d'una gran pompa y esponera, y pelleringades de prat; llavò clapes pelades com el call de la mà y ermes completament, y llavò grans estensions de bosch, casi tot pinar.

Lo notable es que dins casi tot el Pallars, les muntanyes, axò es, les altures, son comunes, es a dir, dels pobles, que hi pasturen el bestiar y lloguen els pasturatges y des-i-ara venen els boschs. A Alòs, mos diu el Miquel, en veneren un tros ben gran, fa uns quants anys, y tocaren de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tres a quatre mil pessetes a cada casa. Y ¿que havia de succeir? Qu'aquells diners foren un niu de desbarats, desordes y misèria. Alguns, ben pochs, guardaren aquelles mílies; la major part les tudaren y fongueren de la manera més bajana y toxarruda, y aviat no tengueren una creu.

Camina caminaràs, el Sr. Schädel fa córrer la bístia p'el bon camí, y devalla en esser dolent. Jo no devall casi may; rés el breviari, repàs la gramàtica alemanya, llavò convers amb el doctor y el Miquel, y sempre de d'allà cap a noroest, y per amunt y per amunt.

¡Quina cosa més notable! El cel està ben estirat, no veuen un núvol, son devers les deu, el sol mos cau demunt ben de ple, y no mos molesta jens, y ¡som a 24 d'agost!

Com més va, mes pinar trobam; el punt som a la colònia *Itàlia*, un aplech de cases de fusta, molt gentils, aont hi ha una gran fàbrica de serrar les fustes que tallen d'aquest bosch grandiós de [316] Bonabé, propiedat del Duch de Medinaceli, que l'ha venut a una companyia estrangera, que fa taulons de les soques y los se'n du cap a França, a l'ayre, amb un cable sostengut meravellosament per unes torres atrevidíssimes de barres de ferro, posades en els punts culminants, y, per medi de l'electricidat ¡cap a França! Com casi tots els *obrers* son italians, la colònia ha nom *Itàlia.*

Dins aquestes encontrades altre temps hi havia llops y ossos a balquena. Ara se son apoquits tant y tant, que no'n veuen casi cap may. Els llops son molt perillosos de nit; els ossos oferexen la ventatge que no s'afuen ni envesten la gent si no'ls-e diuen res. Ara si'ls envesten, son ferests y ben mals de capturar.

Y seguim sempre de d'allà y per amunt cap a ponent, bordetjant costers y altres costers, aficantmos a les totes dins aquell bosc de Bonabé, d'abets, de pi pirenench, de rama espessa y d'un vert molt fosch. No es una *cabellera reyal* a l'ayre, com la del *Pi de Formentor* que canta Mn. Costa i Llobera; son milenars de milenars de cabelleres reyals, amollades, escabellades, arrevexinades, endiumenjant sobiranament,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

estupendament aquests fondals, barranchs, ressingles, turons y cuculles; son milenars y milenars de soques, moltes mès gruxudes que'l cos d'un home, dretes com un fus, altíssimes, algunes de vint y fins de trenta metres, reblides de branques de dalt a bax, espesses com els cabells del cap; a molts de redols, tan acostades les soques, que no hi ha gayre més d'un metre d'una a l'altra; y les branques s'entrecualquen formant un entrunyellat, un envitricollat esglayador. A molts d'endrets fa verament fosca, y axò que som devers les deu. El camí atravessa una pendent tant dreta y aspra, que, si no fos per tantes de soques que amb les rels aturen la terra y fan regruxos, per ont corre el camí de ferradura que seguim, no hi hauria manera de travessarhi. De vora aquexes soques gruxades se fan una espècie de fraules o maduxes; en trobam ensà y enllà, y el Dr. Schädel cull totes les que veu y en pega un panxó; jo també me'n enfloch un ratx. Tot el tros més espès del pinar anam a peu, per por de les branques que passen de banda a banda del camí y mos porien fer un mal terç.

A la fi sortim d'aquella grandiosa, d'aquella estupenda espessura, y de d'allà, sempre cap a noroest, y sempre per amunt y per amunt, sense dexar may el Noguera, que a cada instant s'entreforca amb sos afluents, que's precipiten d'aquests turons, escabellant els seus dolls argentins, omplint d'armonies avalotadores fondals y barranchs...

Un d'aquests afluents es el Marimanya (*mare-magnum*) que devalla dels estanys del metex nom. L'atravessam, y ja som fora [317] del Pallars y dins el terme del Salardú de la Vall d'Aran. Emprenem la pujada del Dossal per dins un altre pinar d'abets ben espès, y per amunt s'es dit. S'acaba aquex pinar y entram dins els *glebats* de Mongarri, axò es, un terreny llís, planer, sens arbres, tapissat d'un fenàs curt y espès com els cabells del cap. Sembla qu'un camina per demunt una catifa; pero, si no estau alerta, llenegau, vos esmunyiu, y, com vos ne temeu, redolau p'en terra. En fer els glebats rosts y pendents dretes, es massa perillós caminarhi. De glebats axí, n'hi ha a l'uf a n-el Pallars, a la Vall d'Aran y regions veynades.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Camina caminaràs, sempre amb la bona companyia del Noguera, enfilam una vall estreta y mos trobam devant les cases de Mongarri, una mica de vila, devers una dotzena de cases, modestíssimes, que's cremaren fa uns quants anys y les renovaren. Set o vuyt minuts més enllà, hi ha l'esglèsia y l'hostal, de molt bona construcció, sobre tot l'església. Això ja varia d'aspecte, ja demostra més forsa y més cabals; ja som a un'altra regió, la Vall d'Aran. Ja som sortits del territori de llengua catalana; assí ja parlen aranès, un dialecte gascó. Som a 1.645 metres d'altura, com qui no diu res.

Devallam a l'hostal, qu'es gran y fa bona cara; comanam el dinar, y cap a veure'l Sr. Rector, veyam si estudiam una mica l'aranès, que, si no'ns interessa directament p'el fi de l'actual escursió filològica, prou que'ns interessa en absolut. Justament el Sr. Rector no es assí. Mos ho diuen son pare y una germana, y prou greu que'ls-e sab que no hi siga. Ells son aranesos, però mos parlen en *pallarès* que diuen ells; es a dir, en català. Tots els aranesos el parlen, y els qui saben lletra, parlen ademés el francès y el castellà. A n-el pare del Rector li esplicam la nostra cosa, y aquell sant home s'oferex en tot y per tot. Mos proposa d'anar a les cases de Mongarri, si desitjam sentir parlar aranesos *iliterats*; y ja som partits cap allà. Al punt hi som. Mos aturam devant una caseta, que hi ha una dona asseguda a n-el portal amb un minyonet de mamella demunt la falda y tres o quatre qu'es bolquen dins la pols y bovetjen y boten com a cabrits. L'escometem, y *tach!* arribà'l seu home, molt trempat. Conexen y respecten el pare del Sr. Rector, que'ls-e diu de que se tracta. Tant *ell* com *ella*, mos parlen en *pallarès*, però nosaltres els-e feym parlar en aranès. Com l'home ens veu lapis en mà y llibreta uberta, ens demana que volem fer? Com sent qu'es per escriure les paraules araneses que mos diràn, se'n riu, perque diu ell que l'aranès es tan embuyat que no's pot escriure. Com veu qu'escrivim les paraules que mos diu, no se'n pot avenir, y [318] mos pren la llibreta per veure amb-e quines lletres escrivim. No hu acaba de creure, qu'allò sien paraules araneses escrites. Mos hi pegam una mitj'horeta, y, com creym tenir alguns punts de vista

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

capitals, mos despedim d'aquella bona gent, fentlos grans mercès de la seua dolsa amabilidat, y giram en cóva cap a l'hostal a dinar, agraint també amb tota l'ànima a n-aquell bon pare del senyor Rector el bon servey que'ns ha prestat.

Dinam molt bé, gràcies a Déu; el Miquel ens ensella de bell nou les bísties, hi pujam, y ihala de d'allà cap a ponent y per amunt! sempre vora vora'l Noguera; passam sos afluents, Furcall y Meligàs, y entram dins el grandiós *pla de Beret*, una collada sens arbres, tot glebats, d'uns pasturatges ufanosíssims, els millors de totes aquexes encontrades. Les trobam tots plens d'ovelles. No n'havia vistes tantes may. La collada té més d'un kilometre d'ample y sis o set de llarch, y tot es ple de bestiar de llana. Si dich que hi deu haver cinquanta mil ovelles, creysme que no fas llarch. Se'n hi apleguen de totes les regions veynades d'Espanya y França, per aprofitar aqueys mesos qu'això no es tapat de neu.

Camina caminaràs, trobam unes pedrasses dretes, com si fossen *menhirs*. Lo que son, fites que d'ivern, com tot això es tapat de neu, guayten y senyalen a n-els vianants el camí per ont es.

Seguint endevant, sempre vora vora'l Noguera, a la fi arribam a la font inicial d'aquest riu heròych: una mica de clot que fa'l glebat, una mica de bassiot amb les voreres que saúnyen. Som a n-el punt culminant de la collada o del *port*, que diuen assí, el freu o pas per aquexes muntanyes sublims. Som a 1.860 metres d'altura, y això es el *port* més bax que hi ha per anar a la Vall d'Aran.

Seguim endevant, y sis o set minuts més enllà trobam *el Güell* o font del Garona, una cosa encara més modesta que la font del Noguera: fa un poch d'enclotada, y del saunyar de les glebes se congria una mica de bassiot, y seguex per avall cap a ponent una mica de cal-rech, el ratx d'aygua va crexent a poch poch, fins que mès avall s'entreforca amb el Garona de Ruda, resultant ja tot un riu.

Seguint el ratjolí inicial del Garona per avall per avall, se presenta un panorama grandiós, estupent, incomparable. Mos trobam devant la Vall d'Aran, oberta de llevant a ponent, grandiosament ondulada, entre turons

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

altíssims qu'entrecuxen llurs ressingles y repeus, enfilant llurs cuculles de cada banda fins dins els núvols, y allà a l'enfront, a sudoest, sublimant sobiranament l'horitzó s'alsen solemnes, incontrastables, les muntanyes *Maleides*, coronades y enjoiades de càndides congestes de neu perpètua... [319]

Devalla qui devalla per lo *solà* (vertent aont pega'l sol) de Salardú, per un caminoy de ferradura, dexam a mà dreta, encastellat demunt un ressingle, a 1.430 metres d'altura, el poblet de Bajergue, el més alt de la Vall, tapat de neu(,) bona part de l'any; més avall passam per entre Unya y Salardú, y més enllà per bax de Gessa. Aquests poblets ja presenten més bon aspecte; se veu a la llegua que per assí hi ha més benestar que devers el Pallars. Mos trobam dins un panorama encantador; corre aygua per tot; son pochs els costers y ressingles erms; casi tots van endiumenjats de boscúries, y p'els baxos tot son arbredes de riu y grans herbatges, d'un vert clar de mil tons que contrasten amb els matissos oscurs de les boscúries sublims, y en mitx de tanta verdor, opulència y esplendidesa, s'enfilen per amunt, agullonats, els campanars de la partida de viletes escampades ensà y enllà, amb esglèsies la major part romàniques, riques moltes d'elles en gentils portalades, imatges primitives, creus parroquials y custòdies y ornaments preciosíssims.

Anam sempre devalla qui devalla, vora vora'l Garona, que s'engrandex continuament amb els cabals que li envien les fonts d'una y altra banda. Arribam a Arties, aont s'entreforquen el Garona y el Valarties, a 1.140 metres. Es una vila delitosa y senyorívola. Mos diuen que hi ha una casa de banys; mos hi aturam, en prenim un, el Dr. Schädel se clava un bon tassó de llet, y seguim de d'allà per una carretera prou bona, si no fos que hi ha massa pols. Passam per bax d'Anserall y després per dins Escunyau, aont hi ha una esglèsia romànica preciosa, amb una portalada venerable. La contemplam embadalits un'estona, de demunt la bístia, y seguim de d'allà. Frissam massa d'esser a Viella. Cavalcam de devers les cinch del matí, y passen les sis del capvespre. Al punt atravessam Betrén, un'altre vileta joliua, y a la fi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

arribam a Viella, devers les sèt. Es la capital de la Vall y la més important de totes les poblacions araneses; es delitosa, senyorívola y ben de veure. En Miquel mos mena a la fonda millor, aont està el Jutge de primera Instància, qu'es català y molt simpàtich. Sopam amb ell y el Sr. Bal·le d'assí, y llavò amb En Juli Soler i Santaló, un entusiasta de totes les coses catalanes y especialment de la Vall d'Aran, de la qual ha escrita y publicada una preciosa *Guia*, d'ont treym moltes de clarícies per la present relació, ja que, amb tan depressa qu'anam, no tenim temps de basquetjarlesmos totes de primera mà. Qui'n vulla sebre fites netes de la Vall d'Aran, que compri aquexa *Guia*, que no se'n penedirà.

La Vall seguex endevant cap a noroest, fent pintoresques ondulacions, y va torcentse cap a nort per Vilac, Aubert, Begos [320], Arro, Bosost, Les, Canejan, y a Pont del Rei desemboca dins França, y el Garona seguex de d'allà.

Dins lo que's diu Vall d'Aran hi ha set viles, vintitres llogarets, tretze redols de cases y dos santuaris habitats. A n-el Cens de 1860 figuren 11.272 habitants; al de 1900 no més en figuren 6.389. Diuen que's deu a l'emigració que hi ha cap a França. Es estrany aquex mancab de població, perque l'aspecte del país no es de pobresa, sinó de riquesa. Assí tot va més car que a les regions espanyoles veynades; els jornals estàn més alts.

Assí la gran desgràcia es la falta de comunicació amb Espanya. La comunicació natural es amb França, perque la vall hi desemboca. La comunicació amb Espanya es pel *Pla de Beret*, *de* 1. 860 metres d'altura; p'el *Port de la Bonaigua* o *de Pallars*, de 2.050 metres, cap a Esterri d'Àneu; p'el *port de Viella* de 2.435 metres, cap a Senet, Vilaller, el Pont de Suert y Tremp; y p'el *port de la Picada,* de 2.490 metres, cap a Benasc (província d'Osca). Hi ha ademés el *port de Colomés*, de 2.500 metres, cap a Caldes de Boí, y el *port de la Ratera*, de 2.540, cap a Espot del Pallars. Aquests ports casi tot l'ivern son tapats de neu, y les bísties no'n poden passar, y perillosíssim qu'es per la gent passarhi. S'es mester conèxer paum a paum el camí, tenir uns bons braons y gran coratge y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sebre bé de lo que s'han de guardar. Per poch qu'un se descuydi, com se'n tem, queda tapat de neu o gelat, y el gelarse o morir(,)es una cosa instantània, questió de minuts. Sols qu'un s'aturi una mica en els punts perillosos, ja té, hi queda. No hi ha cap any que no hi haja morts axí. Si hi havia una carretera, gran part d'aquest mal quedaria curat, perque dins un carruatge, ben tancat, y passant depressa, no hi hauria el perill de gelarse; y no seria cap cosa impossible mantenir el pas franch de neu demunt la carretera, y no's donaria la vergonya de qu'aquella Vall haja d'estar tots els iverns incomunicada amb Espanya, y hi haja d'haver tantes de morts de persones, y haji de dur la correspondència el *Correu d'espardenya*, quatre homes que passen heròycament el *port de la Bonaigua*, y que casi tots els qui fan tal ofici, acaben un dia o altre per dexarhi'ls ossos y anar-se'n a veure Sant Pere.

¿Com no hi ha feta una carretera l'Estat espanyol, per cap d'aquests *ports*? N'hi ha una de comensada p'el *de la Bonaigua*, de Sort de Viella. Comensada, però Deu sab quant s'acabarà. Ja vérem com se troba la de Rialb fins a Escaló. Diuen que fa més de vint anys, que s'hi peguen.

Vetassí verament un cas de *separatisme* de l'Estat espanyol. Diuen si'ls catalanistes som *separatistes*. El catalanisme *unex*[,] [321] *acosta, relaciona* unes regions amb altres. Qui ha traballat més per *acostar* la Vall d'Aran a Catalunya y per lo metex a Espanya, que'l Catalanisme? Els *escursionistes*, tots campions del catalanisme, l'han donada a conèxer, l'han feta visitar y recórrer.

¿Ha fet res d'això l'Estat espanyol? ¿Qu'ha fet per unir aquell tros d'Espanya amb la resta de la nació? A la vista està. La seua obligació sacratíssima era, lo primer de tot, establir una comunicació tot lo fàcil y còmoda possible amb Espanya, per evitar que'ls aranesos no s'aficionassen més a França, aont poden anar peu pla; per evitar qu'insensiblement no's fessen francesos d'ànima, com ja n'hi ha molts que hu son. ¿Qu'aquexa carretera ha de costar molt? Clar que sí. Si l'havia de fer un particular, això l'escusaria; a la nació no l'escusa. El bé suprem de la nació demana tal carretera; donchs s'ha de passar per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

demunt de tot y s'ha de fer la carretera. No ferla(,) es fomentar la *separació* moral de la Vall d'Aran d'Espanya, es contribuir a n-aquexa *separació*, es fer obra *separatista*, es esser *separatista*. Sí, no es dubtós, es evident que l'Estat espanyol respecte a la Vall d'Aran y respecte d'altres bandes que no son la Vall d'Aran, fa molts, moltíssims d'anys, qu'es un *fautor de separatisme*, qu'es el *separatista* més gros que may s'es conegut dins Espanya.

Qualsevol que l'estimi jens l'Espanya y ve a la Vall d'Aran passant per aquests *ports* aont tanta de gent hi acaba la vida fa tant de temps, quant un la veu, aquexa vall tan separada d'Espanya per la naturalesa y que l'Estat espanyol ha fet tan poch y tan poch per decantar, per rompre, per acabar tal *separació*, un se'n dona vergonya, un n'està empegueit, y li agafa ràbia, sí senyor, ràbia de veure la desídia, la mala cura, l'estupidesa de l'Estat espanyol, de l'orde de coses que'ns governa y que fa impossible el remey a tal mal, a tal absurde, a tal ignomínia, a tal oprobi.

Y després parlen d'amor a Espanya les colles de políticks que fa tant de temps que la comanden, y que, si no l'han afonada y feta desaparèxer, es perque no han pogut ni Deu els ho ha permès, y no es qu'ells no hajen fet lo que hi havia que fer per que desaparesca del mapa.

Per veure si hi està gayre *separada* d'Espanya la Vall d'Aran per culpa de l'Estat, basta dir que per anarhi desde la capital de la província aont pertenex, Lleida, se necessiten, p'el cap bax, tres dies; més temps que per anar a Berlín, Londres o Viena. Y costa ben salat. De Tàrrega a Tremp, 14 pessetes. Partint de Lleida per Balaguer cap a Artesa de Segre, costa una mica més encara. De Tremp a Gerri, unes cinch pessetes. Fins a Sort a cavall, no vos escapareu d'unes quantes més. Llavò hi ha dos dies de cavalcar. [322] La bístia amb el guia son 13 pessetes per dia; y llavò hi ha que pagar el dia o dies que necessita la bístia per tornar d'allà ont sortí, y fan pagar com si un hi cavalcàs. Y per poch equipatge que dugueu, vos conten 7,50 pessetes, y de vegades 13 pessetes, perque, sia dit entre nosaltres, els traginers d'alta muntanya aferren allà ont poren, y no'n pertoch cap. Y si heu de llogar bísties a la Vall d'Aran, vos costaràn

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

casi el doble. De manera que per anar y tornar de Lleida o de Tàrrega a la Vall d'Aran, sens el menjar, no vos escapareu d'haver de monyir de 130 a 150 pessetes. Això badant bé'ls ulls y fent el cap ben viu! Perque si no estau alerta, vos sortira més salat.

De tal manera es axí que resulta més curt y més poch cost anar de Lleida a la Vall d'Aran per Barcelona, Portbou, Tolosa y Bagnères-de-Luchon o bé per Saragossa, Irun, Baiona, Pau y Bagnères-de-Luchon, que no anar hi tot dret. ¿En voleu sebre més? ¿Que vos sembla? ¡O l'Administració espanyola! ¡O l'amor a l'Espanya, dels qui sostenen l'actual règim, que fa tals meravelles! Qui no s'hi entusiasmi y no s'hi embadalesca... merex que'l fassen... jeure amb los talons derrera.

Agost. Dia 25

Pujada a n-el *port de Viella* y sos perills. —Les muntanyes *Maleïdes*. —La ribera Ribagorçana. —Les Llaus. —L'Hospital de Viella. —Les costelletes del Miquel y un pollastre amb oli. — Catalans d'Aragó. —Entrevers a Senet sobre mines. —A Vilaller. Amichs que hi trobam

Mos criden a les quatre; mos llevam y vestim, pegam un roech, perque fins a l'Hospital de Viella no'n poríem pegar cap; el Miquel dona clau a unes *costelletes*, de qu'es molt devot, y mos enllestex les bísties; hi pujam, y de d'allà cap a mitjorn, vora vora'l riu Nere y per amunt. Trobam des-i-ara uns carretots disforjos, amb unes rodes molt baxes, que hi tiren bous, carregats d'herba, fent un embalum ferest. ¡Vaja quines carretades més grosses! Aquex'herba l'embotiguen dins bovals, y el bestiar en viu, y molt que li agrada. Això es la palla de per assí y de tota l'alta muntanya. A cada banda del camí tot son prats, tot vert, tot rioler. Com som a devora'l pontet de Pamarola, dexam el camí principal, y prenim a l'esquerra p'els prats de Vitena, d'un rost molt gros; y, a forsa de marrades, mos hi enfilam y entram dins el bosch d'abets que se'n puja cap amunt fins a n-el *port* de Viella, aont tiram.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Vaja quin bosch qu'es aquest! Com el de Bonabé o, si m'apurau, més esplèndit, més seuvatge, més espès, més imponent. Les [323] soques, ben gruxades y vestides de dalt a bax de branques, casi's toquen; les branques s'entrecualquen, s'entrunyellen y s'envitricollen. Si un animal s'afica aquí dins, ¿qui li ha de poder fer res? També hi caplleven llops y ossos, no gayre, gracies a Deu... y a n-els cassadors.

Puja qui puja y per amunt s'es dit, dexam el bosch y mos trobam devant els *glebats*, que formen com una colossal esquena de barca tan empinada, que sembla impossible que l'hàjem de poder envestir. Y prou que l'envestim, y venga marrada y altra marrada y voltera y altra voltera, y, com som demunt un ressingle, llavò mos trobam devant un altre més soberch, y ¡hala a pujar aquest! y per amunt! Tenim de front la rònega serralada de Fontfreda, a l'esquerra l'agullonada cuculla de Colomer, a la dreta la de Montoriet. Mos giram derrera y ¡ja no's colombra Viella ni cap poble; un núvol fetjut y sumort tapa tots els baxos de la Vall...

Trobam vora'l camí un pilar amb una creueta. Assí moriren gelats tres germans de Vilaller que d'ivern volien passar el port, y el torb els-e sorprengué y'ls envià a veure Sant Pere. Deu els haja perdonats. Aquest any passat o l'altre, per les Festes de Nadal, dos casats del metex dia, que volgueren passar, també hi *quedaren*, al cel sien; i també hi dexà els ossos una pobre dona amb un infantó qu'havia de *passar*, y dos traginers la convidaren per anar amb ells, y, com foren un poch més amunt d'assí, el fred la pren amb l'infant, y els traginers feren l'heroycidat d'abandonarla per salvarse ells, y la pobreta y el minyó hi *quedaren*. Aquest *port*, per la seua altària feresta y per lo aprop qu'es de les muntanyes *Maleides*, es el més perillós de tots, en que siga'l més curt, y les bísties estàn més de mitx any sense porerne passar.

Puja qui puja per amunt, giram cap a sur-oest faldetjant els penyalars de la Fontfreda, clapetjats de congestes de neu blanquíssima. Hi passam just per devora; son disforges de grosses. ¡Qui sab els milenars de carretades que n'hi ha de neu acaramullada a cada congesta! El Miquel hi tira pedres brunzint y, com peguen demunt la neu, no

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

rebotexen; es com si pegassen demunt llana. Y n'hi ha tot un estol de congestes.

Sempre per amunt y per amunt, mos enfilam per lo més estret y aspre del *port*, un'espècie de canal molt empinat, entre l'esquerpa serralada de mà esquerra (sur-est) y la *Roqueta Roja* a man dreta, un penyalar ferest d'alt y mal tallat, que la neu y les fredorades l'esbrellen y l'esmicolen, fa sigles, y els bocins y llengues que'n caygueren y en van cayent a milenars de milenars rost avall, colgant y matant la vegetació del coster y repeu, [324] formen un'estesa inmensa y esglayadora de pedregam, tot lloses, còdols y pedrolins, que, com hi posau el peu, tot s'esllavissa y s'esmuny rost avall y vos fan prendre la metexa redoladissa, que vos poria esser fatal. No es accessible aquexa collada en no esser p'el caminoy que a forsa de forses y d'enginy hi obriren y que costa molt de conservar, tan poca cosa com és.

Vos assegur que les pobres bísties hi pentaxen fort y espès y que hu han de fer de tot per atènyer el *cap* del *port*, el punt culminant de la collada. A la fi, grat sia a Deu, hi arribam. Queda derrera de tot, el panorama de la Vall d'Aran, y se'n presenta a la nostra vista un altre de més grandiós, seuvatge y estupent: la gran fondalada de la ribera Ribagorçana y a l'enfront les muntanyes *Maleïdes*, grisenques, disforges, superbes, majestuoses, sublims, sobiranes, senyoretjant part demunt totes les altres de la serra pirenenca, totes clapetjades de congestes, enlluernantvos els ulls la neu blanquíssima que rumbetjen, ferida de sol. Semblen molt aprop. Dins les muntanyes la vista es molt enganadora. Com que no siguen gayre més altes les *Maleïdes* que la collada aont mos trobam, de 2.435 metres d'altura. Donchs bé, llur altura mitjana son 2.800 metres fins a 3.000. Ja's sab que llur cuculla caporal, Aneto, arriba a 3.433. Aquexes muntanyes son tot penyalars ferèstechs, tot clapetjats de congestes, d'estiu, y casi tots embolcallats de neu, d'ivern. ¿Per que's diuen *Maleïdes*? El Miquel mos conta que fonch que, quant el Bon Jesús y Sant Pere anaven p'el mon, passaren per aquexes muntanyes, y demanaren posada per una santa nit a la casa del senyor que les posseia

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

y hi capllevaven ramats sens nombre de bestiar; y en lloc d'acullirlos, els acabussaren els gossos, y lo endemà matí totes aquelles muntanyes foren seques y ermes, y no hi son nades pus herbes ni pasturatges ni cap bri de res; per això se diuen les muntanyes *Maleïdes*. Ara si no hu creys, axí metex vos poreu salvar, si no teniu altres pecats que vos capturin.

Mos cuydam a treure'ls ulls mirant tan grandiós panorama, però's fa precís seguir endevant, per avall per avall, per la pendent esglayadora qu'es tira dins el fondal. Tot d'una feym marrades llargues y la baxada es relativament dolsa; ja destriam al fons de la comalada el riu Noguera Ribagorçana, que devalla del cor de les *Maleïdes*. Devalla qui devalla per uns viaranys ferests, que si un hi pensava bé, no hi voldria anar a cavall, el Dr. Schädel va a peu, jo devall de la bístia a n-els llochs més perillosos. Trobam una pendent molt dreta y llisa. A forsa de marrades es possible devallarhi; el caminoy fa dresseres. Mos comparexen una colla d'aragonesos, que devallen també de la Vall d'Aran amb una taringa de bísties que venen de buyt y van corrents per les dresseres com a [325] dimonis. Mos topam a l'entreforch d'una dressera; una bístia d'aquelles escomet la meua, que s'avalota. El Dr. Schädel ho veu y pega crit ben fort; jo la detench lo que puch, el Miquel la subjecta y decanta l'altra. El doctor diu les mil llàstimes a n-els aragonesos, que axí dexen anar a lloure'l bestiar. Jo llavò vetx el perill qu'he corregut: hi ha faltat un travers de cabell per estimbarme, embolicat amb aquelles dues bísties, dins el fondal aborronador que'l camí voretja. Ja hu val! Sobre tot, gràcies a Deu, no es estat més qu'una mica de retgiró! Cal badar els ulls, que hi va la pell dels diumenges y la dels dies feyners.

Y ¡hala per avall y per avall! y venguen *glebats* y pinars, y de d'allà. Dins els pinars notam des-i-ara, com ja ho notàrem dins el Pallars, unes clapes de pins arrabassats y esbocinetjats y altres afollats y fets mal-bé, com a cremats; unes clapes llargarudes que van rost avall, fins que troben un replà o el fons del barranch. ¿Que son aquexes clapes? demanam a n-el Miquel, y mos diu qu'això es de les llaus. ¿Qu'es això de llaus? li deym, y ell mos ho esplica perque n'ha vistes moltes, y ben viu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

qu'ha hagut de fer el cap, devegades, per escaparse'n. Les llaus son uns pilots de neu que, quant les muntanyes en son plenes, el vent arremolina en les altures, en fa un caramull, una bufada forta li fa perdre l'equilibri, y pren cap avall, redola qui redola. Com cau demunt l'altra neu y s'aferra amb ella, quant més avall se fa, més gros torna'l pilot; aviat es com una casa; un poch més avall ja es com un'esglèsia; y devegades arriba a ser com una muntanya que s'estimba. Tot quant troba, ho engruna y espoltrex; esclafa les cases que troba, com si fossen macolins; capola y fa pols els arbres qu'aplega; la gent que la veu venir, fuig y s'arrecona; si baden un poch, els passa per demunt y ja no'ls-e veuen pus; si cau dins un bosch o pinar, lo que toca, romàn esclafat y fet benes, y dexa un carrerany ferest, ubert de dalt a bax; y no s'atura fins que troba un replà o el fons d'un barranch. El Miquel diu qu'es una de les coses més tremendes que's puguen veure. ¡Prou que hu ha d'esser!

Ja destriam a n-el fons de la comalada l'Hospital de Viella, y, tant mos hi acostam, que, com mos ne temem, ja hi som. L'*Hospital* es una casa gran amb bones estables y lloch per la gent. Es per prendrehi redòs la gent que'n passa, els dies de mal temps, que per assí son molts. Hi ha cambres per dormir y un hostal, aont aguien de menjar, y una capelleta y un cementeri, per enterrarhi els qui acaben els alens dins aquests barranchs. Tot axò es propietat del Municipi de Viella, el qual arrenda l'Hospital y el pas del *port*, ja que totes les bísties que'n passen han de pagar un tant, que servex per compondre'l camí. [326]

Comanam el dinar: un pollastre amb arròs per nosaltres dos; el Miquel menja de l'*escudella* que hi ha feta y se fa fregir una platada de *costelletes* perque n'es molt afectat, y no les escup jens may. Mos conta que fins y tot li agraden crues. Com que a ca'n Morelló tenen fonda y maten bestiar p'el consum de la casa, y ell es l'emprat per aquestes coses, sempre hi pega qualque espipellada, vull dir, que'n talla qualque llesca, mentres fa bocins de l'animal mort, y ¡dassa per endins!

Mentres el pollastre cou, escrivim cartes el doctor y jo, perque en devem un ratx. Al punt mos posen taula dins la cambra metexa, y mos

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

duen l'arròs brut de pollastre. Fa bona cara, y l'envestim. A n-el Dr. Schädel no li fa gayre, perque es aguiat amb oli, y ell no hi està avesat. Jo no hu conexia, però llavò me'n adón. Lo que hi ha, que m'agrada tant ara que hu sé, que com no hu sabia. Sembla que a casi tots els hostals y fondes aont som estats, mos han donada la carn aguiada amb oli. ¡Sí qu'es ocurrència, aguiar d'aquesta manera! Lo qu'es cert que feym quedar bé la cuynera. No hi dexam més que'ls ossos, dins el plat. Es qu'un aplega talent, per dins aquexes muntanyes!

Devers la una mos posam de bell nou demunt les bísties, y de d'allà, sempre per avall y per avall cap a mitjorn, sempre vora vora'l riu per l'esquerra. La vora dreta ja es Aragó *oficialment*, axò és, en virtut d'una divisió política, feta ben sovint sens atendre a la realidat històrica, a la distribució natural y inmemorial de les regions y dels pobles. La vora dreta de tot el Noguera Ribagorçana, desde que nex dins les *Maleïdes* fins que desemboca dins l'Ebre, es catalana y ben catalana; antigament se contava com a territori de Catalunya fins més enllà de Montsó, com se desprèn del capítol 14 de la *Crònica* del gran rey En Jaume *lo Conqueridor.* Els qui posaren la partió de la *província* d'Osca amb la de Lleida en el Noguera Ribagorçana, no tengueren en compte qu'un riu no es estat ni serà may línia natural de separació, sinó via de comunicació. Son les serres de muntanyes altes que separen, y no els rius. Les fonts de l'*Èssera* fins a Sos, Bissaürri y Sant Feliu, axò és, tota la regió de Benasc, era català, avuy l'aragonès ho ha invadit casi de tot. La regió que banya l'Isàvena encara parla català, si bé mestayat d'aragonès. Aquests catalans d'Aragó tenen una gran desgràcia: s'ho tenen a manco parlar català, desprecíen fondament la llengua pròpia, y se figuren, parlant castellà, tenir.. *la Seu plena d'ous*, y no's volen dir catalans, sinó aragonesos. ¡Pobre gent! Es la manera infalible de romandre anul·lats y morts com a poble. Negú hi anirà may a aprendre castellà de la barreja toxarruda y grollera que fan de les dues llengues, no parlantne bé cap. [327]

Camina caminaràs sempre per avall y per avall, colombram una partida de poblets de l'altra banda del riu, Aneto, Bono, Estet, Forcat,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vinyal. Axí les mos anomena'l Miquel. A la vora esquerra no trobam més que Senet, mal pla, de carrers infernals y casetes que Deu s'en apiat, de brutes y de xereques. Com senten les petjades de les bísties y la nostra xerradissa, guayten a n-els portals y finestres dones y minyons, y mos miren arreu ferm. El Dr. Schädel té set y mos aturam devant una taverna; li treuen del such que tenen y hi pega una bona tímbola. Com mos senten parlar en francès, *fan ulls* ferm. Com veuen que jo parl català com ells, me demanen si'l Dr. es cap enginyer francès o inglès, y si amb ell cercam mines. —Ni es francès ni inglès, dich jo, sinó alemany, y en cercam de mines, fa prop d'un més, sense may parar, pero no son mines de les que vosaltres vos pensau. —¿Que son d'or? diuen aquells badochs. —D'or? (dic jo) y ben fi! —¿Y n'han trobades? demanen, badant la boca. —Prou, dich jo, y per tot arreu, y tantes en volguem. Aquella gent romàn esglayada; se miren ells amb ells y mos miren a nosaltres; reparen el Miquel que riu, y's creuen que mos ne reym. Jo a-les-hores els esplich que les mines que cercam y trobam, es la llengua catalana qu'ells parlen. Llavò sí que mos creuen poch, y estàn ben segurs que mos ne falconam. Veym la cosa una mica mal parada, y, per no esserhi demés, donam esperó a les bísties, y ide d'allà cap a Vilaller! El doctor y jo y el Miquel cuydam a fer ull, de rialles de tal pas, però com som fora del poble...

Sempre per avall y cap a mitjorn y riu riu, a la fi colombram Vilaller, y al punt hi som, devers les sis y mitja. L'hostal aont volíem anar, com veym la casa, no mos fa bons averanys, y cap a l'altre! Com hi som, mos diuen que fa una quinzena de dies que l'han llevat. Bona es aquesta! Y ara? Mos diuen qu'allà devant n'han posat un aquests dies; mos hi presentam. Mos admeten, mos aficam dins la cambra, mos rentam y enllestim una mica, y sortim. Es natural d'assí Mn. Antoni Navarro, rector de Montclar, vell col·laborador del *Diccionari*, conegut de 1902 a Barberà de la Conca, amich benvolgut, un dels poetes de rassa de l'actual renaxement català. Desitx conèxer la seua família y en demàn noves a l'hostaler. Ell me demana tot d'una si som Mn. Alcover. —Per ell me tench, dich jo. Aquell home queda com astorat: es germà propi de Mn.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Navarro. Efectivament el me mir bé, y té just la seua fesomia. Tant ell com la seua dona no s'en poden avenir de la coincidència. Mn. Antoni els havia escrit que nosaltres en passaríem per Vilaller y que mos venguessen a veure y fessen per nosaltres lo que farien per ell. Aquexa gent estàn contentíssims, y nosaltres també. [328]

Vilaller ja fa una mica més de bona cara que'ls altres poblets d'aquexes altures. Està demunt un turó; es carrers son malambrosos, però les cases son d'una construcció més passadora. L'esglèsia es grandeta, espayosa, de gust modern. Mos presentam a la Rectoria, molt modesta; el Sr. Rector resulta molt simpàtich; s'oferex en tot y per tot. El seu Vicari se manifesta molt ben dispost a traballar p'el *Diccionari*, y lo metex el Metge, qu'es del *pla d'Urgell*, y el germà de Mn. Navarro. Un d'aquell hostal qu'han llevat, el Melcior, s'oferex igualment y es molt amatent. Amb aquests amichs prenim posicions per donar demà la batalla a la fonètica y conjugació de Vilaller. Per lo que puga esser, sopam de bon gust y mos n'anam a jeure.

Agost. Dia 26

El dialecte de Vilaller. —La concordansa del participi y l'aussiliar *esser*

A n-aquesta casa, per falta de lloch, tenim amb el Dr. Schädel una cambra tota sola amb dues alcoves, una perhom, sense vidrieres, amb unes cortines vermelles. El doctor dorm sempre amb la finestra uberta de pint en ample. No li fa por la serena, el vent ni el sol que li puga pegar a la cara. La claror que mos entra, me despert devers les quatre, y me vé de lo millor. M'axech, me prepar y cap a dir missa. Després escrich un enfilall de cartes que duya enrera. Berenam devers les vuyt; mos menen cinch o sis nines de deu a tretze anys, molt axerides; les esplicam axò de la conjugació; se'n fan càrrech molt promte, y responen com a rossinyols, conjugant tots els verbs que'ls-e demàn. Mos hi pegam fins a l'ofici; y, quant tornam de l'esglèsia y hem dinat, tornen venir aquelles minyones y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

amb elles, el germà de Mn. Navarro, el *Melcior*, el metge y una bona estona el Sr. Rector y el Sr. Vicari: y pegantmoshi fins al vespre, feym l'estudi, el Dr. Schädel de la fonètica y jo de la conjugació de Vilaller, que resulten molt curioses, molt interessants. En certes coses se ressenten de la proximidat d'Aragó, y amb altres conserven admirablement formes molt primitives molt pintoresques, y sobre tot molt llegítimes.

Criden l'atenció una partida de particularitats; en direm algunes: 1.ª L'*e* y la *a* àtones sonen clares, casi com en castellà. 2.ª El sò de dʒ (j-carruatje) derrera *t*, sona com ʃ (x catalana: *carruatxe*), y si es inicial, com tʃ (*ch* castellana), y axí diuen tʃawre. 3.ª De la *pl* (PLacere, PLuere) i de *cl* (CLavis, CLaudere) llatines, en lloch de conservarles com a les altres regions catalanes, han feta paladial la *l*, axò es, l'han feta *elle* (ʎ), y se dona'l cas tan notable de la *elle* [329] líquida; y axí, en lloch de dir PLɔwɾe, konPLawɾe, KLaw, KLɔwɾe, diuen pʎɔwre (*plloure*), conpʎawre (*compllaure*), kʎaw (*cllau*), kʎowɾe (*clloure*). 4.ª Hi ha *formes* verbals molt interessants: *a*) de l'infinitiu de *sapere* han fet *sabre*, en lloc de səβɛ́ o səpiɣɛ́ de la major part de regions catalanes, y axí la *forma* de Vilaller es casi com la de Mallorca sə́βɾə; *b*) els presents d'indicatiu de *perdre*, *rebre*, *dormir*, etc. fan la segona y tercera persona singular: pɛ́rdez, pɛ́rde, rɛ́bez, rɛ́be, dɔ́rmes, dɔ́rme; *c*) els pretèrits imperfets en *-ia*, que a tot el Pallars, l'Urgell i Conca de Tremp les fan en *-iba*, a Vilaller les fan en *-eba*: *entenéba* (*entenia*), *prenéba* (*prenia*), *mereʃéba* (*mereixia*), *beɣéba* (bevia), *biskéβa* (vivia); *d*) hi ha subjuntius tan curiosos com aquests: bîskega (*visca*), fúiga (*fugi*), kúʎega y kúʎga (*cúlliga*), ʎuiska i ʎuískega (*lluesca*); *e*) aquí ja no's troba aquell *condicional* tan característic de les regions de la Seu, Andorra i el Pallars en -íe, -ís, -í, -ím, -íu, -ín (mireríe, mirerís, mirerí, mirerím, mireríw, mirerín). Aquí és la primera població de totes les qu'hem corregudes aont no trobam rastre de l'us de l'aussiliar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

esser en los *temps composts* de la *veu activa* dels verbs reflecsius y de certs verbs intransitius (veyau pag. 182-183 d'aquex tom y pag. 468-483 del tom I), ni la concordansa del participi amb el terme d'acció (veyau pag. 181 y 182 d'aquex tom y pag. 483-502 del tom I). Molt hem hagut de córrer per no trobar viuents encara aquexes dues característiques de la nostra sintacsis. A la ralla d'Aragó hem hagut d'arribar. Que hu tinguen en conte els esclaus de l'influència castellana, obstinadament rebel·lats contra la genuinidat de la sintacsis catalana, despullantla de lo que la constituex sustancialment diferent de la castellana. ¡Que'ns manca de molt encara per tenir l'ànima autónoma de fet! ¡N'hi ha molts que s'ho creuen esserho *autonomistes*, però en realidat n'estàn molt lluny de esserho de tot! ¡Hi estàn tan fets a portar les cadenes, que's figuren no portarne, y s'enfaden si'ls-e diuen que'n porten y els ho fan veure. Sobre tot, amb el temps, ja se'n arribaràn a donar conte, y prou que's corretgiràn a-les-hores. La restauració d'una llengua es cosa molt llargaruda, un'obra de sigles.

Altres coses poria retreure del llenguatge de Vilaller, però les indicades ja basten per donar un'idea de l'importància que revest per la filologia l'estudi del dialecte de Vilaller.

Ja feya fosca negra com hem acabada la tasca. Les minyones y els amichs que's son prestats a darmos a conèxer les formes verbals y la fonètica d'assí, son estats uns héroes de paciència y de bondat, y resulten unes *fonts* ben genuines de llengua catalana.

Bé n'hem aplegades de *formes flecsives* y *fonemes*, y en Miquel bé s'es passetjat y devertit tot lo sant dia, sense descuydar-se jens [330] de posar les miques que calien. Mos ho ha dit que li es anat de primera.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Agost. Dia 27

Cap a Boí. —La ribera y el riu. —La vila y el llenguatge

M'axech primer que'l sol y ¡cap a dir missa! Pegam un roech amb el Dr. Schädel; y, com el Sr. Vicari, el Sr. Metge, el germà de Mn. Navarro y el Melcior ens volen acompanyar un tros fins a n-el peu de la muntanya qu'hem de doblegar par anar a Boí, el Miquel partex devant amb les bísties y els equipatges, y nosaltres derrera derrera, en conversa coral. Quant la costa comensa a arrevexinarse de bona manera, feym aturar aquells bons amichs; els-e donam mil gràcies de lo bé que'ns han tractats y aydats, en prenim afectuós comiat, y, axancats demunt les bísties, envestim l'aspra pujada del coster, erm en gran part y pelat casi tot com el call de la mà, a molts de redols sens una herbeta. Y per amunt s'es dit, cap a llevant, per enfilar la ribera o conca o vall de Boí. Y de d'allà per amunt, y sempre per dins garriga baxa y erms rònechs, per uns caminoys de cabres, que casi no's conex si n'hi ha o si no n'hi ha. Al cap de devers un'hora, arribam a la cresta, y comensam la devallada, delitant la vista devant el grandiós panorama d'aquella nova *ribera*, rodada de muntanyes altíssimes y brufada de cap a cap p'el riu, que no porem aclarir qu'ha nom, perque hu demanam, y negú n'hi don'altre que'l de *el riu* per antonomàsia. Es un afluent del Ribagorçana y hi desemboca devora Suert; du molta de pendent, y les seues voreres son esplèndides d'arbres y herbatges. Si hi hagués una carretera per donar sortida fàcil a la producció, tots aquests costers porien esser prats; tot se poria regar, canalisant el riu, que, com devalla de tan amunt, de Caldes, porien dur l'aygua a unes altures inverosímils. No haventhi cap carretera, seria una bojeria la canalisació del riu, tirar els diners sense cap resultat beneficiós.

Devalla qui devalla, a forsa de marrades y volteres, arribam a n-el riu, y seguim riu amunt, puja que puja de bell nou y cap a tramuntana. Trobam per les voreres del caminoy romaguers y betzers, per l'estil dels de Mallorca, carregats de mores. El Dr. Schädel en cull de dalt la bístia y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

les s'enfloca. Jo dich que, com son calentes, li faràn mal. S'en riu y seguex dassa qui dassa. En Miquel no va de mores; beu d'en tant en tant, a les fonts que trobam. Li demàn qu'es tant de beure, y me diu qu'es per *fer gana*, perque si un beu, troba'l menjar millor, y com ell confia d'un bon dinar... A n-el doctor li fa moltes de rialles axò y a mi també. ¡Es el diastre aquest Miquel! [331]

Mentres tant, passam per bax dels poblets Coll, Cardet, Barruera, Durro, menuts, miserables, negrenchs, bruts; ara llurs esglesietes, romàniques, son d'una simplicitat ecsisadora, molt ben construides, venerandes. ¡Quins ayres de benevolensa y d'eternidat! Que hu son de maternals!

Camina caminaràs sempre cap a nort y per amunt, a la fi arribam, per una pujada molt malambrosa, a Boí, un poblet per l'estil d'aquells altres, assegut a n-el *solà* (coster que mira a mitjorn), molt soberch y ravascós, però d'una vegetació lucsuriant. Els carrers son tòrts, malplans, bruts; no hi ha qui hi navegui; les cases son malgarbades y negres, y moltes semblen estables. Amb tot y axò, hi trobam una fonda nova y neta y d'una bona gent. Mos donen tot el pis segón; estam molt bé. Aquí no hi conexem negú, més que de nom Mn. Blanch, que hi passa'ls estius. Mos acompanyen a ca-seua, le hi trobam, mos reb molt amable, mos orienta una mica sobre'l llenguatge d'allà, y resolem tornarmosne a la fonda aont hi ha unes quantes de noyes y noys menors de quinz'anys, que's presten de molt bona gana a dirmos, com els ho esplicam, la conjugació y la fonètica d'assí, y mos hi pegam tot lo dia, fins devers les vuyt del vespre. No sé com aquestes minyones y minyons han pogut aguantar tant y tant.

Resulta que a Boí el llenguatge ja's decanta prou de Vilaller, y es casi com a n-el Pallars. Coincidex amb Vilaller en lo palatisar la *l*, axò es, fer-la *elle* (ʎ) quant es líquida amb *p o c*, y axí diuen: pʎɔ́w (*pllou*), kʎáw (*cllau*) etc; pero fan en *-ibe* (*tenibe*, *venibe*) els *pretèrits imperfets* en *-ia* (*tenie*, *venie*); y a n-els *condicionals* se mengen la *e* en totes les persones singular y plural, fora en la primera del *singular*, y axí diuen: *mirerio*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mirerís, *mirerí*, *mirerím*, *mireríu*, *mirerín*, com a l'Urgell, Pallars y Conca de Tremp. —No hi hem trobada la concordansa del participi amb el terme d'acció, qu'hem trobada per tot, fins a Vilaller. Tampoch no hi hem afinat rastre de l'us de l'aussiliar *esser* en la *veu activa* de cap verb.

Com demà dematí li estrenyem cap a la Torre de Cabdella y el Miquel no hi es estat may y seria ben bo de fer esgarriarmos, el fondista mos lloga un dependent seu que hi sab bé les tresques, perque mos acompany fins haver passat lo més perillós.

Y llests de feynes y sopats, mos n'anam a jeure, que bona exida mos espera demà. [332]

Agost. Dia 28

Cap a la Torre de Cabdella. —Pujada y devallada del coll de Sant Martí. —Moments terribles. — Arribada a la Torre de Cabdella. — Estudi del dialecte. —Ossos, llops y porchs singlars

Mos criden a les quatre, mos tenen el desdijuni a punt y un parell de truytes d'ous per prendre p'el camí, y p'el Miquel les indispensables *costelletes*. Mos enfilam demunt les bísties, y ide d'allà, cap a la Torre de Cabdella! abans de sortir el sol. Prenim cap a llevant y per amunt. Passam p'el poblet de Taüll, molt aprop, per l'estil de Boí, amb dues esglèsies romàniques, precioses de debò. Aturam una mica les bísties per contemplarles un'estona, y seguim per amunt y per amunt, per uns caminoys de cabres ferests, y venga un ressingle y un altre ressingle, y un coster y un altre coster; y si un es empinat y de mals arrambatges, l'altre hu es més; a redols tot es un erm, fins y tot sense un'herbeta; a redols tot es pinar. El Dr. Schädel debaxa de la bístia perque troba que fa massa mal cavalcar; jo m'enginy demunt la sella y els estreps, y casi sempre he d'anar ajagut demunt el coll de la bístia, de tan empinada que va aquesta. Sens estreps, faria estona que seria tombat rost avall per aquests barranchs. Hi ha un parey de punts tan perillosos, que'l Miquel me fa devallar, per por d'una desgràcia.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El sol ja fa estona qu'es sortit y envermellex esplèndidament les cuculles de ponent y tramuntana, sobiranes, sublims; pero nosaltres no'l veym; els turons que pujam, el mos paren. A la fi, devers les vuyt treu el cap, y mos fan xicotines els seus rays germanívols. En duen poca de forsa; no mos donen jens de mala vida; y, quant mos passen per alt, els anyoram prou, perque fa un serení que gela; y isom a 28 d'agost!

Y ihala per amunt y per amunt! Devers les vuyt y mitja, atravessant un glebat, arribam a la font de Sant Martí, y mos hi aturam a berenar. Cercam un punt que'l sol mos toch, perque la fredor de l'ombra no mos don un que sentir. Mos asseym enterra, devora'l torrentol de Sant Martí; treym les truytes d'ous y les costelletes; amb el doctor mos abordam a n-aquelles, y el Miquel y l'altre guia a n-aquestes, y vos assegur que les hi trobam ben bones. Ells duen un'ampolleta de vi; jo bech a n-el torrentol, sense vas, posant genolls y mans enterra y la boca a la corrent: es un'aygua que gela les dents.

Berenats, mos posam de bell nou demunt les bísties, y hala per amunt y cap a sur-est, fent marrades y marrades, y per ressingles y altres ressingles, fins que a la fi arribam a n-el coll, a n-el [333] punt culminant de la pujada, divisori de la ribera de Boí y de la de Capdella. Aquesta se presenta a la nostra vista, seuvatge, casi tota erma, amb clapes de *glebats* y de garriga baxa, amb el riu Flamicell que devalla dels sublims estanys de Colomés, y se'n va avalotat y triumfador cap a la Pobla de Segur.

L'altre guia mena un gos; hem afinat un escabotell d'isarts (cabres seuvatges), y l'animaló els ha pitjat derrera y els encalsa per aquests penyalars y pendents esglayadores. Com som a n-el coll, isarts y gos corren com la bala p'els sobergs ressingles que tenim devant, a n-els nostres peus.

L'altre guia s'asseu a n-el coll, mostra el camí a n-el Miquel, y diu que se'n torna a Boí. Son devers les nou, y el tenim llogat y pagat per tot lo dia, y diu que no passa pus envant; y té cara de demanarmos propina.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Li deym que ja hem pagat l'amo seu, y que no'ns agrada pagar dues vegades, y menys un que's porta de tal manera.

El dexam assegut fent mala cara ferm, y emprenem la baxada. Es tan dreta y feresta, que no es possible cavalcar. Hi ha qu'anar a peu y devallar de braò y posanthi els cinch sentits. No'n recort altra de baxada tan *taliquina*, en no esser un tros de la del *coll del Gigant*, cap a Núria.

És una pendent dreta de tot, llisa, ben llisa; tot un pedregam de lloses, còdols y pedrolins, que s'estén rost avall uns quants de kilómetres. Se veu que a n-aquexa cresta del coll hi hauria un gran penyalar fluxench, que la neu, les fredorades y el sol l'anaren esbrellant y esmicolant, botint els bocins, menuts generalment, rost avall, formant un enterrossall, un esllavissament esglayador, difícil y perillós d'anarhi, perque no vos poreu fer forts ni aferrarvos en lloch; tot, en pitjarhi, s'esmuny, se'n va rost avall. El caminoy sols es practicable a forsa de marrades y anant a cercar tots aquells punts una mica forts. De pedregams axí, n'hi ha molts a n-els barranchs y fondalades, desde la Seu ensà. Per tot arreu n'hem trobats. Tot lo qu'ells tapen, romàn mort en absolut per tota vida vegetal; ni un'herbeta ni un bri de res hi nex, y d'arbres no'n parlem. No es dubtós que tals pedregams son una de tantes de causes de nuesa y esterilidat aclaparadora d'aquexes muntanyes.

Passat aquex pedregam y sempre devalla qui devalla, entram dins un glebat planench amb suaus ondulacions. Amb tot lo que la vista destria no colombram cap vila ni cap borda (casa de camp); com que no hi habitin homes per assí. Trobam unes quantes egos y mulats, que s'acosten, y llavò fugen. Com mos ne temem, el caminoy mos descomparex. El Miquel bé mira y miram tots, [334] però no'n veym rastre. ¡Bona l'hem feta! Allà avall, a n-el fons del barranch, sentim la corredissa del riu, que se'n va remoretjant cap a sur-est. La devallada se va fent més aspra y malambrosa. Com tot es glebat y la bístia a lo millor llenega y rellisca, pegam bot, y anam a peu, ben a poch poch y amb molt d'esment per no redolar dins l'abisme. Tots tres mos cuydam a treure'ls ulls, mirant si afinam rastre de camí; y ¡qu'hem d'afinar! El Miquel va devant, y mos diu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que no temem, qu'anam bé, però no'l creym. El seguim perque no hi ha altre remey. ¡Vaja quina passada que mos ha feta aquell bo de guia, llogat y pagat per tot lo dia, y que mos ha dexat abans d'esser a n-el lloch més perillós! ¡Fora pensarhi pus! perque guardauvos d'un *ja està fet*. Som al mitx del ball, y no mos queda altre remey que ballar, vull dir, trompitxar a veure si sortim d'aquest andarivell, si trobam el camí, el pas que mos falta. Hem de devallar a n-el fons del barranch y llavò hem de passar el riu. Mos esposam a romandre enrocats, empenyalats, sense porer passar envant ni enrera. A-les-hores ja no'n tenim cap de rialla. Avensam derrera'l Miquel, mújols, sense badar boca, mirant per tot arreu, cercant el caminoy. El Miquel es el diantre per trobar regruxos y bonys a la pendent, per ont, fent marrades y revolteries, podem tirar endevant. A l'esquerra tenim un grandiós penyalar, d'ont s'estimba un torrental tot escabellat y avalotador. El riu el sentim córrer devant nosaltres ben endins. Seguim axí com Deu ho vol, amb un coret com un llantia, devalla qui devalla, el Miquel amb les tres bísties devant devant, y nosaltres derrera derrera. El Miquel mos pren un poch d'avantatge, y cop en sech el sentim que pega crit: —¡Ara l'hay trobat el pas! ¡Ja'l tenim! Mos hi acostam y, efectivament, just devora allà ont pega el torrental a n-el fons del barranch, hi ha unes *passadores*, unes rocasses disforges al mitx de la corrent; passam ben falaguers per demunt elles y botam a l'altra vorera. Ja estam salvats! ¡Quin alè més llarch! ¡Milions de milions de gràcies, Deu meu! ¡Sí que hu es estat ferest, Verge Santíssima!

Aquell torrental es una de les cames del riu Flamicell, que seguex de d'allà y n'aplega d'altres, y arriba a esser un senyor riu.

Camina caminaràs cap a mitjorn, amb rost suau, per terres ben primes, ja'n comensam a trobar de conrades; els costers d'una y altra banda de la ribera son casi tots pelats, clapetjats de garriga baxa y de pinar a qualque endret; el riu com més va, més gros torna, y les voreres tot son arbres y verdesca d'herbatges, y aviat la ribera se presenta ufanosa y endiumenjada de [335] vegetació. Passam per dins Cabdella, una mica de vila, negra, bruta, de molt mala petja. No mos hi aturam,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

perque no hi ha cap hostal *prenidor*. A mi no'm seria res aturarm'hi, però'l Dr. Schädel passaria massa pena. Seguim de d'allà, vora vora'l riu, camina caminaràs, y dexam Espui a la dreta y Aiguabella a l'esquerra, dues viletxes per l'estil de Cabdella, y per lo metex no hi feym jens de returada; y ihala per envant, tira tira! sense dexar may el riu. A la fi destriam la Torre de Cabdella, un'altra vileta, aont mos han dit que hi ha una fonda prou acceptable, *Ca'l Jaume*. Mos hi aturam, y efectivament es una casa com a nova, molt decent, y mos donen unes cambres ben bones.

Son prop de les dues. Ventura qu'encara no han dinat aquí, per una coincidència que mos favorex molt. Com mos han vist els de la fonda, ja mos han coneguts, perque just fa dos dies que se n'anà Mr. Saroïhandy, que n'hi estigué tres o quatre, fent els meteys estudis que nosaltres, y els ho digué que hi vendríem.

Sobre tot, dinam, y vos assegur que feym un bon cap de taula.

El Jaume té una partida d'infants, vuyt o nou, tots molt(s) agradables y simpàtichs. Els esplicam el nostre objecte, y se'n fan càrrech tot d'una, perque ja estàn allissonats de Mr. Saroïhandy. Van a cercar quatre o cinch noys y noyes, y amb uns y altres comensam l'estudi de la fonètica y de la conjugació. Aviat se distinguex per axerida y entesa la *Marieta,* una filla de la casa, d'una tretzena d'anys. Conjuga'ls verbs amb una seguredat y un aplom admirables; no baubetja jens ni s'embuya cap mica y respòn a l'acte. El Dr. Schädel també li demana moltes de coses de fonètica, y li respòn tot d'una, fent un breu parèntesis a la conjugació. Y llavò que no's cansa gota.

Sobre tot, mos hi pegam tot lo sant capvespre, y mos han d'encendre'l llum per acabarho de desnossar. A la fi acabam, y ja mos tenen la taula parada per sopar, y sopam com dos y dos fan quatre.

Resulta que'l llenguatge de la Ribera de Cabdella es casi casi com el de la Vall d'Àneu. Ja no diuen, com a Vilaller y a Boí: pʎɔ́w (*pllou*), kʎáw (*cllau*), etc.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mentres sopam, els fllls del Jaume, que n'hi ha de cassadors, ens conten dels estanys de Colomés y de les cuculles de Boí y de les d'aquexes riberes, que s'hi fan llops y ossos y porchs singlars, però ja's son apoquits molt, per la cassa que'ls-e donen. Un diu qu'un dia en va veur'un d'os, que trascava cap bax per devora un d'aquells estanys. Els ossos no s'aborden a la gent, si no els envesten. A n-e qui s'aborden es a n-el bestiar. Tenen tanta de [336] forsa a n-els braons, que son capasses d'envestir un bou y clavarli les arpes al mitx de les espal·les y obrirlo de dalt a bax. Hi ha homes per assí que n'han vistes de fetes axi. A Vilaller, a Boí y a Cabdella se quexen de que'ls porchs singlars fan molt de mal a les hortalisses, perque, com els ossos van molt acassats y els contraris dels singlars son ells, ara'ls singlars en fan més de les seues, y les patates y demés verdures paguen la festa.

Conversa qui conversa, se fa tart, y alsam la sessió, y mos n'anam a jeure, que bona tasca mos espera demà.

Agost. Dia 29

Returada a Pobleta de Bellvei. —¡Cal a n-els de l'alta muntanya fer-se catalanistes! — Crida a n-els fills de la Pàtria. —La Pobla de Segur. —Estudis del dialecte. —Un *separatista*. —Perque som *nacionalista*

Mos llevam a les cinch, prenim una mica de desdijuni, el Miquel mos té les bísties a punt, hi pegam bot demunt, y ¡de d'allà! per avall y per avall, y riu riu sempre. Devers les vuyt arribam a la Pobleta de Bellvei, una mica de vila, aont hi ha un hostal, que s'hi aturen a *prendre alguna cosa.* Jo no'n vull; el Dr. Schädel pega una bona tímbola de llet; el Miquel no troba *costelletes*, però sí altre concert, y se posa bé de panxa.

Mentres tant, jo fas preguntes de conjugació a un parell d'homes y dones que se miren la feta y també menjen. Les demàn si son menjadors ferm, y me diuen qu'es una de les coses que hi tenen més gust, y que desde la Mare de Deu de mars fins a la de setembre en fan moltes de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

menjades, sobre tot els segadors y els *xulladors* (tonedors). A més del *almorzar* (devers les vuyt), dinar (a mitxdia) y sopar (el vespre), fan *dèu* hores (menjada a les dèu) y *berenar* (a mitjàn capvespre), y entre les vuyt y les dèu fan *crostet* (pa y all) y entre les dèu y les dotze fan *mossada*, també de pa y all. Sí que hi tenen esment a posar miques.

Esplicantme això, se fa hora de partir, y m'enfil demunt la bístia, però mos returam un poch, perque se presenta un home d'una cinquantena d'anys, molt xalest; y ja mos ha escomesos, dient que li han dit que hi havia dos senyors forasters que demanaven paraules y coses estranyes, y les escrivien, y que venia a veure qu'era això, y mos demana: —¿Y vostès que son d'aquests que diuen que hi ha per Barcelona, que s'anomenen *catalanistes* y qu'ara volen fer un gros aplech per alsar tot Catalunya y defensar totes les coses catalanes? —Sí, dich jo, d'aquests som. —Bé, diu ell, jo tinch un germà qu'està a Barcelona, y també hu es, y m'ho conta, en venir. Y el cap d'aquestos que no es un, tal... ¿que li diuen, [337] ara?... ¿que li diuen?... Rusiñol? —En Rusiñol, dich jo, es el cap de la Lliga Regionalista y un dels caps-pares del catalanisme, qu'es l'amor y la defensa y el sosteniment de Catalunya y de les coses catalanes. Aquex aplech que deys que volen fer, es per defensar y enaltir una de les coses capdals de Catalunya, a nostra llengua; es el *Congrés de la llengua catalana*. —¿Y es cosa dels catalanistes y d'aquex Rusiñol això també? diu ell. —Es cosa de tots, dich jo; y es cosa vostra igualment. —¿Nostra? diu ell. ¡Prou que m'agradaria! ¡però per assí no'ns arriba re! —Donchs, cal que us arribi! dich jo. ¡Es necessari que vos desxondigueu, que sortigueu d'aquex ensopiment que vos deshonra y esclavisa! ¡Es una vergonya qu'hàjeu d'estar d'aquexa manera! ¡Vos heu d'aplegar tots els qui sentiu l'amor a la vostra terra, y posarvos en relació amb els catalanistes de Barcelona, y fer una lliga de tots aqueys pobles, y cridar fort y moure un gros rebumbori contra'ls cacichs que vos dominen, contra'ls obstacles y traves que vos capturen y mantenen dins aquest infamiós ensopiment aont vegetau com uns ilotes, com uns sers de rassa inferior.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Devant aquest dalt-a-bax, aquell sant home es romàs com esglayiat, y els altres també. Com que'm demanassen que parlàs més; però ja feya una estona que'l doctor y el Miquel estaven per mí, y li hem estret cap a la Pobla de Segur amb un *A-Deu-siau* ben de cor a n-aquella pobre gent.

Seguint de d'allà, vora vora'l riu, y prou que'm bollia'l cervell pensa qui pensa en la situació tristíssima de totes aquexes regions de l'alta muntanya, tan ensopides, tan enderrerides, tan abatudes, tan desgavellades. Son molt pochs encara els catalanistes a n-aquexes viles, casi tan clars com els campanars; per això'ls cacichs hi dominen tan escandalosament, y tot va tan en orri. Es ben hora que'ls pochs que hi ha a n-aquexes viles que senten l'idea y l'amor de Pàtria, se donin les mans ells amb ells y amb els companys de causa de les altres regions catalanes, sobre tot de Barcelona, y qu'emprenguin la creuada de despertar aquella idea y aquella amor dins els cervells y els cors de l'alta muntanya, per que la gent s'arribi a fer càrrech bé de la seua situació feresta y qu'està en la seua mà sortirne, fent un esfors suprem, entrant tots resoltament y a tota ultransa dins el grandiós moviment polítich nacionalista, eczercint tots els seus drets polítichs per conseguir en la administració pública y en la governació de l'Estat tota aquella influència que'ls-e pertoca. Sí, hi ha que comensar per fer opinió pública, per donar a n-els pobles conciència de sí metexos, qu'ara no'n tenen. Si'ls cacichs els-e dominen, es perque's dexen dominar, perque no se'n adonen ni'ls alsa'l ventrell qu'estiguen [338] endogalats de mans y peus y que siguen uns ilotes. Si'ls pobles estàn tan mal administrats, si no hi ha vies de comunicació, si'ls productes del país no tenen cap sortida, si tot està tan al bax, se deu a la falta de conciència d'aqueys pobles, a que no tenen conciència de com estàn y de com hauríen d'estar, de com tenen dret y obligació d'estar. Dins aquexes muntanyes hi ha riqueses inmenses en mines; a n-aquests rius hi ha mil salts d'aygua que porien moure un sens fi de turbines y donar feyna a milenars de brassos; amb aquests rius de tanta pendent, podrien regarse totes aquexes riberes y ferne jardins inmensos. Però per tot això hi hauria d'haver una administració inteligent

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a n-els municipis y a la Diputació, y hi hauria d'haver totes les vies de comunicació fàcil qu'ara manquen, y per això aquí no hi ha res que valga res, ni hi ha cap sortida p'els productes naturals. El dia qu'aquests pobles se fassen càrrech de tot això, y que cobrin conciència de tot això, y de qu'està en llur mà el remey, y que son ells qu'han de resoldre aquex problema, y que no han d'esperar que'ls-e vinga resolt de l'ayre del cel, y que l'han de resoldre prenint en la vida política tota aquella part que'ls-e cal, fent valer tots els drets y mèrits que les lleys los donen; —aquell dia haurà comensat la redenció d'aquestes regions. No, fills de la Pàtria, no hu espereu que'l bon govern que somiau, vos vinga may de l'ayre del cel! Deu no mos envia lo que nosaltres mos porem procurar per nosaltres metexos. El bon govern el mos hem de guanyar amb els nostres punys, lluytant a tota ultransa, batallant amb tota l'ànima les batalles de la política sana y honrada, la política de procurar de tots vents y amb totes les nostres forses el bé de la Pàtria, qu'es el bé de tots. Sí, es una de les atrocidats més horribles que poden cometre'ls pobles dexar això de la política en mans dels cacichs, dels farsants de la política, dels que'n viuen traficanthi, no mirant el bé públich sinò el propi! La política ha d'esser cosa de tots y en profit, no d'una classe, sinó de tothom, de tota la nació! S'hi haurien de ficsar bé amb això les persones de l'alta muntanya que senten y estimen la Pàtria, y obrar en consecuència. ¡Fora sòn! que ja passa d'hora de desxondirse y d'anar ben ulls espolsats, que tot s'es mester.

Pensa qui pensa amb això y camina caminaràs cap a mitjorn y casi sempre riu riu, y per avall y per avall, hem comensat a trobar oliveres: senyal de qu'arribam a un país més calent, com feya estona no n'havíem vist cap. Les bordes (cases de camp) que trobam p'el camí, ja estàn tapades de teules de terra cuyta y no de lloses negrenques. Som passats ran dels pobles de Senterada, Puigcerver, Reguart y Ribert, poca cosa ferm tots ells; la ribera del Flamicell s'es axamplada tant y tant, que ja porem estendre la [339] vista de tots vents per turons y planiols; ja

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

destriam la Pobla de Segur, riolera, encantadora, gentil, just a l'entreforch del Noguera y el Flamicell, rodada d'arbredes armonioses y esplèndides.

Trobam un home demunt un ase que fa'l metex camí que nosaltres. Com mos sent amb el doctor parlar en francès, mos pren per estrangers, y mos mira ben arreu; com me sent que li demàn en català noves de la Pobla, queda tot admirat, y me demana com es que jo sé fer tant bé la seua llengua. —¡Com no l'he de sebre, dich jo, si som tant català com vos! —¿Y d'ont és vostè? me diu ell. —Heu sentida anomenar may, dich jo, una illa que hi ha dins mar, qu'es diu Mallorca? —Sí que l'he sentida anomenar, diu ell. —Idò de Mallorca som jo, li dich. —¡De Mallorca! diu ell, ¿y a Mallorca parlen axí? ¿com pot ser, si no son catalans? —¡Prou qu'hu som! El rey En Jaume I va prendre l'illa a n-els moros; hi anaren catalans a poblarho, y d'aquests sortim nosaltres. Aquell homonet no se'n poria avenir; i, com li he dit que'l senyor que m'acompanya es un sabi alemany, d'allà dessà França, que fa prop d'un mes que trescam la muntanya catalana per estudiarhi la nostra llengua, llavò sí que hu ha trobat gros y que n'ha fets, d'espants. Amb axò hem pegat un entretoch a n-el llenguatge de la Pobla de Segur, y ja hem preses unes quantes notes, seguint sempre endevant, tira tira.

Sobre tot, a forsa de sempre acostarmoshi, mos hi som acostats tant a la Pobla, que a la fi hi som arribats, demunt les onze del matí.

La Pobla de Segur ja es una població espayosa, joliua, de carrers plans y amples, de cases playents y bencarades.

Mos som presentats a *ca'l Cortina*, la fonda millor qu'han dit que hi havia; mos han donada una casa veynada per nosaltres dos; mos som rentats y raspallats. Aquí he notat que tenia les mans y les munyeques tot colrades del sol, de tant d'anar a cavall y tenir les regnes. Sí qu'es molt no esserme'n temut fins avuy! Semblen les mans d'un feyner de fora-vila.

De dia 14 d'aquex més, anam a cavall! Setze dies de cavalcar! No son estat herbes! Hem resolt per ara no cavalcar pus. Volíem anar a Sant Llorenç de Morunys y a Berga, per Organyà y per Oliana, atravessant la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

partida feresta de muntanyes que hi ha entre y entre. Hem contats els dies que tenim, y no mos basten per fer tal camí, y per axò resolem d'assí anar a Tremp, y de Tremp, per Artesa de Segre, Tàrrega y Manresa, pujar a Berga y seguir llavò per l'alta muntanya fins a Cadaqués. Fentho axí, guanyam tres o quatre dies. Per lo metex deym a n-el Miquel que no l'hem mester pus, que'l pagarem y se'n porà tornar a Esterri. [340]

Tant el Dr. Schädel com jo, arribam a la Pobla ben axutets de diners; se son fets tan fondos els fondos, que casi no hi ha manera de treure res.

Aquí hi tenim un gran amich, el metge En Lluís Casesnoves. L'avisàrem de la nostra arribada, y esper que'm guardarà una cantidat que vatx escriure que li enviassen de Mallorca per mí. Demanam la seua casa perque ens urgex *tocar* diners, y mos comparex el jove advocat En Josep Borrell, conegut de l'altra vegada que vatx esser aquí, y mos diu que l'amich En Casesnoves se'n ha hagut d'anar forsat a Salàs de Pallars, perque'l pare de la seua promesa (està per casarse) se troba a les portes de la mort, y li ha encarregat que vingués a rebre'ns y mos acompanyàs a ca-son pare, que té una carta y un encàrrech per mí. He vist un ratx de llum, d'esperansa, devant la meua vista. ¡Un home sense diners s'hi troba ben enfangat, y més si es lluny de ca-seua! Mos n'anam a l'acte a ca'l pare d'En Casesnoves, que mos diu que tenen una lliuransa per mí, que encara no han cobrada, però que la cobraràn, y a l'acte m'entrega la cantidat efectiva. ¡Vaja quin alè més llarch! y ¡que hi quet d'agrait a n-el Sr. Lluís Casesnoves! Mos n'anam ben peus alts y més xarevel·los a la fonda, quedant entesos amb l'amich Borrell per fer l'estudi del llenguatge d'assí, amb uns quants noys de deu a tretze anys qu'ell mos cercarà en haver dinat; y mos dexam fins a les dues. Cridam el Miquel, li pagam els dies que mos ha acompanyats y un dia y mitx més per tornarse'n a Esterri, a raó de 22,50 pessetes per dia, y puja prop de 200 pessetes, y n'hi donam *cinch* a ell *per beure*, y ben content qu'està; y dina y se despedex de nosaltres y li estreny cap a la Vall d'Àneu. ¡Que Deu lo guart de perill y el fassa un sant y bò!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Quina coincidència! Un senyor que dina devora nosaltres, que du la paraula amb tres o quatre conversant en castellà, me diuen qu'es mallorquí, un *empleat*, gran inimich dels catalanistes, y després sé qu'ha sabut que jo havia de venir assí y m'ha llevada la pell tot quant ha pogut, amb la llengua, com se suposa. Jo fas el desintès y esper qu'ell parli; no'm diu mitja paraula, y jo'l dex cantar en foraster, y parlam en francès amb el Dr. Schädel tot el temps del dinar. Pot ser qu'aquell subjecte prenga això com un atach meu a l'*unitat nacional*. Per part meua, ho pot prendre per lo que vulga.

Tot d'una d'haver dinat, mos comparex l'amich Borrell, mos n'anam a ca-seua, se presenten sis o set noys molt axerits y de bon aspecte; els esplicam de que's tracta, se'n fan càrrech aviat, y ja som partits el Dr. Schädel a aglapir la fonética y jo la conjugació de la Pobla de Segur. ¡Hala qui hala y dassa qui venga! mos [341] passam tot lo sant capvespre replegant paraules y conjugant verbs; y aquells noys aguanten el foch com tot uns homes y sens demostrar jens de cansament. Mos hi pegam fins que hi veym, y a la fi feym el *Val-Déu*. En Borrell té preparat un refresch, y aquells noys se'n aprofiten de bona manera, y se'n van tot xalests, tot contents, tot botant.

Resulta que'l dialecte de la Pobla pertenex del tot a l'alta muntanya; vé a esser una prolongació del de la ribera del Flamicell y s'acosta més a n-el d'Isavarre (Vall d'Àneu) que a n-el de Sort.

Anam a veure el Sr. Rector, conegut y amich meu de l'altra vegada que vatx esser assí (1902), y feym una bona conversada; y després cap a la fonda y a sopar.

Tornam trobar aquell *empleat* a la taula, sopant y conversant amb altres; saludam com demana la bona criansa, ell correspòn cerimoniosament, just ceremoniosament, y... com si jo fos de l'Indostan y ell del Congo. Jo m'hi seria arrambat, si no hagués sabut que jo li feya mal d'ulls y que no m'havia dexada part sana. May m'havia succeit trobarme amb un mallorquí fora de Mallorca que no mos escometéssem ben coralment. ¡O les meravelles de l'*unidat nacional ad usum*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

centralistarum! Sí, axí l'entenen aquexa *bona unidat els centralistes!* ¡Axí *unexen* ells, respirant odi, tirant llamps y pestes contra'ls espanyols que no pensen com ells! Si, ells fan *Pàtria* odiant y malparlant dels germans de *Pàtria*; ells fan *unidat* decantantse, fentse lluny dels *units* amb ells per vincles tan *naturals* com el d'esser nats a n-el metex tros d'Espanya. Y lo bo es que a nosaltres mos volen fer passar per *separatistes*, jurant y perjurant que *separatistes* som, per bé que fassem, allà ont nosaltres *unim* els cors, aglutinam les ànimes, aplegam les inteligències en l'amor de la Pàtria, per enaltir y glorificar la Pàtria, y aquest sentiment, amor y entusiasme que'ns ablama y enardex, es per alsar, enaltir y glorificar un tros d'Espanya tan gran, tan important, com Catalunya, Balears y València, y per consegüent per alsar, enaltir y glorificar l'Espanya. De boca y de paraules poren estimar més Espanya els centralistes que nosaltres; de cor y d'obres no mos guanyen ells ni negú a estimarla y a voler el seu bé, qu'es el bé de tots. Es bo de fer, invocar el nom d'Espanya. Treballar desinteressadament per ella y sacrificarse p'el seu bé, això no es tan bo de fer. Invocar el nom d'Espanya per satisfer nefandes concupiscències y com a pabelló sagrat per tapar y passar mercancia averiada y putrefacta, es una atrocidat, un crim, un sacrilegi.

Y que consti que no hu dich, ni molt menys, per aquex *empleat* d'assí, de qui no més sé que la du de mi y m'ha llevada la [342] pell, y jo no hi tench res que dir, perque no'm consider indiscutible ni intangible; ho dich p'els *centralistes* en general, els únichs *separatistes* pot ser que hi ha formalment dins Espanya. Que son els qui la desjunten més, els qui la desfàn més, els qui peguen més a dretes a ferla bocins, per mi es evident de tota evidència.

L'amor a l'Espanya me fa esser regionalista y nacionalista; ho som perque estich fondament convençut de que l'única solució salvadora, l'única solució d'Espanya està en el regionalisme. Mentres totes les *regions* y *nacions* que constituexen, que integren l'Espanya, no es despertin, alsantse resolta y enèrgicament y recobrant llur fesomia pròpia, reconstruintse axí com eren antigament, assimilantse, això sí,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

totes les ventatges efectives y avensos reals dels temps moderns, estaune segurs, l'Espanya no s'alsarà de la seua actual postració, del seu ferest abatiment. Y es la cosa més natural del mon. ¿Qu'es l'Espanya més que la *suma* de totes aquelles *regions* y *nacions*? Si els *sumants* son magres y van de redolons cap avall, si son morts o casi morts, ¿com ha d'esser grassa la *suma*? com ha d'anar per amunt y viure polent y ufanosa? Es de sentit comú.

Sobre tot, dexem'ho anar axò ara. Y no'm digueu qu'escupi fora de la trona amb lo qu'acab de dir, y que no tenga res que veure amb la filologia ni amb la llengua catalana. Prou que té que veure. La filologia catalana, la literatura catalana, no tenen altre ayre aont alenar ni altre endret aont viure, que l'enaltiment y eczaltació de Catalunya; el moviment polítich catalanista els es tan necessari, tan indispensable, que sens ell no podrien viure a la llarga la nostra filologia ni la nostra literatura. Qui les ha de consolidar, ha d'esser el moviment polítich catalanista; triumf definitiu d'aquest, ha d'esser el triumf definitiu d'elles. El qui no hu veja, es qu'es curt de vista. ¡O curts de vista, posauvos les ulleres del bon sentit natural que Deu no ha negat a cap home del mon!

Agost. Dia 30

L'esglèsia de la Pobla. —Cap a Tremp. —Els amichs que hi trobam. — Estudi del dialecte de Tremp. —Entrevers de la gent ilustrada y els iliterats. —Conferència y concert a n-el Sindicat Agrícola

Me llev abans del sol, y cap a dir missa. L'esglèsia de la Pobla, comparada amb les d'aquells poblets d'alta muntanya, es una Seu. Es espayosa, gran, de gust modern, respira majestat; hi ha retaules barrochs preciosos.

Devers les sis, berenats y llests de la fonda, mos aficam dins la tartana qu'hem llogada, y ¡cap a Tremp s'es dit! Passam per bax [343] de Salàs y de Talarn sens aturarmoshi. Som a Tremp devers les set y mitja. Seguim la regla del Dr. Schädel, d'anar sempre a la fonda millor. Com

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

som ja dins la nostra cambra que mos enllestim una mica, se presenten els amichs corals En Laforga y En Monrós y després D. Lluís de Cuenca, meritíssim de la Pàtria, y un poch més tard Mn. Vicenç Bosch i Mr. Saroïhandy, que vénen d'escorcollar l'arxiu de Talarn. ¡Quina topada més agradosa y joliua de tants d'amichs estimadíssims! Mos diuen que l'*Orfeó* de Tremp mos vol donar anit un concert, y me demanen que'ls-e fassa una conferència. Quedam closos, y mos n'anam a n-el *Sindicat Agrícola*, del qual es ànima D. Lluís de Cuenca y que inclou la flor de la gent de Tremp. Amb nou o deu noys de deu a tretz'anys y aquells bons amichs y altres del Sindicat, comensam l'estudi, el Dr. Schädel de la fonètica y jo de la conjugació. Com Tremp es la capital de la conca del seu nom y de totes aquexes muntanyes y està més en contacte amb Lleida y amb Barcelona, s'hi nota tot d'una una poderosa invasió del dialecte barceloní, que's manifesta preferentment en les persones de certa cultura y corregudes. Això fa que resulta una divergència entre'l parlar dels noys y gent iliterata y el parlar d'aquelles altres persones, divergència que trobam tot d'una entre la gent que tenim aplegada. Com els *il·lustrats* y qu'han *corregut* molt fora de Tremp, veuen que tant el Dr. Schädel com jo mos fiam més dels noys y dels *iliterats* que no d'ells per aclarir el llenguatge de Tremp, els-e vé molt de nou, y n'hi ha qu'acaben per dirmos: —De manera qu' aquests noys son els oracles, el pontifichs, els àrbitres, y nosaltres no som res? Mos esforsam per ferlos veure que hu prenen malament; que, per aclarir la *realidat*, l'*actualidat* d'una llengua, els qui servexen més son els qui la parlen amb menys influències estranyes, els qui la parlen instintivament, irreflecsivament, tal com les surt, sense sebre cap regla. Per més que'ls ho espliquem, no hi entren, y n'hi ha que se'n van... ¡Vaja quina passada!

Ventura que'n tenim prou amb els que romanen. Mos hi pegam fins a mitx-dia y llavò tot lo sant capvespre. A la fi acabam y me'n vatx a preparar una mica la conferència.

El dialecte de Tremp se decanta visiblement del de la Pobla de Segur, y s'acosta a n-el de Sort y a n-el del Pla d'Urgell.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Entrada de fosch, sopam... per lo que puga esser, y ¡cap a n-el Sindicat Agrícola! Han feta una crida per tot el poble, convidant la gent. La sala, qu'es ben gran, s'umpl d'en gom en gom. Ja es hora de comensar; me posen a la presidència y el Dr. Schädel a un costat y Mr. Saroïhandy a l'altre costat. D. Lluís de Cuenca fa la nostra presentació amb vera elocuència y uns elogis fora mida a [344] mi y a la llengua catalana. Com el fa parlar l'amistat y l'amor de Catalunya, comens agraintli tot lo qu'ha dit y que sia tot per honra y profit de la nostra llengua; fas la presentació del Dr. Schädel y de Mr. Saroïhandy, contant lo molt qu'han fet y fan per la llengua catalana, els estudis que n'han publicats, els que preparen; lo molt que podem esperar d'ells, lo molt que tenim que agrairlos. Llavò fas un'escitació forta a que tothom fassa costat a *l'obra del Congrés de la llengua* qu'anam a celebrar y a *l'obra del Diccionari*, que no es cosa de quatre grapades, sinó de que tots els qui senten l'amor de la llengua nostra dins totes les comarques catalanes, ens ajudin, no de boca, sinó amb les obres, replegant milenars y milenars de paraules, a fi de qu'arribem a replegar totes les que's diuen a totes les comarques de llengua catalana, única manera de que'l *Diccionari* sia lo que pertoca, lo que cal que siga.

S'acaba la conferència, hi ha un'esplosió de mans belletes y aplaudiments, tothom fa un alè y comensa el concert de l'*Orfeó,* portant barretina morada tots els cantayres, que son tot un esquadró d'homes y noys. Canten una partida de pesses preciosíssimes; canten admirablement, prodigiosament. Es una gran victòria p'el seu director, un capellà benemèrit, d'assí metex, que, a forsa de traball y de constància y de destexinarshi, ha lograt educar tantes de veus rebel·les y repelenques, fentne un prodigi d'armonia y melodia. Aquests *orfeons* son uns instruments meravellosos de cultura; son una manera eficacíssima de fer Pàtria, de fer humanidat.

Son prop de les onze com s'acaba'l concert, y agradadíssims d'ell, mos n'anam a la fonda, acompanyats dels amichs, y, ¡a jeure falta gent!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Agost. Dia 31

Més estudis a Tremp. —Notes d'altres pobles de la Conca. — Cap a Artesa de Segre y Tàrrega. —La portalada d'Agramunt

M'axech dematinet, y ¡cap a dir missa! y esplay la vista y el cor mirant l'esglèsia parroquial, gran, majestuosa, ben reblida de retaules barrochs, qualcún ben notable. El Sr. Rector, qu'es d'Andorra, molt simpàtich, m'obsequia molt. Don Lluís de Cuenca ha volgut que berenàs amb ell. Es vengut a cercarme un afeytador, per si vull anar a ca-seua, aont comparexen persones de tots els pobles de la Conca, per si'm convé ferhi observacions de llengua. Prou que hi vatx, y prench una partida de notes de gent que comparex a afeytarse o per altres coses, dels pobles de Vilamitjana, Moró, Gurp, Puigcercós, Eroles, Puigverd, Fígols, Tenrui, [345] Claramunt, Salàs, Talarn. Vos assegur qu'he de trompitxar a escriure, perque'ls he de prendre les paraules al vol a n-aquexa gent. ¡Y els hi vé denou que'ls-e demani jo aquexes coses, y més encara, que les escriga!

El Dr. Schädel se'n va amb Mr. Saroïhandy a prendre un bany a n-el riu Noguera.

Dinam devers les onze; y a les dotze, acompanyats del Sr. Rector, D. Lluís de Cuenca, els Srs. Monrós y Laforga y una partida més d'amichs amb Mr. Saroïhandy, mos n'anam a la diligència, mos hi aficam, prenint comiat de tots aquells amichs, y li estrenyem cap a Artesa de Segre, aont arribam posta de sol, plens de pols. Pujam a la fonda, mos raspallam una mica, y sopam. Devers les nou pujam a la diligència de Tàrrega, la més gran qu'haja vista may y molt decent; es com un wagó de ferro-carril; y ja som partits de d'allà. Hi ha un pagès que mos fa esclatar de rialles amb les seues sortides. No n'havia vist cap may de tan graciós y agut, sens que li escapi cap grosseria pornogràfica. Es un cas notable de *vis-comica*.

Com mos ne temem, som a Agramunt, devers les dotze de la nit. Es una bona població, de carrers amples y cases agradoses. Muden el bestiar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de la diligència; me diuen que hi ha vint minuts d'aturada. Els aprofit per anar a contemplar la magnífica, estupenda, veneranda portalada romànica de l'església. Un *sereno* que passa, m'hi acompanya. Fa lluna y la puch contemplar de lo millor, aquella portalada inefable. No es dubtós que, en matèria de portalades romàniques, es de les més notables d'Espanya y del mon. Prou m'hauria agradat passarm'hi tot un dia devant ella, però no es possible.

Mos ne tornam a la diligència, que ja està per partir. Partim, y de d'allà cap a Tàrrega. Ja passen les dotze; ja hem acabat; el més d'agost d'enguany. ¡Deu fassa que no sia el derrer que vejem!

Setembre. Dia 1

Cap a Manresa. —Arribada. N'Oleguer Miró y En Josep Esteva. —Gran actividat d'aquest. —Entrevista amb el P. Nonell. —Estudi del dialecte manresà. —Conversada amb el Bisbe de Vic. —En Leonci Soler i March y altres amichs

Arribam a Tàrrega devers les dues de la matinada. Hauríem escrit a n-els amichs que tenim assí, però axò no es hora de fer anar gent p'el món. Esperam un poch més de mitj'hora'l tren que mos ha de dur a Manresa. Arriba, mos hi aficam, y ¡hala de d'allà! cap a Manresa. Hi arribam devers les cinch. ¿Que me'n direu? [346] Ell ja trobam a l'Estació el metge N'Oleguer Miró que'ns espera; y amb ell ¡cap a la fonda de St. Domingo! Mos creyem trobar el Dr. Counson, que, per delicat de salut, no pogué venir amb el Dr. Schädel, y creya poderse unir a nosaltres la primeria de setembre. Lo que trobam es una carta d'ell que mos diu que no ha millorat prou de salut per poder venir. Me'n vatx a dir missa; berenam. Torna N'Oleguer Miró, mos n'anam a ca-l'entusiasta apotecari En Josep Esteva, que mos presenta tres quaderns plens de paraules, fets segons les instruccions donades demunt la *Circular* qu'enviàrem per que trobàssem a les comarques la feyna preparada, en arribarhi. Aquests quaderns son preciosos; n'hi ha un p'el Dr. Schädel, un p'el Dr. Counson y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

un per mi. Quedam closos que farem l'estudi de la fonètica y de la conjugació a ca-N'Esteva, amb set o vuyt noyes de deu a tretze anys que mos tendrà reunides la seua senyora. Un home com N'Esteva hauríem de tenir a cada comarca catalana.

S'es mester trompitxar cap a la Santa Cova de Sant Ignasi. Mos hi espera amb bona devoció el Rd. Pare Nonell, de la Companyia, meritíssim de les nostres Lletres y de la nostra filologia. Com mos veu ¡quin'alegria per aquell sant home! Mos fa una gran rebuda, y, ja hu crech, que mos tiram tot d'una dins la filologia de ple. El Dr. Schädel ja s'amolla en català, y el pronuncia admirablement. Com el P. Nonell el sent esplicarse en la nostra llengua, s'entusiasma fort, y en fa mil alabanses. No mos ne temem, y mos passen més de dues hores.

Com a n-aquesta Santa Casa hi ha'l Pare Pastoret, qu'es de Crespià, una vila de la comarca de Figueres, volem aprofitar l'avinentesa per estudiar el dialecte d'allà, essent, com es, aquex Pare un entusiasta del català y que's fa càrrech bé de lo que son les diferències dialectals. Quedam amb ell que hu farem el capvespre.

Mos n'anam depressa a ca-N'Esteva. Ens reb amabilíssimament la seua senyora amb cinch o sis noyetes de deu a tretz'anys, lo més axerides y agradoses. Les esplicam de que's tracta, se'n fan càrrech tot d'una, y ja som partits, el Dr. Schädel a ferlos pronunciar mots y jo a ferlos conjugar verbs. Vos assegur que no dexam les manades p'el rostoll ni badam jens. Aquelles noyes contesten com a rossinyols, y nosaltres escriu qui escriu.

Toquen les dotze, y suspenem la cosa fins a les dues. El Dr. Schädel dina a ca-N'Esteva; y jo amb lo Rdm. Sr. Bisbe de Vic, qu'es troba assí perque eir fou la Festa-Major de Manresa. ¿Quin amador de la llengua catalana, quin fill de Catalunya no'l conex el Dr. Torras i Bages? ¿qui no l'admira? ¿qui no l'estima de cor? [347] Per nosaltres es evident que, després d'En Balmes, es el talent de més potència qu'ha tengut el clero català. El Dr. Torras i Bages, vist de lluny, dins les seues obres, es gran, imponent, prodigiós; vist d'aprop, es encantador, ecsisador, es un gran

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cor que bat dins una calma patriarcal, solemnial. Dins les seues obres un l'admira y el venera; tractat d'aprop, un l'estima de cor, se'n sent ecsisat y corprès. Es un d'aquells grans homes, que, com més d'aprop un los mira, los veu més grans, resulten més grans, al contrari d'altres *grans* homes, que, en veurelos d'aprop, resulten ben petitoys, una mica de cosa. —El Dr. Torras i Bages ha volgut sentir la relació de la nostra actual exida filològica; lo qu'hem fet, com hem estudiat. Enc que ell no's dediqui a la filologia, s'hi interessa moltíssim, per lo qu'estima la llengua catalana. —De bon gust hauria estat amb ell tot lo dia y una partida de dies més. Hi fa tan bon estar amb ell! ¡Un hi aprèn tant y tant d'escoltar-lo! Però la filologia comanda, y'm crida a ca l'amich Esteva, y no cal fer el sort.

A les tres hi som. Trob el Dr. Schädel fent pronunciar paraules a n-aquelles axerides y valentes noyes del dematí. Se dividexen en dues rol·lades: les d'una diuen *fonemes* a n-el doctor y les de l'altra me diuen *formes verbals* a mi; y ¡hala endevant! elles diu qui diu paraules y conjuga qui conjuga verbs, y nosaltres escriu qui escriu, que la mà mos arriba a fer mal. Aprofitam tan bé el temps, que devers les sis acabam. ¡Aquestes noyes son estades unes heroines! Que deu els ho pagui.

Mos espitxam a la Santa Cova, aont mos espera'l el P. Pastoret per estudiar el dialecte de Crespià. Com el Pare es molt entès y ja està enterat del sistema que seguim, amb cosa d'una hora y mitja enllestim l'estudi. Això ja no es anar a lo carril, sino a lo telegraf.

Mos vé a cercar el metge N'Oleguer Miró, y mos n'anam a la fonda, aont comparex el diputat a Corts per aquest districte, En Leonci Soler i March, el patrici meritíssim, l'entusiasta de Catalunya y de totes les coses catalanes, amich estimadíssim. Vé amb els altres catalanistes caporals de Manresa, nou o dèu, que mos obsequien amb un sopar magnífich, espléndit, y que resulta imponderable per les persones que'ns hi acompanyen. ¡Vaja quina conversada més agradosa y entretenguda qu'hem feta! ¡Bé hem xalat tots y n'hem passat de gust, comunicantmos impressions sobre les coses que duym entre mans!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El Dr. Schädel repetex assí lo que digué a Sort y a Tremp, devant l'entusiasme delirant que troba en la gent per la llengua nostra: que en lloch del mon no hi ha aquex entusiasme per la llengua pròpia; en lloch del mon no trobarà el filòlech tantes de facilidats per estudiar la llengua viva. [348]

Se fa tart, y demà mos hem de llevar dematinet per espitxarmos cap a Berga. Per axò, fent grans mercès a n-En Soler i March y a n-els altres amichs, de llur coral obsequi, alsam la sessió y mos n'anam a jeure.

Setembre. Dia 2

Cap a Berga. —Arribada. —Estudi del dialecte bergadà y de Sant Llorenç de Piteus [Sant Llorenç de Morunys]. —Línia divisòria del català occidental

A les cinch ja estam llevats, y icap a l'Estació del ferro-carril econòmich de Berga! Mos aficam dins un wagó de primera, y ide d'allà! per Santpedor, Sallent, Balsareny y Gironella sempre vora vora'l Llobregat y per amunt. A Olvan dexam la via-fèrrea, y amb una tartana pujam a Berga. Com a població de muntanya es de lo més acceptable; fa bona cara y els carrers no estàn malament, encara que sien de molt de rost. Hi ha dues esglèsies; conta 4.600 ànimes y es la vila més gran del Bisbat (de Solsona). Hi arribam demunt les deu, y trobam Mn. Enric Ribera que mos espera perque li escriguérem que vendríem. Anam a la fonda de Sant Antoni; mos donen cambra, mos raspallam y rentam, y icap a dir missa! qu'es diumenge. Tornam de missa, mos comparex a la fonda una comissió del *Centre Catalanista* d'assí y de la *Redacció* de la revista local *Cim d'Estela*, que's posen a les nostres ordes. Mn. Ribera té un'escola, y resolem, per contentarlos tots, fer una part de l'estudi amb els noys de Mn. Ribera y l'altra part a n-el *Centre Catalanista.*

Per lo que puga esser, dinam de bon gust; y després icap a l'escola de Mn. Ribera y *Redacció* del *Cim d'Estela!* aont trobam una vintena de noys, tots ben disposts a dirmos totes les paraules y formes verbals

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

qu'ells sàpien. Els ho esplicam una mica això de la conjugació, se'n fan càrrech, y ja som partits ells a dir mots y conjugar verbs, y nosaltres escriu qui escriu. Devers les cinch alsam la sessió, y mos n'anam a n-el *Centre Catalanista*, ont trobam gent preparada y disposta a seguir la metexa tasca, y ja hu crech que la seguim. Aquí trobam un home y un noy de Sant Llorenç de Morunys o de Piteus, aont volíem anar y no mos es estat possible. Aprofitam l'avinentesa d'aquests dos, amb els quals feym l'estudi de la fonètica y conjugació d'aquella vila, filològicament ben interessant.

La fosca mos hi aplega dins el *Centre*, traballa qui traballa, y no mos ne dexam que no hu tenguem ben esclovellat. Tenim la mà cansada de fer navegar el lapis.

Resulta que'l llenguatge de Berga y sobretot el de Sant Llorenç [349] de Morunys ja's decanta prou del manresà, y s'acosta a n-el d'Urgell. Se veu que tornam esser aprop de la regió occidental de la llengua, divisòria que determinen lo Segre y sos afluents fins a l'Ebre.

Setembre. Dia 3

Cap a Bagà. —Arribada a Bagà. —Mn. [Andreu] Rovira. —Estudi del dialecte de Bagà. —Una família de Gósol. —Cap a la Pobla de Lillet. —Entrevers dins la tartana. —Arribada a la Pobla. —Mn. Francàs

Me llev dematinet, y cap a dir missa. Berenam, y a les vuyt mos posam dins la tartana, y amb quatre bots som a l'estació d'Olvan. Mos aficam dins un wagó de primera, y de d'allà per amunt, vora vora'l Llobregat, per aquella sèrie de barranchs y fondals de l'Alt Berguedà, seuvatges, imponents, d'esplèndida vegetació a redols, per Pedret i Marzà, Baells, Sant Salvador [de Guardiola], fins a Guardiola. S'acaba la via fèrrea, y amb una tartana mos tiram cap a nor-oest, dins Bagà, a 820 metres d'altura, d'uns 700 habitants. Com a població de muntanya es ben passadora; s'hi conserven cases antigues d'aspecte senyorial. No hi conexem negú. Anam a un hostal, prenim cambra y comanam el dinar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Topam un capellà y li deym si hi ha cap entusiasta de la llengua catalana per assí. Mos n'acusa un, Mn. Andreu Rovira. Mos mostra aont està, y mos n'hi anam tot dret. Per bona sort, le hi trobam; es jove, molt simpàtich. No'l sorprèn la nostra arribada. L'esperava, per lo qu'havia vist demunt els periòdichs, de nosaltres. N'està contentíssim de tenirmos a ca-seua, y s'oferex en tot y per tot. Li esplicam el nostre pla: que'ns calen set o vuyt noys o noyes de deu a tretze anys per ferlos pronunciar paraules y conjugar verbs. Diu que li serà més fàcil trobar noyes; y envia a la Sra. Mestra, que mos n'envia sis o set de molt desxondides y de bon manament. Els esplicam de lo que's tracta; ho comprenen ben promte, y ja son partides, com a cadellets de molí, a dir mots p'el Dr. Schädel y a conjugar verbs per mi, y nosaltres escriu qui escriu. Aquexa manera d'estudiar el català li fa moltes de rialles a Mn. Rovira; però com a reflecsiu qu'es, aviat comprèn qu'es la via més curta y més segura per aglapir el moment actual de la llengua. Axí amb una hora atenyem y aclarim més les particularidats de l'idioma a cada localidat, que no faríem amb una setmana seguint un altre carrerany.

Sobre tot, feym tanta de via, que, com toquen les dotze (eren devers les dèu com mos hi som posats), ja ho tenim entre cap y coll, a punt d'acabar. Per no desbaratar la voga, llicenciam aquexes noyes fins a les dues, y ia dinar tothom! [350]

A les dues tornam esser a ca-Mn. Rovira; comparexen les noyes metexes, y en menys d'un' hora dexam enllestida la fonètica y la conjugació de Bagà.

Resulta que Bagà n'es lluny de Berga; pertenex completament al català oriental. Les *ee* y *aa* àtones inicials y medials ja son apagades y fònicament un sol sò: ə. La *o* àtona ja sona com *u*.

Són les tres; manca cosa d'un'hora y mitja per a partir cap a Guardiola y la Pobla de Lillet; l'aprofitam anant a veure l'esglèsia, qu'es prou gran y espayosa, amb una portalada romànica y una ogival, agradoses una y altra, y la Rectoria, aont se guarden algunes joyes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

notables: entre altres, una creu bisantina, que regalà a l'esglèsia de Bagà el famòs abat Oliba de Ripoll. El senyor Rector mos reb amabilíssimament y conversam una estoneta. Després, sabent que a una masia d'assí prop, casal dels *senyors* de Bagà, hi ha'ls masovers que son naturals de Gósol, poblet que mos cau dins el ponent cap a la Seu d'Urgell, que'ns havien dit qu'era molt notable p'el seu parlar, mos n'hi som anats per veure si aclariríem res. Es estat lo que temíem. Es una santa gent, però no mos han entesos, axò es, no s'han fet càrrech de lo que volíem y no més els hem pogut agafar alguns mots y algunes formes verbals. No son estats tan entenents com aquelles noyes. La gent gran y sense lletres no hu arriben a comprendre axò de la conjugació, y se pensen que vos ne reys d'ells. Com que senten que'ls-e volen fer dir: *jo miro*, *tu mirəs*, *ell mirə*, etc.; *jo mirəré*, *tu mirəràs*, *ell mirərà*, etc. vos miren com a esglayats y sense sebre allò aont treu cap, y no hi ha manera de ferlos seguir. Traballant amb gent granada *analfabeta*, no mos haurien bastat tres dies a cada punt per aclarir la conjugació dels verbs, que amb tres o quatre hores aclaríem per via dels noys y de les noyes de dèu a tretze o catorze anys. A la gent granada els hem d'agafar al vol la conjugació, en sortirlos dins la conversa la forma verbal.

Tornam a n-el poble; ja's hora de partir; mos despedim de Mn. Rovira y alguns capellans més, donantlos mil gràcies per lo molt que'ns han ajudats, y mos aficam dins la tartana, y, ¡cap a Guardiola! aont esperam el tren que puja de Berga.

Arriba aquest, mos ne pujam a la tartana de la Pobla de Lillet, y de d'allà y per amunt y sempre vora vora'l Llobregat, cap a llevant. Dins la tartana, si n'hi caben sis, n'hi ha dèu. Tot d'una en sentiu que grunyen y protesten; pero aviat, amb el moviment del veicle la cosa se sacsa, y la malicia s'espassa, y s'establex entre tots una comunicació francament germanívola. Al Dr. Schädel l'admira axò. [351]

Jo acab de resar; deym amb el doctor algunes frases en alemany. Aquella gent escolta y no entenen mitja paraula, y miren ferm; llavò

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

seguim en francès, y no hu entenen, tampoch. Mos miren a nosaltres y se miren a ells, y escolten, boca closa. Un diu baxet a n-els altres: —Parlen en llatí. Al cap de més de mitj-hora de conversar amb el doctor, jo demàn a un d'aquells que'm mirava, si ja som aprop de la Pobla. Com me sent parlar en català (fins llavò jo no hi havia dit cap paraula dins la tartana), queden tots admirats, y me demana *l'interpelat*: —Y vostè que també sab fer la nostra llengua? —¿Com no l'he de sebre fer, dich jo, si es tan meua com vostra? —¿Y vosté qu'es català? me demanem, ¿y d'ont és, vostè? —D'ont som? dich jo; de ben lluny; som de dins mar. —¡De dins mar! diuen ells, llavò si que hi romanen confusos. —No heu sentida anomanar may Mallorca? els-e dich. —Sí, diuen ells; ¿de manera que Mallorca es dins la mar? —Prou que hi es, responch jo, y ja fa estona. Com els esplich qu'amb aquest senyor que m'acompanya, qu'es d'Alemanya, fa més d'una mesada que correm per aqueixes muntanyes per veure la llengua catalana com s'hi troba, no se'n poden avenir. Ho troben gros de tot. Per mi n'hi ha que no hu creuen.

Amb axò s'es fet fosch y arribam a la Pobla de Lillet, antiga capital del *comtat de Mataplana*; a 870 metres d'altura, de carrers mal plans, però les cases no son de mal aspecte ni patexen de mal construides. La situació es molt pintoresca per tots els contorns de la vila, que conta unes 1.200 ànimes.

Mos n'anam a la fonda que mos diuen qu'es la millor, y mos fa bona impressió la gent. Assí hi tenim un amich, Mn. Joan Francàs. Ho deym a n-el fondista, y a l'acte l'envia a cercar. Se presenta Mn. Joan, y romàn sorprès de veure'ns. Mos conexem de l'any 1900, que vatx esser assí. Li esplicam el nostre pla y a veure si mos trobaria per demà sèt o vuyt noys y noyes axerits, per estudiar la fonètica y la conjugació d'assí. Mos diu que no'n passem ànsia, que les tendrem.

Sopam, feym una conversada llarga amb Mn. Joan y el fondista, y devers les deu mos n'anam a jeure.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Setembre. Dia 4

Estudi del dialecte de la Pobla. —Un renegayre esmenat. — Returada a Gombreny. —Arribada a Ribes [de Freser]

Abans de sortir el sol, ja som a l'esglèsia per dir missa. Dita y donades les gràcies y llests de berenar, devers les set mos comparex Mn. Francàs amb el flotó de noys, tots amb un cap ben viu [352] y els ulls que'ls-e ballen, mirantmos ben arreu, no sabent que'ls-e volem fer. Com que no se'n acabin de fiar.

Els esplicam la cosa, y feym dues rol·lades: una p'el Dr. Schädel y una per a mi, y ja som partits: ells a pronunciar paraules y a conjugar verbs, y nosaltres a escriure, y ¡endevant s'es dit! Els-e fan rialles a n-aquells noys aquexes coses que'ls-e feym dir, y tots reym. Es que la filologia, ben entesa, es molt alegre. El Dr. Schädel, d'en tant en tant, s'acosta a la meva rol·lada per aclarir qualque *fonema* amb dos noys que tench jo, molt inteligents y de pronúncia molt clara. Com amb el doctor parlam en francès, els-e vé molt de nou a n-els noys y miren ferm. Mentres fas punta a n-el lapis amb el meu inseparable *trinxet* (gavinet amb la fulla voltada a tall de faus), que també fa moltes de rialles a n-els noys, jo'ls-e deman si entenen aquella llengua, y me diuen que no. —Vol dir que no enteneu el francès, vosaltres? els-e dich. —No, senyor, responen, y un diu: —Per aquí n'hi havia dos, de senyors, que hu eren de francesos; —y, mirant-se el meu *trinxet* ha afegit aquex noy: —Quina cosa! els francesos, de la *comuna*,[45] en diuen *gabinet*,[46] això que té vostè. Tots els altres noys han esclafit de riure, y jo per lo metex.

Tant mos afanyam y tan poch temps perdem, qu'abans de les dotze estam llests de la fonètica y de la conjugació de la Pobla, y llicenciam aquells valents noys, fentlos refresca de confits y such bo, y se'n van botant d'alegria.

[45] Nota (1) de l'original: Número 100.
[46] Nota (2) de l'original: Le cabinet.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El fondista té el gran acudit de cridarmos a dinar; dinam amb Mn. Francàs, y el fondista mos conta mil coses que li han passades. Es de Campdevànol; diu qu'era un gran renegayre, un temps, que'ls renechs li sortien sens donarse'n conte; li feren una gran injustícia dins un tribunal, y hu va prendre tant tort, que per no fer-ne una de grossa, se'n anà a Amèrica. Per allà feya feyna amb gent de totes les bandes del mon, y notà que cap n'hi havia que renegàs tant com ell. Això li entrà tan endins, qu'arribà a dir: —¡Vaja quina manera d'honrar Catalunya que tinch jo! ¡De manera que jo fatx veure que'ls catalans son els més renegayres del mon! ¡Quina glòria per la meua Pàtria! —¿Creuràn vostès, ens ha dit, qu'això me féu prendre la resolució de no renegar may més? Ho vatx prometre y ho vatx cumplir. Quan vatx tornar, la gent ho notà ben promte, y deyen a la meua dona: —El teu home no sembla el metex. —¡Bé poden creure si'n don, de gràcies Deu, d'haver perdut tal viciot! La sinceritat d'aquex home mos ha encantats. Preniune llum, renegayres... [353]

Tot d'una d'haver dinat, feym les maletes, y, despedintmos de Mn. Francàs y del fondista, mos aficam dins una tartana que hem llogada, y ¡cap a Ribes! aont hem de fer nit.

Sempre cap a llevant, bordetjant barranchs y comalades, pujant y devallant per uns camins infernals, devers les quatre arribam a Gombrèn. Mos aturam a l'hostal, perque la bístia menji y reposi un'estona.

Per aprofitar el temps, demanam paraules a un noy y a una noya de l'hostal metex; s'empegueexen, y no'n treym trallat. Deym a l'hostaler si no hi hauria cap home vell o dona vella molt conversadora, que no's donàs vergonya d'enraonar devant nosaltres. Diu que sí, que n'hi ha una, de jaya, molt trempada. L'envia a cercar, vé, y efectivament conversa p'els colzos. Mos n'anam amb ella demunt un terrat; y jo, per ferla desplegar, li moch de la guerra dels carlins, a veure si se'n recorda. —Prou! diu ella, y ja es partida a contarmos de que tota la seua família *ho eren de carlins*, y que'l Savalls y els altres principals de la carlinada anaven a ca-seua, y que'ls-e guardaven coses. Un dia hi van els de la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Contra-part, a regonèxer per veure si tenien coses de carlins. —*¡Prou que en teníom!* diu ella; pero la meua mare ja hu sabia, qu'havien de venir, y totes aquelles coses, qu'eren de roba, se les va amagar devall el vestit, fermades a la cintura; y els contraris no van trobar res. Mos ne contà moltes de passades de la guerra carlina. Després li movem del *Comte l'Arnau* que navegava per aquests contorns, y mos diu que axó ja no hu sab tan clar, perque no hu ha vist, però que, quant era petita, ja'n sentia parlar, y mos canta un tros de la notabilíssima cansó popular que la tradició mos ha tramesa; y seguex conversa qui conversa sens parar, y el Dr Schädel y jo que cuydam a fer ull d'escriure, prenintli al vol les espressions.

Com assí hi conech una persona principal, el Sr. Sabartés, de l'altra vegada que hi vatx venir (1900), demàn si es a n-el poble; y l'hostaler diu que sí y li envia la noya. Al punt se presenta aquest senyor amb un fill seu seminarista, y conversam coralment una estona y completam les observacions filològiques que hem fetes amb la vella del dialecte de Gombrèn.

Resulta qu'assí encara conserven, els vells y la gent analfabeta, la primera persona singular de l'indicatiu present en *-i* en lloch de *-o* o *-u*, y per lo metex, en lloc de *jo parlu*, *jo callu,* diuen *jo parli*, *jo calli*. Aquí també, com a la Pobla de Lillet, fan *i* fluxa (*j*, el sò d'*y* grega o *semiconsonant*): la elle (ʎ) *de vermELL*, *cabELL*, *trabaLLar*, y per lo meteix diuen *vərmɛ́j* (*vermey*), *kəbɛ́j* (*cabey*), *trəbəjá* (*trabayà*).

Mentres tant, se fa hora de seguir la nostra via. Ens despedim d'aquella bona gent, pujam a la tartana, [354] y de d'allà sempre, y per avall y, cap a llevant. Com som a Campdevànol, ja es fosca negra, y prenim la carretera, qu'es molt bona, cap a Ribes, aont arribam devers les nou, y topam una fonda de primera. Mos donen unes cambres com no n'hem trobades enlloch. Bé mos val.

Assí hi tenim un entusiasta, el seminarista En Pere Pujol. El cridam, se presenta, y queda contentíssim de veuremos, y mos diu que mos té

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

replegats els milenars de paraules que li escriguérem que mos cercàs, y que disponguem en tot y per tot d'ell. Li deym que per dema matí devers les vuyt ens caldrien set o vuyt noys per estudiar la fonètica y la conjugació d'assí. Ens diu que no'n passem ànsia, que mos ne menarà.

Se retira, y nosaltres sopam, y ¡a jeure manca gent!

Setembre. Dia 5

Estudi del dialecte de Ribes. —Cap a Ripoll. —La Marquesa de Dou y sos fills. —Comensa l'estudi del dialecte de Ripoll. —Cansons catalanes

Me'n vatx a l'esglèsia a dir missa abans de sortir el sol, y no hi trob negú més qu'una senyora vella, que'm cerca l'escolà y aquest envia un escolanet, ben axerit, que la'm servex. Com torn esser a la fonda, crit el Dr. Schädel. S'axeca, berenam, y al punt comparex En Pujol amb el flotó de noys. Feym les dues rol·lades, una p'el doctor y una per mi, y ¡hala a fer feyna! y ¡venguen *fonemes* y *formes verbals!* Mos hi pegam fins devers les dotze, y hu desnossam tot, gràcies a Déu. Tenim un refresch preparat a n-aquells noys, que no l'escupen jens; xarumben de bona gana, y se'n van tots contents a dinar, y nosaltres feym lo metex. En Pujol mos dexa els quaderns de paraules y formes verbals que mos tenia preparats. Son ben apreciables, y mos serviràn prou.

Com hem dinat, amb En Pujol trescam un poch la vila per veure si trobam cap vell o vella qu'estiguen per conversar; no trobam gayre cosa, y tornam a la fonda, aont ja hi ha preparada la tartana que mos ha de dur a Ripoll.

Prenim comiat d'En Pujol agraint tot lo qu'ha fet per nosaltres, y ja som partits cap a Ripoll, atravessant aquella delitosa, esplèndida vall de Ribes. Com sempre anam cap avall y la carretera es bona, devers les cinch ja som a n-aquella vila, a ca-la Marquesa de Dou.

L'amor coral que'l meritíssim Sr. Marqués mort, al cel sia, tenia a Catalunya y a totes les coses catalanes y especialment a la llengua

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nostra, la té la Sra. Marquesa y els seus amabilíssims fills, especialment D. Ramon. Ja hu saben els lectors del *Bolletí*.

Ja estàvem compromesos d'ha estona amb el Dr. Schädel [355] que, en venir a Ripoll, havíem de posar a ca-la Sra. Marquesa. Ben contents n'estam. Mos han rebuts y allotjats magníficament. Ens diuen que demà matí comparexerà *el Llorenç*, un masover de la casa, molt trempat y conversador incansable, amb el qual porem estudiar bé'l llenguatge de la pagesia ripollesa.

Per guanyar temps, els-e demanam si podríem trobar alguns noys y noyes per envestir la fonètica y la conjugació d'assí. Van a cercarne, y mos menen set o vuyt noyes. Els esplicam la cosa, y ja som partits: elles a dirmos paraules y nosaltres a escriureles. Mos hi pegam fins que hi veym, y llicenciam aquelles noyes, y els senyors de la casa les fan berenar, y ben bo que'l troben elles.

Sopam, conversam una bona estona; D. Ramon y la seua germana D.ª Maria de Montserrat canten amb acompanyament de piano un enfilall de cansons catalanes, qu'els-e surten de lo més endins de l'ànima, y, delitats amb aquelles ecsisadores melodies, mos n'anam a jeure.

Setembre. Dia 6

La basílica de Santa Maria. —El masover Llorenç y el seminarista En Griera. —Estudi dels dialectes de Ripoll y Sant Bartomeu del Grau. —Cap a Camprodon

Ben dematí me'n vatx a dir missa a la basílica de Santa Maria, l'admirable, la estupenda, veneranda basílica romànica, meravellosament restaurada d'aquell providencial, d'aquella columna de la Pàtria, d'aquell incomparable Dr. Morgades, Bisbe, primer de Vic y després, de Barcelona. ¡Prou que me som embadalit una bona estona devant l'inefable portalada y pòrtich de la basílica! ¡Prou que hi som entrat, ple de respecte y de veneració, y he recorregudes devotíssimament les cinch naus y el creuer

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

amb les set àbsides... ¡Que de viva y d'intensa la sent un la Pàtria dins aquexa escelsa basílica!

Dita missa y donades gràcies, me'n vatx a ca-la Marquesa de Dou. Ja hi trob aquell masover, el Llorenç, que m'espera. Es un homonet d'una xixantena d'anys, de bones talles, sech de carns, sà com un gra d'all, molt viu de potències, amb uns ulls que li ballen, molt xerevel·lo. Me fa una gran escomesa, m'es molt simpàtich. Crit el Dr. Schädel, que's lleva, y berenam, per lo que puga esser. Mos alsam de la taula, se presenta'l Llorenç, el prenim per conte nostre, y pregunta d'un vent y pregunta de l'altre. A tot contesta ben rabent, fora en lo de la conjugació. Això de *jo miru*, *tu mires*, *ell mira*, el desorienta y l'embuya. Y qu'es [356] que *miri*, jo? demana ell. Que vol que *miro*? —No, li dich jo, no es que vos hàjeu de *mirar* res; no es que vos diga que *mireu*, sino que's tracta de sebre totes les formes que pren la paraula *mirar.* Bé le hi esplich qu'es la *conjugació*, *però* no mos arribam a entendre, y ho dexam anar. El Dr. Schädel el pren per conte seu, y en lo de la fonètica sí qu'es un eczemplar preciós. Prou que's veu que parla un català bufarell, qu'es un català de la pagesia ripollesa, ben autèntich. En la conversa li guip una partida de *formes verbals*; però los dex per seguir la metexa tasca amb quatre o cinch noyes que mena D.ª Montserrat; y aquexes sí que pronte hi son dins la conjugació, y me despleguen els verbs sens trampoletjar ni returarse jens. Sobre tot, devers les nou ja estam casi llests, y m'anuncien un jove desconegut qui'm demana. —Ja serà N'Antoni Griera, de Sant Bartomeu del Grau (Lluçanès), pens jo: y efectivament, surt y me vetx un jove plantós, de bones carns y bones colors, amb una cara de bon minyó a carta cabal. Me diu que hu és En Griera. Jo no més el conexia per les seues cartes, flametjants d'entusiasme per l'*Obra del Diccionari*, y com a *reclutador* incansable de *col·laboradors* a n-el Seminari de Vic, aont estudia. En romanch molt agradat; ell queda com a confús y tallat, tot d'una, però ben aviat cobra coratge. El present al Dr. Schädel com un entusiasta, y a n-els senyors de Dou. Me du tres quaderns amb els milenars de paraules recullides segons les instruccions de la *Circular*: un

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

quadern p'el Dr. Schädel, un p'el Dr. Counson y un per mi. Es vengut perque jo'l vatx citar per veuremos assí, ja que no'ns era possible passar per Sant Bartomeu del Grau. Per no perdre cala, a l'acte comensam l'estudi de la conjugació de la vila d'En Griera. Feym molta de via, perqu'ell conex bé la cosa. A les dotze la tenim casi llesta.

Amb En Griera se'n presenta un altre de seminarista de Vic, natural d'assí, En Francesc Costa; y amb ell completam l'estudi del dialecte de Ripoll, axò es, de la conjugació.

Mos criden a dinar, y dinam esplèndidament. La Marquesa y sos fills ens obsequien axí com ells saben ferho. Tot d'una d'haver pres el cafè, tornam a la parada de les cebes, axò es, la fonètica y la conjugació, amb el Llorenç, En Griera y En Costa, y encara mos hi pegam unes quantes hores, fins que feym el *Val-Deu.*

El Llorenç està amb els cabells drets de la partida de coses que li hem demanades y de les preguntes que li hem fetes, y de que tot ho hàjem escrit. En fa grans esclamacions, conversant p'els colzos, amb uns comentaris molt pintoreschs. Li demanen els fills de la Marquesa que dirà a n-els seus fills, en arribar a la masia, d'aquests dos senyors amb-e qui ha passat el dia. [357]

—Que diré? diu ell; que son una lley de senyors que m'han demanat unes coses que may m'havien demanades.

Resulta que dins la comarca ripollesa com a la vall de Ribes la gent vella conserva encara la desinència en *-i* de la primera persona del present d'indicatiu dels verbs de la primera conjugació (*jo parli*, *jo kəmini*, etc.), y el subjuntiu en *-o*: *vol kə jɔ kəmino*, *kə tu kəminos*, *k'eʎ kəmino*, *k'eʎs kəminon*. Lo que succeex que'l dialecte barceloní ho ha invadit tot, especialment la gent una mica il·lustrada y correguda. Els vells, els infants y els *analfabets*, no estàn de ple encara bax d'aquexa influència barcelonina.

El Llorenç s'en va a la masia y En Griera a Sant Bartomeu del Grau. Quan ha de partir cap a n-el tren, me diu que no's dona amb coratge de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

trobar l'Estació. Jo hu trob gros de tot, y llavò me confessa que no era estat may a Ripoll. Tot d'una'm vè de nou que no hi fos estat may, essent d'un poble de devora Vic, allà hont jo hi som estat cinch vegades. Llavò pens que no tots els han trescada tant Catalunya com jo.

També se fa hora de partir nosaltres, qu'hem d'anar a dormir a Camprodon. Mos despedim de la senyora Marquesa de Dou y dels seus fills, donantlos milions de gràcies d'havermos tractats com a papes, de lo molt y molt que'ns han facilitat l'estudi del dialecte ripollès, y amb el carruatge de la casa y acompanyats de D. Ramon y de D. Xavier, mos espitxam a l'Estació; arriba al punt el tren, mos hi aficam, y, prenint comiat d'aquells dos bons amichs, siula la locomotora, y li estrenyem cap a Sant Joan de les Abadesses, aont pujam a la diligència y fins a Camprodon no'ns aturam. Ja son les deu del vespre. Anam a la fonda que mos indiquen com a millor; sopam y ia jeure manca gent!

Setembre. Dia 7

Topada amb Mn. Cinto Costa y En Quatrecases. —Estudi del dialecte de Camprodon, Rocabruna y rodalia. —Camprodonistes que volen fer feyna. —Cap a Sant Joan de les Abadesses y Olot. —Com trobam la cosa a Olot

Bot del llit devers les quatre, y me trob amb un genoll com engalavernat, com si hagués posada la cama malament. No hi don cap importància. Feta la preparació per la missa, surt a n-el carrer, demàn l'esglèsia parroquial aont es, me donen les senyes, y me'n hi entr. Dins la sacristia trob dos capellans que conversen, y me miren. Demàn per dir missa, y en dich. Després s'acosta un d'aquells dos capellans y me demana si som Mn. Alcover, y a mi m'ocorre tot d'una si aquell es Mn. Cinto Costa, Rector de Rocabruna, un entusiasta de l'*Obra del Diccionari*, amich estimadíssim, [358] conegut sols per cartes, convidat a prepararmos la feyna que feym y tenirmos recullits aquells milenars de paraules que demanàvem en la *Circular* passada dins el juriol a n-els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

amichs de totes les comarques catalanes. Jo li havia escrit aquests dies que no poríem arribar a Rocabruna y que fés favor de devallar a Camprodon avuy. Ell ho és Mn. Costa! Quina alegría per aquell sant home y per mi! Es tot un entusiasta, Mn. Cinto, senzillíssim, un'ànima plena de bondat, tota de Deu.

Ell ha de dir missa encara, y quedam que mos veurem a ca-Don Josep Quatrecases, un altre entusiasta d'assí, apotecari. No més mos conexem per cartes; però ja som amichs corals.

Dex Mn. Costa, don gràcies, y surt de l'esglèsia. A n-el portal me top amb un senyor que surt també, jovenet, amb un devocionari. S'acosta y m'envest amb aquesta: —¿Seria vostè Mn. Alcover? A mi tot d'una m'ocorre demanarli: —Seria vostè don Josep Quatrecases? Ja hu crech que hu es estat! No vos dich res si mos hem feta un'escomesa ben coral, y si hem estat ben contents tant un com l'altre! Conversa qui conversa, m'ha demanat del Dr. Schädel, y li he dit qu'encara deu dormir. M'ha dit que li férem un mal terç, perque no anàrem anit passada a ca-seua tot dret, com ho havia comanat a la fonda que mos ho diguessen, si mos presentàvem, però no mos ho varen dir. —Sobre tot, diu ell, a ca-meua han d'estar, y no mes. Mos n'hi anam, a ca-seua. La seua senyora, amabilíssima, agradosíssima, me reb tota contenta. Anam a cercar el Dr. Schädel, y cap a ca'l Sr. Quatrecases. Comparex Mn. Cinto Costa, que bota d'alegría de veuremos. Berenam. De l'escola pública mos envien sèt o vuyt minyons de dèu a dotz'anys, y amb ells y el Sr. Quatrecases y Mn. Cinto feym l'estudi del dialecte de Camprodon, Rocabruna y pobles d'aquesta rodalia. A forsa de trompitxar y de no perdre cala, acabam un poch abans de les dotze. Ja hu saben les nostres mans, qu'estàn cansades d'escriure!

Aquí trobam y ens honra amb una visita íntima En Francesc Matheu, el poeta delicadíssim, el cantayre acerat de la Pàtria, el benemèrit de les nostres Lletres, Mestre en Gay Saber y director de *La Ilustració Catalana*. Se presenten una colla de senyors, lo més granat y escullit de Camprodon: En Joan Morer, metge, Bal·le actualment de la vila; En

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Francesc Torrens, notari; En Jaume Vila, advocat; En Joaquim Coch, advocat; En Manel Ricart, fabricant, y alguns altres. Aquests amb En Quatrecases me diuen qu'estàn resolts a traballar p'el Diccionari y me demanen que'ls-e senyali tasca. Jo'ls-e felicit y les don les gràcies, y les dich que la tasca es la replega del vocabulari de Camprodon. Me prometen que'l faràn, y se retiren demostrantse resolts y ardits. [359]

Dinam a ca'l Sr. Quatrecases. Hem de prendre la diligència de les dues, cap a Sant Joan de les Abadesses, per anar a dormir a Olot, com qui no diu res. La tartana vé a cercarmos; anam a recullir les maletes de la fonda; mos despedim d'aquella partida d'amichs y entusiastes, y mos espitxam.

El Dr. Schädel està admiradíssim de l'entusiasme que trobam per tot, per la llengua catalana. No se'n pot avenir.

A Sant Joan de les Abadesses trobam una tartana qu'ha de partir tot d'una cap a Olot. La bona sort, hi cabem; mos hi aficam; pero llavò se'n presenten tres o quatre a n-e qui el tartaner havia donada paraula que hi cabrien. S'encletxen en mitx de nosaltres, amb grans protestes dels qui ja eren instalats. Partim, y amb el moviment del caminar, la cosa se sacsa, y al punt ja negú hi pensa en si estàn estrets o amples; ja reyna la armonia y s'arma una conversa ben vitenca, com si res fos estat. El Dr. Schädel n'està amb els cabells drets: diu que està convençut de que'ls espanyols son la gent més bona de compondre y més pacient del món, y que a un'altra nació aquest sistema dels tartaners, d'aficar mes gent que no hi cab, acabaria malament. M'ho diu en francès, y també miren ferm els aludits, com mos senten fer aquella llengua tan estranya per ells. Com me senten a mi que'ls-e parl català, los vé de nou que jo hu siga; me creyen estranger. El camí d'Olot es molt pintoresch. Va per dins unes muntanyes molt aspres, pujant y devallant per ressingles y barranchs y de d'allà! Ventura de que la carretera no es dolenta. Crida l'atenció perque no cerca'ls baxos, sinó més tost els alts; es una carretera *militar*, feta amb l'idea de que, en cas de guerra, l'inimich no puga dominar massa desde'ls

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cims, y que's puga estendre la vista y veure lo que hi ha per amunt y per avall.

A mitjan camí mos aturam a un hostaletxo, aont muden el bestiar y la gent pren qualque cosa. Devallam per estirarmos una mica les cames. Allà que m'ha comparegut avuy dematí a n-el genoll esquerra, en lloc d'anarse'n, m'aumenta, y me fa coxetjar; com m'axech, no'm dexa posar el peu en terra; d'assegut no me'n tem. Ja hu veurem que serà.

Arribam a Olot prop de les nou del vespre. A l'entrada del poble, un enviat del Sr. Bal·le, d'orde d'aquest, atura la tartana y demana si hi vé Mn. Alcover y un alemany. Nosaltres tot d'una deym que sí.

¿Que serà axò? ¿Que mos vendràn a posar dins la presó? No; es que'l Sr. Bal·le ha manat a n-aquest home que esperàs assí fins que nosaltres arribaríem, per menarmos a ca l'amich que'ns vol hostatjar. Ja havíem escrit a n-els amichs d'assí que veníem. Mos [360] mena aquell home a ca-D. Josep Maria Garganta, un advocat y propietari polent, molt simpàtich, que mos reb amabilíssimament. Mos diu qu'arribam un mal dia per la nostra cosa, perque demà es la Festa Major d'Olot, aont acudex tothom d'aquexa rodalia: (Olot es una petita capital de muntanya, la més important de tota la serra pirenenca), y tothom té hostes a casa, y la gent no està per res més que per celebrar la festa; axò no obstant, faran per nosaltres tot lo que puguen. Per tal motiu han compost que'l Dr. Schädel estiga a ca'l Sr. Garganta, y jo a ca-Mn. Eugeni Aulet, catedràtich d'Història Natural de l'Institut de Tarragona, molt instruit, agradabilíssim, d'una vena humorística molt delitosa y que té un gust especial d'obsequiar els amichs. Era cunyat d'aquell gran patriota y escèls escriptor, glòria de l'actual renaxensa literària, En Marià Vayreda, al cel sia ell y tots els morts. Se presenta Mn. Aulet amb En Jeroni Gelada, natural d'assí, seminarista, un altre entusiasta de l'*Obra del Diccionari*, *reclutador* infatigable de col·laboradors a n-el Seminari de Girona, y que a Olot, ara, durant les vacacions, ha promoguda entre la gent instruida del *Centre Catòlich* d'assí una acció comuna per replegar els milenars de paraules y formes verbals, base de l'estudi que anam fent amb el Dr.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Schädel; els ha compartida la feyna, y n'ha feta a voler; y mos presenta els quaderns enllestits. No'l conexia jo En Gelada més que per cartes; es un jove de bones talles, primet de cara y molt simpàtich. Li estam agraidíssims.

Després de sopar, dexam el Dr. Schädel a ca'n Garganta, y amb Mn. Aulet y En Gelada mos n'anam a n-el meu hostatge, que resulta esplèndit. Mn. Eugeni té una casa ben parada de tot, que no hi manca un amèn. La meua coxera no mancaba; aumenta. ¿Que farem? No res, serà lo que Deu voldrà. Ara per ara, anemmosne a jeure; posem el cap a bon lloch, y demà dematí le hi trobarem. Bona nit.

Setembre. Dia 8

Estudi del dialecte d'Olot. —*Formes verbals* característiques

Es la diada del Naxement de Maria Santíssima. ¡Alabada sia ella! Amén! Amèn. Me'n vatx devers les sis, cox cox, amb En Gelada, a dir missa a l'esglèsia dels Caputxins. Me costa ben molt acabar la missa; el genoll aquell no'm dexa fer genuflecsions, y me vé tant just tan just poder-me agenollar. Això pinta malament. ¡Tot sia per l'amor de Déu! ¡Altra no mos ne mancava, havermos de retre per assí! Haurem de veure'l metge. Després de berenar en veym un; m'ho mira, y diu qu'es una mica de reumàtich. Tot [361] d'una me fa l'efecte d'una escopetada aquella nova; després cobr coratge, gràcies a Deu. M'ordena unes fregues, p'el vespre.

Anam amb En Gelada a ca'n Garganta; trobam llevat el Dr. Schädel; mos tenen preparats cinch o sis noys, y comensam l'estudi de la fonètica y conjugació olotina. Però al punt passa p'el carrer una xaranga axordant la gent amb tanta de trompa, bombo, tambors y demés arreus, com Deu ha vists; aquells noys s'avaloten, y ni mos senten ni mos veuen; tots els pensaments els-e tenen en la xaranga. No hi ha altre remey que llicenciarlos, y se'n van botant, escapats, seguint els remeulos de les trompes. Mos convencem qu'hem triat un mal dia. No estàn per filologies,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

avuy, els olotins, sobre tot els noys y noyes que més mos havien de servir. Però ¿que feym? Mos n'anam a ca-Mn. Aulet amb el doctor y En Gelada; aquest y Mn. Eugeni s'afluxen d'anar a l'ofici major per que nosaltres poguem aprofitar el temps, y amb ells seguim l'estudi comensat del dialecte olotí, qu'es ben interessant. Y ¡hala endevant! escriu qui escriu, y riu qui riu, perque es mal de fer, estar amb Mn. Aulet y no riure, amb tantes de sortides salades que té, seguit seguit.

Per acabar d'afeytar la cosa, vol que dinem tots plegats, y mos dona un dinar de primera, y sobre tot, ben ensalgat de rialles; jo cuyt a esclatar de tant de riure.

Devers les tres, mos n'anam a ca'n Garganta, aont s'apleguen En Josep Saderra, En Josep Berga y demés amichs, amb una colla de noys per fer un parèntesis a la festa, a favor de la filologia. Amb aquex reforç arribam a acabar l'estudi de la fonètica y conjugació olotina.

Algunes coses del dialecte d'assí criden molt l'atenció: 1.ª La primera y segona persona del plural del present d'indicatiu d'*esser*, que les fan axí: *nosaltrəs s[o]ms* o *s[o]mus* (la forma llatina SUMUS); *vosaltrəs s[o]ws*. —2.ª La primera persona singular del present d'indicatiu dels verbs de la primera conjugació presenta quatre formes: *-i*, *-ik*, *-u*, *-uk*; *jo parlI* (ja molt poch usada), *jo parlIK*; *jo parlU* (la forma barcelonina, introduida d'ha poch), *jo parlUK*; —3.ª Casi tots els pretèrits imperfets [éjə] (*creʏa*, *seʏa*, *jeʏa*) y qualcún en [îə] (*corriA*), les fan en -əβîə y -iβîə, y per lo meteix diuen: krəβíə, səβíə, ʒəβíə, triβíə, kəβíə, kurəβíə. —4.ª Dins aquexes formes se presenta una *b* especial, entre *b* i *v* que transcrivim per via del signe β. El Dr. Schädel dins la seua obra *Fonètica Pirenenca* descriurà fisiològicament aquest sò. Tal sò y tals formes comensàrem a trobarles a Ribes de Freser, y les hem afinades a Camprodon, Crespià, Olot, y son fins devers Cadaqués, dins la regió muntanyosa. Axí resulta que'l domini de la desinència verbal del present d'indicatiu en *-i*, no es esclusivament el Rosselló, [362] Vallespir, Conflent y Cerdanya, sinó la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vall de Ribes, el Ripollès i tota l'alta muntanya (Camprodon, Olot, Maçanet de Cabrenys, Agullana, Campmany, Cantallops, Cadaqués).

S'es fet molt tart, sopam y mos n'anam a jeure, despedintmos ben coralment de Mn. Eugeni Aulet, fentli grans mercès del seu magnífich y delitós hostatge.

Setembre. Dia 9

Cap a Besalú. —L'estudi que hi feym. —Cap a Figueres. —N'Ignasi Fages. —Pla per demà

M'axech dematinet, la coxera m'ha aumentat. ¡Deu mos do paciència! Dich missa amb gran dificultat a ca-la viuda d'En Vayreda, D.ª Maria del Pilar Aulet, digníssima senyora, y que m'umpl d'atencions y m'honra fora mida. Mos posam a les vuyt y mitja dins la diligència de Besalú, prenim comiat de la partida d'amichs que son venguts a despedirmos y de qui conservarem tan bones recordanses, y partim y de d'allà per Castellfollit [de la Roca], Sant Jaume de Llierca y Argelaguer, y arribam a Besalú devers les dèu y mitja. Comanam el dinar a la fonda metexa aont vatx estar l'any 1900, y mos n'anam a ca'l Notari, En Joaquim Mates, vell *col·laborador del Diccionari*, y justament no es a la vila avuy. Amb la seua senyora y dues filles y una noya veynada estudiam una mica el dialecte d'assí, y mos convencem que, poch sà poch llà, es com el d'Olot, y per axò ho dexam anar per avensar temps.

Mos n'anam a la fonda, al punt dinam; y dinats, mos aficam dins una tartana qu'hem llogada, y cap a Figueres, aont arribam devers les quatre. Aquí hi tenim un gran amich, N'Ignasi Fages, advocat y propietari, entusiasta de la Pàtria y de la llengua. No'l trobam a ca-seua, perque s'es mudat a Castelló d'Empúries, aont té propiedats; però, posta de sol, mos comparex amb son pare a la *fonda del Comercio*, aont som. ¡Ja los ne sab de greu veure'm cox! Cridam un metge, vé y me diu que hu es reumàtich, y me dona unes altres fregues, en vista de lo infructuoses que resulten les primeres.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Demà teníem compost d'anar a Maçanet de Cabrenys; però en Fages mos diu que mos convé més no mouremos de Figueres, y que demà mos comparexerà un masover seu, que hu es de Maçanet, y llavò en Gregori Artizà, de Campmany, y En Vayreda, de Lledó d'Empordà, y axí porem estudiar el llenguatge de tots aquests punts. Mos sembla bé l'idea y l'acceptam. [363]

Setembre. Dia 10

Estudi dels dialectes de Figueres y Vilabertran, Maçanet de Cabrenys y Campmany. —En Gregori Artizà. —La seua pensada sobre'l vocabulari empordanès. —Cap a Castelló d'Empúries

El reumàtich no m'ha dexat dormir casi jens; no dich missa. D'assegut, no'm molesta; ara, en axicarme y en devallar o pujar un'escala, son les raons. Devers les vuyt mos comparex En Gregori Artizà, de Campmany, molt simpàtich; té més de sixant'anys, però està més fort qu'una penya, esquert, colrat del sol, plè de vida y d'entusiasme per la depuració y enaltiment de la llengua catalana. Du'l cap molt calent en la fundació d'una *Acadèmia de la Llengua*. El Dr. Schädel y jo mos esforsam per demostrarli que l'*Acadèmia* no donaria'l resultat qu'ell creu, però no le hi porem treure del cap. Mos n'anam a ca-N'Ignasi Fages, y hi trobam el masover y son fill, de Maçanet de Cabrenys. A una botiga d'assí trobam un jovenot de Campmany; s'entrega Mn. Bover, Rector de Vilabertran, a dues passes d'assí. Llavò tenim En Fages y algunes noyes d'assí. De tots ells feym dues rol·lanes: una p'el Dr. Schädel y una per mi; y ja som partits a fer l'estudi de la fonètica y la conjugació de Figueres, Vilabertran, Maçanet de Cabrenys y Campmany. A Figueres es grossa l'influència del dialecte barceloní; ja es mal de fer estudiarhi l'ampordanès. A Maçanet y a Campmany ja es altra cosa; allà conserven prou bé els trets característichs del dialecte d'aquelles muntanyes. Devers les onze y mitja vé una representació dels catalanistes figuerenchs a saludarmos, y mos fan mil oferiments. N'Artizà se n'ha pensada una, y els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ho proposa: constituir una confederació de traballs lecsicogràfichs, axò és, comprometre-se tots a replegar, cada un dins un més, el vocabulari ampordanès d'una professió o ofici, y enviarm'ho tot a Mallorca, en tenirho llest. A l'acte fan la distribució de la feyna, plens d'entusiasme.

Anam a dinar, y després mos tornam reunir a ca'n Fages y acabam de tot l'estudi d'aquells pobles, comensant avuy matí.

Com duym idea d'arribar a Cadaqués, En Fages mos proposa d'anarmosne amb ell a Castelló d'Empúries y demà dematí acompanyarmos amb la seua tartana a n-aquella vila. Acceptam, y ja som partits amb la seua tartana, que se'n va com la bala, per Vilatenim, Palol [de Revardit], Vila-sacra. Arribam a Castelló devers les set del vespre.

Castelló es una vila històrica; hi ha cases senyorials que respiren majestat; entre altres, la d'En Fages; y sobre tot, hi ha la [364] famosa esglèsia ogival, de tres naus, gentil, veneranda, amb una portalada de les notables de Catalunya.

La senyora d'En Fages mos reb amabilíssima y mos hi campam magníficament.

Se presenta el metge d'En Fages y en Josep Barceló, Mestre de l'escola pública d'assí, conegut meu de com en tenia una de les de Manacor. Tots son entusiastes de la llengua catalana y regionalistes. Bé hu poreu creure que feym una conversada ben coral de les nostres coses, y mos demanen noves de la nostra escursió. Nota'l metge que, en axicarme, som cox; li dich lo que tench, y els remeys que m'he aplicats. M'ho mira, y me recomana la tintura de iode. Me'n van a dur, y me'n pos. Deu fassa que vaja bé. Y ia jeure tothom! Bona nit, que Deu mos do.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Setembre. Dia 11

Cap a Cadaqués. —Estudi del dialecte de Cadaqués. —D. Alexandre M. Pons y D. Frederic Rahola. —Tornada a Castelló y Figueres. —Fi de l'escursió. —Comiat del Dr. Schädel

Mos axicam abans de les cinch. Com bot del llit, not qu'estich millor del genoll, gracies a Deu. Mos n'anam a pegar una ullada a la veneranda esglèsia parroquial, glòria de l'arquitectura catalana. ¡Quina joya més alta de punt! Qui tengués un dia per estudiarla y ensaborirla de prim compte!

Mos aficam dins la tartana, y de d'allà per uns camins ben passadors, y casi tot pla, corre qui corre. Mos n'hi anam ben atacats. Passam per devant Roses, y ¡hala cap envant! dins el gargal (nord-est). Al punt comensam la pujada de les estribacions estremes de la serra pirinenca que separen Roses de Cadaqués, y ¡hala per amunt y per amunt!, y ¡venga marrada y altra marrada y voltera y altra voltera! Colombran a dins la tremuntana els turons de Sant Pere de Rodes, y més enllà dins un fondal Selva de Mar; seguim cap a llevant encara més amunt, fins que comensam la baxada, bordetjant uns costers plens d'oliveres y altres arbredes, y per avall; al punt destriam la mar, tan xalesta, tan delitosa per tots els qui son naturals d'un'illa. Feya estona que no l'havíem vista, de dia 8 d'agost, feya més d'un mes; és molt de temps per un mallorquí.

Com mos ne temem, som a Cadaqués, a n-el port, que fa una mica d'arenal. L'esglèsia està damunt un turó a la dreta del port, y la vila, arredossada bax de l'esglesia. Devora la platja hi ha la fonda aont anam a posar. La trobam tota ocupada. Mon respectable y benvolgut amich D. Alexandre M. Pons y tota la seua [365] apreciabilíssima família hi son fa dies, y tenen a conte seu tota la fonda; però, com mos veuen, surten a rebre-mos y mos fan quedar amb ells y mos conviden a dinar, posantse en tot y per tot a la nostra disposició. Al punt comparex l'altre bon amich, el benemèrit de la Pàtria y diputat regionalista per Barcelona, En Frederic Rahola. ¡Quines dues topades més agradoses per nosaltres! Els esplicam el nostre objecte; van a cercar nou o deu noys de l'escola, molt exerits y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ben playents. Amb una mica d'esplicació que'ls-e feym de la nostra tasca, se'n fan càrrech, y ja son partits a conjugar verbs a la vela, y nosaltres escriu qui escriu. A forsa de trompitxar, devers les dotze feym el *Val-Déu*. Aquests noys son de l'ull del vent; mos han prestat un gros servey.

A conseqüència de l'aillament de Cadaqués y del predomini de l'element mariner, el dialecte d'assí resulta molt interessant y característich. Entre altres coses conserven l'article *es* y *sa*, en lloc d'*el* y *la*. Lo que hi ha, que gent que vol parlar fi, s'escusa d'usar aquells articles; els-e consideren com a comuns y ordinaris. El dialecte de Cadaqués se decanta prou del de l'Empordà y del dels altres pobles d'aquexa muntanya, amb els quals ben poques relacions tenia altre temps; comunicava amb el mon, no per terra, sino per mar. Vetassí d'on surt la gran importància que revest dins el llenguatge l'element mariner.

El Dr. Schädel amb En Fages y En Rahola pujen a la vila; jo no'm moch de la fonda, per consell d'un metge d'assí, cosí d'En Rahola, que'm diu que'm convé'l repòs. Conech qu'estich molt millor, gràcies a Deu.

Dinam amb D. Alexandre y la seua família, conversant coralment de les nostres empreses literàries, y devers les dues, donant mil gràcies a n-aquests bons senyors y a n-els Raholes, que tant y tant han fet per obsequiarmos, mos aficam de bell nou dins la tartana, y p'el metex camí mos ne tornam a Castelló, aont arribam, fosca negra.

Aquí mos dexa N'Ignasi Fages. Li donam a ell y a la seua senyora milions de gràcies per lo magníficament que'ns han tractat, y amb la seua tartana y un criat d'ell li estrenyem cap a Figueres, aont arribam prop de les nou del vespre.

Sopam, aclarim contes amb la fonda.

Som a les acaballes de l'escursió. Hem correguts els Pirineus catalans de cap a cap, per totes les vessants catalanes. Prou que voldríem haver pogut fet lo metex en tot el territori de la nostra llengua; però'l temps comanda. Jo necessit esser a Mallorca dia 13, demà passat; el Dr. Schädel seguirà l'escursió per Girona, Barcelona, Vic, Tarragona, Tortosa,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Castelló de la Plana, València [366] y Alacant, fins a Mallorca,[47] per atènyer una idea general de la nostra fonètica. Cal separarnos anit perque el tren ràpit de París cap a Barcelona qu'he de prendre, passa per assí devers les cinch, y ell du son enrera. Tota separació es trista, y mes quant un se separa d'una persona tan estimada com el Dr. Schädel. Ja l'estimava molt abans d'aquexa escursió; però ara, després de coranta dies d'anar plegats, de no dexarmos un moment, més l'estim encara, y més agradable y amatent me resulta. Som dos amichs corals, com si hu fossem de tota la vida. La comunitat d'idees y d'entusiasmes es un gros motiu de simpatia y d'amor... ¡Ventura que la separació serà sols de setze o disset dies! ¡Quin *a-reveure* y *amb Deu siau* més íntim y de tota l'ànima, que mos donam amb el doctor! Els cossos se separen, els cors no.

Acabam per anarmosne a jeure.

Setembre. Dia 12

Cap a Barcelona. —Els amichs del *Congrés*. —Cap a Mallorca

Bot del llit devers les quatre, y me sent molt millor del genoll, gràcies a Déu. Mos n'anam a l'Estació, arriba el tren de París, m'hi afich, y cap a Girona, y per Granollers cap a Barcelona, aont arribam devers les set y mitja.

Me'n vatx a veure'ls amichs de les *Comissions Organisadores del Congrés*, y els-e trob molt enfeynats y amb gran coratge de que mos dirà tot en popa. Me demanen de l'escursió y del Dr. Schädel, y me conten fil per randa tot axí com ho tenen. Els-e sab greu qu'avuy metex m'embarqui cap a Mallorca; però no hi ha altre remey.

[47] Nota (1) de l'original: Arribà el Dr. Schädel a Barcelona el dia 13, y trobà un telegrama aont li deyen que sa mare estava gravíssima. Per axò suspengué la seua escursió, y se'n tornà a Alemanya, y no pogué assistir a n-el *Congrés de la llengua*, per més greu que li va sebre.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Enllestesch feynes, y devers les sis ja som a n-el vapor, aont comparexen alguns amichs corals a prendre comiat. La sirena corna segons costum, y ja som partits, y de d'allà, amb una calma olímpica.

Llest del breviari y devocions, sop, y ¡a jeure! que duch son enrera, y anit me lleurà rescabalar-me.

Setembre. Dia 13

Arribada a Mallorca. —Acabatall

Devers les quatre he acabada la sòn, y putx demunt coberta; som devant la Dragonera, devant les muntanyes d'Andratx y [367] Estellencs. ¡Deu te guard, Mallorca benvolguda! ¡Es dols, ben dols, veure't, després de quaranta dies d'ausència! ¡Deu te guart!

A les sis som dins el Moll de Palma; posen la planxa; sortim del vapor; hem acabada l'escursió amb sanitat y salvament.

Milions de gràcies a Deu nostre Senyor, a Maria Santíssima y als sants de la meua especial devoció, perque en tot aquest temps y en tant com hem corregut per llochs perillosíssims, may hem tengut res de nou, y hem pogut fer ben a pler tots els nostres estudis

Gràcies mil a tants y tants d'amichs, de totes les comarques recorregudes, que amb tanta generosidat y patriotisme mos han fet costat y assistit, plens d'entusiasme per la causa santa de la nostra llengua, cent voltes benvolguda.

I ara demàn que'm perdonin les omissions qu'haja fetes de coses que calia dir y les indiscrecions qu'hauré comeses dient certes coses amb massa cruesa y certes altres que potser hauria convengut més callar.

Lo que puch assegurar que tot lo qu'he escrit, m'ho ha dictat l'amor a la nostra llengua y a la Pàtria, el desig de fer bé a una y altra y de servirles amb tota la sinceridat y llealtat de la meua ànima.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ecos del Congrés de la Llengua (367-380)

I

Tallam del setmanari *Catalonia* de 15 de desembre lo següent, escrit d'En Ramon Clavellet (Antoni Ciuffo):

«Lo renaixement alguerés, però, no se ha reduhit a la sola colonia catalana de Sardenya, ma ha fet eco fins a Càller, la capital de la insula, que tants recorts serva de la influència catalana. *Il Paese*, un dels primers diaris que surtin d'allà, va publicar aquestos dies un llarch é interessant article, firmat per G. Mulas, ahont, després de haver fet menció del «Congrés de la Llengua» posà de manifest la part que en aquest prengueren los Algueresos, venint a parlar de la nostra despertada.

Un'altre diari de Milà, *La Lombardia*, publica també un article no menys interessant, sobre'l metex assumpto, degut a la ploma de un dels seus més valents redactors, En Rinaldo Caddeo, jove de gran coltura, nadiu de Càller y entusiasta de les coses [368] catalanes, fins al punt de conèixer molt bé la nostra llengua y estant en camí de donarnos una sua traducció italiana de *L'Atlàntida* del gran Verdaguer.»

Mostraulosho axò a n-aquells caps-verjos que's figuren que'l català va per les foranes y que tothom el morretja.

II

Le Roussillon de Perpinyà, de 18 de desembre, dona un estracte del derrer nombre del *Bolletí*, consagrat a n-el *Congrés*, y troba que'l català d'En Palomba d'Alguer, més que tot, s'assembla a n-el de Mn. Casaponce del Vallespir.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

III

La revista mensual *Montserrat* dins el nombre d'octubre posa un article molt encomiàstich del *Congrés*, fent notar la seua gran trascendència, y diu, entre altres coses ben encertades, les següents, qu'haurien de reflecsionar una mica tots els amadors de la llengua:

«Car es ara... metex que l'obra del *Congrés* comensa, aquella de la qual no es estat més qu'un pròlech llampant tot el seguit de festes y sessions que tot just acabam de presenciar. Es l'hora d'aprofitar en temps de pau y serenor l'impuls dels moment de la febre, sense impaciencies que a res poden durnos, y amb la plena confiansa en lo trevall xich o gran de cadascú, car fóra cosa tan inútil com presumptuosa creure que la depuració del nostre llenguatge havia d'esser l'obra d'un ni de cent Congressos, y molt menys ara que les nostres aficions y estudis llingüístichs se troban encara en el primer periode de llur gestació. La total reconstitució de la llengua catalana es obra a fer d'aquell qui aital llengua parla, d'aquells qui se'n servexen pêls usos de la vida y per les manifestacions totes de l'esperit; es, donchs, obra inherenta al poble català, y endebades voldría imposarse una munió de sabis a la marxa constant y natural de les coses. Axò sí, ens cal a tots, o al menys als interessats en estudis llingüístics, als dedicats al conrèu literari, l'observansa y estudi d'aquexa marxa, perque al temps que hi apliquin los principis del llur conexement fentla cada côp més dreturera, xuclin en la llengua del poble la sava vigorosa de la seva essencia, com l'abella pacienta qui se'n du al rusch per trevallarla la flaire de l'herba rústega y de la flor camperola».

IV.

El Mallorquín, setmanari de notícies que's publica a Buenos Aires (Argentina) posà dia 17 de novembre l'estampa nostra y [369] un article;

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La Llengua Catalana, ple d'entusiasme y d'amor, aont dona conte del gran èczit que tengué el *Congrés*, fent un resum de les sessions celebrades y de les festes que'n foren la salsa.

Umpl el cor veure com aquells mallorquins d'Amèrica se'n recorden de que hu son.

Agraim coralment l'atenció qu'han tenguda d'enviarmos el nombre de dit setmanari.

V.

Frankfurter Zeitung de Frankfurt, de 1 de novembe derrer, posa la següent nota sobre'l *Congrés*, que traduim amb tota la fidelitat possible:

«El Congrés de la llengua catalana a Barcelona.

«De Barcelona ens escriuen: Durant aquests dies proppassats se celebrà aquí el primer Congrés Internacional de la llengua catalana, an-el qual se son trobats representants dels companys de llengua y de rassa de Mallorca, València, Rosselló (de França) y Alguer (de Sardenya), com també molts de filòlechs estrangers. La solemne inauguració del Congrés, aont prengueren part devers 3.000 congressistes, se feu a n-el *Teatre Principal*, endiumenjat a les totes. El president Mn. Antoni M.ª Alcover, va parlar dins el seu fogós discurs del dret de la llengua catalana tan greument oprimida, de la seua antiga fama literària y dels seus actuals problemes, de servir a les diferents regions com a de vincle d'unió fraternal y com instrument d'alta cultura. Com amb tot y haver conseguit la llengua de bell nou, després d'un llargarut ensopiment, una magnífica florexensa, ha mester un estudi seriós y científich per tornarli altra volta la seua primitiva bellesa y al metex temps acomodarla a les eczigències modernes, cal preparar la publicació d'un lècsich de la llengua catalana y d'una gramàtica. Seguí una notable disertació del professor d'aquella Universitat, Dr. Rubió. sobre la llengua y la literatura catalana. Els altres oradors pagaren en llur pròpria llengua tribut a n-el català, y particularment resultaren interessants els discursos dels delegats del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Rosselló y d'Alguer, dels quals els primers saludaren Catalunya en la llengua de Mistral, mentres que'ls segons, tornaren a la memòria de la terra-mare la colònia catalana d'Alguer de Sardenya, procedent dels temps de les conquistes d'En Pere IV d'Aragó, fins ara casi del tot ignorada. Per facilitar a n-el Congrés la discusió de les questions proposades, foren fetes tres seccions: una filològica-històrica, un'altra literària y l'altra social-jurídica. La secció literària havia endressada preferentment la seua mira a la redacció y promta publicació d'un lècsich de la llengua catalana, un pla aont tant [370] lo difunt En Marian Aguiló com el president de l'actual Congrés han traballat a les totes. Els traballs de la tercera secció s'endressaren principalment a conseguir que l'Estat regonega la llengua catalana com a oficial de les terres que la parlen, y també dins les escoles y les oficines publiques, a les províncies catalanes.

Amb el Congrés, les sessions del qual se celebraven a n-el Palau de Belles Arts, anà lligada una esposició bibliogràfica, la qual oferia una bona ullada sobre la revolució en la producció intel·lectual de Catalunya que s'es obrada dins el sigle XIX. La literatura, de tot d'una mesquina y de poca vàlua, crex de deu anys en deu anys, y arriba finalment a la seua cuculla amb el gran èpich nacional Verdaguer, les obres del qual se troben publicades en nombroses edicions. Amb ell s'apleguen dignament els dramaturchs Guimerà y Iglesies, els lírichs Mestres, Matheu, Maragall y els novelistes Russinyol, Ruyra y Víctor Català. Gran importància demostra no sols la prensa diària, sino també la nombrosa literatura de revistes. Dins el ram de traduccions trobam amb preferència, traduides les obres dels filosofs, polítich-sociòlechs y dramàtichs moderns de més anomenada. En honor dels membres del Congrés s'organisaren diferents festes qu'acabaren amb una brillant recepció a Casa-la-Ciutat de Barcelona. —S. M.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

VI

El Butlletí del Centre Escursionista de la Comarca de Bages, de 26 de novembre, fa un gran elogi del *Congrés*, encarint la seua importància y trascendència, y ressenya la nostra estada amb el Dr. Schädel a Manresa, dia 1 de setembre, y l'estudi que hi férem del dialecte manresà.

L'ànima d'aquest *Butlletí* y del *Centre* es el benemèrit patrici En Josep Esteva.

¡Ja'ns hi aniria en popa si a totes les comarques catalanes n'hi teníem una colla d'amichs com N'Esteva!

VII

L'importantíssima revista de Milà, *L'Illustrazione Italiana*, publica dia 25 de novembre el següent article sobre'l *Congrés*, que agraim, bé hu poren creure els nostres lectors, amb tota la nostr'ànima. Diu axí:

«Catalogna si sveglia»

Barcellona, ottobre 1906.

Di congressi se ne tengono oggimai tanti di ogni specie, in ogni città, in ogni nazione, che a volere tener dietro a ciascuno di [371] essi non basterebbero le pagine delle maggiori riviste. Ma in questi giorni si é svolto a Barcellona il *Primo Congresso Internazionale della lingua catalana*, le cui finalità, per quanto apparentemente letterarie e scientifiche, trascendendo dall'angusta cerchia degli studiosi, meritano particolare attenzione.

Primo ideatore di esso fu Don Antonio Maria Alcover, vicario generale di Majorca, un laboratore entusiasta e infaticabile, che va compiendo, solo coll'aiuto dei privati, quello che nella Svizzera si fa con abbondanti fondi dal governo da speciali commissioni per l'*Idiotikon* dei dialetti tedeschi e

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pel *Glossaire des Patois de la Suisse Romande*. L'Alcover infatti da parecchi anni attende alla compilazione del *Dizionario della lingua catalana*, pubblicando all'uopo un Bolletino e ordinando sistematicamente innumerevoli schede, che a suo tempo costitutiranno un vero monumento della lingua catalana. A lui si associò nell'idea del Congresso il dottor Antonio Rubió y Lluch, un degno scolaro del Milà y Fontanals, ora professore dell'Università di Barcellona, ben noto tra u dotti come uno dei più profondi conocitori della letteratura catalana antica. Intorno a loro si strinse ben presto un'eletta schiera di veterani assennati e di giovani ardenti mercè l'opera dei quali il Congresso fu organizzato col largo consorso pecuniario del municipio e della Provincia, non solo collo scopo di discutere questioni riguardanti la fonetica e la morfologia catalana, me bensì anche con quello di fomentare lo studio della lingua nazionale presso tutti coloro che la parlano in questa o in quella delle sue varietà, sia nella penisola iberica, cioè nel principato di Catalogna, a Gerona, Barcelona, Tarragona e Lerida, en el reame di Valenza, sia al di là dei Pirenei nelle comarche catalane di Francia, Roussillon, Vallespir, Conflent e Cerdagne, sia al di là de mare nel reame di Majorca nelle Baleari e fino nella sarda Alghero.

Tutte codeste regioni, un dì parte integrante del dominio catalano, risposero all'appello della madre patria e madarono rappresentanti al Congresso. Oltre a loro furono pure molto cortesemente invitati gli studiosi di qualsiasi nazione, che si occupano di lingua e letteratura catalana. Tutti aderioro con fervidi voti et anguri, e con loro le principali società scientifiche d'Europa e d'America. Altri intervennero di persona, sia di Francia che d'Italia, del Belgio, della Germania, del Portogallo e possiamo aggiungere di Castiglia, considerata, come or ora vedremo, quale straniera.

Non è qui il luogo di riferire intorno ai lavori compiuti dal Congresso nelle sedute delle tre sezioni, in cui era diviso, la [372] filologica, la letteraria e la giuridico-sociale. Comunicazioni importanti vi furono lette e discusse, e ad alcune notevoli conclusioni si venne, come si vedrà dalla

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

publicazione ufficiale, che si farà a suo tempo. Qui giova piutosto rilevare l'alto sinificato pattriotico, per non dire politico, che ben presto venne ad assumere il congresso. Esso non fu una serie di cerimonie più o meno accademiche, nè una rettorica giostra di *Giuochi floreali* o di discussioni cattedratiche. Esso fu una continua, ininterrotta apologia della lingua catalana, e non della forma di una platonica adorazione, che un cenacolo di grammatici, letterati e poeti presta ad un idolo estinto. No. Basterebbe ricordare che gli iscritti furono oltre tremila, cifra ragguardevole, forse non may raggiunta da alcun altro Congresso, per comprenderlo. Tutta la Catalogna infatti vi aderì con unanime accordo, riunendo in un fascio le diverse classi sociali, come i diversi partiti, dal cattolico conservatore e monarchico al democratico e republicano, i quali posposero i loro intenti particolari a quello supremo della solidarietà nazionale. E Barcellona participò tutta all'opera patriotica coll'entusiasmo di un popolo che cerca affermare l'individualità della sua lingua come espressione della propria volontà e affermare insieme il diritto che essa ha di vivere e di conseguire la piena rivendicazione della propria libertà.

E lo si vide subito fin dalla solenne inaugurazione, che non bastando nessuna delle più ampie salle della città, nemmeno il famoso salone del Cento, offerto dal Municipio, si dovette tenere n'el *Teatre Principal*, alle dieci di sera, illuminato splendidamente e addobbato con piante e fiori e numerose bandiere nazionali, quattro strisce che Carlo Magno impresse con le sue quattro dita sullo scudo di Ramon, dopo averle intinte nel sangue dello stesso cavaliere ferito a morte. Gremiti i palchi di signore in eleganti abbigliamenti, gremita la platea e le loggie, pareva che un fremito insolito corresse in quella folla, che scoppiava in frenetici applausi alle parole degli oratori inneggianti al rissorgimento nazionale.

Lo si vide nella *Garden Party* al Parco Güell, una strana costruzione che per sè sola meriterebbe uno studio, dovuta al genio fantastico del Gaudí, la più pura gloria dell'architectura catalana odierna. Vi accorsero oltre quindicimila persone, chè a tanto ascesero gli inviti, e la folla si agglomerò dappertutto, mentre una fila ininterrotta di carrizze e

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

automobili si svolgeva pei viali dolcemente ascendenti sul poggio, e qua e là sugli spiazzi e sui larghi terrazzi gruppi di giovani e donne, al suono di caratteristici [373] strumenti e al canto di motivi popolari, danzavano la *sardana*, specie di ballo nazionale, che si fa tenendosi per mano in un gran cerchio.

Nè meno significativo fu il pranzo tenutosi all'Albergo del *Tibidabo*, una collina rivestita di ville e giardini, donde si domina tutta l'immensa distesa della città dai monti al mare; e il ricevimento suntuoso dato dall'Ateneo Barcellonese, e quello affollatissimo offerto dal Municipio nella sala dei Cento, dove l'Alcalde, parlando ufficialmeute in catalano, a nome dell'*Ajuntament* espresse la sua gratitudine verso tutti i congressisti e specialmente verso i forestieri, como erano pure quelli di Castiglia e di Madrid, venuti a tributare omaggio alla coltura catalana.

Ma dove l'anima della nazione risorgente a nuova vita vibrò forse con maggiore intensità fu nella serata, che ebbe luogo al teatro delle *Novetats* per dare saggio della musica catalana, come si era fatto conoscere la sera innanzi il teatro in prosa colla rappresentazione di alcuni atti e scene di autori diversi. Lo spettacolo fu allestito dalla società corale, l'*Orfeó Català*, che pubblicò per l'occasione un interessante opuscolo sulla canzone popolare catalana colla storia della istituzione e illustrazioni tematiche e letterarie di tutte le composizioni eseguite. Siano esse canti schiettamente popolari, tramandati di generazione in generazione, siano elaborazioni e svolgimenti artistici di motivi tradizionali, è un fatto che quella musica ha una originalità e una freschezza di spirazione che colpisce e seduce. Vi si percorrono tutte les gradazioni dei sentimenti, dalle canzonette di culla, ingenue e semplici, come la *Mare de Deu*, alle melodie tristi e appassionate, piene di gemiti e pianti, come l'*Emigrant* e la *Sesta*, all'inno vibrante di guerra, come *Els Segadors*. Al prorompere delle prime note di questo inno tutto, il teatro, uomini e signore, si alzò in piedi di scatto, accompagnando il canto col batter delle mani e l'agitar dei fazzoletti... E quest'inno, divenuto omai la Marsigliese della Catalogna, ricorda la tragica guerra di separazione scoppiata il *Corpus Domini* del 1640 contro la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Spagna. Che una sovraeccitazione patriottica, simile a quella che pervase tutta Barcellona nella settimana del Congresso, possa prolungarsi oltre i limiti di pochi giorni, non è ammissibile; le succederebbe o una stasi letargica o una crisi violenta, pericolosa sì l'una come l'altra alla causa stessa che si vuol far trionfare. Ma che una simile sovraeccitazione sia stato un prodotto fittizio di suggestione collettiva, non è pure ammissibile, poichè chi osservava i fatti dal di fuori ebbe troppe occasioni di constatare che quel risveglio della lingua acclamato ad ogni instante nel Congresso, si accompagna realmente ad un risveglio di [374] tutte le manifestazioni della vita in ogni ordine dell'arte e della coltura. Come dire fittizio un movimento che alimenta una stampa periodica abbondantissima, divisa nei mezzi e negli intenti particolari, ma tutta solidale nel fine ultimo della rivendicazione nazionale? Per ricordare solo quelli di Barcellona, qui escono ogni giorno *La Veu de Catalunya*, giornale che da otto anni è sulla breccia ed è conservatore, e il *Poble Català*, che conta tre anni di vita ed è repubblicano. A loro tengono compagnia parecchi fogli settimanali, altri letterari, come *Joventut*, *Catalonia*, altri illustrati, satirici e umoristici, come la *Tralla*, *Cu-Cut,* la *Esquella* e simili, oltre una *Ilustració Catalana*, rivista ebdomadaria, ricca di belle vignette originali.

Quale importanza poi abbia assunta la stampa in genere ha dimostrato l'*Esposizione del libro catalano*, tenutasi durante il Congresso, la quale, divisa in varie sezioni, secondo i tempi, fu oggetto di sorpresa per l'abbondanza e varietà delle edizioni in ogni ordine di studî. Vi sono serie intere di pubblicazioni erudite, di testi antichi in splendide edizioni elzeviriane su carta a mano e fregi e illustrazioni di pregio; vi sono collezioni popolari di opere celebri di ogni letteratura tradotte in catalano, dalla *Vita Nuova* di Dante alle novelle del Gorki e ai drammi dell'Ibsen. Nè meno ricca è la letteratura originale; sia in verso che in prosa; ma mi porterebbe troppo in lungo il fare nomi e rilevare lavori degni di attenzione. Parecchie pure le pubblicazioni musicali: fra queste lo spartito del *Lohengrin* col testo in catalano. Cosi questa gente che si dice rude, ammorbidisce le antiche asprezze della razza colle soavi gentilezze della

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

poesia e delle lettere, della musica e del canto. Nè con minore potenza afferma l'originalità del proprio genio nell'arte architettonica. Il Gaudí, l'autore del Parco Güell, tuttora in costruzione, e di parecchi altri edifici, è il capo di codesta scuola, che ringiovanisce le gloriose tradizioni del passato con un soffio potente di modernità caratteristica, che diremmo paesana. Basterebbero le fantastiche cuspidi e le bizzarre audacie della facciata della *Sagrada Familia* a consacrare ai posteri il nome del Gaudí. A questa cattedrale, che riuscirà una delle maggiori del mondo, si lavora già da ventitré anni e occorrerà forse un secolo per finirla.

Che la lingua provenzale, ridotta dalle vicende storiche alla condizione subordinata di dialetto, rimetta foglie e fiori in questi ultimi anni, ognum sa, e quanto l'opera poetica e lingüística di Federigo Mistral, l'autore di *Mirella*, vi abbia contribuito, è già stato rilevato da parecchi. Ma di ben altra profondità ed estensione è il risveglio della lingua catalana. Esso si riannoda a tutto que [375] rinnovamento letterario e artistico, di cui facemmo parola. E se si considera che la Catalogna è la più florida regione del regno e Barcellona ne è la città più popolosa è più ricca, porto importante di estesi traffici internazionali e sede operosa di numerose industrie, si comprenderà come al movimento letterario e artistico si associi di necessita quello economico e politico, ingrossatosi, specialmente in questi ultimi anni, dopo che la disastrosa guerra cogli Stati Uniti e la perdita delle fiorenti colonie di Cuba, Portorico e delle Filippine, ha ferito cosi a fondo il cuore della Spagna.

Come e quando questo movimento possa giungere alla vittoria agognata, non è possibile dire. Certo che il governo centrale, per quanto in apparenza taccia e chiuda gli occhi, se ne deve preoccupare.

Noi non arriveremo ad affermare quello che con parola immaginosa ci diceva una dei più colti e ardenti fautori della risurrezione catalana, e cioé che la Spagna attuale è come un corpo agonizzante, del quale un membro (la Catalogna) si agita convulso nell'aspirazione alla vita, non facendo che rendere più dolorose le sofferenze dell'agonia. Non arriveremo a tanto, ma ormai il risveglio catalano riconoscono anchi i migliori ingegni di

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Spagna. Così ad esempio, proprio nei giorni del Congresso, un valente professore, il doctor Unamuno, rettore dell'Università di Salamanca, in una sua conferenza toccò del problema catalano e opportunamente procurò di mostrare non solo le differenze che separano Catalogna e Castiglia, ma le analogie che le uniscono. Evocava egli la visione della Castiglia di un tempo quando forte e grande conquistó un nuovo mondo per tutti gli Spagnuoli, e quindi anche pei Catalani: e invitava la Catalogna, che ora è giovane e forte, a conquistare un altro mondo, quello dello spirito, procurando la rigenerazione della Spagna. «Quando un fratello maggiore, egli diceva, vede la casa paterna cadere in rovina, non debe abbandonarla; deve anzi restarvi per salvarla dall'estrema iattura; così dovete fare voi, o Catalani».

Queste parole mi tornano sempre alla mente e penso io pure: Quale maggior gloria per un popolo che quella di riuscire alla rivendicazione de' proprii diritti insieme con la rigenerazione della patria comune! Ben si potrà ripetergli col Petrarca:

Quanta gloria gli fia
Dir: Gli altri l'aitar giovane e forte;
Questi in vecchiezza la scampo da morte!

P. E. Guarnerio.» [376]

¿No es ver que'l Dr. Guarnerio parla ben llampant y a ferir? ¡Que Deu le hi pagui el gros servey qu'ha fet a la nostra causa amb aquest article tan gentil y escaygut!

Hi van intercalats vuyt gravats preciocíssims: la tarjeta postal que l'*Apa* ens va pintar; un estol de congressistes dins el jardí del Palau de Belles Arts; el frontis del Teatre Principal aont fou la inauguració y clausura del Congrés; l'estupenda portalada d'orient de la *Sagrada Família*, vista de costat; un panorama del Parch-Güell, ple de rol·lades de sardanistes; el Palau de Belles Arts, aont foren les sessions ordinàries del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Congrés; l'entrada del Parch-Güell; y aquella metexa portalada de la *Sagrada Família*, vista de pla, y llavò l'àbside.

VIII

Recordaràn els lectors que a n-el nombre passat deyem qu'havíem rebut el periòdich ungrià *Budapesti Hirlap*, de 7 de novembre, amb un article *A Katalan nyelvi Kongressus*, que coletgíem que parlava del *Congrés*, però que no sabíem que deya, per essernos completament desconeguda tal llengua.

No mos sabérem conformar (bons estam nosaltres!) a no sebre que deya aquell article, y ¿qué feym? Escrivim una carta en llatí y en francès a n-el director del periòdich, demanantli per amor de Deu que mos enviàs una versió de l'article o un estracte en francès, italià, alemany o llatí, per poder donarne conte demunt el nostre *Bolletí*. El director fou de tan bon manament que mos contestà ben promte, enviantmos una versió en castellà y dient que l'autor era el P. Körösi Albin, de les Escoles Píes, entusiasta de la nostra llengua, y qu'estava convidat per assistir a n-el Congrés. Ara estam en relació amb ell y li enviam el *Bolletí*.

Vetassí un estracte de son article. Comensa dient que'ls castellans, l'idioma dels quals cristallisà a n-el sigle XVI, tenen mal d'avesars'hi a no mirar lo català com un dialecte; que no's permesa l'ensenyansa del català dins les escoles ni que hi parlin els diputats dins les Corts; que la causa de la llengua està íntimament lligada amb la de la pàtria; que'l català no es cap dialecte del castellà, sinó un idioma propi, neollatí, que posseex una literatura, antiga y polent. Diu qu'abans de l'invasió aràbiga dins la península, el castellà, el portuguès y el gallech no serien gayre distints, y que tampoc ho eren la llengua d'oc y el català, lo qual dedueix de la comparansa de la Crònica del rey En Jaume I y dels llibres *Costumes* de Montpeller y *Història dels albigesos*; que'l català se va estendre a les Balears y a València, y se separà a poch poch de la llengadoc després de la desfeta abigesa de 1231; [377] que la França del Nort s'apoderà de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

gran part del Mitx-dia y imposà a n-aquest la seua llengua, y la llengua dels Trovadors s'hagué d'amagar dins les llars, aont va viure penosament, fins que a n-el sigle passat la tornaren fer alou de les lletres N'Aubanel, En Roumanille y sobre tot En Mistral. Diu que fou més sortat el català, que passà a esser l'idioma dels reys d'Aragó y de tot una munió de grans escriptors, com En Jaume I, En Desclot, En Muntaner, En Vidal de Besalú. Mn. Jordi del Rey, y s'hi va escriure el famós llibre del *Consulat de mar*, el primer còdich marítim dels temps moderns, adoptat de tots els pobles europeus. Diu que a n-el segle XIV s'escrigué en català *Lo llibre del Rey d'Ungria e de sa filla, la qual fou muller del comte de Prohensa*, qu'es digne parió del famós *Tirant lo Blanch*; y que'ls sigles XV y XVI veren brillar els més grans escriptors catalans, com N'Ausiàs March, En Jaume Roig, En Francesc Ferrer; però que, de resultes de l'unió de les corones d'Aragó y Castella y per haver fet Madrid capital de la Monarquia, el català romangué postergat a n-el castellà; y la primeria del sigle XVIII quedà casi reduit a la vida privada; fins que l'any 1837 sonà l'*Oda* de N'Aribau y llansà sos càntichs *Lo Gayter del Llobregat*, y aquest amb en Bofarull, Balaguer, Milà y Fontanals y altres, restabliren l'any 1860 els Jochs Florals, y l'Acadèmia de Bones Lletres obrí ses portes a n-aquests conradors del catalanesch y escrigueren p'el teatre català En Balaguer, En Vidal, En Pitarra, En Pelay Briz. Diu que més tart el Dr. Fastenrath de Colònia feu un volum de versions alemanyes del floret de la literatura catalana renaxent, y brillà amb tot son esplendor Mn. Jacinto Verdaguer, el Mistral català, que conseguí amb l'*Atlàntida*, *Canigó*, *Idilis y Cants Místics* y *Odes* fer famosa la llengua catalana dins tot lo mon. Parla amb gran elogi de N'Àngel Guimerà y del Dr. Falp y Plana per son poema *Lo Geni Català*, y dels prosistes Vidal y Valenciano, Narcís Oller, Maspons y Labrós y dels diaris *La Veu de Catalunya* y *El Poble Català*. Diu que'ls escriptors y filòlechs traballaven per arribar a la depuració de l'idioma, y no hu conseguien; y qu'aqueixa idea s'encarnà en Mn. Alcover, que va recórrer totes les comarques catalanes per comprometre tota la gent de vàlua a traballar en l'*obra* magna del *Diccionari*. Diu que Mn. Alcover

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

trobà contraris en la seua empresa, entre altres el Dr. Menéndez Pidal, contra qui escrigué un llibre de 350 planes, y que tot axò aumentà l'entusiasme y favorí l'idea de la celebració del Congrés; en la reunió de 1904 s'acordà l'invitació dels sabis estrangers a n-el *Congrés*, y prometeren llur cooperació els Drs. Hadwiger, Schädel, Dank, Körting, Gröber, Vogel, Meyer-Lübke, [378] Counson, Morel-Fatio, Saroïhandy, Alart, P. Meyer, Cuervo, contrapassant tots els altres el Dr. Schädel, que va fer viatges per axò dins els territoris catalans.

Amb aquests precedents, s'imposava la celebració del *Congrés*, y amb la subvenció de 15.000 pessetes que votà l'Ajuntament de Barcelona, se convocà'l Congrés per l'octubre, y s'hi apuntaren 3.000 congressistes. Els capdavanters del *Congrés* foren Mn. Alcover, president de la Secció Llingüística, el Dr. Rubió y Lluch, president de la Secció Literària, En Plana y Dorca, Mn. Costa y Llobera, el P. Jaume Nonell y En Jaume Algarra. Tengué vera importància el discurs que hi pronuncià el Dr. Bonilla Sanmartín, catedràtich de l'Universitat Central. Assistiren a n-el Congrés els sabis Dr. Guarnerio (Itàlia), Pere Vidal, Saroïhandy y Foulché-Delbosch (França), etc. L'autor d'aquest article no hi pogué assistir, però hi envià la seua adhesió.

Fins assí l'estracte.

Encara que l'autor comet omissions tan grosses com la de no anomenar el Bt. Ramon Llull entre'ls escriptors vells y En Marian Aguiló entre'ls del Renaxement actual y En Pijoan entre'ls organisadors del *Congrés*, omisions ben perdonables en un escriptor qu'escriu de tant lluny, d'Ungria, —es ben d'agrair l'entusiasme que respira a favor de la nostra llengua y lo qu'ha contribuit a escampar dins aquelles regions tan llunyanes la fama de la nostra llengua y literatura.

IX

Prou recordaràn els nostres lectors el preciós article que posàrem dins el *Bolletí* de matx d'antany, pres de l'important revista de París,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ètudes (mars de 1906) y firmat del Rt. P. Joseph Boubé, relatiu a la renaxensa de la nostra llengua y literatura y especialment a l'*Obra del Diccionari y del Congrés*. Donchs el metex Pare, demunt la metexa revista dins el nombre de mars d'enguany, en posa un altre d'article de *vint y set planes*, aont fa un resum molt complet y molt escaygut de totes les sessions y tasques del Congrés, estractant agudament tots els estudis que s'hi presentaren, posanthi l'autor la seua cullerada, això es, donant la seua opinió, ple d'entusiasme sempre y d'amor a la nostra llengua, a les nostres lletres, a totes les nostres coses, esforsantse en defensarmos de la nota de *separatistes*, que's veu qu'han feta córrer per l'estranger els rotatius de Madrid, d'ont desgraciadament el públich estranger pren l'informació sobre les coses d'Espanya, y per això està tan ben enterat.

Comensa parlant de les *taronges de Mallorca*, que criden tant [379] l'atenció dels estrangers; diu que, si fa dotze o quinz'anys, haguessen tractat de fer un *Congrés* axí, tot en gros se serien aplegats deu o dotze intel·lectuals y uns quants de badochs, que may falten en lloch, y qu'haurien cabut dins qualsevol cambra de fonda, y Barcelona no hi hauria parat jens d'esment. Descriu l'entusiasme amb que tothom va prendre a Catalunya l'idea del *Congrés*: bisbes, diputats, senadors, consellers municipals, després les corporacions, acadèmies, sociedats literàries y científiques, redaccions de grans diaris, círcols y clubs. Pinta l'esplendor y grandiosidat de les sessions inaugural y de clausura y el gros públich qu'assistia a les sessions ordinàries; retreu un per un tots els estudis que s'hi lletgiren y les discusions que s'hi tengueren, donant l'autor la seua opinió, casi sempre ben aguda. Fa un gran elogi de Mn. Verdaguer com a personificació de la llengua y literatura nostra; y diu «qu'ell era allà present» dins el Congrés, «fins y tot quant son nom no era pronunciat; era dins l'esposició bibliogràfica, dins totes les seccions del *Congrés*, dins els carrers de Barcelona, dins el país, dins el port, dins l'atmósfera, se pot dir, per la seua recordansa y per la seua influència inmortal, per les seues cansons y pregàries, entrades per l'eternidat dins el cor del poble». Diu que'l *Congrés* es estat un èczit colossal; no ha

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

resoltes les qüestions gramaticals pendents, però ha promoguts els estudis indispensables per resoldreles; y recorda la frase del Dr. Rubió y Lluch en la sessió de clausura, que digué que no bastaven vint y cinch anys de gran feynada per recullir el fruyt de les cinch jornades del *Congrés*. Y acaba dient: «El Congrés ha tirada la bona llavor. Resta conrarla per que trega y fructifiqui. —Donchs ara que cal fer? —Seguir endavant.»

Que Deu le hi pagui a n-el P. Boubé el bon servey qu'ha fet a la nostra *Obra*, donantne tantes y tan bones noves desde la capital de França y a tants de milenars de suscriptors com té la revista *Études*.

X

La *Revista Catalana Musical* de Barcelona, dins son nombre d'octubre, dona conte del gran concert que donà l'*Orfeó Català* en honor del congressistes dia 16 de dit mes.

La Veu de Capellades de 8 de desembre, dins un article titulat *Encàrrech*, dedica un paràgraf ben calent a n-el *Congrés*.

La Veu de Catalunya de dia 10 del metex, fa un gros elogi del derrer *Bolletí*, consagrat a n-el *Congrés*.

Demunt la revista de Madrid *Nuestro Tiempo*, devers el desembre, sembla que'l conegut y notable periodista En Salvador Canals dedicà un article a n-el *Congrés*, molt concomiàstich. [380]

XI

Schlesische Zeitung (periòdich de Silèsia-Alemanya), de Breslau, de 6 de febrer, posa un article de tres columnes, bax del títol *Kulturbewegungen in Catalonien (moviments de cultura a Catalunya)* sobre la nostra renaxensa literària-política-social, aont diu coses molt fondes y que denoten una gran conexensa de la questió catalana y les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

espressa sense escrúpols ni revoltories. Respecte del *Congrés* diu lo següent, que traduim amb tota fidelitat:

«En lloch se son demostrades fins avuy més llampants, la trascendència y la sustància del moviment catalanista, que dins el *Congrés Internacional de la llengua catalana*, celebrat durant l'octubre de 1906 a Barcelona. Un aplec científich y filològich amb assistència de sabis estrangers, a n-el qual un poble de sols quatre milions d'ànimes envia tres mil representants, tot gent il·lustrada, sols allà's veu. A totes les províncies de llevant, dins les Balears y Rosselló de França, qu'encara parla'l català com a llengua de poble, ha ressonat l'èczit inmens d'aquexa estupenda gran parada intel·lectual dels catalans.»

¿Ho veys com jutjen les nostres coses devers Alemanya?

¡Bé mos va, gràcies a Deu!

Com estam de doblers fets (380-381)

Durant l'any 1906 l'*Obra del Diccionari* ha seguit el seu curs vent en popa. Hem seguit rebent milenars de cèdules, que hem posades amb gran esment dins la *Calaxera*. Ja n'hi ha DOTZE *calaxos* casi plens. Dins cada calax hi caben 27.000 cèdules. Sabem que n'hi ha molts de milenars de fetes, qu'encara no mos son arribades perque esperen, els qui les umplen, a tenirne un bon brassat, que hu pagui enviarles.

Durant aquest any de 1906 hem rebudes y escrites més cartes sobre l'*Obra del Diccionari* que no aquest any passat. L'any 1904, n'escriguérem **419**; l'any 1905, n'escriguérem **439**; l'any passat (1906), n'hem escrites **558**; això es, 119 més que l'any 1905.

¿Ho veys com no mancabam, sinó que reprenim?

Les cartes qu'hem rebudes de coses del *Diccionari* y del *Congrés* durant l'any 1906, son: **752**. L'any 1905, en rebérem **444**. De manera que hi ha un aument de **308** l'any 1906. ¡Axí mos agrada!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Durant l'any 1906 hem donat conte de **62.223** cèdules qu'han [381] omplides els col·*laboradors qui tenen poca sòn*. Fins a n-el janer d'antany, havíem donat conte de **404.242**. Amb aquestes d'enguany resulten: **466.465**. En realidat son moltes més perque aquí només contam els qui n'han omplides 1.000 lo manco; y son molts que'n tenen centenars de fetes; y entre tots, ja hu crech que pujaràn molts de milenars.

¡Bé mos va la cosa, gràcies a Deu! ¡Endavant!

El català a l'Universitat de Halle (381)

El Dr. Schädel ens ha enviat el *Programa* de les assignatures que s'han d'esplicar a n-aquexa Universitat alemanya desde 15 d'abril fins a 15 d'agost d'enguany, que du per títol: *Verzeichsnis der auf Königlichen vereinigten Friedrichs-Universität Halle-Wittemberg in Sommerhalbjahr vom 15 April bis 15 August 1907 zu haltenden Vorlesungen*. Dins la secció IX (*Philologie und Sprachwissenschaft*), § 6. *Romanische Philologie*, hi trobam la següent assignatura:

Übungen über provenzalische und katalanische Sprachkunde mit einer Einführung in die Methode der romanischen Dialektforschung, PRIVATISSIME*, zu noch zu bestimmemder Stunde*. Dr. Schädel.

(Eczercicis sobre llingüística provensal y catalana amb una introducció a n-el mètode d'escorcollar dialectes romànichs, privadíssims, l'hora que s'han de fer, encara s'ha de senyalar: —Dr. Schädel).

¡Un curs de català a l'Universitat de Halle! Beníssim! ¡Endavant! ¡Que s'estenga tan bon eczemple! Amèn.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El català de France (381-382)

Gràcies a Deu, sembla que fan una revivalla els nostres germans de França, en punt a amor de la llengua pròpia.

Les noves que tenim de la *Societat d'Estudis Catalans* de Perpinyà son molt falagueres. La *Societat* crex y cobra forsa cada dia, y els seus iniciadors, com més va, més encoratjats estàn. Axí mos ho escriuen, y ho veym per la gentil y senyorívola *Revue Catalane* que publiquen mensualment.

¡Bé'ls-e cal a n-aquella bona gent desplegar una actividat fora mida per fer reaccionar l'opinió pública rossellonesa a favor del català! ¡Cal conseguir, a forsa de forses, que la gent fina, els qui pretenen de cames primes, no se'n donin vergonya de parlar [382] català! ¡A acabar, a desterrar tal *vergonya* han de dirigir preferentment llurs campanyes els amichs de la *Societat d'Estudis Catalans*.

Nova escursió filològica de Mr. Saroïhandy (382)

Aquest doctíssim filòlech, duyt de l'amor a la nostra llengua, no s'es contentat amb l'escursió de l'estiu, sinó que n'ha feta un'altra, també dins els Pirineus, desde 23 de mars fins devers dia 16 d'abril, per clavetetjar millor el seu estudi sobre'l català occidental. Axí mos ho diu ell metex en una carta de 20 de febrer.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sociedat Internacional dels dialectes romànichs (382)

Mos escriuen el Dr. Schädel y Mr. Saroïhandy qu'acaben de fundar amb altres sabis (Mr. Gilliéron, autor de l'*Atlas lingüistique de la France*, Mr. Densusiann de la Romania, Mr. Bourcies de Bordeus, Vianna de Portugal, R. J. Cuervo, Menéndez Pidal, Counson y altres dialectòlechs) una sociedat per l'estudi dels dialectes romànichs. L'idea es d'aplegar la gent que's consagra a n-aquests estudis a Itàlia, Castella, Portugal, Catalunya, França y demés terres neollatines. Van a fer un prospecte per escamparlo per tot Europa. Mos han convidats a formar part d'aquesta Societat, perque volen que Catalunya hi estiga representada; y mos han demanat el nostre nom per posarlo dins el prospecte.

Deu fassa que vaja bé aquexa Societat.

Bibliografia (382-284)

I

APLECH. *Models en vers y en prosa del nostre renaixement, per us de les escoles de Catalunya, Mallorca, Valencia y Rosselló*. *Compilat, ordenat y anotat per Antòn Busquets y Punset. —Ilustracions de Joseph Berga y Prudenci Bertrana*. —Gerona. Dalmau Carles y C.ª Editor. —1906. Un vol en 4^{t}, de XII-201 pàgines.

Ha feta una bon'obra En Busquets y Punset amb aquest *Aplech*. Llibres de divulgació axí son mester dins la literatura catalana; la questió es facilitar a tothom l'estudi y la lectura dels nostres autors. Tot lo que's fassa en tal sentit, es altament patriòtich y una gran empenta per la consolidació del nostre [383] renaxement. Tot li sia en horabona a n-En

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Busquets y Punset, y que no sia la derrera que li hàjem de donar en tal concepte.

Les notes biogràfiques dels autors y el *comiat* que clou el llibre, respiren l'altura de mires y l'entusiasme patriòtich del *compilador*.

Hi ha articles y poesies de tots els escriptors de la renaxensa catalana.

II

Lliçons d'Ortografía Catalana, precedides d'unes brevíssimes nocions de fonètica y seguides de dos Apèndixs, per en Joseph Alcoverro y Carós, doctor en Filosofia y Lletres, Director del Col·legi Acadèmia Verdaguer. —Sant Andreu de Palomar. —Barcelona. Imprenta de S. Asmarats. —1906. Un vol en 4t de 47 planes.

Ha feta també una bon'obra el Dr. Alcoverro publicant aquexes *Lliçons*. Hi establex un sistema ortogràfich, que vé a esser una conciliació del del P. Nonell, d'En Pompeu Fabra, de Mn. Grandia y del nostre, que son sistemes convergents, y que més prest o més tart, gràcies als progressos y avensos que va fent sempre la ciència gramatical catalana, acabaràn per coincidir y fondre-se en un sol sistema.

No conexíem del Dr. Alcoverro cap estudi d'aquest ram. A n-el nostre entendre, convendria prou que seguís dedicants'hi. N'estam segurs de que hi ha de fer bona cullita.

Estam conformes en casi totes les lleys qu'establex, y sols divergim en coses secundàries y de poca sustància.

Algunes coses posa'l Dr. Alcoverro que'na agraden molt, com es ara: —1a No accentuar els mots acabats en *-ia* si la *i* es tònica (*tenIA*, *ferIA*, *manIA*), y accentuar la vocal tònica precedent en totes les paraules acabades en *-ia -ie* àtones: *ànsIA*, *glòrIA*, *pàtrIA*, *espècIE*, *prudèncIA*, etc.). El motiu es perque totes aquexes paraules y les altres qu'estàn a n-el metex cas, son *esdrújules* en català, just com en llatí. El català no es com el castellà que diftonga aquexa desinència *-ia*, *-ie*. —2a Reservar la *i*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llatina p'el sò fort de *i*, y la *y* grega p'el sò semiconsonant o diftongal de la metexa, tant si es medial com final; y escriu, per lo metex, *lleY*, *maY*, *buYda*, *reYna*, *deYen*. —3a Reservar l'apostrof per designar la *elisió* o caiguda d'una vocal (l'amich, N'Andreu), y posar un guionet entre la consonant y la vocal següent, si no hi ha elisió de cap vocal, v. gr. *A N-ELLS els-e sembla que sí y A-NE mi que no*. La grafia de la segona part de l'eczemple no'ns acaba d'agradar. Nosaltres escriuríem: *a N-E mi*. Creym qu'es lo llògich: entre la *a* y la *n* cap signe s'es mester; la *n* pega demunt la vocal següent y no demunt la precedent. ¿Quin [384] es l'origen d'aquex sò de *n*? No hu sabem; es un sò que s'afica devegades entre vocals. Amb el P. Nonell li deym sò o lletra eufònica. El Dr. Schädel no admet tal denominació, però troba que feym bé de no *apostrofar* tal *n* y de posar un guionet entr'ella y la vocal següent, com a grafia *provisional*, que no perjudica la questió. —4a Diu que no s'ha de fer la contracció *al* (a el) quant la paraula següent comensa en vocal, sinó que s'ha de separar la *a* de la *l* y posar l'apostrof derrere aquesta, y per lo metex cal escriure: *dóna axò A L'oncle*. Per la metexa raó, afegim nosaltres: s'ha d'escriure: *camí DE L'inmortalidat*; *DE L'interior*. —5a Se fa seues el Dr. Alcoverro, y les practica, les lleys de sintacsis catalana que tenguérem la sort de formular dins *Questions de llengua y literatura catalana*, axò es: *a*) La concordansa del participi amb el terme d'acció en los temps composts dels verbs composts, de la veu activa: *b*) l'us de l'ausiliar esser en los temps composts dels verbs reflecsius y dels intransitius *nàxer*, *morir*, *romandre*, *quedar*, *caure*; *anar*, *venir*; *entrar*, *sortir*; *partir*, *arribar*, *tornar*; *pujar*, *muntar*, *devallar*, *debaxar*, *passar*, *fogir*; *c*) foragitar la preposició *a* del terme directe d'acció en les oracions d'activa.

Per totes aquexes coses, recomanam les *Lliçons* del Dr. Alcoverro, y creym que faràn bé de seguirles tots els qui desitjen aprendre d'escriure català y tenir una norma ortogràfica, enque no sia definitiva.

La nostra enhorabona ben coral a n-el Dr. Alcoverro, y que seguesca traballant dins el ram de la nostra gramàtica, contribuint a la difusió y arrelament de la bona doctrina ortogràfica.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La pensada de N'Artizà (384-385)

(El Vocabulari ampurdanès)

Ja'l conexeu aquest veterà de Campmany, ple d'entusiasme y de delit. No li fan res els anys; es un'ànima jove, ben jove. Com deym dins el *Dietari de l'Escursió filològica* de l'estiu passat, quant passàrem per Figueres amb el Dr. Schädel y se presentà aquest bon amich per ajudarnos a fer l'estudi del dialecte de la seua regió, enardit en l'amor a la nostra llengua, va concebre l'idea hermosíssima de constituir un centre d'acció lecsicogràfica per replegar dins un temps molt curt el vocabulari ampurdanès, repartint la tasca entre sos amichs y coneguts; y ha uberta una secció demunt el setmanari de Figueres, *La Veu de l'Ampurdà*, bax del títol *L'Ampurdà llengüístich*, aont escita la gent a fer bona feyna, y dona conte dels contingents lecsicogràfichs que li remeten els amichs. [385] Hem vists els solts publicats dins els nombres de 18 d'octubre, 24 novembre, 5 y 26 de janer y 23 de febrer. Per ells veym que traballen en el ram *a*) de *farmacia* y de *boteria* En Grau Lacasa, apotecari de la Jonquera, que ja té la feina llesta; *b*) d'*olivicultura*, En Josep Anglada, de Vilert, que també ja la té engiponada; *c*) de *xocolateria*, N'Antoni Rocalba y Torrent; *d*) de *terrisseria*, En Bonaventura Imbert; *e*) de *fideueria*, N'Enric Isern y Pou; *f*) de *picapedreria*, En Narcís Oliveres; *g*) de *veterinaria*, En Joan Arderius; *h*) d'*avicultura*, En Narcís Casademunt; *i*) de *medicina*, N'Eduard Bech; *j*) de *coses d'infants*, En Josep Barceló; *l*) de *coses d'església*, Mn. Joaquin Bover, Rector de Vilabertran.

Per lo que diu N'Artizà demunt *La Veu de L'Ampurdà,* se veu que conta amb altres col·laboradors. Beníssim!

Ja mos hi faràn ben contents (y hu serà un gros servey a la Pàtria) si aquests amichs ampurdanesos mos fan la replega completa del riquíssim vocabulari d'aquella gran comarca.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Endavant, per la Pàtria y per la llengua!

Feyna feta qu'espera torn (385-386)

Ho es la que'ns han enviada els nostres amichs benvolguts En Juan Viladot y Ruiz d'Agramunt, En Josep Faus y Condomines, notari de Guissona, En Ramon Arqués y Arrufat, notari de Borges Blanques, En Ferran Esteve y Teixidó, de Massalcoreig y En Francesc Xavier Muntanyà, de Ponts. Son uns estudis fets amb molt d'esment y amor sobre les particularitats del llenguatge d'aquexes viles, totes pertenexents a la regió occidental, que podríem anomenar *segriana*, axò es, regada del Segre y sos afluents, que constitueix propiament el català occidental, tan important y tan poch conegut desgraciadament entre'ls escriptors catalans.

Aquests estudis les publicarem, si Deu ho vol, en tornar del viatge a Alemanya.

Nosaltres lo que voldríem, que a n-els col·laboradors de les altres comarques catalanes y valencianes qu'encara no mos han enviat res consemblant, que'ls agafàs una enveja rabiosa, y que tots, cadascú de la comarca respectiva, mos enllestissen uns estudis axí, sense cap pretensió, sino fets amb tot esment y fidelitat, y, sobre tot, amb un desitx vivíssim de posarmos al corrent de totes les particularidats que presenti a cada comarca la nostra llengua, sense amagarne cap, per creurela incorrecte o no presentadora. Sí, hi ha que posarleshi totes, totes, totes.

¡Hala col·laboradors dormilègues! ¡a veure si vos agafa [386] enveja! ¿Enveja y tot no vos agafarà, qu'es lo qu'agafa més del mon? ¿Qué no hu heu sentit dir que, *si l'enveja fos tinya, tot lo mon grataria*?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Estada dels Celtes a Catalunya (386)

Bax d'aquex títol feu un estudi, y el mos envià, dins el febrer de 1905, el nostre col·laborador y amich benvolgut Mn. Joan Segura, de Santa Coloma de Queralt. Rebérem el manuscrit, però mos va descomperèxer, y, es bo de veure, no'l poguérem publicar. ¿Qué me'n direu? Ell ara, fa una mesada, sense cercarlo, el trobàrem. Prou qu'el publicarem, si Deu ho vol, en tornar d'Alemanya.

El català y l'Obra del Diccionari a Silesia (386-388)

Schlesische Zeitung de Breslau, de 6 de febrer d'enguany, dedica a la questió catalana, com deym més amunt, un article molt sustanciós y a ferir, bax del títol *Kulturbewegungen in Catalonien*, y diu referent a la nostra llengua y a la nostra *Obra* lo següent, que traduim paraula per paraula:

«Es també un'errada criticar els catalans de falta de patriotisme. Ells estimen llur terra y tot lo que hi arrela, y sobre tot estimen fora mida llur llengua senyorívola...

«Els-e separa (de Castella) llur nissaga, llur idioma, fonamentalment diferent del castellà...

«Mentres a França'l ressurgiment del particularisme de Mitxdia, ben mirat, no té altre fonament que les obres literàries d'un petit estol de poetes, d'En Frederic Mistral y sos amichs; mentre París sempre y en realidat es el centre caporal de la cultura en el sentit més ample de la paraula; mentres el nort y el sud entre'ls nostres veins se son íntimament fusionats; a l'altra banda dels Pirineus entre castellans y catalans hi ha un abisme... L'us de la llengua catalana en los derrers dèu anys ha pres un impuls espantós. La gent sense lletres, que comprèn defectuosament el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

castellà y fora de les ciutats casi no n'entén paraula, parla català ara com altre temps, per una tradició may interrompuda desde'ls primers sigles mitx-evals. La gent instruida, que després de l'opressió de l'idioma català durant els sigles XVII i XVIII y de son allunyament del comerç públich, una generació enrera, creya que calia donarse vergonya d'emprarlo, avuy es tornada en la vida ordinària a n-aquexa llengua dels vells. Moltes de dotzenes de revistes populars y científiques y un enfilall de diaris en llengua [387] catalana com *La Veu de Catalunya* y el *Poble Català* y un esplet de llibres qu'aumenta diariament testimonietjen a les clares l'estensió de part-defora de la literatura catalana moderna. Contrapassa d'un bon tros la literatura neo-provensal. D'aquesta manera s'es congriada una polent llengua escrita, l'estructura de la qual correspòn avuy en gran part a n-el dialecte de Barcelona, axò es, una nova llengua culta europeua, capaç de qualsevol usatge literari y en les seues variedats dialectals parlada de devers quatre milions d'animes, —una cifra gens despreciable respecte de la amagrida suma total de població espanyola. —Les altres nacions cultes europeues no li poren refusar en l'a-venir llur consideració. No dexarà de contribuirhi molt el fet de que Catalunya es el territori d'Espanya qu'obri amplíssimament les seues portes a les influències econòmiques, intel·lectuals y científiques de les altres nacions, particularment de França y Alemanya, y que més especialment amb Alemanya posseex relacions comercials més íntimes potser que Castella.

«També crex sustancialment la significació de la vida intel·lectual catalana moderna. Presenta a la vista una gentil disposició per volar part-demunt el llivell intel·lectual espanyol ordinari. Tots els dominis de la ciència, fins aquells que dins el desmayat moviment universitari d'Espanya passen sense conrar, com per eczemple, la moderna ciència del llenguatge, malavetja'l catalanisme conquistarlos. Se destexina per l'escorcoll geològich de la terra, per la restauració y estudi de les seues joyes d'art, per l'escorcoll dels seus dialectes y de la seua història. Tots els rams de ciència ja poden presentar sabis famosos y estimats dins les altres nacions, els quals preferentment esposen les seues disquisicions en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llengua catalana. Jo anomèn de l'actual generació activa: l'important filòlech Mn. Antoni Alcover, el qual amb una abnegació altament admirable, fent estenses escursions llingüístiques, cerca la llengua del poble en les seues fonts vives; l'egregi historiador de la literatura Dr. Antoni Rubió y Lluch, ornament de l'Universitat de Barcelona, y'ls erudits editors de les velles obres literàries catalanes, En Mateu Obrador y En Massó y Torrents, y l'historiador En Carreres y Candi, a n-els quals agraex la disciplina filològica-històrica preciosos escorcolls. D'un'obra de la ciència moderna catalana poden les altres nacions tenir molta d'enveja: el *Diccionari de la llengua catalana*, un aplech monumental de tot el vocabulari escrit y del vivent, que, fa alguns anys, y bax de la direcció de Mn. Antoni Alcover repleguen passat d'un milenar de col·laboradors, dins el camp de la literatura y dins el de la conversa viva del poble, y que dins poch temps ha crescut tant que [388] ja hi ha unes 500.000 cèdules replegades (amb una paraula a cada una). Sens dupte es això un monument únich de l'entusiasme popular pe'l ram de la ciència del llenguatge; y ensems el testimoni més eloquent de la tenacidat amb que'l moviment catalanista ha posades rels ben fondes dins el poble, fins p'el cayre intel·lectual...

«No es una afirmació jens arriscada dir que l'any 1906 significa una fita gloriosa en aquest sigle p'el vell moviment catalanista. Desde'l temps del vell reynat d'Aragó, aquest poble, políticament tan fraccionat, may s'era sentit tant séu ni tan lligat per la seua llengua comuna com ara».

¿No es ver que'l qui escriu això demostra conèxer a fondo l'estat actual de Catalunya? Prou que'l conex; té motiu. Es el Dr. Schädel metex, que'ns fa l'obra gran de caritat de donarmos a conèxer dins Alemanya, desde les columnes dels peròdichs de diferents ciutats. Tots els entusiastes de Catalunya y de la nostra llengua li devem a n-el Dr. Schädel un agraiment fora mida.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Confrares nous (388)

Han visitada la nostra Redacció: *Ciutat Nova*, setmanari nacionalista de Sant Andreu del Palomar; *Patria Lliure*, setmanari nacionalista-catòlich de Barcelona; *El Bon Amich*, quinzenari popular de la metexa ciutat; *Butlletí d'Escoles*, portaveu de l'«Associació Protectora de l'Ensenyansa Catalana», de dita ciutat; *Revue Catalane*, mensual, orgue de la *Societat d'Estudis Catalans*, de Perpinyà; *Revista Montserratina*, publicació mensual dels Pares Benedictins de Montserrat; *Fulla Dominical*, de Vic; *Fora Grillons!* periòdich mensual, nacionalista català, de Santiago de Cuba; *Acció Catalana*, diari nacionalista de Sabadell.

Establim el canvi amb tan bons companys, y els-e desitjam llarga vida y bona sort. Tots son en català, fora de la *Revista Montserratina*, qu'es en castellà, y *Revue Catalane*, en francès y en català.

La Veu de Catalunya, de desembre, parla d'un periòdich mensual, *Brancas catalanas*, que surt a Mèxic. No es arribat a les nostres mans.

La llengua catalana a l'Universitat de Pavia (388)

El meritíssim Dr. Guarnerio, en carta que mos escrigué dia 13 de desembre, mos conta qu'enguany esplica un curs de fonologia neollatina en general y en particular de fonologia catalana. [389] Es que'l doctíssim catedràtich italià li ha cobrada una gran amor a n-el català. Bé's conexia la fonda impressió que li feu Barcelona y el nostre moviment literari, tan patent durant el *Congrés*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La llengua catalana a Florencia (389)

Sembla que la revista de Florència *Nuova Rassegna di Litteratura Moderna* ha resolt obrir una secció dedicada a la literatura catalana.

Ah idò! ¿Ho veys com anam quart crexent?

Impressions d'un alguerès sobre Barcelona (389-390)

Mirau lo que escrigué el bon amich En Joan Palomba, poch després d'esser arribat a Alguer, després del *Congrés*, sobre la seua estada a Barcelona.

Es una carta seua que sortí demunt *Lo Camp de Tarragona* de 17 de novembre passat. Diu axí:

«Si quant a lluny de vusaltrus de la persona, acustat per asempra amb l'ànima, no puch fer de mancu d'escriure les mies impresions reportades de l'hermosa Barcelona. De tot aquell mon ont se reconcentren les mes diferents formes de vida, ma que se saben compendre en una fretulansa comú, aspirant a la conquesta dels més alts ideals, d'ont munta'l prèmit llarc, expansiu, d'una vida operosa que s'allarga com un riu che ixi fora de son llit, y ont tot es regulat de la sublim armonia del pensament dels forts.

«Y dels palaus che s'alsen al cel superbs, els monuments grandiosus que han immortalat genis, les vistes pintoresques alluminades com tramonts flamants, els parcs y'ls giardins florents y fluctuans com el mar, els panorames bells y encantèvuls com surrisus d'aurora: en tot l'ànima se senteix allunyar de les mundanes coses y librarse a regions més pures, alhora's pensa que la civilitat avansa a passos de gegant pel camí del avenir, que cada cosa es fruyt del pensament de l'hòme, de la seva energia, de la seva forza.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Jo no me pareixeva astranger entre aquella gent que no havia mai conegut, y això palqué jo portava l'aspirit de la mia petita patria a la patria gran antiga, y això palqué a lluny la mia muller y'ls meus fills y'ls meus parents parlaven la mateixa llengua del lloc ont era y me pareixeva que en cada noy graciós que ancontrava nels carrels vaiés si'l meu petit fill. Altres vegades me enteneva quasi aspinyut d'un mà invisible y estrinyalu entre'ls [390] brassus y besarlu y diure: —Saps, an allí debaix, a lluny; hi ha un noi com tu, bo com tu, que parla com tu y es mon fill: ma la commossió me vinciva y tratonetjava un llong suspir.

Ah! menester a l'antendre an aquella terra l'amor de patria en els aspirits ardents y com esultava en la boca de mil homes nobles y forts: menester sentir d'esser transportat d'aquella corrent d'idees que afascinaven, amaliaven, feven pensar, feven vibrar les coses del cor enduits de tota la magnificensa del pensament; menester, entendre, entrar en l'aspirit d'aquella gent franca, lleal, forta, que en la ment té esculpida la veritat y en l'ànima l'amor comú y la fe ardent per la patria antiga y la del avenir.

Y jo que portava nel cor l'aspirit de la mia patita patria, sentiva que també ells gosaven nel pensar que en un roconet de terra de la nostra bella Italia rasunava'l mateix llenguatge y era jo germà seu en el pensament y en el cor, y com a tal he vivit entre ells.

Per això aprofit aquestes ratlles pera rengraciar de totes maneres als generosos catalans lo modo gentil, l'ospitalitat y la cortesia que m'han usat tots indistintament. Ses paraules afectuoses, els seus saluts y els seus recorts, jo'ls rengraciec publicament.

Joan Palomba.

L'Alguer, novembre de 1906

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Companys morts (390-392)

†

Son una partida que se'n son anats a veure Sant Pere, d'alguns mesos ensà. Ens cal retreure especialment aquests:

M. I. Dr. D. Tomàs Sucona

Lo M. I. Dr. D. Tomàs Sucona y Vallès, Canonge de la Metropolitana de Tarragona, mort dia 29 de janer d'enguany. Era un hebraista notable, havia publicada una versió catalana dels *Psalms*, feta directament de l'original hebreu; fa poch que'n publicà una lo metex del *Cantar dels Cantars*. Sempre demostrà gran amor a la nostra llengua, y, a pesar de les seues moltíssimes ocupacions, va prendre part en la nostra tasca lecsicogràfica, enviantmos passat de 1.000 cédules, figurant per axò en la *taula d'honor* dels *col·laboradors qui tenen poca son*; y derrerament remeté una comunicació a n-el *Congrés de la Llengua*. La seua mort es un pèrdua sensible per la nostra *Obra*. [391]

En Miquel Gumbau

Aquest bon amich, de Cantallops, persona estimadíssima dins l'alta muntanya ampurdanesa, entusiasta de la Pàtria y de la llengua nostra, jutge municipal d'aquella vila, va tenir la mala sort dia 2 de janer d'enguany d'esser un dels qui moriren en la tombada de la diligència de Figueres a la Jonquera. Fou una tombada feresta.

En Gabriel Maura

Passà d'aquex mon a l'altre dia 23 de mars d'enguany aquest amich estimadíssim, molt considerat a Mallorca, germà major de la tan

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

coneguda y privilegiada familia Maura: home de gran caràcter y d'un ingeni potentíssim per la poesia y per la sàtira. Desgraciadament altres maldecaps l'allunyaren de les Lletres, per les que tenia dots tan altes y poch vistes. No escrigué gayre; però tot lo seu, tant la prosa com la poesia, du el segell de l'art sobirà y l'empenta del geni.

De les seues poesies, consideram com a caporals *La espigolera* y *Avant!* Els seus articles de costums ciutadanes, tots notabilíssims, les replegà dins un volum, l'any 1892, bax el títol ben escaigut d'*Aygo-forts*. Saludà amb fonda simpatia l'*Obra del Diccionari* y se va inscriure a n-el *Congrés Internacional de la llengua catalana*. Ell, En Tomàs Forteza, En Bartomeu Ferrà y En Mateu Obrador, derrera En Marian Aguiló, En Tomàs Aguiló, En Pere d'Alcàntara Penya y En Jeroni Rosselló, formaren la segona generació dels restauradors de la nostra llengua y literatura. Tots els qui estimam aquestes de cor, no hem d'oblidar may el gran servey que feren a la nostra causa aquests capdavanters, plens d'entusiasme y d'abnegació. A ells en gran part se deu que siem arribats allà ont som en la reivindicació y enaltiment de la nostra llengua.

Illm. y Rdm. Dr. D. Salvador Castellote

¡Quina pèrdua per l'Esglèsia espanyola qu'es estada la mort del Dr. Castellote! Tot baxant de la trona de la Seu de Jaen, quant acabava de despedirse dels seus antichs diocessans per anar a ocupar la Seu arquebisbal de Sevilla, per ont era preconisat feya estona, el sorprengué la mort cop en sech y donà l'anima a Deu dins la sacristia metexa. Era natural de València; com estudiant ja's dintingí entre'ls primers del Seminari valentí; hi ocupà brillantment una càtedra, y més tart per oposicions una canongia a Madrid, després una de gràcia a València, ananthi de Secretari de Cambra de l'arquebisbe Sancha. Dins poch temps fou promogut a la Seu de Menorca, alguns anys més tart a la de Jaen, y finalment [392] a la de Sevilla. Era un teòlech de gran talla, un orador de gran vol, y una voluntat molt forta. Posseia admirablement el francès,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'italià, l'inglès, l'alemany. Tenia aptituts especials p'els idiomes. A Menorca va aprendre l'accent menorquí, y hi parlava com si fos nadiu d'allà. Com venia a Mallorca, parlava igualment com si fos nat assí. Seguia amb gran interés el curs de l'*Obra del Diccionari* y totes les nostres empreses y questions. Bé recordaràn els nostres lectors la carta aont manifestà la seua adhesió a la causa de la nostra llengua, quant el P. Muiños demunt *La Ciudad de Dios* en parlà no gayre favorablement. Poques setmanes abans de morirse, ens havia escrit donantmos l'enhorabona de l'èczit del Congrés y alegrantse'n de tot cor. ¡Quina pèrdua aquexa mort per l'Esglèsia espanyola!

¿Qué mos queda a fer amb aquests estimadíssims amichs morts? Demanar a Deu amb tot lo nostre cor que, si encara estiguessen entretenguts a les penes del Purgatori, qu'els-e trega y els admeta a l'etern descans de la Santa Glòria, y doni respectivament a llurs famílies molts d'anys de vida per pregar per ells y el conhort y conformansa que tant necessiten oer suportar unes desgràcies tan grosses com son aquestes.

¡Bon repòs per tots y bon remey! ¡Al cel los vegem! Amèn.

A n-els nostres amichs (392)

Es una cosa un poch estranya a primera vista qu'ara, la primeria d'abril, publiquem un *Bolletí* que valga fins a n-el més d'agost. El motiu es perque dins poques setmanes emprenem un viatge cap a Anglaterra y Alemanya, aont hem d'estar *tres mesos sencers* per practicar l'alemany y poder lletgir a la vela les obres alemanyes de filologia y posarmos al corrent de la ciència filològica, que's troba a tanta d'altura a n'aquella nació. Tot axò ho feym per adquirir la preparació necessària per emprendre l'*Obra de la Gramàtica* y coordinació dels materials aplegats

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

p'el *Diccionari*. Com aquest viatge durarà més de quatre mesos, no mos lleurà fer el *Bolletí*, y per tal motiu ara treym aquest que val per vuyt mesos; y axí, en tornar d'Alemanya, no anirem enrera, y llavò porem donar sortida a la partida de coses que tenim embassades.

Durant aquest temps, fins a n-el setembre, els col·laboradors que necessitin res de nosaltres, poren seguir escrivintmos, dirigintse a l'*Administrador del Bolletí*, —Serra, 13, —Palma de Mallorca, —que ja's cuydarà de fer els encàrrechs o de fermos arribar les cartes, si reclamen contestació de la nostra part. [393]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1907

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[393][*]

¡El Papa beneint l'obra del Diccionari y els qui hi col·laboren! (393-394)

Molts dels nostres lectors ja'n tendràn notícia p'el telegrama que vàrem enviar de Roma 27 d'octubre a *La Veu de Catalunya* y per la ressenya que donàrem demunt el metex periòdich dia 9 de novembre, de l'audiència que'l Papa mos concedí, ple de paternal benevolensa.

Conseguírem tal audiència mitjansant l'Emm. Sr. Cardenal Vives dia 27 d'octubre. Axí la descriguérem a *La Veu*:

«Mos espitxam el dia 27 a l'hora indicada ca a n-el Vaticà; passam la *porta de bronzo*, del pati de Sant Damas; pujam a la *sala dels tapissos*, de Rafael, atravessam una partida de sales severament, gentilment decorades, veym guàrdies pontifícies, pages y monsenyors que van d'una banda a l'altra.

«Mos aturam dins la cambra aont entregà l'ànima a Deu el gran Papa Lleó XIII; esperam un'estona, no sabem que mos passa, estam nirviosos. A la fi s'obri una porta, passam tres sales més y se'n obri un'altra; un monsenyor mos fa entrar y ell queda defora. Me fan passar devant, don

[*] Tom III. —Setembre-decembre de 1907. —N. 9.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

unes quantes passes, y me trob devant el Papa, tot vestit de blanch, dret devora la seua taula, sonrient, rodat d'una majestat paternal, sobrenatural, celestial. M'agenoll; els altres que'm vénen derrera, fan lo metex; mos dona a besar l'anell y mos fa axecar y seure. Me senyala una cadira just devora ell y m'hi fa seure, y els altres devora jo. Sembla devallat del cel aquell home venerable; brilla en tot ell la majestat divina; es el Representant suprem de Deu sobre la terra; més amunt qu'ell, com Autoridat y Potestat, no hi ha més que Deu en tot l'univers. Li tenim la vista clavada demunt; resulta un poch més vell que no sembla a n-els retrats que'n corren, té'ls cabells blanchs, es blanch y vermell; els seus ulls y tota la cara es una font de dolsura y suavidat paternals.

«Mentres mos assèyem, mos diu algunes paraules de Mn. Lluís Albert y a n-aquest sobre'l Cardenal vives y el Rector del *Col·legi Espanyol*, que demostren l'afecte coral que'l Papa professa a tots tres.

«Mn. Albert mos havia dit que tant li poríem parlar en castellà com en català, però a poch poch y que'l Cardenal Casanyes li parlà en català [394] com va esser a roma, no fa gayre. Encara que no puc bravetjar gran cosa de sebre'n, li parl en italià, y li esprés el meu agraiment grossíssim per haverme concedida l'honor altíssima d'aquesta audiència; que som vingut a Roma just per poderlo veure; que vench d'Alemanya, aont som estat tres mesos y mixt per eczercitarme en l'alemany per poder confessar en tal llengua y lletgir els estudis de filologia romànica que publiquen els filòlechs alemanys y axí adquirir la preparació oportuna per dur a cap el Diccionari de la llengua catalana, aont traballam més de mil quatrecents col·laboradors, la majoria capellans y seminaristes y gent d'esglèsia; y que actualment la majoria dels qui's dediquen a la nostra filologia, son gent axí.

«El Papa me va interrompre dient que s'alegrava molt de tot axò, y que seguíssem endavant la nostra obra y els eglesiàstichs dedicantse a la nostra filologia, sensa desatendre, naturalment, llurs devers primordials.

«Li demàn una benedicció especial per tots els col·laboradors del Diccionari, y diu que la mos concedex ab tot el seu cor...

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Tot lo dia hauríem estat devant el Papa, si fos estat possible. No hu era; mos agenollam per rebre la seva benedicció; la mos concedex solemnialment, y mos retiram, fondament, estraordinàriament emocionats, fora de nosaltres metexos, sense sebre que mos passava.

«Com tenia quinze anys, vatx anar a Roma per veure Lleó XIII, l'any 1878. De tal viatge no recordava altra impressió que la visita a n-el Papa, que subsistí sempre ferma dins el meu esperit. Me sembla que hi subsistirà més ferma encara, per molt de temps que visca, l'impressió de l'audiència del Santíssim Pare Pius X.

«¡Sí, fills de la Pàtria! ¡El Papa està content de que vaja avant y arribi a cap l'*Obra del Diccionari* de la nostra llengua benvolguda!

«¡El Papa està content de que'ls eglesiàstichs y gent piadosa col·laborin a l'*Obra del Diccionari Català*! ¡El Papa envia una benedicció especial a tots els qui col·laboren a l'*Obra del Diccionari*! ¡El Papa està content de que'ls capellans se dediquin a la filologia catalana, sense desatendre, naturalment, llurs devers primordials com a sacerdots!

«Per lo matex, ¡endavant, fills de la Patria! ¡A traballar ab més entusiasme que may per l'*Obra del Diccionari* de la nostra llengua y per la nostra filologia!»

Una gran idea (394-398)

Ho es la qu'han tenguda els notables filòlechs Dr. Schädel y Mr. Saroïhandy de fundar una *Sociedat Internacional de Dialectologia Romànica* per procurar y assegurar a tots els dialectes de les llengues neollatines el lloch important que'ls-e pertoca dins les investigacions de la llingüística romànica, dins la ciència filològica universal.

Aquesta *Sociedat* l'han de formar tots els filòlechs que's dediquen a l'estudi y enaltiment de qualsevol de les llengues neollatines, y hi han d'entrar, per ferlos costat y procurar la efectividat y aprofitament de tals

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

[395] estudis, tots els qui senten dins el cor el foch sagrat de l'amor y entusiasme per aquelles llengues glorioses. De manera que no's tracta just de Catalunya ni de la llengua catalana, sino de totes les neollatines. A tots ens convé fora mida aplegar les energies y talents de tots per que l'empenta y l'acció sien més fortes y profitoses per totes y quiscuna de dites llengues, y per lo metex en resulti un bé grossíssim especialment a la nostra, si aprofitam tan bona avinentesa.

Per procurar y assolir el seu objecte la *Sociedat* publicarà una *Revista* y un *Bolletí de Dialectologia Romànica*.

La Revista publicarà estudis científichs demunt tots els dialectes romànichs, y axò serà'l tema preferent de la *Revista*, que durà també miscelànies dialectològiques, un anuari crítich dels estudis que's fassen dins els diferents dominis dialectals, un resum dels periòdichs que'n parlin y una bibliografia de la dialectologia romànica, distribuida segons els diferents dominis neollatins y que s'estendrà a les ciències veynades. Aquest anuari l'enllestiràn especialistes, y comensarà per un resum de lo que hi ha fet fins avuy dins cada nacionalidat llingüística, y després donarà conte dels escorcolls y demés traballs que s'hi vajen fent. La *Revista* sortirà cada tres mesos, tot d'una qu'estiga constituida la *Sociedat*, y tendrà la grossària que permetràn els medis de subsistència ab que contarem.

El *Bolletí* donarà conte dels avensos de la *Sociedat* y clarícies netes a n-els qui, no podentse consagrar a n-els estudis de dialectologia romànica, desijen sebre lo que s'hi traballa. El *Bolletí* publicarà estudis sobre les questions generals de dialectologia, ressenyes de les publicacions novelles, la crònica de la *Sociedat* y el seu estat econòmich cad'any. Sortirà, com *La Revista*, cada tres mesos.

Hi ha qu'esperar que'ls Governs dels paissos neollatins no's negaràn a fermos costat. Axí poríem fundar una BIBLIOTECA per publicarhi traballs estesos y atles llingüístichs y fomentar y encoratjar ab subvencions l'esploració dialectològica dins tots els dominis neollatins.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La *Sociedat* tendrà un caràcter absolutament internacional; ses publicacions se faràn en català, en francés, en castellà, en italià, en portuguès, en llenguadocià, en rumà, en romanx, en alemany, en inglés. La *Sociedat* admetrà com a membres no sols les persones individuals, sino les biblioteques, instituts, associacions y corporacions qualsevols.

La Sociedat se compondrà de *a*) *membres vitalicis*, que pagaràn 500 FRANCS d'*entrada*, y rebràn, franques de port, totes les publicacions de la *Sociedat* y tendràn *vot deliberatiu*; *b*) *membres actius*, que pagaràn 25 FRANCS cad'any y rebràn, franques de port, totes les publicacions de la *Sociedat* y tendràn *vot deliberatiu*; *c*) *membres adherents*, que pagaràn 10 FRANCS, sols rebràn el *Bolletí*, y no tendràn *vot deliberatiu*; y *d*) *membres honoraris*, qui hauràn d'esser proposats per dos *membres de vot deliberatiu* y anomenats de la *Direcció* per *majoria de vots*.

La primera quota anual la pagaràn en entrar a la *Sociedat* y les sucessives durant el janer de cad'any.

La *Direcció* de la *Sociedat* la duràn la *Junta Directiva* y la de *Redactors*. [396]

a) La *Junta Directiva* la elegiràn per tres anys tots els *membres de vot deliberatiu*. Ella estarà encarregada dels interessos generals de la *Sociedat*, la representarà aont-se-vulla, y determinarà les atribucions de sos diferents organismes. Aquesta *Junta* serà reelegible.

b) La *Junta de Redactors*. Els territoris neollatins, ara per ara, estàn distribuits en ONZE *seccions*, cada una de les quals formarà un tot independent fins a un cert punt, y serà dirigida per un *Redactor permanent*, que'n comandarà ab independència dels altres en tot lo referent a la part científica y literària de la *Secció*.

Les *Seccions* seràn: *Domini Català*, *Domini Llengadocià*, *Domini Castellà*, *Domini Reto-Romà*, *Itàlia*, *Suïssa*, *França*, *Ruménia*, *Bèlgica*, *Canadà*, *Portugal-Brasil Galícia*.

Dins cada una d'aquexes *seccions* idiomàtiques el *Redactor* corresponent comandarà un nombre determinat de fulles dins les publicacions de la Sociedat, p'els estudis y coses referents a n-el seu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

domini llingüístich respectiu; ell admetrà o refusarà els traballs per la *Revista*, *Bolletí* y *Biblioteca*, que's presentin en la seua *Secció*.

Les *Seccions* seràn: *Domini Català*, *Domini Llengadocià*, *Domini Castellà*, *Domini Reto-Romà*, *Itàlia*, *Suïssa*, *França*, *Rumània*, *Bèlgica*, *Canadà*, *Portugal-Brasil Galícia*.

Dins cada una d'aquexes *seccions* idiomàtiques el *Redactor* corresponent comandarà d'un nombre determinat de fulles dins les publicacions de la Sociedat, p'els estudis y coses referents a n-el seu domini llingüístich respectiu; ell admetrà o refusarà els traballs per la *Revista*, *Bolletí* y *Biblioteca*, que's presentin en la seua *Secció*. Ell procurarà nous escorcolls de dialectologia, tendrà esment de les ressenyes bibliogràfiques de l'*Anuari crítich*, dividirà el domini que li estarà confiat, en regions naturals, aont constituirà persones de la seua confiansa com a col·laboradors seus especials. Devant els sabis, l'administració y el públich, el *Redactor* representarà dins el seu *domini* els interessos científichs y materials de tota la *Sociedat*.

Els *col·laboradors especials* proporcionaràn els documents bibliogràfichs, redactaràn l'*anuari crítich*, organisaràn d'una manera metòdica l'estudi llingüístic de llur regió; favoriràn, sobre tot dins les encontrades poch topadisses, les relacions de la *Sociedat* ab els amadors de tals dialectes, y faràn costat en tot y per tot a n-els Redactors que hi haja.

P'els paissos no romànichs aont son estudiats y escorcollats els dialectes neollatins, s'establexen les seccions següents: *Alemanya*, *Àustria*, *Escandinàvia* y *Finlàndia*, *Estats Units d'Amèrica*.

Cada una d'aquexes seccions *no romàniques* serà organisada y dirigida, com les romàniques, per un *Redactor* independent, ab les metexes atribucions qu'hem indicades.

Els redactors indicats fins avuy son aquests:

1. ITÀLIA: —C. Salvioni, Professor de l'*Acadèmia Científica-literària de Milà*.

2. SUÏSSA: —L. Gauchat, Professor de l'Universitat de Zuric.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

3. FRANÇA: —J. Guilliéron, Director Adjunt de l'*École des Hautes-Études* de París.

4. BÈLGICA: —A. Doutrepont, Professor de l'Universitat de Liège.

5. CANADÀ: —A. Rivard, Professor de l'Universitat de Laval.

6. RUMÉNIA: —O. Densusiann, Professor de l'Universitat de Bucarest.

7. DOMINI RHETO-ROMÀ: —Th. Gartner, Professor de l'Universitat de Innsbruck.

8. DOMINI CATALÀ: —A. Alcover, director de l'*Obra del Diccionari de la Llengua Catalana*. [397]

9. DOMINI CASTELLÀ: —R. Menéndez Pidal, Catedràtich de l'Universitat de Madrid.

10. PORTUGAL-BRASIL: —J. Leite de Vasconcellos, *Director do Museu Ethnologico Portuguez*, de Lisboa.

11. AMÈRICA ESPANYOLA: —R. J. Cuervo, París.

12. ALEMANYA: —B. Schädel, *Privatdocent* de l'Universitat de Halle.

13. ÀUSTRIA: —W. Meyer-Lübke, Professor de l'Universitat de Viena.

14. ESCANDINÀVIA Y FINLÀNDIA: —E. Staaf, *Privatdocent* de l'Universitat de Upsal[a].

15. ESTATS UNITS D'AMÈRICA: —J. Geddes, Professor de l'Universitat de Boston.

Els *Redactors* anomenaràn d'entr'ells vent tres *Secretaris*, els quals vel·laràn y cuydaràn l'impressió de la *Revista*, el *Bolletí* y la *Biblioteca*.

Totes les decisions seràn per escrit y per majoria de vots.

Els fondos de la *Sociedat* els administrarà el *Tresorer*, que'n donarà conte cad'any a la *Junta Directiva* y aquesta a la *Sociedat*.

Les publicacions de la *Sociedat* no's proporcionaràn a n-els estranys, en no esser ab uns recàrrechs molt grossos.

La *Sociedat* tendrà son estatge social a Brussel·les, y s'inaugurarà tot d'una que tenga 250 *membres actius*.

Això es l'idea en gros de la *Sociedat Internacional de Dialectologia Romànica*. Interessa a totes les llengues neollatines, pero d'una manera especial a n-aquelles que, com la catalana, no tenen la sort grossíssima

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'esser llengues oficials. Les oficials tenen molts de medis de subsistir y de conservar un sitial preeminent entre les llengues cultes; les no oficials troben moltes de dificultats per arribar a n-aquell sitial y conservars'hi, y per lo metex cal a llurs defensors desplegar gran actividat y grosses energies per esveir aquelles dificultats, per defensarse'n y triumfarne.

L'estudi científich de les llengues es lo que les consolida y les assegura la respectabilidat y la perennidat. La *Sociedat Internacional de Dialectologia Romànica* se proposa dotar de tal estudi les llengues neollatines, fent escorcoll y l'enquesta de llurs dialectes, que son les fonts y manantials d'elles. La nostra llengua materna ha mester com el pa de cada dia aquest estudi, y tots els qui mos honram ab el nom d'amadors seus y de la cultura humana estam a n-el cas de contribuir, cadascú per son vent, a que's fassa tal estudi.

Una de les maneres de contribuirhi es inscriure-se a n-aquesta *Sociedat*, la qual serà un medi poderosíssim per donar a conèxer aquesta llengua nostra estimadíssima dins les nacions estrangeres, dins el mon científich y d'assegurarli un lloch d'honor entre les grans llengues literàries mundials, ja que, per via de la *Revista*, *Bolletí* y *Biblioteca*, els estudis que d'ella s'hi faràn, arribaràn a tots els centres científichs y tendràn els sabis més avinenteses d'enterarse'n.

Per axó tots els qui s'aprecien de bons fills de la Pàtria y puguen bonament imposarse el sacrifici pecuniari que suposa l'ingrés a n-aquexa *Sociedat*, estàn a n-el cas d'apuntars'hi per procurar a la nostra llengua tot el profit qu'estam seguríssims que'n resultarà per ella y per totes les altres neollatines. [398]

Convençuts d'axò y conexent l'amor y l'entusiasme de nostres lectors per la ciència y la cultura y per tot lo que afecte a l'enaltiment de la Pàtria y de la llengua que mamàrem ab la llet de les nostres mares, invocant aquests interessos tan sagrats, mos atrevim a proposarlos si's volen inscriure com a *membres vitalicis*, *actius* o *adherents* de la *Sociedat Internacional de Dialectologia Romànica*. En cas afirmatiu, los demanam per favor que mos diguen a n-e quina classe volen que'ls apuntem. Per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

facilitarlos la cosa, per tot lo que's referesca a n-aquexa Sociedat, bastarà que s'entenguen ab nosaltres.

Esperam que'ls amadors de la llengua catalana no quedaràn enrera y que dins la *Sociedat Internacional de Dialectologia Romànica* tendràn la representació que'ls-e pertoca.

La llengua catalana y el rey d'Espanya (398)

Ab motiu de les ferestes inundacions que patiren a mitjàn octubre Manresa, Ponts, Balaguer, Lleida y altres comarques catalanes, el Rey d'Espanya, acompanyat d'En Maura, visità dites regions, desembarcant a Barcelona dia 19 d'octubre. El Bal·le y una partida de Retgidors de la gran ciutat comtal anaren a bordo del *Catalunya* a donar la benvinguda a S. M.; y succeí lo que contaren tots el periòdichs, entre altres *La Veu de Catalunya* del metex dia, que'n diu lo següent:

«Allí son rebuts (el Bal·le y els Regidors) p'el Rey, que té al seu costat al senyor Maura y varios ajudants.

«El senyor Sanllehy, en castellà, indica a don Alfons que li va a donar la benvinguda en l'idioma que s'usa a Barcelona, capital de Catalunya, y efectivament, en nom de la ciutat y en català, dirigeix sentides frases de salutació al monarca, felicitantlo per haver arribat sens novedat a n'aquet port.

«Lo rey contestà que qualsevol altra persona que hagués escoltat l'alcalde, hauria cregut que s'havia expressat en dues llengües diferents, però que per a ell era una sola, perque dintre del seu cor no n'hi representen més que una.

«En qualsevol dels idiomes de les diferents regions d'Espanya en que se'm dirigexin, diu el Rey, sempre se'm dirigexen en espanyol y per això m'es grat sentirvos parlar en la llengua que m'heu parlat.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«El rey va agrair la salutació del alcalde y després en conversa íntima va dir que ja feya temps que tenia ganes de tornar a Barcelona».

Aquells que's posen furiosos si'ls-e parlen en català y no admeten qu'aquesta sia una *llengua espanyola*, tenen la paraula.

¡Pobre gent! ¡Que los n'esperen de sorpreses y disgusts!

Els nostre viatge a Alemánia (398-399)

No'l poguérem fer tan aviat com volíem. Fins dia 1 de juliol no sortírem de Mallorca, dia 4 avespre arribárem a Basilea, aont ja's parla alemany, dia 5 a Estrasburg y el vespre a Frankfurt, y dia 7 a Halle, aon [399] fórem ab el Dr. Schädel fins dia 2 d'agost, que, passant per Eisenach y Gelnhausen, mos n-anárem a Büdingen; dia 7 a Darmstadt, dia 8 a Heidelberg y el vespre a Worms, dia 9 a Magúncia, dia 11 a Wiesbaden y el capvesprre a Bebrich, Rüdesheim y Bingen, dia 12 a Coblença, Andernach, Santa Maria Laach y Trèveris, dia 13 per Coblença a Limburg, dia 14 a Giessen y de bell nou a Büdingen, dia 17 a Fulda, dia 18 a Weimar y el vespre a Berlín, aont forem fins dia 2 de setembre, que mos espitxárem a Hamburg, y dia 4 a Bremen, dia 5 a Düsseldorf, dia 6 a Colònia, dia 10 a Aquisgrà, dia 12 per Colònia a Hannover, dia 14 a Hildesheim, dia 15 a Goslar y Braunschweig [Brunsvic], dia 16 a Magdeburg, dia 17 a Halle y el vespre a Leipzig, dia 19 a Dresden, dia 21 a Praga, dia 22 a Viena, dia 27 a Salzburg, dia 28 a Munic, dia 3 d'octubre a Augsburg, dia 4 a Nuremberg, dia 5 a Stuttgart, dia 6 a Feuerbach y Göppingen, dia 7 a Tübingen, dia 8 a Bebenhausen y el vespre a Mühlacker, dia 9 a Maulbronn y a Ulm y el vespre per Stuttgart a Zuric, dia 11 a Berna, dia 12 a Scherzigen y Interlaken, dia 13 a Lauterbrunnen, Kleine Scheidegg, Eismeer, Grindelwald, Brienz y Meiringen, dia 14 a Lucerna y Flüelen, dia 15 pe'l Sant Gothard a Bellinzona, Locarno y Pallanzano, dia 16 a Luino, Lugano y Milà, dia 17 avespre a Verona, dia

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

18 a Trento y Pàdua, dia 19 a Venècia, dia 20 avespre a Bolonya, dia 22 a Ravenna y el vespre a Florència, dia 24 a Roma, dia 28 a Pisa, dia 29 a Gènova y el vespre a Marsella, dia 30 per Tarascó, Montpeller y Narbona a Perpinyà, dia 31 a Portbou y Barcelona, y el vespre cap a Mallorca, aont arribárem el dia de Tots Sants.

El «Dietari» del nostre viatge (399-400)

De tot d'una volíem donar dalt el BOLLETÍ just una relació de lo que faríem durant el viatge referent a la filologia catalana. Comensárem a veure'n de coses, una interessant y l'altra més; y, atenent a que l'*Obra del Diccionari* es un'obra *nacional*, y que, si directament té un fil literari, a n-el fondo es y no pot menys d'esser *nacionalista* y d'una gran virtualidat per promoure la regeneració y enaltiment de la nostra nacionalidat, —várem resoldre, com a cas escepcional y per vía de parèntesis, justificat per lo qu'hem dit, publicar demunt el BOLLETÍ el *Dietari* complet de la nostra escursió, que comensárem a escriure tot-d'una, aont descrivíem tot quant vèyem en matèria de monuments, institucions científiques, literàries y artístiques, ensenyansa, policia urbana, costums y manera d'esser dels pobles y paíssos que recorríem, —considerant que havia de resultar un bé a la Pátria de qu'[e]ls *col·laboradors del Diccionari* y lectors del BOLLETÍ s'enterassen de totes aquelles coses que vèyem, de l'estat social y cultura dels pobles alemanys, de la manera com entenen y practiquen ells la civilisació. El mirall y l'eczemple de la vida alemanya creguérem y creym qu'ha de fer molt de bé a n-els *col·laboradors* de l'*Obra del Diccionari* y lectors del BOLLETÍ per animarlos y encalentirlos a traballar ab més coratge y ab més foch per la nostra *Obra* lecsicográfica y per l'enaltiment de la nostra Pátria, cent voltes benvolguda.

Per tot lo qual, ab el present BOLLETÍ clouem el *tom III*, que resulta de moltes més planes que les que teníem el compromís de donar. [400]

D'aquesta manera el *tom IV* comensará p'el janer y el BOLLETÍ sortirá de vuyt planes fins devers l'abril, que si Deu ho vol y Maria, el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dietari del viatge a Alemania ja estará imprès, y el repartirem. Ho farem d'aquesta manera per no interrompre tant la sortida del BOLLETÍ.

«Natura ed Arte» de Milàn y la llengua catalana (400)

Aquesta revista milanesa publicà, dia 1 de janer passat, un article del meritíssim Dr. Guarnerio: *La Risurrezione di un popolo, lotta di lingue e lotta di razze*. Aquest *poble* es el català; les *llengues* y les *rasses* en *lluyta* son la catalana y la castellana, *lluyta* que descriu el catedràtich de l'Universitat de Pavia ab colors ben vives y ab pinzellades magistrals, posant de relleu la gesta del renaxement literari; y dedica a n-el *Congrés* aquestes retxes, tan calentes, que donam sense traduir:

«... La Catalogna invece trovò nella propria fibra l'energia di reagire alla sorte avversa, e continuò la sua mirabile ascensione in ogni ordine della vita civile, nelle lettere, nelle arti, nell'industrie, nel commercio.

«Una solenne sanzione a questo suo risveglio fu data dal *Primo Congresso internazionale della lingua catalana*, tenutosi nell'ottobre scorso a Barcellona, il quale non riusci solo una gloriosa apologia della lingua rinnovellata di novelle frondi, ma altresi una fervida manifestazione dello spirito nazionale, affirmante il propio diritto alla vita autonoma... E la manifestazione fu tanto più solenne, in quanto che tutti le classi sociali vi presero parte, tutti i partiti vi concorsero, stretti in una concorde e patriottica solidarietà; onde gli stranieri accorsi dalle principali nazioni d'Europa rimasero meravigliati che quella Spagna, che si suole citare como esempio di deperimento della razza latina, offrise in una sua parte tanta florente giovinezza, sicura promessa di un non lontano glorioso avvenire.

«Il *catalano* é considerato dalla glottologia come una varietà di quella lingua d'*oc*, che nel medio evo signoreggiò in tutto il mezzogiorno della Francia e al di là dei Pirenei, dall'Ebro alle coste del Mediterraneo fino a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Valenza; ma il «catalano» é una varietà cosi organica e omogenea e mandò tali sprazzi di luce, che merita un posto a sè nella famiglia dei linguaggi neolatini.»

S'estén després anomenant els territoris que parlen català y encarint l'energia y gentilesa d'espressió que caracterisen aquexa llengua y l'esplendidesa de la nostra florensa literària actual, y dona un estracte del poema *Lo Geni Català* de l'amich En Falp y Plana.

«Nuova Rassegna» de Florencia y «Nuestro Tiempo» de Madrid, a favor de la llengua catalana (400-402)

Aquesta notable revista florentina fa algún temps que tracta sovint de la nostra llengua y literatura, fentne grans elogis; y dins el nombre de [401] *abril-matx-juny* d'enguany els-e dedica tot una secció, aont presenta un breu resum de moviment literari de la derrera temporada, parla ab entusiasme del BOLLETÍ y dona una relació completa y ben espressiva del *Congrés de la llengua catalana*, comensant per traduir del castellà a l'italià un article del distingit filòlech aragonès Mn. Juli Cejador, publicat demunt la revista de Madrid *Nuestro Tiempo*, aont se regonex la trascendència del *Congrés* per la manera com se va fer, per la gran gentada que s'hi va inscriure y s'hi va interessar, p'els sabis y escriptors que hi prengueren part, per la forta empenta literària y la gran vitalidat que suposa a Catalunya y demés regions que parlen la metexa llengua, llamentantse l'autor amargament de qu'els pobles castellans no's trobin en estat de celebrar un Congrés per l'estil del nostre, que bé'l necessiten per alsarse de la postració feresta en que's troben en matèria de filologia.

Ventassí alguns trossos de tal article, que creym qu'agradaràn a n-els nostres lectors:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Qué bien vendría en Madrid un Congreso de filología y lingüística castellana! El terreno quizá no está aquí tan en sazón como debiera; pero en cambio los hispanistas de fuera de España son tantos y tan eminentes, que pudieran venir con esa coyuntura á levantar nuestros ánimos decaídos...»

«La primera Exposición industrial habida en España fué barcelonesa; los bilbaínos tendrán tal vez la segunda. Lo que no nos podíamos prometer era que el catalán, para quien *la cuestión son cuartos*, tuviera también tiempo y humor para un Congreso científico, y menos filológico lingüístico. ¿Qué cuartos, ni qué niño muerto, puede dar eso de sí? Pero la vida se manifiesta en todos los órdenes de cosas...»

«El pueblo de la meseta castellana no tiene otra riqueza que la envuelta en los pergaminos de su hidalguía trasañeja, ni siquiera otras aficiones mercantiles ni industriales que las de Caballero de la Tenaza y del dómine Cabra, ó las del Buscón y de Guzmanillo. Es, en punto á alientos, la marmórea estátua yacente, que en su magnífica soledad y en su secular silencio aguarda sosegada y señorilmente á que los curiosos y turistas vengan á quitársele la gorra, á deshacerse en encomios y á dejar algunas monedas en el cepillo para su entretenimiento y conservación. Sería una insulsez abogar en Madrid por un Congreso de la lengua castellana, si de los de casa hubiéramos de prometernos la menor cosa...»

«Con ocasión de un Congreso lingüístico vendrían sabios que nos enseñarían cosas que creemos saber y no sabemos si ignoramos. Aquí la lingüística moderna es un nombre vacío, la fonética se nos antoja una endiablada jerigonza, el estudio de nuestro lenguaje literario, clásico y actual, y de nuestros dialectos, son rozas y embreñado monte, que encierran ricas minas por beneficiar. Los que pasan por gramáticos y lexicólogos, siguen soñando y fantaseando á la antigua española, etimólogos de otra casta que pereció en Europa, pero que á dicha conservamos en España ejemplares preciosísimos, que nos los pagarían los congresistas á peso de oro. El aire que trajeran echaría por tierra de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

una vez todos esos vejestorios, y nos encaminaría por las veredas de la realidad científica. Algo cuesta arriba se les haría á no pocos romper con su soñada ciencia [402] gramatical y dejarse despojar de la aureola con que la ignorancia general les había coronado; pero la ciencia española no perdería gran cosa echando algunas canas al aire. Dejarían de oirse hasta en las más encumbradas cátedras oficiales disparatones mayúsculos, de los cuales, para solaz y recreo de curiosos, tengo recogido un buen golpe de los más chistosos y festivos; pero en cambio, la gente moza y bien dispuesta vería que se les abrían nuevos horizontes por donde volar y nuevos mundos por donde discurrir. No se henchirían las librerías de viejo de textos mal traducidos y muy bien pagados; pero hallaríamos en ellas los libros que hoy hay que ir á buscar á Alemania, con la pequeña molestia de haberse aprendido antes aquella enrevesada lengua. No tendríamos tantos diccionarios castellanos como cada año se publican, repitiéndose por milésima vez las voces del Diccionario de autoridades de la Academia y las graciosas y jocundas etimologías de su Diccionario oficial; pero en retorno saldría alguno que contuviera las infinitas voces de nuestros clásicos y de nuestro pueblo, que en el uno faltan, y las etimologías serias que en el otro no sobran. Algunos abrirían los ojos y echarían de ver para qué sirve el latín y el griego, que los extranjeros tanto estudian, sin que por eso dejen de saber algo más que nosotros; y los que no los quisieran abrir, se coserían por lo menos la boca para no quedar feos disparatando de lo que no entienden. La lingüística y la filología (cosas que entonces aprenderíamos á distinguir, que aquí no sabemos por carecer de una y otra) son los sólidos fundamentos de los estudios literarios, históricos y aún jurídicos y sociológicos; teniendo fundamentos podríamos pensar en edificar algo de esto, dejándonos ya de diletantismos superficiales en todas estas ramas del saber.»

«Tales son las ideíllas que me ocurren al admirar el feliz suceso del Congreso de Lengua Catalana. Desgraciadamente la estatua seguirá estatua, yacente por más señas, y los que escribimos por ver si le comunicamos aliento y vida, seguiremos (es de esperar) cantando aquello

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de *las tres ánades, madre*, que es también un muy añejo y muy castellano cantar.»

Derrera aquex article va una Crònica d'En Pere Buxareu, de devuyt planes, aont se dona conte per menut de tot lo que's va fer a n-el nostre *Congrés* y hi ha uns grans elogis de nosaltres y de totes les nostres cabòries.

Grans mercès de tot a *Nuova Rassegna* y a *Nuestro Tiempo*.

Veus amigues (402-403)

La Veu de Catalunya del dia 5 de novembre d'antany posa que «el doctor Rubió y Lluch ha rebut una carta entusiasta del popular literat grech Demetrios Bisquelas, adherintse als actes del Congrés de la Llengua Catalana, felicitant els organisadors y, sobre tot, els iniciadors.» [403]

La derreria d'octubre d'antany els periòdichs de Madrid y Barcelona dugueren que'l famós y eloquentíssim diputat tradicionalista D. Juan Vasquez de Mella, parlant ab un periodista, havia fets uns grans elogis del *Congrés de la Llengua Catalana*. Ja's sap qu'En Mella es un fervent regionalista y per lo metex un entusiasta de Catalunya y de la nostra llengua.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El Bisbe de Perpinyà y la llengua catalana (403)

D'una correspondència de Perpinyà, sortida demunt *La Veu de Catalunya* dia 3 de novembre d'antany, tallam lo següent:

«Cloch tan bones noves ab la falaguera de que l'entusiasta de nostres lletres monsenyor Carsalade du Pont, predicant ab l'exemple, no content ab ses hermoses pastorals en catalanisar al clero de sa diòcesis, posantlo aixís en íntim contacte ab el poble, avansantse a les decisions del *Congrés* de la nostra llengua, ha establert al Seminari un curs de Gramàtica catalana pera que'ls futurs ministres del altar puguin així cumplir millor ab els preceptes del Concili de Trento, extenent la doctrina del Evangeli en la llenga materna, ab la que nostres mares refilaven sos cants, gronxantnos al bressol y ab la que'ns ensenyaren a estimar a Deu y a n'elles.»

Grans mercés (403)

Els bons amichs Mn. Josep Pou y Batlle, de Girona, y En Juli Delpont de Perpinyà mos han enviats eczemplars respectivament de llurs opuscles: LA FILOSOFIA CATALANA: *sa existencia, sos caràcters, sa decadencia y necessitat de sa restauració*, y *La Sépulture de Jacques III de Majorque*.

L'obra de Mn. Pou es un gentil parlament fet a favor de la nostra filosofia nacional devant la «Acadèmia Catalana d'Estudis Filosòfichs» dia 9 de juny d'enguany, qu'ha tenguda la bona idea de publicar y l'haurien de lletgir de prim conte tots els bons catalans. L'obra d'En Delpont sortí demunt el *Bulletin de la Société Agricole Scientifique et Littéraire des Pyrénées Orientales* y n'ha feta l'autor una tirada apart. Se llegex ab pler

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

y ecsís, sentintshi dolsament l'entusiasme coral de l'autor per les tradicions pàtries.

Nou periódich valencià (403-404)

Lo Crit de la Patria. *Semanari Regionalista Solidari, de propaganda pera Valencia, Alacant y Castelló*.

Aquest es el títol d'un periódich qu'hem trobat entre el munt de papers arribats a la nostra *Redacció* mentres corríem per Alemanya. Molt mos alegrarem que aquest *Crit* arribi a tots els recons de les regions valencianes, y que no s'aturi fins qu'haja trobat eco dins tots els cors valencians que no reneguen de llur sanch. [404]

Prou la necesiten les regions valencianes una sodragada forta per desxondirse y comensar de bon de veres a batallar les *batalles* de la Pàtria...

Confrares nous (404)

Ho son: el semanari *Ca-Nostra*, qu'ha comensat a sortir a Inca, y *Catalunya Nova*, de Tarragona, y *Patria y Art, bolletí quincenal regionalista* de Ulldecona, molt ple de Coratge, y ab el qual establim de bon gust el camvi, desitjantli molts d'anys de vida y bona sort en tot. Per que's veja si fa bon sò, vetassí les seues primeres paraules:

«Dolça Catalunya, terra esforçada d'héroes! ¡Salut, catalans valents que lluyteu de ferm per la patria, bé sía ab la paraula y l'exemple, o bé desde les columnes del periòdich, defensant y sostenent les nostres furs y llibertats!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«¡Avant sempre!

«*Patria y Art*, encara qu'enclavat a l'últim poble de Catalunya, y poc sía lo que fasse pel bé de tothom; al vindre a aumentar lo número de periòdichs que corren ja pel mon, no pot menos que saludar de bon cor a tota la prempsa en general, y a la catalana en particular.»

Desitjam a n-aquests tres nous companys bona sort en totes les coses y molts d'anys de vida.

Questions gramaticals (404)

Durant aquest any, n'ha tractades algunes el notable filòlech català y bon amich *En Pompeu Fabra* demunt *El Poble Català* de Barcelona, bax dels següents títols: *El «doncs» causal*, dia 21 de mars, *El pronom adjectiu «qual»* dia 28 de mars, *Les terminacions -ENCIA, -ANCIA*, dia 4 d'abril, *Tornant al «doncs» causal*, dia 16 de matx, *Formes Verbals guturalisades*, dia 23 de matx, *La combinació pronominal «els hi»* dia 6 de juny, *L'article neutre* dia 13 de juny, *L'intercalació d'un guionet entre'l verb i el pronom*, dia 20 de juny.

Ens alegram molt de qu'En Fabra vaja ilustrant ab la seua competencia indiscutible les moltes questions gramaticals catalanes, que tant y tant ho han mester.

Institut d'Estudis Catalans (404-405)

La meritíssima Diputació Provincial de Barcelona, aont comanden els solidaris, ha creat un *Institut*, consignantli en pressupost 40.000 pessetes, per fomentar els estudis sobre la nostra llengua y literatura,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

designant, per dur endavant tan magnífica idea, set cappares de l'actual renaxement, plens d'entusiasme y de competència per totes aquexes coses, els quals mos han promès fer costat a la nostra *Obra*, que tant ho necessita.

¡Beníssim! ¡Benhaja la Diputación Provincial de Barcelona!

Un dels primers actes qu'ha fets aquex *Institut*, el conta *La Veu de Catalunya* de 8 de novembre, de la manera següent: [405]

«Institut d'Estudis Catalans.

«Ahir matí va visitar al alcalde l'Institut d'Estudis Catalans en plè, format pels senyors Rubió y Lluch, Puig y Cadafalch, Pijoan, Corominas (Pere), Massó y Torrents, M. de S. Oliver, Brocà y Miret y Sans.

«El president de la Diputació, senyor Prat de la Riba, que acompanyava als visitants, va presentar l'Institut al alcalde, manifestant que aquesta era la primera visita oficial que's feya y expressant el seu desitg de que la tasca de la nova corporació sigui tan fructífera com la de la Junta de Museus, i que així com en aquesta Junta la Diputació va acullir una iniciativa del Ajuntament, esperava que ara aquest aculliria la iniciativa de la Diputació Provincial.

«L'alcalde va felicitar el senyor Prat per la patriòtica iniciativa de la Diputació y va oferir el seu concurs més decidit y entusiasta.

«El senyor Rubió y Lluch, president del Institut, va fer entrega d'un projecte de Biblioteca Nacional que's tracta de crear a Barcelona, y va demanar que l'Ajuntament dongui el primer y vigorós impuls a la idea.

«L'alcalde va dir que s'honraria en ser l'intermediari de l'Ajuntament, a qual efecte donaría compte de la demanda a la primera sessió que's celebri.

«La biblioteca procurarà reunir el major número d'elements d'investigació científica superior, de tots els elements de cultura catalana.»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La Diputació de Barcelona y la de Balears y les Obres del Bt. Ramon Lull (405)

La de Barcelona dia 15 d'Octubre acordà suscriure-se per cinquanta eczemplars a les *Obres* del Bt. Llull, axò es, els textes catalans originals de tals *obres*, que sens dupte son el monument més gran de la llengua catalana.

La Diputació de Balears acordà també, no fa gayre, continuar la suscripció p'el metex nombre d'eczemplars, trenta cinch, acordat quant En Jeroni Rosselló, al cel sia, comensà la gran empresa de tal publicació, que avuy seguex la *Comissió Editora* que hi ha a Mallorca per axò.

Bibliografia (405-407)

Obres Doctrinals de Ramon Llull. —DOCTRINA PUERIL; LIBRE DE L'ORDE DE CAVALLERIA *seguit d'una antiga versió francesa*; LLIBRE DE CLERECIA; ART DE CONFESSIÓ. *Transcripció directa ab pròlech y notes bibliogràfiques den M. Obrador y Bennassar*. —Palma de Mallorca. 1906. Un volum en 4^{t} major, de XLXX-476 planes, paper de fil fet aposta a Ca'n Guarro y caràcters grassets y elzevirians preciosíssims. Preu: 10 PESSETES.

No dorm la *Comissió Editora Lulliana*. N'es una prova aquest volum qu'acaba d'oferir a n-el públich. No mos està bé alabarlo, per la part principalíssima que hi tenim. Lo que sí deym que tots els qui's tenen per bons fills de la Pàtria y Deu els ha donats medis per poder fer el [406] petit sacrifici pecuniari que suposa la compra de tal llibre, estàn bé a n-el cas de fer tal sacrifici. ¿No seria una vergonya y un oprobi que, després de tantes llamentacions perque no's publicaven textes originals catalans

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

del Bt. Llull, ara que'ls-e publicam, no les mos comprassen, després de tants y tants de sacrificis qu'hem fets y feym per publicarlos?

¡Teniuho en conte, tots vosaltres que us avanau d'amadors de la llengua catalana y d'entusiastes dels seus grans escriptors, dels quals es caporal y capdill el Bt. Ramon Llull.

La Fonétique et la Méthode directe.

Es un altre estudi de Mr. Saroïhandy publicat dalt *Revue de l'Enseignement des Langues Vivantes*, aont fa observacions molt justes y ben endressades mostrant els inconvenients que du el *métode directe*, usat esclusivament en la ensenyansa de les llengües, y qu'es molt bo combinarhi l'estudi de la gramàtica y que'l profesor se servesca axí metex de la llengua nadiva dels alumnes, sempre qu'aquests, parlantlos en la que tracten d'aprendre, hajen de romandre a les fosques; y fa veure les escel·lències del *métode fonètich*, axò es, el representar ab signes especials els sons especials de la llengua que s'ensenya.

Estam del tot conformes en lo que diu Mr. Saroïhandy, y n'hi enviam l'enhorabona y les mercès de l'eczemplar ab que mos ha obsequiats.

Historiografia de Catalunya en Català durant l'època nacional.

Aquest es el títol d'un preciós estudi qu'ha publicat dalt *Revue Hispanique* y després n'ha feta tirada apart, el nostre benvolgut company En Jaume Massó y Torrents. El divideix en quatre capítols: *Les primeres cròniques*; *les quatre grans cròniques*; *les cròniques generals o històries*; *Cròniques especials*, *Dietaris*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Es un estudi magistral, que, quant un el comensa, no se'n sap dexar fins haverho esclovellat tot, fins a la darrera plana. ¡Que hi surten de ben dibuxats y espinzellats els nostres historiadors y cronistes, que formen, després del Bt. Llull, la rama capdal de la nostra literatura!

¡Mil enhoresbones a l'amich Massó y grans mercès de l'eczemplar que'ns ha enviat!

REVISTA DE BIBLIOGRAFIA CATALANA, (Catalunya, Balears, Rosselló, Valencia). Janer—Desembre de 1904. —Barcelona, 1907. —Un volum en 4^{t} de 376 planes.

Aquesta *Revista* la publica el benemèrit Massó y Torrents, fa quatre anys. El nombre derrer es el 7. ¡Quina llàstima que vaja tan enrera! Ara sembla que's posarà al corrent, y serà una gran cosa. Per la causa de la nostra llengua y de les nostres lletres es d'una importància molt grossa tenir una revista com aquexa, aont se reunexen tantes de clarícies per la nostra *Bibliografia*, qu'es una branca de la ciència, desgraciadament un poch massa descuydada a Catalunya y dins la resta d'Espanya. [407]

El derrer nombre de la *Revista* d'En Massó, sortit devers el matx d'enguany, resulta interessantíssim. Va al devant un preciós estudi d'En Miret y Sans sobre «*el més antich text literari escrit en català* (acta de capitulació del castell de Llorens, feta d'En Guerau de Cabrera l'any 1211), *precedit d'una col·lecció de documents dels segles XI, XII i XIII*, en llatí alguns y empedregats de paraules y frases catalanes, y altres completament en català, axò es, unes quantes homilies que troba en Miret l'any 1904 a la Rectoria d'Organyà y que pertenexen, segons totes les probabilidats, a la derreria del sigle XII o primeria del XIII.

Ve després un estudi d'En Francesc Carreras y Candi sobre la primera traducció catalana de la Bíblia (segle XIII); llavò un altre d'En Sanpere y Miquel sobre l'introducció y establiment de l'imprenta a les Corones

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'Aragó y Castella; llavó un altre d'En González Hurtebise sobre la *Crònica general* d'En Pere IV; després un apèndich d'En Miret y Sans sobre'l manuscrit d'homilies de l'esglèsia d'Organyà. Més enllà ve'l *Bolletí Bibliogràfich*, que umpl 145 planes, aont se retreuen per orde alfabètich d'autors totes les publicacions catalanes de l'any 1904, donantne sovint el judici ab gran justesa y laconicidat. Suposa aquex *Butlletí* una feynada colossal. Agraim a n-En Massó y Torrens els grans elogis que fa del nostre *Bolletí* y també de les *Rondayes Mallorquines*.

Amich Massó, veyau si, fent un estraordinari, posau al corrent la vostra preciosa *Revista*, qu'es una llàstima grossa qu'haja d'anar tan enrera.

Gloses Catalanes de Munich.

Bax d'aquest títol ha publicat el nostre benvolgut amich el benemèrit filòlech francès, professor de Versailles, Mr. J. Saroïhandy dins *Mélanges Chabaneau* (p. 241-251) una preciosa bibliografia del manuscrit 63 del fondo espanyol de la Biblioteca reyal de Munic, axò es, una gramàtica llatina, escrita devers el sigle XIV dins un país de llengua catalana, que'l nostre bon amich calcula fundadament que seria devers Montsó, a la ralla entre el català y l'aragonès. Dins aquexa gramàtica hi ha unes grans llistes de paraules traduides en llengua vulgar, es a dir, algunes en castellà y moltíssimes en català, y axò son les *gloses* de que's tracta, que resulten un monument de la nostra llengua y servexen per completar y especificar alguns rams del nostre lècsich. Mr. Saroïhandy en transcriu una partida d'aquexes paraules, y mos som cuydats de ferles posar demunt cèdules y ja les tenim dins la nostra Calaxera.

El docte professor de Versailles dona (pg. 245) *renyó* com a paraula antiga que s'es modificada, devenint *rinyó* y *ronyó*. Hem de fer avinent que a alguns pobles de Mallorca, entre altres Manacor, se conserva ben

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sana y polent la forma primitiva: *renyó*, y prou que se'n riuen certs *quidams* dels manacorins perque diuen això. Com se suposa, les rialles cauen demunt els qui les fan. ¿D'ont vé, sino, aquesta paraula més que de *rEnes* > *rEniones*? Per lo metex, la primera sílaba originàriament es *re*(nyó) y no *ro*(nyó).

L'enhorabona a Mr. Saroïhandy y grans mercès de l'eczemplar que'ns ha enviat. [408]

Les E toniques del català (408-410)

Es el tema d'un curiosíssim estudi del nostre benvolgut amich En P. Fabra, publicat demunt la benemèrita *Revue Hispanique* de París, y del qual hem rebut un eczemplar qu'agraim coralment. Hi demostra En Fabra la seua competència magistral y està fet ab molt d'esment.

S'hi estudien les nostres E tòniques devant totes les consonants: llabials (p, b, v, u, m), dentals (t, d, n, l, s, ss), palatals (ig, j, i, ll, ny, ix) y velars (c, g), això es, fa veure com les diferents vocals llatines devant aquexes consonants son tornades E tònica.

Algunes clarícies dona En Fabra d'alguns fonemes, que no acaben d'esser eczactes. Per eczemple, allà ont diu que *totes les E y les A* postòniques actualment se pronuncien *ə*, després d'haver dit que ab aquest signe *ə* espressa la vocal neutre dels mots alemany *besser*, i inglès *better*. En primer lloch, la E àtona, això es, la segona, del mot alemany *bessEr* y en general de tots els mots aont es posttònica y du *r* derrera, en boca dels alemanys sona molt fosca, casi com *[o]*, segons hem tenguda ocasió d'observar recorrent Alemanya de nort a sur, de llevant a ponent. De manera que la segona *e* del mot alemany *bessEr* no servex per donar idea del so neutre ordinari de la nostra *e* àtona, perque ordinariament es molt més clara aquesta *e* que la segona de *bessEr*. Quina *e* àtona

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

s'assembla molt a la nostra, es la posttònica de les formes verbals que du *n* derrera, vgr. *wollEn*, *sagEn*, *gebEn*, etc.

Prezindint d'això, vegem si es eczacte que *totes les E y les A porttòniques* sonen *ə* actualment. Si ab aquest signe *ə* volgués significar En Fabra el sò que realment té en boca dels alemanys la segona *e* de *bessEr*, seria una ineczactitut feresta, perque la nostra *a* y *e* àtones posttòniques ordinariament son molt més clares; si bé, en esser finals, presenten moltes de variacions a certes encontrades, pero que sempre son escepcions. Si ab el signe *ə* En Fabra vol representar aquest sò neutre que ordinàriament tenen les nostres *a* y *e* posttòniques, hem de dir qu'es insuficient aquell signe, perque aquestes vocals presenten moltes de gradacions en llur sò, no sonen sempre lo metex, sino que varien, aclarintse a certs punts fins a confondre-se ab la *i* y enfosquintse a altres bandes fins a confondre-se ab la *o*; y alguna vegada seguex unes lleys la *a* y unes altres la *e* en totes aquexes variacions de sons: axí es, qu'es impossible equipararles sempre, si un no vol incorre en ineczactituts.

Com a proves de tot això, vetassí uns quants de *fets fonètichs* que treym de les nostres llibretes, aont consignàvem les nostres [409] observacions fonètiques durant les escursions fetes en tot el territori català l'any 1902 y dins les regions pirenenques desde Canet (Rosselló) y Cadaqués fins a Alós y Vilaller, ab el Dr. Schädel, l'any 1906.

A Prats de Molló, a Olot y les Planes, a Terrassa, a la Pobla de Lillet, a Puigcerdà y casi tota la Cerdanya trobàrem la *a* àtona final, en els noms y en singular, sonant casi tan clara com en castellà, *tancada*, v. gr. *kədir[e]*, *taul[e]*, *bəbi[e]*. Aquests son els eczemples que trobam consignats dins les nostres llibretes. ¿Se deu aquex sò de *[e]* (tancada) a l'influència de la *i* y *u* de les sílabes anteriors? Poria esser.

A Formiguera (Capcir) trobàrem lo metex, sonanthi la *a* àtona final com *[e]* en el pretèrit imperfet en *-ia*: v. gr. *təni[e]*, *əbi[e]*, *bəni[e]*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A la Pobla de Lillet, se dona'l metex cas ab la segona persona singular de l'imperatiu y ab el participi femení en *-ada*, aont la *a* sona com *e*: v. gr. *mir[e]*, *mirad[e]*.

A Santa Coloma de Queralt trobàrem la *a* àtona final, a n-els noms en singular, sonant casi com *[e]*.

A n-el Rosselló, Vallespir, Conflent, la Seu d'Urgell, Andorra y la Jonquera aquesta *a*, a la primera y tercera persona del singular del pretèrit imperfet en *-ava*, aprima tant el sò de *[e]*, que sona com *i*: v. gr. *əspiabi*, *mirabi*.

A la metexa Seu d'Urgell, Isavarri, Conca de Barberà y comarca de Santa Coloma de Queralt succeex el metex fenòmen ab la *e* àtona final, que sona com *i*: v. gr. *parI*, *marI*, *JawmI*, *əcz[e]mplI*, *dənIs* (dones), *s[o]pIs* (sopes), etc.

A Canet (Rosselló) trobàrem també'l metex fenòmen en el condicional y pretèrit imperfet: v. gr. *ənirii* = *aniria*, *bɛji* = *veya*.

A la Pobla de Lillet, Ribes, Olot, Campmany, Maçanet de Cabrenys, Figueres, trobàrem aquesta *a*, a n-el final de l'imperatiu, participi passiu y pretèrit imperfet en *-ava*, sonant com *[e]* (tancada), però no ben clara, sino una mica afeblida, y el Dr. Schädel trobà que l'havíem de representar axi: *ẹ*: v. gr. *mirẹ*, *miradẹ*, *mirabẹ*.

En canvi, a Olesa de Montserrat, Espluga de Francolí, Vimbodí, Solivella, Igualada, Llavaneres, Cabrera, Sant Martí Sarroca, Pla de Manlleu, Torrelles, a molts de pobles de la Selva y bax Empordà y a Sóller, Bunyola y Orient de Mallorca, trobàrem aquesta metexa *a* tan enfosquida a n-el final de molts de noms, que sona casi, o sense casi, com *[o]*: v. gr. *parO* = *pare*; *marO* = *mare*; *tawlo* = *taula*; *rəb[o]* = *roba*; *əscɔl[o]* = *escola*.

A Blanes succeex el metex fenòmen, especialment en el pretèrit imperfet. Hi trobàrem *déj[o]*, *féj[o]*, *səbi[o]*, *pənsab[o]*, en lloch de *deya*, *feya*, *sabia*, *pensava*. [410]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A la Parròquia, un districte de devora Ripoll, anomenat axí, hi trobàrem aquesta *a* sonant també com *u*, a n-el subjuntiu: v. gr. *vələn kə jo mirU*; *kə tu mirUs*, *k'eʎ* (ell) *mirU*; *k'[e]ʎs mirUn*. Es el subjuntiu en *-o* que's troba dins casi tota la província de Lleida y dins la mitat occidental de la de Tarragona.

A la Seu d'Urgell, Andorra, Sort, Llavorsí, Esterri, Isavarri, Alós, Vilaller, Boí, Torre de Cabdella, Pobla de Segur, Berga, Sant Llorenç de Morunys, Pollença y Pobla de Mallorca, aquesta *a* àtona postònica sona com *[o]* a la primera persona plural del pretèrit imperfet: v. gr. *ənàbom*, *təní[o]m*.

A tots aquells pobles pirenencs y a tots els altres que visitàrem antany de Rosselló, Vallespir, Conflent, Cerdanya, Manresa, Bagà, la Pobla de Lillet, Vall de Ribes, Ripollès, Camprodon, Olot, Figueres, Cadaqués, per tot trobàrem aquesta *a*, a la segona persona plural del pretèrit imperfet, sonant com *[o]* o com *w*: v. gr. *əspiabu*, *təniu*, *mirabow*, en lloch de *əspiàvəw*, *təníəw*, *miràvəw*.

Això no son més que notes soltes. Quant surta l'admirable estudi del Dr. Schädel sobre la *Fonètica Pirenenca Catalana*, que no estarà gayre a sortir, si Deu ho vol, se veurà ben espinzellada l'admirable varietat de gradacions que presenten en la realidat parlada les nostres vocals tòniques y àtones.

Hi ha que convenir qu'es casi impossible fer l'estudi de la fonètica d'una llengua, si'l fonetista no recorre totes les regions que la parlen. El sistema de servirse de terceres persones per aclarir quins fonemes se troben dins les regions, sense visitarles el qui'n fa l'estudi, du mil confusions, mil ineczactituds.

Es una gran llàstima qu'un filòlech de tanta talla com En Fabra no haja recorregut tot el territori català o al menys les regions principals.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Un gran pensament realisat!
¡Visca la Diputació Provincial de Barcelona! (410-412)

Essent a Alemanya ab el Dr. Schädel, aquest mos deya un dia que seria una gran cosa, per crear una generació de filòlechs catalans, per crear la filologia catalana de bon de veres, enviar durant una sèrie d'anys joves catalans, degudament preparats, a una Universitat alemanya, aont florexen els estudis de filologia romana, a fi de que s'hi informassen bé y llavò els-e donassen cursos especials de filologia catalana; ab lo qual se ferien bons filòlechs, ilustrant y enaltint ab llurs estudis posteriors la nostra llengua, y al metex temps, tractant ab els altres estudiants y [411] professors alemanys, donarien a conèxer la llengua y literatura catalana a l'estranger y hi estendrien llur nom y influència, enfortint y consolidant dins el mon científich admirablement la nostra causa.

Aquest pensament ens entusiasmà, y pregàrem al Dr. Schädel qu'escrigués un'esposició de tal pensament ab tots els punts y comes y la manera pràctica de posarlo en planta. Prou que hu va fer ben aviat y ab aquella justesa y perfecció que posa en tots sos estudis. Traduírem tal esposició y l'enviàrem a l'escels patrici N'Enric Prat de la Riba, President de l'Escel·lentíssima Diputació de Barcelona, demanantli per amor de Deu y de la nostra llengua que lletgís allò, s'hi ficsàs bé, y, si hu creya del cas, que hu proposàs a la meritíssima Diputació barcelonesa. En Prat de la Riba acceptà ab entusiasme la nostra súplica, la proposà a la Diputació, y aquesta ab data de 26 de novembre acordà fer tot lo que inclou el pensament del Dr. Schädel, segons se desprèn de la relació que'n dona *La Veu de Catalunya* del dia 27 del mes mateix ab els seguents termes:

«Entre els dictàmens aprovats en la sessió d'ahir merexen ser coneguts en detall els de la Comissió especial de nous serveys sobre pensions al extranger y sobre formació de la Carta Geogràfica de Catalunya.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«En virtut del primer, se creen tres places de pensionistes pera enviar tres persones que determini un Jurat calificador, a estudiar a Alemanya y en el lloch que's designarà, les seguents materies: Filologia de les llengues romàniques y en especial de la catalana, Fonètica teòrica ab referencies a la Fonètica catalana, llingüística catalana y Historia de la llengua catalana, a més de llengua alemanya y Gramàtica Històrica del francès y del provensal.

«La pensió durarà tres anys pera cada un dels elegits y serà de 3.000 pessetes per any.

«Els aspirants seràn triats en virtut de certamen en el que se'ls examinarà dels següents exercicis: Traducció y conversació del francès, traducció del llatí, gramàtica llatina, traducció del alemany, y exercicis que's considerin necessaris pera justificar que l'aspirant té aptitut auditiva pera'ls estudis de Fonètica.

«El Jurat calificador el formaràn tres membres del Institut d'Estudis Catalans, creat per la Diputació, un filòlech y una persona versada en llengua alemanya. Aquests dos vocals del Jurat seràn designats pel mateix Institut.

«Per als gastos d'aquestes pensions s'assignen en pressupost extraordinari 15.000 pessetes.

«En l'altre dictamen se destinen 20.000 pessetes a la [412] realisació de traballs necessaris pera reunir els datos que puguin servir d'elements útils a la formació de la Carta Geogràfica de Catalunya y a la organisació y efectivitat dels traballs topogràfichs que calgui pera publicar les dues fulles anyals referents a comarques catalanes.»

Devant aquesta realidat fastuíssima, ¿qué mos cal fer sino donar milions de gràcies a Deu nostro Senyor que ha il·luminada y moguda l'Escel·lentíssima Diputació de Barcelona per que prengués aquest acort, un dels més trascendentals que's poguessen prendre per la causa de la nostra llengua y de la nostra filologia y per l'*Obra del Diccionari y de la Gramàtica*?

¡Beníssim! ¡Beníssim! ¡Beníssim!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Benhaja milions de vegades l'Escelentíssima Diputació de Barcelona!

¡Sí que mos hi va en popa tot, gràcies a Deu!

¡Bons siguem nosaltres, que Deu may falta!

---

†

L'amo Antoni Vicens Santandreu de So'n Garbeta (412-413)

Un atach de gota fulminant el se'n va dur a l'altre mon, dia 9 d'agost. D'ensà de l'anada a Barcelona, les glosades ja no li sortien; la vena s'era axugada, com una llumenera qu'acaba l'oli. Estava visiblement decaygut, si bé se defensava prou y anava tirant. La seua mort va esser sentidíssima a Sant Llorenç des Cardassar y a Manacor, aont tenia la seua gent, y prengueren part en el dol totes les persones de Mallorca y Catalunya que'l conexien y se'n enteraren.

Ja donàrem el nostre judici d'ell y de les seues glosades, l'any 1904 (T. II, p. 27) y mos hi ratificam. Ara ens cal solament fer constar el greu grossíssim que mos va sebre de la seua mort, com amichs seus qu'érem de tota la vida y com amadors y entusiastes de les nostres lletres, qu'ell va il·lustrar y honrar de bona manera. Tots els qui les estimen y rendexen homenatge a l'homonia de bé, honradesa, integridat personal y virtuts cristianes practicades sense cap defalliment tota la vida, s'han de dolre de la mort d'aquell sant home, que se'n anà d'aquest mon, estimat y respectat de tothom, sense haver fet mal a negú may, ple de mèrits y de bones obres, qu'es segur que li han valgut el cel, y que son un llegat de dolses recordanses y de bons eczemples per la seua família, amichs y coneguts.

Rèpiguen els seus fills y parents el coral condol que'ls enviam en nom propi y de tots els admiradors qu'ell tenia a Mallorca y Catalunya.

Preguem tots per que, si encara estigués entretengut a n-el purgatori, que'l trega'l Bon Jesús y l'admete tot seguit a l'etern descans de la santa [413] Glòria y doni a la seua família molts d'anys de vida per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pregar per ell y el conhort y conformansa que tant ha mester per suportar una pèrdua tan grossa com es aquexa mort. Al cel lo vegem. Amèn.

GLOSADES de l'amo Antoni Vicens Santandreu (413)

Hem aplegades les més escullides, fentne un tomet de 96 planes, bon paper y preciosa impressió, que's troba per UNA PESSETA: a Mallorca, a les principals llibreries; y a Barcelona, a les de N'Alvar Verdaguer y de L'Avenç.

Les moltes de persones que a Mallorca y Catalunya tantes de vegades mos demanaren y pregaren que publicàssem les *Glosades* de l'amo Antoni Vicens, al cel sia, les poren comprar en voler; les *Glosades* los esperen a n-aquelles llibreries. ¡No hu oblideu, vosaltres que tantes de voltes manifestàreu desiys de tenirles!

El Congrés Agrícola de Manacor (413)

La Federació Agrícola Catalana Balear celebrà enguany a n-aquexa vila una de les seues acostumades assambleyes, els dies 24, 25 y 26 de matx. Els manacorins feren una gran rebuda a l'estol brillant de conradors catalans que hi anaren y tots se sentiren fondament germans, y se donà'l cas que'ls oradors que parlaren en la nostra llengua, que foren casi tots, varen esser els més aplaudits y els més escoltats. Axò y el fet de que la llengua oficial del *Congrés* fou la nostra, va treure de pollaguera alguns centralistes, que ab llurs toxarrudeses feren riure prou la gent y contribuiren, sense voler, a n-el major èczit del *Congrés*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Un'altra passa (413)

Lo Rr. Fr. Bru d'Igualada, Superior de la Residència de Pares Caputxins de la Palma, ha donats enguany (17-23 de novembre) en català uns Eczercicis Espirituals a la Seu de Mallorca devant l'Illm. Capítol, Beneficiats y Acullits de la Seu y molts d'altres capellans de la ciutat, agradant molt a tots els oyents, sense que ocorregués a negú ferhi cap protesta ni trobarhi res que dir, sino molt qu'alabar, en la manera apostòlica, eloquent y insinuant ab que parlava aquell digníssim fill de Sant Francesc, devant tan respectable auditori.

Es *un'altra passa donada* cap a *l'ideal*. ¡Beníssim! ¡Endevant!

Manual de Fonetica Catalana (413-414)

Aquest es el títol d'un llibret que'l Dr. Schädel mos escriu, ab data de 24 de novembre, qu'està a punt de publicar. Es l'*introducció* qu'ha escrita a la seua obra magna, *Fonètica dels Pirineus*, fruyt de l'escursió que hi férem aquest any passat y qu'estam segurs qu'ha de cridar fort l'atenció del mon científich. Com a n-aquexa *Introducció* classifica y [414] descriu tots els sons de la llengua catalana y proposa un sistema de transcripció científica, ha cregut que convendria ferne una tirada a part, dedicantla especialment a n-els *colaboradors* de l'*Obra del Diccionari*, y per axò la publicarà en català. Es una idea oportuníssima y una gran sort per la *Obra*. Aquest *Manual* costarà ben poch y encara s'hi farà una rebaxa p'els *colaboradors* nostres. A tots els-e convé a caramull adquirir aquexa obreta, aont trobaràn la manera científica de destriar y descriure y representar els sons y les paraules del català. El Dr. Schädel l'ha escrit especialment per nosaltres aquest *Manual*, y estaria molt lletx que no mos

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

n'aprofitàssem. Demanam ab tota la nostra ànima a tots els colaboradors que, p'el bé de l'*Obra del Diccionari* y de la nostra llengua, adquiresquen aquest *Manual*, tot d'una que sortirà y que fassen les cèdules escrivint fonèticament les paraules segons el sistema del Dr. Schädel. Tot d'una que hi haja eczemplars en venta, ja hu farem a sebre, y els qui'n vullen, tant se poràn dirigir a nosaltres com a n-els llibreters de Barcelona.

Per que'ls nostres amichs se puguen formar una idea de lo que serà aquest *Manual de Fonètica catalana*, vetassí la

Taula

Introducció. —Escriptura y sons. —Essència y necessitat de la transcripció fonètica. —Breu esplicació provisional de la transcripció adoptada dins aquest *Manual*.

Capítol I. Descripció Fisiològica de tots els orgues vocals (ab terminologia poliglota). —Laringe: sons sonors y sorts. —Faringe (gargamella). Vel y Úvula. Sons nasals y orals. —Paladar. —Llengua. —Dents. —Llabis.

Capítol II. Principis de divisió y destriament dels sons catalans: —Sons esplosius. Sons seguits o durables. —Punt d'articulació y manera de articular. —Com se definex un sò eczactament.

Capítol III. Descripció sistemàtica dels 65 sons de la llengua catalana (65 §). —A cada § se dona del sò de que's tracta: *a*) La seua definició fisiològica. *b*) Els signes oportuns per la seua transcripció fonètica. *c*) Els signes emprats en la ortografia usual, acostumada, per la seua representació gràfica. *d*) Eczemples aont s'inclou dit sò, presos dels diferents dialectes; cada eczemple va ab ortografia usual y en transcripció fonètica. *e*) Faltes que'ls estrangers (castellans, francesos, italians, alemanys) han d'evitar en l'articulació del sò. Consell pràctich per evitarles. *f*) Transcripció del sò segons altres sistemes (Ascoli, Böhmer, Guilliéron).

Capítol IV. Les sílabes y les paraules. —Fonètica fraseològica; eczemples.

Capítol V. Duració tònica. Fortor tònica. Altura tònica. Eczemples.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Capítol VI. Dos textes catalans: 1. *Els segadors*; 2. Bocí d'un *Croquis Pirenenc* d'En Massó y Torrents: *a*) ab transcripció fonètica eczacta; *b*) ab ortografia usual segons els sistemes ortogràfichs actuals més importants. Mostra pràctica per transcriure fonèticament.

Capítol VII. Quin valor fonètich poren tenir en català les lletres usuals. Eczemples.

Taula de matèries.

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1907

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.